

Α 1095 3267
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453 — 1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΤΑ 51 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως
καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

Ἀκρωτήριον

ΙΣΤ. Α.

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453—1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Σχέσεις κατακτητῶν Τούρκων καὶ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος ἦτο κράτος μὲ θεοκρατικὴν κυβέρνησιν. Συμφώνως δὲ μὲ τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν μία μόνη νόμιμος ἀρχὴ ὑπῆρχεν εἰς αὐτό, ἡ τοῦ διαδόχου τοῦ προφήτου (χαλίφη), εἰς δὲ μόνος νόμος, ὁ τοῦ ἱεροῦ βιβλίου (Κορανίον), τὸ ὅποιον ἦτο καὶ ἱερὰ ἱστορία περιλαμβάνουσα τὰ δόγματα τῆς πίστεως καὶ κώδιξ πολιτικὸς περιέχων τὴν νομοθεσίαν τοῦ κράτους. Εἰς τὸ κράτος αὐτὸ ἔβλοι οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ Ἰσλάμ (μουσλίμ ἢ μουσουλμάνοι) ἦσαν ἴσοι, πολῖται ἅμα καὶ στρατιῶται. Οἱ μὴ μουσουλμάνοι ἀπεκλείοντο καὶ οὐδενὸς ἀπέλαυον δικαιώματος ἀνθρωπίνου. Ἐξαιρέσεις ἐγένετο μόνον διὰ τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευον μὲν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κορανίου, ἀλλ' ἦσαν λαοὶ τῆς Βίβλου καὶ ἐπίστευον εἰς τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Χριστοῦ συμπεριλαμβανομένους ἢ μὴ προφήτας, δηλ. διὰ τοὺς χριστιανούς καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπεβάλλετο πόλεμος ἐξολοθρευσεως, ἂν δὲν προσήρχοντο εἰς τὸ Ἰσλάμ, εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ Ἰουδαίους ἐπετρέπετο νὰ ζοῦν ἐν τῇ ἰσλαμικῇ πολιτείᾳ ἐξαγοράζοντες τὴν ζωὴν των διὰ τοῦ φόρου «χαράτζι». Ἐθεωροῦντο δὲ οὗτοι ὄχι δούλοι, ἀλλ' ἔθνος

υποτελές προσηρτημένον εις τὸ Ἰσλαμικὸν κράτος καὶ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον κράτος θρησκευτικόν.

Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀρχή, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθησαν αἱ σχέσεις μεταξύ τῆς Ἰσλαμικῆς πολιτείας καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ζώντων χριστιανικῶν λαῶν. Σύμφωνα δὲ μετὰ αὐτὴν αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες ἀπέλαυον πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων καὶ ὑπέκειντο ὡς πρὸς ἕλας τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀκόμη τὰς ποινικὰς εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν ἐπισκόπων των, οἱ ὅποιοι ὡς ἡγεμόνες δὲν ἐπλήρωνον φόρον. Ἐπομένως σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπετέλεσε πραγματικῶς **κράτος ἐν κράτει**, ὁ δὲ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης, ἀνεγνωρίσθη ὡς **ἐθνάρχης**. Ἀνεγνωρίσθη δηλ. οὗτος ἔχι μόνον θρησκευτικὸς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός, εἰς αὐτὸν δὲ ὑπήχθησαν καὶ ἕλα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη, ἕσα ὑπέταξαν οἱ Τούρκοι (Σέρβοι, Βούλγαροι, Βλάχοι).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Μωάμεθ Β' προστατεύων οὕτω τὴν ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ἔτι προσέτι παρεσκευάζεν ἐν ἔπλον ἠθικὸν ἐναντίον τῆς παπικῆς Εὐρώπης. Εἶναι ὡσαύτως πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Μωάμεθ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτὸν πολιτικοὶ ἄνδρες τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, διέβλεπον εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον δύναμιν κοινωνικὴν ἀναγκαιοτάτην διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ ὁ κυριώτερος λόγος τῆς τῆς τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ κατακτητοῦ ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἐν ᾧ ἕως ἡ μωαμεθανικὴ ἐξουσία κατὰ τύπους ἐπέτρεπε πλήρη ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν εἰς τοὺς κατακτηθέντας χριστιανούς, συνάμα ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς ἔθρους, διὰ τῶν ὁποίων καθίστα τὸν βίον των ἀφόρητον. Πρῶτον ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον μέρος τῶν κτημάτων των. Ἐκ τούτων ἄλλα μὲν παρεχωρήθησαν εἰς Τούρκους ἀξιοματικούς, ὡς τιμάρια εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἄς προσέφερον κατὰ τὸν πόλεμον, ἄλλα δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα βακούφια εἰς τζαμιά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγα ἀπομείναντα εἰς τοὺς χριστιανούς κτήματα οὗτοι δὲν ἐθεωροῦντο ἰδιοκτηταί, ἀλλὰ ἀπλῶς νομεῖς, ἦσαν δ' ὑποχρεωμένοι νὰ πληρῶνουν τόσους φόρους, ὥστε μόλις κατῴρθωνον ἐξ αὐτῶν νὰ ἀποζοῦν. Ἐπειτα ἡ μωαμεθανικὴ δεσποτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς χριστιανούς περιορισμούς καταπιεστικούς καὶ ἐξευτελεστικούς, ἀντικειμένους εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ στοιχειωδευτάτου ἀνθρωπισμοῦ. Πλὴν τοῦ φόρου τοῦ χαρατζίου ἐπέβάλλετο εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ ἔχουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ

τῶν ἐκκλησιῶν των, νὰ μὴ καλοῦν τὸν λαὸν διὰ κωδονοχρυσίας εἰς προσευχὴν, νὰ διαφέρουν τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τὰ χρώματα τῆς ἐνδυμασίας, νὰ μὴ μετέρχωνται ὠρισμένα ἔργα, καὶ μυρία ἄλλα καταπιέσεις καὶ δουλικοὶ ἐξευτελισμοί. Ἐντὸς τούτων οἱ κατακτηθέντες οὐδαμοῦ εὗρισκον δικαιοσύνην. Προσερχόμενοι ἢ προσαγόμενοι ἐνώπιον τοῦ Τούρκου δικαστοῦ οἱ βραγιάδες ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένοι. Ἡ τιμὴ των, ἡ ζωὴ των, ἡ περιουσία των ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Βλέπων ὁ βραγιάς αὐξανομένην τὴν περιουσίαν του καὶ τὰ τέκνα του προκόπτοντα εἰς υἰεῖαν καὶ κάλλος ἀντὶ νὰ χαίρῃ κατείχετο ὑπὸ μεγάλῃς ἀνησυχίας, μὴ κεντήσουν τὴν ὄρεξιν τοῦ Τούρκου Ἄγα.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιον ἀπορίας ὅτι αἱ ἀφόρητοι αὐταὶ καταπιέσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ ἄλλους μὲν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκασαν νὰ φύγουν, τοὺς μὴ ἔχοντας σταθερὸν τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα ἕκαμαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, ἀπὸ δὲ τοὺς παραμείναντας πιστοὺς εἰς τὴν χώραν καὶ τὰ πάτρια πολλοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη, ἔπου ὑφίσταντο μὲν παντοίας στερήσεις, ἦσαν ὅμως ἐλεύθεροι καὶ ἄνθρωποι. Οἱ λοιποὶ τέλος ἀπώλεσαν πᾶσαν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν. Ἐνεκα ὅλων τούτων φυσικὰ ἢ μὲν χώρα ἠρημώθη, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς κατεστράφη, τὰ γονιμώτερα τῆς ἐδάφῃ ἔμενον ἀκαλλιέργητα, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς δεινῶς ἐδεκατίσθη.

2. Μείωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ μείωσις ὄντως, τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνισμὸς ὑπέστη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας, εἶναι φοβερά. Τὰ δὲ αἷτια αὐτῆς ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ ποικίλα.

Πρῶτον οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν λογίων καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἰδίως μετ' αὐτὴν, νομίζοντες ἀδύνατον τὴν μετὰ τῶν Τούρκων συμβίωσιν ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ συνετέλεσαν μὲν, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὸ νὰ ἀναζωοπυρήσουν εἰς τὴν Δύσιν τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, συνετέλεσαν ὡσαύτως εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρουν τὴν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων τάξεων τῆς Εὐρώπης ἀλλ' ἀφήκαν τὸ ἔθνος ἄνευ διδασκάλων, ἔνεκα δὲ τούτου ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολὺ εἰς αὐτὸ δεινὴ ἀμάθεια.

Ἐπειτα, καθόσον αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάσσοντο εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, καὶ οἱ πρῶχοντες αὐτῶν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἔφευ-

γον τον ζυγον των Τουρκων και κατέφευγον είτε εις τας υπολειπομένας ακομη ενετικας κτησεις είτε εις Ενετιαν και εις άλλα μέρη της Ευρώπης. Και ούτοι εξημίωσαν δεινώς το έθνος, διότι: όχι μόνον αυτοί έχαθησαν δια τον έλληνισμόν, αλλά το χειρότερον αφήκαν το έθνος άνευ ήγεμόνων.

Η σπουδαιότερα όμως μείωσις του έλληνισμού επήλθε δια της έκουσίας ή ακουσίας εξισλαμίσεως. Εις την ιστορίαν του μεσαιωνικού Έλληνισμού είδομεν, πώς το οσμανικόν κράτος ιδρύθη εν μέσφ έλληνικών χωρών, ότι ο πληθυσμός αυτού κατά το πλείστον απετελέσθη εκ χριστιανών εξισλαμισθέντων έκουσίως ή ακουσίως, και ότι ο στρατός, δια του οποίου επετέλεσε τας θαυμασίας του κατακτήσεις, συνεκροτήθη κατά το πλείστον εκ τοιούτων Έλλήνων, το δε γενιτσαρικόν μάλιστα τάγμα αποκλειστικώς απετελείτο εξ έλληνοπαίδων άρπαζομένων εκ νεαρής ηλικίας από τας οικογενείας των και εξισλαμιζομένων. Ο έκούσιος και ακούσιος αυτός εξισλαμισμός των χριστιανών ηβήσθη τερασσίως μετά την κατάκτησιν όλης της Έλλην. Αυτοκρατορίας.

Το παιδομάζωμα έγινετο τώρα συχνότερον και εις ευρύτεραν κλίμακα. Πρίν τουτο έγινετο κατά θετιαν, εξελέγοντο δε παίδες 6 ή 7 ετών, και εκ του συνόλου των παίδων εκάστου τόπου αφηρείτο το 1/5. Κατόπιν όμως και ή στρατολογία κατήντησε να γίνεται κατ' έτος, και παίδες εξελέγοντο 10—15 ετών, και αφηρπάζετο όχι μόνον το 1/5 εκ του συνόλου των παίδων εκάστου τόπου, αλλά όσοι έχρειάζοντο. Και το χειρότερον, οι στρατολόγοι ήρπαζον περισσότερους των απαιτουμένων, τους δε περισσεύοντας επώλουν ως δούλους. Συνήθως δε επέτρεπον εις τους ευπορωτέρους την ανταλλαγήν των υιών των επί πληρωμής. Είναι αληθές ότι το σύστημα της στρατολογίας των Γενιτσαρων ενοθεύθη βραδύτερον προς ώφέλειαν των χριστιανών. Οι Τουρκοι βλέποντες τα πρόνομια, τα όποια το σώμα τουτο είχε, μετεχειρίζοντο μυρίους τρόπους, να οι χριστιανόπαίδες αντικαθιστώνται δια των τέκνων των, και ούτω κατήντησε το σώμα να αποτελήται εκ τουρκοπαίδων. Επί τέλους δε το 1638 κατηργήθη και επισήμως το παιδομάζωμα. "Αλλ' όμως ή επί δύο εκατονταετηρίδας αποκλειστικώς εκ χριστιανοπαίδων συγκρότησις του τάγματος των Γενιτσαρων υπολογίζεται ότι αφήρπασεν υπέρ το εν εκατομμύριον χριστιανοπαίδων. Η εκ τούτου δε επελθούσα μείωσις του έλληνισμού είναι δυσυπολόγιτος, διότι το εν εκατομμύριον αυτό αντιπροσωπεύει ισαριθμούς οικογενείας.

Αλλά και ο έκούσιος εξισλαμισμός δεν επέφερε μικροτέραν μείωσιν

του ἑλλην. πληθυσμοῦ. Πρῶτος λόγος προκαλέσας τοῦτον εἶναι, ὅτι οἱ σουλτάνοι κατ' ἀρχὰς τὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα ἀπένεμον κατὰ κανόνα εἰς τοὺς ἐξωμότας. Οἱ πλείστοι τῶν μεγάλων βεζυρῶν, τῶν ἐπιφανεστάτων στρατηγῶν καὶ ἄλλων ἀνωτέρων τοῦ κράτους λειτουργῶν ἦσαν ἐξωμόται. Δεύτερος δὲ σπουδαιότατος λόγος τοῦ ἑκουσίου ἐξισλαμισμοῦ πολλῶν ἦτο ὁ πόθος τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν ἀφορήτων καταπίεσεων. Εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἰδίως τὸ πλῆθος τῶν προσελθόντων ἀθρόων εἰς τὸν μωαμεθανισμόν ἦτο παμμέγιστον.

Παρ' ὅλον ὅμως αὐτὸν τὸν δεκατισμόν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐκ τοῦ ἑκουσίου ἢ ἀκουσίου ἐξισλαμισμοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ παρέμεινε πιστὸν εἰς τὴν χώραν του καὶ διέσωσε τὸ ἐθνικόν του φρόνημα. Αὐτοῦ δὲ τὴν ὀργάνωσιν ἤδη θὰ ἐξετάσωμεν, ἵνα ἐξηγηθῆ, πῶς κατάρθωσαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοιαύτην δουλείαν νὰ διατηρήσουν τὸν ἐθνισμόν των καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν αὐτῆς.

3. Ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀνέκαθεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ Ἀνατολῇ προσλαβοῦσα τὸν ἀστικὸν ὀργανισμόν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων ὀργανώθη καὶ πολιτικῶς διὰ τῆς ἱεραρχίας τῶν διαφόρων ἀξιωματίων καὶ τῆς κατὰ τὰ διάφορα αὐτὰ ἀξιώματα διανομῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Οἱ αὐτόνομοι δὲ τῆς ἐκκλησίας θεσμοὶ συνεδυσάθησαν ἀρμονικῶς πρὸς τοὺς θεσμοὺς τοῦ κράτους καὶ ἐσχηματίσθη ἐκκλησία ἐλευθέρα εἰς κράτος ἐλεύθερον. Αὐτὴ λοιπὸν ἢ διοικητικὴ αὐτονομία τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας καὶ τὰ μετ' αὐτῆς συνδεόμενα δικαιώματα τοῦ κλήρου διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως δὲ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους καὶ ἐπεξετάθησαν.

Οὕτω εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ κατακτητὴς διέταξε νὰ προχειρισθῆ κατὰ τὰ περὶ τοῦτου εἰθισμένα πατριάρχης τῶν χριστιανῶν ἢ μᾶλλον τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν ἐπίσημον ὀνομασίαν τῆς Ἑλλην. Αὐτοκρατορίας ὁ **Γεώργιος Σχολάριος**, ὁ ὅποιος ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ ἐναντίον τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν φρονήματά του. Εἶχε δὲ μέγα συμφέρον ὁ κατακτητὴς νὰ διατηρῆ ἀσβεστον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ἔχῃ νὰ φοβῆται ἐπέμβασιν τῆς Δύσεως ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου ἐξετελέσθη. Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ χειρο-

τονία τοῦ νέου πατριάρχου ἔγινε κατὰ τὰς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων συνηθείας, ἀλλ' ὄχι εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διότι οὗτος εἶχε μεταβληθῆ εἰς τζαμίον, ἀλλὰ εἰς τὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἐκεῖ συναθροισθέντες τινὲς ἐκ τῶν πλησιέστερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐδρευόντων ἀρχιερέων καὶ οἱ περιληφθέντες κληρικοί καὶ ὁ λαὸς ἐχειροτόνησαν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον μετονομασθέντα Γεννάδιον. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ σουλτάνος προσκαλέσας αὐτὸν εἰς γεῦμα εἰς τὰ ἀνάκτορα τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν πολλὰ προνόμια, καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του προσέφερεν εἰς αὐτὸν ἰδιοχείρως **σκῆπτρον** (πατερίτσαν) χρυσοῦν ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας του, ὅπως ἔκαμνον οἱ Ἑλληνες αυτοκράτορες. Ἐπειτα χάριν τιμῆς τὸν συνώδευσε μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ πολυτελῶς στολισμένου ἵππου, διέταξε δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπως ἄλλοτε ἔπραττεν ἡ Σύγκλητος.

Ποῖα ἀκριβῶς ἦσαν τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια προσέθεσεν ὁ κατακτητῆς εἰς τὰ μέχρι τοῦδε προνόμια τοῦ πατριάρχου, ἂν ταῦτα προφορικῶς ἢ διὰ γραπτῆς διαθεβαιώσεως (βερατίου) ἀπενεμήθησαν, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐκ τοῦ βερατίου ὅμως, τὸ ὅποion ἐδίδετο βραδύτερον εἰς τὸν ἐκάστοτε νέον πατριάρχην συνάγομεν ὅτι: α') ὁ πατριάρχης ἀνεγνωρίζετο ὡς ὑπέρτατος ἄρχων ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων δυνάμενος κατὰ τὴν κρίσιν του νὰ καθαιρῇ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους· β') ὁ πατριάρχης ἦτο ὑπέρτατος ποινικὸς δικαστῆς ὅλου τοῦ κλήρου. Ἐπὶ αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν λαϊκῶν εἶχε δικαστικὴν δικαιοδοσίαν ὄχι μικράν. Αὐτὸς ἐδίκαζεν ὅλας τὰς εἰς τὸν γάμον ἀναφερομένας ὑποθέσεις τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ἐκείνας ἐκ τῶν ἀστικῶν ὑποθέσεων, ὅσας αὐτοὶ οἱ διάδικοι ἤθελον νὰ ὑπαγάγουν ὑπὸ τὴν κρίσιν του· γ') ὁ πατριάρχης ἐδίκαυτο νὰ φορολογῇ ὄχι μόνον τὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ συντηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας· δ') εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἐπετρέπετο ἡ κατοχὴ ὅλων τῶν ἀνέκαθεν διὰ τὴν λατρείαν ὀρισμένων κτιρίων καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς, διὰ τὰ ὅποια οὐδένα φόρον ἐπλήρωνεν· καὶ ε') οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἠδύναντο νὰ κατηγορηθοῦν παρὰ μόνον ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ πάλιν μόνον κατόπιν συναίνεσεως τοῦ πατριάρχου.

Διὰ τῶν προνομίων τούτων τὰ ὅποια ηὔξάνοντο ἢ ἠλαττοῦντο ἐκ τῶν περιστάσεων, ὁ πατριάρχης δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἐκκλησιαστικὸς τοῦ ἔθνους ἄρχων, ἀλλὰ καὶ ὡς **πολιτικός**, πραγματικὸς **ἐθνάρ-**

χης, ὅπως καὶ ἐλέγετο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ἡ δὲ δικαιοδοσία του δὲν ἐπεξετείνεται μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἔθλους τῆς Ἀνατολῆς, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ τοὺς ὀρθοδόξους Ἀρμενίους. Ὡς ἐθνάρχης δὲ ἦτο ἀντιπρόσωπος τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἐνώπιον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινωνεῖ διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὰ προνόμια ταῦτα τῆς ἐκκλησίας πολλάκις παρεβιάζοντο. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀφηρέθη ἀπὸ τοῦ πατριάρχου ὁ παραχωρηθεὶς ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μεταβληθεὶς εἰς τζαμίον. Τὸ πατριαρχεῖον ἔκτοτε περιπλανηθὲν εἰς διαφόρους ναοὺς ἀφαιρουμένους ἑκάστοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέληξε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸν ἐν Φαναρίῳ εὐτελεῖ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μέχρι σήμερον. Τῆς παραβιάσεως ταύτης τῶν προνομίων κυριωτάτη βεβιαίως αἰτία ὑπῆρξεν ἡ αὐθαιρεσία τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, ἐναντίον τῆς ὁποίας ὁ πατριάρχης δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ. Ἀλλὰ συγχρόνως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς τὴν παραβίασιν τῶν προνομίων συνέτεινεν ἡ φιλαρχία καὶ ἡ διχόνοια τῶν ἡμετέρων. Μὲ ὅλας ἕμως τὰς παραβιάσεις ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἰσχυρότατος καὶ ἡ ἐπιρροή αὐτοῦ εἰς τὸ ἔθνος μεγάλη.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθλου ὀργανισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἔστατο ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ ἀντικαταστήσας τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα ἐν τῇ δικαιοκρίσει τοῦ ἔθλου ἔθνους. Αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὰς τύχας ἔθλου τοῦ δουλωμένου γένους. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας οἱ κατὰ τόπους ἱεράρχαι, ἐθνάρχαι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν θεωρούμενοι. Ἐξ αὐτῶν δὲ πάλιν ἐξηρτῶντο οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς. Πάντες οὗτοι ἀποτελοῦντες ἄλλοισιν ἱεραρχίας ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τοῦ δεινοπαθοῦντος λαοῦ προστατεύοντες αὐτὸν κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῆς τουρκικῆς δικαιοκρίσεως καὶ χύνοντες βάλσαμον παρηγορίας εἰς τὰς πληγὰς του, φροντίζουν περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεώς του, καὶ ἐν γένει συγκατοῦν ἄσβεστον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ μῖσος πρὸς τοὺς τυράννους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

Ἡ ἐκκλησία λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ κίβωτός τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἔθνους. Εἰς αὐτὴν δὲ πρωτίστως ὀφείλεται ἡ διατήρησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνομος.

4. Οἱ Φαναριῶται.

Ἡ ἀνάδειξις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τῆς Κ)πόλεως εἰς κέντρον ἔχει μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ πολιτικόν τοῦ δουλεύοντος γένους, ἔπως ἐλέγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τὸ ἔθνος, προεκάλεσεν, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ τὴν περὶ αὐτὸ συγκέντρωσιν ἔλων τῶν λογίων καὶ προυχόντων, οἱ ὅποιοι διεξήγον τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις. Οὗτοι πάντες, ἐπειδὴ κατόικουν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κ)πόλεως, Φαναριον, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶπομεν, ἐγκαθιδρύθη τὸ πατριαρχεῖον, ὠνομάσθησαν **φαναριῶται**, καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυβερνώσαν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τοῦ ἔθνους. Δὲν ἦτο ὁμοῦς ἢ ἀριστοκρατικὴ αὕτη τάξις ἢ παλαιὰ τῆς ἐλληνικῆς ἀριστοκρατίας. Ἐκεῖνη ἐξέλιπεν ἢ μεταναστεύσασα εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἐξολοθρευθεῖσα ὑπὸ τῶν κατακτητῶν. Αὕτη ἐσχηματίσθη μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὴν ἐκ νέου ὑπὸ Ἑλλήνων συνοικισθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ φαναριῶται οὗτοι δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ διεξάγουν μετὰ τῶν κληρικῶν τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν κατὰ μικρὸν νὰ καταλάβουν ἐπίσημον θέσιν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Ἄνεκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἢ τουρκικῆς κυβέρνησις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της χριστιανούς ὡς **γραμματικούς**, ὅπως ἐλέγοντο, διὰ τὴν διαχείρησιν τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους. Οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν προτέραν διοίκησιν τοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν κατακτηθέντων. Ἰδίως ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτοὺς εἰς τὰς λογιστικὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὰς διπλωματικὰς μὲ τὰ γειτονικὰ χριστιανικὰ κράτη. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ συνθήκαι καὶ ἡ διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τοῦ τουρκικοῦ κράτους κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι συντεταγμένα. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται θέσεις δὲν εἶχον πολιτικὴν σπουδαιότητα. Οἱ ὀθωμανοὶ σουλτάνοι εἰς τὰς σχέσεις των μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν ἠσθάνοντο κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνάγκην ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας σπουδαίας, διότι ἐφέροντο μὲ ὑπεροψίαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς εὐρωπαίους ἡγεμόνας. Ἐπομένως τὸ ἔθνος δὲν ἐπωφελήθη ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως ταύτης τῶν ἡμετέρων. Ἄλλως τε οἱ γραμματικοὶ οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι μέτριοι καὶ ἀμαθεῖς. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀθλιότητος τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν συνέτασσον τὰς συνθήκας καὶ τὰ διπλωματικὰ ἐγγράφα. Ἐν τού-

τοίς τινές πολλαχῶς διὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν μὲ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ἐφάνθησαν χρήσιμοι εἰς τὸ ἔθνος.

Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰχεν ἀναζωοπυρωθῆ ἡ παιδεία τοῦ γένους, ἐπομένως ἐμορφώθησαν νέαι γενεαὶ πεπαιδευμένων καὶ ἐπιτηδείων ἀνθρώπων. Ἐξ ἄλλου τότε αἱ πρὸς τὴν Εὐρώπην σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους κατέστησαν συχνότεραι καὶ περιπλοκώτεραι, καὶ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην διεργηθέντων δυναμένων νὰ ἐννοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ ἰκανῶν νὰ διεξάγουν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Τούτους λοιπὸν ἐλάμβανον οἱ Τούρκοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι μόνον ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον ἄριστα. Οὗτοι τώρα ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνατιθεμένου εἰς αὐτοὺς ἔργου ἀπέβαινον μυστικοὶ σύμβουλοι τοῦ Κράτους καὶ σχεδὸν ἀνεπίσημοι ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ πολλάκις ἐπέμποντο καὶ ὡς πρέσβεις πρὸς συνομιλίγησιν συνθηκῶν. Ὄνομάζοντο δὲ **μεγάλοι διερμηνεῖς** ἢ **ἐξ ἀπορρήτων**. Πρῶτος ἐκ τούτων ὑπῆρξεν ὁ Παναγιωτάκις Νικουσίος, ἄλλοι δὲ κατόπιν οἱ Μαυροκορδάτοι, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότερος ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σούτσοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουροῦζαι, οἱ Ράλληδες, οἱ Ἀργυρόπουλοι, οἱ Ἀριστάρχαι. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι κατὰ μικρὸν ἀπετέλεσαν εἶδος λαϊκῆς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία ὡς συνδεομένη μετὰ τῶν κρατούντων ὑπερήσπιζε τὰ γενικὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν καὶ ἰδίως τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπροστάτευε τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τοῦ ἔθνους ἰδρύματα.

Ἄλλὰ καὶ δι' ἄλλου τρόπου ἡ ἀριστοκρατικὴ αὕτη τάξις ἀπέβη ἐθνικῶς ὠφέλιμος. Αἱ παραδουνάθειοι ἐπαρχίαι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἦσαν ὑποταταγμέναι εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἰθαγενῶν ἡγεμόνων, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐντόπιοι αὐτοὶ ἡγεμόνες συχνὰ ἔκαμνον ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἔπαυσε νὰ διορίζῃ ἐντοπίους ἡγεμόνας καὶ διώριζεν ὡς τοιοῦτους Ἕλληνας φαναριώτας διαπρέψαντας εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ φαναριῶται οὗτοι ἐρχόμενοι εἰς τὰς παραδουναθείους χώρας ὡς ἡγεμόνες παρελάβανον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπένεμον τὰ διάφορα ἀξιώματα τῶν ἡγεμονιῶν,

είχον σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐν γένει κατῆρτιζον περὶ ἑαυτοὺς αὐτὴν ἑλληνικὴν. Προσέτι δὲ ἔδρυσαν σχολεῖα ἑλληνικά, εἰς τὰ ὅποια ἐκάλουν διδασκάλους περιφήμους διὰ τὴν παιδείαν των. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς αὐτὰς τῶν ἡγεμόνων ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ἐγχώριος ἀριστοκρατία τῶν βογιαρῶν ἠναγκάζετο καὶ ἐκ συμφέροντος καὶ λόγῳ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεώς της νὰ μιμῆται τὴν αὐτὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ νὰ ἐκπαιδεύεται ἑλληνιστί καὶ ἑλληνιστὶ καθόλου νὰ ζῆ. Ἐκτὸς τούτου καὶ μέγα πλῆθος Ἑλλήνων εἴτε χάριν ἐμπορίου, εἴτε χάριν ἐκπαιδεύσεως ἔσπευδεν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῶν ἡγεμονιῶν. Ὅστε αἱ ἡγεμονίαι κατήντησαν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ καὶ κράτη ἑλληνικά μᾶλλον ἢ βλαχικά. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξελληνισμὸς τῆς χώρας δὲν ἔγινε, διότι ὁ λαὸς ἀπετελεῖτο ἐκ δουλοπαροίκων ἐργαζομένων εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἐπομένως ἡ ἑλληνικὴ μόρφωσις δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ μέχρις αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως ἡ εἰς τὰς ἡγεμονίας μεγάλη ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἔκαμε τὰς χώρας αὐτὰς ἐν ἐκ τῶν ὀρμητηρίων τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὅστω αἱ φαναριῶται διὰ τῆς προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἑλλην. ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Αἱ αὐταὶ αὐτῶν εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρά των εἰς Κ)πολιν ὑπῆρξαν τὰ κέντρα ὅπου συνεζητήθη πολλάκις ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ δουλοῦντος ἔθνους καὶ ἐδημιουργήθη ἡ **μεγάλῃ ἰδέα**.

5. Αἱ κοινότητες.

Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀριστοκρατίαν συνετέλεσεν ἡ **κοινωνικὴ τοῦ ἔθνους ἀνεξαρτησία**.

Ὁ ὀργανισμὸς τῶν κοινότητων ὑπῆρξε προῖόν γνήσιον τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων. Ἐχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὰ αὐτόνομα ἀσιακὰ πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ταῦτα μεταρρυθμιζόμενα σύμφωνα μὲ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάρτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς Ἑλλην. αὐτοκρατορίας. Ἡ ὀσμανικὴ λοιπὸν κυριαρχία εὗρε τὰς κοινότητας προῦπαρχούσας καὶ σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτήρὰ της νὰ θεωρῆ τοὺς κατακτηθέντας ὡς ἀπο-

τελοῦντας κράτος ἴδιον τὰς διετήρησεν. Καί ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐπομένως πᾶσα πόλις καὶ πᾶν χωρίον εἶχον τοὺς ἰδιαιτέρους των ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐκλεγόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν χριστιανῶν ὠνομάζοντο **δημογέροντες ἢ προεστοί**, τουρκιστὶ δὲ κοτσαμπάσδες. Αὐτοὶ διεφύκουν τὰς κοινότητας καὶ ἔκρινον ὡς δικαιοκράται τὰς ἀστικὰς διαφορὰς (τὰς ποινικὰς ἔκρινεν ὁ ὀθωμανὸς δικαστής, καδής ἢ μολλάς). Αὐτοὶ προσέτι διεχειρίζοντο τοὺς κοινοτικούς φόρους καὶ διένεμον εἰς τὰς οἰκογενεῖας τοὺς πληρωτέους διὰ τὸ δημόσιον φόρους ἀναλόγως τῶν πόρων των. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται καὶ σύμβουλοι παντὸς καταδικωμένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Καὶ τέλος αὐτοὶ μετείχον τῆς διοικήσεως τῆς ἐλγῆς ἐπαρχίας ὡς σύμβουλοι ἢ πάρεδροι τοῦ ὀθωμανοῦ διοικητοῦ εἴτε οἱ ἴδιοι εἴτε δι' ἀντιπροσώπων.

Ὁ ὀργανισμὸς ὅμως τῶν κοινότητων δέν ἦτο εἰς ὅλας ὁ αὐτός, οὐδὲ ἦσαν αἱ κοινότητες ἀπηλλαγμέναι τῶν ἐπεμβάσεων καὶ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν τυράννων. Εὐτυχέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ὄρειναι κοινότητες τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν μικροτέρων νήσων, ὅπου ἐλάχιστοι ἢ οὐδὲν κατέφκουν Ὀθωμανοί. Αὐταὶ δυνηθεῖσαι νὰ ἀναπτυχθοῦν ὅσοσὺν ἐλευθέρως εὐημέρησαν περισσότερο ἀπὸ τὰς ἄλλας. Οὕτω πρόωδυσαν εἰς πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ὀνομαζόμεναι Μαθεμοχώρια, πολλαὶ κοινότητες τῆς Ἠπείρου, τὰ 24 χωρία τοῦ Βόλου καὶ ἡ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κοινότης τῶν Ἀμπελακίων. Τῆς τελευταίας μάλιστα ἀξίος μνεῖας εἶναι ὁ θαυμάσιος ὀργανισμὸς τῆς νηματοουργικῆς βιομηχανίας τῆς, ὁ ὅποτος στηριζόμενος εἰς τὸν συνεταρισμὸν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀπέδωκεν ἐξαισία ἀποτελέσματα. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κοινότητων, εἰς τὰς ὁποίας περισσότερο ἐπενήργει ἡ ὀσμανικὴ κυριαρχία, ἤχμασαν αἱ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λεβαδείας, τῆς Χίου, τῶν Κυθωνίων, αἱ πελοποννησιακαὶ, ἡ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὅλοι ὅμως συνετέλεσαν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἑλλ. ἔθνισμοῦ, διότι, ὅπως διὰ τῆς ἐκκλησίας, οὕτω καὶ διὰ τῶν αὐτονόμων κοινοτικῶν ὀργανισμῶν οἱ Ἑλληγες ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ συνδεδεμένοι μεταξὺ των. Διετήρουν ἐπομένως τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαιτέρου των ἔθνισμοῦ, καὶ ὡς ἐκ τῆς ταπεινωτικῆς αὐτῶν θέσεως ἐξεκαίετο εἰς τὰς ψυχὰς των ὁ πόθος τῆς ἀπελευθερώσεως.

6. Αί πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Τὸ ἔθνος δὲν ἔστερξεν ἀπολύτως τὴν νέαν του τύχην μετὰ τὴν κατάκτησιν. Ὡς εἶδομεν, ἔχι ὀλίγοι ἀπεδήμησαν, οἱ πλεῖστοι ὑπέκυψαν ἐξ ἀνάγκης καὶ συμβιθασθέντες ὠργανώθησαν, διετήρησαν τὸν ἐθνισμὸν των, καὶ διὰ συχνῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων πάντοτε διεμαρτύροντο κατὰ τῆς κατακτῆσεως. Ἐκτὸς αὐτῶν ἕμως ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε ὑπετάχθησαν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ πολυθρύλητοι κλέφτες, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Μανιάται. Αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν ναυτικῶν νήσων ἀπέτελεσαν τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἑλλ. χωρῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πολλοὶ κάτοικοι τῆς μεσημερινῆς ἰδίως Ἑλλάδος φεύγοντες τὴν εἰς τὰς πόλεις τυραννίαν προετίμων ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον εἰς τὰ ὄρη βίαν. Ἡ μάχμος ἀνατροφή, τὴν ὅποιαν ἔλαβον οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, τοὺς ἔκαμε νὰ μὴ δύνανται νὰ υποκύψουν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Κατέφευγον λοιπὸν εἰς τὰ δυσπρόσιτα ὄρη, ἐκεῖ ἐσχηματίζον στρατόπεδα (λιμέρικα) καὶ ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι ἔκαμνον ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν εἰς τὰς πεδιάδας Ὀθωμανῶν, ἐλήστευον αὐτοὺς καὶ διὰ μικρῶν κλεφτοπολέμων ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς τουρκικῆς δεσποτείας. Οὗτοι ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφτες**. Οἱ Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ καθυποτάξουν αὐτοὺς καὶ νὰ ἀπαλλαχθοῦν τῶν ἐπιδρομῶν των ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετ' αὐτῶν. Ἄλλως τε οἱ κλέφτες ἀπέβαινον εἰς τὴν Τουρκίαν πολὺ ἐπικίνδουνοι, διότι μὲ τοὺς ἀδικόπους πολέμους, τοὺς ὁποίους αὐτῆ εἶχεν ἐναντίον τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, πάντοτε συνεμάχουν μὲ αὐτὰς καὶ ἰδίως μὲ τοὺς Ἑνετούς. Ὅθεν ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ προσλάβῃ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν φρούρησιν ὀρεινῶν διαμερισμάτων, καὶ ἰδίως τῶν στενοπορειῶν (κλεισουρῶν ἢ δερβενίων). Οὗτοι ὠνομάσθησαν **ἀρματολοὶ** καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα **ἀρματολίκια**. Ἐκάστου δὲ ἀρματολικίου ὁ μὲν ἀρχηγὸς ὠνομάζετο **καπετᾶνος** οἱ δὲ ἄνδρες **παλληκάρια**.

Ἄλλὰ οὔτε ὅλοι οἱ κλέφτες ἐσυνθηκολόγησαν, οὔτε ὅλοι οἱ ἀρματολοὶ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν ὀσμανικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ἀρματολοὶ πολλὰ

κας ἤρχοντο εἰς ἐχθροπραξίας μὲ τοὺς Τούρκους, διότι πάντοτε συνεπάθουν τοὺς κλέφτας, ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ὁποίων προήρχοντο. Φυσικὰ τότε ἢ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς καθήρει καὶ ἠγωνίζετο νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Οἱ ἄρματολοι λοιπὸν ἐγίνοντο πάλιν κλέφτες. Ἐνίοτε ἢ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠναγκάζεται διὰ τῆς βίας νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ πάλιν τὰ ἄρματολίκια, πάντοτε ὅμως τοὺς ὑπώπτει καὶ πολλάκις ἐπεχειρεῖ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ. Ἐκ τούτου ἢ μεταβάσις ἀπὸ τῆς ἰδιότητος τοῦ κλέφτου εἰς τὴν τοῦ ἄρματολοῦ καὶ τἀνάπαλιν ἐγίνετο τόσον συχνά, ὥστε τὰ ὀνόματα ταῦτα κατήντησαν νὰ ἐκλαμβάνωνται ἀδιαφόρως τὸ ἓν ἀντὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὰ ἴδια πρόσωπα.

Οἱ κλέφτες διαμένοντες εἰς χώρας ἀγόνους καὶ μὴ δυνάμενοι οὐδὲν στιγμὴν νὰ ἀφήσουν τὰ ὄπλα ἔξω ἀπὸ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς ληστείας. Συνήθως ἐπέπιπτον κατὰ τῶν Τούρκων, διήρπαζον τὰ ποίμνιά των ἢ ἀπῆγον μπάηδες καὶ ἀγάδες, τοὺς ὁποίους δὲν ἀπέλυον παρὰ μόνον ἐπὶ λύτρους. Ἐνίοτε ὅμως ἐλήστευον καὶ τοὺς Ἑλληνας προεστούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς ὑπηρετάς τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' οὐδὲ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως ἄφινον τὰ ὄπλα. Ἐκαμνον διαφόρους πολεμικὰς ἀσκήσεις. Ἦσκαοντο εἰς τὴν σκοποβολίαν, εἰς τὸν δίσκον, εἰς τὸ ἄλμα καὶ εἰς τὸν δρόμον, καὶ εἰς αὐτὰ εἶχον ἀποκτήσει δεξιότητα παροιμιώδη. Ὡσαύτως παροιμιώδης ἦτο ἡ καρτερία των εἰς τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀγρυπνίαν. Θαυμασία ἐπίσης ἦτο ἡ καρτερία, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυον εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιβαλλόμενα εἰς αὐτοὺς βασανιστήρια, δσάκις συναλαμβάνοντο. Ἐσφυροκοποῦντο, ἐσουβλίζοντο ζωντανοί, χωρὶς νὰ ἐκβάλλουν κανένα στεναγμόν, μάλιστα καὶ ὑβρίζον τοὺς βασανιστάς. Φοβερὸν ἐπίσης ἐθεώρουν νὰ κόψουν τὴν κεφαλὴν των οἱ Τούρκοι καὶ νὰ τὴν περιῦδρουν. Δι' αὐτὸ οἱ πληγωνόμενοι κατὰ τὴν μάχην παρεκάλουν τοὺς περὶ αὐτοὺς νὰ κόψουν τὴν κεφαλὴν των καὶ νὰ τὴν πάρουν μαζί των διὰ νὰ τὴν θάψουν.

Ἐν ᾧ ὅμως ἔξω βίον τόσον ἄγριον, καὶ συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων τοιαῦτα βασανιστήρια ὑφίσταντο, δὲν ἦσαν θηριώδεις. Ἐφθνευσαν ἔσους ἠδύναντο περισσοτέρους Τούρκους. Τοῦτο ἦτο ἡ διακαὴς ἐπιθυμία των. Οὐδέποτε ὅμως ἐβασάνιζον αὐτούς. Πρὸς δὲ τὰς γυναῖκας ἐδείκνυον ἱπποτικὴν εὐγένειαν. Καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶχον πολὺ ἰσχυρόν. Εἰς οἶαν δῆποτε ἀνάγκην καὶ ἂν εὕρισκοντο, οὐδέποτε ἐσὺλων ἐκκλησίας ἢ μοναστήρια, καὶ ποτὲ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν. Τέλος οὐδέποτε ἐγκατέλειπον ἀλλήλους διὰ νὰ σωθοῦν.

Ἐν γένει ὁ βίος τῶν κλεφτῶν ὁμοίαζε πολὺ μὲ τὸν βίον τῶν ἀκριτῶν. Ὅπως ἐκεῖνοι κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἑλλ. αὐτοκρατορίας ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ κατόπιν ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων, καὶ οἱ κλέφτες ἠγωνίζοντο διαρκῶς ἐναντίον τῶν ἀπίστων καὶ δι' ἡρωϊκῶν μαχῶν καὶ ἀνδραγαθημάτων εἰς αὐτοὺς μὲν ἐνέβαλλον τρόμον, εἰς δὲ τοὺς κατοίκους θάρρος καὶ φρόνημα. Ὅπως δὲ ὁ βίος τῶν ἀκριτῶν ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, οὕτω καὶ ὁ βίος τῶν κλεφτῶν ἐδημιούργησε τὰ **δημοτικὰ τραγούδια**, εἰς τὰ ὅποια κατοπτρίζεται ὁ βίος αὐτῶν καὶ τὰ αἰσθήματα.

Τὰ τραγούδια αὐτά, ὡς καὶ αἱ προφορικαὶ διηγήσεις περὶ τῶν ἡρωϊκῶν κατωρθωμάτων τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, τῆς καρτερίας των καὶ τοῦ ἰπποτισμοῦ των, ἐνίσχυσον τὰς περὶ ἐλευθερίας καὶ πατριδος ἰδέας τοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειρον τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ φρόνημα. Ἐπὶ τέλους δὲ οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοί ὑπῆρξαν τὰ στηρίγματα ὄλων τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων, ὅσα οἱ πατέρες ἡμῶν διεξήγαγον ἐπὶ τετρακόσια ἔτη, καὶ αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸν κυρίως περικλόν στρατὸν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Οἱ Μανιάται. Ἡ Μάνη οὐδέποτε ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους. Μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 τὸ μόνον σημεῖον ὑποταγῆς αὐτῆς ἦτο φόρος ἐτήσιος 4 χιλ. γροσίων, ὁ ὅποιος εἶναι ἀμφίβολον, καὶ ἂν ποτὲ ἐπληρώθη. Ἦσαν τελείως ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον ἰδίαν διοίκησιν. Ἐκάστη πόλις ἢ χωρίον εἶχεν ἄρχοντα ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος ὠνομάζετο **καπετᾶνος**. Ὅλοι δὲ οἱ καπετᾶνοι ἀπετέλουν συμβούλιον, τὸ ὅποιον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἐκλεγομένου διὰ πλειοψηφίας συνεζήτει καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν υποθέσεων τῆς χώρας. Οὔτε ὁ ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων ὅμως οὔτε οἱ καπετᾶνοι εἶχόν ποτε τὴν ἐλαχίστην δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπεκράτει ἡ **αὐτοδικία**. Ἐνίοτε δὲ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ποινικῶν καὶ ἀστικῶν υποθέσεων ἀνελάμβανε οἰκογενειακὸν συμβούλιον ἐκ τῶν δύο ἀντιδίκων μερῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1770 αἱ σχέσεις τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν Τούρκων ὅπως δῆποτε ἐτροπολογήθησαν. Ὁ ἐτήσιος φόρος ἀνῆλθεν εἰς 15 χιλ. γροσία, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων (Μπέης) ἐξελέγετο μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἢ ἐκλογή του ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Πάντοτε ὅμως διετήρουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Οὕτω οἱ Μανιάται ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων τοῦ Ταυῆγету καταφυγίαν τῶν ἐνέπνεον μὲν θάρρος εἰς τοὺς ἄλλους ὑποτεταγμένους, παρείχον δὲ μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως.

Οἱ Σουλιῶται. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσι τοῦ 17ου αἰῶνος ποιμένες τινὲς χριστιανοὶ (Ἕλληγες καὶ Ἄλβανοὶ ἀναμειξί) φεύγοντες τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ἀνέβησαν εἰς τὰ ἄγρια τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων ὄρη καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων κλιτύων ὄρους, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀνέλθῃ, παρὰ διὰ μιᾶς μόνης ὄφιοειδοῦς στενωποῦ, ἔκτισαν 4 χωρία, τὸ **Σοῦλι**, τὴν **Κιάφαν**, τὸ **Ἀβαρῖνον** καὶ τὴν **Σαμονίβαν**. Ἄφ' οὗ δὲ ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἔποικοι, ἔκτισαν καὶ ἄλλα ἑπτὰ χωρία εἰς τοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους. Σὺν τῷ χρόνῳ κατέκτησαν καὶ ἄλλα 60 περίπου χωρία εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας. Μόνον ὅμως οἱ κάτοικοι τῶν 11 χωρίων ὀνομάζοντο **Σουλιῶται**. Οἱ ἄλλοι ἦσαν ὑποτελεῖς τῶν πρώτων καὶ ὀνομάζοντο **παρασουλιῶται**.

Οἱ Σουλιῶται ὠχυρωμένοι εἰς τὰ δυσπρόσιτα αὐτῶν χωρία ἔζων ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι. Ἦσαν διηρημένοι εἰς γένη (φάρα). Ἐκάστης δὲ φάρας προῖστατο ὁ ἐπισημότερος ἢ ὁ ἀνδρειότερος αὐτῆς ἀνὴρ, ὁ ὅποιος καὶ διέκει τὰ κατ' αὐτήν. Οἱ προῖστάμενοι τῶν φαρῶν ἀπετέλουν συνέδριον, τὸ ὅποιον ἀπεφάσιζε περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων. Ἐν καιρῷ πολέμου οἱ κάτοικοι τῶν 7 χωρίων καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἀνδρειότεροι ἀνῆρχοντο εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους 4. Οἱ ἄλλοι ἔμενον εἰς τὰ χωρία διὰ νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγροὺς καὶ τροφοδοτοῦν κρυφίως τοὺς Σουλιώτας. Ἐν καιρῷ εἰρήνης (ὑπερ σπανίως συνέβαινεν) ἐπλήρουν εἰς τοὺς Τούρκους φόρον τινά.

Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν διήρχετο εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὴν περὶ τὰ ἔπλα ἀσκήσιν, ὅπως καὶ τῶν κλεφτῶν. Ὅπως οἱ κλέφτες, οὕτω καὶ οἱ Σουλιῶται ἀγωνιζόμενοι διαρκῶς ἐναντίον τῶν Τούρκων ὄχι μόνον ἀπέτέλουν διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἐνίσχυον τὸ ἔθνικόν φρόνημα τοῦ Ἑλλ. λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως πρώτον μὲν διὰ τῆς ἀντιστάσεώς των ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτήν νὰ κραταιωθῇ ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δὲ τὴν συνετήρησαν εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Αἱ ναυτικαὶ κοινότητες. Αἱ ἑλληνικαὶ παραλία καὶ νῆσοι οὐδέποτε ἔπαυσαν ἐπιδιδόμεναι εἰς τὸν ναυτικὸν βίον. Αὐταὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν παρεῖχον τοὺς ἀναγκαίους ναύτας εἰς τὸν ὁσμανικὸν στόλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας, ὅσους ἔκαμαν αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις καὶ ἰδίως ἡ Ἐνετία καὶ Ῥωσία ἐναντίον τῶν Τούρκων. Καὶ αἱ μὲν μεγαλύτεραι νῆσοι Κρήτη, Ῥόδος, Κύπρος, Μιτυλήνη κλπ. αἱ ὅποιαι ἄλλοτε εἶχον στόλους ἰσχυροὺς, τῶρα εὐρισκόμεναι ὑπὸ τὸ πέλημα Τούρκων πασσάδων ἐμαραίνοντο. Δὲν εἶχεν ὅμως ὁμοίως τὸ Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'.

πράγμα διὰ τὰς μικροτέρας καὶ ἀγόνους. Εἰς αὐτὰς Τούρκοι δὲν κατήκουν καθόλου, δὲν εἶχον ἰδιαίτερον ἐκάστη πασσάν, ἀλλ' ἔλα ὑπέκειντο εἰς τὸν καπετὰν πασσάν, ἔστις κατὰ πολὺ ἀραιὰ διαλείμματα ἐπισκέπτετο αὐτὰς καὶ τὰς μετ' αὐτῶν ὑποθέσεις διεξῆγε διὰ τοῦ Ἑλληνοσ διαερμηγνέως τοῦ στόλου πάντοτε προστατεύοντος αὐτάς. Ἐπομένως ἐκάστη ἐξ αὐτῶν αὐτοδιοικεῖτο διὰ τῶν δημογερόντων τῆς. Ἐνεκα τούτου πολλαὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρά, ἐπρόκοψαν θαυμαστικῶς καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε ἐβοήθησαν αὐτοὺς πολλαὶ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις.

Πρῶτον διὰ συνθήκης μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐπετράπη εἰς ἔλα τὰ ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ταξειδεύουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰν Ἀπάλιν. Τοῦτο ὠφέλησεν ἐξαισιῶς τὰς ἑλλ. χώρας καὶ τὸ ἑλλ. ἐμπόριον. Τὰ σιτηρὰ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας ἐτράπησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἠνοίχθησαν δὲ οἱ παρὰ τὸν Βόσπορον λιμένες εἰς τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου. Μεστὰ δὲ τῶν ἐμπορικῶν τούτων συναλλαγῶν ἔγιναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀνήκον εἰς Ῥώσους ἰδιοκτῆτας ἐταξίδευον ὑπὸ Ῥωσικὴν σημαίαν καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῆς Ῥωσίας. Εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ἔλας ἐν γένει τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὡσαύτως εἰς τὴν Ὀδησσὸν καὶ τὸ Ταϊγάνιον καὶ εἰς ἔλας τοὺς κυριωτέρους λιμένας τῆς Εὐρώπης ἰδρῦθησαν πλοῖα ἑλληνικὰ καταστήματα. Ἐκ τούτου αἱ ἑλληνικαὶ χώραι αἱ ὅποια πρότερον εὐρίσκοντο εἰς μεγάλην πενίαν, ἐξωγονήθησαν. Τὰ προϊόντα αὐτῶν, οἱ οἶνοι τῆς Θήρας καὶ τῆς Σκοπέλου, αἱ ξηραὶ ὀπῶραι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Σμύρνης, τὸ ἔλαιον τῆς Κρήτης καὶ τῶν Κυθωνιῶν, τὰ βαμβάκερὰ καὶ μάλλινα προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου, ἔνθεν μὲν ἀνήρχοντο εἰς τοὺς βορείους λιμένας τοῦ Εὐξείνου, ἔνθεν δὲ εἰσέδουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Πρὸ πάντων ὅμως ὠφελήθη ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία. Κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ πλοῖα πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους ἐπωφελομένη ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν παραλίων ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας συνεχέντρωσεν ἔλον τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖράς τῆς. Οὕτω αἱ ναυτικαὶ ἑλληνικ. κοινότητες, καὶ ἰδίως αἱ τῶν τριῶν νήσων, Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, κατὰ τὰς παραμονάς τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως εὐρέθησαν ἔχουσαι καὶ πολλαὶ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς.

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον κατέστησεν ἰδίως τοὺς Ἑλληνας ναύτας ἱκανοὺς νὰ ἀντιπαραταχθοῦν ἐν καιρῷ ἐναντίον ὀλοκλήρων στόλων τοῦ ὀσμάνικοῦ κράτους ἦτο ἡ λυμαινομένη τότε τὴν Μεσόγειον πειρατεία. Οἱ ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ βάρβαροι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος φανερὰ ἐλήστευον ὅλα τὰ πλοῖα τὰ ταξιδεύοντα τὴν Μεσόγειον ὑπὸ οἶαν δῆποτε σημαίαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πλοίων διήρπαζον τὰ φορτία των, συνελάμβανον αἰχμαλώτους ὅλους τοὺς εὕρισκομένους ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποῖους ἐπώλουν κατόπιν ὡς δούλους, καὶ ἐβύθιζον τὰ πλοῖα. Ἐκ τούτου παρίστατο ἀνάγκη τὰ πλοῖα νὰ εἶναι ταχέα καὶ ὠπλισμένα, διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀντεπεξέρχωνται κατὰ τῶν πειρατῶν, μετὰ τῶν ὁποίων πολλὰκις συνῆπτον ἀγῶνας πεισματώδεις.

Εἰς τὰ αἷτια τέλος, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν, ὅπως καὶ τῆς βιομηχανίας πολλῶν κοινοτήτων, πρέπει νὰ καταλέξωμεν τὸν συνεταρισμὸν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ἐκαστος ναύτης εἶχε μερίδιον ἐπὶ τοῦ πλοίου ἢ τοῦ φορτίου. Εἶχε λοιπὸν ὡς συνεταίρος κοινὸν συμφέρον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπέβαινε προσεκτικός, ἀγρυπνος, οἰκονόμος, διότι οὕτω μόνον ἐγνώριζεν ὅτι θὰ προήγεται. Ἡ ἀδελφικὴ δὲ αὕτη σύμπραξις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν, ἐξ οὗ καὶ ἐξαιρετος χρηστότης ἐπεκράτει εἰς ὅλας τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς.

7. Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Ἡ παιδεία. Καὶ ἡ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἰδίως ὅμως ἡ μετὰ τὴν ἀλωσιν ἀποδημία τῶν λογίων ἀνδρῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔσχεν ὀλεθρίας συνεπείας διὰ τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους. Εἶναι ἀληθές ὅτι, ὡς θὰ ἴδωμεν, δι' αὐτῶν ἤρχισεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ μεγάλη καὶ λαμπρὰ περίσδος τῆς **Ἀναγεννήσεως**. Εἶναι ὡσαύτως ἀληθές ὅτι δι' αὐτῶν τὰ πανεπιστήμια καὶ αἱ ἀκαδημίαι τῆς Εὐρώπης κατέστησαν κέντρα ἐλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ὅτι οἱ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα καθόλου διαπρέποντες Εὐρωπαῖοι κατέστησαν λάτρεις καὶ θαυμασταὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ ἱστορίας, οὕτω δὲ ἀνεπτύχθη ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. Εἶναι ἀληθές τέλος ὅτι οὗτοι προσελκύοντες διὰ τοῦ παραδείγματός των εἰς τὴν Εὐρώπην πλείστους Ἑλληνας συνετέλεσαν εἰς τὴν κατὰ μικρὸν πρόοδον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ παρ ὅλα ταῦ-

τα έγιναν αίτιοι φοβεροῦ κακοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφῆκαν αὐτὴν ἄνευ διδασκάλων, ἢ ἀναγέννησις τῶν ἀρχαίων σπουδῶν, ἢ ὅποια εἶχεν ἀρχίσει κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἔπαυσεν, αἱ σχολαὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν διδασκάλων ἐκλείσθησαν, καὶ ἡ χώρα ἐπὶ 200 ἔτη περίπου ἐστερήθη πάσης παιδείας. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους εἶχε περιορισθῆ εἰς τὰ ὀλίγα κολουογράμματα, τὰ ὅποια ἐδίδασκον τοὺς ἐλληνοπαῖδας οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἢ εἰς τὰ μοναστήρια, πολλὰκις μάλιστα κρυφίως διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων.

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τοῦτο πρὸ παντὸς συνετέλεσεν ἡ ἐν Ἑνετίᾳ ἑλλην. κοινότης. Οἱ πολυάριθμοι Ἑλληνες, οἱ συρρέουσιντες εἰς Ἑνετίαν εἴτε χάριν ἀσφαλείας εἴτε κυρίως δι' ἐμπορικοὺς σκοποὺς, πρῶτον μὲν ἐσκέφθησαν περὶ ἰδρύσεως ἰδίας ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς ἐλληνικωτέρας τῶν παίδων τῶν ἀγωγῆς. Ἰδρυσαν λοιπὸν τὸ 1621 ἐκεῖ σχολεῖον ὀνομασθὲν Φλαγγίνειον φροντιστήριον ἀπὸ τοῦ πρώτου ἰδρυτοῦ καὶ προικοδότη του Κερκυραίου Θωμᾶ Φλαγγίνου, εἰς τὸ ὅποιον ἐγένοντο δεκτοὶ νέοι μόνον Ἑλληνες καὶ ὀρθόδοξοι. Ἡ Ἑνετικὴ αὕτη κοινότης κατόπιν γνωρίζουσα τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπικρατοῦσαν ἀμάθειαν ἔσπευσε προθύμως εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἠκολούθησαν κατόπιν καὶ ἄλλαι ἐξωτερικαὶ ἡμῶν κοινότητες. Ἑλλην ἐξ Ἑνετίας ἰδρυσεν κατὰ πρῶτον τὸ 1647 δύο σχολεῖα, ἐν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἄλλο εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ ὅποια ἐδιδάσκοντο γραμματικὴ, φιλολογία, καὶ θετικαὶ ἐπιστῆμαι. Τὰ σχολεῖα τοῦτα ἐπροικοδοτήθησαν κατόπιν καὶ ὑπ' ἄλλων ὁμογενῶν. Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλοι καὶ ἰδρυσαν καὶ ἐπροικοδότησαν καὶ ἄλλα σχολεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας, τὴν Λεβάνειαν, τὴν Πάτρυν καὶ ἄλλαχοῦ. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἰδίως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἶλον αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἰδρῦσουν σχολεῖα, καὶ ἰδρῦθησαν τοιαῦτα εἰς Μέτσοβον, Τρίκκαλα, Λάρισα, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν καὶ εἰς πλείστα ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Χίον, τὸ Ἰάσιον, τὸ Βουκουρέστιον. Ὡσαύτως τῇ φροντίδι τῶν πατριαρχῶν ἰδρῦθησαν σχολαὶ εἰς τὸν Ἄθων καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τὸ φυτώριον αὐτὸ τῶν ἀρχιερέων τοῦ ἔθνους. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ σχολεῖα κατωρθώθη νὰ προικοδοθῶν δι' ἐπιτηδείων διδασκάλων ἕνεκα τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων, τὰ ὅποια ἰδρυσεν ἡ ἐνετικὴ κοινότης.

Ὀντως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤκημασαν διδάσκαλοι ὀνομαστοί, οἱ ὀνομασθέντες διδάσκαλοι τοῦ γένους. Ἐκ τούτων ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, ὁ Πάριος Ἀθανάσιος, ὁ Δωρόθεος Πρώτος, ὁ Βενιαμίν, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος κ. ἄ. Ἀπὸ τῶν χειλέων τούτων χιλιάδες μαθητῶν δὲν ἐδέχοντο μόνον τὰ νόματα τῆς ἀρχαίας καὶ νέας ἐπιστήμης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐλάμβανον ἐπίγνωσιν τῶν δεσμῶν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν καὶ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν. Οὕτω δ' ἐτρέφετο καὶ ἐνισχύετο ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Εἰς τοὺς διδασκάλους τούτους τέλος τοῦ γένους κατατάσσεται καὶ ὁ σοφὸς Κοραῆς, ἂν καὶ αὐτὸς οὐδέποτε ἐδίδαξεν εἰς σχολεῖον, διότι διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων συνετέλεσε περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ πατρὸς ἐμπόρου Χίου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐκεῖ. Ἀνδρωθεὶς ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ἀμστελῶδαμον χάριν τῶν ἐμπορικῶν του ἐργασιῶν. Ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ κορέσῃ τὴν πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς δίψαν του. Ἦκουσεν ἀνώτερα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἤσχολήθη εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλληνῶν καὶ Λατίνων συγγραφέων, καὶ ἐξέμαθε τὴν γαλλικὴν, γερμανικὴν, ἀγγλικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ἐπανελθὼν μετὰ ἑπταετίαν εἰς Σμύρνην δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ δουλωμένῃ Ἑλλάδι βλέπων τὰς καταπίεσεις τῶν ὁμοεθνῶν. Κατέπεισε τοὺς γονεῖς νὰ πέμψουν αὐτὸν εἰς Montpellier τῆς Γαλλίας ἵνα σπουδάσῃ τὴν Ἱατρικὴν, διότι μόνον τοὺς ἱατροὺς ἐσέβοντο ὅπως δῆποτε οἱ Τούρκοι. Ἐκεῖ ὁ Κοραῆς διέτριψεν ἕξ ἔτη καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1788. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ μικροῦ εἶχον ἀποθάνει οἱ γονεῖς του, ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἐκεῖ, καὶ ἀφίσας τὴν Ἱατρικὴν νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὰς προσφιλεῖς του φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν συγγραμμάτων ἀναμόρφωσιν τοῦ ἔθνους του. Εἰς τοῦτο δὲ ἤσχολήθη μέχρι τοῦ θανάτου του (1833).

Μὲ τὰ πρῶτα φιλολογικὰ ἔργα του ὁ Κοραῆς κατέστη περίφημος μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊῶν σοφῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν ταύτην προσεπάθησε νὰ ἐπωφεληθῇ, ἵνα ἀναπτύξῃ τὸν φιλελληνισμόν ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Κοραῆς δὲν εἶχε μόνον μεγάλην διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ μέγαν πατριωτισμόν. Κατ' ἀρχὰς παρασυρθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλ-

λικής επαναστάσεως ήλπισεν εις την δια της Γαλλίας αποκατάστασιν του Έλληνισμού. Τότε εξέδωκε τὸ 1801 τὸ «**Πολεμιστήριοιον σάλπιγμα**», δια τοῦ οὗλου προέτρεπε τοὺς συμπολίτας του εἰς ἀγῶνα ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως. Τυχῶς ἔμως ἐνόησας τὰς κατακτητικὰς τοῦ Ναπολέοντος βλέψεις ἔστρεψεν ἕλας τὰς ἐνεργείας του κυρίως εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φήμη τοῦ ἀνδρὸς εἶχε γίνεαι πολὺ μεγάλη. Οἱ δὲ Ζωσιμάδαι τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ δαπάναις των ἑσα συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων κρίνει ἀναγκαῖα διὰ τὸ ἔθνος. Οὕτω ὁ Κοραῆς ἀπὸ τοῦ 1805 ἤρχισε τὴν ἐκδοσιν τῆς **Ἑλλ. Βιβλιοθήκης** του. Εἰς ταύτην διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν συγγραφέων καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ κειμένου προσεπάθει νὰ συνδέῃ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν μὲ τὸν νέον, τὰ παρελθόντα μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ παρόντος, καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Προσέτι δὲ διὰ τῶν μακρῶν εἰς ἕκαστον τόμον αὐτῆς προλεγόμενων παρῆχεν ἀφθότους καὶ ὠφελιμωτάτας συμβουλὰς εἰς ἕλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς λογίους καὶ τοὺς πλουσίους. Τέλος ὁ Κοραῆς ἐπελήφθη καὶ τοῦ τότε, ὅπως καὶ τώρα, ἀκανθώδους γλωσσικοῦ ζητήματος.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ἡ ἀττικομανία ἡ καταλαβοῦσα τοὺς Ἑλληνας λογίους διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἀρχαίων σπουδῶν ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ἐκτοτε ἀναφαίνεται ἡ χρῆσις τῆς δημώδους ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἁκρίτα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ποιήματα, ἐρωτικὰ, ἀλληγορικὰ, ἐπαινετικά, παρακλητικὰ, καὶ εἰς διαφόρους ἱστορίας. Ἡ ἄλλωσις τῆς Κων)πόλεως ἐσταμάτησε καὶ τὰς δύο τάσεις, διότι ἔπαυσε πᾶσα λογοτεχνικὴ δρᾶσις. Ἀναφαίνονται μὲν κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα βιβλία γραμμένα εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, οἱ κληρικοὶ ἔμως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε περιορισθῆ ἕλας ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους, μεταχειρίζονται γλῶσσαν τείνουσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν. Ἐπομένως αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ γλῶσσα ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὰ σχολεῖα, ὅταν ἤρχισεν ἡ κατὰ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἔθνους.

Τότε ἔμως ἤρχισε καὶ ἀγῶν τῶν λογίων περὶ τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ δοθῆ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους. Ἄλλοι μὲν ἤθελον ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου καθιερωθεῖσα λογία γλῶσσα νὰ τεῖνη αὐστηρῶς καὶ ἀδιακῶπως πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὠνειρεύοντο δηλαδὴ νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Περικλέους εἰς τὸ στέμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τῆς τάσεως ταύτης ὑπέρμαχοι ἦσαν μετριοπαθέστεροι μὲν ὁ

Παναγιώτης Κοδριτσάς, ἀδιαλλακτότεροι δὲ ὁ Στέφανος Κομμιτᾶς καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας. Ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Δ. Φωτιάδης (Καταρτζής) ὁ Γρηγ. Κωνσταντᾶς, ὁ Δ. Φιλιππίδης, ὁ Ἄθ. Χριστόπουλος, καὶ ὁ Ἰωάννης Βηλαράς, ἦσαν ὀπαδοὶ τῆς καθαρᾶς δημώδους. Ὁ Κοραῆς ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν. Ὁ Κοραῆς ἦτο μὲν λάτρις τῆς ἀρχαίας, τὴν δὲ δημώδη ἐθεώρει βάρβαρον ὡς οἱ ἀττικισταί, συγχρόνως ὅμως καὶ κατενόει ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ ἔθνους, ὁ ὁποῖος ἦτο μόνον τοῦ βίου του μέλημα, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄλλως παρὰ διὰ γλώσσης καταληπτῆς εἰς εἰς τοὺς πολλοὺς. ἠκολούθησε λοιπὸν μέσην ὁδὸν μεταξὺ τῶν δύο γλωσσικῶν μερίδων. Ὑπεστήριξε δηλ. ὁ Κοραῆς ὅτι εἶναι ἀνάγκη: α') νὰ ἐκδηλοῦν ἐκ τῆς γλώσσης οἱ ξενισμοὶ καὶ νὰ ἀναπληρωθοῦν δι' ἑλληνικῶν λέξεων ἔστω καὶ ἀρχαίων, β') νὰ μὴ εισάγωνται εἰς τὴν γλώσσαν ἀρχαῖαι λέξεις καὶ νὰ ἐκβάλλωνται λέξεις τῆς δημώδους σαφεῖς εἰς τὸν λαόν, γ') νὰ διορθώνωνται καὶ δίδεται μορφή ἑλληνοπρεπῆς εἰς τὰς λέξεις τῆς ἑμιλουμένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν μερίδων διεξήχθη ἀγὼν μακρὸς, ὅστις ἐξεστράπη καὶ εἰς ὕδρεις μεταξὺ τῶν ἀντιφρονούντων.

Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησε συνδυασμὸς τις τῆς λογίας γλώσσης τῶν ἀττικιστῶν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κοραῆ, ὅτι δηλ. πρέπει νὰ συγκαταθῆ ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀρχαίαν χάριν τῆς ὑπὸ τῶν πολλῶν κατανοήσεως, καὶ οὕτω ἐσηματίσθη ἡ νῦν **καθαρεύουσα**. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πρῶτον, ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἔθνους τότε ἦσαν κυρίως ἐπιστημονικαί, διότι ἔπρεπε νὰ μεταγισθῆ ἡ σοφία τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ ἀκαλλιέργητος μείνασα δημοτικὴ ἐθεωρεῖτο πτωχή. Ἐπειτα ἔνεκα τῆς τότε ἐλλείψεως τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης ὑπῆρχεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ λογία γλώσσα ἦτο ἡ εὐγενής, ἡ δὲ δημώδης ἐθεωρεῖτο διεφθαρμένη καὶ χυδαία.)

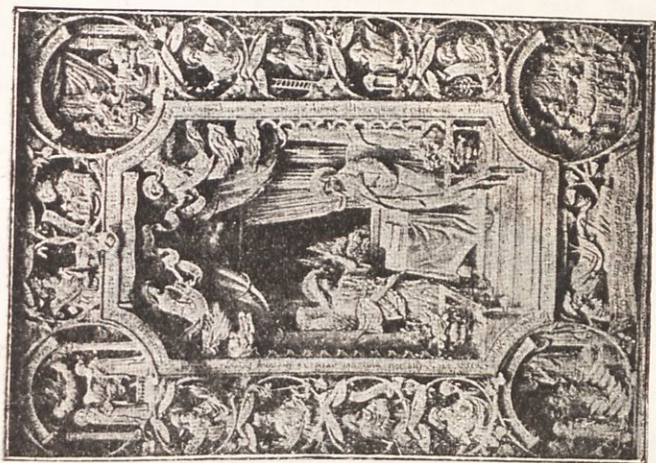
Ἡ λογοτεχνία Ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τουρκοκρατίας παρήγαγε μὲν ἱκανὰ φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα χρήσιμα εἰς τὴν πνευματικὴν διάπλασιν τοῦ ἔθνους, ὀλίγα ὅμως ἔχοντα καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Τοιαῦτα μέχρι μὲν τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι: ἔσα παρήχθησαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον καὶ τὴν Κρήτην κατ' ἐπίδρασιν τῆς φραγκοκρατίας, ἡ ὁποία ἐκεῖ ἴσχυσε μακρότερον χρόνον. Οἱ λόγοι τοῦ ἐκ Κρήτης Φραγίσκου Σκούφου καὶ τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Ἠλία Μηλιάτη θαυμάζονται δικαίως διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκόνων, τὴν χάριν καὶ τὴν πλαστικότητα. Ὡσαύτως παρήχθη ἐκεῖ φιλολογία ὀλόκληρος ἱπποτικῶν καὶ ἐρωτικῶν ποιημά-

των έχουσα τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς τύπους τῆς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἄλλα μὲν εἶναι μεταφράσεις καὶ μιμήσεις, ἄλλα δὲ ἔργα ἰθαγενῆ, ἀλλὰ μὲ πρόδηλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ξένης καταγωγῆς. Τὰ κάλλιστα ἐκ τῶν ἔργων τούτων εἶναι τὰ παραχθέντα εἰς τὴν Κρήτην. Τοιοῦτον εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου, ὁ ὁποῖος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὑπῆρξε τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα τοῦ ἑλλην. λαοῦ. Βεβαίως τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μονότονον καὶ ἐκτρέπεται συνήθως εἰς πολυλογίαν ὀχληράν, ἀλλ' ἔχει χάριν καὶ ζωηρότητα μεγάλην, προσέτι δὲ ποικιλίαν καὶ εἰκόνας ὠραισιτάτας, ὥστε νὰ δεσμεύη τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου. Ὡσαύτως ἡ τραγωδία τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη Ἐρωφίλη ἔχει ποιητικὴν χάριν, ζωηρότητα καὶ ποικιλίαν εἰκόνων.

Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος λογοτεχνικὰ ἔργα πολλοῦ λόγου ἀξία εἶναι πολλὰ τῶν ἔργων τοῦ Κοραῆ. Τότε δὲ ἐμφανίζονται καὶ τρεῖς σπουδαῖοι ποιηταὶ ὁ **Ἀθανάσιος Χριστόπουλος**, ὁ **Ἰωάννης Βηλαράς** καὶ ὁ **Ῥήγας Φεραῖος**. Ἡ ποίησις τοῦ Χριστοπούλου ἔχει εὐγένειαν, λεπτότητα καὶ βάθος ἐννοίας καὶ χάριν περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἡ τοῦ Βηλαρά ἔχει κομψότητα καὶ ἀπλότητα. Ἡ τοῦ Ῥήγα ὑπολείπεται τῶν δύο ἄλλων κατὰ τὴν τέχνην, ἀλλ' ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς μεγάλης φιλοπατρίας τοῦ ποιητοῦ καὶ διερμηνεύουσα αὐτὰ τὰ φρονήματα τοῦ δουλεύοντος ἔθνους ἀντήχησεν εἰς τὰς καρδίας αὐτοῦ καὶ τὸ συνεκλόνησεν. Τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνεφάνη ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς **Διονύσιος Σολωμός**, ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μᾶλλον ἀνήκει.

Ἐν ᾧ ὅμως οἱ λόγιοι παρ' ἑλὴν τὴν πνευματικὴν κίνησιν πενιχρὰν ὅπως δῆποτε λογοτεχνίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας παρήγαγον, ὁ ἑλλην. λαὸς διὰ τῆς ἀπλάστου καὶ ἀπροσποίητου μούσης τοῦ ἀνήγειρεν ἀπαράμιλλον λογοτεχνικὸν μνημεῖον, **τὰ δημοτικὰ τραγούδια**. Ὅπως τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα κατὰ τοὺς μυθικοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ὅπως τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, οὕτω καὶ τώρα κατὰ τοὺς ἐπίσης ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας τὰ δημοτικὰ τραγούδια ψάλλουν τὰ κατωρθώματα ἡρώων, τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐκφράζουν μὲ ἀνυπέβλητον κάλλος καὶ ζωηρότητα τοὺς πόθους τοῦ ἑλληνικ. λαοῦ, τὸν πόνον διὰ τὴν δουλείαν, τὸ μῖσος κατὰ τῶν τυράννων, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Τὰ δημοτικὰ αὐτὰ τραγούδια ἀδόμενα καὶ εἰς τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν καὶ εἰς τὰ μέγαλα τῶν

πλουσίων και εἰς τὰς καλύδας τῶν πτωχῶν ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα και παρεκίνοῦν εἰς μίμησιν τῶν ὑμνουμένων ἡρώων.

Εἰκ. 2. Ὁ Εὐαγγελισμὸς
(εἰκὼν σκαλιστὴ ἐπὶ ἔγλου ἐν Ἁγίῳ ὄρει)

Ἡ τέχνη. Οἱ Τούρκοι ὄχι μόνον εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τῶν χριστιανῶν τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας των, ἀλλὰ και ἀπηγόρευον εἰς αὐτοὺς νὰ κτίζου νέας. Ἐπομένως ἡ τέχνη ἔπαυσε νὰ καλλιεργῆται

Εἰκ. 1. Ὁ Σοβαῶθ
(εἰκὼν ζωγραφιστὴ ἐν Ἁγίῳ ὄρει)

παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἄλλως τε εἰς ἐποχὴν δουλείας, καταδιώξεως και πενίας τέχνη δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ. Ἡ τέχνη

θέλει ἐλευθερίαν καὶ ὀλικὴν ἀνεσίαν. Μόνον εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους δὲν ἔπαυσεν ἡ ζωγραφικὴ προαγομένη μέχρι σήμερον, ἤτοι καὶ

Εἰκ. 3. Στεφάνου Τζαγγαρόλα ἡ Παναγία (εἰκὼν ἐν Κεφαλληνίᾳ).

ἡ ξυλογλυπτικὴ. Εἰς τὴν Κρήτην ἕως καὶ τὰς νήσους τὰ πράγματα δὲν εἶχον ὁμοίως. Ἐνταῦθα ἡ ἐπίδρασις τοῦ φραγκισμοῦ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἀλλ' ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἰδίως εἰς

τὴν ζωγραφικὴν. Αὕτη ἀναζωπυρηθεῖσα εἰς τὰς χώρας ταύτας διὰ τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως παρήγαγεν ἔργα πολλὰ καὶ καλὰ. Μεταξὺ τῶν ζωγράφων, οἱ ὅποιοι συνεδύαξαν τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν μὲ τὴν ἰταλικὴν, πρωτίστην θέσιν κατέχει ὁ ἐκ Κρήτης **Στέφανος Τζαγκαρόλας**.

8. Τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐδουλώθη. Οὐδέποτε ὅμως ἔπαυσε διαμαρτυρόμενος καὶ ἐπαναστατῶν κατὰ τοῦ δεσπότη. Τὸ ἔθνικόν αὐτοῦ φρόνημα ὄχι μόνον δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλὰ ηὔξήθη καὶ ἐγιγαντώθη. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ἔθνος ἐδεκατίσθη. Πολλοὶ δελεασθέντες ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἐξισλαμίσθησαν, ἄλλοι δειλιάσαντες ἀπεδήμησαν εἰς τὴν ξένην. Τὸ μέγα ὅμως τοῦ ἔθνους πλήθος παρέμεινε πιστὸν εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων του καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς. Ἐθασανίσθη, ἑταλαιπωρήθη καὶ ἐτυραννήθη. Συγχρόνως ὅμως ὠργανώθη ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς, εἰσέδυσεν εἰς τὰ συμβούλια καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τυράννων του, ὠργάνωσε πεζικὸν καὶ ναυτικὸν στρατόν, ηὔξησε τὸν πλοῦτον του καὶ ἐπεμελήθη τῆς ἡθικῆς καὶ διανοητικῆς του μαρφώσεως, καὶ οὕτω παρεσκευάσθη διὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

Ἰπολείπεται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βίου τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν περίοδον νὰ ἴδωμεν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὅποια ἔκαμε μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ ταῦτα θὰ πραγματευθῶμεν συνοψασμένα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἴδωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1. Αίτια τῆς μεταμορφώσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς νέους χρόνους.

Μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κ)πέλειως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐστίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ συμπίπτει καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς βαρβαρότητος καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν νέων χρόνων, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρατηροῦνται οὐσιώδεις μεταβολαί καὶ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν τῶν κρατῶν καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν κρατῶν μετξαὺ των.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα (πλὴν τῆς ἐποχῆς Καρόλου τοῦ Μεγάλου) ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι διεσπασμένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ ἡγεμονίας, οἱ δὲ βασιλεῖς εἶναι πρόεδροι ἄνευ οὐδενὸς κύρους πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Ἐν τούτοις ὑπάρχει μία ἀρχὴ ἐνότητος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ **θρησκεία**. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ περ κατανεμημένοι εἰς διαφόρους βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἀπετέλουν οὐχ ἤττον ἓνα μόνον λαόν, τὸν χριστιανικόν. Ὁ χριστιανικὸς οὗτος λαὸς εἶχε τὸν ἀρχηγόν του, τὸν **πάπαν**, τοῦ ὁποίου τὸ πνευματικόν κύρος, ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ὥστε βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἀναλαμβάνουν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ σταυροφορικοὺς πολέμους. Ἡ θρησκεία ἐδέσποζε τῶν πάντων καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, ἐνέπνεε τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν τέχνην. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ μόρφωσις εἰς τὰ μοναστήρια κατ' ἀρχάς, εἰς τὰ πανεπιστήμια κατόπιν, ἦτο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων. Ἡ τέχνη ὀλόκληρος ἦτο συγκεντρωμένη εἰς τὰς ἐπισκοπὰς, χάριν τῶν ὁποίων εἰργάζοντο ὅλοι οἱ καλλιτέχνη, ἀρχιτέκτονες, γλύπται, ζωγράφοι. Τέλος καθ' ἕλλην τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν μεσαίωνα δύο μόνον τάξεις τῆς κοινωνίας ἐλογαριάζοντο ὑπάρχουσαι, ἡ τῶν **εὐγενῶν** καὶ ἡ τοῦ **κλήρου**. Οἱ ἄλλοι ἦσαν δουλοπάροικοι.

Καὶ τὸν 13ον, 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἀρχίζουσι αἱ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι παρασκευάζουσι τοὺς νέους χρόνους. Ἐσωτερικῶς εἰς τὰ διάφορα κράτη οἱ βασιλεῖς διὰ νὰ ἀποδοῦν πραγματικοὶ βασιλεῖς καταγιγνάνται εἰς τὸ νὰ ἐπεκτείνουν τὸ κύρος των εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ βασιλείου των καὶ νὰ ἐνώσουν αὐτὰ ἀφαιροῦντες τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν

υποτελών των ήγεμόνων. Τούναντίον ή ιδέα τής χριστιανικής ενότητος τής πίστεως έξασθενεί, ή δέ Ισχύς του άρχηγού του χριστιανισμού πάπα πίπτει, διότι οι ήγεμόνες δέν ύπακούουν πλέον εις αυτόν.

Έξ άλλου ή επιστήμη και ή τέχνη έκλαίκεύονται. Δέν είναι πλέον μορφωμένοι μόνον οι κληρικοί, αλλά και οι λαϊκοί. Αντί δε έκκλησιών και θρησκευτικών έν γένει μνημείων οικοδομούνται και πολιτικά οικοδομήματα και άνάκτορα. Τέλος ήδη εμφανίζεται με αυξανόμενην ολογνέν επιρροήν και μία νέα τάξις τής κοινωνίας, ή λεγομένη **άστική**. Η τάξις αύτη γεννηθείσα περί τον 12ον αιώνα, πλουτήσασα κατά τους επομένους διά τής εργασίας, τής βιομηχανίας και του έμπορίου ζητεί ήδη νά μετάσχη τής κυβερνήσεως του κράτους.

Αί μεταβολαι αύται, αι όποιαί, ως είπομεν, ήρχισαν από των προηγούμενων αιώνων, ήδη ενισχύονται έκ τινων γεγονότων, τά όποια συνέπεσαν με τους χρόνους τής άλώσεως τής Κ)πόλεως υπό των Τούρκων. Τά γεγονότα ταύτα είναι: α) ή κατά τους χρόνους τούτους γενομένη μεταβολή τής τακτικής του πολέμου και ή έκ ταύτης έπελθούσα μείωσις τής δυνάμεως των ευγενών, β) αι ανακαλύψεις, αι όποιαί διήνοιζαν νέους όρίζοντας εις τό έμπόριον, και συνετέλεσαν εις τον πλουτισμόν τής άστικής τάξεως, γ) ή Αναγέννησις, των γραμμάτων και τεχνών, ή όποια άπηλευθέρωσε τό ανθρώπινον πνεύμα από τά δεσμά τής θρησκείας, δ) ή θρησκευτική μεταρρύθμισις, ή όποια κατέρριψε τό κύρος του πάπα ως πνευματικού άρχηγού βλης τής χριστιανικής Ευρώπης.

2. Η νέα τακτική του πολέμου και ή πτώσις του Ίπποτισμού.

Από του 14ου αιώνος είχεν επέλθει μεγάλη μεταβολή εις την στρατολογία. Μέχρι τουδε οι ήγεμόνες δέν ήδύναντο νά κάμουν πόλεμον μακράς διαρκείας, διότι ως στρατόν μετεχειρίζοντο τους υποτελείς των, οι όποιοι μόνον 30 ήμερών στρατιωτικήν ύπηρεσίαν ώφειλον κατ' έτος εις αυτούς. Ένεκα τούτου κατά τον 14ον αιώνα οι ήγεμόνες ήναγκάζοντο νά προσλαμβάνουν εις την στρατιωτικήν των ύπηρεσίαν ανθρώπους επί μισθώ. Έσχηματίσθησαν λοιπόν στρατιωτικά σώματα, τά όποια αντί ώρισμένου μισθού προσέφερον τάς ύπηρεσίας των εις τους έχοντας ανάγκην αυτών ήγεμόνας και τά όποια δέν έδίσταζον κατά τάς περιστάσεις νά μεταβαίνουν από του ένός στρατοπέδου εις τό άλλο. Κατά τον 15ον αιώνα δε οι βασιλείς τής Γαλλίας, κατά τό παράδειγμα

δὲ αὐτῶν κατὰ τὸν 17ον καὶ ἔλοι οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες ἀντὶ νὰ μισθώνουν στρατιωτικὰ σώματα μόνον διὰ τὸν χρόνον τοῦ πολέμου ἤρχισαν νὰ διατηροῦν στρατοὺς μονίμους καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν ὀπλισμὸν ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολή. Πολεμισταὶ τινες ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται τόξα μεγάλα, τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ ρίθουν 6 βέλη εἰς τὸ λεπτὸν καὶ νὰ φονεύσουσιν ἄνθρωπον εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων. Οὗτοι ἐμάχοντο πεζοὶ καὶ ἄνευ σιδηρᾶς πανοπλίας, ἦσαν δὲ ἔλοι ὄχι εὐγενεῖς. Βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν 15 αἰῶνα ἐσηματίσθη τὸ πεζικόν. Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ Ἑλβετοί. Οὗτοι ἔφερον μακρὰ δόρατα καὶ ἐμάχοντο πεζοὶ εἰς πυκνάς ἐμάδας, ὀρμῶντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὰ δόρατά των χωρὶς νὰ διασπῶνται αἱ τάξεις των. Κατὰ μίμησιν δὲ αὐτῶν ὠργανώθη εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ τάγμα τῶν λογχοφόρων. Τυχοδιώκται τότε Ἑλβετοὶ καὶ λογχοφόροι Γερμανοὶ ἔλαβον τὸν πόλεμον ὡς ἐπάγγελμα καὶ ἔλοι οἱ ἡγεμόνες προσέλαβον τοιοῦτους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των. Ἐκτοτε, ἐπειδὴ εἰς ἔλας τὰς μάχας, αἱ ὅποια ἔγιναν μεταξὺ πεζικοῦ καὶ ἵπποτων, τὸ πεζικὸν ἐνίκη, ὁ ἵπποτισμὸς ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ.

Εἰς τὴν πλήρη παρακμὴν τοῦ ἵπποτισμοῦ κατόπιν συνετέλεσεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος. Τὴν πυρίτιδα ἐγνώριζον ἀπὸ μακροῦ χρόνου οἱ Σίται, ἀλλὰ ἔκαμνον χρῆσιν αὐτῆς μόνον εἰς πυροτεχνήματα. Οἱ Ἄραβες κατόπιν τελειοποιήσαντες αὐτήν, τὴν μετεχειρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ρίπτουν βλήματα διαπερασμένα ἐντὸς ὠωλήνης. Οἱ Χριστιανοὶ τοὺς ἐμίμηθησαν, καὶ ἡ ἐφεύρεσις εἰσήχθη εἰς ἔλλην τὴν Εὐρώπην. Ἄλλὰ πολὺ βραδέως ἐτελειοποιήθη. Μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος τὰ κανόνια ἔρριπτον σφαῖρας ἐκ λίθου, καὶ δὲν ἔρριπτον αὐτοὺς εἰς μεγαλύτεραν ἀπόστασιν τοῦ τόξου. Ἀργότερα κατεσκευάσαν κανόνια μακρότερα καὶ λεπτότερα, τὰ ὅποια ἔρριπτον σφαῖρας ἐκ σιδήρου. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν πολὺ θαρᾶ καὶ τὰ μεταχειρίζοντο μόνον κατὰ τῶν τειχῶν τῶν πόλεων, ἐπροξένουν δὲ περισσότερον θόρυβον παρά βλάβην. Οἱ στρατοὶ λοιπὸν ἐξηκολούθουν νὰ μάχωνται μὲ τὰ δόρατα. Μόλις δὲ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν βπλα μακρὰ κινητὰ λεγόμενα ἀρκεβούζια, τὰ ὅποια κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐτελειοποιήθησαν. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα δὲ ἐτελειοποιήθη καὶ τὸ πυροβολικόν. Τὰ κανόνια γίνονται κινητὰ καὶ δὲν χρησιμεύουν μόνον εἰς τὰς πολιορκίας ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς μάχας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τοῦ ἵπποτισμοῦ ὑπῆρξαν μεγάλα. Οἱ βασιλεῖς μὲ τοὺς μονίμους καὶ τελείους στρατοὺς των κατέρριψαν

τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, ἐπεξέτειναν τὸ κῦρος των καθ' ἑλλην τὴν χώραν των καὶ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς λαοὺς των τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος.

3. Αἱ ἀνακαλύψεις.

Αἷτια τῶν ἀνακαλύψεων. Αἷτια τῶν πρώτων μεγάλων ἀνακαλύψεων ὑπῆρξε τὸ δέλεαρ τοῦ κέρδους καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλουτισμοῦ.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὠρισμένα ἐμπορευμάτα παρείχον εἰς τοὺς ἐμπορευομένους αὐτὰ ἄπειρα κέρδη, διότι ἦσαν σπάνια. Τὰ ἐμπορευμάτα ταῦτα ἦσαν ἢ μέταξα, τὸ βελουδον, οἱ πολύτιμοι λίθοι, οἱ μαργαρίται, τὰ ἀρώματα καὶ ἰδίως τὸ μοσχοκάρυον, ἡ κάνέλλα, τὸ πιπέρι καὶ τὰ ὅμοια. Ὅλα ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἀσίας, τὰς ὁποίας ἔλας οἱ Εὐρωπαῖοι ὠνόμαζον Ἰνδίας. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὅμως ἐμποροὶ δὲν ἐπρομηθεύοντο αὐτὰ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ τῇ μεσολαβήσει αἰσχροκερδῶν Ἀράβων, οἱ ὅποιοι ἔφερον αὐτὰ διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐντεῦθεν δὲ πλοῖα γενοατικὰ καὶ Ἑνετικὰ μετεκόμιζον εἰς τὴν Εὐρώπην. Γενουαῖοι καὶ Ἑνετοὶ ἦσαν λοιπὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ οἱ κύριοι τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἐμπορευμάτων. Ἐκ τούτου δὲ προήρχετο ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολιτικὴ ἰσχύς τῶν δύο ἰταλικῶν δημοκρατιῶν. Οἱ ἄλλοι θαλασσινοὶ λαοὶ λοιπὸν ἐπεδίωκον νὰ εὕρουσιν νέαν τινὰ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἢ πηγὴ τόσου πλοῦτου.

Ἀλλὰ οἱ Εὐρωπαῖοι τοῦ μέσου αἰῶνος εἶχον ὀλίγας γεωγραφικὰς γνώσεις. Ἐκτὸς τῆς ἰδίας των χώρας ἐγνώριζον μόνον τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον ἀκτὰς. Τὴν δὲ γῆν ἐθεώρουσιν ὡς μέγα τετράγωνον ἢ ὡς δίσκον. Σύμφωνα μὲ τὰς γεωγραφικὰς αὐτὰς γνώσεις ἄλλαι ὁδοὶ πρὸς τὰς Ἰνδίας ἐκτὸς τῶν ἤδη γνωστῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν. Κατὰ τὰς σταυροφορίας ὅμως καὶ ἰδίως, ἀπ' ὅτου αἱ μετὰ τῶν Ἀράβων σχέσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν, οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρχισαν νὰ γνωρίζουν τὰς ἐργασίας τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων. Οὗτοι ἐθεώρουσιν τὴν γῆν σφαιρικὴν καὶ ἐπίστευσαν ὅτι ὁ αὐτὸς ὠκεανὸς περιβάλλει τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν. Οἱ Εὐρωπαῖοι λοιπὸν ἐσκέφθησαν, ἄλλοι μὲν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην θεωρίαν ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ τις τὸν γύρον τοῦ κόσμου καὶ βαδίζων πάντοτε πρὸς δυσμὰς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ κατὰ τὴν δευτέραν ὅτι περιπλέων τις τὴν Ἀφρικὴν ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐκ μὲν

τῆς τελευταίας ταύτης ἰδέας ἐμπνευσθέντες οἱ Πορτογάλλοι θαλασσοπόροι περιέπλευσαν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις. Ἐκ δὲ τῆς πρώτης οἱ Ἴσπανοὶ ἀνεκάλυψαν μίαν νέαν ἡπειρον, τὴν Ἀμερικὴν. Εἰς τοῦτο ἔμως συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ πρόοδος τῆς ναυτιλίας ἢ προελθοῦσα ἐκ τῆς κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα τελειοποιήσεως τῶν πλοίων καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος.

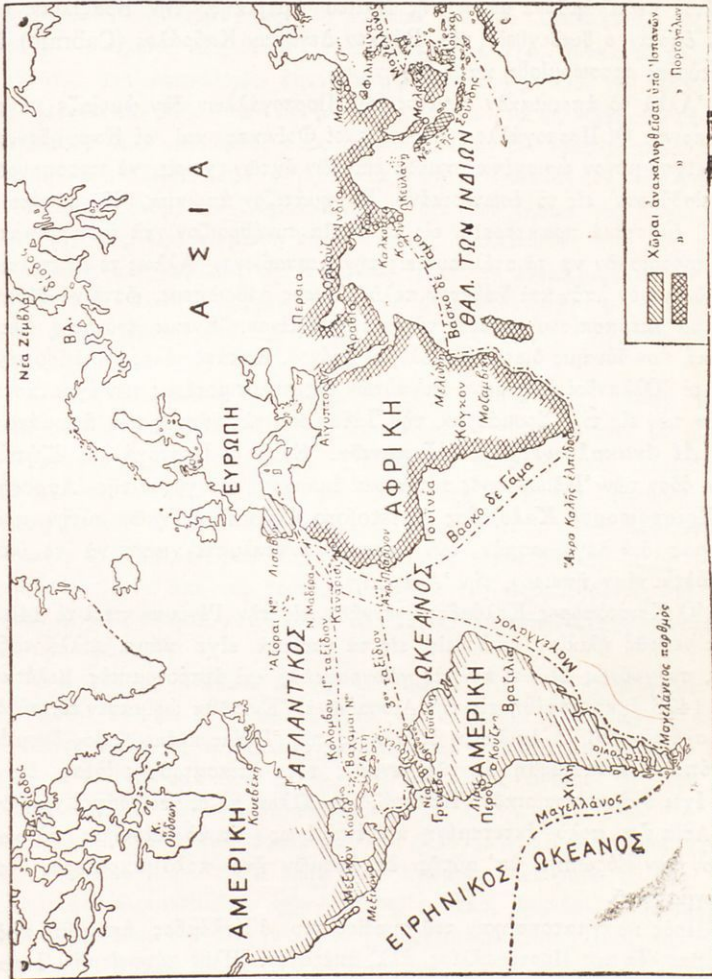
Ἡ **ναυτικὴ πυξίς** στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδιότητος τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν. Ἐφευρέτης δὲ αὐτῆς λέγεται ὁ Ἴταλὸς Φλάβιος Τζόγιας (Flavio Gioia). Δι' αὐτῆς τώρα οἱ ναυτικοὶ ἠδύνατο νὰ κανονίζουσι τὴν διεύθυνσίν των καὶ νὰ γνωρίζουσι τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων. Οἱ Πορτογάλλοι ἤρχισαν τὰς ἀναζητήσεις των τὸ 1419. Προσέγγισαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸ ἀκρωτήριον Βογιάδορον, τὸ Λευκὸν ἀκρωτήριον καὶ τὸ Πράσινον, διέβησαν τὸν Ἰσημερινὸν καὶ ἀνεκάλυψαν τὸ στόμιον τοῦ Κόγκου. Τὸ 1486 ὁ θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διάζος (Bartélemy Diaz) προέβη μέχρι τῆς νοτίας ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Τέλος τὸ 1498 ὁ Βάσκος Δεγάμας (Vasco de Gamma) ἀνήλθε κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς, προσωρμίσθη εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Ζανζιβάρης καὶ ἐκεῖθεν ὁδηγούμενος ὑπὸ Ἀραβὸς πλοηγοῦ ἐφθάσεν εἰς τὴν Καλκούταν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῶν Ἰνδιῶν.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων. Ἡ ὁδὸς τῶν Ἰνδιῶν εἶχεν εὐρεθῆ. Οἱ Πορτογάλλοι ἤθελον νὰ χρησιμοποιοῦσι αὐτὴν μόνοι καὶ νὰ ἐξασφαλίσουσι τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Διὰ τοῦτο κατελάμβανον τοὺς σπουδαιότερους λιμένας, καὶ διὰ τοῦ τρόμου προσεπάθον νὰ ἀπομακρύνουσι ἄλλους τοὺς ἄλλους. Εἰς ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Βάσκου Δεγάμα ὁ Ἀλβουκέρκης (Albuquerque) κατέλαβε τὴν Σοκότραν καὶ τὸ Ἄδεν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τὸ Ὀρμούζ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οὕτω οἱ Πορτογάλλοι ἔγιναν κύριοι τῶν στομίων τῶν δύο μόνων ὁδῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀνατολῆς ἤρχοντο εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ὁ Ἀλβουκέρκης προσέει ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων. Πρὶν ἢ ἐξασφαλίσῃ πρὸς δυσμὰς τὰς ὁδοὺς ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἶχεν ἐξασφαλίσῃ πρὸς ἀνατολὰς τὸ στόμιον τῶν ὁδῶν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Κίναν κατα-

λαβών την Μαλάγαν επί του πορθμού, ἔσποιοις ἐνώνει τὸν κέλιπον τῆς Βεγγάλης μὲ τὴν θάλασσαν τῆς Κίνας. Ἀξιωματικοὶ του δὲ τινες προσωρμίσθησαν εἰς τὰς νήσους τῶν ἀρωμάτων Ἰάβαν καὶ Βάνδαν εἰς

Εἰκ. 4. Αἱ ἀνακλύψεις κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα.

τὰς Μολούκκας. Κατέλαβον ἔπειτα τὴν Καντοῦν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Κίνας. Πρεσβευτὴς τέλους Πορτογάλλος ἐγένε δεκτὴς εἰς τὸ Πεκίνον. Ὁδῶν

εις τὸ διάστημα 120 ἐτῶν ἰδρῦθη τὸ πρῶτον μέγα ἀποικιακὸν κράτος τῆς Νέας Εὐρώπης ἐκτεινόμενον ἐπὶ ὄλων τῶν ἀκτῶν ἀπὸ τοῦ Ἄτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Πλὴν τούτου τὸ Πορτογαλικὸν κράτος περιελάμβανε μέρος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τὴν Βραζιλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔ διαδεχθεῖς τὸν Βάσκον Δεγάμαν Καβράλος (Cabralo) ἐκ τρικυμίας προσωρμίσθη κατὰ τύχην.

Ἄλλὰ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων δὲν ὠμοίαζε μὲ τὰ σημερινά. Οἱ Πορτογάλλοι, ὡς ποτε οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, κατεῖχον μόνον ὄρισμένα σημεῖα ἐπὶ τῶν ἀκτῶν χωρὶς νὰ προσπαθοῦν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐσχημάτιζον ἀποικίας ἐξ ἐμπορίων, δηλ. ἐμπορικὰ πρακτορεῖα, εἰς τὰ ὅποια συνήθριζον τὰ ἐμπορεύματα μὲ προορισμὸν νὰ τὰ στέλλουν εἰς τὴν Λισσαβῶνα. Ἄλλως τε ἀπετέλουν πολὺ μικρὸν λαὸν καὶ διέθετον πολὺ ὀλίγους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὑπερασπίσουν κράτος τόσον ἐκτεταμένον. Ἐνεκα τούτου ἡ ἀποικιακὴ τῶν δυνάμεις διετηρήθη ὀλίγον χρόνον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ὀλλανδοὶ ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῶν τὰς πολυτιμωτέρας τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν εἰς τὴν Σουμάτραν, τὴν Γάβαν καὶ τὰς νήσους τῶν ἀρωμάτων.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Ἰσπανῶν. Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν τῶν Ἰνδιῶν πρὸς νότον καὶ ἔκαμνον τὸν γύρον τῆς Ἀφρικῆς, ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Cristoforo Colombo) ζητῶν αὐτὴν πρὸς δυσμὰς διὰ λογαριασμὸν τῶν Ἰσπανῶν ἀνεκάλυπτε χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύεται νέαν ἡπειρον, τὴν Ἀμερικὴν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη εἰς τὴν Γένουαν περὶ τὸ 1451. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπιδοθεὶς εἰς τὰ ναυτικὰ εἶχε κάμει πολλὰ ταξίδια, συγχρόνως δὲ καὶ πολλὰς γεωγραφικὰς καὶ ἀστρονομικὰς μελέτας. Τὸ 1478 ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Λισσαβῶνα. Ἐνταῦθα ὄριμασεν εἰς αὐτὸν τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ἐπιδιώξῃ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας πλέων πρὸς δυσμὰς, τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς γενικῆς τότε ἐπικρατούσης ἰδέας ὅτι ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαιρικόν. Ἐφαντάζοντο ἄλλως τε οἱ γεωγράφοι τότε ὅτι ἡ Ἀσία ἦτο πολὺ ἐκτεταμένη καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ διάστημα τὸ χωρίζον τὴν Εὐρώπην ἀπ' αὐτῆς ἐκ δυσμῶν ἦτο πολὺ μικρότερον τοῦ πραγματικοῦ.

Πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου του ὁ Κολόμβος ἀπετάθη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἦλθε τότε εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐδῶ μετ' ἀναμονὴν 7 ἐτῶν κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τῶν βασιλέων Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας. Συνῆψε μετ' αὐτῶν συμφωνίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξησφαλίζετο εἰς αὐτὸν ὁ κληρονο-

μικὸς τίτλος τοῦ μεγάλου ναυάρχου, ἢ ἀντιβασιλεία τῶν ἀνακαλυφθησομένων μερῶν καὶ ἄλλα προνόμια, παρείχοντο δὲ εἰς αὐτὸν πλοῖα καὶ χρήματα διὰ τὴν ἐπιχείρησιν.

Ὁ Κολόμβος ἀνεχώρησεν ἐκ Πάλου τῆς Ἰσπανίας μὲ τρία πλοῖα καὶ πληρώματα 120 ἀνδρῶν τὴν 23 Ἰουλίου 1492. Σταθμεύσας εἰς τὰς Καναρίους νήσους ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἀγνωστον πέλαγος. Κατὰ τὸ ταξίδιον οἱ ναῦται κατ' ἐπανάληψιν ἐπτοήθησαν ὑπὸ τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ καὶ ἐξεδήλωσαν τὸν φόβον των ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν δὲν ἐδυστρέπησαν. Τέλος τὴν 30ην Ἰθρίου ἐφάνη γῆ. Ἦτο ἡ νῆσος Γουαναχάνη, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασεν Ἅγιον Σωτήρα, μία τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος. Προσωρμίσθη εἰς αὐτὴν καὶ ἀποβιβάσθεις τὴν κατέλαβεν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἅγιον Δομίγγον. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπτὰ μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἔγινε δεκτὸς θριαμβευτικῶς.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμε τρία ἀκόμη ταξίδια (1493, 1498, 1502). Κατ' αὐτὰ ἐπέτυχε νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς Ἀντίλλας, νὰ προσορμισθῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἡπειρον τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὄρενόκου, καὶ τελευταίως κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸ 1506. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας εἶχον δειχθῆ πρὸς αὐτὸν ἀχαρίστως, διότι ἀπὸ τοῦ δευτέρου ταξιδίου του παρασυρθέντες ὑπὸ διαβολῶν εἶχον στερήσει αὐτὸν ἕλων τῶν διὰ τῆς συνθήκης παραχωρηθέντων προνομίων.

Ὁ Κολόμβος ἀπέθανε μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶχε προσεγγίσει εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ὅτι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι νῆσοι ἦσαν πλησίον τῶν Ἰνδιῶν. Ἐντεῦθεν ἐδόθη εἰς αὐτὰς τὸ ὄνομα **δυτικαὶ Ἰνδίαι**, καὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς των τὸ ὄνομα τῶν Ἰνδῶν. Ἀμέσως ἕμως κατόπιν ἤρχισαν νὰ ὑποπτεύονται οἱ Ἰσπανοὶ ὅτι εὕρισκονται εἰς ἄλλην χώραν καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἀσίαν. Περὶ τούτου ἐδεδαιώθησαν, ὅταν τὸ 1513 ὁ Βαλδόα (Balboa) προσωρμίσθη εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, διεπέρασε τὰ ὄρη, καὶ ἀνεκάλυψεν ὠκεανὸν ἄνευ ὁρίων. Οὐδεμία τέλος ἀμφιβολία ὑπελείφθη μετὰ τὸ ταξίδιον τοῦ Μαγγελάνου (Magellano). Οὗτος ἀναζητῶν διόδον διὰ νὰ φθάσῃ πραγματικῶς εἰς τὰς χώρας τῶν ἀρωμάτων κατῆλθε κατὰ μῆκος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ἀνεκάλυψε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα πορθμὸν μήκους 60 χιλιομέτρων, ὁ ὁποῖος ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν

Ειρηνικόν Ὠκεανόν. Προσορμισθεὶς ἔπειτα εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους ἐφρονεῦθη εἰς τινα μάχην κατὰ τῶν Ἰθαγενῶν. Ὁ πλοηγὸς ὁμοῦ αὐτοῦ Δελκᾶνος (Del Cano) ἐξηκολούθησε τὸ ταξίδιον καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς ἔγινεν.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν. Οἱ Ἰσπανοὶ κατ' ἀρχὰς κατέλαβον μόνον τὰς Ἀντίλλας καὶ ἰδίως τὴν Κούβαν καὶ τὸν Ἅγιον Δομίγγον. Ἄλλ' οἱ ἀποικοὶ δὲν εὗρισκον ἐδῶ μεγάλην ποσότητα χρυσοῦ, τὸν ὅποιον πρὸ πάντων ἐζήτουν. Ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν Ἰθαγενῶν ἔμαθον ὅτι τὰ πολύτιμα μέταλλα ἦσαν ἄφθονα ἐπὶ τῆς ἠπείρου. Δεκαπέντε λοιπὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολόμβου ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν αὐτῆς. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας πρὸς τοῦτο ἔκαμαν, εἶναι ἡ κατάκτησις τοῦ **Μεξικοῦ** ὑπὸ τοῦ Κορτεσίου (Cortez) καὶ ἡ κατάκτησις τοῦ **Περού** ὑπὸ τοῦ Πιζάρου (Pizarro). Τὸ Μεξικὸν περιελάμβανε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς, τὸ ὁροπέδιον τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ πρὸς ἀνατολάς. Τὸ Περού ἐπεξετείνετο κατὰ μῆκος τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν Ἄνδεων, περιελάμβανε δὲ τὰς νῦν χώρας τοῦ Ἰσημερινοῦ, τοῦ Περού, τῆς Βολιβίας καὶ μέρος τῆς Χιλῆς.

Ὅταν ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῶν Ἀντιλλῶν, οἱ Ἰσπανοὶ εὗρον πρὸ αὐτῶν ὄχι ὀργανωμένους πολιτικῶς λαούς, ἀλλὰ φυλάς ζώσας εἰς ομάδας καλυθῶν. Εἰς τὸ Μεξικὸν ὁμοῦ καὶ εἰς τὸ Περού εὐρέθησαν ἀπέναντι ἀληθινῶν κρατῶν, λαῶν θαυμασίως ὀργανωμένων καὶ προωδευμένων εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἀνεκάλυψαν μετ' ἐκπλήξεως ἐκεῖ πόλεις πολὺ ἀνωτέρας τῶν εὐρωπαϊκῶν μετὰ μεγάλας καὶ ὠραίας οἰκίας, μετὰ ἀνάκτορα μετὰ ναοὺς ὑψομένους ὡς πυραμίδες, μετὰ ὁδοὺς εὐρείας καὶ εὐθείας, μετὰ πλατείας καὶ ἀγορὰς κλπ. Καὶ ὁμοῦ κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὸ μὲν Μεξικὸν εἰς 4 ἔτη, τὸ δὲ Περού εἰς 3 μετὰ μέσα πολὺ μικρά, μετὰ ἑκατοντάδας τινὰς ἀνδρῶν. Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους κατεκτήθησαν αἱ ἀπέραντοι αὐταὶ χώραι τόσον εὐκόλως, ἦσαν : α) ἡ κατάπληξις ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ Ἰθαγενεῖς, β) ὅταν εἶδον ἀνθρώπους ἐφίππους (οἱ ἵπποι ἦσαν ζῖα ἄγνωστα εἰς αὐτοὺς), ὀπλισμένους μετὰ κερανοῦς, τὰ κανόνια καὶ τὰ τουφέκια, ἐκ τοῦ ὁποίου τοὺς ἐθεώρησαν ὡς ἀπεσταλμένους ὑπὸ τῶν θεῶν, καὶ β) αἱ μεταξὺ τῶν ἐμφύλιοι διαιρέσεις.

Οἱ Ἰσπανοὶ ἐφέρθησαν πολὺ σκληρῶς πρὸς τοὺς Ἰθαγενεῖς. Τοὺς ἠγάγκαζον νὰ ἐργάζωνται χάριν αὐτῶν καὶ τοὺς μετεχειρίζοντο ὡς

δούλους. Ἰδίως τοὺς μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ἀναζήτησιν πολυτίμων μεταλλῶν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὑποβάλλοντες αὐτοὺς εἰς τὰς σκληροτέρας ἐργασίας εἰς τὰ μεταλλεῖα. Ἐκεῖ ἀπέθανον ἑκατομμύρια. Ἡ νῆσος τοῦ Ἁγ. Δομίγγου, ὅταν ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψεν αὐτήν, εἶχεν ἔν ἑκατομμύριον κατοίκων. Μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη ἔμεινον 40 χιλιάδες, καὶ μετὰ 5 ἀκόμη 13 χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν. Ἰερεῖς τινες ἀνέλαβον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἰθαγενῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξε νέον κακόν. Οἱ Ἴσπανοὶ εἶχον ἀνάγκην ἐργατῶν. Ἠγόραζον λοιπὸν μαύρους εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἀνεπτύχθη οὕτω τὸ ἀπαίσιον ἐμπόριον τῶν δούλων, τὸ ὁποῖον διήρκεσε μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ὑπῆρξεν ἕως διάφορον τοῦ τῶν Πορτογάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι ἦσαν ἔμποροι, οἱ Ἴσπανοὶ ὑπῆρξαν κατακτηταί. Δὲν περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνουν τὰ κυριώτερα σημεῖα τῶν ἀκτῶν. Κατελάμβανον καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Τὸ Μεξικόν καὶ τὸ Περού ἀπέδωκαν ὡς προέκτασις τῆς Ἰσπανίας τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καὶ ὠνομάζοντο Νέα Ἰσπανία. Οἱ ἀποικοὶ ριψοκινδυνοῦσι καὶ τολμηροὶ Ἴσπανοί, ἐγκαθίσταντο μονίμως ἐκεῖ, καὶ ἴδρουν πόλεις καὶ ἀπετέλουσι τὸ στέλεχος ἐνὸς λαοῦ νέου.

Ἀποτελέσματα τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων. Αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις δὲν ἐνδιαφέρουσι μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας. Τὰ διάφορα ἀποτελέσματα αὐτῶν, οἰκονομικά, πολιτικά, ἐπιστημονικά, ἀνήκουσι εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἄλλα μὲν ὑπῆρξαν ἄμεσα, ἄλλα δὲ ἐφάνησαν βραδύτερον. Ὅλα ἴσως δὲν ἐξειλίχθησαν ἀκόμη. Τὰ σπουδαιότερα τούτων ἔκτος τῆς αἰφνιδίως ἀναπτύξεως τῆς ἰσχύος τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας εἶναι τὰ ἑξῆς.

Αἱ μεγάλαι ὁδοὶ τοῦ ἐμπορίου ἀμέσως μετετέθησαν. Τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὅποια μέχρι τοῦδε διήρχοντο διὰ τῆς Αἰγύπτου, ἔκτοτε διήρχοντο διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ἐπομένως ἡ Μεσόγειος, ἡ ὅποια ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος, ἔχασε τὴν σπουδαιότητά της πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Γένοα, ἡ Ἑνετία, ἡ Μασσαλία ἦσαν πλέον λιμένες δευτερεύοντες. Μόνον δὲ ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔδωκε πάλιν εἰς αὐτὰς τὴν προτέραν εὐτυχίαν. Τούναντίον οἱ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λιμένες τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς

Γαλλίας, τῆς Ὀλλανδίας καὶ βραδύτερον τῆς Ἀγγλίας ἐκέρδισαν ἔτι ἔχασαν οἱ λιμένες τῆς Μεσογείου.

Ἀπὸ τῶν ἀνακαλύψεων μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μετεφέρθησαν ἐξ Ἀμερικῆς εἰς Εὐρώπην. Ὑπολογίζεται ἔτι κατὰ τὸ μέσον τοῦ 16ου αἰῶνος, 60 ἔτη μετὰ τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Κολόμβου, τὸ νόμισμα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐδώδεκαπλασιασθή. Οἱ ὄγκοι οὗτοι τῶν πολυτίμων μετάλλων δὲν ὠφέλησαν σχεδὸν τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Πορτογάλλους. Οὗτοι θεωροῦντες ἑαυτοὺς πλουσίους ἐκ τοῦ τόσο χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἔπαυσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐργάζωνται. Ἡγόραζον λοιπὸν ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς ὅσα δὲν κατεσκευάζον πλέον οἱ ἴδιοι. Οὕτω ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος περιήλθον εἰς τοὺς βιομηχάνους καὶ ἐμπόρους ἑλθῆς τῆς Εὐρώπης, δηλ. εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν. Ἐκ τούτου ἐπήλθε σπουδαία κοινωνικὴ μεταβολή. Ἔως τότε ὁ κυριώτερος πλοῦτος ἦτο ἡ γῆ, ἡ ὁποία κατείχετο ἑλθῆ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἔτεινον νὰ κάμουν τοὺς ἀστοὺς πλουσιωτέρους τῶν εὐγενῶν. Ἐκτοτε ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἐπιρροή τῆς ἀστικῆς τάξεως δὲν ἔπαυσε νὰ αὐξάνη.

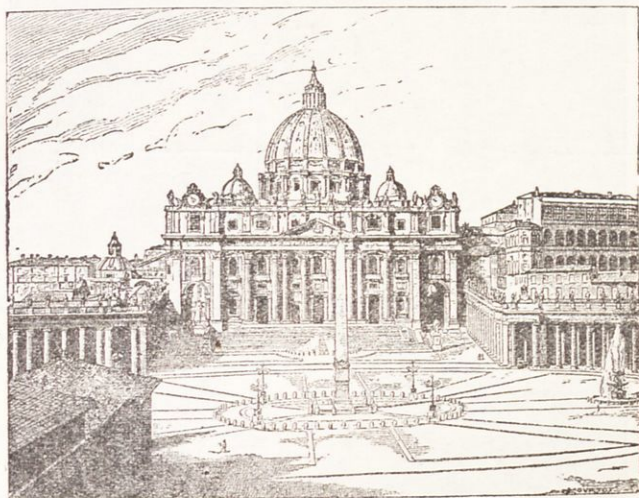
Τέλος ἡ γνώσις ηὐξήθη τεραστίως. Ἀνεκάλυψαν νέας χώρας, νέας ἀνθρωπίνας φυλάς, νέους πολιτισμοὺς, νέα ζῆα, νέα φυτά, νέους ἀστέρας. Τόσοι ἀπροσδόκητοι νεωτερισμοὶ ἐξήγειραν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν περιέργειαν, συνεχλόνισαν τὰ πνεύματα καὶ ἀνέτρεψαν παλαιὰς θεωρίας ἐπιστημονικὰς.

4. Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.

Ὁρισμὸς καὶ χαρακτῆρ τῆς Ἀναγεννήσεως. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 16ου παρουσιάσθη εἰς τὴν Εὐρώπην αἴφνης θαυμασιὰ ἀκμὴ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Παρήχθησαν τότε καλλιτεχνήματα ἀνυπέβλητα μέχρι τοῦδε, καὶ τὸ πεδῖον τῆς σκέψεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐξετάθη τεραστίως. Ἡ ἀκμὴ αὕτη ὠνομάσθη Ἀναγέννησις.

Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀπατηθῆ τις ἐκ τοῦ ὅρου ἀναγέννησις καὶ νὰ νομίσῃ ἔτι πρὸ τοῦ 16ου αἰῶνος κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα ἦσαν νεκρά. Ὅπως εἶδομεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας, καὶ κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν εἶχον κατασκευασθῆ μνημεῖα ἀνυπέβλητα καὶ εἶχον ἀναφανῆ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῆς Ἀναγεννήσεως.

Τώρα όμως αναφαίνονται μεγαλοφυείς καλλιτέχναι, οί οποιοί εφαρμόζουσι εἰς τὰ ἔργα των τοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαίας μορφάς τῆς τέχνης. Εἰς τὴν **ἀρχιτεκτονικὴν** τὰ τεθλασμένα τόξα καὶ τὸ ὀξυκόρυφον, χαρακτηριστικὰ τῆς γαλλικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐγκαταλείπονται καὶ ἐπανέρχονται εἰς αὐτὴν τὰ ἡμικυκλικά τόξα καὶ αἱ ἀνοικταὶ ἀψίδες. Οἱ κίονες ἀντικαθιστοῦν τοὺς χονδροὺς στύλους καὶ ἐμφανίζονται ἐκ νέου αἱ παραστάδες καὶ τὰ κιονόκρανα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, τὰ δωρικά,

Εἰκ. 5. Ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης.

τὰ ἰωνικά καὶ κορινθιακά. Γίνεται χρῆσις τῶν τριγωνικῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν ἐλληνορωμαϊκῶν διακοσμῆσεων, ῥόδων, ἐλίκων, φύλλων ἀκάνθου, ἀντὶ τῶν ἐθνικῶν φυλλωμάτων, κισσοῦ, δρυός, λαχάνων κ.λ.π. Ὁσαύτως οἱ **γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι** ἀποβλέπουσι εἰς τοὺς ἀρχαίους. Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ καλλιτέχναι ἐκ χριστιανικῆς σφρασούνης καὶ ἐξ ἀποκλειστικῆς ἐκτιμῆσεως τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀπέναντι τῆς σαρκὸς ἐκάλυπτον τὸ σῶμα ὑπὸ τὰ ἐνδύματα, καὶ ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν ἀπόδοσιν αἰσθημάτων. Τώρα οἱ καλλιτέχναι ἀναπαριστοῦν τὸ γυμνὸν καὶ ἐπιμελοῦνται περιπαθῶς τῆς μορφῆς. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἡ φύσις ἐρευγῶνται καὶ ἡ μορφή αὐτοῦ γίνεται ἀντικείμενον ἀπολαύσεως. Προσέτι, ἐνῶ κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ καλλιτέχναι ἀναπαρίστανον μόνον θρησκευ-

τικὰς σκηνάς, σπανίως δ' ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οἱ καλλιτέχνηαι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξηκολούθησαν ἤ μὲν νὰ λαμβάνουν θέματα θρησκευτικά, ἀλλ' ὡσαύτως ἐλάμβανον τοιαῦτα ἐκ τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας καὶ Ἱστορίας.

Εἰκ. 6. Μιχαὴλ Ἀγγέλου *la pietà*.

Συγχρόνως ἡ **Ἐπιστήμη** ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας. Τὸ κύρος τῆς βίβλου περιορίζεται. Οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ εἰσδύουν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐμπνέονται ὑπ' αὐτῶν, ἀναγκάζονται νὰ τοὺς μιμηθοῦν καὶ διὰ τῶν ἔργων των μεταδίδουν εἰς τοὺς συγχρόνους των τὰς ἰδέας ἐκείνων. Οὕτω γίνονται αἰτία νὰ ἀπαλλαχθῇ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἐλευθέρως. Οὗτοι ὀνομάζονται **ἀνθρωπισταί**.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν αὐτὴν ἀνεγεννήθη τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὰ γράμματα. Ἐκ τούτου ἐδόθη καὶ ὁ ὄρισμός **Ἀναγέννησις** εἰς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν κίνησιν. Κατόπιν δὲ ὁ ἄβρος ἀναγέννησις ἐδόθη καὶ εἰς τὴν ἕλλην περὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τοῦ πολιτισμοῦ κίνησιν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Τὰ αἷτια τῆς Ἀναγεννήσεως.

Τὰ αἷτια τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι πολλά. Τὰ σπουδαιότερα τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς·

α) ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αὔξησης τοῦ πλοῦτου καὶ μάλιστα ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῶν μικρῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν κρατῶν τῆς Ἰταλίας, ἰδίᾳ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης, καὶ ἡ προστασία καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις ἡ δοθεῖσα εἰς ἕλας τὰς χώρας εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα ὑπὸ τινῶν ἰσχυρῶν προσώπων, ἡγεμόνων, βασιλέων, παπῶν. Περιφανέστεροι τούτων ὑπῆρξαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τῶν Μεδίκων, εἰς τὴν Ῥώμην οἱ πάπαι Νικόλαος Ε΄, Ἰούλιος Β΄, Λέων Ι΄, εἰς τὴν Γαλιάν ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος Α΄.

β) ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων μνημείων, ἀπὸ τὰ ἑποῖα ἦτο πλήρης ἡ Ἰταλία καὶ ἰδίως ἡ Ῥώμη. Ταῦτα παρέσχον εἰς τοὺς καλλιτέχνας τὰ πρότυπα καὶ τὴν ἐμπνευσιν, καὶ ὠδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης.

γ) ἡ συρροή πολλῶν λογίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ἰδίως ἕμως κατ' αὐτὴν οἱ Ἑλληγνες λόγιοι φεύγοντες τὸν τουρκικὸν ζυγὸν κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς. Οἱ περιφημότεροι: ἔξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰω-

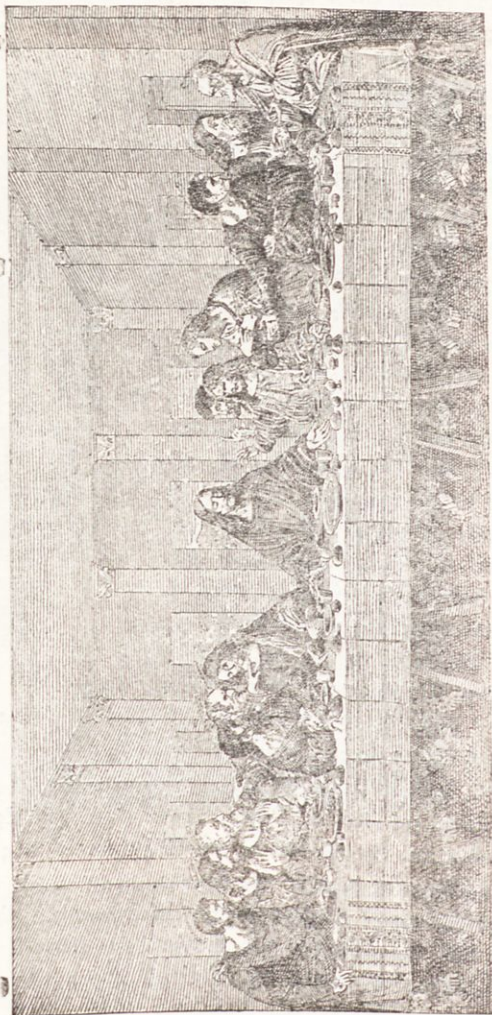

Εἰκ. 7. Μιχαὴλ Ἀγγελου ὁ Μωϋσῆς.

άνης Ἀργυρόπουλος, ὁ Θεόδωρος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Οἱ λόγιοι οὗτοι καὶ πολλὰ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἤνοιξαν σχολεῖα καὶ ἤρχισαν νὰ διδάσκουν τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν εἰς τοὺς παμπληθεῖς συρρέοντες περὶ αὐτοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἐδίψων παιδείας. Ἡ πλουσία φαντασία, ἡ λαμπρὰ γλῶσσα, καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐξέπληξαν τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν μελέτην των. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς οὕτω καὶ πάλιν κατέκτησε τὸν κόσμον.

δ) ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας. Μέχρι τοῦδε τὰ βιβλία ἤσαν χειρόγραφα καὶ ἐπωλοῦντο πολὺ ἀκριβά. Ἐπομένως μόνον οἱ πλούσιοι ἠδύναντο νὰ σπουδάζουν. Διὰ τῆς τυπογραφίας τὰ βιβλία γίνονται κτήμα τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ παιδεία ἐξαπλοῦται εἰς ἕλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ἐπιστῆμαι προοδεύουν ἄλ-

Εἰκ. 8. Λεοσάριου Δουβίνι ὁ Μυστικὸς δαῖμονος.

Εἰκ. 9. Λεονάρδου da Vinci ἡ Παρθένος ἐπὶ βράχων.

ματικῶς. Ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας εἶναι ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος (Gutemberg), ὁ ὅποιος πρῶτος (1457) κατεσκεύασε στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου χωριστά, κατ' ἀρχὰς ξύλινα, ἔπειτα δὲ καὶ μετάλλινα.

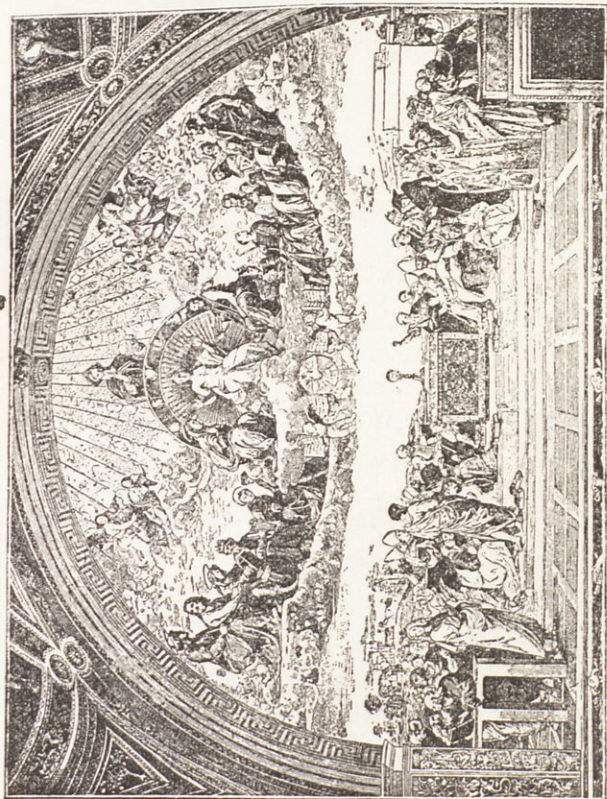
Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ ἀναγέννησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἀκολούθως δὲ ἐξετάθη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ὁλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν.

Εἰκ. 10. Λεονάρδου da Vinci ἡ Ζοκόντα.

Οἱ περιφημότεροι συγγραφεῖς τῆς Ἀναγεννήσεως ἦσαν οἱ ἑξῆς : Ἐξ Ἰταλίας μὲν οἱ ποιηταὶ Ἀρίστος (Ariosto) καὶ Τάσσο (Tasso) ποιήσαντες ὁ μὲν πρῶτος τὸν « Μαινόμενον » Ῥολάνδον, ὁ δὲ δεύτερος τὴν « Ἐλευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλήμ », καὶ οἱ πεζογράφοι, Μακιαβέλλης

(Machiavelli) και Γκυτσαρδίνος (Guicciardini), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν Γκυτσαρδίνος συνέγραψεν Ἱστορίαν τῶν συγχρόνων του ἰταλικῶν πολέμων, τοῦ δὲ Μακιαβέλλη τὸ περιφημότερον ἔργον εἶναι ὁ «Πρίγκηψ», εἰς τὸ ὅποιον μᾶς παρέχει θαυμασίαν εἰκόνα τῶν πολιτικῶν ἠθῶν τῶν χρόνων του ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐκ Γαλλίας δὲ οἱ πεζογράφοι Rabelais καὶ Mon-

Εἰκ. 11. Ῥαφαήλ ἢ θεῖα, Εὐχαριστία.

tegne οἱ ποιηταὶ Marot, Ronsard καὶ Joachim du" Bellay, ἐξ Ἰσπανίας δὲ ὁ Cervantes, ὁ Lope de Vega καὶ ὁ Calderon. Ἐκ Γερμανίας δὲ ὁ Ἐρασμος γράφας λατινιστί. Ἐξ Ἀγγλίας δὲ ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Σαίξπηρ (Shakespeare) καὶ ἀργότερα ὁ ποιητὴς τοῦ ἀπολοσθέντος Παραδείσου Μίλτων (Milton),

Οι περιφημότεροι δὲ καλλιτέχνηται τῆς Ἐναγεννήσεως ὑπῆρξαν : Ἐξ Ἰταλίας ὁ Βραμάντιος (Bramante) ἀρχιτέκτων, ὁ Λεονάρδος Δαβίντσι (Leonardo da Vinci) ζωγράφος καὶ γλύπτης, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michelangelo) γλύπτης, ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων, ὁ Ραφαὴλ

Εἰκ. 12. Ῥαφαὴλ ἢ Παρθένος τοῦ Ἁγ. Σίξτου.

(Raffaello) καὶ ὁ Τιτσιανὸς (Tiziano) ζωγράφοι. Ὁ Βραμάντιος ἔκτισε πολλὰ ἀνάκτορα καὶ ἔδωκε τὰ σχέδια τοῦ Βατικανοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης. Τοῦ Λεονάρδου da Vinci τὰ ὠραιότερα καὶ ἰσχυ-

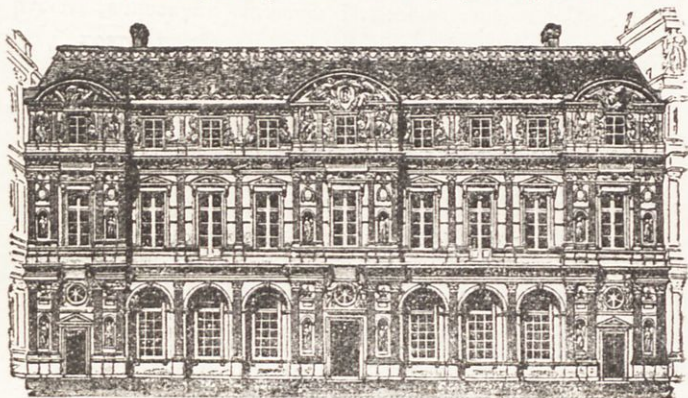
ρότερα ἔργα εἶνε ὁ ἐν Μιλάνῳ *Μυστικός δεῖπνος* κατὰ μέγα μέρος κα-
τεστραμμένος σήμερον, ἡ *Παρθένος ἐπὶ βράχων*, καὶ μία εἰκὼν γυ-
ναικὸς μὲ μεδίαμα* μυστηριώδες καὶ εἰρωνικὸν παγκοσμίως γνωστὴ ὑπὸ
τὸ ὄνομα *Ζοκόντα*. Τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τὰ περιφημότερα γλυπτικὰ

Εἰκ. 19. Τιταναοῦ ὁ ἐνταφιασμός.

ἔργα εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Χριστοῦ νεκροῦ καὶ τῆς Παρθένου (*La pie-
tà*), ὁ *Μωϋσῆς* (ἐν Ρώμῃ) καὶ ὁ *Δαυὶδ* (ἐν Φλωρεντίᾳ), ἀρχιτεκτονικὰ
δὲ ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, καὶ γραφικὰ ἡ διακόσμη-
σις τῆς *Sistina capella* τοῦ Βατικανοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρόχει· ἡ ᾄδημιουρ-

γία του κόσμου και των πρωτοπλάστων και ή σειρά των προφητών και
σιβυλλών και ή δευτέρα παρουσία. Ο Ραφαήλ υπήρξεν έ παραγωγί-

Εικ. 14. Το Λουβρον.

Εικ. 15. Άνδρες ή προσκύνησις των μάγων.

κώτερος ζωγράφος. Έκ των τοιχογραφιών αυτού περιφημότεραι είναι αε
διακοσμοῦσαι τὰς αίθούσας του Βατικανου (ή σχολή των Αθηνων). 36

Παρησός, ἡ θεία εὐχαριστία), ἐκ δὲ τῶν πινακῶν ἢ παρθένος τοῦ Ἁγίου Σίξτου (ἐν Δρέσδῃ), ἢ μεταμόρφωσις (ἐν τῷ Βατικανῷ). Τοῦ δὲ Τιτσιανοῦ θαυμάσιον ἔργον εἶναι ἢ καιάθεισις εἰς τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ.

Εἰκ. 16. Χόλμπαϊν προσωπογραφία.

Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ περιφημότεροι καλλιτέχναι ὑπῆρξαν οἱ γλύπται Jean Coujon καὶ Certeain Pilon, τῶν ὁποίων κυριώτερα ἔργα ἦσαν τάφοι βασιλέων καὶ ἀνάκτορα (*).

Εἰς τὴν Γερμανίαν διεκρίθησαν δύο μεγάλοι ζωγράφοι ὁ Δύρεσ

(*). Περὶ τῶν Γάλλων, Ἰσπανῶν, Φλαμανδῶν καὶ Ὁλλανδῶν ζωγράφων τῆς Ἀναγεννήσεως ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

(Dürer) και ὁ **Χόλμπαϊν** (Holbein). Τοῦ πρώτου θαυμάσια ἔργα εἶναι ἡ προσκύνησις τῶν μάγων και οἱ τέσσαρες Ἀπόστολοι, τοῦ δευτέρου μία προσωπογραφία.

5. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἐπιστήμης και ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον ἡ ἀναγέννησις, προεκάλεσε και τὴν **θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν**.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην ἰσχὺν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον μέχρι τινὸς ἀπερρόφησεν, ἀλλὰ και ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐπιτυχοῦσα νὰ σχηματισθῇ παρ' αὐτοῖς ἡ πεποίθησις ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐκκλησίας και διὰ τῆς παρ' αὐτῆς ἐπιδαφιλευμένης χάριτος και ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἦτο δυνατὴ ἡ ἀπολύτρωσις. Τὴν ἰσχὺν δὲ ταύτην ἐκμεταλλεόμενος ὁ κληρὸς εἶχε γίνεαι πλουσιώτατος. Αἱ ἐπισκοπαί, αἱ ἐφημερίαι, και τὰ μοναστήρια, εἶχον μεγάλας ἰδιοκτησίας. Οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν λοιπὸν ἐφρόντιζον και νὰ καταλαμβάνουν τὰς ἐπισκοπὰς και ἐφημερίας και νὰ γίνωνται μοναχοὶ εἰς τὰ πλούσια μοναστήρια, διὰ νὰ ἔχουν τὰ εἰσοδήματά των. Ἄλλ' οὗτοι ἐξηκολούθουν και γινόμενοι κληρικοὶ νὰ ζοῦν ὡς φεουδάρχαι. Ἐνεδύοντο ὡς ἱππῶται, μετέβαινον εἰς τοὺς πολέμους, ἐξήρχοντο εἰς κυνήγια, ἐδίδον μεγάλας ἐορτὰς και ἐν γένει διητώοντο ὡς και πρῖν. Ὁ βίος οὗτος, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπέφερε τὴν ἀπληστίαν και τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου. Τὸ παράδειγμα ἐδίδεν αὐτῇ ἡ Ῥώμη, ὅπου ὁ βίος τῶν παπῶν ἦτο σκανδαλώδης.

Ἐνεκα τούτου καθ' ἕλην τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει μεγάλη δυσαρέσκεια ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας. Ἡ δυσαρέσκεια δὲ αὕτη ἦτο ἀκόμη μεγαλύτερα εἰς τὴν Ἀγγλίαν και Γερμανίαν. Εἰς τὰς χώρας ταύτας ἔλαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ θέσεις ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν παπῶν ἢ εἰς τοὺς εὐνοουμένους των ἢ εἰς τοὺς ἀγοράζοντας αὐτὰς ἀντὶ μεγαλύτερας τιμῆς. Κατελάμβανον ἐπομένως αὐτὰς ξένοι και πολλάκις ἀγράμματοι, οἱ ὅποιοι ἐμισοῦντο και περιεφροῦντο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Ριζικὴ λοιπὸν μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἀπαραίτητος.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀγανακτήσεως ἔδωκε τὸ ἐξῆς γεγονός. Ὁ πάπας Λέων X ἔχων ἀνάγκην χρημάτων πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Πέτρου, ἐσκέφθη νὰ πορισθῇ αὐτὰ πωλῶν καθ' ἕλην τὴν χριστιανωσύνην συγχωροχάρτια, ἄφεισιν δηλ. ἀμαρτιῶν. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν μοναχὸν **Μαρτίνον Λούθηρον**

(Luther), καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βιρτεμβέργης νὰ ἐξεγερθῆ ἔναντιόν τῶν καταχρήσεων τῆς ἐκκλησίας (1517). * Τὸ παράδειγμα τούτου ἠκολούθησαν ὁ **Σβίγγλιος** (Zwingli) καὶ ὁ **Καλβίνος** (Calvin) εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Καὶ οἱ τρεῖς ἐκήρυττον ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων. Αἱ κυριώτεραι μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας προέτεινον καὶ εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ τρεῖς ἦσαν σύμφωνοι, ἦσαν αἱ ἐξῆς· α) ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη μεσάζοντος μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· καὶ β) ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκτέλεσις τῶν θρησκευτικῶν τύπων εἶνε ἀνεπαρκὴς πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν. Κατήργουν δηλ. τὸν κλήρον, (πάπαν, ἐπισκόπους, ἱερεῖς, μοναχοὺς). Ἦθελον μόνον ἐξηγητὰς τῶν Γραφῶν, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἕγγαμοι, νὰ ζῶν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ μὴ ἀποτελοῦν χωριστὴν τάξιν. Κατήργουν ὠσαύτως τὰς ἑορτὰς, τὰς λειτουργίας, καὶ τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς. Ἦθελον μόνον νὰ συναθροίζωνται οἱ χριστιανοὶ κατὰ Κυριακὴν, νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην τὴν ἁγίαν Γραφήν καὶ νὰ ᾄδουν ὕμνους πρὸς τὸν θεόν. Ταῦτα δὲ νὰ γίνωνται ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰς τὴν γλῶσσαν τῆν ἐννοουμένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Ἐναντίον τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐξηγέρθη σχεδὸν ὀλόκληρος ὁ κλήρος. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι εὗρον ὑποστηρικτὰς εἴτε ἕνεκα θρησκευτικῶν εἴτε ἕνεκα ἄλλων λόγων. Διὰ τοὺς ἀστούς καὶ τὸ πλεῖστον τῶν τεχνιτῶν ἰδίως εἰς τὰς βορείους χώρας ἦτο μέγα θέλητρον τὸ νὰ δύνανται νὰ ἀναγινώσκουν οἱ ἴδιοι τὴν Γραφήν καὶ νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην αὐτὴν εἰς τὴν γλῶσσάν των, καὶ τὸ νὰ δύνανται νὰ ὕμνοῦν τὸν θεόν εἰς αὐτήν. Διὰ τὸ πλεῖστον τῶν εὐγενῶν ἢ μεταρρυθμισίς ἦτο εὐκαιρία πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κλήρου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἠνώχλει. Διὰ τοὺς τυχοδιώκτας ἦτο ἔξοχος ἀφορμὴ νὰ οἰκαιοποιηθοῦν τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα τὰ συσσωρευμένα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Εἷς τινὰς τέλος χώρας ὁ

*) Εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσει τοῦ Λουθήρου εἶναι ἀληθές ὅτι ἀφορμὴν παρέσχον αἱ παντοσείδεις ὑπερβασίαι· καὶ καταχρήσεις τῆς Παπικῆς αὐλῆς καὶ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καθόλου. Τὰ βαθύτερα ὅμως αἰτία, ἅτινα ἔφεραν αὐτὸν εἰς τὴν ἀποσχίρτησιν ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεόν νὰ ἀναζητηθῶν ἀλλαγῶν· εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, ἧτις ἐγεννήθη ἐν αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά των μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπηγγέλλετο ἡ ἐκκλησία τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Βαθὺς γνώστης τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁ Λουθὲρος ἐξήγησεν ἐν αὐτῇ τὸν λιμένα τῆς χειμαζομένης του ψυχῆς καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐνθα βῆτῶς ἀναφέρεται ὅτι μόνον διὰ τῆς πίστεως δικαιούται ὁ ἄνθρωπος. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Παύλου ἀπέβη ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου, ἡ κεφαλαιώδης ἀρχὴ τῆς νέας αὐτοῦ διδασκαλίας. Αἱ ἐπὶ μέρους ἀπαιτήσεις τοῦ Λουθήρου εἶναι ἀπλῶς ἀπόρροια καὶ ἐκδηλώσεις τῆς βασικῆς ταύτης θέσεως.

Ίδιος κληρος ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν, ἵνα καταστῆ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ πάπα καὶ σχηματίσῃ ἐκκλησίαν ἐθνικὴν. Ἄλλ' οἱ ἰσχυρότεροι σύμμαχοι τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπῆρξαν οἱ ἡγεμόνες ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς Γερμανίας. Αἱ ἐπίσκοποι καὶ αἱ ἐφημερίαι κατεῖχον ἄπειρα κτήματα (εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν γαιῶν). Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐκήρυττον ὅτι ὁ κληρος πρέπει νὰ καταργηθῇ, οἱ δὲ ἐξηγηταὶ τῶν Γραφῶν ὀφείλουσαν νὰ ἔχουν τὴν πτωχείαν τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν ἐν πᾶσι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν οἱ ἀσπαζόμενοι τὴν μεταρρύθμισιν ἀφῆρουν ἀπὸ τοῦ κλήρου τὰ κτήματά του ὡς ἀντικείμενα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ὀφεισποιοῦντο αὐτοί. Ἐξ ἄλλου ἀσπαζόμενοι τὴν μεταρρύθμισιν οἱ ἡγεμόνες ἠδύσανον ὄχι μόνον τὰς ἰδιοκτησίας των, ἀλλὰ καὶ τὸ κύρος των. Ὁ καθολικὸς κληρος πλοῦσιος καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ πάπα ἦτο ἐπίφοβος εἰς τοὺς ἡγεμόνας. Οἱ ἱερεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως πτωχοὶ καὶ ἀπομεμονωμένοι ἐξηρτῶντο καθ' ὅλοκληρίαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, ἣ ὅποια τοὺς ἐπλήρωνεν. Ἐπομένως ὁ ἡγεμὼν ἀπέδαινε συγχρόνως καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν εἶχον μέγα συμφέρον νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ μεταρρύθμισις καὶ ἐπροστάτευσον αὐτήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ Γερμανικὰ κράτη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν, εἰς τὴν Δανίαν καὶ εἰς τὴν Νορβηγίαν ἡ μεταρρύθμισις εἰσῆχθη ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Μόνον εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Σκωτίαν ἐπεβλήθη δι' ἐπαναστάσεων. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν πολλοὶ ἠσπάσθησαν τὰς ἰδέας αὐτῆς.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ ὅλοι ὠνομάσθησαν **διαμαρτυρόμενοι** (προτεστάνται). Ἄλλὰ δὲν συνεφώνουν ἀναμεταξύ των. Διὰ τοῦτο διηρέθησαν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας μὲ διαφόρους ὀργανισμούς.

Ἡ μεταρρύθμισις ἐπέτυχεν, ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσῃ οὐδ' ἄνευ ἀντιδράσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐδ' ἀναιμάκτως.

Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία πρὸς παρεμπόδιον τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ προσέφυγεν εἰς σειράν μέτρων, τῶν ὁποίων τὸ κορύφωμα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Τριεντ ὁμόδοσ. Κατ' αὐτὴν ἐτέθησαν κυρίως αἱ βάσεις τῆς ἐσωτερικῆς περισυλλογῆς καὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τότε δὲ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ ἰδρύθη καὶ τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν παρὰ τινος μοναχοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (Loyola). Ἐξ ὧν τῶν μέσων, τὰ ὅποια οἱ Ἰησοῦιται μετεχειρίσθησαν πρὸς τοῦτο, τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὅτι ἀνέλαβον τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων.

Είς ελας τὰς πόλεις, ἔπου ἠδύνατο νὰ ἐγκατασταθοῦν Ἰησουῖται, ἱδρυσαν σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐδέχοντο τὰ τέκνα τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων ἀστῶν, καὶ ἔκαμναν αὐτὰ φανατικούς καθολικούς. Συγχρόνως οἱ Ἰησουῖται ὑπεισήρχοντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων εἴτε ὡς παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων των, εἴτε ὡς σύμβουλοι αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ διηύθυνον τὰς συνειδήσεις τῶν ἡγεμόνων καὶ ὥθουν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν μέτρα εὐνοϊκὰ εἰς τὸν καθολικισμόν.

Παρ' εἰς ὅμως τὰ μέτρα, τὰ ὅποια ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐλάμβανεν, ἡ ἐξάπλωσις τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ μετ' αὐτῆς ἡ διάστασις μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων ὁλονὲν ηὔξανετο. Ἐκάστη ἐκ τῶν δύο μερίδων ἐπίστευεν ὅτι ἔχει τὴν ἀληθῆ θρησκείαν. Οἱ καθολικοὶ ἐθεώρουν τοὺς διαμαρτυρομένους ὡς βεβήλους, διότι ἀπέρριπτον τὰς τελετὰς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ὠνόμαζον τοὺς καθολικούς εἰδωλολάτρας, διότι ἐπροσκύνουν τὰς εἰκόνας. Καμμία ἐκ τῶν δύο μερίδων δὲν ἠγνεύετο τὴν ἄλλην. Ἐλευθερία λατρείας δὲν ἦτο δυνατὴ, διότι τότε ἡ ἐκκλησία ἦτο συνδεδεμένη στενῶς μὲ τὸ κράτος καὶ τοῦτο δὲν ἐνόοει, πῶς μία κοινωνία δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ διαφόρους θρησκείας. Οὕτε λοιπὸν ὁ καθολικὸς κληρὸς, οὔτε οἱ μεταρρυθμισταί, οὔτε οἱ ἡγεμόνες ἐπίστευον ὅτι εἶχον δικαίωμα νὰ ὑπομένουν τὴν ὑπαρξίν θρησκείας ψευδοῦς.

Ἐνεκα τούτου εἰς ελας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐκάστη ἐκ τῶν δύο μερίδων ἐζήτηι νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἄλλην διὰ τῆς βίας. Τότε ἤρχισαν εἰς τὰς χώρας μὲν, ἔπου ἐπεκράτει ἡ μία μερίς, αἱ καταδιώξεις, εἰς τὰς χώρας δὲ, ἔπου καὶ αἱ δύο μερίδες ἦσαν ἰσχυραί, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ πόλεμοι μεταξὺ χωρῶν καθολικῶν καὶ χωρῶν διαμαρτυρομένων. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι διήρκεσαν πλέον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος. Περὶ αὐτοὺς δὲ περιστρέφεται καὶ ἡ ἐλη πολιτικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Δι' αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων μετεβλήθη ἡ ὄψις τῆς Εὐρώπης. Πρὶν λοιπὸνπραγματευσθῶμεν περὶ αὐτῶν, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν, ὅποια ἡ τότε πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης.

6. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16^{ου} αἰῶνος.

Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνος περιελάμβανε τρία μεγάλα βασίλεια, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν, καὶ τὴν Ἰσπανίαν, καὶ μίαν

αυτοκρατοριαν, τὴν Γερμανίαν. Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, εἰς τὰ βασίλεια τῆς Σικελίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ παπικὸν κράτος, τὰς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Βενετίας καὶ τὰ δουκάτῃ τοῦ Μιλάνου καὶ τῆς Σαβοΐας.

Ἡ Γερμανία. Ἡ Γερμανικὴ αυτοκρατορία ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ἦτο τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης. Ὅριζομένη πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας, πρὸς δυσμὰς μὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Γαλλίας διὰ τῶν ποταμῶν Escaut, Meuse καὶ Saône, πρὸς νότον δὲ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Ἑλβετικῆς ἡμοσπονδίας καὶ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν διὰ τοῦ ὄρους Ἰούρα, τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου, τῆς λίμνης Κωνσταντίας καὶ τῶν Ἄλπεων, καὶ προσήγγιζεν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, πρὸς ἀνατολὰς τέλος γραμμῇ ἀπὸ τοῦ Φιούμε εἰς τὴν Ἀδριατικὴν μέχρι τοῦ Δάντσιγ εἰς τὴν Βαλτικὴν τὴν ἐχωρίζεν ἀπὸ τῶν βασιλείων τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Πολωνίας.

Μὲ ὄλην ὅμως τὴν ἔκτασιν τῆς ἡ αυτοκρατορία ἦτο πολὺ ἀσθενής. Ἡ ἀδυναμία τῆς προήρχετο ἐκ τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς. Ἦτο διηρημένη εἰς κρατίδια πλεόντων 400, ἐκλεκτοράτα, ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς, ἐπισκοπικὰς καὶ ἀρχιεπισκοπικὰς, ἱπποτικὰ φέουδα, ἐλευθέρως πολιτείας. Μεταξὺ τῶν κρατῶν τούτων ὑπῆρχόν τινα μεγάλα καὶ πλούσια. Ταυῦτα ἦσαν τὰ 7 ἐκλεκτοράτα, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγουν τὸν αὐτοκράτορα, δηλ. αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ Trèves, Cologne, Mayence, τὸ Πλατινάτον, τὸ δουκάτον τῆς Σαξωνίας, τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ τὸ δουκάτον τοῦ Βραδεμβούργου. Μετὰ τὰ ἐκλεκτοράτα μεγάλα κράτη ἦσαν τὸ δουκάτον τῆς Βαυαρίας καὶ τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας. Τὰ περισσότερα ἄλλα γερμανικὰ κράτη ἦσαν συνήθη φεουδία, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἔζων ἀπὸ τῆς ληστείας. Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες ἦσαν ἀνεξάρτητοι. Ἰστατο μὲν ὑπεράνω ὅλων ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' οὐδεμίαν πραγματικὴν δύναμιν εἶχε. Πρῶτον ἐπειδὴ ἦτο αἰρετός, ἡναγκάζετο πρὸ τῆς ἐκλογῆς του νὰ ἐγγυᾶται εἰς τοὺς ἐκλέκτορας τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν των. Ἐπειτα εἰς ὅλας τὰς πράξεις του ἔπρεπε νὰ ζητῆ τὴν συνεργασίαν τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους (Reichstag) ἀποτελουμένου ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἀνεξαρτήτων γερμανικῶν κρατῶν. Ἄνευ τῆς συναίνεσεως αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ κάμῃ μῆτε πόλεμον, μῆτε εἰρήνην, μῆτε συμμαχίαν, μῆτε στρατολογίαν, μῆτε νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους. Ἡ αυτοκρατορία λοιπὸν ἦτο ὄχι κράτος, ἀλλὰ σύνοδος κρατῶν, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ ὁ ἐκτελεστής τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἡγεμόνες ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὰ ἰδιαίτερά των συμφέροντα καὶ

οὐδέποτε διὰ τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας, αὕτη δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν κοινόν, οὔτε εἰσοδήματα.

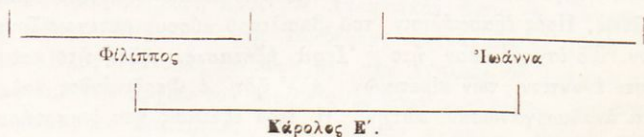
Τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχεν ὁ **Μαξιμιλιανὸς** τῆς Αὐστρίας ἐκ τοῦ οἴκου Ἐψβουργ (Habsburg). Οὗτος ὡς κληρονομικὰς κτήσεις εἶχε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας, τὰ δουκάτα τῆς Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, τὴν κομτεῖαν τοῦ Τυρόλου καὶ τὴν Ἀλσατιάν. Ἐκτὸς τούτων ὁμοῦ ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Μαρίας τῆς Βουργουνδίας ἔλαβε τὴν Φραγκοκομτεῖαν, τὸ Λουξεμβούργον, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὁλλανδίαν. Τέλος διὰ τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου μετὰ τῆς θυγατρὸς καὶ κληρονόμου τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας, καὶ τοῦ ἐγγόνου του Φερδινάνδου μετὰ τῆς κληρονόμου τοῦ βασιλέως τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας προπαρασκευάσασεν τὴν μεγάλην ἰσχὺν τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

Ὅντως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διαδόχου ἐγγόνου του **Καρόλου Ε'** *) ἤδη διαδεχθέντος τὸν πατέρα του Φιλίππον ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Ἰσπανίας εἶχον συνενωθῆ εἰς ἓν κράτος αἱ ἄψβουργικαὶ κτήσεις τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας, Καρνιόλης, μέρος τῆς Βουργουνδίας, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὁλλανδία, τὸ βασίλειον τῆς Ἰσπανίας μὲ ἑλας τὰς ἀχανεῖς ὑπερωκεανίους κτήσεις του, καὶ τέλος ὡς κορωνὶς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τὸ κράτος τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον βραδύτερον προσετέθη καὶ ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Βοημία, ἀπέβη τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπομένως προεκάλεσεν ὄχι μόνον τὸν φθόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον τῶν γειτόνων του, ἰδίως δὲ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν εἶχε πανταχόθεν περιζωσμένην.

Ἡ Ἰσπανία. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τῆς βασιλείσσης τῆς Καστίλιας Ἰσαβέλλας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου ἡ Ἰσπανία ἐνωθεῖσα καὶ ἐκδιώξασα τελείως τοὺς Ἀραβας ἀπετέλεσε κράτος ἰσχυρόν. Συγχρόνως δὲ ἡ Πορτογαλία ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος ἀξιόλογον. Ἐπὶ Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας ἡ βασιλικὴ

*) Γενναλογία τοῦ Καρόλου Ε'

Μαρία Βουργ. Μαξιμιλιανὸς Αὐστρίας | Ἰσαβέλλα Καστ. — Φερδινάνδος Ἀραγ.

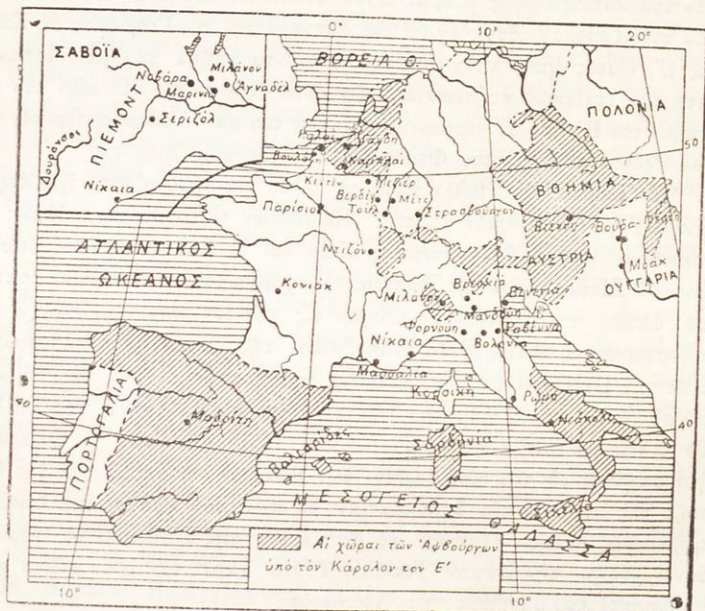
έξουσία έλαβε μεγάλην επίδοσιν. Διά τών άστών τών πόλεων οί βασι-
 λείς ηλάττωσαν τήν δύναμιν τών ευγενών περισσότερον παρά εις πάν
 άλλο μέρος ανεξαρτήτων και πολεμικών, διότι επί αιώνας εύρισκοντο
 εις εμπόλεμον κατάστασιν. Διά τών ευγενών δέ κατόπιν ηλάττωσαν τά

Εικ. 17 'Η δυτική Ευρώπη κατά τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος.

προνόμια τών πόλεων, αἵτινες ἦσαν σχεδόν ανεξάρτητοι και αυτόνομοι,
 και τάς ἠνάγκασαν νά δεχθοῦν νά κυβερνῶνται ὑπό αντιπροσώπων τοῦ
 βασιλέως. Πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ βασιλικοῦ κύρους μετεχειρίζοντο πάν
 μέσον. Τὸ ἰσχυρότερον ἦτο ἡ **Ἱερὰ ἐξέτασις**. Αὕτη ἦτο και πρὶν ἐν
 χρήσει ἐναντίον τών αἵρετικῶν, ἀλλ' ἤδη ὁ Φερδινάνδος και ἡ Ἰσα-
 βέλλα ἀναδιωργάνωσαν αὐτήν. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις ἦτο δικαστήριον βα-

σιλικόν, τοῦ ὁποῦ τοῦ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ὅποιον ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς θρησκείας ἀπέβη ὄργανον πολιτικόν. Σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ ἐξαφανίσῃ διὰ τῆς φυλακίσεως ἢ τῆς πυρᾶς ἔλους, ἔσοι δὲν συν-εμερίζοντο τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν βασιλέων ἢ ἦσαν ἄλλης φυλῆς, Ἰουδαῖοι ἢ Μουσουλμάνοι. Αἱ καταδικαὶ αὗται συγχρόνως ἐπλού-τιζον τοὺς βασιλεῖς, διότι αἱ περιουσίαι τῶν καταδικαζομένων ἐδημεύοντο ἐπ' ὠφελεία αὐτῶν.

Εἰκ. 18. Αἱ Ἀψβουργικαὶ χῶραι ἐπὶ Καρόλου Ε'.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ μουσουλμανικῆς ἰσχύος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, ἡ Ἰσπανία ἠδυνήθη νὰ στρέψῃ τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ δραστηριότης της ἐστράφη συγχρόνως καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἀνατολάς. Πρὸς δυσμὰς ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀτλαντικόν, ἔπου ὡς εἶδομεν, ὁ Κολόμβος ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας ἀνεκάλυψε τὸ 1492 τὸν νέον κόσμον. Πρὸς ἀνατολάς ἐστράφη πρὸ τὴν Ἰταλίαν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως καὶ βασιλεῖς τῆς Σικελίας καὶ Σαρδηνίας. Ἦτο λοιπὸν φυσικόν, ἀφ' οὗ ἦσαν

κύριοι τῶν μεγάλων νήσων τῆς Ἰταλίας νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ θέσουν τὸν πόδα των καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἐνταῦθα ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγιναν κύριοι αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας ὁ Ἰσπανικὸς θρόνος περιήλθεν, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν των, τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππον, καὶ μετὰ τοῦτον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κάρολον, ὅστις ἔγινε καὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὡς Κάρολος Ε'. Οὗτος ἔμως ἀποχωρήσας τοῦ θρόνου ἀφῆκε τὴν μὲν Ἰσπανίαν μετὰ τῶν ἰταλικῶν κτήσεις καὶ τῶν κάτω Χωρῶν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Φίλιππον τὸν Β', τὰς δὲ γερμανικὰς κτήσεις του καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον.

Ἡ Ἰταλία. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος ἦτο διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν. Ἐκ τούτων τὰ ἰσχυρότερα ἦσαν: τὸ **δουκάτιον τῆς Σαβοΐας** περιλαμβάνον καὶ τὸ Πεδεμόντιον τὸ **δουκάτιον τοῦ Μεδιολάνου** ἢ **Ἐνετία**, τὸ ἰσχυρότερον τῶν ἰταλικῶν κρατῶν, τοῦ ὁποίου τὸν ὀργανισμὸν εἶδομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. Αὐτοκρατορίας ἢ **Φλωρεντία** δεσπόζουσα τῆς Τοσκάνης, ἢ πλουσιωτέρα μετὰ τὴν Βενετιάν ἐκ τῶν ἰταλικῶν δημοκρατιῶν, ἔπου τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι τόσον ἤκμασαν, ὥστε νὰ ὀνομασθῇ Ἀθῆναι τῆς Ἰταλίας. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἦτο δημοκρατικόν. Πράγματι ἔμως ἡ Φλωρεντία ἦτο ὑπήκοος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μεδίκων, ἢ ὅποια διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς διηύθυνε τὴν δημοκρατίαν: τὸ **παπικὸν κράτος** περιλαμβάνον τμήμα τῆς μέσης Ἰταλίας: τὸ **βασίλειον τῆς Νεαπόλεως**, περιλαμβάνον ἕλην τὴν Νότιον Ἰταλίαν. Τοῦτο κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας.

Οὕτω ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς κρατίδια διαμαχόμενα πρὸς ἀλλήλα. Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἀποβάλλει πᾶν πολεμικὸν πνεῦμα καὶ κατεφρόνουν τὸν πόλεμον. Τὰ κράτη δὲν εἶχον ἐθνικοὺς στρατοὺς, ἀλλὰ μισθοφορικοὺς. Ἐπομένως ἡ Ἰταλία ἦτο εὐκολος εἰς ἐπιδρομάς.

Ἡ Γαλλία. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος μετὰ τὸν ἑκατονταετη πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμον δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη τὴν σημερινὴν ἑκτασιν, διότι ἡ Φλανδρία, ἡ Ἀρτησία καὶ ἡ Ἀλσατία δὲν ἀνήκον ἀκόμη εἰς αὐτήν, ἀλλ' ἔμως ἦτο τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀπετέλει γεωγραφικῶς ἓν ὅλον. Οἱ κάτοικοί του εἶχον τὴν συνείδησιν ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μεγάλης πατριδος, τὰ ὅποια εἰς καμμίαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώ-

της δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη. Ἐξ ἄλλου ἢ ἐξουσία τοῦ βασιλέως ἦτο πραγματική ἐπὶ τῶν φεουδαρχῶν. Ἐπέβαλλε φόρους, ἐνήργει στρατολογία καὶ ἀπένευε κατὰ μέγα μέρος τὴν δικαιοσύνην δι' ἰδίων του δικαστῶν καθ' ἕλλην τὴν χώραν. Εἰς ὅλα δὲ τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας ἀντεπροσωπεύετο δι' ὑπαλλήλων διοριζομένων ὑπ' αὐτοῦ. Τέλος εἶχε στρατὸν μόνιμον καὶ τακτικόν.

Τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ 1378 ἐβασίλευεν ὁ κλάδος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Καπετιδῶν ὁ λεγόμενος **Βαλεσιανὸς** (Valois). Ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος βασιλεύσας Φραγκίσκος Α' (1515—1547) μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὑπερβολικὴν αὐξησιν τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου Ε', διότι τοῦτο ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησε νὰ μειώσῃ τὴν ὑπέρμετρον αὐξησιν τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων. Ἦγειρε λοιπὸν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Καρόλου. Ὁ πόλεμος ἤρχισε τὸ 1520 καὶ διήρκεσε 39 ἔτη μέχρι τοῦ 1559. Ὁ Κάρολος Ε' καὶ ὁ Φραγκίσκος Α', οἱ ὅποιοι ἤρχισαν αὐτόν, δὲν ἐπέιδον τὸ τέλος του. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη ἐπὶ τῶν υἱῶν των Φιλίππου τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἑρρίκου Β' τῆς Γαλλίας. Θεάτρον δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλία καὶ ἡ βόρειος καὶ ἀνατολικὴ Γαλλία. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἀνεμείχθησαν ἡ Ἀγγλία, οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, τὰ ἰταλικὰ κράτη, ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, οἱ πάπαι, καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι. Ἀποτέλεσμα δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τοῦ Καλαί, τὸ ὅποιον εἶχον ἀφαίρεισι ἀπὸ τῶν Ἀγγλων, καὶ τῶν τριῶν ἐπισκοπῶν Metz, Toul, Verdun.

Ἐκτοτε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ἦτο νὰ ἐπιδιώκῃ ὡς ἑρῖά της τὰ φυσικὰ σύνορα τοῦ Ῥήνου.

Ἡ Ἀγγλία. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε χάσει σχεδὸν ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἠπείρου κτήσεις της. Προσέτι ἡ Σκωτία πρὸς βορρᾶν ἀπετέλει ἀνεξάρτητον βασιλεῖον. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶχε γίνῃ κυρία τῆς Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν ἡ Ἀγγλία διήλθε φοδερὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν, ἐξερράγη δηλ. μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ δύο συγγενικῶν οἰκων περὶ κατοχῆς τοῦ θρόνου, ὁ λεγόμενος πόλεμος τῶν δύο ῥόδων, ὁ ὅποιος ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ (1485) τὸν θρόνον ὁ Ἑρρίκος Ζ' ὁ Τυδώρ. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐπὶ 30 ἔτη αἵματοκύλισε τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν πολλῶν οἰκογενειῶν. Ἐντεῦθεν ὅμως καὶ ἀπέβη ὠφέλιμος εἰς τοὺς βασιλεῖς, διότι οὗτοι ἐπλούτησαν ἐκ τῶν περιουσιῶν, αἱ ὅποιοι ἀπέμειναν ἄνευ κυρίων, καὶ δὲν εἶχον πλέον

ἀπέναντί των εὐμὴ εὐγένειαν δεκατισμένην καὶ πτωχὴν. Τότε ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων, ἡ ὅποια μέχρι τοῦδε περιωρίζετο ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν εὐγενῶν (Parlement), ἐξετάθη, καὶ ὅπως ἐν Γαλλίᾳ ἀπέβη ἀπόλυτος.

Ἐν τῷ ἔρρῳ Ζ' ἐστρεφε τὴν δραστηριότητα τῶν ὑπῆκόων του εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον πρὸς πλουτισμὸν καὶ τοῦ βασιλείου του καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἐνεθάρρυνε τὰς πρὸς ἀνακαλύψεις εἰς τὸν νέον κόσμον ἐκστρατείας Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὅποιαν ὀφείλεται τὸ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας μεγαλεῖον αὐτῆς.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, ὅτε ἐπελθούσης τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἤρχισαν οἱ λεγόμενοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι, οἱ ὅποιοι συνετάραξαν καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

7. Ἡ μεταρρυθμισίς καὶ οἱ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ.

Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ ἡγεμόνες τῶν βορείων κρατῶν εἶχον ἀσπασθῆ τὴν μεταρρυθμίσειν. Οἱ ἡγεμόνες ἄνω τῶν νοτίων κρατῶν, ὡς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμὸν. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη ὁ λεγόμενος σμαλκανδικὸς πόλεμος, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστη (1555). Διὰ ταύτης ἐπετράπη εἰς τοὺς διαφόρους γερμανοὺς ἡγεμόνας νὰ ἔχουν εἰς τὰ κράτη των οἷαν δῆποτε θρησκείαν ἤθελον.

Εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἡ ὅποια κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀπὸ τῶν Ἀψβούργων καὶ ἀπέτελεσεν ὁμοσπονδίαν ἐξ 8 διαμερισμάτων (cantons), ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ Σβίγγλιου ἐξεργάγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν καντονίων, τὰ ὅποια ἠσπάσθησαν τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐνέμειναν εἰς τὸν καθολικισμὸν. Κατὰ τοῦτον ἐφρονεῦθη ὁ Σβίγγλιος, ἀλλὰ τὸν διεδέχθη ὁ Καλδίνος. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐπεκράτησεν ἡ μεταρρυθμίσις.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ μεταρρυθμίσις εἰσῆχθη ἐξ Ἑλβετίας. Ἐνταῦθα οἱ βασιλεῖς ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμὸν. Ἐν τούτοις πολλοὶ εὐγενεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν βασιλεύσαν οἰκογένειαν, ὅπως οἱ βουρβῶνοι, εἶχον ἀσπασθῆ τὴν μεταρρυθμίσειν. Ἐπηκολούθησε λοιπὸν περίοδος ἀγρίων ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν μέχρι τοῦ 1593. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀφορμὴν εἶχον τὸν ἀγῶνα ἐπικρατήσεως καθολικῶν

καὶ Ουγενότων, ὅπως ἐλέγοντο ἐν Γαλλίᾳ οἱ διαμαρτυρούμενοι. Εἶχον ἔμως καὶ χαρακτῆρα πολιτικόν. Ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Ἐρρίκου Β' υἱῶν του, Φραγκίσκου Β' (1559—1560) Καρόλου Θ' (1560—1574), καὶ Ἐρρίκου Γ' (1574—1589) ἤριζον διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς δύο οἰκογένειαι συγγενεῖς τῆς βασιλικῆς οἱ Γκυΐζαι καὶ οἱ Βουρβῶνοι. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρξε πολὺ αἱματηρὸς. Ἀμφότεραι αἱ μερίδες ἐνόμιζον ὡς θεάρεστον ἔργον τὴν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους σκληρότητα. Ἐπὶ τέλος τὸ 1570 ἡ εἰρήνη ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποκατασταθῇ. Μετὰ δύο ἔτη μάλιστα ὁ Κάρολος Θ' ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν ἀδελφήν του Μαργαρίταν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ουγενότων Ἐρρίκον τὸν βασιλέα τῆς Ναβάρρας (ἀπλοῦς τίτλος). Ἄλλ' ἡ φίλαρχος μήτηρ τοῦ βασιλέως Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν Γκυΐζων ἀπέσπασαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν συγκατάθεσίν του νὰ προβοῦν εἰς ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Ουγενότων. Ἐξ ἡμέρας λοιπὸν μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ἐρρίκου μετὰ τῆς Μαργαρίτας, τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην Αὐγούστου 1572, ἤρχισεν ἀπὸ τὴν πόλιν ἡ σφαγὴ τῶν Ουγενότων, οἵτινες εἶχον συρρέουσι πολυάριθμοι εἰς Παρισίους χάριν τῶν γάμων τοῦ Ἐρρίκου. Ἡ σφαγὴ αὕτη, ἣτις ὀνομάζεται **φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων ἢ νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου**, διότι τὴν ἐπομένην ἡγετο ἡ ἑορτὴ αὐτοῦ, διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Μόλις δὲ ἐσώθη ὁ Ἐρρίκος δι' ἀκουσίας ἐξωμοσίας. Ὁ ἐμφύλιος λοιπὸν πόλεμος καὶ πάλιν ἀνανεώθη, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του Ἐρρίκου Γ'. Ἄλλ' ἔπειτα ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄλλην μορφήν πολιτικὴν. Δὲν εἶχε πλέον τὴν ὄψιν ἐπικρατήσεως τῆς ἐπιρροῆς Γκυΐζων καὶ Βουρβόνων, ἀλλ' ἐγένετο περὶ αὐτῆς τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, διότι ὁ Ἐρρίκος Γ' δὲν εἶχε τέκνα, νόμιμος δὲ κληρονόμος τοῦ θρόνου ἦτο ὁ Ἐρρίκος τῆς Ναβάρρας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ουγενότων. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἀντετίθεντο οἱ Γάλλοι καθολικοί. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ἔληξε παρὰ ἀφ' οὗ δολοφονηθέντος τοῦ Ἐρρίκου Γ' ὑπὸ τινος μοναχοῦ ὁ Ἐρρίκος τῆς Ναβάρρας ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς προσῆλθεν εἰς τὸν καθολικισμὸν (1589). Κηδόμενος ἔμως καὶ τῶν Ουγενότων ἐξέδωκε (1598) τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχορηγήθη εἰς αὐτοὺς πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἴσα πρὸς τοὺς καθολικοὺς πολιτικὰ δικαιώματα.

8. Ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἀγγλίᾳ. Σύγκρουσις Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας.

Καθ' ὅλον τὸ β' ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος, οἱ μὲν Γάλλοι ἦσαν ἀψησο-

λημένοι με τούς έσωτερικούς έμφυλούς πολέμους, οί δέ Γερμανοί είχαν μέν θρησκευτικήν ειρήνην, άλλ' ήσαν άπασχολημένοι με πολέμους έναντίον τών Τούρκων. Αμφότεραι λοιπόν αι χώραι αι άλλοτε πρωταγωνιστούσαι έν τή Ιστορία τής Ευρώπης ήδη είναι έν άφανεία. Αντ' αυτών κατά τούς χρόνους τούτους πρωταγωνιστούν ή Ισπανία και ή Αγγλία άγωνιζόμεναι ή μέν πρώτη υπέρ τοϋ καθολικισμού, ή δέ δευτέρα υπέρ τής μεταρρυθμίσεως.

Είς τήν Αγγλίαν ή μεταρρύθμισις εισήχθη επί τοϋ Έρρίκου Η' (1509—1547) υίου και διαδόχου Έρρίκου τοϋ Ζ'. Ούτος έλθών εις διάστασιν με τόν πάπαν ήσπάσθη τήν μεταρρύθμισιν και Έδρουσε τήν άγγλικήν ή άγγλικανικήν εκκλησίαν, ήτις μόνον και υπέρτατον άρχηγόν τής εκκλησίας τής Αγγλίας αναγνωρίζει τόν βασιλέα. Έπειτα δέ ήρρισε νά καταδιώκη έξ ίσου καθολικούς και διαμαρτυρομένους. Τόν Έρρίκον Η' διεδέχθησαν κατά σειράν τρία τέκνα του έκ τριών διαφόρων συζύγων. Πρώτος διεδέχθη τόν Έρρίκον δ' Έδουάρδος VI (1547—1553). Ούτος άνατραφείς εις τόν προτεσταντισμόν προσήγγισε τήν άγγλικήν εκκλησίαν εις αυτόν. Μετά τοϋτον έβασίλευσεν ή Μαρία Τυδώρ (1553—1558). Αυτή συζευχθεΐσα με τόν Φίλιππον Β' τής Ισπανίας ήθέλησε νά επαναφέρη τήν Αγγλίαν εις τόν καθολικισμόν. Τέλος έβασίλευσεν ή Έλισάβετ (1558—1603), επί τής οποίας διωργανώθη οριστικώς ή άγγλικανική εκκλησία.

Η άγγλικανική εκκλησία είναι μεΐγμα τοϋ καθολικισμού και τοϋ καλθινισμού. Έκ τοϋ καθολικισμού ή Έλισάβετ διεφύλαξε τήν έξωτερικήν παράστασιν, τάς πομπάς τής λατρείας, τήν λειτουργίαν, αλλά τελουμένην άγγλιστί, τάς ένδυμασίας τών Ιερέων και τήν Ιεραρχίαν τών επισκόπων. Έκ τοϋ καλθινισμού παρέλαβε τά δόγματα, άλλ' επανέφερε τό βάπτισμα και τήν ευχαριστίαν. Έξ άλλου ή Έλισάβετ δέν έλαβε μέν, όπως ο πατήρ της, τόν τίτλον τοϋ υπερέτατου άρχοντος τής εκκλησίας, οϋχ ήττον όμως έκράτησε τήν κυβέρνησιν αυτής και επέβαλλε τιμωρίας και εις τούς καθολικούς και εις τούς καλθινικούς τούς μη προσχωρούντας εις τήν νόμιμον εκκλησίαν. Αλλά διά τής τοιαύτης διαρρυθμίσεως τής άγγλικής εκκλησίας ή Έλισάβετ προεκάλεσε τήν όργήν τοϋ καθολικού βασιλέως τής Ισπανίας Φιλίππου Β', τοϋ όποίου μάστιχα ειχεν άποκρούσει πρότασιν γάμου. Αφορμήν δέ εις τήν κήρυξιν τοϋ μεταξύ τών δύο χωρών πολέμου έδωκε τό έξής γεγονός.

Είς τήν Σκωτίαν ή μεταρρύθμισις ειχε κάμει μεγάλας προόδους. Αλλ' ένταϋθα μετά τόν θάνατον τοϋ βασιλέως Ιακώβου Στούαρτ ή

βασιλεία περιήλθεν εις τὴν θυγατέραν αὐτοῦ Μαρίαν Στοῦαρτ, παιδίον ὀλίγων ἡμερῶν. Αὕτη ἐκ παιδικῆς ἡλικίας σταλείσα ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλευσύνης μητρὸς τῆς, ἀδελφῆς τῶν Γκυϊζῶν, εἰς Γαλλίαν ἀνετράφη εἰς τὸν καθολικισμόν, δεκαετῆς δὲ ἔλαβε σύζυγον τὸν τότε διάδοχον καὶ κατόπιν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β'. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς ἦλθεν εἰς Σκωτίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἄλλ' οἱ Σκῶτοι, ἐπειδὴ ἡ Μαρία ἦτο καθολικὴ, δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς αὐτήν. Τὴν δυσμένειαν δὲ αὐτὴν ἠῤῥξανε ἀκόμη περισσότερον καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος τῆς βασιλίσσης. Ὅτε δὲ ἐνήργησε καὶ τὸν φόνον τοῦ νέου συζύγου τῆς, εὐγενοῦς Σκώτου, χάριν ἐνόσ ἐρωμένου τῆς, οἱ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτῆς, καὶ ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐζήτησε τὴν προστασίαν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αὕτη ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη αὐτήν, πρὶν ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά τῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφυλάκισεν. Ὅτε δὲ μετὰ τινα χρόνον ἀπεδείχθη ὅτι ἐκ τῆς φυλακῆς συνωμότει μετὰ τῶν καθολικῶν Ἀγγλων πρὸς ἐκθρόνισιν τῆς Ἐλισάβετ, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς δίκην καὶ τὴν κατέδικασεν εἰς θάνατον. Ὁ θάνατος τῆς Μαρίας Στοῦαρτ παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ποθητὴν εὐκαιρίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Ἰσπανία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐρίσκετο εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς τῆς. Οὐδεὶς δὲ ἡγεμῶν διέθετε τόσας δυνάμεις, ὅσας ὁ Φίλιππος Β'. Πλὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἐν Εὐρώπῃ μὲν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας μετὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ Σικελίας, τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὴν Ἀρτησιάν, τὴν Φλάνδραν καὶ τὰς Κάτω χώρας, ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ δὲ ἔλην τὴν κεντρικὴν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἐκ τῶν μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τῶν ὁποίων ἐκατομμύρια κατ' ἔτος μετεκόμιζον τὰ πλοῖα διαπλέοντα τὸν Ἀτλαντικόν. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ στέμματα ὁ Φίλιππος προσέθεσε καὶ τὸ τῆς Πορτογαλλίας σθεσθεΐσης τῆς ἐθνικῆς πορτογαλλικῆς δυναστείας καὶ ἔγινε κύριος ὅλου τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλλων. Ἐκ τούτου κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐλέγετο ὅτι «ὅταν ἡ Ἰσπανία κινῆται, ἡ Γῆ ἔλη τρέμει». Ἄλλ' ὅμως ὁ Φίλιππος διὰ τοῦ δεσποτικοῦ του χαρακτῆρος καὶ τοῦ τυφλοῦ φανατισμοῦ του ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέστρεψε τὸ κράτος του. Ἐν πρώτοις διεσχόρπισε διὰ τῆς διώξεως τὰ ὑπολειπόμενα λείψανα τῶν Μαύρων, καὶ κατέδιωξε διὰ τῶν δικαστηρίων τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως τοὺς ὁπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως. Οὕτω ἐξηφάνισε μὲν πᾶν ἔχνος μωαμεθανισμοῦ καὶ αἱρέσεως, ἀλλὰ καὶ

εστέργησε τὴν χώραν φιλοπόνων γεωργῶν καὶ πάντες προσδευτικοῦ στοιχείου. Ἐπειτα ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ καὶ τὰς Κάτω χώρας ὡς ἐπαρχίας τῆς Ἰσπανίας καταργῶν τὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως, τὰ ὅποια ἀνέκαθεν εἶχον, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς μεταρρυθμιστάς, ὡς καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη μακροχρόνιος πόλεμος μεταξύ Κατωχωριτῶν καὶ Φιλίππου, ὁ ὅποτος κληροδοτήθηκε καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του κατέληξεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὀλλανδίας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου ὁ Φίλιππος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῆς βασιλείσεως τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Ὁ φόνος τῆς Μαρίας Στούαρτ, θεωρηθείσης ὑπὸ τῶν καθολικῶν ὡς μάρτυρος, ἐχρησίμευσεν ὡς πρόσφαις τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος πλὴν τῆς θρησκευτικῆς καὶ προσωπικῆς εἶχε καὶ ἄλλας αἰτίας πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς. Ἡ Ἐλισάβετ ἐδοῦθη φανερά τοὺς ἐν ἐπαναστάσει Κατωχωρίτας. Ἐξ ἄλλου τότε ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰσπανοὶ δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὰ ξένα πλοῖα νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὰς ἀποικίας των, οἱ θαλασσινοὶ Ἀγγλοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν πειρατείαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ προσήγγιζον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἰσπανικοὺς λιμένας.

Ὁ Φίλιππος λοιπὸν τὸ 1588 παρεσκεύασε κολοσσιαίαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας. Στρατὸς ἐκ 30 χιλ. ἀνδρῶν συνεκεντρώθη εἰς τὰς Κάτω χώρας ἕτοιμος νὰ διαπεράσῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἀφ' οὗ ἤθελε φθάσει ὁ Ἰσπανικὸς στόλος. Ὁ στόλος οὗτος συγκείμενος ἐξ 135 πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 10 χιλ. ναῦται, μετέφερον ἄλλον στρατὸν ἐκ 19 χιλ. ἀνδρῶν. Ἐφαίνεται ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιστῆ εἰς τόσας δυνάμεις. Ἐκ τούτου ὁ στόλος οὗτος ὠνομάσθη «ἡ ἀήτητος ἀρμάδα». Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν ἡ ἀήτητος ἀρμάδα προσεδλήθη ὑπὸ τρικυμίας εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Μάγχης. Τὰ βαρέα πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο, παρηνωχλοῦντο ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν πλοίων τῶν Ἀγγλῶν. Πυρπολικά (πλοῖα φορτωμένα μὲ εὐφλέκτους ὕλας) ῥιπτόμενα ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου ἐνέβαλλον εἰς αὐτὸν τὸν τρόμον καὶ προεκάλουν ἀληθῆ πανικόν. Οἱ ἄνεμοι ὤθουν τοὺς φεύγοντας εἰς τὴν βόρειον θάλασσαν. Ἐπεχείρησαν τότε νὰ περιέλθουν τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ πολλὰ πλοῖα ἐχάθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σκωτίας. Ἐκ τῶν πλοίων τῆς ἀητητῆτος ἀρμάδας 50 μόνον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Πλέον τῶν 20 χιλ. ἀνθρώπων ἐχάθησαν. Οὐδὲ εἰς Ἰσπανίαν εἶχε θέσει τὸν πόδα του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀγγλίας.

Ἐκτοτε ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ ναυτικοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας. Τὸ ἔκτος δὲ ἡ δύναμις τῆς Ἰσπανίας ἤρχισε νὰ καταρρέῃ.

9. Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος.

Τὰ αἷτια τοῦ πολέμου. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία, αἱ ὁποῖαι εἶχον περιέλθει ἐν ἀφανείᾳ κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου ἐμφανίζονται καὶ πάλιν πρωταγωνιστοῦσαι ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ ἀνεκνεθέντος ἐν Γερμανίᾳ θρησκευτικοῦ πολέμου.

Εἰκ. 19. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου.

τοῦ λεγομένου τριακονταετοῦς. Τὸ θρησκευτικὸν ὅμως ζήτημα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπῆρξε μόνον πρόφαισις. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ ἦτο ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἀψβούργου αὐτοκράτορος **Φερδινάνδου Β'**, ἐγγόνου Φερδινάνδου Α' τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Καρόλου Ε', ὅστις ἠθέλησε τὴν με ἀίρετὴν αὐτοκρατορίαν φεουδαλικὴν Γερμανίαν

Ἄντ. Χωροφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'.

νά μεταβάλῃ εἰς κράτος κληρονομικόν καί συγκεντρωμένον, ὅπως ἡ Γαλλία.

Αἱ διάφοροι φάσεις τοῦ πολέμου. Κατ' ἀρχάς ὁ πόλεμος ἦτο ἀπλοῦς ἐμφύλιος πόλεμος τῶν κρατῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον. Τὰ κράτη ταῦτα (Αὐστρία, Στυρία, Καρνιόλη, Τυρόλον, Βοημία καὶ ἐσχάτως Οὐγγαρία) κατφεκόντο ὑπὸ λαῶν διαφόρου καταγωγῆς (Γερμανῶν, Σλαύων, Οὐννων) καὶ διαφόρου γλώσσης. Ταῦτα ὁ Φερδινάνδος ἠθέλησε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓν ἔθλον ἤδη, πρὶν γίνῃ αὐτοκράτωρ, καὶ ὡς πρώτην ἀρχὴν τῆς ἐνότητος ἐπεχείρησε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Ἐρχισε λοιπὸν νὰ καταπιέζῃ τοὺς διαμαρτυρομένους μὴ ἐπιτρέπων εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς λατρείας των. Ἄλλ' οἱ Βοημοὶ ἐπανεστάτησαν (1618) καὶ ἐκήρυξαν τὸν Φερδινάνδον ἔκπτωτον τοῦ βοημικοῦ θρόνου.

Οἱ ἄλλοι προτεστάνται, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς **Φρειδερίκος** ὁ ἐκλεκτὸρ τοῦ Παλατινάτου εἶχεν ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ἔσπευσαν εἰς βοήθειάν των. Ὁ δὲ Φερδινάνδος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐκλεχθῆ αὐτοκράτωρ, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ ἰδίως τοῦ ἡγεμόνου τῆς Βυαρίας **Μαξιμιλιανοῦ**. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἀπὸ βοημικοῦ ἐγίνε γερμανικὸς. Οἱ καθολικοὶ ἐνίκησαν. Ὁ Φρειδερίκος τοῦ Παλατινάτου ἔφυγεν εἰς Ὀλλανδίαν. Τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας ἐγίνε κληρονομικὸν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Τὸ δὲ ἐκλεκτοράτον τοῦ Παλατινάτου ἔλαβεν ὁ ἡγεμὼν τῆς Βυαρίας μετὰ τοῦ ἐκλεκτορικοῦ ἀξιωματος (1625).

Ἄλλ' ἤδη παρεμβαίνει ὑπὲρ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας **Χριστιανός**. Ὁ πόλεμος τῶρα ἀπὸ γερμανικοῦ γίνεται εὐρωπαϊκός. Ἄλλὰ καὶ ὁ Χριστιανὸς δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ **Βαλλενστάϊν** (Wallenstein), τυχοδιώκτου στρατηγοῦ ἔχοντος ὑφ' ἑαυτὸν μισθοφορικὸν στρατόν, νικᾷ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του (1629).

Ἄλλ' ὁ Φερδινάνδος δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο. Θέλει καὶ νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς διαμαρτυρομένους, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτρέπει εἰς τὰ ἴσφι τοῦ Βαλλενστάϊν νὰ ἐρημώσουν καὶ καταστρέψουν τὰς χώρας αὐτῶν. Θέλει προσέτι νὰ ἐπιβάλῃ τὸ κύρος του εἰς ἔθλον τὴν Γερμανίαν μετατρέπων τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν εἰς κληρονομικὴν καὶ περιορίζων τὴν δύναμιν τῶν διαφόρων ἡγεμόνων αὐτῆς. Ἄλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τὴν Γαλλίαν, διότι ἄλλοι Ἀψβούργοι ἐβασίλευον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ ὁποῖοι ὡς κατέχοντες καὶ τὴν Ἰταλίαν ἠδύναντο νὰ συνενώ-

σους τὰς δυνάμεις των μετὰ τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστρίας. Παρίστατο λοιπὸν ἀνάγκη ἐπεμβάσεως.

Ἡ Γαλλία τότε εἶχεν ἀπαλλαχθῆ τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν πολέμων καὶ εἶχεν ἀναζωογονηθῆ ὑπὸ τὴν νέαν Καπετικὴν δυναστείαν τῶν Βουρβόνων τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ Ἐρρίκου Δ'. Ἐβασίλευε δὲ τότε εἰς αὐτὴν ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρρίκου Δ' **Λουδοβίκος ΙΓ'** ἔχων πρωθυπουργὸν τὸν περιφημον καρδινάλιον *Richelieu*, ἄνδρα πανοῦργον, δραστήριον καὶ μεγάλης θελήσεως. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τούτου ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀψβουργεῖου οἴκου. Ἄλλ' ἡ Γαλλία ἐταράσσετο ἀκόμη ἐσωτερικῶς ὑπὸ τῶν βραδουργιῶν τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν συνωμοσιῶν τῶν εὐγενῶν. Ἐπομένως δὲν εἶχε τὴν ἐλευθερίαν νὰ δράσῃ ἐνεργητικῶς εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τοῦ *Richelieu* τὴν ἐπέμβασιν ἀνέλαβεν ἄλλη δύναμις, ἡ **Σουηδία**, ἡ δὲ Γαλλία περιωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ νὰ εὐκολύνῃ αὐτήν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐσχεδίαζε νὰ καταστήσῃ τὴν Γερμανίαν ναυτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Ἄλλὰ καὶ οἱ Σουηδοὶ εἶχον τὰ αὐτὰ σχέδια. Ὁ βασιλεὺς των **Γουσταῦος Ἀδόλφος** εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ κάμῃ αὐτὴν σουηδικὴν λίμνην. Ἡ μόνη δυσκολία διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Σουηδίας ἦτο ὅτι ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εὕρισκετο εἰς πόλεμον μὲ τὴν Πολωνίαν. Ὁ *Richelieu* τοῦ ὑπεσχέθη εἰρήνην ἐκ μέρους τούτου καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἀπεφάσισε τὴν ἐπέμβασιν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐν μέρει ἄοπλος. Οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μαξιμιλιανὸν τῆς Βαυαρίας δικαίως ἀνησυχοῦντες ἐκ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Φερδινάνδου καὶ μυστικῶς ὠθοῦμενοι ὑπὸ τοῦ *Richelieu* εἶχον ἀπειλήσει τὸν αὐτοκράτορα ὅτι θὰ συμμαχήσουν μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων, ἐὰν δὲν ἀπέπεμπε τὸν Βαλλενστάιν καὶ δὲν διέλυε τὸν στρατὸν του. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ Γουσταῦος ἀπεθιβάζετο εἰς τὴν Γερμανίαν (1630) Ὁ Γουσταῦος εὔρε πρὸ αὐτοῦ τὸν στρατὸν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων, καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὴν Λειψίαν. Ἐπειτα διευθύνεται πρὸς τὸν Ῥήνον. Εἰσβάλλει εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κυριεύει τὸ Μόναχον. Ἐντεῦθεν δὲ σχεδιάζει νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Βιέννης. Ἀλλὰ τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀναγκάζεται νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Βαλλενστάιν. Οὗτος σχηματίσας νέον στρατὸν εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξωνίας, συμμάχου τοῦ Γουσταῦου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἔδραμεν ἐκεῖ. Παρὰ τὴν **Λουσένην** (*Lützen*) συνάπτεται μεγάλη μάχη (1632). Κατ' αὐτὴν νικᾷ μὲν ὁ Γουσταῦος, ἀλλὰ φονεύεται.

Ἐν τούτοις παρὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν οἱ Σουηδοὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὸ 1634 ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις δευτέραν φοράν ἔμεινε κύριος τῆς Γερμανίας. Τότε πλέον ἐπενέβη ἡ Γαλλία.

Ὁ Richelieu συνωμολόγησε μίαν σειράν συμμαχιῶν μετὰ τῆς Σουηδίας, τῶν Κάτω χωρῶν τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, πολλῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν Ἑλβετῶν, καὶ κατόπιν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πόλεμος πλέον δὲν ἦτο περὶ ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Ἦτο ἀνανέωσις τοῦ ἀγῶνος Γαλλίας καὶ Αὐστρίας. Οἱ Γάλλοι ἐμάχοντο διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὰς ἐπαρχίας τὰς κατεχομένης ἀκόμη ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας, διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰ ὅρια τῶν εἰς τὸν Ῥήνον καὶ δώσουν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ ὅρια τῆς παλαιᾶς Γαλατίας. Ὁ πόλεμος διήρκεσε 13 ἔτη (1635—1648), διεξήχθη δὲ καὶ εἰς τὰ σύνορα τῶν Πυρηναίων καὶ εἰς τὴν Φραγκοκομιτείαν καὶ εἰς τὰ σύνορα Γαλλίας—Κάτω χωρῶν καὶ εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Μετὰ πολλὰς δὲ ἤττας ἀπειληθείσης αὐτῆς τῆς Βιέννης ὁ αὐτοκράτωρ **Φερδινάνδος Γ'**, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1637 εἶχε διαδεχθῆ τὸν ἀποθανόντα πατέρα του Φερδινάνδον Β' ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν εἰρήνην τῆς **Βεστωφαλίας**. *17. IV. 34*

Ἡ βεστωφαλικὴ εἰρήνη. Πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης συνήλθον ἐν Βεστωφαλίᾳ, πλην τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Γαλλίας, τῆς Σουηδίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀντιπρόσωποι καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, τῶν Κάτω χωρῶν, τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ἕλων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς Βενετίας. Ἀπετελέσθη δηλ. **τὸ πρῶτον πανευρωπαϊκὸν συνέδριον**. Ἡ τότε συναφθεῖσα συνθήκη ἐκανόνισε τρία ζητήματα: τὸ θρησκευτικὸν γερμανικὸν ζήτημα, τὸν πολιτικὸν ὄργανισμὸν τῆς Γερμανίας καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην.

Ὡς πρὸς τὸ **θρησκευτικὸν** ζήτημα ἡ εἰρήνη τῆς Βεστωφαλίας διετήρησεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλουν τὴν θρησκείαν τῶν εἰς τοὺς ὑπηκόους τῶν. Εἶχον ὅμως οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν νὰ μεταναστεύουν χωρὶς νὰ χάνουν τὰς περιουσίας τῶν. Καθιερώθη δηλ. σχετικὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία.

Ὡς πρὸς τὸ **πολιτικὸν** ζήτημα διετηρήθη σχεδὸν ἡ ἀναρχικὴ συγκρότησις τῆς Γερμανίας. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰσχύς διετηρήθη ἀσθενῆς. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἔμεινεν αἰρετόν. Ὁ δούξ τῆς Βαυαρίας διεφύλαξε τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου, ἐδημιουργήθη

ζμως και τον εκλεκτορατον χάριν του υιού του Φρειδερίκου Ε'. Οι εκλέκτορες διετήρησαν την απόλυτον ανεξαρτησίαν των εις τα εκλεκτορατά των. Εις αυτά ο αυτοκράτωρ επ' ουδεμιᾷ προράσει ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῆ. Τὸ δὲ ἔθνικόν συνέδριον τῆς Γερμανίας (Reichstag) ἐκηρύχθη κύριον τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης, τῆς ἐπιβολῆς φόρων και τῆς στρατολογίας. Ὁ αυτοκράτωρ δὲν εἶχε πλέον παρὰ τὸν κενὸν τίτλον. Προσέτι ἐγιναν σπουδαῖαι ἐδαφικαὶ τροποποιήσεις ἐπ' ὠφελεία τοῦ εκλέκτορος τῆς Βυουαρίας λαβόντος τὸ ἄνω Παλατινατον, και τοῦ εκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου λαβόντος τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον και τινὰς ἐπισκοπάς. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ ἀναρχικῆς ὀργανώσεως τῆς Γερμανίας ἐτέθη αὕτη ὑπὸ τὴν προστασίαν ἔλων τῶν δυνάμεων, αἷτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην. Ἐκ τούτου ἡ Γαλλία και ἡ Σουηδία ἔλαβον τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Γερμανίας.

Τέλος ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας ἀνεγνώρισε τὴν ανεξαρτησίαν τῆς Ὀλλανδίας ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας, και τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας, και ἐκάνονσε τὰς πολεμικὰς ἀποζημιώσεις τῆς Γαλλίας και τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὴν δυτικὴν Πομμερανίαν και ἔλας τὰς ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς γερμανικὰς ὄχθας. Ἡ Γαλλία ἔλαβε τὴν Ἀλσατίαν.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας, ἡ πρώτη ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν συνθηκῶν. Αὕτη κατὰ πρῶτον καθιέρωσε τὴν λεγομένην *εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν*, τοιαύτην δηλ. κατανομὴν τῶν δυνάμεων, ὥστε κανὲν κράτος νὰ μὴ ἀποτελῆ κίνδυνον διὰ τὴν ανεξαρτησίαν τοῦ ἄλλου. Ἡ διατήρησις τῆς συνθήκης αὐτῆς θεωρηθείσης ὡς ἔργον τῆς διπλωματίας, ὑπῆρξε μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ κύριον μέλημα ἔλων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν και ἰδίως τῆς Γαλλίας, ἐπ' ὠφελεία τῆς ὁποίας ἐγινεν ἡ καταρράκωσις τῆς Γερμανικῆς αυτοκρατορίας.

Ἡ εἰρήνη τῶν Πυρηναίων. Συμπλήρωμα τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας ἀποτελεῖ ἡ τῶν Πυρηναίων. Ἡ Ἰσπανία εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας. Ἀποθανόντος τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ ἐξερράγησαν ἐν Γαλλίᾳ ταραχαί. Ἐκ τούτων ἐνόμισαν οἱ Ἰσπανοὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν μὲ τὴν Ἰσπανίαν παρετάθη μίαν δωδεκαετίαν. Ἐπὶ τέλους τὸ 1659 ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη τῶν Πυρηναίων, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὴν Ἀρτησίαν (Artois) και τὸ Ρουσσιλὸν (Roussillon), ὁ δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Β'.

Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Πυρρηναίων ἢ Γαλλία ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τῶν Ἀψβούργων τῆς Ἰσπανίας, ὅπως διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

I. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰσορροπία καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ 30ετοῦς πολέμου ἡ Εὐρώπη παρουσιάζεται βαθέως ἀλλοιωμένη καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Διὰ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων κατέπεσε τελείως καὶ τὸ κύρος τοῦ πάπα ὡς θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Μετὰ τοῦ κύρους ὅμως τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐξηφανίσθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς θητικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης. Διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης καθιερώθη νέα ἐνωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης μὲ πραγματικὸν κύρος. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ὁ σύνδεσμος πρὸς ἄλληλα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν διὰ συνθηκῶν καθιερουσῶν τὴν ἀμοιβαίαν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἐντεῦθεν προέκυψε τὸ σύστημα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο καὶ μετὰ τὴν βεστφαλικὴν εἰρήνην ὑφίσταται σφοδρότατος προσβολὰς ἀκριθῶς ἐκ μέρους τῶν δυνάμεων, αἱ ὅποιαι παρήγαγον αὐτό, καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας. Ἡ Γαλλία ἐξεληθούσα ἐκ τοῦ 30ετοῦς πολέμου ἰσχυροτέρα τοῦ Ἀψβουργικοῦ κράτους πιέζει διὰ μεγάλων καὶ καταστρεπτικῶν πολέμων τὴν μέσην καὶ νοτιᾶν Εὐρώπην. Ἀλλ' ἀκριθῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐμφανίζονται νέοι ὑπέρμαχοι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ἡ Ἀγγλία καταστᾶσα κατὰ μικρὸν θαλασσοκράτειρα ἀγωνίζεται ὑπὲρ αὐτῆς. Συγχρόνως ἢ διὰ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἀναμορφωθείσα Ῥωσία ἐμφανίζεται ὡς ἰσχυρὸν στήριγμα αὐτῆς. Τέλος ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ Γερμανικοῦ κράτους παρουσιάζεται τὸ μικρὸν μὲν, ἀλλ' ἰσχυρὸν στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς κράτος τοῦ Βρανδεμβούργου, τὸ ὅποιον κατὰ μικρὸν ἐξελλίσσεται εἰς τὴν ἰσχυρὰν Πρωσικὴν μοναρχίαν καὶ γίνεται ὑπέρμαχον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἄλλη ἀλλοίωσις τῆς Εὐρώπης, ἐσωτερικὴ αὕτη, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, εἶναι ἡ τελεία πτώσις τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐν γένει ζωῆς, ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν πυροβόλων ὄπλων, ἡ δημιουργία συστηματικῶν μισθοφορικῶν στρατῶν ἐξησθένισαν τοὺς φεουδάρχας καὶ ἐνίσχυσαν τὰς ἀστικὰς τάξεις. Τοῦτο ἀπέβη πρὸς ὠφέλειαν τῶν βασιλέων. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ βασιλεῖς συνενωθέντες μὲ τὴν ἀστικὴν τάξιν συνέτριψαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν καὶ κατέρριψαν τὸ φεουδαρικὸν καθεστῶς. Ἄλλ' ἡ πτώσις τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας δὲν ἐπέφερεν ἀμέσως τὸ κράτος τοῦ λαοῦ, δὲν παρήγαγε δηλ. κράτος μοναρχικὸν στηριζόμενον ἐπὶ λαϊκῶν καὶ φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἀπλῶς ἐνίσχυσε τὴν θέσιν τῶν βασιλέων καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐσχηματίσθη νέος πολιτικὸς ὀργανισμὸς, ἡ **ἐπόλυτος μοναρχία**.

Κατὰ ταύτην ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ μόνος κύριος. Πᾶν β.τι ἀρέσκει εἰς τὸν βασιλέα εἶναι νόμος. Οἱ ὑπῆκοοι δὲν ἔχουν κανέν μῆσον μήτε νὰ περιορίσουν τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, μήτε νὰ ἐξελέγξουν τὴν κυβέρνησίν του. Ὅφειλουν νὰ σέβωνται τὸν βασιλέα καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτὴν, διότι ἡ δύναμις του προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σημαίνει καὶ ἡ εἰς τοὺς τίτλους των προσθήκη «ἐλέω Θεοῦ».

Ἡ ἔως τώρα ἀτίθασος ἀριστοκρατία κατανόησασα ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη τελείως ἀνεξάρτητος παρὰ τὴν μοναρχίαν, διὰ νὰ διαφυλάξῃ τὰ γεωργικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντά της ὡς καὶ τὰ κοινωνικὰ της πρὸνόμια, συνεφιλιώθη μὲ τὸν ἡγεμόνα καὶ ἔγινε στήριγμα τοῦ θρόνου. Οἱ φεουδάρχαι ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἄρχοντες καὶ ἔγιναν αὐλικοί. Τὸ αὐτὸ ἔκαε καὶ ὁ κληρὸς, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦδε ἠμφισβήτηε τὰ πρωτεῖα μὲ τοὺς ἡγεμόνας.

Ἀλλὰ ἡ νέα αὕτη συμμαχία ἡγεμόνος, ἀριστοκρατίας καὶ κλήρου φυσικὰ ἐστράφη ἐναντίον τῶν δουλοπαροίκων χωρικῶν καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ὅλα τὰ πρὸνόμια τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἀπεχθόσαντο τῇ ἀριστοκρατίᾳ καὶ ὁ κληρὸς. Οἱ γεωργοὶ καὶ ἀστοὶ εἶχον ὅλα ἀβάρη καὶ ἐπλήρωνον ὅλους τοὺς φόρους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως ἠῤῥησεν ἡ ἐπιρροή. Αὐτὴ ἐπρομηθέυεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τὸ περισσότερον μέρος τῶν ὑπαλλήλων. Ἄλλ' ὅσοι ἐξ αὐτῶν κατεχθόσαντο τὰς σπουδαιότερας θέσεις ἐξηυγενίζοντο, καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη **νέα εὐγένεια**, ἡ ὁποία ἀκολούθως συνεχύθη μετὰ τῆς πα-

λαιας. Οί πολλοί άστοί έμειναν, ώς και οί γεωργοί, άνευ δικαιωμάτων και με την ύποχρέωσιν νά βραστάζουν όλα τά βάρη και νά πληρώνουν έλους τους φόρους.

Αυτό είναι τó σύστημα τής άπολύτου μοναρχίας, ή όποία έπεκράτησεν εις τήν Εϋρώπην από του 16ου μέχρι του 19ου αιώνος.

Άλλ' ήδη από των μέσων του 17ου αιώνος ή περιφρονουμένη άστική τάξις προετοιμάζει τήν εκδίκησίν της. Η μεγάλη ανάπτυξις τής βιομηχανίας, τής ναυτιλίας και του έμπορίου κατεπλούτισεν αυτήν, έν τῷ συγχρόνως ό άεργος και σπάταλος βίος εξησθένιζε και εξεφύλιζε τους ευγενεις και τον κλήρον. Οί θρησκευτικοί δέ πόλεμοι δέν εξήγειρον έν τῷ λαῷ μόνον τήν συνείδησιν τής θρησκευτικής έλευθερίας. Μετ' αυτής εξηγήρηθι και ή συνείδησις των δικαιωμάτων αυτού άπέναντι τής θεόθεν δῆθεν τεταγμένης άρχής τής βασιλείας. Οί άστοί δέ έπιστήμονες, φιλόσοφοι και καλλιτέχναι ήρχισαν νά υποσκάπτουν τά θεμέλια αυτής και νά έξυπνοῦν τους δουλοπαροίκους χωρικούς, τους εργάτας των πόλεων και τās άστικές τάξεις. Ένεκα όλων τούτων άστικάί εργατικά και άγροτικά τάξεις συνηνώθησαν εις όλα τά κράτη και ήρχισαν επαναστάσεις έναντίον των βασιλέων, των ευγενων και του κλήρου, ό όποια κατέληξαν εις τήν Γαλλικήν επανάστασιν.

Περί τους δύο λοιπόν τούτους πόλους, τής ευρωπαϊκής ίσορροπίας και τής άπολύτου μοναρχίας, εξελίσσεται ή ιστορία τής Εϋρώπης από τής Βεσφραλικής ειρήνης μέχρι τής Γαλλικής επανάστασεως.

2. Η Γαλλία.

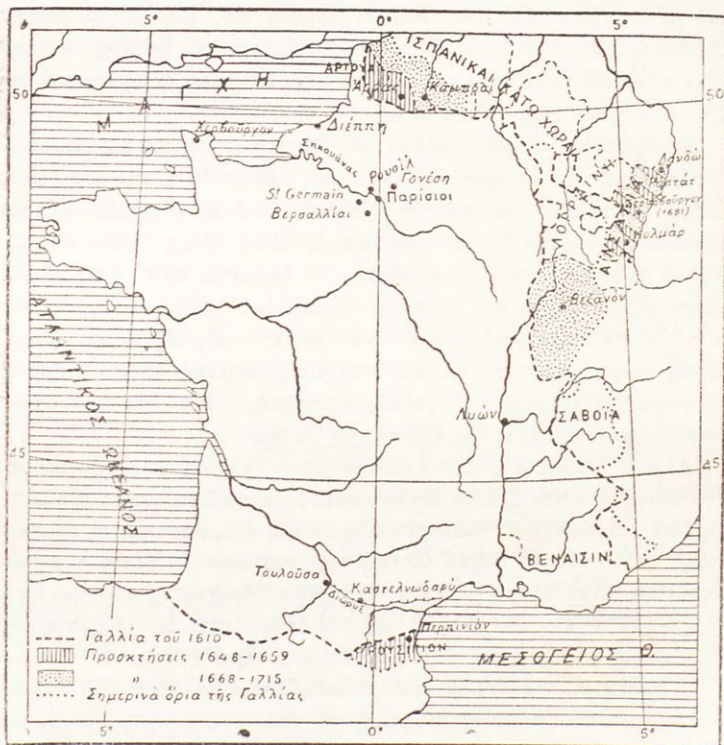
79-81.94

Άκμή τής άπολύτου μοναρχίας έν αυτή

Απόπειρα αυτής πρὸς άνατροπήν τής ευρωπαϊκής ίσορροπίας.

Η άπόλυτος μοναρχία έν Γαλλία. Η Γαλλία μετά τον 30ετή πόλεμον εύρίσκειται εις τó ύψιστον σημεϊον τής άκμής της. Έξωτερικώς ειχε θριαμβεύσει. Η Γερμανική αυτοκρατορία εύρίσκειτi ώς πτώμα υπό τους πόδας της. Ο Άψβουργικός οίκος και έν Αύτρια και έν Ισπανία ειχε τόσον ταπεινωθή ώστε ουδένα φόδον ήδύνασιν νά έμπνεύσῃ εις αυτήν. Έσωτερικώς ή άπόλυτος μοναρχία ειχεν θραινωθή. Έγκαθηδρωθεϊσα διά του Φραγκίσκου Α' και Έρρίκου Β' κατ' άρχάς εκλονίσθη κατά τους έμφυλίους θρησκευτικούς πολέμους επί Φραγκίσκου Β', Καρόλου Θ', Έρρίκου Γ', και τó κύρος τής βασι-

λείας είχε καταρρεύσει. Ἄλλ' ἀνεληθύσθη εἰς τὸν θρόνον διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας τὸ κῦρος αὐτῆς ἀνεστηλώθη. Εἶναι ἀληθές ὅτι μετὰ τὴν θολοφονίαν τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἕνεκα τῆς ἀηλικιότητος τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' ἕνεκα τῆς ἀηλικιότητος τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδοβίκου

Εἰκ. 20. Ἡ Γαλλία μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'

ΙΔ' ἐπηκολούθησαν περίοδοι ἐμφυλίων ταραχῶν, τὰς ὁποίας ἐπροκά-
λουν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ διαμαρτυρούμενοι. Ἄλλ' ἡ σιθερά χεὶρ κατὰ τὴν
πρώτην μὲν περίοδον τοῦ δαιμονίου πρωθυπουργοῦ Richelieu, κατὰ
τὴν δευτέραν δὲ τοῦ ἀνταξίου διαδόχου τοῦ Μαζαρίνου κατέστειλαν
αὐτὰς καὶ τὸ κῦρος τῆς βασιλείας παρέμεινεν ἀπαράσάλευτον.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ. Ὅταν ὁ

Μαζαρίνος απέθανεν (1661), ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', 22 ἐτῶν, διεκήρυξεν ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ κυβερνήσῃ ὁ ἴδιος, καὶ τοῦτο ἔκαμε μέχρι τοῦ θανάτου του (1715). Ἐκυβέρνησε τὴν Γαλίαν ἄνευ πρωθυπουργοῦ κατὰ τὴν ἀπόλυτον θέλησίν του. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς κατεῖχε τὸν θρόνον κατὰ θεῖαν χάριν καὶ ὅτι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μόνον εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του. Ἐκ τούτου συνῆγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦτο ἀπόλυτος κύριος δυνάμενος νὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὑπηκόων του. Διὸ καὶ συνῆθιζε νὰ λέγῃ «I' etat c' est moi».

Μὴ ἀρεσκόμενος νὰ διαμένῃ εἰς Παρίσιους ἔκτισεν εἰς Βερσαλλίας μεγαλοπρεπῆ καὶ υπερμεγέθη ἀνάκτορα. Ἐνταῦθα κατήρτισε λαμπρὰν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς. Ἐξ αὐτῶν ἀπετελεῖτο ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς αὐτοῦ οἶκος. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ αὐλικοὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔρχωνται καθ' ἡμέραν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα ἔχουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ νὰ κτίσουν μέγαρα καὶ νὰ κατοικοῦν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐν τούτοις τοὺς εὐγενεῖς ὁ βασιλεὺς μετεχειρίζετο μόνον διὰ τὰς καθ' ἡμέραν γινομένας τελετὰς καὶ ἑορτὰς τῆς αὐλῆς. Διὰ τὴν διαίτησιν τοῦ βασιλείου μετεχειρίζετο ἀποκλειστικῶς ἑαυτοῦς.

Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος δὲν ἀνύψωσε μόνον τὸ κύρος τῆς βασιλείας εἰς μεγαλῦτερον βαθμὸν ἢ ὅσον εἶχον κάμει ὁ Richelieu καὶ ὁ Μαζαρίνος. Παρὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἀπῆται οἱ ὑπήκοοί του ὅλοι νὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Ἀνεκάλυψε λοιπὸν τὸ διάταγμα τῆς Νάντης καὶ ἤρχισε φοβερὰς κατακλιώξεις τῶν Οὐγενότων, οἱ ὅποιοι τότε ἐπὶ μεγίστῃ βλάβῃ τῆς Γαλίας ἀθροῖς μετηνάστευσαν εἰς τὰς πέριξ χώρας.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Καὶ ἐξωτερικῶς ὁ Λουδοβίκος κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ τὸ κράτος εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ δύναμιν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλία ἐκράτησε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ κατέστη τὸ κέντρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Τοῦτο δὲ κατώρθωσε, διότι εἶχε τὴν ἰκανότητα, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ ὁ Ἰουστινιανός, νὰ ἐκλέγῃ ὡς ὄργανά του τοὺς καταλλήλους ἀνδρας. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τούτων ἦσαν : 1) Ὁ μέγας οἰκονομολόγος Colbert, ὁ ὅποιος κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀναδιοργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἐνεφύχωσε τὴν βιομηχανίαν, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ὥστε νὰ ἔχῃ ὁ Λουδοβίκος τὰ μέσα καὶ τὴν αὐλὴν του τόσο νὰ λαμπρύνῃ καὶ τόσο νὰ δαπανηροῦς πολέμους νὰ διεξαγάγῃ. 2) Ὁ ὑπουργός

των στρατιωτικῶν *Louvois*, ὁ ὁποῖος ἀναδιωργάνωσε τὸν Γαλλικὸν στρατὸν καὶ κατέστησεν αὐτὸν τὸν πρῶτον στρατὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. 3) Οἱ στρατηγοὶ *Vauban*, ὁ ὁποῖος ἐτελειοποίησε τὴν πολιορκητικὴν τέχνην, *Condé* καὶ *Turenne*.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ἀπέβλεπεν εἰς τοῦτο, νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Γαλλία τὰ ὄρια τῆς ἀρχαίας Γαλατίας. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ προσαρτήσῃ εἰς αὐτὴν τὸ Βέλγιον καὶ τὸ Λουξεμβούργον, τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὴν Λωραίνην καὶ τὴν Σαβοῦαν. Ἐπομένως ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Λεοπόλδον, ὡς καὶ μὲ τοὺς γείτονάς του Ὀλλανδοὺς καὶ Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι ἀνησύχουν ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἀξήσεως τῆς Γαλλίας. Ἐκαμε λοιπὸν κατ' αὐτῶν τρεῖς μακροὺς πολέμους, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Φραγκοκομιτείαν. Μετὰ τοὺς πολέμους τούτους ἔφθασεν ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης του. Ἐπὶ 10 ἔτη ὑπῆρξε ὁ πραγματικὸς κύριος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐκτοτε ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζε πλέον ὄρια. Αὕτη δὲ παρέσυρεν αὐτὸν νὰ προκαλέσῃ τὸν καταστρεπτικὸν διὰ τὴν Γαλλίαν πόλεμον περὶ **διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου**.

Ὁ Κάρλος Β' βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας δὲν εἶχε τέκνα. Μόνος δὲ κληρονόμος αὐτοῦ ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Λεοπόλδος ὡς σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του Μαργαρίτας Θηρεσίας, διότι ἡ ἄλλη του ἀδελφή Μαρία Θηρεσία κατὰ τὸν γάμον τῆς μὲ τὸν Λουδοβικὸν ΙΔ' εἶχε παραιτηθῆ παντὸς ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιώματός τῆς. Ἄλλ' ὁ Κάρλος φρονῶν ὅτι ἡ ἀκεραιότης τοῦ κράτους του θὰ διειτηρεῖτο μόνον, ἂν ἐτίθετο τοῦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πανισχύρου βασιλέως τῆς Γαλλίας, διὰ διαθήκης ὤρισεν διάδοχόν του τὸν Φίλιππον δούκα τῆς Ἀνδεγαυίας τὸν δεύτερον ἕγγονον τοῦ Λουδοβίκου. **Ὁ δούξ τῆς Ἀνδεγαυίας** λοιπὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου (1700) ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ὡς **Φίλιππος Ε'**, ἀγνωρίσθη δὲ ὡς τοιοῦτος ὅψ' ἔλων τῶν ἡγεμόνων πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγινε φανερὸν ὅτι ὁ Λουδοβίκος ἐσκόπει νὰ ἀνακηρύξῃ διάδοχόν του τὸν Φίλιππον Ε' καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ τὸ ἰσπανικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν στέμμα. Τοῦτο ἀπετέλει μέγαν διὰ τὴν Εὐρώπην κίνδυνον. Ἄγγλια, Ὀλλανδία, Πρωσσία, Πορτογαλλία, Σαβοῦα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, συνηνώθησαν ἐναντίον τῆς Γαλλίας, καὶ τὸ 1701 ἤρχισεν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ πόλεμος ἔσχε πολλὰς διακυμάνσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ

Λεοπόλδος (1705) και ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ (1711), ἀνήλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Κάρολος ΣΤ', χάριν τοῦ ὁποῦο ὁ Λεοπόλδος διεξεδίκει τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως. Δι' αὐτὸ ἐληξε διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτης (1713) μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν καὶ ἡ Ὀλλανδία, Πρωσσία, Σαβοῦα καὶ Πορτογαλλία, καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ραστάτης (1714) μεταξύ Γαλλίας καὶ αὐτοκράτορος.

Αἱ συνθήκαι τῆς Οὐτρέχτης καὶ Ραστάτης ἐκανόνισαν τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ὡς ἑξῆς. Ὁ Φίλιππος Ε' διετήρησε τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὰς ἀποικίας τῆς, παρητήθη ὅμως ἕλων τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ θρόνου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὰς ἰσπανικὰς Κάτω χώρας καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Μεδιολάνον, τὴν Σαρδηνίαν, καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ δούξ τῆς Σαβοῦας ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας σπουδαία ἐμπορικὰ προνόμια εἰς τὰς ἀποικίας, καὶ προσέει τὸ Γιβραλτάρ καὶ τὴν Μινόρκαν. Ἡ Πρωσσία τέλος ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγεμόνος τῆς.

Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐτερματίσθη διὰ τοῦ θριάμβου τῆς Ἀγγλίας. Αὕτη ἀπέβη εἰς τὸ μέλλον ὁ διακτητῆς τῆς βυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ Γαλλία ἦτο ἡττημένη. Διετήρησε μὲν ἔλας τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀλλ' ἔπαθε μεγάλην ἐξάντλησιν αἵματος καὶ χρήματος. Αἱ δυνάμεις τῆς κατεσπαταλήθησαν ἀνευ οὐδεμιᾶς ὠφελίας, διὰ τὴν ματαίαν δόξαν νὰ δώσῃ βασιλέα εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῆς ὁποίας τοῦλάχιστον δὲν κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκεραιότητα. Ἐν ᾧ δὲ ὄλοι οἱ περὶ αὐτὴν ῥηξήθησαν, αὐτὴ παρέμεινε ἡ ἰδία

Οἱ διάδοχοι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἡ κατάρρευσις τοῦ ἔργου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνεπληρώθη ἐπὶ τῶν ἀνικάνων διαδόχων του Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ Λουδοβίκου ΙΣΤ'.

Ἐσωτερικῶς, ἀφ' ἐνὸς ἕνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιήλθον τὰ δημόσια οικονομικὰ ἐκ τῶν διαρκῶν πολέμων, ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τοῦ ἀκολάστου βίου τῶν βασιλέων καὶ τῆς αὐλῆς, ἡ ἀπόλυτος μοναρχία κλονίζεται. Ἀλλὰ τοῦτο τῶρα πλέον γίνεται ὄχι ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Τοῦναντίον οὗτοι ἔχουν ταυτίσει τὴν τύχην των μετὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Ὁ κλονισμὸς αὐτῆς ἐπέρχεται ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐξωτερικῶς ἡ Γαλλία δὲν πρωταγωνιστεῖ πλέον ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἐφεξῆς ἐπικρατεῖ ἡ ἰσορροπία τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Πρῶτος δὲ φρουρὸς αὐτῆς γίνεται ἡ Ἀγγλία, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδραιώθη τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

3. Ἡ Ἀγγλία

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν αὐτῇ.
Ἀγῶνες αὐτῆς ὑπὲρ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἡ Ἀγγλία ἐνεργῶς ἀναμειχθεῖσα εἰς τὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπὶ Ἐλισάβετ δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς αὐτὰ κατὰ τὸν 17ον μέχρι τοῦ 1688. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα μακρῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν.

Ἡ Ἀγγλία ἦτο μοναρχία κληρονομικῆ. Ὁ βασιλεὺς ἕμως δὲν ἦτο μόνος καὶ ἀπόλυτος κύριος, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος, ὅτε ὁ Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων παρεχώρησεν εἰς αὐτὸ τὸν μέγαν χάρτην τῶν ἐλευθεριῶν, συνειργάζετο μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ μετείχε τῆς διοικήσεως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του. Οὗτοι ἀπετέλουν τὸ παρλαμέντον συγκεῖμενον ἐκ δύο συνελεύσεων, τῆς βουλῆς τῶν λόρδων ἢ ἄνω βουλῆς, ὅπου συνεδρίαζον οἱ ἀνώτεροι εὐγενεῖς καὶ κληρικοί, καὶ τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων ἢ κάτω βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος οἱ ἀντιπρόσωποι οἱ ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀστικῆς τάξεως τῶν πόλεων, καὶ ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγαλύτεραν δύναμιν. Ἡ συνεργασία τοῦ παρλαμέντου ἦτο κυρίως ἀπαραίτητος εἰς τὸν βασιλέα εἰς δύο περιπτώσεις, εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ κάμῃ νέους νόμους, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους. Πλὴν τούτων ἕμως τὸ παρλαμέντον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ εἰς τὸν βασιλέα ὑποδείξεις, θηγλ. νὰ καθιστᾷ εἰς αὐτὸν γνωστὰ τὰ αἰσθήματα τοῦ ἔθνους διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας, καὶ νὰ κάμῃ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις ἐν Ἀγγλίᾳ ἦτο πολυπλοκωτέρα παρὰ ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ. Τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μεταρρύθμισις προσήλθεν ἐκ δύο αἰτιῶν. Κατὰ πρῶτον αὕτη ἐπεβλήθη ὑπὸ

των ηγεμόνων Έρρίκου Η' και Έλισάβετ, και έντεϋθεν έσχηματίσθη ή Άγγλικανική Έκκλησία. Έπειτα ή μεταρρύθμισις έπήλθεν αυτόματα έξ έπιδράσεως και κατά τὸ παράδειγμα τῆς Σκωτίας. Έκ ταύτης προήλθεν ή πρὸς τὸν καθολικισμόν προσεγγίζουσα πρεσβυτεριανή εκκλησία ή πουριτανή. Άλλά και αἱ δύο αὐται μεταρρυθμίσεις δὲν απέπτυσον πλήρως τὸν καθολικισμόν. Οἱ άγγλικανοὶ διετήρουν τοὺς έξωτερικοὺς τύπους τοῦ καθολικισμοῦ, τὰς εκκλησιαστικὰς πομπὰς και τὴν ιεραρχίαν, έξαρτωμένην ὅμως οὐχί εκ τοῦ πάπα, ἀλλὰ εκ τοῦ ηγεμόνος. Οἱ πουριτανοὶ δὲν παρεδέχοντο μὲν τοὺς έξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας και τὴν ιεραρχίαν, εἶχον ὅμως ιερεῖς (pastores) εκλεγομένους ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Έπομένως αἱ δύο μεταρρυθμίσεις δὲν ἱκανοποιοῦν τοὺς θέλοντας ματαρρύθμισιν ριζικὴν. Οὗτοι ὠνομάσθησαν ανεξάρτητοι, και δὲν ἤθελον οὔτε ιεραρχίαν οὔτε πάστορας. Έφρόνουν ὅτι εκαστος ὤφειλε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ιερεὺς και νὰ ζητῆ ἀπ' εὐθείας εκ τῆς Γραφῆς πῶς νὰ κανονίζῃ τὸν βίον του. Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐν Άγγλίᾳ τέσσαρες θρησκευτικαὶ ὁμάδες, καθολικοὶ, άγγλικανοὶ, πουριτανοὶ, ανεξάρτητοι. Έκ τούτων νόμιμον ὕπαρξιν εἶχον μόνον οἱ άγγλικανοὶ, διότι ή άγγλικανική ἦτο ή εκκλησία τοῦ κράτους. Οἱ ἄλλοι ἐθεωροῦντο ὡς επαναστάται και κατεδιώκοντο.

Έν τοιοῦτῳ πολιτικῷ ὀργανισμῷ και τοιαύτῃ θρησκευτικῇ καταστάσει οἱ Στούαρτ οἱ κληρονομήσαντες τὸν άγγλικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τῆς Έλισάβετ, θέλοντες νὰ καταστοῦν ἀπόλυτοι μονάρχαι επεδίωξαν δύο τινὰ, ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν εκμηδένισιν τοῦ παρλαμέντου, ἐν τῇ θρησκείᾳ τὴν εξάπλωσιν τοῦ άγγλικανισμοῦ και ἰδίως τὴν διατήρησιν τῆς ιεραρχίας τοῦ κλήρου, διὰ τοῦ ὁποῖου ὡς διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως θὰ εἶχον ἐπὶ τῶν ὑπηκόων των και πνευματικῶν κῶρος. Έκ τούτου προήλθον αἱ ἔριδες και αἱ επαναστάσεις.

Ίάκωβος δ Α'. Τὸ 1603 μετὰ τὸν θάνατον τῆς Έλισάβετ, τελευταίας ἀμέσου ἀπογόνου τῶν Τυδώρ, τὸ άγγλικὸν στέμμα περιήλθεν εἰς τὸν εξάδελφόν τῆς Ίάκωβον Α' Στούαρτ, τὸν υἱὸν τῆς ὑπὸ τῆς Έλισάβετ φανευθείσης Μαρίας Στούαρτ, ὅστις ἤδη ἦτο βασιλεὺς τῆς Σκωτίας. Άγγλία λοιπὸν και Σκωτία τῶρα εἶχον ἓνα βασιλέα. Άλλ' ἔμενον δύο κράτη χωριστά.

Ο Ίάκωβος ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν, ἀν και ἦτο υἱὸς καθολικῆς και ἀνετράφη ἐν τῇ πρεσβυτεριανῇ εκκλησίᾳ, εὐθὺς μόλις ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Άγγλίας, κατεδίωξε και καθολικοὺς και πουριτανούς. Συγχρόνως ἦλθεν εἰς ρῆξιν μετὰ τὸ παρλαμέντον.

Ἐπανελάμβανεν ἀκαταπαύστως εἰς τοὺς βουλευτάς, ὅτι εἶλα τὰ προνόμια τοῦ παρλαμέντου ἦσαν παραχωρήσεις δοθεῖσαι ὑπὸ τῆς εὐμενείας τοῦ βασιλέως, ἐπομένως ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀνακληθοῦν κατὰ βούλησιν αὐτοῦ. Τέσσαρα κοινοβούλια διαδοχικῶς συγκληθέντα διελύθησαν, διότι ἐπεχείρησαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν κατὰ τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ βασιλέως. Ἐν τούτοις ὁ Ἰάκωβος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συναίνεσεως τοῦ παρλαμέντου. Οὕτω ἐλλείψει χρημάτων κατεδίκαζε τὴν Ἀγγλίαν ἐξωτερικῶς εἰς φιλειρηνικὴν πολιτικὴν, ἕνεκα τῆς ὁποίας αὐτὴ ἔχασε τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἣν εἶχεν ἐπὶ Ἐλισάβετ ὡς προστάτις τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ὅλα ταῦτα κατέστησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν Ἰάκωβον ἀντιδημοτικόν. Αἱ δὲ μοναρχικαὶ τάσεις του κατέστησαν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην νέου ἀκριβεστέρου καθορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως.

Ὁ Κάρολος Α΄ καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1640. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰάκωβον ἀποθανόντα (1625) υἱὸς του Κάρολος Α΄ εἶχε τὰς ἀπολυταρχικὰς ἰδέας τοῦ πατρὸς του. Κατεδίωξε καὶ οὗτος τοὺς καθολικοὺς καὶ ἤλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὅποιον δις διέλυσεν εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν, διότι ἤρνεϊτο νὰ παράσχω εἰς αὐτὸν πιστώσεις διὰ τὴν ἀνάρθρωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ὑπολήψεως τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν αἴτησιν τοῦ κοινοβουλίου περὶ ἀναγνώρισεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους (petition of rigts). Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔπαυσε πλέον νὰ συγκαλῆ αὐτὸ καὶ ἐπὶ 11 ἔτη ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς.

Τὸ πραξικόπημα ἔκαμε τῇ εἰσηγήσει τοῦ συμβούλου του λόρδου Στράφφορδ (Strafford) καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κανταβρυγίας Λῶδ (Laud). Τῇ συστάσει μάλιστα τοῦ τελευταίου εἰσήγαγε νέους τύπους εἰς τὴν ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν προσεγγίζοντας αὐτὴν περισσότερον εἰς τὸν καθολικισμὸν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπέφερε τὸν ὄλεθρόν του.

Οἱ Σκῳτοὶ ἐπανεστάτησαν, ἐσχημάτισαν στρατὸν καὶ τὸ 1638 εἰσέβαλον εἰς τὰ θόρεια τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κάρολος μὴ ἔχων χρήματα νὰ καταρτίσῃ στρατὸν ἀξιόμαχον, ἵνα καταβάλλῃ τοὺς ἐπαναστάτας, συνέκάλεσε τὸ κοινοβούλιον (1640). Τὸ συνελθὸν κοινοβούλιον, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη μακρόν, διότι διήρκεσε 13 ἔτη, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν ἀπολυταρχισμὸν καὶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πουριτανισμοῦ. Πρῶτῃ πράξις τοῦ κοινοβουλίου ἦτο νὰ κατηγορήσῃ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ νὰ καταδικάσῃ εἰς

θάνατον τοὺς συμβούλους τοῦ βασιλέως Στράφφορντ καὶ Λώδ. Ἐπειτα ἐφήφισεν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ διαλύῃ τὴν βουλὴν καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ στρατολογή καὶ νὰ διορίζη ὑπουργοὺς ἄνευ τῆς συναινέσεως αὐτῆς. Τότε πλέον ὁ Κάρολος ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ παύσῃ ὑποχωρῶν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ διέταξε τὴν σύλληψιν ὅ ἐκ τῶν τολμηροτέρων μελῶν αὐτοῦ. Καὶ αὐτοὶ μὲν κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τοῦτο ὁμως ἔγινεν αἰτία ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ.

Ὁ λαὸς δυσαρεστημένος καὶ πρὶν κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι ἐπανάστασις καὶ σφαγὴ τῶν πουριτανῶν εἰς Ἰρλανδίαν ἀπεδίδετο εἰς αὐτόν, τῶρα πλέον ἐξηγγέρθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀντιπροσώπων του. Ὁ Κάρολος τότε διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸ κοινοβούλιον ἔφυγεν εἰς Εὐόρακον, ὅπου συνήθροισε τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀφωσιωμένους καὶ τὸν στρατὸν του. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἤρχισεν (1642).

Τὰ βασιλικά στρατεύματα κατ' ἀρχὰς ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστατικούς στρατούς. Μετὰ δύο ἔτη ὁμως τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ **Ὀλιβιέρου Κρόμβελλ** (Cromwell). Οὗτος ἀφανῆς μέχρι τοῦδε βουλευτὴς τῆς κάτω βουλῆς ἀνεδείχθη αἰφνης εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν καὶ στρατηγὸς ἄριστος καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ δραστήριος καὶ ἀποφασιστικὸς. Ὁργανώσας ἐκ πουριτανῶν ἐν ἰππικὸν τάγμα κατώρθωσε νὰ ἐμβάλλῃ εἰς αὐτὸ τόσον θρησκευτικὸν φανατισμὸν, ὥστε νὰ καταστῇ τοῦτο ἀήττητον. Οὕτω ἐπέτυχε νὰ νικήσῃ τὰ βασιλικά στρατεύματα ἐπανειλημμένως. Ὁ βασιλεὺς κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ ἠναγκάσθη νὰ ἐμπιστευθῇ ἑαυτὸν εἰς τοὺς Σκώτους. Οὗτοι ὁμως τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες κατεδίκασαν αὐτόν εἰς θάνατον καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν (1649). Μετὰ τοῦτο ἡ βασιλεία κατελύθη, ἀντικατεστάθη δὲ ὑπὸ δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς στρατιωτικὴν δικτατωρίαν τοῦ Κρόμβελλ λαβόντος τὸν τίτλον τοῦ **λόρδου προστάτου τῆς δημοκρατίας**.

Ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ Κρόμβελλ ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὁ Κρόμβελλ ἐξωτερικῶς μὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς ἡν θέσιν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εὕρισκετο αὕτη ἐπὶ Ἐλισάβετ, ἐσωτερικῶς δὲ ἐξησφάλισε τὸ ναυτικὸν μεγαλεῖον αὐτῆς διὰ τοῦ δόγματος τῆς ναυτιλίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο ἢ εἰς ἀγγλικούς λιμένας μεταφορὰ ἐμπορευμάτων δι' ἄλλων πλοίων ἢ τῶν τῆς χώρας, ἔξ ἧς προήρχοντο τὰ ἐμπορεύματα. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατέστρεψε μὲν τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας, ἐνίσχυσε δὲ τὸ ναυτικὸν τῆς Ἀγγλίας.

> 24 /

Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ Ἰάκωβος Β'. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688. Ἡ στρατιωτικὴ δικτατορία διατηρήθη ἐν Ἀγγλίᾳ δύο μόνον ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρόμβελλ. Τὸ 1660 ἀνετράπη ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κρόμβελλ υἱὸς τοῦ Ριχάρδος καὶ οἱ Στούαρτ ἀποκατεστάθησαν. Ὁ Κάρολος Β' υἱὸς τοῦ Καρόλου Α' ἀναγνωρισθεὶς κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν Σκώτων ὡς βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη κατόπιν καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων (1660—1685). Ἄλλ' αἱ ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ δὲν ἐμετριάσθησαν ἐκ τῆς δυστυχίας. Αἱ καταδιώξεις τῶν πουριτανῶν καὶ αἱ μετὰ τοῦ κοινοβουλίου συγκρούσεις ἤρχισαν καὶ πάλιν.

Τότε ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐκυρώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὁ περίφημος νόμος τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας (habeas corpus bill), καθ' ὃν οὐδεὶς Ἀγγλος δύναται νὰ φυλακισθῆ ἄνευ ἐντάλματος περιέχοντος καὶ τοὺς λόγους τῆς φυλακίσεως, ὁ δὲ φυλακισθεὶς ἐντὸς 3 ἡμερῶν πρέπει νὰ εἰσαχθῆ εἰς δίκην. Τότε ὠραύτως ἐσχηματίσθησαν τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα τῶν **Τόρουν** (συντηρητικῶν) καὶ τῶν **Οὐίγων** (φιλελευθέρων), τὰ ὅποια ὑπάρχουν μέχρι σήμερον. Οἱ Τόρουν ἦσαν ὀπαδοὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, οἱ Οὐίγοι τῆς ὑπεροχῆς τοῦ κοινοβουλίου ἀπέναντι τοῦ βασιλέως.

Ἡ σύγκρουσις βασιλέως καὶ κοινοβουλίου ἐπὶ τέλους ἐτερματίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Καρόλου ἀδελφοῦ τοῦ **Ἰακώβου Β'** (1685—1688) διὰ δευτέρας ἐπαναστάσεως, τῆς τοῦ 1688. Δι' αὐτῆς οἱ Στούαρτ ἐξεθρονίσθησαν, τὸ δὲ Ἀγγλικὸν ἔθνος ἐξέλεξε νέον βασιλεῖα τὸν σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Β' **Γουλιέλμον τῆς Ὁράγγης**, ὅστις εἶχε διαπρέψει εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Εἰς αὐτὸν ἐπεβλήθη νὰ σεβασθῆ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας, αἱ ὅποια καθιερώθησαν διὰ τῆς «δικακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους» (Declaration of rights) τῆς ψηφισθείσης ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου. Ἦσαν δὲ αὗται αἱ ἐξῆς: Ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων, νὰ ἐπιβάλῃ φόρον, νὰ στρατολογήσῃ καὶ διατηρήσῃ μόνιμον στρατὸν ἐν καιρῷ εἰρήνης ἄνευ τῆς συναίνεσεως τοῦ παραλαμένου, αἱ ἐκλογαὶ καὶ αἱ συζητήσεις τοῦ παραλαμένου πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεραι, νὰ συγκαλεῖται δὲ τοῦτο συχνά. Ἐλαὶ αἱ λατρεῖται αἱ προτεσταντικαὶ ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἐλεύθεραι.

Ὅτω ἡ μονομαχία ἢ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα διαρκέσασα μεταξὺ τῆς βασιλείας, ἣτις ἤξiou νὰ εἶναι ἀπόλυτος καὶ νὰ κυβερνᾷ ἐλέφ θεοῦ, καὶ τοῦ ἔθνους, τὸ ὅποῖον ἤξiou νὰ εἶναι κύριον τῶν τυχῶν του καὶ νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ τῶν ἐκλεκτῶν του, ἐληξε διὰ τοῦ θριάμβου τῆς ἀρχῆς.

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'

της κυριαρχίας του έθνους. Αί πολιτικά έριδες διά της επανάστασεως του 1688 έληξαν. Η επανάστασις του 1688 έθεσεν ώσαύτως τέρμα εις τας θρησκευτικάς έριδας. Εθριάμβευσεν ή άρχή της ελευθερίας της λατρείας δι' ελας τας ομάδας των διαμαρτυρομένων.

Η Αγγλία μετά την επανάστασιν του 1688. Η έσωτερική ειρήνευσις της Αγγλίας έσχε σπουδαία άποτελέσματα έξωτερικώς. Η Αγγλία τώρα ήδυνήθη να αναλάβη μονίμως εν τη ευρωπαϊκή πολιτική την εξέχουσαν θέσιν, την όποιαν είχε κατά τó τέλος του 16ου αιώνος. Επí της βασιλείας του Γουλιέλμου της Οράγγης (1688—1702) ή Αγγλία ανέλαβε την διεύθυνσιν όλων των συμμαχιών, αί όποιαι έσηματίσθησαν εναντίον του Λουδοβίκου ΙΔ'. Επí δέ της βασιλείας **Αννης** της γυναικαδέλφης του Γουλιέλμου, ήτις τον διεδέχθη, ή Αγγλία απέβη ό δικατητής της Ευρώπης και έκανόνισε τó 1713 διά της ειρήνης της Ουτρέχτης τó ζήτημα της διαδοχής του Ισπανικού θρόνου. Επí της βασιλείας Αννης ώσαύτως έπραγματοποιήθη ή πλήρης ένωσις των δύο βασιλείων Αγγλίας και Σκωτίας. Την προσωπικήν ένωσιν, την προεληθοσαν εκ του ότι αί δύο χώραι είχαν τον αυτόν ήγεμόνα, αντικατέστησε τó 1707 ή πραγματική ένωσις προεληθοσα εκ της ελευθέρας συναινέσεως των λαών. Συνεφώνησαν δηλ. όπως είχαν ένα βασιλέα να έχουν και έν παρλαμέντον, εις τó όποσον να έδρεύουν αντιπρόσωποι και εκ της Αγγλίας και εκ της Σκωτίας. Απετελέσθη δέ ούτω τó **βασιλείον της Μεγάλης Βρετανίας.**

Εκτοτε ή Αγγλία έπροχώρησε με γοργόν βήμα πρós τά εμπρός. Αφ' ενός μèn κατέκτησεν, ως θά ίδωμεν κατωτέρω, τά πολυτιμότερα στοιχεία του άποικιακού της κράτους, τας **Ινδίας** και τόν **Καναδάν**, και ήρχισεν εν αυτή ή βιομηχανική εκείνη κίνησις, ή όποια κατά τόν 19ον αιώνα έκαμε την Αγγλίαν την πρώτην οικονομικήν δύναμιν του κόσμου. Αφ' έτέρου δέ έγκατεστάθη εις αυτήν ό κοινοβουλευτισμός, δηλ. ή κυβέρνησις του έθνους διά των αντιπροσώπων του. Η έγκατάστασις του κοινοβουλευτισμού υπήρξε συνέπεια της επανάστασεως του 1688, καθ' ήν εθριάμβευσεν ή άρχή της κυριαρχίας του λαού και της άνόδου εις τόν θρόνον μιās νέας δυναστείας, της του **Αννοβέρου.**

Η δυναστεία του Αννοβέρου και ό κοινοβουλευτισμός. Μετά τόν θάνατον της βασιλείας Αννης άνευ τέκνων τó παρλαμέντον έκάλεσεν εις τόν Αγγλικόν θρόνον τόν πλησιέστερον διαμαρτυρόμενον συγγενή του βασιλικού οίκου, τόν εκλέκτορα του Αννοβέρου Γεώργιον (1714). Δι' αύτου δέ ήρχισεν ή δυναστεία του Αννοβέρου, ή όποια βα-

σιλεύει άκόμη έν Ἀγγλία. Ἄλλά καί ὁ Γεώργιος Α΄ καί ὁ διάδοχος αὐτοῦ υἱός του Γεώργιος Β΄ ἦσαν ξένοι πρὸς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, οὐδὲ κἀν ἠγνόουν τὴν ἀγγλικήν, καί μετὰ τῶν ὑπουργῶν των συνεννοοῦντο λατινιστί. Καί οἱ δύο λοιπὸν ἄφινον τοὺς ὑπουργούς των νὰ κυβερνοῦν, οὐδὲ παρίσταντο εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια. Εἰς δὲ τῶν ὑπουργῶν, ὁ πρῶτος, ἀνέφερεν ἐξ ὀνόματος ὅλων εἰς τὸν βασιλέα τὰς λαμβανομένας ἀποφάσεις. Ἐκτοτε ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας περιῆλθεν εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὁ ὅποιος εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου. Χωρὶς δὲ νὰ ψηφισθῆ νέον πολίτευμα, χωρὶς νὰ προστεθῆ κανεῖς ἄλλος νόμος, ἀλλὰ μὲ τὸν μέγαν χάρτην τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος, τὴν αἴτησιν τῶν δικαιοματίων τοῦ Καρόλου Α΄ καί μὲ τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιοματίων τοῦ 1688, καί διὰ σειρᾶς παραδόσεων καί ἔξεων πάντοτε σεβαστῶν ἐμορφώθη τὸ ἀγγλικὸν σύνταγμα.

Δι' αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς εἶναι κατανεμημένη μεταξὺ τοῦ βασιλέως, τῶν ὑπουργῶν καί τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ βασιλεὺς διορίζει τοὺς ὑπουργούς, τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ κ. λ. καί ἐπικυρώνει τοὺς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ψηφισθέντας νόμους. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα κάμνει ὑποχρεωτικῶς καί ἄνευ εὐθύνης, ἡ ὅποια ἐπιβαρύνει τοὺς εἰσηγουμένους αὐτὰ ὑπουργούς. Ὁ βασιλεὺς, λέγουν οἱ Ἀγγλοι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πλανᾶται, ἂν σφαλῆ εἰς τι, τοῦτο γίνεται ἔνεκα κακῆς εἰσηγήσεως τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὅποιοι καί ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην.

Οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταξὺ τῶν βουλευτῶν τῆς κάτω βουλῆς. Φυσικῶς δ' ἐκλέγονται ἐκ τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς. Τοῦτο τὸ νὰ ἐκλέγεται ἡ κυβέρνησις ἐκ τῆς πλειονοψηφίας ὀνομάζεται **κοινοβουλευτισμός**. Δι' αὐτοῦ ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας περιέρχεται εἰς τὸν ἀρχηγόν τῆς πλειονοψηφίας.

Τὸ παραμέντον συνέκειτο, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῆς βουλῆς τῶν λόρδων καί ἐκ τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων. Οἱ λόρδοι ὀνομάζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καί τὸ ἀξίωμα των ἦτο κληρονομικόν. Ἡ βουλή τῶν κοινοτήτων ἀντεπροσώπευε τὸν ἀγγλικὸν λαόν, ἀλλ' ὄχι πιστῶς. Οἱ ἰδιοκτῆται εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν καί οἱ ἄστοι οἱ κατατεταγμένοι εἰς τὰ σωματεῖα τῶν πόλεων (boroughs) ἦσαν οἱ μόνοι ἐκλέκτορες. Πλὴν τούτου ὁ κατάλογος τῶν πόλεων, τῶν καλουμένων νὰ ἐκλέξουν βουλευτὰς εἶχε γίνεῖ κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἐπομένως αἱ μεγάλαι βιομηχανικαὶ πόλεις τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἐξέλεγον βουλευτὰς. Τὸ ἐκλογικὸν τοῦτο σύστημα μόλις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα μετερρυθμίσθη.

Παρά την ατέλειαν όμως του εκλογικού συστήματος ή Ἀγγλία κατά τὸν 18ον αἰῶνα υπῆρξε τὸ μόνον ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, εἰς τὸ ὅποσον ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως δὲν ἀπετέλει νόμον, καὶ εἰς τὸ ὅποσον οἱ πολῖται εἶχον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ καὶ ἐπροστατεύοντο διὰ νόμων ἢ περιουσία των καὶ ἢ προσωπική των ἐλευθερία ἀπὸ τῆς αὐθαριείας τῶν κυβερνήτων.

4. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ῥωσίας.

Ἡ Ῥωσία μέχρι τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἡ Ῥωσία κατά τὸν 17ον αἰῶνα ὠρίζετο πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Σουηδίας, κυρίας τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς, καὶ ὑπὸ τῆς Πολωνίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Τουρκίας, κυρίας τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Παγωμένου ὠκεανοῦ καὶ τῆς Λευκῆς θαλάσσης παγωμένης ἐπὶ 8 μῆνας τὸ ἔτος. Ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν ἀπεμόνωνεν ἡ Σουηδία, ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τουρκία. Ἡ Ῥωσία λοιπὸν ἦτο χώρα μᾶλλον ἀσιατική. Καὶ ὄντως αὕτη ἐπὶ αἰῶνας ἦτο ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ καὶ ἐν διαρκεί συγκρούσει μετὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, ἰδίως μετὰ τῶν Ταταρομογγόλων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐπὶ μακρὸν ὑπετάχθη κατὰ τὴν μογγολικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 13ου αἰῶνος. Μετὰ τῆς Εὐρώπης συνεδέετο μόνον διὰ τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων τῆς, οἱ ὅποιοι ἦσαν Σλαῦοι, πρόγονοι τῶν Πολωνῶν, τῶν Τσέχων καὶ τῶν Σέρβων, καὶ διὰ τῆς θρησκείας τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας, τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, εἶχε λάβει παρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαζὶ μὲ τὰ πρῶτα στοιχεία τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ῥωσίας ἦτο ὁ ἐξῆς. Ὁ ἡγεμὼν, καλούμενος **τσάρος**, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡς πατὴρ τῶν ὑπηκόων του. Ἐπομένως ἦτο ἀπεριόριστος κύριος αὐτῶν δυνάμενος νὰ διατάξῃ καὶ τὸν θάνατον παντός, ὅστις δὲν ἤρρεσκεν εἰς αὐτόν. Εἰς τὸν τσάρον ὠμίλουον πρηγεῖς μὲ τὸ μέτωπον πρὸς τὴν γῆν. Ὁ τσάρος τὴν θέλησίν του ἐξεδήλου διὰ διαταγμάτων (ουκαζίνων), καὶ ἐξῆ ἐν Μόσχᾳ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρεμλίνου, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουσαν ἰδίαν πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως.

Ἡ κοινωνία ἀποτελεῖτο ἐκ δύο τάξεων τῶν εὐγενῶν ἢ **βογιάρων** καὶ τῶν χωρικῶν ἢ **μουζίκων**. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς. Σκληροί, σκαιοὶ καὶ ὀκνηροὶ ἔζων διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χωρικῶν, οἱ

όποιοι ήταν δούλοι. Ο κλήρος δὲν ἀπετέλει ἰδίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἐν γένει φανατικοὶ καὶ ἀμόρφωτοι, ἔπως καὶ ὁ λαός. Τάξις ἀστική ἐν Ῥωσίᾳ δὲν ὑπῆρχε. Βιομηχανία δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἐμπόριον ἦτο σχεδὸν ὀλόκληρον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰς πόλεις. Εἰς τὴν Μόσχαν δὲ ὑπῆρχεν ἀποικία Εὐρωπαίων ἐμπόρων, τεχνιτῶν, τυχοδιωκτῶν.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ῥώσων εἶχε βυζαντινὴν τὴν ἀρχήν. Τὰ σπάνια ἔργα τῆς τέχνης, ἰδίως αἱ ἐκκλησῖαι, ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Παρουσίαζον ἕμως καὶ ὠρισμένην πρωτοτυπίαν. Οἱ τεχνῖται δὲν ἦσαν πιστοὶ ἀντιγραφεῖς τῶν ἐκ Κων)πόλεως προτύπων.

Τὰ ἔθνη τῶν ἦσαν ἀνατολικά. Ἐτρεφον κόμην καὶ πώγινα μακρόν. Ἐφόρουσιν ὑποδήματα ἐκ δέρματος καὶ ἐσθῆτα μακράν μὲ εὐρείας χειρίδας. Αἱ γυναῖκες ἔζων σχεδὸν ἄεργοι κλεισμένοι εἰς ἰδιαίτερον διαμερίσμα, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξέρχωνται χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ πρόσωπον κεκαλυμμένον. Τὰς μετεχειρίζοντο δὲ οἱ ἄνδρες σκληρῶς. Αἱ νεάνιδες δὲν ἐγνώριζον τὸν μέλλοντα σύζυγόν των παρὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου των. Ὁ ὄχλος ἦτο ἄξεστος καὶ βάνασος.

Τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων οἱ Ῥῶσοι ἀπετίναξαν τὸν 15ον αἰῶνα, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 17ου ὁ θρόνος τῆς Ῥωσίας περιήλθεν εἰς τὸν **Μιχαὴλ Ῥωμανῶφ** τὸν Ἰβρυτὴν τῆς ὀμωνόμου δυναστείας. Τοῦτου οἱ διάδοχοι ἤρχισαν νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐζήτησαν νὰ συνάψουν σχέσεις ἐμπορικὰς μετὰ τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Πέτρος ὁ Μέγας. Τὸ 1682 τὸ Ῥωσικὸν στέμμα περιήλθεν εἰς ἕνα ἔγγονον τοῦ Μιχαὴλ Ῥωμανῶφ, παιδίον 10 ἐτῶν, τὸν **Πέτρον Α΄**, ὁ ὅποιος βραδύτερον ἐπωνομάσθη μέγας. Μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως δὲ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ἤσκει ἡ πρεσβυτέρα του ἀδελφή **Σοφία**.

Οἱ υἱοὶ τῶν τσάρων συνήθως ἀνετρέφοντο ἐντὸς τοῦ Κρεμλίνου περὶ ὁρισμένον, ἔπου ἀπεβλακούντο. Ὁ Πέτρος εἶχε τὴν τύχην νὰ ἀποφύγῃ τοιαύτην ἀνατροφήν. Ἡ ἀδελφή του λίαν φιλόδοξος καὶ ὀλις ἀφωσιωμένη εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ κυβερνᾶν, δὲν ἠσχαλήθη καθόλου περὶ αὐτοῦ. Τὸν ἀπεμάκρυνεν ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Μόσχας εἰς ἕν χωρίον κείμενον πλησίον τῆς ἀποικίας τῶν Εὐρωπαίων. Ὁ Πέτρος οὕτω ἐγνώρισε τυχοδιωκτὰς τινὰς Εὐρωπαίους, ὡς τὸν ἐκ Γενεύης Λεφόρτ (Lefort), τὸν Σκῶτον Γόρδωνα (Cordon) καὶ ἄλλους. Οἱ ξένοι οὗτοι ἐζήτησαν φυσικὰ νὰ ἀρέσουν εἰς τὸν μέλλοντα τσάρον καὶ προσεπάθουν

νά εξασφαλίσουν τὴν εὐνοϊάν του εἰς τὸ μέλλον. Κατέστησαν λοιπὸν σύντροφοί του καὶ φίλοι του.

Ἰδιαίτεράν κλίσιν ἔχων εἰς τὰ στρατιωτικὰ ὁ Πέτρος ὠργάνωσε μετὰ τῶν συνομιλήκων του παίδων καὶ τῶν ἱπποκόμων του τάγμα, κληθὲν τάγμα τῶν διασκεδαστῶν, ὠπλισμένον καὶ ἐξησκημένον κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Τὸ τάγμα τοῦτο ἔμελλε νὰ ἀποβῆ ὁ πρῶτος πυρῆν τοῦ νέου ῥωσσοῦ στρατοῦ. Μὲ τὸ τάγμα αὐτὸ ὁ Πέτρος ἔκαμνε ψευδομάχας καὶ ψευδοπολιορκίας. Ἡ Σοφία ἐνόμιζεν ὅτι τὸ παιδίον παίζει. Ἄλλ' ἤλθεν ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πέτρος μετὰ τὸ τάγμα του κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐνέκλεισε τὴν Σοφίαν εἰς μοναστήριον. Ὁ Πέτρος τότε ἦτο 17 ἐτῶν (1689).

Ἡ μετὰ τῶν Εὐρωπαίων τῆς Μόσχας συναναστροφὴ τοῦ Πέτρου ὑπῆρξε σπουδαῖον γεγονός τῆς νεότητός του. Οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἠρέσθησαν εἰς τὸ νὰ ὀργανώσουν τὸ τάγμα τῶν διασκεδαστῶν. Εἶχον μάθει εἰς αὐτὸν τὴν γερμανικὴν καὶ ἄλλανδικήν, στοιχεῖά τινα ἐπιστημῶν, καὶ ἐν γένει ἀπεκάλυψαν εἰς αὐτὸν ἓν μέρος τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ταῦτα ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσῃ καλλίτερον τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτὸν εἰς τὸ κράτος του. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νῆ Ῥωσία νὰ ἐπικοινωνῆ ἐλευθέρως μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἵνα διαπεράσῃ τὸ σουηδικόν, πολωνικόν καὶ τουρκικόν τεῖχος ἔπρεπε, καθὼς ἔλεγεν ὁ ἴδιος, νὰ ἀνοίξῃ ἓν παράθυρον. Εἶχε λοιπὸν διπλοῦν σχέδιον νὰ ἐκπληρώσῃ, νὰ μεταμορφώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Ῥωσίαν καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἐξωτερικὴν τῆς κατάστασιν. Εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν δὲ τούτου τοῦ σχεδίου του ἀφωσιώθη ὀλόκληρος.

Ἐξωτερικοὶ πόλεμοι. Ἴνα ἡ Ῥωσία ἐπιτύχῃ ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ λιμένα εἰς θάλασσαν εὐρωπαϊκὴν. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ Πέτρος νὰ προσβάλλῃ ἢ τὴν Σουηδίαν, ἢ ὁποία ἀπέκλειεν εἰς αὐτὸν τὴν Βαλτικὴν, ἢ τὴν Τουρκίαν ἢ ὁποία ἀπέκλειεν εἰς αὐτὸν τὴν Μαύρην θάλασσαν.

Κατ' ἀρχὰς προσέβαλε τοὺς Τούρκους. Τούτους ἐθεώρησεν ἀσθενεστερούς, διότι εὕρισκοντο εἰς πόλεμον μετὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἑνετίαν. Ἐπειτα λόγῳ τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον οἱ Ῥῶσοι ἀνέκαθεν εἶχον κατὰ τῶν Τούρκων ὡς καταλαβόντων τὴν Κωνσταντινῶν, τὴν ἁγίαν πόλιν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἠδύνατο νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Ἐπεχείρησε λοιπὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ 1695 τὴν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ταναΐδος ὀχυρὰν Ἀζοφικὴν, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος τὸ κατώρθωσεν. Ἐκτίσσε δ' ἐκεῖ τὴν πόλιν **Ταϊγάιον**.

Ἄλλ' ὅσον σπουδαία καὶ ἂν ἦτο ἡ κατάκτησις τῆς Ἀζοφικῆς, αὕτη δὲν παρείχεν εἰς αὐτὸν εἰσοδὸν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐφ' ὅσον οἱ Τούρκοι ἦσαν κύριοι τῆς εἰσόδου τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου καὶ ὄλων τῶν ἀκτῶν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν κατὰ Τούρκων πόλεμον ὁ Πέτρος ἐπετέθη κατὰ τῶν Σουηδῶν, ἵνα ἀνοίξῃ διόδον εἰς τὸ κράτος του ἐκ μέρους τῆς Βαλτικῆς.

Ἡ Σουηδία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχε πραγματοποιήσει τὸ ὄνειρον τοῦ Γουσταύου καὶ εἶχε κάμει τὴν Βαλτικὴν λίμνην σουηδικήν. Κατεῖχεν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης πρῶτον τὴν Φινλανδίαν, ἔπειτα τὴν Ἰγγρίαν καὶ Καρελίαν ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τῆς Ῥωσίας, καὶ τὴν Λιθονίαν καὶ Ἑσθονίαν ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τῆς Πολωνίας. Πρὸς Ν. ἐπὶ τῆς γερμανικῆς ὄχθης κατεῖχε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀδέρου καὶ τὴν δυτικὴν Πομερανίαν. Τέλος εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς Δανίας τὴν Ν. ἐσχατιὰν τῆς Σκανδιναυικῆς χερσονήσου εἰς τὴν ἐξοδὸν τῶν στενωπῶν, τὰ ὅποια φέρουν εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, καὶ τινὰς νήσους.

Ἄλλὰ τὰ βασίλεια, πρὸς βλάβην τῶν ὁποίων εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ κυριαρχία τῆς Σουηδίας ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς, ἦσαν φυσικοὶ ἐχθροὶ αὐτῆς καὶ ἐπεζήτουν εὐκαιρίαν, ἵνα ἐκδικηθοῦν. Ἡ εὐκαιρία ἐφάνη, ὅτι παρουσιάσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Κάρολος IB'** ἦτο τότε παῖς 17 ἐτῶν. Ὁ τσάρος Πέτρος Α', ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Αὐγουστος Β', ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας συνεμάχησαν, καὶ τὸ 1700 ἤρχισαν τὸν πόλεμον. Ἄλλὰ τότε ἐδείχθη ὅτι ὁ 17ετής βασιλεὺς ἦτο ἀνὴρ ταχύς εἰς τὰς ἀποφάσεις του καὶ στρατηγὸς σπουδαῖος.

Ὁ Κάρολος ἐτάραξε τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τῆς ὀρμητικότητός του. Πρῶτον ἀναγκάζει τὸν βασιλέα τῆς Δανίας εἰς εἰρήνην. Κατόπιν σπεύδει εἰς τὴν Λιθονίαν πρὸς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τοῦ Πέτρου πολιορκουμένης Νάρβας. Δι' ὀλιγωτέρων τῶν 9 χιλ. Σουηδῶν νικᾷ καὶ καταστρέφει 40 χιλ. Ῥώσους κακῶς ὀπλισμένους καὶ μὴ ἠσκημένους εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον τοῦ πολεμῆν. Ὁ Πέτρος τότε θὰ περιήρχετο εἰς μέγαν κίνδυνον, ἂν ὁ Κάρολος μετὰ τὴν νίκην του εἰσέβαλλεν εἰς Ῥωσίαν. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου οὗτος ἐστράφη ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Κατηνάλωσεν 6 ἔτη, ἵνα ἐκδιώξῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ βασιλείου του καὶ ἔπειτα τὸν καταδιώξῃ εἰς Σαξωνίαν. Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Πέτρον νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ καταλάβῃ διαδοχικῶς τὴν Ἰγγρίαν, τὴν Λιθονίαν καὶ τὴν Ἑσθονίαν. Τότε δὲ ἔθεσεν εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τῆς Φινλανδίας τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας του **Πετροουπόλεως**. Συγ-

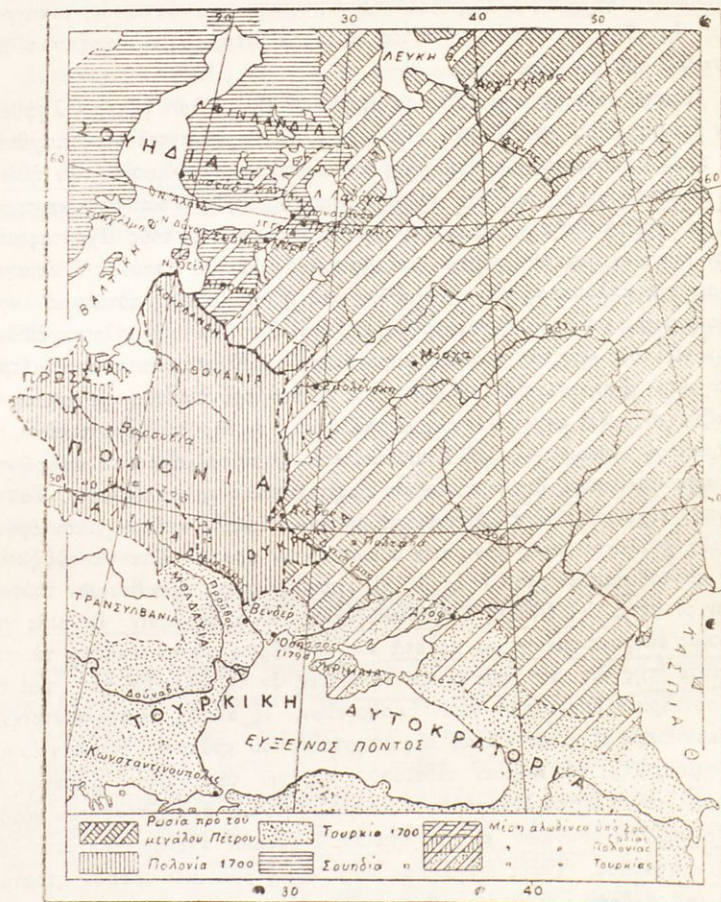
χρόνως επέσπευσε τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ του καὶ ὠχύρωσε τὰ μέρη ἐκεῖνα περιμένων ἐπίθεσιν τοῦ Καρόλου.

Ἡ ἐπίθεσις ἔγινε τὸ 1708. Ὁ Κάρολος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωσίαν μὲ 89 χιλ. ἄνδρας. Ἐν ἀρχῇ ὁ Πέτρος ἐπρότεινε εἰς αὐτὸν εἰρήνην. «Θὰ συνθηκολογήσωμεν εἰς τὴν Μόσχαν», ἀπήντησεν ὁ Κάρολος. Ὁ Πέτρος τότε ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς τακτικὴν. Ἀποφεύγων νὰ συνάψῃ μάχην ὑπεχώρει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐρημῶνων αὐτὴν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Σουηδοὶ ἐκ τούτου εἶχον μεγάλην δυσκολίαν νὰ εὕρισκουν τροφίμα καὶ ἐξηντλοῦντο εἰς πορείας ἀτελευτήτους. Ἐπειτα ὁ Κάρολος ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ δεξιὰ πρὸς τὴν Μόσχαν ἐλπίζων ἐπανάστασιν τῶν νοτίων λαῶν κατήλθε πρὸς τὴν Οὐκρανίαν. Ἄλλ' ἠπατήθη. Ἐν τῷ μεταξῷ ἐπῆλθε καὶ χειμὼν τρομερός. Ὁ σουηδικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ ψύχους ἀπώλεσε χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἔλους τοὺς ἵππους καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ καθ' ὅδον ἄλλα του τὰ κανόνια. Ὅταν δὲ (1709) ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς θέσεως Πουλτάδας, ὁ στρατὸς του μόλις ἀνήρχετο εἰς 19 χιλ. Ὁ Πέτρος ἔσπευσεν ἐκεῖ μὲ 54 χιλ. ἄνδρας καὶ 62 κανόνια, καὶ μετὰ μάχην πεισματώδη κατασυνέτριψε τὸν σουηδικὸν στρατὸν. Ὁ Κάρολος, ἵνα μὴ συλληφθῇ αἰχμάλωτος, ἔφυγεν εἰς τὸ Βενδέριον τῆς Τουρκίας, ὅπου ἔμεινε 5 ἔτη.

Ὀλίγα μάχα: ἔσχον ἀποτελέσματα τόσον σπουδαία. Ἡ σουηδικὴ δύναμις συνετρίβη. Ἡ Ῥωσία κατέστη κράτος εὐρωπαϊκόν, τὸ πρῶτον ἐκ τῶν βορείων κρατῶν. Παρ' ὀλίγον ἔμως οἱ καρποὶ τῆς νίκης τῆς Πουλτάδας νὰ χαθοῦν εἰς μίαν ἡμέραν. Οἱ Τούρκοι παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Πέτρου. Ὁ Πέτρος ἀνέλαθεν ἐπίθεσιν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Προύθου. Ἐδῶ ἔμως περιεκυκλώθη ὑπὸ μεγαλυτέρων δυνάμεων, μόλις δ' ἐσώθη διὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης. Αὕτη ἔστειλε χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους εἰς τὸν Τούρκον ἀρχιστράτηγον, καὶ ὁ Πέτρος μὲ τὸν στρατὸν του ἠλευθερώθη. Ἡ Ἄζοφικὴ ἔμως ἀπώλεσθη (1711).

Κατόπιν τούτου ὁ Πέτρος ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Βαλτικὴν. Συγχρόνως ὁ Αὐγούστος τῆς Σαξωνίας κατέλαβε τὴν δυτικὴν Πομερανίαν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας παρεσκευάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σουηδίαν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Κάρολος τὸ 1714 ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σουηδίαν, δὲν ὑπελείπετο εἰς τὴν Σουηδίαν καμμία ἐκ τῶν κατακτήσεών της. Ἴνα ἀποζημιωθῇ, ἐπετέθη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἐνταῦθα ἔμως ἐφονεύθη (1718) ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.

Ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις. Παράλληλως πρὸς τὸ κατακτητικὸν ἔργον ὁ Πέτρος ἐπεδίωξε τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἵνα γνωρίσῃ ἀκριβέστερον τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν, τὸν ὁποῖον ἐσχόπειν γὰ

Εἰκ. 21. Ἡ Ῥωσία καὶ αἱ κατακτήσεις της κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα.

ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν χώραν του, μὴνᾶς τινὰς μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Ἀζοφικῆς (1697) ἐπεχείρησε ταξίδιον εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τὸ ψευδῶνυμον Πέτρος Μιχαήλοβιτς. Διέτρεξε μέρος τῆς Γερμανίας, διέμεινε 4 μῆνας εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τρεῖς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔπειτα ἦλθεν εἰς τὴν

Βιέννην. Πανταχοῦ ἐπεσεκέφθη τὰ ναυπηγεῖα, τὰ ἐργοστάσια, τὰς ἐπισημονικὰς συλλογὰς. Εἰργάσθη εἰς ξυλουργεῖα, χαρτοποιεῖα, ἡγήρασε συλλογὰς νομικὰς, ὕλας βιομηχανικὰς, πρότυπα πλοίων καὶ μηχανῶν. Ἐμίσθωσε μηχανικούς, ἀρχιτέκτονας, ἀξιωματικούς, ναυτικούς, τυπογράφους, ἐργοδηγούς, ἐργάτας παντὸς εἴδους. Πάντες οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ.

Ἡ μεταρρύθμισις τῆς Ῥωσίας προήλθεν ἐκ πολλῶν μέτρων ληφθέντων ἀνευ σχεδίου μεθοδικοῦ. Τὰ μέτρα ταῦτα δύνανται νὰ ὑπαχθῶν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν μεταρρύθμισιν τῶν ἡθῶν, εἰς τὰ οἰκονομικά, καὶ εἰς τὰ πολιτικά, διοικητικά καὶ θρησκευτικά. Εἰς τὰ πρῶτα ἀνήκουν οἱ φόροι οἱ ἐπιβληθέντες εἰς τοὺς ἔχοντας μακρὸν πώγωνα, μακρὰν κόμην καὶ μακρὰ ἐνδύματα, ὡσαύτως ἡ ἀπαγόρευσις τῆς καλύπτρας τῶν γυναικῶν, καὶ ἡ ὑποχρέωσις αὐτῶν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς συγκεντρώσεις, ὅπου Σουηδοὶ αἰχμάλωτοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς νικητὰς τρόπους εὐρωπαϊκούς. Εἰς τὰ οἰκονομικά μέτρα ὑπάγονται ἡ προστασία τοῦ ἐμπορίου, ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς γεωργίας, ἡ ἀναζήτησις καὶ ἐκμετάλλευσις μεταλλείων, ἡ ἴδρυσις ἐργοστασίων, ἡ κατασκευὴ διωρύγων κλπ. Σπουδαιότερα ἦσαν τὰ μέτρα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν πολιτικὴν, διοικητικὴν καὶ θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ταῦτα σκοποὶν εἶχον εἴτε νὰ δώσουν εἰς τὸ ῥωσικὸν κράτος κυβερνητικὸν ὄργανισμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἴτε νὰ αὐξήσουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Τσάρου. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν θεσμῶν τούτων ἦσαν οἱ ἑξῆς. Ὁ Πέτρος ὀργάνωσε κεντρικὴν κυβέρνησιν ἐκ μιᾶς γερουσίας ἐπιφορτισμένης νὰ μελετᾷ τὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰ πορίσματά της εἰς τὸν τσάρον καὶ νὰ διοικῇ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, καὶ ἐκ 10 συνεδρίων ἐπεχόντων θέσιν ὑπουργείων, ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἐξήρτησεν ἑλας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους. Ἰδρυσεν ἰσχυρὰν μυστικὴν ἀστυνομίαν θετεῖσαν ὑπεράνω τῶν νόμων. Κατήγγησε τὸν ὑπὸ τοῦ κλήρου ἐκλεγόμενον πατριάρχην, καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ συνόδου ἐπισκόπων, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν ἀντεπροσωπεύετο διὰ ἰδίου ἐπιτρόπου. Τέλος ὀργάνωσε κατὰ τὸν γερμανικὸν τρόπον στρατὸν 100 χιλ. ἀνδρῶν καὶ κατεσκεύασε στόλον.

Ἄλλ' αἱ καινοτομίαι αὗται ἐσκανδάλιζον πολλοὺς Ῥώσους, καὶ πολλοὶ συνωμοσίαι ἐγίναν ἐναντίον τοῦ Πέτρου. Ὅλας ὅμως οὗτος ἐπάταξε διὰ τῆς αὐστηρότητός του καὶ τῆς ἀποκοπῆς πολλῶν κεφαλῶν. Αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλέξιου λαβόντα μέρος εἰς μίαν συνωμοσίαν δὲν ἐδίστασε νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον. Τὸ κνοῦτον, ὁ πέλεκυς, ἡ ἀγχόνη καὶ τὰ

βασανιστήρια υπήρξαν τὰ ὄργανα τῆς προόδου τῆς Ῥωσίας. Ὁ Πέτρος κατώρθωσεν οὕτω, ἕνα μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Ῥωσία θεωρεῖται μία ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ὁ ἐκπολιτισμὸς ὅμως αὐτῆς υπήρξεν ἐπιπόλαιος. Τὸ ἐξωτερικὸν μετερρυθμίσθη, ὄχι ὅμως τὸ πνεῦμα, τὰ αἰσθήματα καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔθνους.

Αἰκατερίνα ἡ Β΄. Ὁ Πέτρος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν. Οἱ ἐπὶ 40 ἔτη (1725—1762) διάδοχοί του (Αἰκατερίνα Α΄, Πέτρος Β΄, Ἄννα, Ἐλισάβετ, Πέτρος Γ΄) ἦσαν ὅλοι μέτριοι. Τὸν δρόμον τοῦ μεγάλου Πέτρου ἠκολούθησε κυρίως ἡ αὐτοκράτειρα **Αἰκατερίνα ἡ Β΄**, γερμανίς ἀνεληθούσα εἰς τὸν θρόνον, ἀφου ἐξεθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον τὸν Γ΄. Αὕτη πιστὴ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου Πέτρου προσεπάθησε θρασύσασα τὰ τουρκικὰ καὶ πολωνικὰ τεῖχη νὰ φέρῃ τὴν Ῥωσίαν Ν. εἰς τὴν Μεσόγειον, Δ. εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ Αὐστριακὰ σύνορα. Δυστυχῶς αἱ προσπάθειά της ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας μεταξὺ Ῥωσίας, Πρωσίας καὶ Αὐστρίας, τὸν ὅποιον θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τοῦναντίον πρὸς Ν. ἀτελῶς μόνον ἐπέτυχεν. Ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον, δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμελίσῃ τὴν Τουρκίαν, ὅπως τὴν Πολωνίαν, διότι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἀνήσυχτοι ἐκ τῆς αἰφνιδίου ἐκτάσεως τῆς Ῥωσίας τὴν ἠνάγκασαν νὰ σταματήσῃ. Κατώρθωσε μόνον νὰ καταλάβῃ τὴν Κριμαίαν καὶ τὰς βορείας ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου.

5. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας.

Ἡ Πρωσία υπήρξε δημιούργημα τῆς οἰκογενείας τῶν **Χοεντζόλερν**. Εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ἀντὶ χρημάτων τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ **Βρανδεμβούργου**. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησε τὰ δουκᾶτα τῆς **Πρωσίας** καὶ τῆς **Κλέβης**. Αὐτὰ αἱ τρεῖς ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένοι χώροι υπήρξαν τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Αὐτὰ δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος. Ὅχι μόνον ἦσαν χωρισμένα μεταξὺ των, καὶ ἐκάστη εἶχεν ἴδιαν διοίκησιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἦσαν πλήρως ἀνεξάρτητοι. Τὸ Βρανδεμβούργον καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Κλέβης ἀνήκον εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσίας εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Πολωνίας. Οἱ Χοεντζόλερν γενόμενοι κύριοι τῶν τριῶν τούτων χωρῶν ἠκολούθησαν ὅλοι τὸ αὐτὸ πρόγραμμα ἐνεργείας. Ἦθελον νὰ αὐ-

ἔξήσουν τὴν χώραν των καὶ νὰ ἀπαλλαγούν ἀπὸ πάσης ὑποτελείας. Ἀπέβλεψαν λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν δημιουργίαν στρατοῦ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου, καὶ πρὸς τοῦτο κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὴν ἐνιαίας διοικήσεως.

Τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ προγράμματος τούτου ἐπεδίωξε πρῶτος ὁ μέγας ἐκλέκτωρ **Φρειδερίκος Γουλιέλμος** (1640—1688). Κατὰ τὸν 30ετῆ πόλεμον τὸ Βρανδεμβούργον εἶχεν ἐρημωθῆ, ὡς ἀποζημίωσιν δὲ ὁ ἐκλέκτωρ αὐτοῦ ἔλαβε διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βεστροφάλιας τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τὸ Μίνδεν. Δι' αὐτῶν ἐπλησίασε τὸ Βρανδεμβούργον μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ κράτους, Πρωσσίαν καὶ Κλέβην, καὶ προπαρασκευάσθη ἡ συνένωσίς των. Κατόπιν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς ὅλα ἐνιαίαν διοίκησιν, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἰδέαν ὅτι ἦσαν μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ διαρκεῖς φόρους, διὰ νὰ δυναθῇ νὰ σχηματίσῃ μόνιμον στρατόν. Ὅντως κατήρτησε στρατὸν 24 χιλ. ἀνδρῶν τοιοῦτον, ὅποιον δὲν εἶχεν ἄλλος Γερμανὸς ἡγεμῶν. Συγχρόνως ἠσχολήθη εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐρήμων χωρῶν του. Προσείλκυσε ξένους διὰ παραχωρήσεως γαιῶν, ἀπαλλαγῆς βαρῶν καὶ ἰδίως διὰ χρηματικῶν βοηθειῶν. Ἦνοιξε τὸ Βρανδεμβούργον ὡς ἄστυλον εἰς τοὺς καταδικωμένους ὄλων τῶν χωρῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου 14ου καταδίωξις τῶν διαμαρτυρομένων ἐπλούτησε τὸ Βρανδεμβούργον μὲ 20 χιλ. Γάλλους πρόσφυγας, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν τὰ πρῶτα ἐργοστάσια καὶ ἔφεραν εἰς τὸ Βρανδεμβούργον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς βιομηχανίας. Τέλος διὰ πολιτικῆς διπροσώπου προσφέρων ἐπὶ πληρωμῇ τὴν βοήθειάν του ὅτε μὲν εἰς τὴν Σουηδίαν, ὅτε δὲ εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐν πολέμῳ εὐρισκομένως, κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποτελείας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς δοῦξ τῆς Πρωσσίας. Ἐκτοτε ἀπέβλεπεν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Τοῦτο κατώρθωσεν οὐδὲ καὶ διάδοχός του **Φρειδερίκος Α'** (1688—1713). Εὐκαιρίαν δὲ πρὸς τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτῶν καὶ χρημάτων. Ὁ Φρειδερίκος προσέφερεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰ δύο, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ ἐζήτησεν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συγκατετέθη, καὶ τὸ 1701 ὁ Φρειδερίκος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς. Ὁ τίτλος

οὗτος ἀνεγνωρίσθη κατόπιν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (1713) καὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Φρειδερίκον Α' υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Α' (1713—1740) ὑπῆρξε κυρίως ὁ διοργανωτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσίας. Ἄνθρωπος δεσποτικὸς καὶ πρακτικὸς, ἀπλοῦς τὸν βίον καὶ φειδωλὸς μέχρι φιλαργυρίας, ἐργατικὸς δὲ εἰς τὸ ἔπακρον, δὲν παρημέλησε τίποτε, τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσίας. Ἀναδιοργάνωσε τὴν διοίκησιν συγκεντρῶσας εἰς ἑαυτὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκο-

Εἰκ. 22. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Πρωσσοῦ κράτους.

νομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν. Ἐδέχθη τοὺς καταδιωκομένους ἐκ πάσης χώρας καὶ ἐδημιούργησεν ἑκατοντάδας χωρίων καὶ πόλεων. Ἀνέπτυξε τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠύξησε τὰ εἰσοδήματά του. Ἀλλὰ κατ' ἐξοχήν τὸ ἔργον του ὑπῆρξεν ὁ στρατός. Τοῦτον συνεχρότησεν ὄχι ὡς μέχρι τοῦδε διὰ συλλογῆς ἑθελοντῶν, ἀλλὰ διὰ στρατολογίας τῶν ὑπηκόων του, καὶ οὕτω ἐδημιούργησεν ἔθνικόν στρατόν. Πρὸς μόρφωσιν δὲ ἀξιωματικῶν ἔδρυσεν σχολὰς στρατιωτικὰς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἐσφυρηλάτησε τὸ ὄργανον τῆς πρωσσοῦ δυνάμεως.

Τὴν χρησιμοποίησιν ὁμοῦ αὐτοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχόν του Φρειδερίκον Β'.

Ὁ Φρειδερίκος Β' (1740—1786) κατέστησε τὸ μικρὸν βασιλεῖον τῆς Πρωσσίας μεγάλην δύναμιν. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον περίπου 28 ἐτῶν. Εἶχε διάνοιαν διαυγῆ καὶ γοργὴν εἰς σύλληψιν ἀποφάσεων καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, τὸ δὲ πνεῦμα δηγκτικὸν καὶ σκωπτικόν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἐνομιμοποιεῖ τὴν παραβίασιν τοῦ δικαίου. Ἦτο δόλιος καὶ δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν δεσμευόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου του, εἰμὴ ἐφ' ὅσον τοῦτο εὑρίσκε συμφέρον. Συγχρόνως δὲ ἦτο δραστήριος καὶ ἐργατικὸς ἐπιβλέπων τὰ πάντα καὶ ἀποφασίζων ὁ ἴδιος περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν διοίκησιν.

Ὁ Φρειδερίκος κατέστησε μεγάλην τὴν Πρωσσίαν προσαρτήσας, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μὲ περιφρόνησιν πάσης δικαιοσύνης τὴν Σιλεσίαν ἀφαιρεθείσαν παρὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν πολωνικὴν Πρωσσίαν παρὰ τῆς Πολωνίας. Τὸ ζήτημα τῆς Σιλεσίας ἀψηχόλησε τὰ 23 πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του (1740—1763) καὶ προεκάλεσε τοὺς μακροὺς μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀγῶνας. Ἡ κατάληψις τῆς πολωνικῆς Πρωσσίας ἐστοίχισεν ὀλιγώτερον, δι' αὐτῆς δὲ συνεδέθη ἡ Πρωσσία μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ ἤρχισεν ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐδαφικῆς ἐνότητος τῆς μοναρχίας. Τὰ τελευταῖα 23 ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Φρειδερίκος μετεχειρίσθη εἰς τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς τὰς προσελθούσας ἐκ τῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμων. Ὡς οἱ πρόγονοί του, ἠσχολήθη εἰς τὸν ἀποικισμὸν προσελκύσας πλέον τῶν 300 χιλ. μετανάστας, διὰ τῶν ὁποίων ἐδημιούργησε περισσότερα τῶν 800 χωρίων. Ἐφρόντισε δὲ συγχρόνως καὶ περὶ βελιώσεως τῆς γεωργίας καὶ ἐνθαρρύνσεως τῆς βιομηχανίας. Οὕτως ἠῤῥξησε τὸν δημόσιον πλοῦτον διπλασιάσας τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους. Ὡσαύτως ἐφρόντισε περὶ τῆς πνευματικῆς προόδου τοῦ λαοῦ του, πρᾶγμα σπάνιον διὰ τὴν ἐποχὴν του. Ἦνοιξε σχολὰς καὶ κατέστησε τὴν ἐκπαίδευσιν ὑποχρεωτικὴν. Τέλος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐνοποιήσεως ἐξέδωκε κώδικα δι' ἑλλην τὴν μοναρχίαν καὶ κατήργησε τὰς ἰδικιτέρας ἐκάστου μέρους νομοθεσίας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου ἦσαν τὰ ἑξῆς: Τὸ Πρωσσικὸν κράτος, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἀνοδὸν του εἰς τὸν θρόνον ἦτο 120 χιλ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, κατὰ τὸν θάνατόν του ἀνῆρχετο εἰς 200 χιλιάδας. Ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ, ὁ ὅποιος μόλις ἀνῆρχετο εἰς 2 1/2 ἑκατομμύρια, ἤδη ἀνῆρχετο εἰς 6. Ὁ δὲ στρατὸς ἀνελθὼν ἀπὸ 24 χιλ. εἰς 160 χιλ. ἀνδρῶν ἐθεωρεῖτο ὁ καλύτερος τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὸν κα-

νονισμὸν τῶν διεθνῶν ζητημάτων ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔλαβε θέσιν παρὰ τοὺς ἡγεμόνας Γαλλίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας. Ὅλη ἡ Γερμανία τέλος ἤρχισε νὰ ἀποδλέπη πρὸς τὴν νέαν ταύτην γερμανικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας ἡ αἰφνιδία ὑψωσις ἀφύπνιζεν εἰς αὐτὴν τὸν ἐθνικὸν ἐγῴσμον.

6. Ἡ Αὐστρία καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῆς μετὰ τῆς Πρωσσίας.

Ἡ Αὐστρία πρὸ τῆς συγκρούσεως μετὰ τῆς Πρωσσίας. Ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιελάμβανε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας, τὰ δουκάτα Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρινθολης, τὰ βασιλεία τῆς Βαυαρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, τὰς βορείως τῆς Γαλλίας Κάτω χώρας, τὸ Μεδιόλανον, τὸ δουκάτον τῆς Πάρμης καὶ τὴν Σικελίαν. Ἀποτελεῖτο οὕτω ἐκ διαφόρων κρατῶν διασκορπισμένων, μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ μὴ ἐχόντων τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Ἐκαστὸν ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν κυβέρνησίν του καὶ τὴν βουλὴν του. Ἄλλος σύνδεσμος μεταξύ των δὲν ὑπῆρχε πλὴν τοῦ κοινοῦ ἡγεμόνος. Ἐξ ἄλλου ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία συνώρρευε μὲ τὴν Τουρκίαν, τὴν Πολωνίαν, Πρωσσίαν, τὴν Σαξωνίαν, τὴν Βαυαρίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ δουκάτον τῆς Σαβοΐας, τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας. Ἡ πληθὺς αὕτη τῶν γειτόνων ἐξέθετεν αὐτὴν εἰς πολλὰς συγκρούσεις. Ἡ σύνεσις λοιπὸν ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς Ἀψβούργους νὰ ἔχουν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ συκρατοῦν συνηνωμένα κατὰ τὸ δουκάτον τὰ διασκορπισμένα στοιχεία τῆς μοναρχίας.

Περὶ τούτων ὁ αὐτοκράτωρ **Κάρολος ΣΤ'**, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1711 εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον διαδεχθεὶς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, δὲν ἔλαβε καμμίαν φροντίδα. Τὸ μόνον μέλημά του ἦτο, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἄρρενα τέκνα, πῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν εἰς τὴν θυγατέρα του **Μαρίαν Θηρεσίαν**, διότι κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ, εἰς ἀπέθνησκον ἀνευ ἀρρένων τέκνων, ὁ θρόνος ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ εἰς τὰς θυγατέρας ἐκείνου. Ἐξέδωκε λοιπὸν τὸ 1713 πρὸς τοῦτο διάταγμα κανονίζον τὰ περὶ διαδοχῆς, ὅπως ἤθελε, καὶ μετεχειρίσθη ἑλθὼν τὴν δραστηριότητα εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν σεβασμὸν τῆς ἀδίκου ταύτης πράξεως. Πρὸς τοῦτο ἀπήτησε κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὰς ἀνεψιάς του ἔρχον ὅτι θὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸ περὶ διαδοχῆς διάταγμα. Ἐπειτα κα-

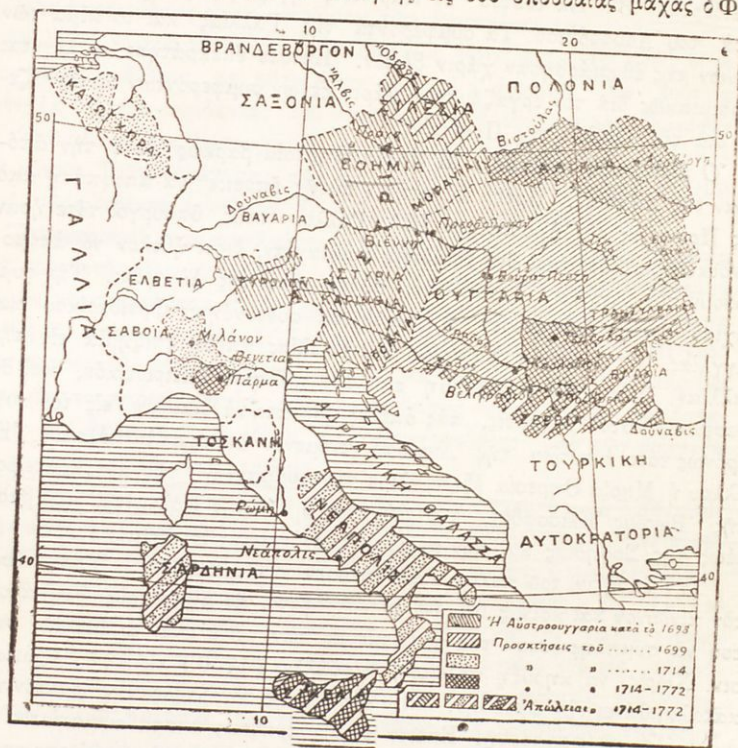
τώρθωσε διαδοχικῶς βλα του τὰ κράτη νὰ δώσουν τὴν συγκατάθεσίν των. Τινὰ ἔμως ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως ἡ Οὐγγαρία, ἔκαμαν αὐτὸν νὰ πληρῶσῃ τὴν συγκατάθεσίν των διὰ παραχωρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξησθένουν τὸ κύρος τοῦ ἡγεμόνος. Τέλος ὁ Κάρολος προσεπάθητε νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ αἱ δυνάμεις τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον κανονισμόν τῆς διαδοχῆς. Ἐκ τούτου ἔμως ἠναγκάσθη νὰ περιπλακῆ εἰς πολέμους, ἐξ ὧν ἔχασε τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Σερβίαν καὶ παρέλυσε τὰ οἰκονομικά καὶ τὸν στρατὸν του.

Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἤρχισεν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος ὡς υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰωσήφ διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας διεμαρτυρήθη. Μετὰ τούτου συνεμάχησαν ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας διεκδικῶν μέρος τῆς κληρονομίας ὡς υἱὸς ἄλλης θυγατρὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Ε' ἐποφθαλμιῶν τὰς ἐν Ἰταλίᾳ αὐστριακὰς κτήσεις, ἡ Γαλλία διὰ τὴν ἀνέκαθεν ἔχθραν τῆς πρὸς τὸν αὐστριακὸν οἶκον, καὶ ὁ Φρειδερίκος Β' ἕνα ἐπιφελοῦμενος τῆς εὐκαιρίας ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Σιλεσίαν. Πάντες οὗτοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας (1740). Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἔμεινεν ἄνευ συμμάχων. Τὴν ὑπεστήριξαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ρωσία.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν οἰκτρὰ διὰ τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1741 ἡ καταστροφὴ τῆς ἐφαίνετο βεβαία. Ὁ Φρειδερίκος Β' ἦτο κύριος τῆς Σιλεσίας καὶ εἶχε νικήσει τὸν πρῶτον αὐστριακὸν στρατὸν τὸν πεμφθέντα κατ' αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλου ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος τῆς Βαυαρίας βοηθούμενος ὑπὸ 40 χιλ. Γάλλων εἶχε καταλάβει τὴν Βοημίαν καὶ τὴν Πράγαν. Ἡ Μαρία Θηρεσία ἐσώθη τότε διὰ τῆς ἐπιτηδείτητος καὶ ἐνεργητικότητός της. Κατ' ἀρχὰς ἔλαβε παρὰ τῶν ὑπηκόων τῆς Οὐγγρων μετὰ ἀρκετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις βοήθειαν 100 χιλ. ἀνδρῶν. Ἐπειτα ἀφώπλισε τὸν Φρειδερίκον Β' ἐγκαταλείψασα εἰς αὐτὸν τὴν Σιλεσίαν διὰ συνθήκης, καὶ ἔστρεψεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς κατὰ τοῦ Ἀλβέρτου Καρόλου. Οἱ στρατοὶ τῆς ἀνακατέλαβον τὴν Βοημίαν (1742), εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον (1743), καὶ τέλος ἐπροχώρησαν πρὸς τὸν Ῥήνον, καὶ ἠπειλήσαν τὴν Ἀλσατίαν.

Ἄλλ' αἱ αἰφνίδιαι αὐταὶ ἐπιτυχίαι ἀνησύχησαν τὸν Φρειδερίκον καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ ἐπαναρχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἀποθα-

νότος του Καρόλου Ἀλβέρτου ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸς παρητήθη τῶν ἐπὶ τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου δικαιωμάτων του, ὁ πόλεμος πλεὺν δὲν ἐγένετο περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, ἀλλὰ διὰ τὴν Σιλεσίαν, τὰς αὐστριακὰς Κάτω χώρας καὶ τὴν Ἰταλίαν. Τὸ ζήτημα τῆς Σιλεσίας ἐκανονίσθη πρῶτον. Νικητὴς εἰς δύο σπουδαίας μάχας ὁ Φρει-

Εἰκ. 22.· Ἡ αὐστριακὴ μοναρχία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

δερίκος ἐπέβαλεν εἰς τὴν Μαρίαν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς εἰς αὐτὸν παραχωρήσεως τῆς Σιλεσίας (1745).

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἐξηκολούθησε πολέμων ὄχι μόνον κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν στρατῶν τῶν συμμάχων τῆς Μαρίας Θηρεσίας Ἀγγλῶν καὶ Ὁλλανδῶν, τρεῖς ἀκόμη ἔτη. Ἐπὶ τέλους συνίφθη ἡ ἐν Ἀκουιγράνῳ (Aix-la Chapelle) εἰρήνη (1748), ἡ ὁποία ὑπῆρξεν Ἄντ. Χωραφᾶ Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'

ή εξευτελιστικώτερα τῶν συνθηκῶν, ὅσας υπέγραψεν ἡ Γαλλία. Ὁ Λουδοβίκος καίπερ νικητῆς ἀπέδωκεν ὅλας τὰς κατακτήσεις του, υπεχρώθη νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Γαλλίας τὸν ἀνταπατητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Κάρολον Ἐδουάρδον καὶ ἠγγυήθη τὴν κτῆσιν τῆς Σιλεσίας εἰς τὸν Φρειδερίκον Β'. Ἐκ τούτου ἐν Παρισίοις ἠγέρθη μεγάλη ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Λουδοβίκου. Τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας καὶ τὸ αἷμα τῶν τέκνων τῆς ἐθουσιάζθησαν χάριν ξένων. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λέγεται παροιμιακῶς διὰ τὸν ἐργαζόμενον χάριν ξένων συμφερόντων ὅτι ἐργάζεται διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας.

Ὁ ἑπταετής πόλεμος. Ἡ Μαρία Θηρεσία βαρέως ἔφερε τὴν ἀπώλειαν τῆς Σιλεσίας. Πρὸς ἀνάγκησιν αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς Πρωσίας τὸν Λουδοβίκον ΙΕ'. Γάλλοι τινὲς ὑπουργοὶ τότε ἦσαν εὐνοϊκῶς διατεθειμένοι διὰ τισαύτην συμμαχίαν, διότι ἤθελον νὰ ἀπομονώσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀποσπῶντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὴν συμμαχίαν ταύτην ἐπέσπευσεν ἡ γνωσθεῖσα συνεννόησις Φρειδερίκου καὶ Ἀγγλίας. Ἡ συμμαχία Αὐστρίας καὶ Γαλλίας ἀπέβη ἐπιζημία εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι αὕτη παρεσῆρθη εἰς νέον πόλεμον ἡπειρωτικόν, καὶ διέθεσεν εἰς αὐτὸν δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ εἰς τὸν συγχρόνως τότε ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας γινόμενον ἀποικιακὸν πόλεμον. Ἐξ ἄλλου ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξησφάλισε τὴν συμμαχίαν τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσίας Ἐλισάβετ, τοῦ Αὐγούστου Γ' τῆς Πολωνίας, τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας καὶ τῶν περισσοτέρων γερμανῶν ἡγεμόνων.

Τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἐπέσπευσεν ὁ Φρειδερίκος. Ὑποπτεύσας τὸν κίνδυνον καὶ κρίνας ὅτι θὰ κατεστρέφετο, ἂν ἄφινε τοὺς ἀντιπάλους του νὰ συμπληρώσουν τὰς παρασκευάς των, ἀνέλαβεν ἐπιθετικὴν στάσιν. Χωρὶς νὰ κηρύξῃ πόλεμον, εἰσβάλλει (1756) εἰς τὴν Σαξωνίαν, καταλαμβάνει τὴν Δρέσδην, καὶ πολιορκήσας τὸν Σαξωνικὸν στρατὸν τὸν ἀναγκάζει νὰ παραδοθῇ. Ἐπειτα δὲ διὰ πράξεως ἀπαραιοπραγματοῦστος εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον κατατάσσει διὰ τῆς βίας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας στρατιώτας εἰς τὸν πρωσικὸν στρατὸν. Ὁ πόλεμος οὕτω ἤρχισε. Διεξήχθη δὲ συγχρόνως εἰς τὴν δυτικὴν, εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν.

Τὸ κυριώτερον θέατρον τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ κεντρικὴ Γερμανία. Κατ' ἀρχὰς ὁ Φρειδερίκος εἰσβάλλει εἰς τὴν Βοημίαν καὶ φθάνει μέχρι τῆς Πράγας, ἀλλὰ προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἀναγκάζεται νὰ τὴν ἐκκενώσῃ. Συγχρόνως ἀπειλεῖται ὑπὸ δύο στρατιῶν, γαλλογερμανικῆς ἐν Σαξωνίᾳ καὶ αὐστριακῆς ἐν Σιλεσίᾳ. Νικᾷ ὁμως

αὐτὰς τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Κατόπιν προσβληθεὶς Ν. ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ Α. ὑπὸ τῶν Ρώσων πορευέται ἀκαταπαύστως ἀπὸ τῆς Σαξωνίας εἰς τὴν Σιλεσίαν, ἀπὸ τῆς Σιλεσίας εἰς τὸ Βρανδεμβούργον καὶ σὺζεται διὰ τῆς ταχύτητός του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βραδύτητος καὶ τῆς ἐλλείψεως τάξεως εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἀντιπάλων του.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους καὶ νικῶν ὁ Φρειδερίκος ἐξηγνλεῖτο. Τὸ 1761 εἶχε μόνον 60 χιλ. ἄνδρας, καὶ οὗτοι ἦσαν χωρικοὶ ἀνάσκητοι. Ἐν τούτοις ἐσώθη ἐκ τυχαίου συμβάντος. τοῦ θανάτου τῆς αυτοκρατείας Ἐλισσάβετ. Ὁ διάδοχός της Πέτρος Γ' θαυμαστῆς τοῦ Φρειδερίκου συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τοῦτο ἠνάγκασε τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν νὰ συνάψῃ (1763) μὲ τὸν Φρειδερίκον συνθήκην, δι' ἧς παρητεῖτο τῆς Σιλεσίας.

Ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Μαρία Θηρεσία μετὰ τὸν ἑπτῆ πόλεμον ἐπέδωθη εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πληγῶν προστατεύσασα τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Συγχρόνως προσέδῃ εἰς μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν καὶ τὸ κύρος τοῦ ἡγεμόνος εἰς ἕκαστον τῶν κρατῶν τῆς μοναρχίας ἔμελλε νὰ ἀυξηθῇ καὶ ἡ ἐνότης τῆς μοναρχίας νὰ παρασκευασθῇ. Αἱ μεταρρυθμίσεις ἕως αὐτῆς δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ ὠρισμένου σχεδίου, ἀλλ' ὑπηγορεύοντο ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμῆς καὶ τῶν περιστάσεων.

Συστηματικὰς μεταρρυθμίσεις ἐπέδιωσε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὴν υἱός της **Ἰωσήφ Β'** (1780—1790) ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῶν γάλλων φιλοσόφων. Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἰωσήφ ἦσαν κοινωνικαί, θρησκευτικαὶ καὶ πολιτικαί. Ἦρχισεν ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑφίστατο ἀκόμη τὸ φεουδαλικὸν σύστημα καὶ οἱ χωρικοὶ ἦσαν ἀκόμη δούλοι. Ὁ Ἰωσήφ 2½ μῆνας μετὰ τὴν ἀνοδὴν του εἰς τὸν θρόνον κατήργησε τὴν δουλείαν καὶ διένειμεν εἰς τοὺς χωρικοὺς τὰς γαίας, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσουν τὴν ἀξίαν των χρεωλυτικῶς εἰς τοὺς παλαιοὺς κυρίους. Συγχρόνως δὲ ἐκήρυξεν ἰσότητα τῶν ὑπηκόων του ἔλων ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ ὡς πρὸς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων. Αἱ πολιτικαὶ του μεταρρυθμίσεις ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐνοποίησην τῆς μοναρχίας καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀπολύτου κύρους τοῦ ἡγεμόνος. Κατέστησε μοναδικὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Βιέννην καὶ ἐπίσημον γλῶσσάν του τὴν γερμανικὴν. Αἱ συνελεύσεις τῶν διαφόρων κρατῶν ἔπαυσαν νὰ συνέρχωνται καὶ τὸ κράτος διηρέθη εἰς διοικήσεις μὲ διοικητὰς διορισμένους ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθώρισε μὲν ἐπίσημον θρησκείαν τὴν καθολικὴν, ὑπέγα-

γεν ἕμως τὸν κλῆρον ὑπὸ τὸ κράτος καὶ ἐπέτρεψεν εἰς ἕλας τὰς ἄλλας ἐλευθερίαν λατρείας.

Αἱ μεταρρυθμίσεις ἕμως αὐται τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἐπέτυχον ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς ἀριστοκρατίας, ἰδίως δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Πολλὰς διατάξεις του ἠναγκάσθη καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀνακαλέσῃ. Καὶ ἕλας τὰς ἄλλας ἕμως ἀνεκάλεσεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς του **Δεσπότης Β'** (1790—1792).

7. Ὁ Διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.

Ἡ Πολωνία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἐξετείνεται πρὸς Β. μέχρι τῆς Βαλτικῆς, πρὸς Ν. μέχρι τῶν Καρπαθίων καὶ τοῦ Δνειστέρου, διὰ τῶν ὁποίων ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τουρκίας, πρὸς Α. ἐπροχώρει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ῥωσίας σχεδὸν μέχρι τῆς Σμολένσκης, πρὸς Δ. διὰ γραμμῆς παραλλήλου πρὸς τὸν ποταμὸν Ὄδερ ἐξετείνεται μέχρι τῆς Σιλεσίας, τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ τῆς Πομερανίας, εἰς τὸ βόρειον δὲ μέρος τῆς εἶχεν ἐγκεκλεισμένον τὸ βασίλειον τῆς Πρωσίας. Ἡ Πολωνία οὕτω ἦτο ἄνευ φυσικῶν συνόρων. Συγχρόνως ἀπετελεῖτο καὶ ἐκ διαφόρων λαῶν. Εἰς τὸ κέντρον οἱ κάτοικοι ἦσαν Πολωνοί, πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν πολωνικὴν Πρωσίαν Γερμανοί, πρὸς ἀνατολὰς Λιθουανοὶ καὶ Ῥῶσοι, πανταχοῦ δὲ Ἰουδαῖοι. Ἐκάστη ἐκ τῶν ἐμάδων τούτων εἶχε τὴν θρησκείαν τῆς. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν διαμαρτυρόμενοι, οἱ Ῥῶσοι ὀρθόδοξοι, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Λιθουανοὶ, οἱ ὅποιοι καὶ ἀπετέλουσαν τὴν πλειονοψηφίαν, ἦσαν καθολικοὶ. Ἐκ τούτων μόνον οἱ καθολικοὶ εἶχον θέσιν εἰς τὸ κράτος. Οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ προτεστάνται ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ πολωνικὴ κοινωνία, ὡς καὶ ἡ Ῥωσικὴ, διηρεῖτο εἰς δύο τάξεις, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἀγρότας. Οἱ ἀγρόται ἦσαν δοῦλοι. Εὐρισκόμενοι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εὐγενῶν, μόνον πληρώνοντες τοὺς φόρους, μὴ ἔχοντες κανὲν δικαίωμα, κατοικοῦντες εἰς καλύδας, κακῶς ἐνδυόμενοι καὶ κακῶς τρεφόμενοι, ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι τῆς Εὐρώπης. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἰδιοκτῆται τῆς γῆς. Διηροῦντο εἰς τρεῖς κατηγορίας. Οἱ ἀνώτεροι (mag-pats) 200—300 ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν, ἰδιοκτῆται ὁλοκλήρων ἐπαρχιῶν, ἦσαν ἀληθεῖς ἡγεμόνες μετὰ τὴν πρωτεύουσάν των τὴν κυβέρνησιν των, τὸν στρατὸν των. Οἱ μεσαῖοι εὐγενεῖς, 20—30 χιλ. οἰκογενειῶν, εἶχον ἕκαστος ἕν ἢ δύο χωρία. Τέλος οἱ κατώτεροι εὐγενεῖς, σχεδὸν 1/3 ἑκατομμύριον, ὡς μόνον περιουσίαν εἶχον μίαν σπάθην, ἕνα ἵππον καὶ μικρὸν τεμάχιον γῆς, τὸ ὅποσον ἐκαλλιέργουν διὰ νὰ ζοῦν. Ὁ κληρὸς δὲν

ἀπετέλει ἴδιαν τάξιν. Οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν μελῶν τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν. Ἀστική τάξις δὲν ὑπῆρχε. Ἐὐ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὡς ὠνομάζετο τὸ κράτος, ἀρχηγὸν εἶχε

Εἰκ. 24. Ἡ Πολωνία καὶ ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς.

βασιλεῖα κατ' ἀρχὰς μὲν κληρονομικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 16ου αἰῶνος αἰρετόν. Ἡ ἐκλογή τοῦ βασιλέως ἐγένετο ὑφ' ἕλων τῶν εὐγενῶν συνεργημένων ἐφίππων καὶ ἐνόπλων εἰς μίαν πεδιάδα παρὰ τὴν Βαρσοβίαν. Φυσικῶς οἱ ἐκλέκτορες ἔθετον εἰς τοὺς ὑποψηφίους ἄρους, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἀπέβλεπον εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Οὕτω ἡ

βασιλική εξουσία κατήντησε νά ἐκμηδενισθῆ. Ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον δὲν ἡδύνατο νά νομοθετῆ, νά κηρύττῃ πόλεμον, νά συνάπτῃ συνθήκας, νά στρατολογῆ, νά ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συναίνεσεως τῆς ἐθνικῆς συνελύσεως, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχε κανὲν κῦρος ἐπὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἰσόβιοι. Παρὰ τὸν βασιλέα ὑπῆρχε **γερούσια** συγκειμένη ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀνωτέρων εὐγενῶν, καὶ **βουλή**, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς μέσης καὶ κατωτέρας εὐγενείας. Ἄνὰ δύο ἔτη γερούσια καὶ βουλή συνηγοῦντο, ὅπως συσχεφθοῦν περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους καὶ ἀπετέλουν τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐν αὐτῇ ἕμως οὐδεμία ἀπόφασις ἡδύνατο νά ληφθῆ, διότι πρὸς τοῦτο ἀπητεῖτο, ἢ συναίνεσις ὅλων. Ἡ διαφωνία ἑνὸς ἤρκει, ὅπως ματαιώσῃ πᾶσαν ἀπόφασιν καὶ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν. Τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενον **liberum veto**. Ἐνεκα τούτου εἶχον ἐπινοήσαι τὸ ἐξῆς: ὁσάκις ἢ συνέλευσις διελύετο, συνήρχοντο ὅλοι οἱ εὐγενεῖς εἰς σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ liberum veto δὲν ἴσχυεν, ἐλαμβάνοντο δ' ἀποφάσεις κατὰ πλειονοψηφίαν. Τὸν στρατὸν πρὸς ἐξασθένεισιν τοῦ βασιλέως εἶχεν ἐλαττώσει ἢ συνέλευσις τὸ 1717 περίπου εἰς 24 χιλιάδας. Ἐκτὸς τούτου οἱ δύο ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἐξελέγοντο διὰ βίου καὶ μόνον ὑπὸ τῆς συνελύσεως ἡδύνατο νά παυθοῦν. Προσέτι, ἐπειδὴ οἱ εὐγενεῖς ὅλοι ὑπηρέτουν ὡς ἀξιωματικοί, ἀνελόγει πολλάκις εἰς ἀξιωματικὸς εἰς τρεῖς στρατιώτας ἢ ὑπαξιωματικούς.

Ὅτῳ ὄργανωμένη ἢ Πολωνία ἦτο προωρισμένη νά ἐξαφανισθῆ. Ἢδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ γείτονές της Σουηδοί, Ῥῶσοι, Αὐστριακοί, Πρῶσσοι ἐσκέπτοντο νά ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ἀδυναμίας της καὶ νά τὴν διαμελίσουν. Ἰδίως δὲ ἐνδιεφέροντο πρὸς τοῦτο οἱ Πρῶσσοι, ἵνα ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς μοναρχίας των. Ἀλλὰ διὰ νά καταστῆ δυνατὸς ὁ διαμελισμὸς, ἔπρεπε νά ἢ Πολωνία νά διατηρῆται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἀναρχίας, καὶ νά μὴ ἐπιχειρηθῆ θεραπεία αὐτῆς, ὡς ἐσκέπτοντο εὐγενεῖς τινες Πολωνοί. Ὅθεν ἡ Αἰκατερίνη ἢ μεγάλη καὶ ὁ Φρειδερίκος ὑπέγραψαν συμφωνίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου Γ', διὰ τῆς ὁποίας ἀνελάμβανον νά μὴ ἐπιτρέψουν καμμίαν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Πολωνίαν. Συγχρόνως δὲ συνεννοήθησαν νά κάμουν βασιλέα εὐνοούμενόν τινα τῆς Αἰκατερίνης εὐγενῆ Πολωνόν **Στανίσλαον Πονιατόβσκην**.

Ὅντως δύο ἀπόπειραι τῶν Πολωνῶν, ὅπως διὰ συνόδου καταργήσουν τὸ liberum veto καὶ ἀναδιοργανώσουν τὸ πολίτευμά των, ἐματαιώθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων διὰ τῆς εἰσβολῆς ῥωσικοῦ στρατοῦ εἰς

τὴν Πολωνίαν μὲ τὴν πρόφασιν τῆς προστασίας τῶν ὀρθοδόξων καὶ διαμαρτυρομένων. Ἄλλὰ τὴν δευτέραν φοράν Πολωνοὶ τινες ἀντέστησαν εἰς τοὺς Ῥώσους, ἤττηθέντες δὲ κατέφυγον εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Οἱ Ῥῶσοι κετεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἐκεῖ, καὶ ἔσφαξαν καὶ τινὰς Μουσουλμάνους (1768). Ὁ σουλτάνος τότε παρακινούμενος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥώσων. Κατὰ τοῦτον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οἱ Ῥῶσοι ἀνακατέλαβον μὲν τὴν Ἀζοφικὴν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαυτὴν, καὶ Βλαχίαν, ἔκαυσαν δὲ τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Τσεσμέν ἀπέναντι τῆς Χίου. Ἡ ἤττα τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας. Ἡ κατάληψις τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἐθορόβησε τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, καὶ ἰδίως τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ Β'. Οὗτος ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ τὸν Δούναβιν ὀλόκληρον αὐστριακὸν καὶ νὰ φέρῃ τὰ σύνορα τοῦ κράτους του μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἄλλ' ἤδη οἱ Ῥῶσοι καταλαβόντες τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας ἀπέκοπτον εἰς αὐτὸν τὴν διάβασιν. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν προσήγγισε πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἵνα ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ῥώσους νὰ ἐκκενώσουν τὰς κατακτηθείσας ἐπαρχίας. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνησύχησε τὸν Φρειδερίκον, ὅστις ὡς σύμμαχος τῆς Αἰκατερίνης ἐδλεπεν ὅτι θὰ περιεπλέκετο εἰς νέον μέγαν πόλεμον, ἐκ τοῦ ὁποίου Αὐστριακοὶ μὲν καὶ Ῥῶσοι ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιηθοῦν λαμβάνοντες τμήματα τῆς Τουρκικῆς αυτοκρατορίας, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν θὰ ὠφελεῖτο, καὶ ἐπομένως ἡ ἰσορροπία θὰ ἐταράσσεται εἰς βῆρος του. Προέτεινε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀφήσουν τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἀποζημιωθοῦν διὰ πολωνικοῦ ἐδάφους. Ἡ πρότασις ἐγένε δεκτὴ καὶ συνήφθη ἡ ἐγκληματικὴ συνθήκη τοῦ 1772, διὰ τῆς ὁποίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς διμοιράζετο ἔδαφος οὐδετέρου κράτους, τῆς Πολωνίας.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὴν Γαλλικίαν, ἡ Πρωσσία τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν, καὶ ἡ Ῥωσία τὴν Λιθουανίαν. Ἡ πολωνικὴ συνέλευσις συγκληθεῖσα νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην ἀντέστη ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἐν τέλει Ῥωσικοὶ, πρωσσικοὶ καὶ αὐστριακοὶ στρατοὶ κατέλαβον κατὰ μικρὸν ἑλὴν τὴν χώραν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Βαρσοβίας. Τότε πλέον ἡ συνέλευσις καὶ ὁ βασιλεὺς συγκατετέθησαν εἰς τὴν διανομήν, συγχρόνως δὲ ὑποσχέθησαν νὰ μὴ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα τῆς χώρας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο παρέσχε μετὰ 20 ἔτη εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις τὴν ἀφορμὴν νὰ συμπληρώσουν τὸ ἐγκλημά των καὶ νὰ καταστρέψουν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν Πολωνίαν. Διδαχθέντες ἐκ τῶν παθημάτων των οἱ εὐ-

γενείς Πολωνοί ἐπεχείρησαν τὸ 1791 νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμά των. Ῥῶσοι καὶ Πρῶσοι ἐξ ὀνόματος τῆς συνθήκης τοῦ 1772 εἰσέβαλον εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ προέβησαν εἰς δεύτερον διαμελισμὸν αὐτῆς (1793). Οἱ Πολωνοὶ ἐξηγέρθησαν. Μετὰ ἀγῶνα ἕμως ἡρωϊκόν, καθ' ὃν οἱ ἀγρόται στρατευόμενοι μετὰ τῶν εὐγενῶν ὡς μόνον ἔπλα εἶχον τὰ δρέπανά των, οἱ Πολωνοὶ συνετρίβησαν. Τότε ἐπηκολούθησεν ὁ τρίτος πλήρης διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας μεταξὺ Ῥωσίας, Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας (1795).

8. Ἀποικιακὸς ἀγὼν μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ἰνδία καὶ Καναδᾶς.

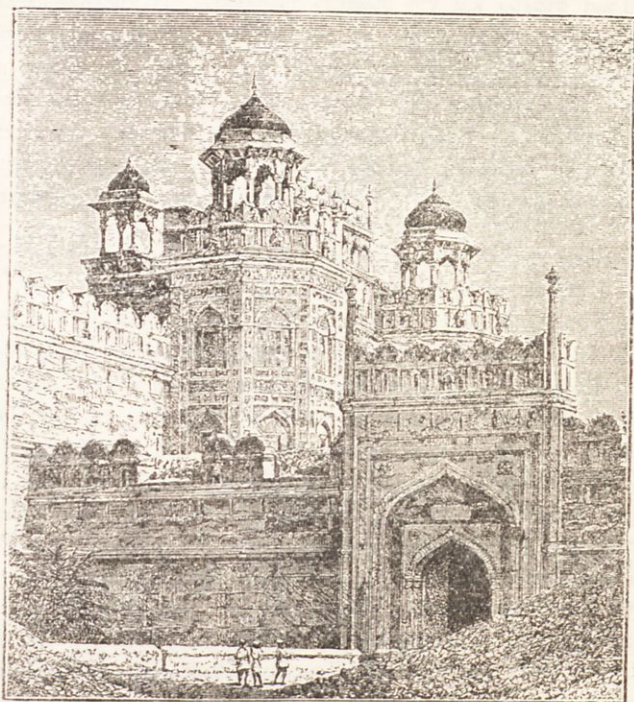
Παραλλήλως πρὸς τὴν αὐστροπρωσικὴν σύγκρουσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, μετέσχον Γαλλία καὶ Ἀγγλία, ἄλλη σύγκρουσις ἐξειλίχθη ἀπὸ τοῦ 1742 μέχρι τοῦ 1763 μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Αἰτία τῆς συγκρούσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὁ οικονομικὸς καὶ ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς. Τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας ἀνησύχει τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας. Θέατρον τῆς συγκρούσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἐν Ἀμερικῇ ὁ Καναδᾶς, ἐν Ἀσίᾳ αἱ Ἰνδίαί. Ἡ σύγκρουσις αὕτη ἐκ σφάλματος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Γάλλων.

Ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἀποικιακαὶ κατακτήσεις. Παρὰ τὰς προσπάθειάς των Ἀγγλων καὶ τῶν Γάλλων οἱ Πορτογάλλοι καὶ Ἴσπανοὶ καθ' ἕλον τὸν 16ον αἰῶνα εἶχον κατορθώσει νὰ διατηρήσουν μόνον εἰς χεῖράς των τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον, καὶ μόνον αὐτοὶ εἶχον ἀποικίας. Οἱ Πορτογάλλοι ἀπέβλεπον ἰδίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατηύθυνον τὰς προσπάθειάς των εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ Ἴσπανοὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάκτησιν ἐδαφῶν καὶ εἰς τὸ νὰ δημιουργήσουν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιακὸν κράτος ἀποτελοῦν ἐπέκτασιν τῆς μητροπόλεως.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ἀγγλοὶ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου οἱ Γάλλοι ἠθέλησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τῶν Πορτογάλων καὶ Ἴσπανῶν. Ἐπεχείρησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς Ἰνδίας, ὡς οἱ Πορτογάλλοι, καὶ ἐπέδιώξαν κατακτήσεις ἐν Ἀμερικῇ, ὡς οἱ Ἴσπανοί. Αἱ δύο ἐπιχειρήσεις ἐγίναν ὑπὸ συνθήκας διαφόρους. Ἡ κατάκτησις ἐδαφῶν ἐν Ἀμερικῇ ἐγίνεν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων.

Ἐπὶ τὴν ἰνδία ἐμπορικὴν προσπάθειαν ἐγένετο ὑπὸ ἰδιωτῶν συσσωματωθέντων εἰς ἑταιρείαν.

Αἱ ἐμπορικαὶ ἑταιρεῖαι τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ πρώτη ἑταιρεία ἐγένετο ὑπὸ Ὀλλανδῶν. Οἱ Ὀλλανδοὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπλεον εἰς Λισσαβῶνα καὶ ἐκεῖθεν ἐλάμβανον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Μετὰ τὴν ἐπα-

Εἰκ. 25. Τμῆμα τοῦ περιβόλου καὶ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου τοῦ μεγάλου Μογγόλου.

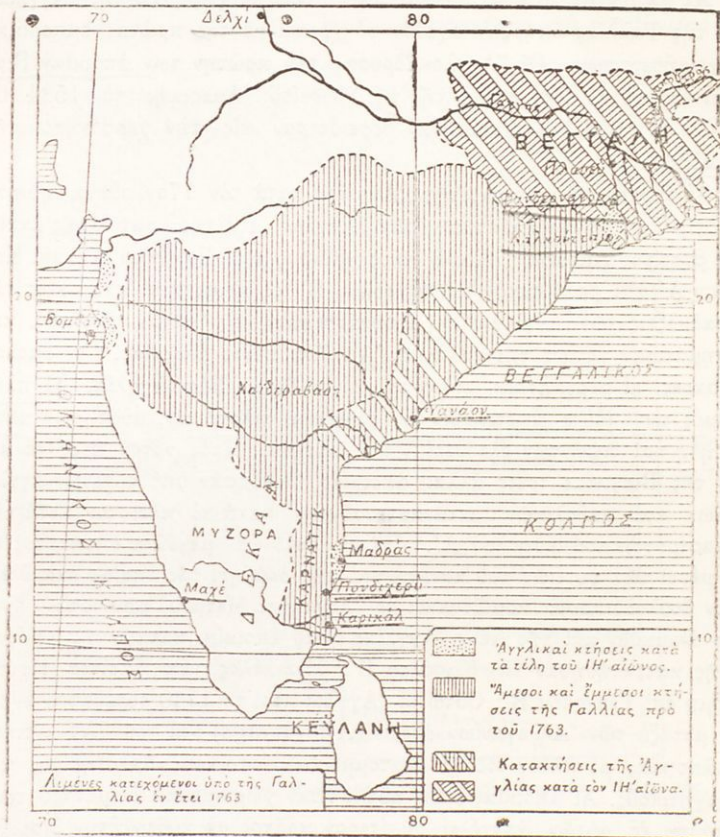
νάστασιν ἔμωσ ὁ Φίλιππος Β' ἀπηγόρευσε εἰς αὐτοὺς πᾶν ἐμπόριον μετὰ τῆς Πορτογαλλίας. Τὰ Ὀλλανδικὰ πλοῖα τότε ἤρχισαν νὰ πλέουν πρὸς ἀναζήτησιν τῶν προϊόντων τούτων ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς λιμένας τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπικίνδυνον, διότι οἱ Πορτογάλλοι μετεχειρίζοντο ὡς πειρατὰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς ἐμπόρους, οἱ ὅποιοι ἐταξίδευσον εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Οἱ ἰδιῶται χωριστὰ δὲν ἦσαν τόσοι πλούσιοι,

ώστε νά καταρτίσουν στόλον πολεμικόν ἱκανόν νά πολεμήσῃ πρὸς τὰ πορτογαλλικὰ πλοῖα. Ἰδιῶται λοιπὸν καὶ πόλεις τῆς Ὀλλανδίας συνήνωσαν τὰ κεφάλαιά των. Ἐσχηματίσθησαν οὕτω ἔμπορικοὶ οἴκοι, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐξῷπλιζεν ἴδια πλοῖα. Ὅλοι κατόπιν οἱ οἴκοι οὗτοι συνηνώθησαν εἰς μίαν ἑταιρείαν, ἣ ὁποία ἐπεφορτίσθη τὴν συντήρησιν στρατοῦ καὶ στόλου καὶ τὴν σύναψιν συνθηκῶν. Ἡ κυβέρνησις δὲ ἔδωκεν εἰς τὴν ἑταιρείαν αὐτὴν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἔμπορίου μετὰ τῶν Ἰνδιῶν μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς λιμένας τῆς ἄλλων πλοίων πλὴν τῶν τῆς ἑταιρείας. Ἡ ἑταιρεία αὕτη ἠὺδοκίμησε τόσον, ὥστε ἐπὶ τέλους, βοηθοῦσης καὶ τῆς εὐγενοῦς πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς συμπεριφορᾶς, κατῴρθωσε νά ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Πορτογάλλων τὰς γήσους τῶν ἀρωμάτων καὶ τὸ ἔμπόριον τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ἔκαμε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ Γάλλους νά τὴν μιμηθοῦν.

Ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἑταιρεία διὰ τὸ ἔμπόριον τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἔγινε τὸ 1599 εἰς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ. Ἡ πρώτη γαλλικὴ ἑταιρεία ἔγινε τὸ 1604 ἐπὶ Ἐρρίκου Δ'. Τὸ 1639 ἡ ἀγγλικὴ ἑταιρεία εἶχεν ἰδρύσει ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης τὸ ἔμπορικὸν πρακτορεῖον Μαδράς (Madras), τὸ ὁποῖον κατὰ μικρὸν ἀπέβη πόλις σπουδαία καὶ τὸ κέντρον ὄλων τῶν ἐργασιῶν τῆς ἑταιρείας εἰς τὴν Ἰνδικήν. Μετ' ὀλίγον ἡ γαλλικὴ ἀναδιοργανωθείσα διὰ τοῦ Κολθέρτου ἔδρυσεν εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὸ Πονδιχερὺ (Pondichery) ὀλιγώτερον τῶν 150 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς Μαδράς. Ὀλίγον κατόπιν ἡ γαλλικὴ ἔδρυσεν τὴν Σανδερναγόραν (Chandernagor) εἰς ἓν ἐκ τῶν στομιῶν τοῦ Γάγγου, καὶ 25 χιλιομέτρα μακρὰν αὐτῆς ἡ ἀγγλικὴ τὴν Καλκοῦταν. Καὶ αἱ δύο ἑταιρεῖαι προώδευσαν πολὺ. Αἰτία δὲ ἦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μετὰ τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμον συμμαχία τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἣ ὁποία παρεῖχεν ἀσφάλειαν τῆς θαλάσσης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν Ἰνδιῶν, ἣ ὁποία ἦτο εὐνοϊκὴ πρὸς διείσδυσιν εἰς αὐτὰς ξένων καὶ ἀνάπτυξιν τῆς πολιτικῆς των ἐπιρροῆς.

Ἡ Ἰνδικὴ χερσονήσος περιλαμβάνουσα πληθυσμὸν πλέον τῶν 200 ἑκατομμυρίων κατοίκων κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὑπήγετο εἰς μίαν μουσουλμανικὴν δυναστείαν καταγωγῆς μογγολικῆς. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς ἐλέγετο μέγας Μογγόλος. Ἡ ἔδρα αὐτοῦ Δέλιον (Delhi) ἐπὶ ἑνὸς παραποτάμου τοῦ Γάγγου προσεῖλκυε τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν μὲ τὰ ὑπερμεγέθη τεῖχη της, μὲ τὰ παραδόξου ἀρχιτεκτονικῆς τεμένη της μὲ τὰ τεράσια ἀνάκτορά της (ἐν ἐξ αὐτῶν εἶχε χιλίους μαρμαρίνους κίονας) καὶ μὲ τὴν μυρμηκιὰν τῶν δύο ἑκατομμυρίων κα-

τοίκων της. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἤρχισε νὰ διαμελιζέται. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν κατέστησαν ἀνεξάρτητοι καὶ ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν πρὸς ἀλλήλους.

Εἰκ. 26. Ἀγγλικαὶ καὶ γαλλικαὶ κτήσεις ἐν Ἰνδικῇ περὶ τὸ 1750.

Ἡ κατάστασις αὕτῃ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν ἑταιρειῶν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, τὴν ἰδέαν νὰ μεταβάλουν τρόπον ἐνεργείας. Κατὰ πρῶτον κατήρτισαν ἴδιον στρατὸν καὶ κατέστησαν τὰς πόλεις τῶν ἀνεξαρτήτους. Ἐπειτα ἀνεμείχθησαν εἰς τὰς ἑρίδας τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων, εἰς τοὺς ὁποίους παρεῖχον τὴν συνδρομὴν τῶν ἀντὶ πολλῶν χρη-

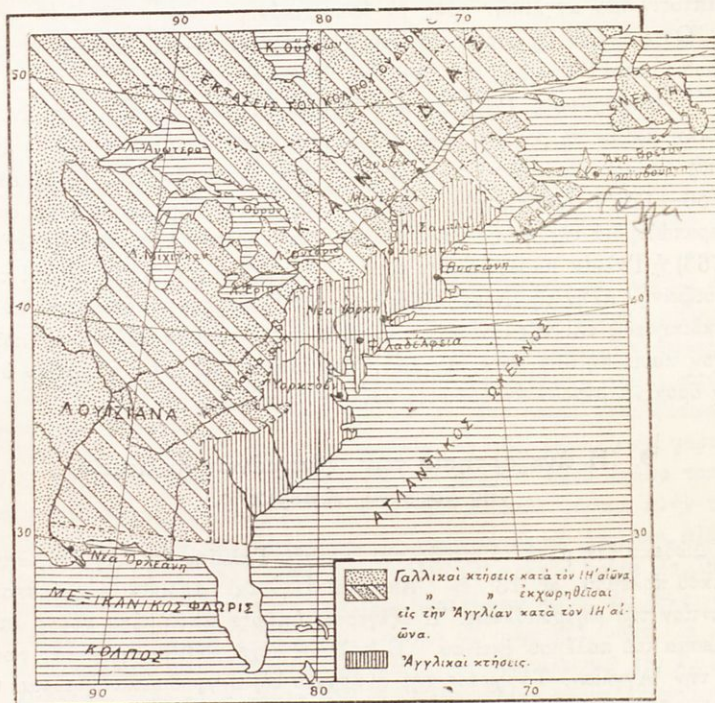
μάτων και ἀντι παραχωρήσεως ἔδαφῶν. Ἄλλὰ κατόπιν ἡ γειτνίασι τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν δύο ἐταιρειῶν προεκάλεσε τὴν ἀμοιβαίαν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν.

Αἱ ἀποικίαι. Καὶ αἱ πρῶται ἀποικιακαὶ ἐπιχειρήσεις τῆς Ἑγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὑπῆρξαν σχεδὸν σύγχρονοι μετὰ τὰς πρῶτας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των. Οἱ Ἕγγλοι ἔδρυσαν τὴν πρώτην τῶν ἀποικίαν Βιργινίαν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀκτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς τὸ 1584. Οἱ Γάλλοι τὸ 1604 ἐγκατεστάθησαν βορειότερον εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἀκαδίας.

Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Ἑγγλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἠνθόνησαν τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν τῶν Ἑγγλων ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰακώβου Α' καὶ Καρόλου Α' καὶ βραδύτερον τοῦ Καρόλου Β' οἱ πουριτανοὶ φεύγοντες τὰς καταδιώξεις τῶν ἀγγλικανῶν μετηνάστευσαν εἰς μέγαν ἀριθμὸν, καὶ ἐσχημάτισαν νοτίως τῆς γαλλικῆς Ἀκαδίας πέντε ἀποικίας, τῶν ὁποίων τέσσαρες, αἱ βορειότεραι, εἶχον τὸ κοινὸν ὄνομα Νέα Ἑγγλία. Ὁ πληθυσμὸς των ἰδίως ἀποτελεῖτο ἐκ γεωργῶν φιλοπόνων, αὐστηρῶν κατὰ τὰ ἥθη καὶ διψῶντων ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα. Πρὸς νότον πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιργινίας τρεῖς ἄλλαι ἀποικίαι ἰδρύθησαν ὑπὸ εὐγενῶν ἀγγλικανῶν καὶ καθολικῶν μεταναστευσάντων κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καρόλου Α'. Ἐξῶν ἐκεῖ ὡς μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἐν τῇ μέσῃ τῶν φυτειῶν τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ὀρύζης, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν δοῦλοι μαῦροι κομιζόμενοι ἐξ Ἀφρικῆς. Μεταξὺ τῶν νοτίων τούτων ἀποικίων καὶ τῆς Νέας Ἑγγλίας τρεῖς ἀποικίαι καταγωγῆς Ὀλλανδικῆς κατεκτήθησαν ἐπὶ Καρόλου Β'. Μία τέλος νέα ἀποικία ἰδρύθη ἀκόμη ἐπὶ Γεωργίου Β'. Οὕτω οἱ Ἕγγλοι περὶ τὸ 1740 εὐρέθησαν ἔχοντες μεταξὺ τῶν Ἀλλεγανίων ὀρέων (Alleghangs) καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ 13 ἀποικίας μετὰ πλέον τοῦ 1 ἑκατομμυρίου κατοίκους δραστηρίους καὶ ἐνεργητικούς. Αἱ ἀποικίαι ὅμως αὐταὶ ἦσαν χωρισμέναι ἀναμεταξὺ των. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει ἰδιαιτέρον κράτος μετὰ κυβερνήτην διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἑγγλίας καὶ μετὰ βουλὴν συγκεϊμένην ἐκ βουλευτῶν ἀποίκων. Σπουδαῖαι δὲ ἐμπορικαὶ πόλεις εἰς αὐτὰς ἀπέβησαν ἢ Βοστώνη, ἢ Νέα Ὑόρκη, ἢ Φιλαδέλφεια. Ἐκτὸς τούτου ὅμως οἱ Ἕγγλοι εἶχον ἀποκτήσει τὴν Νέαν Γῆν καὶ τὴν Ἀκαδίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πολέμου.

Σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς Ἀκαδίαν ἐπὶ Ἐρ-

ρίκου Δ' οί Γάλλοι εισέδυσαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Καναδᾶν. Τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέλαβον, ὠνόμασαν Νέαν Γαλλίαν. Αἱ χῆραι αὗται ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ δασῶν μὲ ἀπείρους λειμῶνας, τοὺς ὁποίους διέτρεχον ἀγέλαι βονάσων, καὶ μὲ ρύακας ἀφθόνων ὑδάτων. Κατ' ἀρχὰς ἐκεῖ ὑπῆρχον μόνον ἀλιεῖς, κυνηγοί, ἔμποροι δερμάτων καὶ παραγγελιοδόχοι. Ὁ ἀληθὴς ἀποικισμὸς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Κολβέρτου.

Εἰκ. 27. Γαλλικαὶ καὶ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς βορείου Ἀμερικής.

Τότε ὁ Καναδᾶς κατέστη οὐχὶ πλέον ἀποικία, ἀλλὰ γαλλικὴ ἐπαρχία, καὶ διψοῦτο ὅπως ἐκεῖνα. Τέσσαρες περίπου χιλιάδες ἀγρόται φιλόπονοι τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Βρεττανίας, ὀδύνηδες τοῦ κράτους μετηνάστευσαν εἰς τὴν Νέαν Γαλλίαν. Συγχρόνως οἱ Γάλλοι ἐφέρθησαν πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς ἀντιθέτως ἢ οἱ Ἴσπανοί. Ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ἐχριστιανίσουν καὶ νὰ τοὺς κάμουν φίλους. Αὕτη ἡ πολιτικὴ προσεῖλκυεν αὐτοὺς. Ἐξ ἄλλου τολμηροὶ ἐρευνηταὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν,

κατὰ μικρὸν δ' ἔφθασαν μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ. Ὅλην τὴν χώραν ταύτην ὠνόμασαν Λουϊζιανὴν πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου. Τὸ 1717 δὲ ἔθεσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μισισσιππὶ τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς Νέας Ὁρλεάνης. Τὸ 1740 ὁ γαλλικὸς πληθυσμὸς τοῦ Καναδᾶ καὶ τῆς Λουϊζιανῆς δὲν ἀνήρχετο εἰς 24 χιλ. κατοίκους. Ἐν τούτοις αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ἔθετον εἰς κίνδυνον τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἀγγλικῶν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὅστε καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, ὅπως καὶ ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἢ σύγκρουσις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἦτο ἀναπόφευκτος.

Ἡ σύγκρουσις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ἡ σύγκρουσις καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐπῆλθε, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἐν Εὐρώπῃ Γαλλία καὶ Ἀγγλία συνεκρούσθησαν κατὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον (1756—1763). Καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν β. Ἀμερικὴν ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἥττης τῶν Γάλλων. Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1763) ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιανὴν πλὴν τῆς Νέας Ὁρλεάνης, καὶ παρητήθη πάσης πολιτικῆς διεκδικήσεως ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς. Αἱ πέντε ἐκεῖ γαλλικαὶ πόλεις, αἱ ὅσαι εἶχον κυριεωθῆ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἑταιρείαν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μένουν ἀνοχύρωτοι καὶ ἀνευ φρουρᾶς.

9. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

Δώδεκα ἔτη μετὰ τὸ πέρας τοῦ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀποικιακοῦ πολέμου, αἱ 13 ἐν Ἀμερικῇ ἀγγλικάι ἀποικίαι ἐξηγγέρθησαν ἐναντίον τῆς μητροπόλεως. Ἡ ἐξέγερσις ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ἐκείνου. Ὁ πόλεμος εἶχε κοστῖσαι μεγάλα ποσὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ χρέος τῆς ἀνήρχετο εἰς 2 1/2, δισεκατομμύρια. Οἱ φόροι ἦσαν τόσοι βαρεῖς, ὥστε ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ τοὺς αὐξήσουν ἀκόμη. Ὁ Γεώργιος Γ' καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐνόμισαν ὅτι διὰ νὰ πληρωθοῦν τόσσαι θυσίαι, ἔπρεπεν οἱ Ἀγγλοὶ νὰ λάβουν ἐκ τῶν ἀποικίων τινων τὰς εὐρύτερας ἐμπορικὰς ὠφελείας. Ἐκρίναν ὡσαύτως ὀρθὸν ὅτι αἱ ἀποικίαι ὄφειλον νὰ ὑποστοῦν τὸ ἀναλογικόν εἰς αὐτὰς μέρος ἐκ τῶν κοινῶν βαρῶν. Παρήγγειλαν λοιπὸν νὰ ἐφαρμόζωνται αὐστηρῶς οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἐξησφάλιζον εἰς τὰ ἀγγλικά πλοῖα τὸ μονοπώλιον τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου εἰς τὰς ἀποικίας, μετ' ἀπόφασιν δὲ τοῦ κοινοβουλίου

ἐπέβαλον καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν.

Αἱ ἀποφάσεις αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ ἐμπορικὸν μονοπώλιον δὲν συνεκίνησαν τοὺς Ἀμερικανούς, διότι ἦσαν βέβαιαι ὅτι ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν ἀκτῶν θὰ ἠδύναντο ἐλευθέρως παρὰ ταύτας νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λαθρεμπόριον. Τοῦναντίον ἕως ἐξηγγέρθησαν ἐναντίον τοῦ φόρου τοῦ χαρτοσήμου. Ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἀποικιῶν συνήλθον εἰς Φιλαδέλφειαν καὶ διεμαρτυρήθησαν ἀπὸ κοινοῦ ἐξ ὀνόματος τῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν. «Ἐγκαταλείποντες τὴν Ἀγγλίαν, ἔλεγον, οἱ ἀποικοὶ, δὲν ἔπαυον νὰ εἶναι Ἀγγλοὶ. Εἶχον διατηρήσει ἕλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ Ἀγγλοῦ πολίτου, σπουδαιότερον τῶν ὁποίων ἦτο νὰ μὴ πληρώνη κανένα φόρον, ἐὰν δὲν ἤθελε συναινέσει ἢ ὁ ἴδιος ἢ δι' ἀντιπροσώπου εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων. Ἐπομένως οἱ ἀποικοὶ μὴ ἔχοντες ἀντιπροσώπους εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν ὤφειλον νὰ πληρῶνουν φόρους».

Αὕτη ἡ θεωρία ἐπεδοκιμάσθη καὶ ὑπεστηρίχθη καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὸ κοινοβούλιον ὑπὸ τῶν Οὐίγων, καὶ ὁ φόρος τοῦ χαρτοσήμου κατηργήθη. Ἀλλὰ τὸν ἀντικατέστησαν διὰ τελωνιακῶν δασμῶν ἐπὶ ὠρισμένων ἐμπορευμάτων κομιζομένων ἐξ Ἀγγλίας, τοῦ σιδήρου, τοῦ χάρτου, τῆς ὕλης, τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ τεύου. Οἱ Ἀμερικανοὶ τότε ἔπαυσαν νὰ ἀγοράζου ἐμπορεύματα ἐπιβεβαρωμένα μὲ τὸν τελωνιακὸν φόρον, καὶ τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον ἐξέπεσεν εἰς τὸ τρίτον. Μετὰ ἀγῶνα τριῶν ἐτῶν ἡ κυβέρνησις κατήργησε καὶ τοὺς τελωνιακοὺς φόρους πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ τεύου (1770). Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀφήσουν πλέον νὰ ἐκφορτωθῇ τέτον. Τὸ 1773 τρία πλοῖα μὲ φορτίον τεύου εἰσήλθον εἰς τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης. Ἀμερικανοὶ μετημφισμένοι εἰς ἰθαγενεῖς εἰσέδυσαν εἰς αὐτὰ καὶ ἔρριψαν τὸ φορτίον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρὸς ἐκδίκησιν ἐκήρυξεν ἐν ἀποκλεισμῷ τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης, μέχρις οὗ ἤθελε πληρῶσει τὴν ἀξίαν τῶν καταστραφέντων ἐμπορευμάτων. Ἡ Βοστώνη ἐζήτησε τότε τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων ἀποικιῶν. Ἀντιπρόσωποι συνήλθον εἰς Φιλαδέλφειαν εἰς συνέδριον, τὸ ὁποῖον μετὰ νέαν καὶ πανηγυρικὴν ἔκθεσιν τῶν συνταγματικῶν των θεωριῶν εἰς μίαν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων των, ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἀπεσταλμένοι δὲ εἰς ἐκάστην ἀποικίαν ἀνέλαβον νὰ ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν κατοίκων, ἐσχηματίσθησαν στρατιωτικὰ σώματα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς ἐπιτηρήσεως, καὶ ἰδρῦθησαν μικραὶ ἀποθηκαὶ ὀπλων εἰς

διάφορα σημεία. Τὴν 9ην Ἀπριλίου 1775 ἀπόσπασμα ἀγγλικῶν στρατοῦ σταλέν, ἵνα διαρπάσῃ μίαν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν αὐτῶν παρὰ τὴν Βοστώνην, συνεκρούσθη μὲ τοὺς Ἀμερικανοὺς στρατιώτας. Ἐπεσαν ἑκατέρωθεν νεκροὶ τινες. Ἐοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ὅστις διήρκεσεν ὀκτῶ ἔτη (1775—1783).

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἤρχισαν νὰ στρατολογοῦν. Συγχρόνως ὅμως διεκήρυξαν ὅτι σκοπὸς τῆς ἐξεγέρσεώς των δὲν ἦτο νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ νὰ ἀποτελέσουν κράτος ἀνεξάρτητον. Τὴν διακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας των ἔκαμε τὸ συνέδριον μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐν ἔτος βραδύτερον, τὴν 4 Ἰουλίου 1776. Ταύτης δὲ προηγίτο προσίμιον, εἶδος φιλοσοφικῆς ἐκθέσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ ἐδράζεται τὸ πολίτευμα τῶν κρατῶν. Διεκήρυττεν ἰδίως ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκ φύσεως ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται κυβέρνησις ἄνευ συναιεσίσεως τῶν κυβερνωμένων.

Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς καὶ λίαν δύσκολος. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον κεντρικὴν κυβέρνησιν. Τὸ συνέδριον ἦτο ὁ σύνδεσμος μετὰ τῶν κρατῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς τοὺς αὐτονόμους κυβερνήτας τῶν 13 κρατῶν. Ἐπειτα ὅλοι οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν προκήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Εἰς τὰ κεντρικὰ κράτη ἰδίως οἱ ἔμποροι καὶ οἱ μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἦσαν νομιμόφρονες, δηλ. πιστοὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον ὅπλα, ἐνδύματα, χρήματα. Ἐπρεπε νὰ κόψουν χαρτονομίσμα, ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνον ἐν Ἀμερικῇ. Τέλος εἶχον μεγάλας δυσκολίας εἰς τὸ νὰ σχηματίσουν στρατόν. Ἀλλὰ πάσας τὰς δυσκολίας ὑπερεπήδησαν, διότι ἔσχον ἓνα Οὐάσιγκτων (Washington), ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας των, καὶ τέλος διὰ τῆς βοήθειας τῆς Γαλλίας.

Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτων ἦτο πλούσιος ἰδιοκτῆτης φυτειῶν ἐν Βιργινίᾳ. Ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, 49 ἐτῶν, καὶ εἶχε διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Καναδά ὡς ἀξιωματικός. Ἐνεκα τούτου τὸ συνέδριον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Ἐδείχθη δὲ ὄντως στρατηγὸς δραστήριος, συνετὸς καὶ ἀφιλοκερδῆς, συγχρόνως δὲ καὶ πολιτικὸς ἐπιτήδειος.

Μέγα πλεονέκτημα διὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἦτο ὡσαύτως ἡ ἔκτασις τῆς χώρας των (πλέον τῶν 800 χιλιομέτρων) μὲ ὁδοὺς σπανίας.

μέ πολλοὺς ποταμοὺς ἀνευ γεφυρῶν, μέ δάση, μέ ἀπειρα διαστήματα χέρσα. Αὐταὶ αἱ φυσικαὶ δυσκολίαι ἔδωσαν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς μετὰ δύο ἐτῶν συμπλοκάς, συνήθως ἀτυχεῖς, τὴν πρώτην των μεγάλην ἐπιτυχίαν. Τὸ 1777 παρὰ τὴν **Σαρατόγαν** περικυκλώσαντες ἕνα ἀγγλικὸν στρατὸν τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῆ. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐξησφάλισε τὴν ἐπανάστασιν, διότι μετ' αὐτὴν ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς εἶχε προσελκύσει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων οἱ Γάλλοι εἶχον ἐργασθῆ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου των μέ τὴν σκέψιν ὅτι ἡ ἀγγλοαμερικανικὴ σύγκρουσις θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀνταποδόσεως. Ἀλλὰ τινες τῶν ὑπουργῶν ἐδίσταζον. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχάς ἤρκοοντο εἰς τὸ νὰ προμηθεύουν κρυφίως εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς χρήματα καὶ ὅπλα. Νεαροὶ ἀξιωματικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ μαρκήσιος Lafayette, μετέβησαν ὡς ἐθελονταί, ὅπως τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Οὐάσιγκτων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Σαρατόγας ἡ μερίς τῶν φιλοπολέμων ὑπερίσχυεν. Οἱ Γάλλοι ἤλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετ' ἀπεσταλμένου τῶν ἐπαναστατῶν, τοῦ **Φραγκλίνου**, καὶ ὑπέγραψαν μετ' αὐτοῦ ἐμπορικὴν συνθήκην καὶ συνθήκην συμμαχίας (1778).

Ὁ ἀγγλοαμερικανικὸς πόλεμος ἐγίνε τώρα καὶ ἀγγλογαλλικός, καὶ ἐξετάθη συγχρόνως εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, εἰς τὰς Ἀντίλλας, εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας, εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Ὁ Οὐάσιγκτων ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐνίκη τοὺς Ἀγγλοὺς ἐν Ἀμερικῇ. Κατὰ θάλασσαν ὁ γαλλικὸς στόλος κατώρθωσε νὰ ἀντιπαρατάσσεται εἰς τὸν ἀγγλικόν. Οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 1782 ἐξηντημένοι οἰκονομικῶς ἔκαμαν προτάσεις εἰρήνης. Αἱ διαπραγματεύσεις κατέληξαν εἰς τὴν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλίων (1783). Δι' αὐτῆς οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεγνώρισαν τὴν Ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν καὶ ἀφῆκαν εἰς αὐτὰς τὴν ὅπισθεν χώραν μέχρι τοῦ Μεσσισιπέη.

Ὁργάνωσις τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν. Τὸ νέον κράτος ὠργάνωθη δημοσπονδιακῶς κατόπιν πολλῶν συζητήσεων (1783—1787). Κατὰ τὸν ὀργανισμόν αὐτὸν ἐκάστη ἐκ τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν εἶναι κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρτητος. Ἐχει τὸν κυβερνήτην τῆς ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀσκεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ νομοθετικὸν τῆς σώμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελούμενον ἐκ δύο βουλῶν ψηφίζει τοὺς νόμους. Ἐχει τέλος τὰ δικαστήριά τῆς. Αἱ πολιτεῖαι συνδέονται μετὰ τῶν διὰ γενικοῦ συντάγματος. Τοῦτο διακρίνει τρεῖς ἐξουσίας, τὴν ἐκτελε-

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἐκδόσις ε'.

στικήν, τὴν νομοθετικήν καὶ δικαστικήν. Περιορίζονται ὅμως αἱ ἐξουσίαι αὗται εἰς τὰς ἐξωτερικάς ὑποθέσεις, εἰς τὴν διπλωματίαν, τὸν στρατόν, τὸν στόλον, εἰς τὰ ἐμπορικὰ ζητήματα καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν τελωνιακῶν δασμῶν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς ἓνα πρόεδρον ἐκλεγόμενον κατὰ τετραετίαν ἐφ' ἅπαξ ὑπὸ συλλόγου ἐκλεκτόρων διοριζομένων ὑπὸ τῶν κρατῶν. Ὁ πρόεδρος εἶναι μόνος ὑπεύθυνος καὶ αὐτὸς διορίζει αἴους δὴποτε θέλει ὑπουργούς. Εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ ὑπογράφει συνθήκας μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐπικυρώσεως ὑπὸ τῆς γερουσίας. Τὴν νομοθετικήν ἐξουσίαν ἔχει τὸ συνέδριον (Congrès) συγκείμενον ἐκ δύο συνελεύσεων, τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Οἱ ψηφιζόμενοι ὅμως νόμοι πρέπει νὰ ἐπικυρωθοῦν καὶ ὑπὸ τοῦ προέδρου. Οἱ γερουσιασταὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν διαφόρων κρατῶν, οἱ βουλευταὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς ἀνώτατον δικαστήριον ἐξ 9 μελῶν διοριζομένων ἰσοθίως ὑπὸ τοῦ προέδρου. Τοῦτο δικάζει τὰς ἐριδας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἢ μεταξὺ προέδρου καὶ γερουσίας.

Ὁ ἀπελευθερωτικὸς τῆς βορείου Ἀμερικῆς πόλεμος δὲν ἔσχε μόνον ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν ἑνὸς κράτους, τὴν ἐξασθένεισιν τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς τιμῆς τῆς Γαλλίας. Οὗτος ἔσχε ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ ἀποτελέσματα πολιτικὰ σοβαρά. Οὗτος ἐχρησίμωσεν ὡς παράδειγμα καὶ ἐπέσπευσε τὴν ἐκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

10. Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν. Ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ὁ τρόπος τῆς θεραπείας τῶν ἐπιστημῶν μετεβλήθη. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀνεζήτησαν τὴν ἐπιστήμην εἰς τὰ ἀρχαῖα βιβλία. Σοφὸς ἐθεωρεῖτο ὁ γνωρίζων, τί εἶχον γράψει οἱ ἀρχαῖοι, ὁ Γαληνὸς εἰς τὴν Ἱατρικήν, ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως κατὰ μικρὸν κατενόησαν ὅτι τὸ μόνον μέσον τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ παρατήρησις τῶν φαινομένων. Οἱ σοφοὶ ἠσχολοῦντο ὀλιγώτερον εἰς τὸ νὰ κατανοοῦν ὅ,τι εἶχε λεχθῆ πρὸ αὐτῶν, παρὰ εἰς τὸ νὰ μελετοῦν ὅ,τι ἠδύναντο νὰ ἴδουν οἱ ἴδιοι. Κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ κάμνουν πειράματα καὶ συλλογὰς. Ἐφεβρον τότε οἱ σοφοὶ διάφορα ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων διεηκόλυνον τὰς παρατηρήσεις των, τὸ μικροσκόπιον, τὸ τηλεσκόπιον, τὸ βαρόμετρον, τὸ θερμόμετρον, τὴν πνευματικὴν

άντλιαν, τὴν *ἠλεκτρικὴν μηχανήν*. Διὰ τὰ ἀνακρινώονον δὲ τὰς παρατηρήσεις των καὶ τὰς θεωρίας των οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, δὲν ἤρουν πλέον τὰ βιβλία. Ἰδρυσαν ἐταιρείας ἐπιστημονικὰς, αἱ ὁποῖαι ἔκαμναν τακτικὰς συνεδριάσεις καὶ ἐξετύπωνον πρακτικὰ τῶν διαλέξεων. Αἱ περιφημότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ *βασιλικὴ ἐταιρεία τοῦ Λονδίνου* (1665), ἡ *Ἀκαδημία τῶν Παρισίων* ἱδρυθεῖσα ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ ἡ *Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου* ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Φρειδερίκου Β'.

Εἰκ. 28. Poussin: οἱ ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας.

Τὰς μεγαλυτέρας προόδους ἔκαμνον ἡ *ἀστρονομία*. Μέχρι τέλους τοῦ μεσαίωνος οἱ ἀστρονόμοι παρέμενον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου. Κατὰ τοῦτο ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, περὶ αὐτὴν δὲ στρέφονται οἱ ἀστέρες, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ μεγάλοι ἀστρονόμοι ἤρχισαν νὰ ἀνατρέπουν τὸ σύστημα τοῦτο. Πολωνός τις ἱερεὺς ὁ *Κοπέρνικος*, (Copernic) ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι πλανήτης στρεφόμενος περὶ τὸν ἥλιον. Γερμανός τις διδάκτωρ πανεπιστημίου, ὁ *Κέπλερος* (Kepler), ἐκανόνισε τοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον. Ἄλλος διδάκτωρ, ὁ Ἰταλὸς *Γαλιλαῖος* (Galileo), προσέθεσεν ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ ἑαυτὴν εἰς 24 ὥρας. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ ἀστρονομία ἐτελειοποιήθη κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου *Νεύτωνος* (Newton) ἐξευ-

ρέσεως τοῦ γενικοῦ νόμου τῆς βαρύτητος. Αἱ θεωρίαι αὗται κατ' ἀρχὰς ἐπεριφρονήθησαν. Ἦναντιοῦντο εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου τὸ καθιερωμένον ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Συνεκρούοντο πρὸς τὴν κοινὴν αἰσθησιν, ἣ ἐποία σπανίως εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἐπιστήμην. Οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων δὲν τὰς ἀπεδέχθησαν. Ἡ ἱερά ἐξέτασις ἀπηγόρευσε νὰ διδάσκηται ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνίκου καὶ διέταξε νὰ ἐξαφανισθοῦν

Εἰκ. 29 *Lebrun 3* Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν Ὀλλανδίᾳ
(τοιχογραφία τῶν Βερσαλλιῶν).

τὰ ἔργα του. Ὁ Γαλιλαῖος ἤχθη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατεδικάσθη (1632) νὰ ἀποκηρύξῃ τὰς θεωρίας του καὶ πρὸς ἐξίλασμον νὰ ἀπαγγέλλῃ ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐπὶ τρία ἔτη τοὺς 7 ψαλμοὺς τῆς μετανοίας. Ἐκρατήθη δὲ ὑπὸ ἐπιτήρησιν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ἡ γεωμετρία καὶ ἡ στοιχειώδης ἀλγεβρα τὸν 17ον αἰῶνα προήχθησαν πολὺ ὑπὸ τοῦ **Λειβνιτίου** (Leibnitz) καὶ ἄλλων.

Ἡ **φυσικὴ** τοῦ μεσαίωνα περιωρίζετο εἰς τοὺς νόμους τοῦ Ἀρχιμήδους. Ὁ Γαλιλαῖος τώρα ἐφεῦρε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Ὁ Τορρικέλης (Torricelli) τὸ βαρόμετρον καὶ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος. Ὁ Νεύτων τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος.

Ἡ φιλοσοφία. Οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀναγεννήσεως ἐθαύμαζον ἀκόμη παρὰ πολὺ τοὺς ἀρχαίους, ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ σκέπτονται αὐτοτελῶς. Ἡ νέα φιλοσοφία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐδημιουργήθη

δὲ ὑπὸ τοῦ Ἁγγλοῦ Βάκωνος (Bacon), τοῦ Γάλλου Descartes, τοῦ Γερμανοῦ Δειβνιτίου (Leibnitz) καὶ τοῦ Ἰουδαίου Ὀλλανδοῦ Σπινόζα (Spinoza). Οἱ φιλόσοφοι τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν ἐδέχοντο, ὡς οἱ σχολαστικοί, ἀσυζητητὴν πλέον πᾶν θ,τι ἐλέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ζητοῦν διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς παρατηρήσεως νὰ καταρτίσουν σύστημα, τὸ ἑποῖον νὰ καθιστᾷ τὸν κόσμον νοητὸν καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ σκέψεως καὶ ὕλης. Ἀλλὰ δὲν πολεμοῦν τὴν θρησκείαν. Ὅλοι δέχονται τὴν ὑπαρξίν ψυχῆς διακεκριμένης τοῦ σώματος.

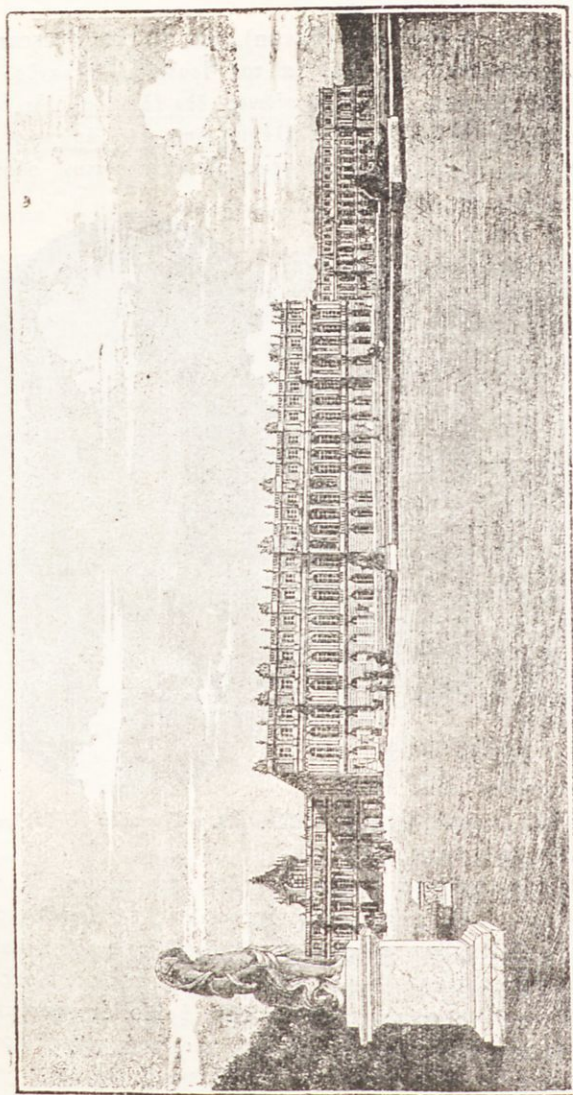
Ἡ λογοτεχνία. Ἡ λογοτεχνικὴ κίνησις τῆς ἀναγεννήσεως περατοῦται ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος. Δὲν ἀναφαίνονται πλέον μεγάλοι συγγραφεῖς οὔτε ἐν Ἰσπανίᾳ, οὔτε ἐν Ἰταλίᾳ, οὔτε ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ Γαλλία ἐπὶ ἓνα αἶωνα ἀπομένει ἡ μόνη χώρα τῆς λογοτεχνίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἢ ὅποια ὀνομάζεται αἰὼν τοῦ Λουδοβίου ΙΔ', ἀναφαίνονται πολλοὶ μεγάλοι συγγραφεῖς εἰς ἅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας, τὴν τραγωδίαν, τὴν κωμωδίαν, τὴν βουκολικὴν ποίησιν, τοὺς μύθους, τὴν ῥητορικὴν. Οἱ μεγαλύτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Corneille, ὁ πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγωδίας, καὶ ὁ Racine ὁ τελειωτὴς αὐτῆς, ὁ Descartes, ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ὁ μέγας φυσικομαθηματικὸς Pascal, ὁ Molière περίφημος διὰ τὰς κωμωδίας του, ὁ Boileau διὰ τὸ περὶ ποιητικῆς τέχνης ἔργον του, ὁ La Fontaine διὰ τοὺς μύθους του, ὁ Bossuet διὰ τὴν ῥητορικὴν του τέχνην καὶ διὰ τὴν εὐδωλιτίαν του, ὁ Fenelon διὰ τὸ ἔργον του ὁ Τηλέμαχος, ὁ La Bruyère διὰ τὸ ἠθικὸν σύγγραμμά του περὶ χαρακτήρων καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἡ γαλλικὴ φιλολογία κατέστη παγκόσμιος,

Εἰκ. 30. Mignard : ὁ Μολιέρως.

Εἰκ. 31. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν.

ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἡ γλῶσσα τῆς καλῆς κοινωνίας ἔλου τοῦ κόσμου, καὶ ἡ γλῶσσα τῆς διπλωματίας καὶ τῶν συνθηκῶν.

Ἡ ζωγραφικὴ. Ἡ μεγάλη ζωγραφικὴ τῆς ἀναγεννήσεως ἐξακο-

λουθεῖ ἀκόμη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατ' αὐτὸν ἐξέχουν πρὸ πάντων οἱ Γάλλοι, οἱ Ἴσπανοί, οἱ Φλαμανδοὶ καὶ οἱ ἰδίως εἰς τὸ τοπίον καὶ τὰς σκηνὰς τοῦ οἰκογενιακοῦ βίου ἀσχολούμενοι Ὀλλανδοὶ ζωγράφοι. Σπουδαιότεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ Γάλλοι L'ébrun, Poussin, Lorrain καὶ Mignard, οἱ Ἴσπανοὶ Velasquer, Ribeyra, Murrillo καὶ ὁ Ἕλλην τὴν καταγωγὴν Θεοδοκόπουλος, οἱ Φλαμανδοὶ Rubens καὶ Van Dyck, καὶ ὁ Ὀλλανδὸς Rembrandt.

Ἡ γλυπτική. Οἱ γλύπται εἰς τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος κατὰ μικρὸν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τέχνης. Προσπαθοῦν, νὰ δίδουν εἰς τὰς μορφὰς κίνησιν καὶ ἔκφρασιν. Τὰ ἔργα τῶν κοσμοῦν ἐκκλησίας, ἀνάκτορα καὶ κήπους. Ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ γάλλος Puget ἐκ Μασσαλίας.

Ἡ ἀρχιτεκτονική. Οἱ ἀρχιτέκτονες ἀσχολοῦνται εἰς τὸ νὰ οἰκοδομοῦν ἐκκλησίας καὶ ἀνάκτορα. Αἱ ἐκκλησίαι εἶναι συνήθως, ὡς ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς

Ῥώμης, σκεπασμένα μεθ' ἰθὺς καὶ στολισμένα ἐσωτερικῶς μεθ' ἐκείνης. Ἡ πρόσοψις στεφανοῦται μεθ' ἀέτωμα. Ἀλλὰ τὸ ἀέτωμα ἀντὶ νὰ εἶναι ἡ κορυφὴ τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπως εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς, εἶναι ἀπλοῦς τοίχος πρὸς κόσμον. Τοῦτο ὀνομάζεται ῥυθμὸς Ἰησοῦτικὸς. Τὰ ἀνάκτορα εἶναι μικρὰ οἰκοδομήματα μεθ' ἐκείνης εὐθείας καὶ ὀμαλῆς.

Ἡ μουσική. Τὰ ὄργανα τῆς μουσικῆς, τὰ ὅποια μεταχειρίζομεθα, εἶχον σχεδὸν ἐφευρεθῆ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἀναγεννήσεως. Οἱ ἡγεμόνες ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος εἶχον ὀρχήστρας μουσικῶν διὰ τοὺς ναῖσκους τῶν. Οἱ συνθέται ἦσαν πολλοὶ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Κατ' ἀρχὰς μὲν συνέθετον μόνον τεμάχια ἀπομεμονωμένα χορῶν, λειτουργικῶν, ψαλμῶν. Κατὰ τὸν 17ον ἔμως αἰῶνα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ὄπερα (κοσμικὸν μελόδραμα) καὶ τὸ ὀρατόριον (θρησκευτικὸν μελόδραμα).

Εἰκ. 32. Puget. Μίλων
ὁ Κροτωνιάτης καταβροχθιζόμενος
ὑπὸ λέοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Τὰ αἷτια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Κοινωνική καὶ πολιτική κατάστασις τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐνῶ πέραν τῆς Μάγχης ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐθριάμβευεν ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως ἔπαυσε νὰ ἀποτελῆ νόμον, καὶ ἐπροστατεῦτο δὲ ἀ νόμου ἡ περιουσία καὶ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν,—ἐνῶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐθριάμβευον αἱ ἰδέαι τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ οἱ πολῖται ἀπέκτων τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ τοὺς κυβερνήτας των,—οἱ Γάλλοι διετέλουν ὑπὸ ἀνυπόφορον δεσποτισμόν. Ὁ ἡγεμὼν ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶχε τὸ ἀξίωμα του ἐκ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἦτο ἀντιπρόσωπος ἐπὶ τῆς γῆς, κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπόλυτον φθάνον μέχρι τοῦ νὰ διαθέτῃ τὴν περιουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων του.

Ἐξ ἄλλου ἡ γαλλικὴ κοινωνία ἐξηκολούθει νὰ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τάξεων, δύο προνομισούχων, τοῦ **κλήρου** καὶ τῆς **εὐγενείας**, καὶ μιᾶς τρίτης ἄνευ προνομίων, τῆς οὕτω λεγομένης τρίτης **τάξεως**, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπιπτον ἄλλα τὰ βάρη.

Τέλος ὡς πρὸς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπεκράτει ἡ ἰδέα ὅτι ταῦτα ἔπρεπε νὰ κανονίζωνται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὡς πλοῦτος ἐθεωρεῖτο ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος, ἐνομιζέτο ὅτι μία χώρα καθίσταται εὐτυχής, εἰαν ἐξάγῃ περισσότερα ἐμπορεύματα τῶν εἰσαγομένων, διότι εἰσάγει περισσότερον χρυσὸν τοῦ ἐξαγομένου. Τὸ κράτος λοιπὸν ὤφειλε νὰ λαμβάνῃ τὰ μέτρα του. Ὑφείλε νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν βιομηχανίαν, ἵνα παράγῃ αὐτὴ καὶ ὅσα χρειάζονται εἰς τὴν χώραν, καὶ ὅσα ἐπωλοῦντο εὐκόλως ἔξω αὐτῆς. Ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον ὤφειλε τὸ κράτος ἢ νὰ ἀπαγορεύῃ τελείως τὴν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπορευμάτων (σύστημα ἀπαγορευτικόν) ἢ νὰ ἐπιβάλλῃ μεγάλους τελωνιακοὺς δασμοὺς εἰς αὐτὰ (σύστημα προστατευτικόν).

Οὕτω ἐν τῇ πολιτικῇ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα τοῦ θεοῦ δικαίου, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὸ σύστημα τῆς ἀνισότητος τῶν δικαιωμάτων καὶ καθήκοντων, ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς τὸ σύστημα τοῦ κανονισμοῦ καὶ περιο-

ρισμού ήσαν αί ουσιώδεις γραμμαί τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος.

Αἱ νέαι κοινωνικαὶ καὶ πολιτειακαὶ ἰδέαι. Ἐν ᾧ οὔτε ὁ πολιτειακὸς οὔτε ὁ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς τῶν Γάλλων μετεβλήθη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, τοῦναντίον μετερρυθμίσθη βαθέως ὁ τρόπος τῆς σκέψεως. Νέαι ἰδέαι, αἱ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, διεδόθησαν εἰς τὸ κοινόν. Ἡ γενικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἀθλιότης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῶν τελευταίων Στουάρτ εἶχον ἐξυπνήσει τὸ κριτικὸν πνεῦμα. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ Vauban προσέβαλε τὰ προνόμια καὶ τὴν ἀνισότητα εἰς τὸ ζήτημα τῶν φόρων, ὁ δὲ Fénelon ἐκήρυξε τὸν ἀπολυταρχισμὸν ὡς ἐναντίον πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδελφότητος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ φιλόσοφος Λὼκ (Locke) ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης ἦσαν τὰ ἀρχικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ προεκήρυξε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Ὁ Vauban, ὁ Fénelon καὶ ὁ Locke ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι δύο ὁμάδων διανοουμένων καὶ συγγραφέων ἐμφανισθέντων ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐκ τούτων οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν ὠνομάσθησαν **φιλόσοφοι**, οἱ σπουδάζοντες τὰς ἀρχὰς τοῦ πλοῦτου, τοὺς ἔρους τῆς ἐργασίας, βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου, καὶ τὰ συστήματα τῶν φόρων **οἰκονομολόγοι**.

Οἱ φιλόσοφοι. Ἐκ τῶν φιλοσόφων περιφημότεροι εἶναι τρεῖς, ὁ Montesquieu, ὁ Voltaire καὶ ὁ Rousseau.

Ὁ Montesquieu (1689—1755) ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν νέων εὐγενῶν. Κατὰ πρῶτον ἔγινε γνωστὸς διὰ τῶν «Περσικῶν ἐπιστολῶν» εἰς τὰς ὁποίας σατιρίζει τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν καὶ τὰ ἦθη τῆς. Μετὰ ταξιδίον ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, διαμονὴν ἐν Ἀγγλίᾳ δύο ἐτῶν, καὶ 20 ἐτῶν διαρκῆ ἐργασίαν ἐδημοσίευσεν τὸ μέγα του ἔργον «Πνεῦμα τῶν νόμων». Ἐν αὐτῷ ἀναλύει συστηματικῶς ὅλας τὰς μορφὰς τῶν πολιτευμάτων, τοὺς ἔρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθησαν, καὶ τὰς ἀρχὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν. Παριστάνει ὡς ἰδεώδη τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἀγγλικῆς μοναρχίας, ἕστις ἐγγυᾶται εἰς ἔλους τοὺς πολίτας τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Φρονεῖ ὅτι εἰς ἕκαστον κράτος καλῶς ὀργανωμένον πρέπει αἱ τρεῖς ἐξουσίαι: νὰ εἶναι δικακεκρμέναι, ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ, καὶ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτος ἐγγύησις τῆς ἐλευθερίας. Ἐπικρίνει τὴν γαλλικὴν ἀπολυταρχίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι εἶναι συγκεχυμέναι: καὶ θέτει εἰς κυκλοφορίαν τὴν ἰδέαν ὅτι

ή βασιλεία πρέπει να περιορίζεται και ελέγχεται υπό των αντιπροσώπων του Έθνους. Το «Πνεύμα των νόμων» έσχε μεγάλην επιτυχίαν. Έντός 18 μηνών έσχε 22 εκδόσεις. Αί ιδέα αυτού ενέπνεον 40 έτη βραδύτερον τās πρώτας συνελεύσεις της Γαλλικής επανάστασεως, και ή περιφγμος θεωρία του του χωρισμού των τριών εξουσιών δεσπόζει εις την σύνταξιν όλων των συνταγματικών πολιτευμάτων από του 1789.

Ο Voltaire (1694—1778) ήτο υιός συμβολαιογράφου των Παρισίων. Είς ηλικίαν 27 έτων έφυλακίσθη επί 11 μηνας διά τινα σάτιραν κατά του βασιλεύοντος. Οκτώ έτη βραδύτερον έφυλακίσθη δευτέραν φοράν επί οκτώ μηνας, διότι κτυπηθείς υπό τινος ευγενούς έτόλμησε να επικαλεσθή δικαιοσύνην ή ικανοποίησιν διά των όπλων. Αποφυλακισθείς έφυγεν εις Αγγλίαν, όπου διέμεινε 4 έτη. Ός ο Montesquieu έθαύμαζε την έλευθερίαν, της οποίας απέλασον οι Αγγλοι Έπανελλθών εις Γαλλίαν έδημοσίευσε τās φιλοσοφικάς επιστολάς του, εις τās οποίας έγκωμιάζει το πολιτευμα χώρας, εις την οποίαν ο ήγεμών είναι πανίσχυρος εις το να κάμη το αγαθόν, άλλ' έχει τās χείρας δεμένες εις το να κάμη το κακόν. Υποστηρίζει συγχρόνως τās θεωρίας του Λώκ, προσβάλλει τον απολυταρχισμόν, την έλλειψιν ανεξιθρησκείας, το κύρος του κλήρου. Το βιβλίον του Voltaire έθεωρήθη ανατρεπτικόν και καταδικάσθη να καή, αυτός δ' έσώθη από της φυλακίσεως διά της φυγής. Μετά 20 έτη, κατά τās όποια ήσχολήθη ιδίως εις τās επιστήμας, το θέατρον και την ιστορίαν, ο Voltaire κάτοχος μεγάλης περιουσίας έγκατεστάθη εις τι κτήμά του επί των συνόρων Γαλλίας και Έλβετίας. Έντεθεν ήσκησε τότε εν Ευρώπη εν είδος πνευματικής κυριαρχίας. Επί 23 έτη ήγωνίσθη διαρκώς εναντίον του απολυταρχισμού, των καταχρήσεων και άδικιών των δικαστηρίων, των βασάνων, των θρησκευτικών διωγμών, και εναντίον της χριστιανικής θρησκείας. Κατά την περίοδον ταύτην του βίου του έδημοσίευσεν όλίγα μικρά έργα, άλλ' έγραψεν άπειρα φυλλάδια έμπνευσμένα εκ των γεγονότων της ήμέρας. Σύστημα πολιτικόν δέν κατέστρωσε. Το έργον του ιδίως υπήρξε κρημνιστικόν.

Ο Rousseau υπήρξεν όλως διάφορος των δύο άλλων. Υπήρξε δημιουργός πολιτικού συστήματος και ανέπτυξε την θεωρίαν νέου οργανισμού της κοινωνίας. Εν ό η Montesquieu και ο Voltaire, άμφότεροι μέλη των προνομιούχων τάξεων, έπεθύμουν πολιτικές μεταρρυθμίσεις και περιορισμόν του δεσποτισμού, ο Rousseau, πληθεις αυτός, υιός ώρολογοποιού εκ Γενεύης, υπεστήριξε την έξ ολοκλήρου ανατροπήν του κράτους και της κοινωνίας. Έξέθηγε διαδοχικώς τās ιδέας

του εις ένα διάλογον περί τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸ κυριώτερον ἔργον του, τὸ κοινωνικὸν συμβόλαιον. Ἐδίδασκεν, ὡς ὁ Λώκ, ὅτι ἔλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι, ὅτι πᾶς κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ὀργανισμὸς ὀφείλει νὰ ὑπερασπίξῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, ὅτι ὅμως τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν θέλησιν τῆς πλειοψηφίας, καὶ ὅτι ὁ λαὸς εἶναι ὁ μόνος κυρίαρχος. Αὐταὶ αἱ ἰδέαι τοῦ Rousseau ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς δημοκρατίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Οἱ οἰκονομολόγοι. Ὅπως καὶ οἱ φιλόσοφοι, οὕτω καὶ οἱ οἰκονομολόγοι διὰ τῶν θεωριῶν των κατεδίκασαν τὸν ὑπάρχοντα ὀργανισμὸν. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν ὁ Quesnay καὶ ὁ Gournay. Ὁ Quesnay, ἱατρὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', διελθὼν τὴν νεότητά του ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐφρόνει ὅτι ἡ γεωργία ἦτο ἡ μόνη πηγὴ τοῦ πλοῦτου. Ὁ Gournay, ἔμπορος, ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος πηγάζει ἐκ τῆς βιομηχανίας. Ἀμφότεροι ὅμως συνεφώνουν εἰς τὸ ὅτι οἱ μεγάλοι τελωνιακοὶ δασμοὶ καὶ οἱ κανονισμοὶ τῶν σωματείων παρημπόδιζον τὴν δραστηριότητα τῶν γεωργῶν καὶ τῶν βιομηχάνων, καὶ κατέληγον ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθερίας.

Ἐξάπλωσις τῶν νέων ἰδεῶν. Αἱ νέαι ἰδέαι διεδόθησαν διὰ τῶν βιβλίων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία ἦτο τόσον μεγαλυτέρα, ὅσον κατεδιώκοντο ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Διεδόθησαν ὡσαύτως διὰ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία ἦτο εἶδος λεξικοῦ, εἰς τὸ ὅποιον εὕρισκέ τις πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἰδίως τῶν ἐπιστημονικῶν. Τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς ἀνέλαθεν ὁ φιλόσοφος Diderot βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ μαθηματικοῦ Alembert. Οὗτοι συνεργάται εἶχον σχεδὸν ὅλους τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς γνωστοὺς σοφοὺς, καὶ ἀνθρώπους εἰδικούς. Ὁ Voltaire καὶ ὁ Montesquieu εἶδον εἰς αὐτοὺς ἄρθρα.

Αἱ νέαι ἰδέαι δὲν διεδόθησαν μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕλην τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὰς ἰδέας αὐτάς ὀφείλεται ἡ ἀπόπειρα τῶν μεταρρυθμίσεων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἰωσήφ ὁ Β' ἐν Αὐστρίᾳ. Κυρίως ὅμως ἀποτέλεσμα τῶν νέων ἰδεῶν ὑπῆρξεν ἡ **Γαλλικὴ ἐπανάστασις**.

Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἐμπεποτισμένος μὲ τὰς νέας ἰδέας ἐβλεπεν ἤδη ὅτι εἰς τὰ ἐλαττώματα τῆς μοναρχίας ὀφείλεται καὶ ἡ ἀταξία τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν καὶ οἱ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐξευτελισμοί, καὶ συνηθῆνεν τὴν ἀδικίαν τὴν γινομένην εἰς αὐτὸν διὰ τῆς διακρίσεως τῶν προνομιοῦχων τάξεων. Ἐξ ἄλλου ἔλαβε συνείδησιν τῆς ἰσχύος

του. Τὸ παράδειγμα ἔδωκεν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐξεγέρσεως τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Οἱ Γάλλοι οἱ πολεμήσαντες εἰς τὰς Ἠνωμένας πολιτείας ἐπέστρεψαν ἐμπνευσμένοι μὲ τὰς νέας ἰδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ. Οἱ ἄσται λοιπὸν ἤρχισαν νὰ συζητοῦν κοινῶς περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Δὲν ὑπελείπετο ἐπομένως, παρὰ νὰ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς ἐκκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ τὴν ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ χάριν τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν οικονομικῶν σύγκλησις τῶν γενικῶν τάξεων.

Ἡ οικονομικὴ κρίσις, ἡ σύγκλησις τῶν γενικῶν τάξεων. Ἡ οικονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους ἡ κληροδοτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' εἰς τὸν διάδοχόν του Λουδοβίκον ΙΣΤ' (1774) ἦτο ἀπελπιστική. Ἀπὸ ἡμίσεως αἰῶνος ἡ κυβέρνησις ἐδαπάνησε περισσότερα τῶν ἐσόδων. Τὸ ἔλλειμμα εἶχε καταστῆ ἕξις καὶ ὀλονὲν γυῖζανεν. Αἱ ἄμετροι δαπάναι αἱ σπατάλαι τῆς αὐλῆς καὶ ὁ πόλεμος τῆς Ἀμερικῆς προσέθεσαν νέα χρέη εἰς τὰ ὑπέρογκα ἤδη παλαιά. Ταῦτα προεκάλεσαν οικονομικὴν κρίσιν, ἡ ὁποία κατέστησεν ἀναπόφευκτον τὴν ἐκκλήσιν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν σύγκλησιν τῶν γενικῶν τάξεων. Αἱ γενικαὶ τάξεις ἦσαν σύνοδοι περιλαμβάνουσαι ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῆς τρίτης τάξεως, τῶν ἄστων, τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐργατῶν. Αἱ σύνοδοι αὗται, τῶν ὁποίων κύριον ἔργον ἦτο συγκαλοῦμεναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ψηφίζουσιν φόρους, ἀπετέλουσαν εἶδος ἀντιπροσωπείας τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1614, δηλ. ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, αὗται ἔπαυσαν νὰ συγκαλοῦνται.

Ἡ σύγκλησις λοιπὸν τῶρα τῶν γενικῶν τάξεων ἀπεφασίσθη. Ἄλλ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθησαν δύο ζητήματα: α) αἱ γενικαὶ τάξεις θὰ περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν οικονομικῶν ζητημάτων καὶ εἰς τὴν λήψιν μέτρων πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, ὅπως ἤθελεν ὁ βασιλεὺς καὶ αἱ προνομιούχοι τάξεις, ἢ θὰ ἐπελαμβάνοντο καὶ τῆς βίης πολιτειακῆς καὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπερ ἀπῆται ἢ κοινῇ γνώμῃ; β') θὰ ἐξελέγετο ἴσος ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων ἐξ ἐκάστης τῶν τριῶν τάξεων, καὶ κατόπιν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεδρίαζον ἐκάστη χωριστά, καὶ ἐπομένως θὰ ἐψήφίζον κατὰ τάξεις, ὅπως ἀπῆται ἢ παλαιὰ πρᾶξις; Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ τρίτῃ τάξει, ἢ ὁποία ἀντιπροσώπευε τὰ $\frac{99}{100}$ τοῦ ἔθνους, θὰ εἶχε μίαν μόνον ψήφον ἀπέναντι τῶν ψήφων τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, ὅποτε οὐδεμία μεταρρυθμίσις θὰ ἦτο δυνατή; Ἡ ἢ τρίτῃ τάξει θὰ εἶχε διπλὴν ἀντιπροσώπευσιν, δηλ.

θά είχε τόσους αντιπροσώπους, ἑσους αἱ δύο ἄλλαι συνηνωμένα, αἱ δὲ συνδιασκέψεις θὰ ἐγίνοντο ἀπὸ κοινοῦ καὶ αἱ ψήφοι θὰ ἐλογαριάζοντο κατὰ κεφαλὴν καὶ ὄχι κατὰ τάξεις, ὁπότε μόνον θὰ ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ ἐπέλθῃ εὐρεῖα μεταρρυθμίσις; Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐτόλμησαν νὰ λύσουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἀπεφάσιζαν μόνον ὑπέικοντες εἰς τὴν κοινὴν γνώμην νὰ ἐκλεχθῇ διπλάσιος ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων ἐκ τῆς τρίτης τάξεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ.

Αἱ ἐκλογαὶ ἐγιναν καὶ αἱ γενικαὶ τάξεις συνήλθον (5 Μαΐου 1789), χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀποφασισθῆ, οὔτε ἐπὶ τινῶν ἀντικειμένων θὰ ἐγίνετο ἡ διάσκεψις, οὔτε κατὰ ποῖον τρόπον.

2. Ἡ κατάλυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς τρίτης τάξεως ἀφ' ἑτέρου, ἤρχισαν εὐθὺς μετὰ τὰς ἐκλογάς. Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε αἱ τρεῖς τάξεις νὰ συνεδριάζουν χωριστά. Ἡ τρίτη τάξις ἔμως ἠρνήθη νὰ ἀρχίσῃ τὴν διάσκεψιν, πρὶν ἢ κανονισθῇ τὸ ζήτημα τῆς ψήφου. Ἐκ τούτου ἡ ἀδράνεια τῆς συνέδου παρετάθη ἐπὶ 6 ἔβδομάδας. Ἐπὶ τέλους ἡ τρίτη τάξις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν. Ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ περιφήμου ρήτορος Mirabeau τὴν 17ην Ἰουνίου διεκήρυξεν αὕτη, ὅτι ἡδύνατο νὰ μὴ λάθῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων τάξεων, διότι αὕτη ἀντιπροσώπευε τὸ ἔθνος. Συγχρόνως δ' ὠνόμασεν ἑαυτὴν **ἐθνικὴν συνέλευσιν** καὶ ἐκάλεσε τὰ μέλη τῶν δύο προνομιούχων τάξεων νὰ παραστοῦν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς με ἴσον δικαίωμα ψήφου. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πράξις.

Ἀλλὰ τὴν 20ην Ἰουνίου ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἤθελε νὰ προετοιμάσῃ τὴν αἴθουσαν, ἐν ἣ συνεδρίαζεν ἡ τρίτη τάξις, διὰ βασιλικὴν συνεδρίαν, ἔκλεισεν αὐτήν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως τότε συνήλθον εἰς τινὰ τῶν ἀνακτόρων αἴθουσαν σφαιριστηρίου καὶ ὠρκίσθησαν νὰ μὴ χωρισθοῦν, πρὶν ἢ ἐγκαταστήσουν πολίτευμα νέον εἰς τὴν χώραν. Τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἡδύνατο νὰ διαλυθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὅτι ἡ τρίτη τάξις κατέστη δύναμις κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρτητος. Μετὰ τῆς τρίτης τάξεως τώρα συνηνώθη καὶ

τὸ πλεῖστον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κλήρου. Ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ ἀντισταθῇ καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν. Ἄλλὰ μὴ ἔχων πεποιθήσιν εἰς τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ὑπεχώρησε καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτήν. Ἀνεγνώρισε λοιπὸν τὴν ὑπαρξίν δευτέρας ἐξουσίας, τὴν τῆς συνελεύσεως ἀντιπροσωπεύσεως τὸν λαόν. **Ἀπόλυτος μοναρχία πλέον δὲν ὑπῆρχεν.** Ἡδὴ ἔπρεπε νὰ διαρρυθμισθῇ τὸ πολίτευμα. Τοῦτο ἀνέλαβεν ἡ συνέλευσις κηρύξασα ἑαυτὴν **συντακτικὴν** (9 Ἰουλίου).

Ἐπέμβασις τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων. Κατόπιν τούτου ὅμως ἐγνώσθη ἐν Παρισίοις, ὅτι οἱ περὶ τὸν βασιλέα συνεκέντρωσαν στρατεύματα ἐν Βερταλλίαις πρὸς διάλυσιν τῆς συνελεύσεως. Τότε ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξηγέρθη. Διέρρηξε τὰς ἀποθήκας ὄπλων καὶ τὰ ὄπλοπωλεῖα, ὠπλίσθη καὶ ὤρμησε κατὰ τῆς **Βασιίλλης**, (φρούριον χρησιμεῖον ὡς φυλακὴ, τὸ ὅποσον ἦτο σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ) καὶ ἐκυρίευσεν καὶ κατεκρήμνισεν αὐτήν. Συγχρόνως ὠργάνωσεν ἔθνοφρουρὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ La Fayette (14 Ἰουλίου).

Ἡ ἄλωσις τῆς Βασιίλλης ἔσχε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Πρῶτον τὴν ἐπομένῃν ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς ἦλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ἀνήγγειλε τὴν διάλυσιν τῶν συναχθέντων στρατευμάτων. Τὴν 17ην δὲ ἦλθεν εἰς Παρισίους, καὶ εἰς τὸ Δημαρχεῖον διὰ τῆς παρουσίας του ἐπεκύρωσε τὰ γενόμενα, καὶ ἐδέχθη παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς τὸ νέον ἐθνόσημον (λευκόν, κυανὸν καὶ ἐρυθρόν). Οὕτω παρὰ τὰς δύο νομίμους ἐξουσίας, τὸν βασιλέα καὶ τὴν συνέλευσιν, ἐνεφανίσθη καὶ τρίτη, ἡ τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων. Ὁ λαὸς ὀπλισθεὶς διὰ νὰ σώσῃ τὴν συνέλευσιν παρέμεινεν ὀπλισμένος καὶ μετὰ τὴν νίκην, καὶ μὴνὰς τινὰς βραδύτερον ἠδυνήθη νὰ δεσπῶσῃ καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνελεύσεως. Ἐπειτα τοὺς Παρισίους ἐμιμήθησαν αἱ ἐπαρχίαι. Οἱ χωρικοὶ ὀπλισθέντες ἔκασαν τοὺς πύργους τῶν φεουδαρχῶν, πανταχοῦ δ' ὠργανώθησαν ἔθνοφρουραί.

Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις προχωροῦσα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐψήφισε τὴν 4 Αὐγούστου τὴν **κατάργησιν τοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ τῶν προνομίων** τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ πολιτικὴ ἐπανάστασις ἤδη συνεπληρώθη διὰ τῆς κοινωνικῆς κηρυχθείσης τῆς ἰσότητος ἔλων τῶν Γάλλων. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς παρακινούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἐδίσταξε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψήφισματα ταῦτα τῆς συνελεύσεως. Τοῦτο ἐκράτει ἐν διαρκείᾳ ἐκνευρισμῶ καὶ τὴν συνέλευσιν καὶ τὸν λαόν. Ὅτε δὲ τέλος κατὰ 7 ὄριον ἐπῆλθεν ἔλλειψις τροφίμων, ἐγνώσθη δὲ καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς

συγκεντρώνει εις Βερσαλλίας στρατεύματα πρὸς διάλυσιν τῆς συνελεύσεως, ὅμας 7—8 χιλ. ἐνόπλων γυναικῶν ἀκολουθουμένη ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων ὄχλου καὶ ὑπὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐβάδισεν εἰς Βερσαλλίας ζητοῦσα ἄρτον, καὶ ἐπολιόρχησε τὰ ἀνάκτορα. Ὁ βασιλεὺς πρὸς καθυσχύασιν τοῦ πλήθους τὴν ἐπομένην ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Βερσαλλίας καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Παρισίους. Ἐνταῦθα μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐκτοτε βασιλεὺς καὶ συνέλευσις, αἱ δύο νόμιμοι ἐξουσίαι, εὐρέθησαν αἰχμάλωτοι τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἐξῆς διευθύνει τὴν ἐπανάστασιν.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1791. Ἡ συνέλευσις μετὰ ταῦτα (Ἰανουάριος 1789) ἐξέδωκε τὴν διακήρυξιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεκύρωσεν αὐτήν. Διὰ ταύτης καθιεροῦτο ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ ἰσότης ὅλων τῶν πολιτῶν εἰς τὰ πολιτικά δικαιώματα, εἰς τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, καὶ τέλος ἡ ἐλευθερία ὡς πρὸς τὰ πολιτικά φρονήματα, τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, τὸν τύπον καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Μὲ ὀλίγας λέξεις καθιερώθη ἡ *ἐλευθερία*, ἡ *ἰσότης*, ἡ *ἀδελφότης* (Liberté, égalité, fraternité). Κατόπιν ἐψήφισε τὴν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐκποίησιν τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος, καὶ καταργήσασα τὰ προνόμια τῶν δικφόρων ἐπαρχιῶν διήρесе τὸ κράτος εἰς 85 νομοὺς μὲ ὁμοιόμορφον διοίκησιν.

Ἄλλ' ἡ θέσις τοῦ βασιλέως καθίστατο ὀλονὲν δύσκολος. Ἡναγκάζετο νὰ ἐπικυρώσῃ ἅκων πᾶν ὅ,τι ἐψήφισεν ἡ συνέλευσις. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἐγκαταλείφθη καὶ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἔφευγον μεταναστεύοντες ἔξω τῆς Γαλλίας, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀπόπειρα δὲ φυγῆς τοῦ βασιλέως (20 Ἰουλίου 1791) ἀποτυχοῦσα ἐχειροτέρευσε ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν του. Ἡ εἰς τὸν βασιλέα πίστις ἐκλονίσθη καὶ ἤρχισε νὰ σχηματίζεται κόμμα δημοκρατικόν.

Ὀλίγους μῆνας βραδύτερον (3 Σεπτεμβρίου) ἡ συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας τῆς καταρτίσασα τὸ νέον πολίτευμα. Τοῦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Montesquieu καθιέρου τὸν χωρισμὸν τῶν ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ νομοθετικῆς συνελεύσεως, τῆς ἐκτελεστικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τῶν ὑπουργῶν, καὶ τῆς δικαστικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ δικαστῶν διοριζομένων δι' ὄρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1791 δὲ ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς

συνελεύσεως πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα. Κατόπιν τούτου ἡ συντακτικὴ συνέλευσις ἐκήρυξε λήξασαν τὴν ἀποστολὴν τῆς.

3. Ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας.

Ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις. Ἡ συνταγματικὴ μοναρχία διήρκεσεν ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους. Ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις ἤρchiσε τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 18 Ἰουλίου. Αὕτη ἀπετελέσθη ἐκ νέων ἀνδρῶν. Ἡ συντακτικὴ εἶχεν ἀποφασίσει· οὐδὲν ἐκ τῶν μελῶν τῆς νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτὴν ἢ εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Οὕτω ἡ πείρα, τὴν ὁποῖαν εἶχον ἀποκτήσει τὰ μέλη αὐτῆς, ἀπέβηκεν ἄχρηστος διὰ τὴν Γαλλίαν. Οἱ νέοι βουλευταὶ ἦσαν ὅλοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι ὅπως ἔλη ἡ Γαλλία, ἀπὸ τῆς ἀποπείρας τῆς φυγῆς τοῦ βασιλέως ἐδυσπίστουσαν πρὸς τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ'. Δὲν ἦσαν ὁμοῦ καὶ ὅλοι σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν ἀπέναντί του στάσιν. Ἐκ τούτου ἐσχηματίσθησαν πολλὰ κόμματα. Ἄλλοι ἤθελον τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀφθείσαν εἰς τὸν βασιλέα. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο **συνταγματικοὶ ἢ Φυλλῖται**. Τοῦναντίον ἄλλοι ὀλιγαριθμότεροι· μὲ δημοκρατικὰς τάσεις ἤθελον νὰ φέρουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς σημεῖον, ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ εἶναι ἀπλοῦς κληρονομικὸς πρόεδρος δημοκρατίας. Ἐν περιπτώσει δέ, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἤθελε παραδίδαι· τὸ σύνταγμα, νὰ τὸν καθαιρέσουν. Οὗτοι ὠνομάζοντο **Ἰακωβῖνοι**. Βραδύτερον διαφωνήσαντες μετριωπαθέστεροί τινες ἐξ αὐτῶν ἀπέτελεσαν ἰδιαίτερον κόμμα καὶ ὠνομάσθησαν **Γιρονδῖνοι** ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ νομοῦ, τὸν ἑποῖον ἀντεπροσώπευον οἱ ἐπιφανέστεροι ἐξ αὐτῶν. Πλὴν τούτων εἰς τὴν συνέλευσιν ὑπῆρχον καὶ οἱ λεγόμενοι **ἀνεξάρτητοι**. Οὗτοι ὑπεστήριζον ἄλλοτε τὸ ἔν καὶ ἄλλοτε τὸ ἄλλο κόμμα.

Τὰ κόμματα ταῦτα ἔξω τῆς συνέλεύσεως συνεδρίαζον χωριστὰ εἰς τὰς λέσχας των, αἵτινες ἦσαν πολιτικοὶ σύλλογοι. Ἡ πρώτη ἰδρυθεῖσα λέσχη εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβίνων. Αὕτη ἰδρύθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συντακτικῆς συνέλεύσεως, ὠνομάσθη δ' οὕτω ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰακωβίνων, ἔπου συνεδρίαζον τὰ μέλη αὐτῆς, καὶ περιελάμβανε τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, τοὺς δικηγόρους καὶ τοὺς πλουσίους ἀστούς, καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ **Robespierre**. Οἱ Ἰακωβῖνοι οὗτοι ἦσαν ἐξηπλωμένοι εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων κατόπιν ἀποσπασθέντες οἱ συνταγματικοὶ ἰδρυσαν ἰδίαν λέσχην συνεδρίαζουσαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Φυλλῖτων, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθησαν

αὐτοὶ Φυλλίται. Παρὰ τὰς δύο ταύτας λέσχας τέλος ἐσχηματίσθη καὶ τρίτη ἢ τῶν **Κορδελιέρων** ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δικηγόρου Danton. Αὕτη ἀποτελεῖτο ἐκ πολυαριθμῶν μικροαστῶν, ἐργοστασιαρχῶν καὶ ἐργατῶν. Πάντες οὗτοι ἦταν δημοκρατικοί, καὶ ἡ δύναμις των συνεκεντροῦτο εἰς Παρισίους.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς μοναρχίας ἀντίδρασις δὲν ἦτο μικρά. Εἰς τὰς ἐπαρχίας Anjou καὶ Vendée ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν τοῦ κλήρου εἶχεν ἐγερθῆ ἰσχυροὶ πόλεμος. Εἰς τοὺς Παρισίους ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνέττα, ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, συνωμότουν ἐναντίον τοῦ συντάγματος. Ἐξω δὲ τῆς Γαλλίας οἱ μετανάσται, πολυαριθμοὶ ἤδη, προσεπάθουν νὰ προκαλέσουν ξένην στρατιωτικὴν ἐπέμβασιν καὶ εἶχον καταρτίσει μικρὸν στρατόν, ἠπίλουν δὲ ὅτι ἐπερχόμενοι μετὰ Αὐστριακῶν καὶ Πρῶσσων θὰ ἀποκαθίστων τὸν βασιλέα εἰς τὴν παλαιὰν ἐξουσίαν του.

ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ νομοθετικῆς συνέλευσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεπήγαγεν ἡ βῆξις μετὰξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἡ πτώσις τῆς βασιλείας.

Ἡ συνέλευσις εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀπειλῶν τῶν μεταναστῶν καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Βανδέας ἐξέδωκε δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ πρώτου οἱ μετανάσται ἐκηρύττοντο ἔνοχοι συνωμοσίας κατὰ τῆς πατρίδος, ἐὰν δὲν διελύοντο αἱ παρὰ τὰ σύνορα συγκεντρώσεις των μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1792. Διὰ τοῦ δευτέρου οἱ κληρικοὶ οἱ μὴ ὀρκισθέντες εἰς τὸ νέον σύνταγμα ἐκηρύττοντο ὡς προδόται καὶ κατεδικάζοντο εἰς φυλάκισιν καὶ ἐξορίαν, ἐὰν δὲν ἤθελον ὀρκισθῆ ἐντὸς 8 ἡμερῶν. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἠρνήθη νὰ κυρώσῃ ὁ βασιλεὺς. Τοῦτο κατέστησε τὸν βασιλέα ὑποπτον συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας. Πράγματι δὲ Αὐστρία καὶ Πρωσσία διακηρύξασι ὅτι θὰ ἐκστρατεύσουν, ἵνα ἀποκαταστήσουν τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙϚ' εἰς τὰ δικαιώματά του, ἀπέστειλαν στρατοὺς εἰς τὰ Γαλλικὰ σύνορα. Ἄλλ' ἡ συνέλευσις δὲν ἐδίστασεν. Ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον ἀμφοτέρων. Ὁ πόλεμος κατ' ἀρχὰς ἀπέβη κακῶς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠττήθη ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐπαναστάσις τῆς Βανδέας ὄλονεν προώδευεν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἐξορίαν ὅλων τῶν ἀνωμότων κληρικῶν καὶ τὴν σύστασιν στρατοῦ ἐθελοντικοῦ, 20 χιλιάδων ἔθνοφυλάκων. Ὁ βασιλεὺς ἠρνήθη νὰ κυρώσῃ καὶ τὰ ψηφίσματα ταῦτα.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Αὐγούστου. Τὰ πράγματα ἐξετράχυνεν ἡ εἰδησις ὅτι οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Αὐστριακοὶ διέβησαν τὰ Γαλλικὰ σύνορα. **Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'**

Τούτο ἐξήγγειρε τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Γαλλίαν ἐλόκληρον ἐναντίον τῶν ξένων καὶ τοῦ προφανεῶς συνενόχου βασιλέως. Ἡ παρουσία δὲ ἐν Παρισίοις ἀντιπροσώπων ἔλων τῶν νομῶν διὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλλίης ἔδωκεν εἰς τὴν ἐξέγερασιν ἐθνικὸν χαρακτήρα. Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἦτο ἐν σώμα 800 Μασσαλιωτῶν. Οὗτοι εἰσήλθον εἰς τοὺς Παρισίους ἄδοντες πολεμικὸν ὕμνον, ὅστις εἶχε συντεθῆ διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου. Ὁ ὕμνος αὐτός, ὅστις ἐμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὴν νίκην καὶ νὰ ἀποβῆ ἐθνικὸς, ὠνομάσθη **Μασσαλιῶτις**.

Ἡ ἐξέγερασις παρεσκευάσθη εἰς τὸ Δημαρχεῖον ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν Παρισίων. Τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Αὐγούστου 1792 ἀντιπρόσωποι τῶν τμημάτων τῶν Παρισίων ἐγκατέστησαν εἰς τὸ Δημαρχεῖον εἶδος ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, τὴν Commune de Paris μετ' ἀρχηγὸν τὸν Danton. Αὕτη ἔπαυσε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐθνοφρουρᾶς ὡς ἀφωσιωμένον εἰς τὸν βασιλέα. Κατὰ διαταγὴν τῆς δὲ ὁ ἐπαναστατικὸς στρατός, οἱ Μασσαλιῶται, οἱ ἐθνοφρουροὶ καὶ οἱ ἐργάται συνεκεντρώθησαν, καὶ τὴν 9ην ὥραν τῆς πρωῆας ἐβάδισαν κατὰ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ἐξήτησεν ἄσυλον εἰς τὴν συνέλευσιν. Τὰ ἀνάκτορα ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν στασιωστῶν.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις. Ἡ συνέλευσις μετὰ τοῦτο ἐθεώρησε λήξασαν τὴν ἀποστολὴν τῆς. Ἡ μία τῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν ἢ ἐκτελεστικῆ, εἶχεν ἀνατραπῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐθεώρησε λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους καὶ ἀπεφάσισεν, ἵνα ὁ γαλλικὸς λαὸς προσκληθῆ νὰ ἐκλέξῃ συνέλευσιν συντακτικὴν πρὸς τοιαύτην ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος *, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης τῶν πολιτῶν. Μέχρι δὲ τῆς συγκλήσεως αὐτῆς ὁ βασιλεὺς θὰ ἦτο ἐν ἀρχίᾳ καὶ θὰ διέμενε μετὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας περιωρισμένος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Λουξεμβούργου. Συγχρόνως ἡ συνέλευσις διώρισε καὶ ἐν ἐκτελεστικὸν συμβούλιον μετ' ἀρχηγὸν τὸν Danton. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ 1 1/2 μῆνα μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς ἀναθεωρητικῆς συνελεύσεως ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ ἡ Commune de Paris, ἢ

* Ἡ συντακτικὴ αὕτη συνέλευσις ὠνομάσθη Convention, διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἔδιδε τὸ σύνταγμα εἰς τὰς συνέλευσεις τὰς ἐπιφορτισμένας τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν αὐτὴν ἀναθεωρητικὴν.

Διευθύνων = Reberrière

ὅποια μετέβαλε τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς κάθειρξιν ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Ναοῦ. Εἰς αὐτὴν δὲ ἐν μέρει ὀφείλονται αἱ ἐπακολουθήσασαι σφαγαὶ τοῦ 7)βρίου.

Κατὰ τὴν κατάληψιν δηλ. τῶν ἀνακτόρων εἶχον εὑρεθῆ σημεῖω-
ματὰ δεικνύοντα ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπρομήθευε χρήματα εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν μεταναστῶν καὶ τοὺς στρατοὺς των. Ὁ λαὸς ἔκτοτε ἔδλεπεν εἰς ὄλους τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Λουδοβίκου προδότας καὶ ἐζήτει τὴν τιμωρίαν των. Ἡ Commune προέβη εἰς πολυαριθμους συλλήψεις καὶ ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου αἱ φυλακαὶ ἦσαν πλήρεις ὑπόπτων. Τότε ἐγνώσθη ὅτι οἱ Πρώσοι πλησιάζουσιν εἰς τοὺς Παρισίους. Ὁ λαὸς ἀπόλεσε τὴν ψυχραιμίαν του. Τὰ δὲ ληφθέντα ὑπὸ τῆς Commune μέτρα ἠδξησαν τὴν παραφροσύνην του. Διέταξεν αὐτὴ κωδωνοκρουσίας καὶ πυροβολισμούς καὶ ἀνέπτυξεν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Δημαρχείου τεραστίαν σημαίαν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ πατρίς εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ». Τέλος προσεκάλεσε τοὺς Παρισίους νὰ σχηματίσουν στρατὸν 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Πρὸ τῆς τραγικῆς ταύτης σκηνῆς καὶ τοῦ θορύβου τῶν κωδῶνων καὶ τῶν κανονίων τὰ νεῦρα τῶν ἀνθρώπων διηγέρθησαν καὶ κανεὶς πλέον δὲν ἦτο κύριος ἑαυτοῦ. Τότε εἰς πρόψην ἰατροί, ἔπειτα δημοσιογράφος, ἄνθρωπος αἰμοδιψής, ὁ Marat, ἐδημοσίευσεν προκηρύξεις προσκαλούσας τὸν λαὸν νὰ φονεύσῃ ὁ ἴδιος, προτοῦ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ σύνορα, τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς, δηλ. τοὺς φυλακισμένους βασιλικούς, ἄλλως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των θὰ ἔμενον εἰς τὸ ἔλεος τῶν κακούργων τούτων καὶ θὰ ἐδολοφονοῦντο. Οἱ ἀπαίσιοι οὗτοι λόγοι ἐπιστεύθησαν. Ἡ σφαγὴ τῶν φυλακισμένων ἤρχισε τὴν 2αν μ. μ. τῆς 2ας Σεπτεμβρίου. Ἐπὶ 4 ἡμέρας καὶ 4 νύκτας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν μελῶν τῆς Commune, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεσέδυσεν ὁ Marat, στίφη σφαγέων ἐξετέλεσαν μεθοδικῶς τὸ φρικῶδες ἔργον των εἰς ὅλας τὰς φυλακάς. Σχεδὸν 1200 πρόσωπα ἐφονεύθησαν τότε. Ἡ Commune δὲν ἔκαμε τίποτε διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν σφαγὴν. Ἡ συνέλευσις συνήλθεν, ἀλλὰ δὲν διέθετε πρὸς τοῦτο καμμίαν δύναμιν.

Αἱ σφαγαὶ αὗται τοῦ Σεπτεμβρίου 1792 ἔσχον ἀποτέλεσμα πολιτικὸν σπουδαῖον. Οἱ γυρονδῖνοι ἀπαδοκιμάζοντες αὐτὰς ἀπεσπάσθησαν ὀριστικῶς τῶν Γακωβίνων, 15 ἡμέρας βραδύτερον τὴν 20 Σεπτεμβρίου ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις ἀπεχώρει ἀφίνουσα τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ στρατηγοὶ Dumuriez καὶ Kellerman ἐστάματῶν τοὺς Πρώσους καὶ ἔσφζον τὴν Γαλλίαν.

4. Ἡ Δημοκρατία.

Ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις (convention). Ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις εἶχε τάσεις πολὺ δημοκρατικωτέρας τῆς νομοθετικῆς. Πρῶτον δὲν ὑπῆρχον εἰς αὐτὴν πλεόν συνταγματικοὶ μοναρχικοί. Τοῦναντίον οἱ κορδελιέροι δημοκρατικοὶ εἶχον πολλοὺς ἀντιπροσώπους. Οὗτοι μετὰ τῶν Ἰακωβίνων ἀπετέλουσαν τὸ κόμμα τῶν θρεινῶν ὀνομασθέντων οὕτω, διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάθηγοντο ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἐδρῶν τῆς αἰθούσης τῆς συνελεύσεως. Ἀντίπαλοι αὐτῶν ἦσαν οἱ Γερωνδῖνοι. Οἱ Γερωνδῖνοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδυσπίστουσαν πρὸς τοὺς Παρισίους, καὶ ἐφρόντιζον διὰ τὴν νομιμότητα καὶ τοὺς τύπους. Διὰ τοὺς θρεινοὺς ἢ κοινὴν σωτηρίαν ὄφειλε νὰ πρωτεύῃ. Οὐδὲν μέτρον ἔπρεπε νὰ θεωρηθῆται ὑπερβολικόν, ἐὰν ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς σωτηρίαν τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς Γαλλίας. Πλὴν τούτων ὑπῆρχεν ἐν τῇ συνέλευσιν ὁμὰς βουλευτῶν διστακτικῶν ἐτοιμῶν νὰ ὑποκύβουν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐνεργητικωτέρων. Οὗτοι ἀπετέλουσαν τὸ κόμμα τῶν πεδινῶν.

Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας. Θανάτωσις τοῦ Λουδοβίκου. Μόλις συνήλθεν ἡ ἀναθεωρητικὴ (21 Σεπτεμβρίου 1792) κατέλυσε τὴν βασιλείαν. Τὸ ψήφισμα ἐγένετο ὁμοθυμῶς. Τὴν ἐσπέραν οἱ Παριῖοι ἐφωταγωγῆθησαν, καὶ ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸ νέον πολίτευμα τὸ ὄνομα Republique κραυγάζων «vive la Republique». Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπέκύρωσε τὴν ἐπομένῃν ἢ συνέλευσιν.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ὑπελείπετο νὰ κανονισθῇ ἡ τύχη τοῦ βασιλέως. Ἐδικάσθη ὡς συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἡ θανάτωσις δὲ ἐξετελέσθη ἀμέσως τὴν ἐπομένῃν διὰ τῆς λαϊμητόμου (21 Ἰαν. 1793).

Ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι τῆς Γαλλίας. Ἡ θανάτωσις τοῦ Λουδοβίκου ἠϋξῆσε τοὺς κινδύνους τῆς Γαλλίας. Ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, Αὐστρία, Πρωσσία, Ρωσία, Ἀγγλία, Ἰσπανία, Ὁλλανδία καὶ τὰ γερμανικὰ καὶ ἰταλικὰ κράτη συνηνώθησαν καὶ ἀπέτελεσαν τὴν πρώτην κατὰ τῆς ἐπαναστατημένης Γαλλίας συμμαχίαν. Ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ 100 χιλ. χωρικῶν τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησαν. Εἰς τὸν στρατὸν ὁ στρατηγὸς Dumouriez ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ἀναθεωρητικῆς καὶ ἠτοίμασε πραξικόπημα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐματαιώσεν ὁ πατριωτισμὸς τοῦ στρατοῦ, ἀρνήθηντος νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ αὐτομολήσῃ πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

14.
Λουδοβίκος
κορδελιέρος = θρεινοί
Γερωνδῖνοι = πεδινοί

ἵνα ἀνταποκριθῆ εἰς τόσους κινδύνους ἢ ἀναθεωρητικῆ, διέταξε τὴν στρατολογίαν 300 χιλ. ἀνδρῶν, ἐσχημάτισε μίαν *ἐπιτροπείαν κοινῆς ἀσφαλείας* ἐπιφορτισμένην νὰ ἀναζητήσῃ τοὺς ὑπόπτους, *δικαστήριον ἐπαναστατικόν*, ἵνα τοὺς κρίνῃ, καὶ τέλος μίαν *ἐπιτροπείαν τῆς κοινῆς σωτηρίας*, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας ἀληθῆς ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Danton. Συγχρόνως ἢ συνέλευσις ἐψήφισε θάνατον κατὰ τῶν μεταναστῶν καὶ τῶν ἀνωμότων ἱερέων. Τὰ μέτρα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐν τῷ μέσῳ ἡβραίων ἀντεγκλήσεων μεταξὺ ὄρεινῶν καὶ Γιρονδίνων, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τέλους κατέληξαν εἰς τὴν ἐπεμβάσει τῆς Commune καταδίκην καὶ θανάτωσιν 34 Γιρονδίνων.

Τὸ πραξικόπημα τοῦτο προεκάλεσεν εἰς πλείστας μεγάλας πόλεις, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Λυών, τὸ Βορδῶ, εἰς τὴν Νορμανδίαν, τὴν Προβηγγίαν καὶ ἀλλαχοῦ ἐξέγερσιν ἐναντίον τῆς δικτατορίας τῆς Commune. Πρὸς καθησύχασιν τῶν κατὰ τῶν Παρισίων ὑπονοιῶν τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὄρεινοὶ ἐσπευσαν εἰς 17 ἡμέρας νὰ ψηφίσουν νέον σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ μόνη ἀξία εἶναι ὅτι ἐγκαθίστα τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, κατήργει πᾶσαν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν καὶ ὑπῆγε καὶ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα τῆς νομοθετικῆς συνέλευσεως εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας κύρωσιν τοῦ λαοῦ. Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδὴ ἀψήγει πᾶν μέσον ἐπιδράσεως τῶν Παρισίων ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐγινε δεκτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐξεγέρσεως ἀπεσοδήθη.

Ἄλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἐψηφίζετο τὸ σύνταγμα, τὰ σύνορα παρεδιάζοντο ἐξ ἕλων τῶν σημείων. Οἱ Ἰσπανοὶ ἦσαν εἰς τὰ ἀνατολικά Πυρηναῖα. Οἱ Ἄγγλοι κατελάμβανον τὸ Τουλῶν πρὸς νότον, καὶ ἐπολιόρκουν τὴν Δουγκέρκην πρὸς βορρᾶν. Οἱ Αὐστριακοὶ εἶχον καταλάβει τὴν Κονδαίαν καὶ τὴν Βαλενσίαν. Οἱ Πρῶσσοι ἀπώθουν τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Εἰς τὴν δυσχερῆ αὐτὴν περίστασιν ἢ ἐφαρμογῇ τοῦ ἀναρχικοῦ συντάγματος τοῦ 1793 θὰ ἔφερε τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος. Ὁ κίνδυνος ἀπεσοδήθη διὰ τοῦ Robespierre καὶ τῶν Ἰακωβίνων, οἱ ὁποῖοι ἔπεισαν τοὺς ἐκλεκτοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τοὺς ἐλθόντας εἰς Παρίσιους πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ συντάγματος, νὰ ζητήσουν οἱ ἴδιοι τὴν ἀναστολὴν τῆς ἐφαρμογῆς του. Τὴν 10ην δὲ Ὀκτωβρίου 1793 ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ἵνα ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας παραμείνῃ ἐπαναστατικὴ μέχρι τῆς εἰρήνης. Οὕτω ἐγκατεστάθη ἡ δικτατωρία τῆς ἀναθεωρητικῆς.

Ἡ δικτατορία τῆς ἀναθεωρητικῆς. (convention). Ἡ συνέλευσις ἔσπευσε νὰ ὀργανώσῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως σύστημα ἀπολυταρχικόν. Τὰ κυριώτερα ὄργανα αὐτῆς ἦσαν αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπεῖαι τῆς κυβερνήσεως, δηλ. ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, ἔπειτα τὰ ἐπαναστατικὰ δικαστήρια, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀντιπρόσωποι καὶ αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπεῖαι τῶν κοινοτήτων.

Ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς κοινῆς σωτηρίας περιήλθε τώρα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Robespierre (ὁ Danton εἶχε ἀπομακρυνθῆ, διότι εἶχε κατηγορηθῆ διὰ τὴν κατὰ τῶν Γιρονδίνων ἀπόπειραν). Αὕτη συνεχέντησεν ἔλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἀπέκτησεν ἰσχὺν δικτατορικῆν. Συνέκειτο ἐκ 12 μελῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Robespierre, ὁ Cuthon, ὁ Saint—Just, ὁ ὀργανωτὴς τῶν στρατῶν τῆς ἐπαναστάσεως Garnot, ὁ Campon καὶ ἄλλοι. Διὰ τῆς ἐνεργητικότητός της δὲ κατώρθωσε νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ἔλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς γενικῆς ἀσφαλείας ἐν Παρισίοις καὶ αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπεῖαι εἰς ἐκάστην κοινότητα, ἦσαν εἰδικῶς ἐπιφορτισμένοι νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς ὑπόπτους καὶ νὰ διατάττουν τὴν φυλάκισίν των. Τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἔδρευον ἐν Παρισίοις ἦτο ἐπιφορτισμένον νὰ δικάζῃ. Τὰ μέλη αὐτοῦ διωρισμένα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπεῖας τῆς κοινῆς σωτηρίας ἦσαν ἅπλοισι ἐκτελεσταὶ τῶν θελήσεών της. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ πολυτιμότεροι βοηθοὶ τῆς ἐπιτροπεῖας τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς ἀναθεωρητικῆς ἐστέλλοντο πανταχοῦ, εἰς τὰ σύνορα, εἰς τοὺς στρατοὺς, εἰς τὰς ἐπαρχίας, μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ἵνα ἀνταποκριθῆ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν κίνδυνον ἡ ἐπιτροπεῖα τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀπεφάσισεν ὁμαδικὴν στρατολογίαν, ἣτις ἀπέδωκεν 800 χιλ. ἀνδρῶν, δάνειον ὀνομαστικὸν ἐνὸς δισεκατομμυρίου ἐπὶ τῶν πλουσίων, καὶ τέλος τὸν νόμον τῶν ὑπόπτων. Δι' αὐτοῦ ἐκηρύττοντο ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας, ὅσοι δὲν ἔκαμαν μὲν τίποτε ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τίποτε ὑπὲρ αὐτῆς. Ὡδηγοῦντο καθ' ὁμάδας εἰς τὰς φυλακάς, καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἔστειλε καθ' ὁμάδας αὐτοὺς καθ' ἐκάστην εἰς τὴν λαίμητόμον. Τὸ σύνολον τῶν θυμάτων ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περίπου 12 χιλ. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρξε καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνέττα. Ἦθελε διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ἐπιτροπεῖα νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς ἀντιπάλους καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὴν χώραν ὀλόκληρον νὰ ὀπλισθῆ ἐναντίον τῶν ξένων. Ὡτως κατὰ

τὸ τέλος τοῦ 1793 ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς κίνδυνος εἶχεν ἀποσοβηθῆ. Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Πρῶσσοι ἀπωθῆθησαν μακρὰν τῶν συνόρων. Ἡ Λυὼν καὶ ἡ Τουλὼν εἶχον ἀνακαταληφθῆ. Οἱ κάτοικοι τῆς Βανδέας εἶχον συντριβῆ.

Δικτατορία τοῦ Robespierre. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ κινδύνου ἐφάνη εἰς τὸν Danton ὅτι τὸ σύστημα τοῦ τρόμου δὲ εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως καὶ ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἀποκατασταθῆ τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ ἡ δικαιοσύνη δι' ὅλους. Ὁ φίλος του Camille Desmoulins διὰ τῆς ἐφημερίδος του ἐκήρυττεν ἀναγκαῖον τὸν σχηματισμὸν ἐπιτροπείας τῆς ἐπιεικείας. Ὁρισμένους ἀριθμὸς ὄρειων, οἱ ὅποιοι ἠσπάζοντο τὰς γνώμας των, ἐσχημάτισαν μετ' αὐτῶν τὸ κόμμα τῶν μετριοφρόνων. Ἀντιθέτως ἄλλο κόμμα, οἱ Enragés, εὗρισκεν ἀνεπαρκῆ τὸν ἀριθμὸν τῶν θανατώσεων καὶ ἐξῆτει νέα μέτρα τρομακτικά. Τὸ κόμμα τοῦτο μὲ ἀρχηγὸν τὸν Hebert περιελάμβανε τὰ κυριώτερα μέλη τῆς Commune καὶ τὴν πλειοψηφίαν τῶν Κορδελιέρων. Οὗτοι ἐκήρυττον ἑαυτοὺς ἀθέους καὶ ἤθελον νὰ καταλύσουν τὸν καθολικισμὸν καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν αὐτὸν μὲ τὴν λατρείαν τοῦ λογικοῦ, ἐγκατέστησαν δὲ νέον ἡμερολόγιον, ἐν τῷ ὅποιῳ κατηργούντο αἱ Κυριακαὶ καὶ ἄλλαι θρησκευτικαὶ ἑορταί. Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ Commune διέταξε τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἱερεῖς. Εἰς ταῦτα ἔθεσε πέρας ὁ Robespierre. Οὗτος ἀπεφάσισε νὰ καταρρίψῃ καὶ τὰ δύο κόμματα, καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Couthon καὶ τοῦ Sain - Just τὸ κατώρθωσε εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ μηνός. Μεταχειρισθεὶς ὡς πρόφασιν τὴν σιτοδείαν ἐφυλάκισε τοὺς ἀρχηγούς τῶν Enragés ὡς αἰτίους δῆθεν αὐτῆς καὶ ἐθανάτωσε διὰ τῆς λαϊμητόμου. Κατόπιν κατηγόρησε τὸν Danton μὲ τοὺς ἐπιφανεστέρους μετριοπαθεῖς ὅτι συνωμοτοῦν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μοναρχίας καὶ ὑποβαλὼν αὐτοὺς εἰς δίκην ἐθανάτωσε διὰ τῆς λαϊμητόμου (* Ἀπρίλιος 1794).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Danton οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ ἰσοφαρισθῇ μὲ τὸν Robespierre ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐπιρροήν. Ἐπὶ 4 μῆνας κατέστη δικτάτωρ. Κατήργησε τὴν θρησκείαν τοῦ λογικοῦ καὶ τὴν ἀντικατέστησε μὲ τὴν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Διὰ νὰ ἀπαλλαγθῆ δὲ τῶν ἀντιφρονούντων ἔκαμε δύο νόμους. Διὰ τοῦ πρώτου οἱ δικασταὶ ὤφειλον νὰ δικάζουν κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἦθη χωρὶς νὰ ἀκούουν οὔτε μάρτυρας οὔτε συνηγόρους. Διὰ τοῦ δευτέρου ἠδύνατο νὰ ὀδηγῶνται πρὸ τοῦ δικαστηρίου αὐτοὶ οἱ βουλευταὶ ἄνευ ἀδείας τῆς συνελεύσεως. Τότε ἤρχισεν ἡ μεγάλη **τρομοκρατία**. Εἰς 40 ἡμέρας ἔπεσαν ἐν Παρισίοις 1376 κεφαλαί.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ γαλλικὸς στρατὸς δι' ἐξόχου νίκης εἶχεν ἀρχίσει τὴν κατάκτησιν τοῦ Βελγίου. Ἡ νίκη αὕτη ἐμαρτύρει ἔτι ἡ πατρὶς δὲν ἦτο πλέον ἐν κινδύνῳ. Αὕτη ἐδείκνυεν ἔτι αἱ σφαγαὶ τῶν Παρισίων ἦσαν ἀδικοί. Ὁ ἐπαναστατημένος λαὸς ἀπέδιδε πλέον τὴν ἐξακαλοῦθησιν αὐτῶν εἰς μόνον τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως καὶ εἰς τὰ προσωπικὰ μίσση τοῦ Robespierre. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα τοῦ δημοσίου ἠνθόουν ὠρισμένος ἀριθμὸς βουλευτῶν καὶ τὰ πλεῖστα μέλη τῶν ἐπιτροπειῶν τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, οἱ ὅποιοι δὲν ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς. Συνωμοσία, εἰς τὴν ὅποιαν ἔλαβον μέρος οἱ ἀρχαῖοι φίλοι τοῦ Hebert καὶ τοῦ Danton, ὠργανώθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου. Ὁ Robespierre ἐν τῇ συνελεύσει κατηγορήθη ὡς τύραννος, καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον μετὰ τῶν ὁπαδῶν του Saint-Just καὶ Couthon ἐφονεύθη διὰ τῆς λαϊμητόμου.

Τὸ σύνταγμα τῆς δημοκρατίας. Ἡ πτώσις τοῦ Robespierre ἐσημείωσε καὶ τὸ τέλος τῆς τρομοκρατίας. Ἀμέσως κατόπιν ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ὑπήχθη ὑπὸ τὴν συνέλευσιν. Τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἀναδιοργανώθη διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως σπουδαίων ἐγγυήσεων διὰ τοὺς κατηγορουμένους. Πολλοὶ τῶν φυλακισμένων ἀπληθευθῶθησαν. Ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν συνέλευσιν οἱ ἐπιζῶντες ὁπαδοὶ τοῦ Danton καὶ οἱ δραπετεύσαντες Γερωνδῖνοι, καὶ ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων ἐκλείσθη. Τέλος ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις ἀπὸ τῆς 7ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 17ης Αὐγούστου 1795 ἐψήφισε νέον σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἐμελλε νὰ ἔχη **πενταμελὲς διευθυντήριον**, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ **γερούσια** ἐκ 250 μελῶν καὶ ἡ **τῶν 500**. Τὰ μέλη αὐτῶν δὲ κατὰ τὰ δύο τρίτα ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθοῦν ἐκ τῶν τῆς συνέλευσεως.

Τότε τὸ κόμμα τῶν βασιλικῶν, τὸ ὅποιον ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Robespierre ἤρχισε νὰ κινῆται καὶ τὸ ὅποιον ἠλιπίζε διὰ νέων ἐκλογῶν νὰ ἐπικρατήσῃ, ἤγειρεν ἐν Παρισίῳ στάσιν. Ἡ στάσις ἕμως αὕτη κατεστάλη διὰ τοῦ στρατηγοῦ **Ναπολέοντος Βοναπάρτου**, εἰς τὸν ὅποιον ἀνετέθη μετὰ 5 χιλ. ἀνδρῶν ἡ ὑπεράσπισις τῆς συνέλευσεως. 2 χιλ. ἐπαναστάται ἐφονεύθησαν, ὁ λαὸς ἀφωπλίσθη, καὶ ἡ τάξις ἀποκατεστάθη. Τρεῖς ἑβδομάδας ἀργότερα τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795 ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς καὶ διελύθη μετὰ τὴν κραυγὴν «Ζήτω ἡ δημοκρατία».

Ὅντως τὸ ἔργον τῆς Convention ὑπῆρξε μέγα. Κατέβαλε καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς

τῆς Γαλλίας, καὶ συγχρόνως ὠργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος συμπληρώσασα τὸ ἔργον τῆς συντακτικῆς. Ἀναμφιβόλως ἐχύθη πολὺ αἷμα ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ ἡ Γαλλία ἐσώθη.

Τὸ διευθυντήριον. Διὰ τῆς διαλύσεως τῆς ἀναθεωρητικῆς καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ διευθυντηρίου τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1795 ἐγκαθιδρύθη ἐν Γαλλίᾳ νόμιμος δημοκρατικὴ πολιτεία. Ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δημοκρατία δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη νὰ στερεωθοῦν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν ἐν αὐτῇ. Ἡ ἐπαναστατικὴ κατάστασις διετηρεῖτο διαρκῶς, διότι τὸ νέον πολίτευμα ἐπεβουλεύετο ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τῆς παλαιᾶς μοναρχίας ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν λειψάνων τῶν Ἰακωβίνων τῶν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ζητούντων τὴν ἀνατροπὴν παντὸς κανονικοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν διακίωσιν τῆς ὀχλοκρατίας. Τὸ διευθυντήριον ἠναγκάζετο νὰ ἀμύνεται διαρκῶς καὶ κατὰ τῶν ἀνατρεπτικῶν Ἰακωβίνων καὶ κατὰ τῶν ἀντιδραστικῶν μοναρχικῶν, ἡ δὲ πολιτεία δὲν ἔπαυε ταρασσομένη καὶ σπαρασσομένη ὑπὸ ἐσωτερικῶν ἐμφυλίων πολέμων. Ἐν ταύτῃ καταστάσει μόνον διὰ τρίτου στοιχείου, ἕπερ νὰ μὴ εἶναι μήτε ἀνατρεπτικὸν μήτε ἀντιδραστικόν, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ μόνιμος κατάστασις. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἦτο ὁ **στρατός**.

Καὶ ἦτο φυσικὴ ἡ ἐν μέσῳ τῶν σφοδροτάτων ἀγώνων τῶν πολιτικῶν μεριδίων ἐπικράτησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς τῆς Γαλλίας ἀπετελεῖτο ἐξ αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐνόπλιον διαφλεγόμενον ὑπὸ τῶν ἰσχυροτάτων αἰσθημάτων ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀγωνιζομένου τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Ἀρχηγοὺς δὲ εἶχεν ἄνδρας ἀναδειχθέντας στρατηγοὺς ἐκ τῶν τάξεων τῶν ἀπλῶν πολεμιστῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν κατωτάτων τῆς κοινωνίας τάξεων. Ὁ στρατὸς εἶχε περιδληθῆ με δάφνας ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐναντίον τῶν στρατῶν συμπάσης τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας οἱ μὲν στρατιῶται ἦσαν μισθωτοὶ δοῦλοι πολεμοῦντες ὑπὲρ ξένων εἰς αὐτοὺς συμφερόντων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατουσῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικὸν ὁ γαλλικὸς λαός, ἀπηυδημένος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ ἐπαναστάσεων, νὰ ἴδῃ μετ' εὐχαριστήσεως ἐπικρατοῦντα ἐσωτερικῶς τὸν στρατὸν αὐτὸν καὶ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ἄκρατον ἐλευθερίαν εἰς τὴν μοναρχοκρατίαν τοῦ μεγαλύτερου τῶν στρατηλατῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ **Ναπολέοντος Βοναπάρτου**.

Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Αἰακείῳ τῆς Κορσικῆς, ἡ ὁποία πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχε

πωληθῆ ὑπὸ τῶν Γενουαίων εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΕ'. Ἐμαθῆτευσεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῆς Βριέννης καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τῶν Παρισίων. Ἐκ ταύτης ἐξῆλθε τὸ 1785 17έτης ὡς ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἔλαβε σπουδαῖον μέρος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλών. Τότε ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν. Πυθθεῖς τὸ 1795, διότι ἠρνήθη τὴν ἀρχηγίαν σώματος πεζικοῦ εἰς τὸν στρατὸν τῆς Βανδέας, διέτριβεν ἐν Παρισίοις, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἐπεφορτίσθη, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀναθεωρητικῆς συνελεύσεως ἐναντίον τῶν βασιλικῶν. Ὀνομασθεὶς ἀντιστράτηγος ἐδέχθη μετ' ὀλίγον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας. Δι' αὐτῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀθανασίαν. Ἦτο δὲ τότε 27 ἐτῶν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ διευθυντηρίου ἢ Γαλλία εἶχεν εἰρηνεύσει μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ Ἰσπανίας. Ἐπὶ τῆς ἡπείρου μόνος ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας ἔμεινεν ἡ Αὐστρία. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐκδιληθέντες ἐκ τῆς Βελγικῆς ἀπὸ τοῦ 1794 ἠδύναντο νὰ προσβληθοῦν μόνον διὰ μέσου τῆς Γερμανίας ἢ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπὸ τοῦ διευθυντηρίου λοιπὸν ἀπεφασίσθη, ἵνα τρεῖς στρατοὶ διευθυνθοῦν πρὸς τὴν Βιέννην, οἱ δύο μὲν διὰ τῆς Γερμανίας, ὁ δὲ τρίτος διὰ τῆς Ἰταλίας. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Jourdan καὶ Moreau ἀπέτυχον ἀναγκασθέντες νὰ υποχωρήσουν. Ὁ τρίτος ἕως ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην ἔδωκεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποφασιστικὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν κτύπημα.

Τὸ σύνολον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιχειρήσεων τῆς ἐκστρατείας διήρκεσεν ἐν ἔτος, ἀπὸ Ἀπριλίου 1796, μέχρις Ἀπριλίου 1797. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτῆν τῶν 12 μηνῶν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα ἔδωκε 18 μεγάλας μάχας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουν αἱ τοῦ **Λοδίου** καὶ τῆς **Αἰρκολας**, καὶ 65 μικράς. Ἀποτελούμενος ἐκ 36 χιλ. ἀνδρῶν κατέστρεψε πέντε αὐστριακοὺς στρατοὺς, τῶν ὁποίων ὁ μικρότερος ἀπετελεῖτο ἐξ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Συνέλαβε πλεόν τῶν 100 χιλ. αἰχμαλώτων καὶ ἐκυρίευσεν περισσότερα τῶν 800 κανονίων. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Ναπολέοντος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐγνώριζε νὰ ἐπιωφεληται τῶν σφαλμάτων τῶν ἐχθρῶν του. Δὲν ἐγνώριζον οὗτοι νὰ ἐπιωφεληθοῦν ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς τῶν ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐβάδιζον μὲ διηρημέναις τὰς δυνάμεις των. Τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεών του τὴν ἀριθμητικὴν του ἀδυναμίαν. Ἡ μέθοδός του συνίστατο εἰς τὸ νὰ παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν τμημάτων τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς κτυπᾷ ἀλληλοδιαδόχως, πρὶν

λάβουν καιρόν νά συνενωθοῦν. Τὰς ἐπιτυχίας του ὅμως ὤφειλε καί εἰς τοὺς ὑπαρχηγούς του Augureau, Massena κλπ. καί εἰς τὴν ὀρμητικότητά καί ἀντοχὴν τῶν στρατιωτῶν του.

Οἱ Αὐστριακοὶ ἐζήτησαν εἰρήνην. Μετὰ πολλὰς δὲ διαπραγματεύσεις συνήφθη μετὰ τῆς Αὐστρίας (Ὀκτώβριος 1797) ἡ **εἰρήνη τοῦ Καμποφορμίου**. Διὰ ταύτης ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀνεγνώρισεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ σύνορα τοῦ Ῥήνου καί παρητήθη τῆς Βελγικῆς. Ἐγκατέλειπεν ὡσαύτως τὸ Μεδιόλανον καί ἀνεγνώρισε τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Βοναπάρτης εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, δηλ. τὴν Αἰγυπτικὴν δημοκρατίαν, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίαν πολιτείαν τῆς Γενούης, καί τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἄλπεων τὴν σχηματίσθησαν ἐκ τοῦ Μεδιολάνου, τῆς Λομβαρδίας καί τινων ἄλλων ἐδαφῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα ὁ Βοναπάρτης παρέδωκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐκ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσε, τὴν Ἑνετίαν καί τὴν Δαλματίαν. Ἐκ τῶν κτήσεων τῆς Ἑνετίας ὁ Ναπολέων ἐκράτησε μόνον τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἐκστρατεία Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφορμίου ἡ Γαλλία δὲν εἶχε πλέον ἄλλον ἐχθρὸν πλὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας θριαμβευτῆς πρότεινεν εἰς τὸ Διευθυντήριον νά ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ Αἴγυπτος ἐκτὸς τοῦ ὄτι θά ἀπετέλει θαυμασίαν ἀποικίαν, θά ἐχρησίμευε συγχρόνως ὡς βάσις ἐπιχειρήσεων πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡ κυριώτερα πηγὴ τοῦ πλοῦτου τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ σχέδιον τοῦ Βοναπάρτου ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου. Αἱ παρασκευαὶ ἐγίναν ταχέως καί ἐν μεγάλῃ μυστικότητι. Τὸν Μάιον τοῦ 1798 στόλος ἐκ 300 περίπου πλοίων φέρων 1000 ἄρπυρας καί 30 χιλιάδ. ἐπιλίτας ἀνεχώρησεν ἐκ Τουλών. Μετὰ 40 ἡμέρας, ἀφ' οὗ προηγουμένως κατέλαβε τὴν Μάλταν, ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Ἀβουκὴρ καί κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνήκεν εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, ἀλλὰ μόνον ὀνομαστικῶς. Πραγματικῶς ἀνήκεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν φεουδαρχίαν τῶν Μαμελούκων (*). Οὗτοι ἐπεχείρησαν νά σταματήσουν τὸν γαλλικὸν στρατὸν

(*) Οἱ Μαμελούκοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν στρατὸς μισθοφορικὸς ἐκ θούλων τῆς Γεωργίας καί τοῦ Τουρκιστάν ὑπηρετῶν εἰς τοὺς σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου. Κατόπιν (1250) ἀρχηγὸς τις τῶν Μαμελούκων ἐξεδίωξε τὸν σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου καί

βαδίζοντα πρὸς τὸ Κάϊρον καὶ συνήψαν μάχην πρὸς αὐτὸν παρὰ τὰς Πυραμίδας. Ἄλλ' ἔλαι αἱ ἐπεθέσεις των ἐθραύσθησαν ἐπὶ τῆς σταθερότητος τοῦ γαλλικοῦ πεζικοῦ. Δύο ἡμέρας κατόπιν ὁ Βοναπάρτης ἦτο κύριος τοῦ Κάϊρου.

Ἄλλὰ τὴν 1ην Αὐγούστου ἡ ἐκστρατεία ἔπαθε μεγάλην συμφορὰν. Ὁ γαλλικὸς στόλος, ὅστις κατὰ τὸν πλοῦν του εἰς Αἴγυπτον εἶχε διαλάβει τὸν ἀγγλικόν, ὑπέστη αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκὴρ, καὶ σχεδὸν ἔλος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου **Νέλσωνος**. Ὁ Βοναπάρτης εἶχεν ἀποχωρισθῆ τῆς Γαλλίας καὶ ἔκτοτε ἦτο αἰχμάλωτος ἐν Αἴγυπτῳ. Ἐν τούτοις ἀνέλαβε νὰ ὑπαγάγῃ τὴν χώραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ νὰ ὀργανώσῃ αὐτήν, ὡς ἐὰν ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν διαρκῶς. Ἡ θέσις τοῦ Βοναπάρτου κατέστη δυσκολωτέρα, ὅταν ὁ σουλτάνος παρακινήθῃς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας (Σεπτέμβριος 1798). Πληροφορηθεὶς τότε ὁ Βοναπάρτης ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνεκεντροῦτο εἰς τὴν Συρίαν, ἔσπευσε ἐκεῖ. Ἐκυρίευσεν τὴν Γάζαν καὶ ἰσχυρὰ κατέστρεψε τὸν ἐκεῖ τουρκικὸν στρατὸν παρὰ τὴν Ναζαρέτ καὶ τὸ ὄρος Θαβῶρ. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδυνήθη παρὰ τὴν μακρὰν πολιορκίαν καὶ τὰς προσπαθείας του νὰ κυριεύσῃ τὴν Πτολεμαῖδα. Ἐπέστρεψε λοιπὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔπου ἄλλος τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ ἀποβιβάσῃ διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, καὶ ἅμα ἀποβιβάσθέντα τὸν κατενίκησεν εἰς Ἀβουκὴρ (Ἰούλιος 1799). Ἀλλὰ ἕνα μῆνα βραδύτερον λαμβάνει διαταγὴν παρὰ τοῦ διευθυντηρίου νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γαλλίαν, διότι δευτέρα συμμαχία τῶν δυνάμεων ἔθετεν ἐν κινδύνῳ τὴν δημοκρατίαν. Ὁ Βοναπάρτης ἀφίνει ὡς ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν Kleber καὶ ἐπιβιβάσθῃς ἐνὸς πλοίου σπεύδει εἰς Γαλλίαν (Αὐγούστος 1799).

Ὁ Kleber μετὰ τοῦτο προσβλήθῃς ὑπὸ 70 χιλ. Ἀγγλων καὶ Τούρκων ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὴν Ἡλιοῦπολιν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς μῆνας δολοφονεῖται εἰς Κάϊρον ὑπὸ φανατικοῦ μουσουλμάνου. Ἡ Αἴγυπτος ἔμεινεν ἀκόμη ἐν ἔτος εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων. Μετὰ τοῦτο οἱ Γάλλοι μὴ λαμβάνοντες οὐδεμίαν ἐνίσχυσιν ἐκ Γαλλίας ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τῶν Ἀγγλων ὑπὸ τὸν ἔρον νὰ ἀποχωρήσουν ἐλευθέρως (Αὐγούστος 1802.)

κατέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Ὅταν δὲ τὸ 1517 ὁ σουλτάνος τῶν Ὀσμάνων κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον, οἱ βέηδες τῶν Μαμελούκων παραμείναντες ἀπετέλεσαν εἶδος αὐρατωτικῆς ἀριστοκρατίας.

5. Ἡ ὕπατειά.

Κατάστασις τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ναπολέοντος ἐξ Αἰγύπτου. Ὅταν ὁ Ναπολέων ἐπέστρεψεν ἐξ Αἰγύπτου, ἡ Γαλλία καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς εὕρισκετο ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Σχεδὸν πλήρης ἀναρχία ἐπεκράτει εἰς αὐτήν. Ἡ χώρα ἦτο ἐρημωμένη. Ἡ ληστεία ἐλυμαίνετο αὐτήν. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἦσαν σχεδὸν κατεστραμμένα. Ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κράτους οὐδαμοῦ ἐφαίνετο. Φόροι ἢ δὲν ἐπληρώνοντο ἢ ἐπληρώνοντο κακῶς. Οἱ ἀσθενεῖς εἰς τὰ νοσοκομεῖα ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης. Οἱ στρατιῶται δὲν εἶχον οὔτε τροφίμα οὔτε ἐνδύματα οὔτε μισθόν. Ἐλιποτάκτουσαν κατὰ χιλιάδας. Ἐπειτα οἱ κυβερνήται καὶ ἡ ἀκολουθία των παρεῖχον τὸ θέαμα σκανδαλώδους ἀνηθικότητος. Τὸ κράτος φανερὰ ἐληληταίετο ὑπ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ φροντίζουσιν διὰ τὰ συμφέροντά του, ἢ τῇ συνομοχθῆ των. Ὁ λαός, ὁ ὅποιος εἶχε πλεον κουρασθῆ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, ἠσθάνετο καταφρόνησιν πρὸς τοὺς πολιτικούς. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τοῦ διευθυντηρίου, τὸ ὅποιον ἐγκατέστησεν εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος καὶ τὴν Ἑλθετιαν δημοκρατίαν καὶ προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Γένουαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον, προεκάλεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κατὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίας Ἑγγλίας, Νεαπόλεως, Αὐστρίας, Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῶν πολέμων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐνόμιζον ὅτι ἀπηλλάγησαν διὰ τῆς ἐν Καμποφορμίῳ εἰρήνης. Ὅχι δὲ μόνον οἱ πόλεμοι ἤρχισαν, ἀλλὰ καὶ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ πανταχοῦ ἦττωντο, καὶ ὁ λαός ἠσθάνετο ὅτι ἐπανήρχοντο αἱ δυστυχεῖς ἡμέραι τοῦ 1793, τῆς εἰσβολῆς δηλαδὴ τῶν ξένων εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ ἀηδία ἢ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἀγωνία ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου ἔσχον τοῦτο τὸ ἐπακολούθημα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1799 ἐσχηματίσθη ὁμάς πολιτικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀναθεώρησις τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ ὁμάς αὕτη εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Sieyès, ὅστις ἐξελέχθη διευθυντὴς τὸν Μάρτιον τοῦ 1799. Ὁ Sieyès ἐσκέφθη ὅτι, ἵνα δυνηθοῦν νὰ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα, ἀπηγγεῖτο νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των δημοφιλεῖς τινα στρατηγόν. Ὅθεν ἐνήργησε τὴν ἀνάκλησιν ὑπὸ τοῦ διευθυντηρίου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Βοναπάρτου.

Ἀνατροπὴ τοῦ διευθυντηρίου. Ὅταν ἔφθασεν εἰς Παρισίους ἡ εἰδησις τῆς ἀφίξεως τοῦ Βοναπάρτου (15 Ὀκτωβρίου 1799) εἰς Γαλλίαν, γενικὴ χαρὰ κατέλαβε πάντας. Ἡ εἰς Παρισίους πορεία του ὑπῆρξε θρι-

αμβευτική πομπή. Τὸ πλῆθος εἰς τὰς ὁδοὺς ἦτο τόσον, ὥστε αἱ ἀμαξαὶ δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσουν. "Ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τοὺς Παρισίους, ὁ ἐνθουσιασμὸς μετετρέπη εἰς παραφροσύνην. "Ἐβλεπον ἐν αὐτῷ τὴν ἐγγύησιν τῆς νίκης εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὸν ἰσχυρὸν στρατηγὸν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὁ Sieyès καὶ ὁ Βοναπάρτης ἤρχισαν ἀμέσως νὰ προπαρασκευάζουν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος. Τοῦτο ἐγένεν εἰς τρεῖς ἑβδομάδας. Ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς ἦσαν δύο ἄλλοι τῶν διευθυντῶν, οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν ὑπουργῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Talleyrand, ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς βουλῆς τῶν 500, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο ὁ Λουκιανὸς Βοναπάρτης, ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ βουλή τῶν 500 διελύθη τὴν 10γην Σεπτεμβρίου 1799 βιαίως διὰ τοῦ στρατοῦ. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἢ μειοψηφία τῆς βουλῆς τῶν 500 καὶ ἡ βουλή τῶν πρεσβυτέρων συνελθοῦσαι ἐψήφισαν τὴν κατάργησιν τοῦ διευθυντηρίου καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του διὰ τῆς ἐπιτροπείας *τριῶν ὑπάτων* συγκατεμένης ἐκ τοῦ Sieyès, τοῦ Roger Ducos καὶ τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου, οἱ ὅποιοι μετὰ ἐπιτροπείας ἐκ βουλευτῶν ἐπεφορτίσθησαν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα.

Ἐγκαθίδρουσις τῆς ὑπατείας. Τὸ νέον σύνταγμα συνετάχθη ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Βοναπάρτου καὶ δημοσιεῖσθην τὴν 24 Δεκεμβρίου 1799 ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ δημοψηφίσματος.

Κατὰ τοῦτο ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία περιήρχετο εἰς τρεῖς ὑπάτους ἐκλεγμένους κατὰ 10ετίαν. Ὁρίζετο δὲ ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην δεκαετίαν ὕπατοι θά ἦσαν ὁ Βοναπάρτης πρῶτος, ὁ Cambacerés καὶ ὁ Lebrun δεῦτερος καὶ τρίτος, εἰς τὸ μέλλον δὲ θά ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς γερουσίας. Ἡ πραγματικὴ ἔμως ἐξουσία ἀνήκεν εἰς τὸν *πρῶτον ὑπάτον*. Οἱ ἄλλοι εἶχον ψῆφον συμβουλευτικὴν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐξησχεῖτο ὑπὸ τοῦ πρώτου ὑπάτου καὶ τριῶν νομοθετικῶν συμβουλίων. Φύλαξ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐκλογεὺς τῶν μελῶν τῶν νομοθετικῶν συμβουλίων ὠρίζετο γερουσία ἰσόθιος *80μελῆς*, τῆς ὁποίας τὰ μέλη τὴν μὲν πρώτην φοράν θά ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων, κατόπιν δὲ ὑφ' ἑαυτῆς. Διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1799 ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πραγματικότητι καθηργεῖτο. Οὗτος θά ἐξήσκει αὐτὴν ἐφάπαξ μόνον, κατὰ τὴν ψῆφισιν τοῦ συντάγματος. Ἄντ' αὐτῆς ἐγκαθίστατο ἡ δικτατορία τοῦ πρώτου ὑπάτου, ὅστις καὶ κατόκησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ἡ ὑπατεία διήρκεσε 4 ἔτη. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξωτερικῶς μὲν διὰ τῆς αἰγλης καὶ τῶν θριάμβων τῶν γαλλικῶν ὅπλων περιεποίησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Εὐρώπης, ἐσωτερικῶς δὲ ἐδημιούργησε τοιαῦτα διαρκῆ καὶ μόνιμα ἔργα, ὅποια οὐδεμία περίοδος τῆς γαλλικῆς ἱστορίας ἐσημείωσεν.

Ἐσωτερικὰ ἔργα τῆς ὑπατείας. Πρῶτον ἔργον τῆς Ναπολεοντείου ὑπατείας ὑπῆρξεν ἡ διοικητικὴ, ἡ δικαστικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀναδιοργάνωσις τῆς Γαλλίας ἡ ὅποια εἰς τὰς κυριώτερας γραμμάς, ὑφίσταται μέχρι σήμερον. Συγχρόνως ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ συμπληρώσῃ καὶ τακτοποιήσῃ τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ συνήνωσεν εἰς ἓνα ἀστικὸν κώδικα τὸ σύνολον τῶν νόμων, οἵτινες ἐκανόνιζον τὰς σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐν τῇ νέᾳ κοινωνίᾳ.

Ὡσαύτως ὁ Ναπολέων ὡς ὑπατος ἐξησφάλισε τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην ἐπιτρέψας πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ συνάψας μετὰ τοῦ πάπα συμφωνίαν (concordat), ἡ ὅποια παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 1905. Διὰ ταύτης ὡς ἐπίσημος θρησκεία ἀνεγνωρίζετο ὁ καθολικισμός. Οἱ ἐπίσκοποι διορίζοντο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὁ διορισμός αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα.

Πλὴν τούτων πρὸς μὀρφωσιν τῶν ὑπαλλήλων ἔδρουσε τὰ λύκεια, πρὸς ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν ἔδρουσε τὸ τάγμα τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, πρὸς προστασίαν δὲ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἔδρουσε τὴν τράπεζαν τῆς Γαλλίας, ἡ ὅποια ἀπέβη ἡ ἰσχυροτέρα μετὰ τὴν τῆς Ἀγγλίας τράπεζα τοῦ κόσμου. Τέλος κατεσκεύασε σπουδαῖα ἔργα, λιμένας, διώρυγας, ὁδοὺς κ.λ.π.

Ἐξωτερικὰ ἔργα τῆς ὑπατείας. Μόλις κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Βοναπάρτης, ἐπεχείρησεν ἀπ' εὐθείας νὰ ζητήσῃ εἰρήνην παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἐζήτησαν τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀποκατάστασιν τῶν Βουρβῶνων. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν.

Δύο στρατοὶ αὐστριακοὶ ἠπειλοῦν τὴν Γαλλίαν, ὁ εἰς ἐκ Γερμανίας ἠπειλεῖ τὸ μέτωπον τοῦ Ῥήνου, ὁ ἕτερος ἐν Ἰταλίᾳ ἠπειλεῖ τὸ τῶν Ἀλπεων. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Γερμανίας ὁ Ναπολέων ἀντέταξε τὸν Moreau μὲ τὸν καλύτερον στρατὸν ἐκ πλέον τῶν 100 χιλ. ἀνδρῶν. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἰταλίας ἀντέταξε τὸν Massena μὲ 25 χιλ. ἀνδρας. Εἰς τὸν Massena παρήγγειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Γένουαν καὶ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖ τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, μέχρις οὗ σχηματίσῃ τρίτον στρατὸν καὶ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Ὁ Massena ἐξεπλήρωσεν ἡρωικῶς τὴν ἀποστολὴν

του. Πολιορκηθείς ἐν Γενοῦῃ μὲ τρῶφιμα ἑνὸς μηνὸς ἐκρατήθη δύο μῆνας. Ὄταν δὲ παρέδωκεν αὐτήν, ὁ Βοναπάρτης ἦτο ἤδη εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. ἄνδρας ὑπερβάς τὰς ἄλπεις χιονοσκεπεῖς μὲ μεγίστην δυσκολίαν. Μετὰ τινὰς μικρὰς μάχας ὁ Βοναπάρτης ἔδωκε πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς ἔχοντας διπλάσιον στρατὸν τὴν περιφνημον μάχην τοῦ **Μαργέγκου** (1800), καθ' ἣν κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ κενώσουν τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν Λομβαρδίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Moreau νικᾷ αὐτοὺς εἰς τὴν Γερμανίαν ἐν Ὁελίνδῃ. Ἡ Αὐστρία κατόπιν τούτων ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Λινεβίλλης (1801), δι' ἣς ἐπεκυρώθη ἡ συνθήκη τοῦ Καμποφορμίου, καὶ ἀνεγνωρίσθησαν εἰς αἰ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἡ Γαλλία ἔκαμει ἐν Ἰταλίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. Δι' ἰδιαιτέρων δὲ συμβάσεων ὁ πάπας ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κράτος του καὶ οἱ Γάλλοι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ κατέχουν τὰ φρούρια τῆς Νεαπόλεως. Τοῦ λοιποῦ ἔλη ἡ Ἰταλία πλὴν τῆς Βενετίας εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας.

Ἡ εἰρήνη ἀποκατεστάθη ἐν τῇ ἡπείρῳ. Μόνη ἡ Ἀγγλία πάλιν ἔμεινεν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Γαλλίαν. Καὶ αὐτὴ ὅμως μετ' ὀλίγον αἰσθανομένη ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ νικήσῃ τὴν Γαλλίαν καὶ πιεζομένη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, διότι ὁ λαὸς ἐπεβαρύνθη μὲ πολλοὺς φόρους, ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιένης (1802). Διὰ ταύτης ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν καὶ ἀπέδωσε τὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τῆς Ἰσπανίας καὶ Ὁλλανδίας.

Μεταρρυθμίσις τῆς Ὑπατείας. Ὄταν διὰ πραξικοπήματος κατελύετο τὸ διευθυντήριον, οἱ βασιλόφρονες ἤλιπιζον ὅτι ὁ Βοναπάρτης θὰ εἰργάζετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος φυγὰς ἐν Πολωνίᾳ ἔγραψεν εἰς τὸν πρῶτον ὑπατον ζητῶν τὴν συνδρομὴν του καὶ προσφέρων εἰς αὐτὸν οἷα δῆποτε ἤθελεν ἀνταλλάγματα. Ἄλλ' ἤδη ὁ Ναπολέων ἐσκέπτετο νὰ παραμείνῃ ὁ ἴδιος διαρκῶς ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ δημιουργήσῃ ἰδίαν δυναστείαν. Εἰς τοῦτο ἔφθασε διὰ δύο σταθμῶν. Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1802 ὠνομάσθη ἰσόβιος ὑπατος καὶ κατὰ Μάιον τοῦ 1804 αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Τὴν ἰσόβιον ὑπατείαν ὁ Βοναπάρτης κατέλαβε δι' αἰφνιδιασμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς εἰρήνης τῆς Ἀμιένης οἱ πιστοὶ τοῦ Βοναπάρτου ἐπρότειναν εἰς τὴν γερουσίαν νὰ ἐκφρασθῇ εἰς τὸν πρῶτον ὑπατον ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη. Ἡ γερουσία τὸν ἐξέλεξε ὑπατον δι' ἄλλα 10 ἔτη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπικυρώσεως τῆς

ἐκλογῆς ὑπεβλήθη εἰς αὐτὸν τὸ ἐρώτημα, ἂν πρέπη ὁ πρῶτος ὑπατος νὰ ὀνομασθῆ ἰσοβίος. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη παμφηφει ὑπὲρ τῆς προτάσεως. Πλὴν τούτου τότε ἐδόθη εἰς τὸν πρῶτον ὑπατον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ τὸν διάδοχόν του. Ἀμέσως δὲ τὸ σύνταγμα μετερουθμίσθη ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον.

Ἄλλὰ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἰσοβίου ὑπατείας κατέστρεψε τὰς ἐλπίδας τῶν βασιλικῶν. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ κάμνουν συνωμοσίας κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἀποβλέποντες ἰδίως εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Βοναπάρτου. Αἱ συνωμοσίαι αὗται ἀποκαλυφθεῖσαι ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ ἀνακηρυχθῆ ὑπὸ τῆς γερουσίας ὁ Βοναπάρτης *κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων* ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ναπολέων Α΄*. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ πολιτεύματος ὑποβλήθη εἰς δημοψήφισμα ἐπεκυρώθη διὰ 3/5, ἑκατομμυρίων φήφων ἀπέναντι 3 χιλιάδων ἀρνητικῶν τοιοῦτων. Ὁ πάπας Πίος Ζ΄ προσκληθεὶς εἰς Παρίσιος ἔστειψε τὸν Ναπολέοντα αὐτοκράτορα (1804), τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (1805) ὁ Ναπολέων μεταβάς εἰς Μεδιόλανον ἐτέφθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μὲ τὸ σιδηροῦν λογγομβαρδικὸν στέμμα, ὅπως οἱ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

6. Ἡ Αὐτοκρατορία.

Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας μετερουθμίσθη πάλιν τὸ πολίτευμα καὶ κατέστη τελείως μοναρχικόν, ἐπανήλθον δὲ ὅλοι οἱ τύποι τῆς παλαιᾶς μοναρχίας, ἡ αὐλικὴ ἐθιμοτυπία, οἱ τίτλοι, τὰ παράσημα, καὶ ἐδημιουργήθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν νέα αὐτοκρατορικὴ. Ἐν τῇ διοικήσει ὡσαύτως ἐπανήλθον ἡ συγκέντρωσις καὶ ὁ δεσποτισμὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Ἄλλ' ἡ κατάργησις πάσης πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ παντὸς ἐλέγχου καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸν ἀπολυταρχισμὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τοῦ Ναπολέοντος τὴν πλουσίαν καὶ μορφομένην ἀοικίαν τάξιν. Αἱ βιαιοπραγίαι κατόπιν κατὰ τοῦ πάπα ἀπεμάκρυναν ἀπ' αὐτοῦ τὸν κληρὸν καὶ τοὺς καθολικοὺς. Μόνον αἱ μεγάλαι λαϊκαὶ μάζαι, οἱ ἐργάται καὶ οἱ ἀγρόται, ἔμειναν μακρότερον πιστοί, διότι ὁ Ναπολέων διετήρει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα, καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἥσυχον κτήσιν τῆς γῆς, τὰ ὅποια ἦσαν δι' αὐτοὺς τὰ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως οὐσιωδέστερα ἀποκτήματα. Ἐπὶ τέλους ὅμως καὶ ταύτας ἀπεμάκρυναν ἀπ' αὐτοῦ αἱ διηνεκεῖς στρατολογίαι.

Ἐξωτερικῶς δὲ τὰ δέκα ἔτη (1804—1814), καθ' ἃ διήρκεσεν ἡ *Αντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε΄.* 10

αυτοκρατορία, υπήρξαν ἔτη πολέμων ἀδικόπων, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν μὲν τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὰς περισσοτέρας πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κατέληξαν εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Ναπολέοντος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ πόλεμοι προεκλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας ἕνεκα ζηλοτυπίας πρὸς τὴν δύναμιν τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Ναπολέοντος. Διαιρεῖται δὲ ἡ ἱστορία τῆς Ναπολεοντείου αυτοκρατορίας εἰς δύο περιόδους, τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς καὶ τὴν περίοδον τῆς πτωσεως αὐτῆς.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς Ναπολεοντείου αυτοκρατορίας διήρκεσεν 8 ἔτη (1804 — 1812). Οἱ κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην διεξαχθέντες πόλεμοι ἐξεκλήθησαν ὡς ἑξῆς :

α') *Πόλεμος κατὰ Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας. Εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου.* Ἡ εἰρήνη τῆς Ἀμιένης διήρκεσεν ἕν μόνον ἔτος. Ἡ ῥῆξις ἐπῆλθεν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, διότι ὁ Ναπολέων πρὸς προστασίαν τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας εἶχεν ἐπιβάλει μεγάλους τελωνιακοὺς δασμοὺς εἰς τὰ ἀγγλικά ἐμπορεύματα. Οἱ Ἀγγλοὶ κατέσχον ἕν μῆρ ἡμέρας (17 Μαΐου 1803) ὅλα τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῶν γαλλικῶν πλοῖα. Ὁ Ναπολέων ἀμέσως εἰσβαλὼν κατέλαβε τὸ Ἀννόβερον, προσωπικὴν κτήσιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ παρασκευάζῃ ἐν Βολωνίᾳ στρατὸν 150 χιλ. ἀνδρῶν, δι' οὗ ἠπεῖλει ὅτι θὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Οἱ Ἀγγλοὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς, ἀλλὰ συγχρόνως παρεσκευάσαν αὐστρωσικὴν συμμαχίαν. Τοῦτο ὑπεχρέωσε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀνοίξῃ πολεμικὸν μέτωπον ἐν ἠπείρῳ.

Ὁ Ναπολέων ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ῥώσων μετὰ ταχύτητος ἀπροσδοκῆτου. Εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ μηνὸς μετέφερε τὸν στρατὸν του ἐκ τῆς Μάγχης εἰς τὸν Ῥήνον. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δύο μηνάς, καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βιέννης κατέληξε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀουστερλίτς (2 Δεκεμβρίου 1805) ἡ μάχην τῶν τριῶν αυτοκρατόρων, εἰς τὴν ὅποian κατεστράφη τελείως ὁ αὐστρωσικὸς στρατός. Μετὰ τοῦτο συνήφθη ἡ εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν μὲν τὴν Ἰστρίαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Βενετίαν, δηλ. ὅ, τι ἐκέρισε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφορμίου, εἰς τοὺς Γερμανοὺς δὲ συμμάχους τοῦ Ναπολέοντος τινὰς ἐκ τῶν παλαιῶν τῆς κτήσεων.

Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀουστερλίτς ἔκαμε τὸν Ναπολέοντα αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως διανέμοντα βασιλεία κατ' ἀρέσκειαν. Κατὰ τοὺς 7 πρώτους μῆνας τοῦ 1806 ἐδημιούργησε τέσσαρας βασιλεῖς. Ἐν Γερμανίᾳ ἀνύψωσεν εἰς βασιλεῖς τοὺς συμμάχους τοῦ ἐκλέκτορας τῆς Βυρτεμβέργης καὶ τῆς Βαυαρίας. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δι' ἐνὸς διατάγματος ἀφῆρεσε τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ τῶν Βουρβόνων καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Τέλος τὴν Ὁλλανδικὴν δημοκρατίαν μετέβαλεν εἰς βασιλεῖον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν ἄλλον ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Ὡσαύτως ἐμοίρασε φέουδα πριγκιπικὰ εἰς τοὺς κυριωτέρους συνεργάτας του. Ἐξ ἄλλου διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας, ἐκ τῆς ἀμφιβόλου στάσεως τοῦ ὁποίου ἐπῆλθεν ἡ ἤττα τῆς Αὐστρίας, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ Ἀννοβέρου. Τέλος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔδρυσεν τὴν Ῥηνικὴν δημοσπονδίαν, διὰ τῆς ὁποίας κατέλυσε τὴν ἀγίαν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, καὶ οὕτω κατέστησεν ἑαυτὸν κύριον τῆς παραρρηνείου καὶ παραδουναβείου Γερμανίας. Κατ' ἐμπνευσιν δηλ. αὐτοῦ 15 ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς καὶ δυτικῆς Γερμανίας μὲ τοὺς δύο νέους βασιλεῖς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης ἐπὶ κεφαλῆς ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ ἔδρυσαν τὴν δημοσπονδίαν τῶν κρατῶν τοῦ Ῥήνου μὲ προστάτην αὐτὸν τὸν Ναπολέοντα. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως. Ὁ Φραγκίσκος Β' παρητήθη τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ ἐπωνομάσθη Φραγκίσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

β) Πόλεμος κατὰ Πρωσίας καὶ Ῥωσίας. Εἰρήνη τοῦ Τιλσίτ.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ εἶναι τὸ προσιμὸν γενικῆς εἰρήνης. Ὁ Ναπολέων ἐπεθύμει τοῦτο πολὺ. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπεροχὴ του ἐφαίνετο τόσον μεγάλη καὶ ἡ συμμαχία του μετὰ τῆς Πρωσίας καθίστα τὸν ἀγῶνα τόσον ἀδύνατον ἐπὶ τῆς ἡπείρου, ὥστε ὁ τσάρος καὶ ἡ Ἀγγλία (ἡ τελευταία καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος εἰς τὸ Τραφαλγάρ κατ' Οκτώβριον τοῦ 1805) ἤρχισαν διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης ἐν Παρισίαις. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς νέον πόλεμον. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος τὸ Ἀννοβέρον καὶ ὁ Ναπολέων ὑπεσχέθη τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν του νὰ ἀποζημιωθῇ ἄλλως ἢ Πρωσία. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας καὶ φοβηθεὶς περὶ τοῦ Ἀννοβέρου συμμαχεῖ μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ Ἀγγλίας καὶ κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας.

Ὁ Ναπολέων προσβάλλει πρῶτον τοὺς Πρώσους, νικᾷ αὐτοὺς εἰς

Γένναν, και **Ήουρσταιδην** (Οκτώβριος 1806) και προχωρεί εις Βερολίνον, τὸ ὅποιον και παραδίδεται. Κατόπιν ἐπέρχεται ἐναντίον τῶν Ῥώσων εις τὴν Πολωνίαν και νικᾷ αὐτοὺς εις δύο μάχας, τοῦ **Εὐλώ** και τῆς **Φρειδλανδίας** (Δεκέμβριος 1806 και Ἰαν. 1807). Ὁ πόλεμος ἐληξε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Τιλσίτ.

Διὰ ταύτης ἡ Πρωσσία ἔχασε τὸ Ἀνόβερον, ἔλας τὰς χώρας, ὅσας εἶχεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου και ὅσας εἶχε λάθει κατὰ τοὺς τρεῖς διαμελισμοὺς τῆς Πολωνίας. Συγχρόνως συνήφθη συμμαχία ἐπιθετικῆ μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων Γαλλίας και Ῥωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεγνώρισεν ἔλας τὰς μεταρρυθμίσεις, ὅσας ἔκαμεν ἐν Εὐρώπῃ ὁ Ναπολέων, και ὑπεχρεώτο νὰ μεσολαβήσῃ εις εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐὰν δὲ αὕτη ἤρνεϊτο, ὄφειλε νὰ συνενωθῇ μετὰ τοῦ Ναπολέοντος κατ' αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου ὁ Ναπολέων θὰ προσέφερε τὴν μεσολάβησίν του διὰ τὴν εἰρήνην Ῥωσίας και Τουρκίας. Ἄν ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχετο, θὰ τὴν διεμέλιζον.

Ὁ Ναπολέων κατόπιν συνεπλήρωσε τὰς μεταρρυθμίσεις τῆς Γερμανίας. Μὲ τὰ ἐδάφη τὰ ἀποσπασθέντα ἀπὸ τῆς Πρωσσίας μεταξὺ Ἐλβα και Ῥήνου και μὲ μέρος τοῦ Ἀνοσθέρου ἐσοχημάτισε τὸ βασιλεῖον τῆς **Βεστφαλίας**, τὸ ὅποιον ἔδωσεν εις τὸν τρίτον ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας ἀνυψώθη εις βασιλεῖα και ἔλαβε προσθέτως τὸ μέγα δουκάτον τῆς **Βαρσοβίας** ἀποτελεσθὲν ἀπὸ τὰς πολωνικὰς χώρας τῆς Πρωσσίας. Τὰ δύο βασιλεῖα και τὸ μέγα δουκάτον εἰσηλθον εις τὴν ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία οὕτω περιέλαβεν ἄλλην τὴν Γερμανίαν πλὴν τῆς Πρωσσίας.

γ') **Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός, Πόλεμος κατὰ τῆς Ἰσπανίας.** Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Τιλσίτ ὁ Ναπολέων παρεσύρθη εις νέαν σειρὰν πολέμων και προσαρτήσεων διαρκῶν. Ἡ καταστροφὴ τοῦ γαλλικοῦ στόλου εις τὸ Τραφαλγάρ ἠνάγκασε τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῇ ἐπὶ μικρὸν τοῦ σχεδίου του τῆς ἀπ' εὐθείας προσβολῆς τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐσκέφθη τότε νὰ καταστρέψῃ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ πλοῦτου και τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας, δηλ. τὴν βιομηχανίαν και τὸ ἐμπόριόν της. Ἐὰν ἐπετύγγανε νὰ ἀπαγορεύσῃ εις τοὺς Ἀγγλοὺς τὴν προσπέλασιν εις τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀγοράς, τὰ προϊόντα τῶν ἀποικιῶν και τῆς βιομηχανίας των συσσωρευόμενα ἀπόλητα θὰ ἔφερον οἰκονομικὴν κρίσιν, διότι αἱ βιομηχανίαι των θὰ ἠναγκάζοντο νὰ κλεισθοῦν και νὰ ἀποπέμψουν τοὺς ἐργάτας. Ἐκ τῆς οἰκονομικῆς δὲ ταύτης κρίσεως θὰ ἠναγκάζετο ἡ Ἀγγλία εις εἰρήνην.

Ἦδη λοιπὸν εὐρισκόμενος ὁ Ναπολέων ἐν Βερολίῳ ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὸν **ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν**, δι' οὗ ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς συμμάχους τῶν πᾶν ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἠμπόδιζε τὴν πώλησιν παντὸς ἐμπορεύματος ἐρχομένου ἐξ Ἀγγλίας ἢ ἐκ τῶν ἀποικιῶν τῆς. Ἄλλ' ἵνα φέρῃ ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς τὰ ἐλπιζόμενα ἀποτελέσματα, ἔπρεπεν δλόκληρος ἡ Εὐρώπη νὰ κλεισθῇ εἰς τοὺς Ἀγγλους. Ὁ Ναπολέων ἐπέτυχεν ἀλληλοδιαδόχως τὴν προσχώρησιν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ρωσίας, Αὐστρίας, Πρωσίας καὶ τέλος τῆς Δανίας, ἀφ' οὗ οἱ Ἀγγλοι ἔλωσ ἀναίτιως βομβαρδίζοντες τὴν Κοπενάγην ἠνάγκασαν τὴν Δανίαν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν στόλον τῆς. Ἐπειδὴ ἡ Σουηδία παρέμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν συμμαχίαν, ὁ Ναπολέων ὤθησε κατ' αὐτῆς τὸν τσάρον, ὅστις ἐκυρίευσε τὴν Φινλανδίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ναπολέων προσήρτησεν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν ἕλας τὰς παραλίους γερμανικὰς χώρας καὶ τέλος τὸ βασίλειον τῆς Ὀλλανδίας, διότι ὁ ἀδελφὸς του Λουδοβίκος ἤρνεϊτο νὰ καταστρέψῃ τοὺς ὑπηκόους του προσχωρῶν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπειδὴ ὁ πάπας ἤθελε νὰ μείνῃ οὐδέτερος, ὁ Ναπολέων προσήρτησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος ἐν μέρει εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὴν Πορτογαλίαν, μίαν ἐκ τῶν σπουδαίων ἀγορῶν τῆς Ἀγγλίας, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον προσέβαλεν ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, κατέλαβε τὴν πρωτεύουσάν τῆς Λισσαβῶνα καὶ ἠνάγκασεν τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν νὰ φύγῃ εἰς Βραζιλίαν. Τέλος διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν περιεπλάκη εἰς ἐγκληματικὴν καὶ καταστρεπτικὴν ἐπιχείρησιν ἐν Ἰσπανίᾳ. ἠνάγκασε δηλ. τὸν βασιλέα αὐτῆς Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱὸν του Φερδινάνδον δι' ἀπάτης νὰ παραιτηθοῦν τοῦ θρόνου, καὶ ἔκαμε βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, μέχρι τοῦδε βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ ἀνύψωσε τὸν γαμβρὸν του Μυράτ.

Τοῦτο προεκάλεσε γενικὴν ἐξέγερσιν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἔγινεν ἡ ἀρχὴ πολέμου διαρκέσαντος πλέον τῶν 5 ἐτῶν, καθ' ὃν ἐπὶ τέλους ὁ Ναπολέων ἠττήθη. Εἰς αὐτὸν οἱ Ἀγγλοι εὗρον πεδῖον μάχης, ἵνα κατατρέψουν ἐπὶ μακρὸν τὸν καλύτερον στρατὸν τῆς Γαλλίας. Ὁ πόλεμος τέλος αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ Ναπολέοντος.

Ὁ πόλεμος τῆς Ἰσπανίας δὲν ὁμοιάζε μὲ τοὺς προηγουμένους πολέμους. Ἔως τότε ὁ Ναπολέων ἐπολέμει κατὰ ἡγεμόνων καὶ τῶν στρατῶν των. Οἱ στρατοὶ κατεστρέφοντο, οἱ ἡγεμόνες ὑπετάσσοντο. Οἱ λαοὶ

ἔμμενον θεαταί τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἔμως ἐκτός τοῦ κανονικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων, ὁ Ναπολέων εὗρεν ἐνώπιόν του λαὸν ἐξεγερμένον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας του, φανατισμένον ὑπὸ τοῦ κλήρου, ὅστις ἐκήρυξε σταυροφορίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, διότι ἐκράτει τὸν πάπαν αἰχμάλωτον. Εὐρέθη δηλ. ἐνώπιον ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐκαστος χωρικός ἦτο στρατιώτης. Οἱ Ἰσπανοὶ ἐσχημάτισαν πολεμικά σώματα καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας τῶν ἤρχι-

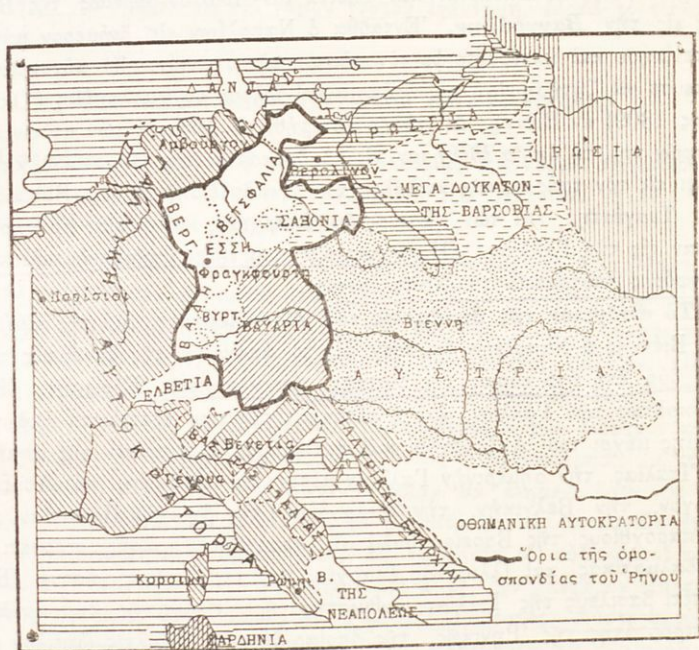

Εἰκ. 33. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1789.

σαν κλεφτοπόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Ὁ βασιλεὺς Ἰωσήφ ἦτο κύριος μόνον τῆς Μαδρίτης καὶ ἔπου διήρχον γαλλικὰ στρατεύματα. Πανταχοῦ ἄλλου ἐκυβέρνων τοπικαὶ κυβερνήσεις. Τέλος ὁ Ἰωσήφ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Μαδρίτης. Τότε ὁ Ναπολέων ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀπέκρουσε τοὺς ἀντιταχθέντας εἰς αὐτὸν ἐπαναστατικούς

στρατούς και υποτάξας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ἐπαρχίας εἰσῆλθεν εἰς Μαδρίτην (Δεκέμβριος 1808) καὶ ἐγκατέστησε τὸν ἄδελφόν του ἐκεῖ. Ἄλλ' αἰφνης μετὰ ἕνα μῆνα ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γαλλίαν, ἕνεκα ἄλλου πολέμου.

δ') Πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. *Εἰρήνη τῆς Βιέννης.* Ὅταν ἐγνώσθησαν αἱ ἐν Ἰσπανίᾳ δυσχέρειαι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐκ-

Εἰκ. 34. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1810.

δίωξις τοῦ Ἰωσήφ, ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάξῃ τὸν στρατὸν του, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀναδιοργανώσει ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Ἄουστερλιτς καὶ εἶχεν ἀναβιδάσει εἰς 400 χιλ. ἄνδρας. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ναπολέων μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὁ Φραγκίσκος ἤρχισε διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τότε ἐσχηματίσθη ἡ πέμπτη συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, ἡ ὅποια περιέλαβεν Αὐστρίαν, Ἀγγλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν (1809).

Ὅπως τὸ 1805, αἱ Αὐστριακοὶ ἤρχισαν τὴν ἐκστρατείαν ἄνευ κη-

ρύξεως πολέμου. Προσέβαλον τὸν Ναπολέοντα πανταχοῦ συγχρόνως, καὶ εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ὁ τσάρος ὑποχρεωμένος ἐκ τῆς συνθήκης νὰ στείλῃ τοὺς στρατοὺς του ἐναντίον τῆς Αὐστρίας δὲν τὸ ἐπραξεν. Ἄλλ' ὅπως τὸ 1805, ὁ Ναπολέων διὰ τῆς ὀρμητικότητός του ἐπρόλαβε τὰ σχέδια τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκτύπησε τοὺς Αὐστριακοὺς δύο φορές, πρῶτον τὸν Ἀπρίλιον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἔπειτα τὸν Ἰούλιον βορείως τῆς Βιέννης εἰς τὴν **Βαγγράμην**. Ἐνταῦθα ὁ Ναπολέων εἰς διήμερον μάχην κατενίκησε καὶ κατεσύντριψε τὸν αὐστριακὸν στρατόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ἣ ὁποία ἐπὶ τέλους συνωμολογήθη (Ὀκτώθριος 1809) ἐν Βιέννῃ. Δι' αὐτῆς ἐστερήθη ἡ Αὐστρία τῶν πολωνικῶν ἐδαφῶν τῆς, τὰ ὅποια ἐδόθησαν εἰς τὸ δουκάτον τῆς Βαρσοβίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὸν τσάρον, τῆς κοιλάδος τοῦ Ἴνν βοθείσης εἰς τὴν Βαυαρίαν, τῆς Τεργέστης καὶ τῶν Ἰλλυρικῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὅποια προσηρτήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1809 ὑπῆρξε ἡ τελευταία νικηφόρος ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος.

Τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος. Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βιέννης ὁ Ναπολέων ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεώς του. Ἐπὶ δύο ἔτη ἦτο κύριος τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἦτο αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, καὶ ἡ αὐτοκρατορία του ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ Ἀμβούργου καὶ περιελάμβανε τὸ τρίτον τῆς σημερινῆς Ἰταλίας, τὴν σημερινὴν Γαλλίαν μέρος τῆς Ἑλβετίας, τὸ Λουξεμβούργον, τὴν Βελγικὴν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν ῥηνικὴν Πρωσσίαν καὶ τὰς παραχθίους τῆς Βορείου θαλάσσης γερμανικὰς χώρας, προσέτι δὲ τὰς δαλματικὰς καὶ ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Ἦτο προσέτι βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ῥυθμιστὴς τῆς Ἑλβετικῆς δημοσπονδίας καὶ προστάτης τῆς Ῥηνικῆς, τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ βασιλεῖς ὄφειλον εἰς αὐτὸν τὰ στέμματά των. Εἶχε κάμει βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, βασιλεὺς τῆς Βεσφαλίας τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον, βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως τὸν γαμβρόν του Murat. Ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῶν ὑποτελῶν βασιλέων διέφκει πλέον τῶν 70 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Εἶχε συμμάχους ἐκουσίους ἢ ἀκουσίους τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, τὸν βασιλεὺς τῆς Δανίας. Ἡ Σουηδία ἀπομείνασα ἡ τελευταία πιστὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν συμμαχίαν ἐκολοδώθη ὑπὸ τῆς Ῥωσίας καὶ Δανίας, κατόπιν δὲ σε-

σθείσης τῆς βασιλευούσης δυναστείας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς ὁ Γάλλος στρατηγὸς Bernadotte.

Τὸ πᾶν ἐκλίνε γόνυ πρὸ τῆς θελήσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἰδίως ἡ ὑπερήφανος αὐστριακὴ δυναστεία. Ὅταν ὁ Ναπολεὼν διεξεύχθη τὴν αὐτοκράτειραν Ἰωσηφίναν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του ἀρχιδούκισσαν Μαρίαν Λουίζαν. Τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη, ἔλαβε τὸ τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας.

ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ περίοδος τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας διήρκεσεν ὀλιγώτερον τῶν δύο ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1812 μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1814). Οἱ δὲ κατ' αὐτὴν γενόμενοι πόλεμοι εἶναι οἱ ἑξῆς :

α') Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο μᾶλλον φαινομενικὴ παρά πραγματικὴ. Ἡ ὑπερμεγέθης αὐτοκρατορία ἦτο θεμελιωμένη ἐπὶ τῆς βίας, καὶ διὰ τῆς βίας συνεκρατεῖτο. Μεταξὺ ἔλων τῶν λαῶν, οἵτινες εὐρίσκοντο συνενωμένοι, Γάλλων, Ὀλλανδῶν, Γερμανῶν, Ἰταλῶν, δὲν ὑπῆρχε κανεὶς φυσικὸς δεσμός. Ἡ καταγωγὴ, ἡ γλῶσσα, τὰ αἰσθήματα, τὰ συμφέροντά των διέφερον καὶ τοὺς ἐχώριζον. Δι' ἔλους τοὺς προσηρημένους ἢ προσκόλλησις εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν θὰ διήρκει ἕσον καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ. Ὀλιγώτερον ἀκόμη θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑπολογίξῃ ἐπὶ τῶν κρατῶν τῆς βῆνικῆς ἑμοσπονδίας, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ αὐτοκρατορικοὶ πόλεμοι, ἐνῶν ἐκόστιζον πολὺ εἰς χρῆμα καὶ αἷμα, δὲν ἀπέφερον τίποτε. Ὡσαύτως ὡς πρὸς τοὺς συμμάχους Ῥώσους, Πρώσους, Αὐστριακοὺς. Εἶχον συμμαχήσει ἕνεκα ἀτυχήματος καὶ παρέμενον εἰς τὴν συμμαχίαν ἐκ φόβου. Ἡ μόνη των σκέψις ἦτο ἡ ἐκδίκσις καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν τὴν προπαρεσκευάζε κατὰ τὸ δυνατόν. Ἐν Πρωσσίᾳ ἰδίως οἱ κυβερνηταὶ τῆς κατανοήσαντες, ὅποια τεράστια στρατιωτικὰ μέσα εἶχεν ἐξασφαλίσαι ἢ ἐπανάστασις εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνεκολπώθησαν τὰς ἰδέας αὐτῆς, ἵνα ἐξεγείρουν τὸν λαὸν ὀλόκληρον εἰς μέλλοντα πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Οὕτω κατήργησαν τὰς διακρίσεις μεταξύ εὐγενῶν, ἀστῶν καὶ χωρικῶν, ἀπηλευθέρωσαν ἀπὸ τῆς δουλείας τοὺς χωρικοὺς, κατέστησαν τοὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς προσιτοὺς εἰς ἔλους, καὶ ἐγκατέστησαν ἐθνικὴν στρατολογίαν.

Πρώτη ἐκ τῶν δυνάμεων ἀνενέωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπο-

λέοντος ἢ Ῥωσία. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίας ἔλαβεν ἐλευθερίαν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν Φινλανδίαν ἀπὸ τῆς Σουηδίας, τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ πολωνικὰς τινὰς χώρας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἄλλ' εἶχεν ἀκόμη μεγαλυτέρας φιλοδοξίας. Ἦθελε τὴν Κων(σταντι)πολιν καὶ τὴν Βαρσοβίαν, τὸν διαμελισμὸν δηλ. τῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἀνασῦστασιν τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας ἐπ' ὠφελεία του. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων τὸ 1809 ἠγγύθη ῥητῶς νὰ ἀφήσῃ ποτὲ τοὺς Ῥώσους νὰ ἐγκατασταθῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βαρσοβίας ἔδειξεν εἰς τὸν τσάρον ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Βαρσοβίᾳ. Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος, μολοντί κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξηκολούθει νὰ εἶναι σύμμαχος τοῦ Ναπολέοντος, πράγματι ἦτο ἐχθρὸς του. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1810 ἤρχισε τὰς πολεμικὰς του παρασκευὰς καὶ τὰς πρὸς συμμαχίαν διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ 1810 ἦνοιξεν ἐν μέρει τὰ σύνορά του εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον. Ἐπομένως αἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἔλονεν ἐτραχύνοντο μέχρις οὗ κατὰ τὸν Ἰούνιον 1812 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Ὁ Ναπολέων ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐκστρατείαν.

Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ τσάρος εἶχε συμμάχους τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Σουηδοὺς, τοὺς ὁποίους προσεῖλκυσεν ὑποσχεθεὶς εἰς τὸν Bernadotte τὴν Νορβηγίαν. Οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν ἕκτην συμμαχίαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων εἶχε συμμάχους τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας. Ἄλλ' ἀμφότεροι διεδεαίωσαν τὸν Ἀλέξανδρον ὅτι θὰ ἐτήρουν παθητικὴν στάσιν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ῥωσίας διήρκεσε περίπου 6 μῆνας (24 Ἰουνίου — 16 Δεκεμβρίου 1812). Ὁ Ναπολέων ἀνέλαβεν αὐτὴν μὲ 350 χιλ. ἄνδρας. Ἐκ τούτων 30 χιλ. Πρώσοι ἐσχημάτιζον τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, 30 χιλ. Αὐστριακοὶ ἐσχημάτιζον τὴν δεξιὰν πτέρυγα, 290 δὲ χιλ. ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετέλουσαν τὸν πραγματικὸν στρατόν. Ἐκ τούτων πάλιν 180 χιλ. ἦσαν Γάλλοι (εἰς αὐτοὺς περιλαμβάνοντο καὶ οἱ Ὀλλανδοί, Γερμανοὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου, Ἐλβετοί, Πεδεμόντιοι). Οἱ λοιποὶ 100 χιλ. ἦσαν ἐπικουρικὰ στρατεύματα τῆς ὀμοσπονδίας τοῦ Ῥήνου, Πολωνοί, Δανοί, Ἰταλοί, Κροάται, Δαλμάται. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς διέβη τὸν Νεῖμενον κατὰ τέλος Ἰουνίου 1812. Οἱ Ῥῶσοι δὲν ἠμπόδισαν τὴν διάβασιν. Ὁ τσάρος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐξῆς τακτικὴν νὰ ἀποφύγῃ τὰς μεγάλας μάχας, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς πληθυσμοὺς καὶ νὰ ἀφίσῃ τοὺς Γάλλους

νά εισδύσουν βρον τὸ δυνατόν περισσότερον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀφίνων εἰς τὸν χρόνον, τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ κλίμα τὴν φροντίδα τῆς ὑπερασπίσεως.

Ὁ Ναπολέων κατενόησε τὸν κίνδυνον τῆς τακτικῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἐπέμενε θέλων πρῶτον νά καταστρέψῃ τὸν ῥωσικὸν στρατόν, καὶ ἔπειτα νά ὑπαγορεύσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Μόσχαν. Ἄλλ' οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ἀσύλληπτοι. Ἐσκέφθη νά τοὺς κυκλώσῃ εἰς τὴν Σμολένσκην. Ἀλλὰ κατῴρθωσαν νά διαφύγουν θυσιάζοντες εἰς μίαν σφοδρὰν μάχην τὴν ὀπισθοφυλακὴν των καὶ ἀνυψοῦντες μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ναπολέοντος πύρινον φραγμὸν διὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Σμολένσκης. Ὁ Ναπολέων μετὰ τοῦτο διηθύνθη εἰς τὴν Μόσχαν, χωρὶς οἱ Ῥῶσοι νά ἐπιχειρήσουν νά τὸν σταματήσουν δι' ἀποφασιστικῆς μάχης. Ἄλλ' ὁ ῥωσικὸς λαὸς ἐδυσφύρει διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν καὶ δὲν ἠνείχετο νά ἐγκαταλείψῃ ἀνευ μάχης τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῆς Ῥωσίας, τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν Ῥώσων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ ὁ στρατηγὸς Κουτούσωφ ἐσταμάτησε τὸν ἐξ 130 χιλ. ἀνδρῶν ῥωσικὸν στρατόν πέντε χιλιόμετρα πρὸ τῆς Μόσχας. Τὴν 7 Ἰουλίου 1812 ὁ Ναπολέων προσέβαλε τὸν Κουτούσωφ. Ὁ Κουτούσωφ ἐνίκηθη, ἀλλ' ὑπεχώρησεν ἐν τάξει. Ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὴν Μόσχαν (14 Ἰουλίου 1812). ἠλπίζεν ὅτι ἢ ἄλλως αὐτῆς θὰ ἠνάγκαζε τὸν Ἀλέξανδρον νά συνθηκολογήσῃ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐλογάριαζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νά διέλθῃ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Μόσχαν, ὅτι ὁ στρατὸς του θὰ εἶχεν ἀφθονίαν ὄλων καὶ ὅτι θὰ προπαρασκευάζετο δι' ἐκστρατείαν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος κατὰ τῆς Πετρούπολεως. Ἄλλ' ὁ ῥωσικὸς πατριωτισμὸς ἀνέτρεψεν ὅλα του τὰ σχέδια.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐζήτησεν εἰρήνην. Τὴν ἐπομένην δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ Ναπολέοντος εἰς Μόσχαν οἱ Ῥῶσοι ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Ἡ πυρκαϊὰ διήρκεσε 4 ἡμέρας καὶ κατέστρεψε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πόλεως. Ἐν τούτοις ὁ Ναπολέων ἐπέμενε νά μένῃ ἐκεῖ. Ἐφοβεῖτο τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὅποιαν θὰ ἔκαμνεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ εἰδησις τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἐχασεν οὕτω τέσσαρας πολυτίμους ἐβδομάδας. Μὲ τοὺς πρῶτους παγετοὺς μόνον (18 8)βρίου 1812) ἀπεφάσισε νά ἀναχωρήσῃ ἐπιστρέφων εἰς Εὐρώπην. Ἡ ἐπιστροφή διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως μηνὸς καὶ κατέληξεν εἰς καταστροφὴν ἕνεκα τοῦ ἐνοκῆψαντος πρώρου χειμῶνος καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ψύχους. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς καταδικωμένος ὑπὸ τοῦ Κουτούσωφ καὶ παρενωχλούμενος ὑπὸ τῶν Κοζάκων παρουσίαζε τὴν ὄψιν ἀπείρου θορυβώδους ὄχλου ἀνθρώπων δυστυχῶν ἀποθησακόντιων ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους. Ὁ θορυ-

θώδης ούτος ὄχλος ἐβάδιζεν εἰς τὴν χιόνα καλύπτων τὴν ὁδὸν μὲ πτώματα, ἔπλα, ἀμάξας, κανόνια ἐγκατατελειωμένα. Καὶ ὅμως ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔδωκεν ἀκόμη μίαν μάχην. Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βερονζίνης εὐρέθη μεταξύ τριῶν βρωσικῶν στρατῶν ἐξ 150 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Γάλλοι ἦσαν 65 χιλ., ἐκ τῶν ὁποίων 28 χιλ. ὄπλισμένοι. Δι' ὑπερ ανθρωπῶπου ἡρωϊσμοῦ κατώρθωσε, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ κατασχευάσῃ γέφυραν καὶ νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν. Τὴν 16ην Δεκεμβρίου τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐπέρασαν τὸν Νείμενον. Ἐκ 200 χιλ. ἀνδρῶν 250 εἶχον χαθῆ.

β') **Ἡ ἐκστρατεία τῆς Γερμανίας. Τελικὴ ὑποχώρησις τῶν Γάλλων ὀπισθεν τοῦ Ῥήνου.** Ἡ ἐν Ῥωσίᾳ καταστροφὴ ἐξήγειρε τὰς ἐλπίδας τῶν ἠττημένων. Τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως ἦτο πολὺ ἰσχυρὸν ἰδίως παρὰ τοῖς Πρώσσοις, οἱ ὅποιοι ἦσαν τόσον ταπεινωμένοι ἀπὸ τὸ 1806. Οὗτοι λοιπὸν ἐστράφησαν πρῶτοι ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία κατὰ τὸ φαινόμενον ἐτήρει οὐδετερότητα, ἕνα λάθῃ καιρὸν καὶ συμπληρώσῃ τὸν στρατὸν τῆς. Μάλιστα ἀνέλαβε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεσίτρια. Πράγματι ὅμως διεπραγματεύετο μετὰ τῆς Πρωσίας, Ῥωσίας καὶ Ἀγγλίας καὶ παρεσκεύασε τὴν εἰσοδὸν τῆς εἰς τὴν 7ην συμμαχίαν. Ἐκ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν οἱ σύμμαχοι ἐνόμιζον ἐξηντημένην, ὁ Ναπολέων ἐστρατολόγησε πλέον τῶν 300 χιλ. ἀνδρῶν. Ἄλλ' οὗτοι, νέοι 18—19 ἐτῶν, ἦσαν ἄπειροι τοῦ πολέμου καὶ δὲν ἀντεῖχον εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐπειτα ὁ Ναπολέων ἐστερεῖτο ἰππικῶν, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεμία νίκη ἤδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ἱκανοποιητικὰ. Πράγματι, ὅταν μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰσῆλασεν εἰς τὴν Γερμανίαν, (Μάιος 1813), ἐνίκησε τοὺς Πρώσσους καὶ Ῥώσους εἰς δύο μάχας, τῆς Λουτσένης καὶ τῆς Μπαουτσένης, καὶ τοὺς ἀπώθησε μέχρι τοῦ Ὀδέρου, ἀλλ' ἐλλείψει ἰππικῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Οὐχ ἦττον οἱ σύμμαχοι ἀπεθαρρύνθησαν. Ὅταν ὅμως κατόπιν οἱ Αὐστριακοὶ συμπληρώσαντες τὰς παρασκευὰς τῶν προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν, ὁ Ναπολέων ἠττήθη (Ὀκτώβριος 1813) εἰς τὴν τριήμερον μεγάλην μάχην τῆς Δειψίας ἢ μάχην τῶν Ἐθνῶν, καὶ ἔσπευσεν ὑποχωρῶν νὰ διαβῇ τὸν Ῥήνον.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν νικήσαντες τοὺς ἐκεῖ Γάλλους στρατηγούς ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας πέραν τῶν Πυρηναίων. Ὁ Ναπολέων ἤδη ὤφειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Ῥήνον καὶ τὰ Πυρηναία.

γ') **Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν. Παραίτησις τοῦ Ναπολέοντος. Πρώτη συνθήκη τῶν Παρισίων.** Ὁ Ναπολέων

ελογάριαζεν ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἀναλάβουν ἐκστρατείαν ἐν χειμῶνι, καὶ ἐπομένως ἔτι θὰ εἶχε καιρὸν νὰ παρασκευάσῃ νέους στρατούς. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον. Ἀπευθύναντες πρὸς τοὺς Γάλλους διακήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλουν ἔτι ἐξακολούθουν τὸν πόλεμον ὄχι κατὰ τῆς Γαλλίας ἀλλὰ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος μόνον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ 3 στρατούς 240 χιλ. ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους παρηκολούθουν οἱ δύο αὐτοκράτορες Αὐστρίας καὶ Πρωσίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας. Συγχρόνως ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ Ἄγγλος ἀρχιστράτηγος Οὐέλλιγγτων (Wellington) προήλαυεν ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας.

Ὁ Ναπολέων δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ κατ' αὐτῶν παρὰ μόνον 80 χιλ. ἄνδρας. Ἐν τούτοις διὰ τῆς εὐφυΐας του καὶ τῆς τεραστίας ὀρμητικότητος τῶν κινήσεων ἐπολλαπλασίαζε τὰς δυνάμεις του. Διημφισβήτησε πρὸς τοὺς ἐχθρούς βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἐν ᾧ δὲ αὐτοὶ ἐνόμιζον ἔτι εἰς 8 ἡμέρας θὰ εἶναι εἰς Παρισίους, ἐχρειάσθησαν πλέον τῶν δύο μηνῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους κατέλαβον τοὺς Παρισίους καὶ εἰσήλθον θριαμβευτικῶς εἰς αὐτούς.

Ὁ Ναπολέων ἐκ Φοντενεβλώ, ἔπου εὐρίσκετο, ἐπρότεινε νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Ἄλλ' ὁ πρῶγν ὑπουργὸς τοῦ Ναπολέοντος Talleyrand, ἤδη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν βασιλοφρόνων ἔπεισε τὸν τσάρον νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῶν Βουρβῶνων. Ἡ γαλλικὴ γερουσία ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἰδίου Talleyrand ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τοῦ θρόνου τὸν Ναπολέοντα καὶ τὴν δυναστείαν του καὶ κατήρτισε προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Talleyrand. Τέλος ὁ στρατηγὸς Marmont ἐγκατέλειψε τὸν Ναπολέοντα μὲ τὸν στρατὸν του. Ὁ Ναπολέων τότε ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἄνευ ἔρων. Συνθήκη κατόπιν μετὰ τῶν συμμάχων τοῦ ἐξησφάλισε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου Ἑλλάδας μετὰ τὸ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας. Ἐκτὸς τούτου ὄφειλε νὰ πληρώνεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐτήσιον ἐπίδομα 2 ἑκατομμύρια φράγκων. Τὴν 28 δὲ Ἀπριλίου ἐπιβιβάσθεις ἀγγλικῶ πλοίου διημιθύνθη εἰς τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του μετὰ φρουρᾶς 700 ἀνδρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς παρατήσεως τοῦ Ναπολέοντος ἡ γερουσία εἶχεν ἀνακηρύξει βασιλέα τὸν **Λουδοβικὸν ΙΗ'**. Μετὰ τοῦτο δὲ συνωμολογήθη μετὰ τῶν συμμάχων καὶ τῆς Γαλλίας ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792. Ἡ

Ἡ Ἀγγλία διεισήρει τὴν Μάλταν καὶ τὰς ἀπὸ τῆς Γαλλίας ἀφαιρεθείσας ἀποικίας. Τὸ Βέλγιον προσηρτάτο εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἵνα ἀποτελέσουν τὸ βασίλειον τῶν Κάτω χωρῶν. Ἡ Ἑνετία καὶ ἡ Λομβαρδία ἐδίδετο εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ διανομὴ τῶν ἄλλων ἐδαφῶν τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ τῆς Γαλλίας θὰ ἐκανονίζετο ὑπὸ συνεδρίου συνερχομένου μετὰ 2 μῆνας ἐν Βιέννῃ.

7. Ἡ αὐτοκρατορία τῶν 100 ἡμερῶν καὶ ἡ ὀριστικὴ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος

Ἀντιδημοτικότης τῶν Βουρβῶνων. Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἐπλήγγωσε κατὰκαρδὰ τοὺς Γάλλους. Ἡσθάνοντο σκληρῶς τὴν πικρίαν τῆς ἤττης. Ἰδίως ἡ δωρεὰν ἐγκατάλειψις τῶσων χωρῶν ἐφαίνεται εἰς αὐτοὺς ὅτι ἦτο δῶρον τῶν Βουρβῶνων πρὸς τοὺς συμμάχους. Εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας τὰ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος παράπονα ἐλησημονήθησαν. Δὲν ἐβλεπον πλέον εἰς αὐτὸν παρὰ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς προσβληθείσης Γαλλίας, ἐν ᾧ εἰς τὸν Λουδοβικὸν ΙΗ' ἐβλεπον βασιλέα ἐπαναχθέντα εἰς τὸν θρόνον τοῦ κατόπιν ἤττης τῆ θελήσει τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Βουρβῶνοι ἀντὶ τὰ καταπραΰνουν τὰς δυσαρσεκείας ἐπολλαπλασίασαν τὰ μέτρα, τὰ ὅποια ἐξώργιζον τοὺς Γάλλους. Ἐπανεφέρον δηλ. τοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς μοναρχίας. Ὁ Λουδοβικὸς ΙΗ' ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἐλέφ Θεοῦ βασιλέως, δηλ. ἠρνεῖτο τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ. Ἠρνήθη ὡσαύτως νὰ δεχθῆ τὸ ὑπὸ τῆς γερουσίας παρασκευασθὲν σύνταγμα, καὶ ἀντ' αὐτοῦ παρεχώρησεν ἄλλο ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χάρτης». Ἐχρονολόγει τὰ διατάγματά του ὡς γινόμενα κατὰ τὸ 19ον ἔτος τῆς βασιλείας του, ὡς ἂν μὴ ὑπῆρξε μῆτε δημοκρατία μῆτε αὐτοκρατορία. Ἠξίου εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Saint Cyr νὰ εἰσέρχωνται μόνον νέοι εὐγενεῖς. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῶν οικονομικῶν ἀπέβαλε τοῦ στρατεύματος 2 χιλ. ἀξιωματικούς. Τοῦναντίον δὲ ἐπανεφέρεν εἰς αὐτὸ μετανάστas, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ τὴν προαγωγὴν ὑπελόγησε καὶ τὰς ἐκστρατείας, τὰς ὁποίας ἔκαμαν ἀπὸ τοῦ 1791 ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Τέλος εἰς πολλὰ μέρη οἱ ἀρχαῖοι μετανάστas καὶ ὁ κλήρος ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἀγοραστῶν τὰ δημουθέντα κτήματά των. Ἐνεκα ὧτων τούτων οἱ μὲν Βουρβῶνοι κατέστησαν ἀντιδημοτικοί, ἐπανεήρχετο δὲ ἡ δημοτικότης τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἔλοι ἐπεθύμουν τὴν ἐπάνοδόν του.

Ἐκ τῆς νῆσου Ἐλδας ὁ Ναπολέων παρηκολούθει τὴν κοινὴν γνώ-

μην τῆς Γαλλίας. Ἐξ ἄλλου ἐγνώριζεν ὅτι εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ διὰ τοῦ Talleyrand προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς συμμάχους νὰ φυλακίσουν τὸν Ναπολέοντα εἰς ἀπομεμακρυσμένην τινὰ νῆσον τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς Βουρβόνους. Τὴν 26ην Φεβρουαρίου 1816 ἐγκατέλειπε τὴν νῆσον Ἐλβαν μετὰ τῆς φρουράς του, τὴν 1ην Μαρτίου ἀπεβιβάζετο εἰς τὰς Κάννας ὑπὸ τὰς κραυγὰς «ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ», καὶ τὴν 20ην ἦτο εἰς Παρισίους. Ἡ πορεία του εἰς Παρισίους ἦτο τεράστιος θρίαμβος. Οἱ χωρικοὶ καθ' ἕλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ τὸν συνώδευον ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον. Ὅλοι οἱ στρατοὶ οἱ σταλέντες νὰ τὸν σταματήσουν, συνηνώθησαν μετ' αὐτοῦ μὲ παράφορον ἐνθουσιασμόν. Εἰς Παρισίους ὁ ἐνθουσιασμός ἐχορυφώθη, καὶ ὁ λαὸς διὰ τῶν χειρῶν ἔφερε αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ τὴν προηγούμενην εἶχεν ἐγκαταλείψει τοὺς Παρισίους. Κατέφυγεν εἰς Βέλγιον περιμένων νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του διὰ τῶν δπλων τῶν ξένων καὶ τῆς ἡττης τῆς Γαλλίας.

Ἦτα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξορία αὐτοῦ εἰς ἀγίαν Ἐλένην.

Ὁ Ναπολέων ἠθέλησε νὰ ἐνθαρρύνῃ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἐσωτερικῶς μὲν ἐκείνους τοὺς Γάλλους, τοὺς ὁποίους ὁ προηγούμενος δεσποτισμὸς του εἶχεν ἀποξενώσει ἀπ' αὐτοῦ, ἐξωτερικῶς δὲ τοὺς ἐν Βιέννη συγκεντρωμένους ἡγεμόνας. Διὰ τοὺς Γάλλους συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσε πρόσθετον διάταξιν εἰς τὸ σύνταγμα τῆς Αὐτοκρατορίας, διὰ τῆς ὁποίας αὕτη καθίστατο φιλελευθερωτέρα. Δι' αὐτῆς ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος περιωρίζετο ὑπὸ δύο βουλῶν, τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Εἰς τοὺς ξένους ἡγεμόνας ἀνήγγειλεν ὅτι ἐδέχετο ἀκεραίαν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων καὶ ὅτι δὲν ἐπεθύμει πλέον πολέμους, ἀλλ' ἠθέλε νὰ ἀφωσιωθῇ ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του.

Ἄλλ' οἱ ἡγεμόνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Ναπολέοντος. Ἀπὸ τῆς 13ης Μαρτίου εἶχον κηρύξει αὐτὸν ἐκτὸς νόμου ὡς ἐχθρὸν τῆς ἡσυχίας τοῦ κόσμου. Συνεφώνησαν δὲ νὰ θέσουν ἐπὶ ποδὸς 300 χιλ. ἄνδρας καὶ νὰ πολεμήσουν μέχρι κατασυντριβῆς τοῦ Ναπολέοντος. Ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου ὁ Ναπολέων δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ εἰς τοὺς ἀντιπάλους τὸν καιρὸν νὰ συγκεντρωθοῦν. Στρατὸς ἀγγλικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Οὐέλλικτων** καὶ πρωσικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Βλύχερ** (Blücher) ἐσχημάτιζον τὴν προφυλακὴν τῆς συμμαχίας ἐν Βελγικῇ. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε νὰ κατασυντρίψῃ αὐτούς. Ὁ στρατὸς, τὸν ὅποιον διέθετεν, ἦτο 120 χιλ. ἄνδρων. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ ρι-

φθῆ μεταξὺ τῶν ἐχθρικών στρατῶν, πρὶν συνενωθῶσιν. Τὴν 16ην Ἰουνίου ἐκτύπησε τὸν Βλῦχερ εἰς τὸ Λιγνύ. Ἄλλὰ τὸ κτύπημα δὲν ἦτο ἀποφα-

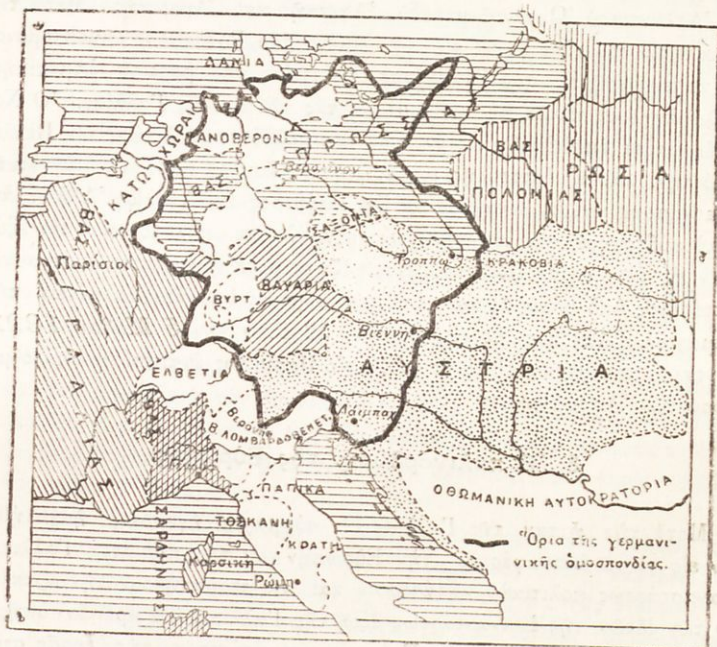

Εἶκ 35. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1815.

σιστικόν, ἔπως ἤλπισεν ὁ Ναπολέων. Ὁ πρῶσιος στρατὸς δὲν κατεστράφη καὶ ὁ Βλῦχερ ἤδυνήθη ἀργότερα νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ὁ Ναπολέων προσέβαλε μετὰ δύο ἡμέρας·

(18^ῆ Ἰουνίου) πρὸς νότον τοῦ χωρίου **Βατερλώ**. Ἐκ τούτου ὁ Ναπολέων ἠττήθη, ὁ δὲ γαλλικὸς στρατὸς κατεστράφη τελείως.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ Βατερλώ (22^ῃ Ἰουνίου) ὁ Ναπολέων ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους παρῆχτήθη τοῦ θρόνου. Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων διώρισε προσωρινὴν κυβέρνησιν μετὰ πρόεδρον τὸν ὑπουργὸν Φου-

Εἰκ. 36. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1815.

ché, ἵνα διαπραγματευθῆ μετὰ τῶν συμμάχων. Ὁ Fouché ἤρχισε τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ Οὐέλλιγκτων. Ἄν καὶ οἱ Παριῖοι δὲ αὐτὴν τὴν φορὰν ἦσαν ὠχρωμένοι καὶ διέθετον 80 χιλ. ἄνδρας πρὸς υπεράσπισιν, ὁ Fouché παρέδωκε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τοὺς συμμάχους. Τὴν κατέλαβον τὴν 7ην Ἰουλίου καὶ ἀμέσως ἔπαυσαν τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν βουλήν. Τὴν ἐπομένην δὲ ὁ Λουδοβίκος ἐπανελθὼν εἰσήλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν τούτους οἱ στρατοὶ τῆς Εὐρώπης κατέκλυσαν τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτὴν μωρίας καταστροφάς. Τέλος τὴν 20ην Νοεμβρίου ὑπεγράφη ἡ δευτέρα συν-

θήκη τῶν Παρισίων. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ἔχασε μεθοριακά τινα φρούρια, ἐπανάρχετο δηλ. εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1789, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 70 ἑκατομ. φράγκων καὶ νὰ συντηρῇ 150 χιλ. συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῆς Γαλλίας ἐπὶ 5 ἔτη.

Ἐνα μῆνα πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ὁ Ναπολέων εἶχεν ἐγκλεισθῆ εἰς τὴν ἀγίαν Ἐλένην, βράχον εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μεταξὺ Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς. Μετὰ τὴν παραίτησίν του εἶχε φύγει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ροσσεφόρτ σκεπτόμενος νὰ κατευθυνθῆ εἰς τὰς Ἠνωμένας πολιτείας τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ ἀγγλικά πλοῖα περιπέδουον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων τότε ἐπεβιάσθη εἰς ἓν τῶν περιπολούντων πλοίων, τὸν Βελλερεφόντην, καὶ δι' ἐπιστολῆς του ἐζήτησεν ἄσυλον παρὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ζῆ ἐλεύθερος ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὸν ἐθεώρησεν ὡς αἰχμάλωτον πολέμου καὶ τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν ἀγίαν Ἐλένην. Ἐκεῖ ἔζησε μετὰ τινων πιστῶν του φυλαττόμενος ὑπὸ φρουρᾶς καὶ ἐπαγρυπνούμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τῶν συμμάχων. Ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν τὴν 5 Μαΐου 1821. Ὁ νεκρὸς του μεταφερθεὶς τὸ 1840 εἰς Παρισίους ἐναπετέθη εἰς τὸ μνημεῖον τῶν Ἀπομάχων.

8. Ἡ παλινόρθωσις τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ τὴν ἤτταν τῆς Γαλλίας οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες ἠσχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴν κατάστασιν καὶ νὰ σταματήσουν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἔξω τῆς Γαλλίας. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ *συνεδρίου τῆς Βιέννης*, τὸ δεῦτερον τῆς *Ἱερᾶς συμμαχίας*.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης. Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης (Ὀκτώβριος 1814—Ἰούνιος 1915) εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὧσων συνήλθον ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βεστφαλίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Εὐρώπης ἐν αὐτῷ εἶχον νὰ διανεύμουν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀφῆρσαν ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ περὶ τῶν ὁποίων δὲν προέβλεπεν ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων. Τοιαῦται ἦσαν αἱ γερμανικαὶ καὶ ἐν μέρει αἱ Ἰταλικαὶ χώραι· αἱ προσηρητέμει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐκτὸς τούτου ὤφειλον νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔξω τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχον δημιουργηθῆ ἢ μεταρρυθμισθῆ ὑπὸ τοῦ Ναπο-

λέοντος, ἔπως τὰ κράτη τῆς ῥηνικῆς ἑμοσπονδίας καὶ τὸ μέγαλον δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Συμφώνως μὲ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ καὶ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης ἐρρυθμίζετο ὡς ἑξῆς :

Ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως σύνορα. Ἡ Ἀγγλία ἐλάμβανε τὴν Μάλταν, τὰς Ἴονιους νήσους καὶ ἕλας σχεδὸν τὰς γαλλικὰς ἀποικίας. Ἡ Πρωσία ἐλάμβανε μέρος τῆς Πολωνίας, τὸ τρίτον τῆς Σαξωνίας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου τὴν Βεστροφλιάν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τὸ πλεῖστον τῶν χωρῶν τῶν ἀφαιρεθεισῶν ἀπὸ τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανεν ἐν Γερμανίᾳ τὸ Σαλσβουργον, ἐν Ἰταλίᾳ τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Ἑνετιάν καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου τὴν Δαλματίαν καὶ Ραγούσην. Ὡστε ἡ Αὐστρία ἔχασε μὲν τὴν Βελγικὴν ἐνωθεῖσαν μὲ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τινὰς χώρας γερμανικὰς παραχωρηθείσας εἰς τὴν Βυαρίαν, ἀλλ' ἡ πρόσκτησις τῆς Λομβαρδίας καὶ Βενετίας καθιστῶσα αὐτὴν κυρίαν τῆς κοιλιάδος τοῦ Πάδου ὑπέσχετο τὴν κυριαρχίαν ἕλης τῆς Ἰταλίας, τὸ ὅποτον ἦτο τὸ αἰώνιον ὄνειρον τῆς Ἀψβουργικῆς δυναστείας. Ἡ Ρωσία ἐλάμβανεν εἰς τὴν Βαλτικὴν τὴν Φινλανδίαν παρὰ τῶν Σουηδῶν, ἐπὶ τοῦ Δουνάβειος τὴν Βασσαραβίαν παρὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ τοῦ Βιστούλα τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἐκ τοῦ τελευταίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐσχημάτισε τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, τοῦ ὁποῦ βασιλεὺς ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Περὶ τὴν Γαλλίαν ἰδρῦθη φραγμὸς δευτερευόντων κρατῶν προωρισμένων νὰ ἀπομονώσων αὐτήν. Ὁ φραγμὸς οὗτος ἀποτελεῖτο ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Κάτω χωρῶν σχηματισθέντος διὰ τῆς ἐνώσεως Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας, ἐκ τῆς Ἑλβετικῆς ἑμοσπονδίας σχηματισθείσης ἐξ 22 καντονίων οὐδετέρων, τῶν ὁποίων ἡ οὐδετερότης ἡγγυήθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας, τὸ ὅποτον ἐλάμβανεν ἐκ νέου τὴν Σαβοῖαν, τὴν Νίκαιαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον καὶ ἀπέκτα προσεῖτι τὴν Γένουαν καὶ τὴν ἐνδοχώραν τῆς.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμενα τὰ κυριώτερα βασιλεία τὰ δημιουργηθέντα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος. Τὸ βασίλειον τῆς Βυαρίας ἠὸξημένον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου καὶ ἐπιφορτισμένον μετὰ τῆς Πρωσίας νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰ Ν. Α. σύνορα τῆς Γαλλίας. Τὸ βασίλειον τῆς Βυτεμβέργης. Τὸ βασίλειον τῆς Σαξωνίας ἐν μέρει κολοβωθὲν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Πρωσίας. Χάριν δὲ τῆς βασιλευσούσης οἰκογενείας τῆς Ἀγγλίας ἰδρῦθη καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοβέρου.

Ἐκτός τοῦ Ἀννοβέρου δὲν ἀνεσυστήθη σχεδὸν κανὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἢ Ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων εἶχον ἐξαφανίσει. Τὰ 38 κράτη τὰ ὑφιστάμενα τὸ 1815 ἐσχημάτισαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας τῶν τῆν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν. Ἡ ὁμοσπονδία αὕτη τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Φραγκφούρτη, προεδρεύετο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὰ μὴ Γερμανικὰ κράτη τῆς Αὐστρίας, (Οὐγγαρία, Ἐνετία κλπ.) δὲν ἀπετέλουν μέρος αὐτῆς. Ὡσαύτως ἡ δυτικὴ Πρωσία καὶ αἱ προσσηρηθέναι πολωνικαὶ ἐπαρχίαι ἀπεκλείσθησαν. Ἡ ὁμοσπονδία ὅμως αὕτη ἦτο μᾶλλον συμμαχία ἡγεμόνων ἀνεξαρτήτων παρὰ ἕνωσις λαῶν (εἰκ. 36).

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Πάπας ἀνέκτησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος, καὶ οἱ Βουρβῶνοι τῆς Σικελίας τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Αὐστριακοὶ ἐξεδίωξαν τὸν Murat. Ἡ δημοκρατία τῆς Ἐνετίας καὶ τῆς Γενούης ἐξηφανίσθησαν ὀριστικῶς. Εἰς τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον οὐδεμία ἐδαφικὴ μεταβολὴ ἐνηργήθη. Τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας ἐπανήλθον εἰς τοὺς ἀρχαίους τῶν ἡγεμόνας. Εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης ἡ Νορβηγία ἀφαιρέθησά ἀπὸ τῆς Δανίας προσσηρήθη εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ οὕτω ἡ Σκανδιναυικὴ χερσόνησος ἀπέτελεσεν ἓν βασίλειον.

Ἡ Ἱερὰ συμμαχία. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης ἐκλείσθη μεταξὺ τῶν συμμάχων ἡγεμόνων τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου μία συμφωνία θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως. Αὕτη ὠνομάσθη Ἱερὰ συμμαχία. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία ἀρχικὸν σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διάρκειαν τῆς γενομένης ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Βιέννης διανομῆς καὶ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἄλλ' ἡγεμόνες τινές, ἰδίως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ἤθελον νὰ περιορίσουν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ ἀνορθώσουν τὸ κύρος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς μοναρχίας. Πρὸς καταπολέμησιν λοιπὸν τῶν φιλελευθέρων καὶ ἐθνικῶν τάσεων τῶν λαῶν ὁ Αὐστριακὸς καγκελάριος Μέττερνιχ (Metternich) μετέβαλε τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν εἰς συμμαχίαν ἀμοιβαίας βοήθειας τῶν βασιλέων ἐναντίον τῶν λαῶν τῶν, οἱ ὁποῖοι δυσαρεστημένοι ἐκ τῶν γενομένων συνθηκῶν ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται.

Ὅντως αἱ συνθήκαι τοῦ 1815 ἐκάνοποιον κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς ἡγεμόνας, ἀλλὰ ἐξήγειραν μεγάλας δυσαρεσκείας εἰς τοὺς λαούς. Οἱ Γάλλοι ἦσαν δυσαρεστημένοι, διότι ἡ ἀπώλεια τῶν φυσικῶν συνό-

φων των προσέβαλλε σκληρώς αυτούς. Ἐθεώρουν τὰς συνθήκας τοῦ 1815 ὡς ταπεινώσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγούν. Οἱ Βέλγοι ἦσαν δυσαρεστημένοι, διότι εἶχον διατεθῆ χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦν καὶ προσηρτήθησαν αὐτοὶ τὸ πλεῖστον γαλλικῆς καταγωγῆς καὶ γλώσσης εἰς τὴν Ὁλλανδίαν χώραν γερμανικὴν, καθολικοὶ εἰς κράτος διαμαρτυρούμενον. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοι ἦσαν δυσαρεστημένοι, διότι οὐδέτεροι ἐπραγματοποίησαν τὰς ἐπιθυμίας των, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐνοποιήσεις τῶν χωρῶν ἐκατέρας καὶ ἐγκατάστασις συνταγμάτων φιλελευθέρων.

Οὕτω αἱ συνθήκαι αὐταὶ διαψεύσασαι τὰς ἐλπίδας τῶν λαῶν ἐσταμάτησαν μὲν τοὺς ἐσωτερικοὺς πολέμους, ὑπῆρξαν ὅμως ἢ ἀφετηρία ταραχῶν ἐσωτερικῶν καὶ πολλῶν ἐπαναστάσεων. Εἰς ἕκαστον κίνημα τῶν λαῶν ἐπενέβαιναν ἢ Ἰερὰ συμμαχία εἰσηγγήσει τοῦ Μέττερνιχ καὶ συνεκαλεῖτο ἐν συνέδριον. Εἰς τὰ συνέδρια δὲ ταῦτα οἱ ἡγεμόνες ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων κατέστελλον τὰς ταραχὰς.

Ἄλλ' ἢ Ἰερὰ συμμαχία δὲν ἔζησε πολὺν χρόνον. Ἡ Ἀγγλία ἀπεχώρησε πρώτη, διότι χώρα συνταγματικὴ αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν διατήρησιν ἢ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν. Ἡ Ρωσία καὶ ἡ Γαλλία ἀπεχώρησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἔμεινε μόνη μετὰ τῆς Πρωσίας καὶ ἢ Ἰερὰ συμμαχία διελύθη. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐθριαμβεύσαν.

9. Ἡ σπουδαιότης τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις θεωρεῖται τὸ σπουδαιότερον μετὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσειν γεγονός τῆς Ἱστορίας τῶν νέων χρόνων, διότι ἀμφότερα τὰ γεγονότα ταῦτα ἔχουν χαρακτῆρα παγκόσμιον. Ὅντως ἢ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἢ ἐπακολοθησασα αὐτοκρατορία ἐπέφεραν τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτῶν ἐξηπλώθησαν ἔξω τῆς Γαλλίας αἱ νέαι ἰδέαι αἱ συγκεκριαλιούμεναι εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ ἢ ἰδέα τῆς κυριαρχίας τῶν λαῶν. Πανταχοῦ, ἔπου κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἢ Γαλλία ἐγκατέστησε τὴν κυριαρχίαν τῆς ἢ ἐξέτεινε τὴν ἐπιρροὴν τῆς, (εἰς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὁλλανδίαν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἔχθης τοῦ Ρήνου, εἰς τὰ μέρη τῆς Γερμανίας τὰ προσηρτημένα εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν,

εις τὰ κράτη τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὸ Πεδεμόντιον εἰς τὴν Λομβαρδίαν, εἰς τὴν Ἑνετιάν), κατήργησε τὸ σύστημα τῶν προνομίων καὶ τῶν φεουδαλικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐπέβαλε τὸν ἀστικὸν γαλλικὸν κώδικα. Εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ βασιλεῖς τὸ 1815 δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν παλινόρθωσιν τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων. Πανταχοῦ ὡσαύτως ἢ ἐπανάστασις ἐξήγειρε παρά τοῖς λαοῖς τὴν θέλησιν τοῦ νὰ περιορίσουν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἡγεμόνων, τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μετέχουν αὐτοὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ καθορίζουν διὰ συνταγμάτων τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα κυβερνήτων καὶ κυβερνωμένων.

Ἡ ἐπίδρασις λοιπὸν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸ 1815 καὶ προεκάλεσε καθ' ἑλλην τὴν Εὐρώπην δύο σειρὰς κινήματων, κινήματα *φιλελεύθερα* μὲ σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν συνταγμάτων εἰς τὰς χώρας τὰς ὑπαγομένας ἀκόμη ὑπὸ ἀπόλυτον μοναρχίαν, κινήματα *ἐθνικὰ* μὲ σκοπὸν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐνότητός των εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς διαμελισμένους, ὡς οἱ Ἴταλοὶ καὶ οἱ Γερμανοί.

Περὶ τῶν κινήματων αὐτῶν θὰ γίνῃ λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Τώρα καιρὸς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἀφωρῶντα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ Κ' ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας — Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ 200 ἔτη ἀπετέλει στρατόπεδον κινούμενον ἐπὶ τῶν δύο ἡπείρων, ἄλλοτε μὲν ἐκχυνόμενον ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοτε δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἦδη διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκτᾶ τοῦτο κέντρον μονιμότητος καὶ βάσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὀρμώμενον ἐπεκτείνεται πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν.

Αὐτὸς ὁ Μωάμεθ Β΄ τὸ 1450 ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν ἐρίδων τῶν δύο ἀδελφῶν δεσποτῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου Παλαιολόγου καταλύει τὸ **δεσποτιᾶτον τῆς Πελοποννήσου** καὶ ἐκδιώκει ἐκεῖθεν τοὺς Παλαιολόγους. Ὁλητὴ ἡ Πελοπόννησος, πλὴν τῆς Μονεμβασίας, Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Ναυπλίου καὶ Ἄργους κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, περιῆλθεν εἰς αὐτόν. Πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὁ Μωάμεθ τότε μετέφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, ἄλλους δὲ ὄχι ὀλίγους κατέταξεν εἰς τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Ὀλίγον πρότερον ὁ Μωάμεθ εἶχε καταλύσει τὸ **δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν** καὶ μετέβαλε τὸν παρθενῶνα εἰς τζαμίον. Τὸ 1461 δὲ κατέλυσε τὴν **αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος**. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαυῖδ Κομνηνὸς μὲ ἕλην τὴν οἰκογένειάν του ἀρνηθέντες ν' ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμισμόν ἀπεκεφαλίσθησαν. Ὀλίγον κατόπιν ἐκυρίευσεν ἀπὸ τῶν Γενουαίων τὴν **Δέσβον** καὶ τὸ 1470 ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν **Εὐβοίαν**, τὴν **Δῆμον** καὶ τὴν **Κροΐαν**, τὴν ὁποίαν ὁ ἀποθανὼν (1466) Σκενδέρμπεγης εἶχεν ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Οὕτω ἕλη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία πλὴν ἐλαχίστων μερῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Μωάμεθ.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κάτοικοι δὲν ἔμειναν μὲ τὰς χεῖρας δεμένους, ἀλλ' ἀμέσως ἤρχισαν τὰς ἐπαναστάσεις.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν μέγα κίνημα φαίνεται ὅτι ἐμελετήθη ἐναν-

τίον τῶν Τούρκων. Ἐγένετο ἐνέργεια νὰ ἐξεγερθοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τοῦ Ταινάρου. Δυστυχῶς εἰς τὸ ἔθνος παρέμειναν ἢ πεποίθησις, ἢ ὁποία εἶχε σχηματισθῆ ἀπὸ τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων καὶ παρέμειναν ἔκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως, ὅτι ἐγκαταλελειμμένον εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις δὲν δύναται νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο πλὴν τῶν κλεφτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀδιαφοροῦντες, ἂν εἶχον ἢ ὄχι συμμάχους, διεμαρτύροντο εἰς τὰ ὄρη, ὅλον τὸ ἄλλο ἔθνος τότε μόνον ἐξηγείρετο, ὅταν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἔχῃ ἔξωθεν συμμάχους. Ἐπομένως τότε, ἐπειδὴ δὲν ἤλθεν ἢ ζητηθεῖσα ἐπικουρία, δὲν ἐξερράγη τὸ κίνημα.

Δεύτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο, ὅταν ἡ Ἐγεία περιήλθεν εἰς πόλεμον (1463) μετὰ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἐνετοὶ ἐκάλεσαν εἰς τὰ ἔπλα τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐπανεστᾶτησαν αἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν **Μιχαὴλ Ῥάλλην** καὶ οἱ Ἀρκάδες ὑπὸ τὸν **Πέτρον Μπούαν**. Εἰς αὐτοὺς ἤλθον ἐκ Κρήτης ἐπικουροὶ. Πολλοὶ δὲ κατετάχθησαν εἰς τὸν ἐνετικὸν στρατὸν ὡς ἀρματολοὶ ὑπὸ τὸν **Κροκόδειλον Κλαδᾶν**. Οἱ ἐπαναστᾶται κατήγαγον πολλὰς νίκας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Μετ' ὀλίγον ὅμως οἱ Ἐνετοὶ συνήψαν εἰρήνην μετὰ τοὺς Τούρκους, καὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι κατέφυγον εἰς ἀπροσίτους δυσχωρίας τοῦ Ταυγέτου, οἱ δὲ λοιποὶ μείναντες ὑπέστησαν βασιανιστήρια ἀνεκδιήγητα. Ὁ Κροκόδειλος Κλαδᾶς μετὰ τὸν Θεόδωρον Μπούαν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν Ἐνετῶν ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλος ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς Ἰταλίαν.

2. Βαγιαζήτ Β'.—Τρίτον ἐπαναστατικὸν κίνημα. Πόλεμος Τούρκων καὶ Ἐνετῶν.

Τὸν Μωάμεθ Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Βαγιαζήτ Β'** (1484—1512). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η' συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ κατοπίει καὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἠγόρασε παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη τῆς Πελοποννήσου τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματά του. Παρασκευάσας λοιπὸν στρατὸν εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κυριεύει τὴν Νεάπολιν. Ἐντεῦθεν ἤρχισε συνεννοήσεις μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου καὶ ἄλλων προυχόντων. Μεγάλαι ἀπο-

θηκαι θπλων παρεσκευάσθησαν εἰς τὸ Δυρράχιον, ἀπεσταλμένοι δὲ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου τῆς Ἀλβανίας καὶ πολλῶν μακεδονικῶν ἐπαρχιῶν ἤρχοντο εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς κανονισμόν τοῦ κινήματος. Κατὰ τὸ καταρτισθὲν σχέδιον ὁ Κάρολος ἀποβιβαζόμενος εἰς Αὐλῶνα θά ἐπορεύετο ἐκεῖθεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾧ συγχρόνως ἔλη ἡ χώρα θά ἐκήρυττε τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου δὲν ἐμελλον νὰ πραγματοποιηθῶν. Ἐγέναν μόνον παραίτια μεγάλων συμφορῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Ἐνετοί, ὁ πάπας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας καὶ Καστιλίας συμμαχήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Καρόλου καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν. Συγχρόνως δὲ κατήγγειλαν ἔλα τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν προπαρασκευασθέντα εἰς τὸν Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε φοβεράς τιμωρίας εἰς τοὺς Ἑλληνας (1496).

Ταχέως ὅμως οἱ Ἐνετοὶ ἀντημέφθησαν διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας προδοσίαν των. Τὸ 1499 ὁ Βαγιαζήτ ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν νέον πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορώνην, τὴν Μεθώνην, τὴν Πύλον, τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Λευκάδα. Οὕτω εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἐνετοὶ ἔμειναν κύριοι μόνον τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Μονεμβασίας. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον μὲ ἔλην τὴν πρὸ μικροῦ προδοσίαν τῶν Ἐνετῶν οἱ Ἑλληνες ἐδοθήθησαν αὐτοῖς. Οἱ Ἑλληνες ἤθελον νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Τούρκων. Μόλις λοιπὸν εὑρισκον εὐκαιρίαν, ἐλάμβανον τὰ ἔπλα ἀδιαφοροῦντες ἂν ἐκεῖνοι, ὑπὲρ ὧν ἠγωνίζοντο, ἦσαν πρότερον πολέμοι των, καὶ προσέτι ἂν ἐμελλον μετ' ὀλίγον νὰ τοὺς ἐγκαταλείψουν. Ὅντως δὲ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν Τούρκων καὶ Ἐνετῶν οἱ Ἑλληνες ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἐχθρίκην τῶν Τούρκων.

3. Ὑψίστη ἀκμή τῶν Τούρκων.

Τὸν Βαγιαζήτ φονευθέντα κατόπιν συνωμοσίας διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Σελήμ Α'** (1512—1520). Ἐπ' αὐτοῦ ἔλη ἡ προσοχὴ τῶν Τούρκων ἐστράφη εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας καὶ κατέκτησαν τὴν Ἀρμενίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου τὸ Ὄσμανικὸν κράτος προσέλαβεν ἰδιαιτέραν ἠθικὴν δύναμιν παρὰ τῷ ἰσλαμικῷ κόσμῳ. Σύμφωνα μὲ τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ ἐν μόνον κράτος ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ὁποῖου ἀρχηγὸς εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ διάδοχος τοῦ Προφήτου. Οἱ σουλτᾶνοι ἔλων

τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ἰδρυθέντων μωαμεθανικῶν κρατῶν, ὡς καὶ τελευταίως τοῦ Ὀσμаниκοῦ, ἵνα ἄρχουν νομίμως, ἐθεωροῦντο ἀπλῶς ὡς ἐπίτροποι τῆς χαλιφίας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἀββασίδαι ὡς συγγενεῖς τοῦ οἴκου τοῦ προφήτου. Οἱ Ἀββασίδαι δὲ οὗτοι χαλίφαι μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βαγδατίου ὑπὸ τῶν Μαγγόλων φυγόντες εἰς Αἴγυπτον διέμενον ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μαμελούκων σουλτάνων ὡς ἀπλοὶ πνευματικοὶ ἀρχηγοί. Ἦδη ὁ Σελήμ καταλύσας τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ κράτος τῶν Μαμελούκων ἠνάγκασε (1518) τὸν τελευταῖον Ἀββασίδην χαλίφην νὰ παραιτηθῇ ἐπισήμως τῆς χαλιφίας καὶ νὰ μεταδιδῶσθαι αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ὀσμάν. Τὸ πρᾶγμα ἦτο παράνομον, ἀλλ' ἐθεωρήθη δίκαιον, διότι ὁ οἶκος οὗτος κατέλυσε τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν τὴν ἐπαγγελθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰσλάμ. Οὕτω τὸ Ὀσμаниκὸν κράτος προσέλαβε νέαν λάμψιν ἀπέναντι τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου.

Κυρίως ὁμως ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ **Σελήμ Σουλεϊμάν Β'** τοῦ μεγάλου (1520—1565). Οὗτος πρῶτον ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῶν Οὐγγρῶν ἐκυρίευσεν τὸ Βελιγράδιον (1521). Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκυρίευσεν τὴν Ῥόδον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Φράγγοι ἱππῶται τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Μετὰ 5 ἔτη κατατροπώσας τοὺς Οὐγγρούς κυριεύει τὴν Βουδαῖν καὶ πολιορκεῖ ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος τὴν Βιέννην (1529). Κατόπιν μετὰ μακρὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου κυριεύσας τὴν Μοναμβασίαν καὶ τὸ Ναύπλιον, κατέλαβε δὲ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς νήσους τῆς Μ. Ἀσίας. (1540). Οὕτω τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ Σουλεϊμάν ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασιν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατὰ πρῶτον οἱ Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάλουν τοὺς κλέφτας προσέλαβον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, καὶ οὕτω ἐσχῆ ματίστησαν τὰ πρῶτα ἀρματολόγια.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Σουλεϊμάν Β' **Σελήμ Β'** (1566—1574) ἐκυρίευσεν τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς Κερκυράς. Ἀλλὰ τότε καταρθώθη συμμαχία μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου, τοῦ πάπα, τῆς Ἑνετίας καὶ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας. Μέγας δὲ συμμαχικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δὸν Ἰωάννου υἱοῦ τοῦ Καρόλου Ε' συνήψε ναυμαχίαν (1571) παρὰ τὴν **Ναύπακτον** πρὸς τὸν τουρκικόν, καὶ κατέστρεφεν αὐτόν. Τὸ λυπηρὸν ὁμως εἶναι ὅτι τὰ ἔξοδα ἐπλήρωσαν οἱ Ἕλληνες. Τὰ πληρώματα καὶ τῶν δύο ἀντιπάλων ἀπετελοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων. Ἐπο-

μένως τὸ ἑλληνικὸν αἷμα ἐχύθη ἄφθονον κατ' αὐτήν. Ἐπειτα ἐκ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων τῆς ναυμαχίας ταύτης ἐσείσθησαν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Μακεδονία καὶ τὸ Αἰγαῖον, καὶ πανταχοῦ ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι ἀντὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ναυμαχίας καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων διαφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους διεχωρίσθησαν καὶ συνῆψαν χωριστὰ ἕκαστος συνθήκας μὲ τὸς Τούρκους. Οἱ Ἑλληνες ἐγκατελείφθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Χῶραι δόλοκληροὶ ἠρημώθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν ἢ ἐφρονεύθησαν ἢ ἀπήχθησαν εἰς δουλείαν.

4. Παρακμὴ τῶν Τούρκων.

Μέχρι τοῦδε οἱ σουλτάνοι τῶν Τούρκων ἦσαν οἱ ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης. Ὁ στρατὸς των, τοῦ ὁποῖου ἠγοῦντο οἱ ἴδιοι, ἀποτελούμενος ἐκ τῶν γενιτσάρων, στρατιωτῶν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἠσκημένων εἰς τὸν πόλεμον ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἦτο ἀνώτερος ἔλων τῶν συγχρόνων στρατῶν. Τὸ δὲ κράτος των περιελάμβανεν ἕλην τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ ἕλην τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Ἀπὸ τοῦ θανάτου ἕως τοῦ Σου εἰμάν τοῦ Β' οἱ σουλτάνοι εἶχον παύσει νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐξω εἰς τὰ παλάτια τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιστοιχισμένοι ἀπὸ τὰς γυναϊκῆς των καὶ τοὺς εὐνοουμένους των, εἰς τοὺς ὁποῖους ἄφινον τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Οἱ γενίτσαροι ἦσαν παρὰ πολλοί. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν πλέον ἀληθεῖς στρατιῶται εἶχον παύσει νὰ στρατολογοῦνται ἀπὸ νέους χριστιανοὺς καὶ νὰ ἀσχοῦνται εἰς τὰ στρατιωτικά. Οἱ γενίτσαροι τῶρα ἦσαν μάγειροι καὶ ἐπαγγελματίαι παντὸς εἶδους, οἷτινες ἠγόραζον τὴν θέσιν τοῦ γενιτζάρου, ἵνα λαμβάνουν τὸν μισθόν. Δὲν ἐξησκούντο πλέον εἰς τὰ ὅπλα. Ὅταν ἤρχιζεν ὁ πόλεμος, ἐνήργουν νὰ ἐξαίρεθοῦν ἢ ἐλιποτάκτου. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐκακοποιοῦν τοὺς κατοίκους καὶ ἐνίστη ἐστασίαζον.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σουλεϊμάν, ἀλλ' ἡ παρακμὴ δὲν ἐξεδηλώθη, διότι ἐπὶ Σελῆμ ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος ὁ κραταῖος μέγας βεζύρης **Σοκιοῦλης**. Ὅστε κυρίως ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους ἤρχισεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σελῆμ **Μουράτ Γ'**. Ἐκτοτε ἔπαυσαν οἱ ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσαν οὗτοι εὐρισκόμενοι εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ἐνετούς, τοὺς Οὐγγρούς, τοὺς Αὐστριακοὺς, τοὺς Ρώσους. Ἐξ ἔλων δὲ τούτων τῶν πολέμων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Ἐνετούς καὶ κατόπιν πρὸς τοὺς Ρώσους ἐπω-

φελούντο οι Έλληνες, να επαναστατούν, πάντοτε ελπίζοντας τη συνδρομή των ξένων να ανακτήσουν την ελευθερίαν των, πάντοτε ἐγκαταλείπόμενοι ὑπὸ τούτων, ἅμα ὡς οὗτοι ἐπετύγχανον τοὺς σκοπούς των, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀπογοητευόμενοι.

5. Πόλεμοι Τούρκων καὶ Ἑνετῶν.

Ὁ περὶ Κρήτης πόλεμος.— Ἀπὸ τοῦ 1644 εἶχεν ἐκραγῆ πόλεμος μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης. Τὴν Κρήτην κατεῖχον οἱ Ἑνετοὶ ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αυτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Φράγκων. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔκτοτε οὐδέποτε ἔπαυσαν διαμαρτυρόμενοι καὶ διαρκῶς επαναστατοῦντες κατὰ τῆς ξενικῆς κατοχῆς. Τὰς επαναστάσεις δὲ αὐτὰς μετὰ δυσκολίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ σκληρότητος πολλῆς κατέστειλλον οἱ Ἑνετοὶ. Οἱ Κρήτες λοιπὸν δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὴν ἐνετικὴν κυβέρνησιν. Ὅταν ὁμοῦς ἦλθεν ἡ στιγμή νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων, ἐπροτίμησαν τοὺς Ἑνετοὺς καὶ ἠγωνίσθησαν ἐκθύμως κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τὸ 1645 μέγας τουρκικὸς στόλος ἐκ 450 πλοίων μὲ στρατὸν 50 χιλ. ἀνδρῶν κατέπλευσεν εἰς Κρήτην. Οἱ Τούρκοι κατὰ πρῶτον ἐπολιόρκησαν τὰ Χανιά, καὶ μετὰ δύο μῆνας ἔγιναν κύριοι αὐτῶν. Κατόπιν ἐκυρίευσαν τὴν Σούδα, καὶ τέλος ἐπολιόρκησαν τὸ Ἡράκλειον Ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη. Καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν τὸ αἷμα ἔρρευσεν ἄφθονον. Ἐπὶ τέλους τὸ εἰς ἐρείπια μεταβληθὲν φρούριον ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ.

Ὁ περὶ τῆς Πελοποννήσου πόλεμος. Οἱ Ἑνετοὶ ἐκδικούμενοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κρήτης ἤρχισαν τὸ 1682 πάλιν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀπεφάσισαν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτῶν τὴν Πελοπόννησον. Ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας ἔκαμαν τὸν **Φραγκίσκον Μοροζίνην**, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε παραδοθῆ τὸ Ἡράκλειον εἰς τοὺς Τούρκους. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 8 χιλ. ἀνδρας. Ἡ χερσονήσος ὅλη ἐκ τούτου ἀνεστατώθη. Ἄν καὶ οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον πικρὰν πείραν τῆς προτέρας Ἑνετικῆς διοικήσεως, ἐν τούτοις ἡ ἀποστραφὴ των πρὸς τοὺς Τούρκους ἦτο τόση, ὥστε δὲν ἐδίστασαν ὅλοι νὰ ταχθοῦν μετὰ τοὺς Ἑνετοὺς. Ἰδίως ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Μανιάται. Οὕτω οἱ Ἑνετοὶ κυριεύουν τὴν Κορώνην, τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυα-

ρίνον καὶ Νεόκαστρον, τὴν Μεθώνην, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, τὸν Μυστράν, τὴν Κόρινθον. Ὅλη ἡ Πελοπόννησος λοιπὸν πλὴν τῆς Μονεμβασίας κατελήθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Οὐδὲ ἠρκέσθησαν εἰς ταῦτα. Ἐκστρατεύουσι καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πολιορκοῦσι τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην συνέβη μέγα δυστύχημα. Βόμβα πεσοῦσα εἰς τὸν **Παρθενῶνα**, ἔπου οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποθηκευμένην πυρίτιδα, ἀνετίναξε τὸν μέγαν ναὸν καὶ μετέβαλεν αὐτὸν εἰς ἑρείπια (1687).

Οὐδ' ὠφέλησε τοῦλάχιστον ἡ καταστροφὴ αὕτη τοῖς Ἑνετοῖς ἢ τοῖς Ἕλληνας κατοίκους. Ναὶ μὲν ἐκ τῆς ἐκρήξεως ἐχάθη τὸ τρίτον τῆς φρουρᾶς καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑνετοῖς. Ἄλλ' οὗτοι ἐσκέφθησαν ὅτι δὲν θὰ ἔδύνατο νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν καὶ ἐγκατέλειψαν αὐτὴν περιορισθέντες εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκτοτε οἱ Ἑνετοὶ οὐδὲν πλέον κατώρθωσαν. Ὅλοι τῶν αἱ ἐπιχειρήσεις πρὸς κατάληψιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Κρήτης ἀπέτυχον. Μόνον τὴν Μονεμβασίαν κατώρθωσε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του (1690) νὰ κυριεύσῃ ὁ Μοροζίνης καὶ οὕτω νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κατοχὴ ὅμως αὐτῆς δὲν διτηρήθη ἐπὶ μακρόν. Οἱ Τούρκοι τὸ 1716 ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἡ Τουρκία ἤρchiζε νὰ παρακμάζῃ, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑνετίας τὸ ἄστρον ἐκλίνε πρὸς τὴν δύσιν του.

6. Οἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πόλεμοι τῶν Τούρκων.

Αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ ἓνα αἰῶνα εἶχον σταματήσει. Ἦδη οἱ Κιουπριλίδαί βεζύραι κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἀνενέωσαν αὐτάς. Ὁ βεζύρης **Ἀχμέτ Κιουπριλῆς** μεστρατὸν 120 χιλ. ἀνδρῶν καὶ μὲ 3 χιλ. κανόνια εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Μοραυίαν καὶ Σιλεσίαν λεηλατῶν καὶ ἀπάγων τοὺς κατοίκους εἰς δουλείαν (1661—1663). Οἱ Γερμανοὶ ἠγεμόνες ἔντρομοι ἐπεμφαν στρατὸν πρὸς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου. Ὁσαύτως ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν εἰς αὐτὸν 6 χιλ. ἀνδρας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἠττήθη (1664) καὶ συνήψεν εἰρήνην. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Οὐγγαρίας μὲ τὴν Πέστην ἔμεινε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Τὸ δυτικὸν μέρος ἔμεινε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας ὡς ἰδιαιτερον βασίλειον. Ἡ ἠγεμονία τῆς Τρανσυλβανίας πρὸς ἀνατολὰς ἔμεινε ἀνεξάρτητος.

Δὲν παρήλθον ὅμως πολλά ἔτη καὶ ὁ νέος μέγας βεζύρης **Καῤῥὰ Μουσταφᾶς** ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν διαρκῶν ἐπαναστάσεων, τὰς ὁποίας ἔκαμναν οἱ Οὐγγροὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὲ στρατὸν διακοσίων χιλ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Καταστρέφων τὰ πάντα καὶ ἀπάγων τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Βιέννης καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ αὐτῆς (1683). Ἄλλὰ ἡ πόλις ἀντέσχεν εἰς τὴν πολιορκίαν. Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Βιέννης. Οἱ Τούρκοι ἠττήθησαν καὶ λύσαντες τὴν πολιορκίαν ἔφυγον καταδιωκόμενοι μέχρι τοῦ Βελιγραδίου ὑπὸ τῶν Πολωνῶν. Ἡ μάχη τῆς Βιέννης ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὅποιοι ἀπὸ δύο αἰῶνων ἐκράτουν ἀμυντικὴν θέσιν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, ἤδη ἔλαβον ἐπιθετικὴν. Κατέλαβον καὶ συνήνωσαν μὲ τὴν Αὐστρίαν ἑλλην τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Τρανσυλθανίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Σερβίαν μετέφεραν καὶ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν πρὸς Ν. τῆς Οὐγγαρίας ἔρημον χώραν 100 χιλιάδ. Σέρβους χριστιανοὺς.

Οἱ Τούρκοι μετὰ τοῦτο διὲς ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Οὐγγαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορές ἠττήθησαν. Τέλος συνήφθη (1699) ἡ ἐν Καρλοβιτσιῷ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία παρητήθη τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τρανσυλθανίας ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὲρ τῶν Ἑνετῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως (1716) οἱ Τούρκοι διὰ μιᾶς ἐκστρατείας ἀνέκτησαν τὴν Πελοπόννησον. Τοῦτο ἔφερε νέον πόλεμον Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Κατ' αὐτὸν οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκησαν καὶ πάλιν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσαροβιτσιού (1718) νὰ παραχωρήσουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ Βελιγράδιον καὶ μέρος τῆς Βοσνίας, Σερβίας καὶ Βλαχίας. Ἐμείναν ὅμως κύριοι τῆς Πελοποννήσου.

7. Οἱ μετὰ τῶν Ῥώσων πόλεμοι τῶν Τούρκων.

Πρῶται ἐνέργειαι τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς τὰς ἐλπίδας τῆς εἶχεν εἰς τὴν Δύσιν καὶ πάντα μεταξὺ Τούρκων καὶ Φράγκων πόλεμον ἐθεώρει ὡς εὐκαιρίαν, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Ἄλλ' ἤδη οἱ Ἕλληνες ἕνεκα τῆς ἐγωΐστικῆς καὶ κατακτητικῆς πολιτικῆς τῶν Φράγκων ἔχασαν πᾶσαν ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτοὺς. Ἄλλως τε ἡ μὲν Ἑνετία περιελθούσα εἰς πολλὴν ἔκλυσιν δὲν ἐπεχείρησε μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Πελοποννήσου κανένα πλέον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ δὲ Αὐστρία ἐξηκολού-

ἦθε μὲν καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα νὰ ἀγωνίζεσθε κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῆς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσουσιν εἰς τὴν τύχην τῶν μακρὰν αὐτῆς Ἑλλήνων. Τότε προέκυψε νέος ἐξωτερικὸς ἐπίκουρος αὐτῶν, ἡ Ῥωσία.

Οἱ κάτοικοι τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας, ἀφ' οὗτο διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας προσέλαβον τὸν χριστιανισμόν, ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς μητέρα καὶ εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις μετ' αὐτῆς. Πολιτικῶς ὅμως ἡ Ῥωσία δὲν ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς, παρὰ ἀφοῦ τὴν ἀρχὴν κατέλαβεν ὁ **Μέγας Πέτρος**. Ἐκτοτε ἡ Ῥωσία ἀπέβη ὁ ἐπικινδυνότερος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων. Ἡ πολιτικὴ της ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτου οἱ Ῥῶσοι μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὴν πολιτικὴν τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἐκίνησαν πολλὰς εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ἐξασθενίσουσιν τὸν ἀντίπαλον δι' ἐσωτερικῶν περισπασμῶν. Καὶ κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον οἱ Ἕλληνες ἤδη ἐστράφησαν πρὸς τὴν ὁμόδοξον δύναμιν ἐξ αὐτῆς ἐλπίζοντες νὰ ἐπιτύχουσιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτυχον τασσόμενοι μέχρι τοῦδε μετὰς δυτικὰς δυνάμεις, τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἄν ὁ μέγας Πέτρος ἀπέβλεπεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι πολὺ ἀμφίβολον. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπαναστατοῦντες ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των, καὶ ὅτι πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἀπέβλεπον ὡς πρὸς σύμμαχον ὅχι ποτὲ ὡς πρὸς κυρίαρχον.

Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ῥώσων κατὰ τῆς Τουρκίας προσῆλθον ἐκ τῆς εὐλόγου ἀνάγκης νὰ καταλάβουσιν τὴν ἀρκτικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Καί, ὡς εἶδομεν, τὸ 1696 κατέλαβον τὴν Ἀζοφικὴν. Ἡ πρώτη δὲ γνωστὴ ἐνέργεια τοῦ Μ. Πέτρου πρὸς ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ τὸ 1711 προκήρυξις αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλεε εἰς ἐπανάστασιν ὅλους τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου. Ταύτην ἐπηκολούθησαν πλοῦσια δῶρα πρὸς τὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὰ πατρια χεῖρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάμπολλοι δὲ Ἕλληνες ἐρχόμενοι εἰς Ῥωσίαν ἢ πρὸς ἀποφυγὴν καταδιώξεων ἢ καὶ χάριν ἐμπορίας ἐτύχωναν προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως μεγάλης, πολλοὶ δὲ κατετάσσοντο εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατόν. Ἡ ἐξ ἑλων τούτων καὶ ἰδίως τῆς προκηρύξεως ἐντύπωσις εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ λόγοι ἐγγραφον περὶ τοῦ Πέτρου ὑπέρμετρα ἐγκώμια καὶ προέτρεπον αὐτὸν εἰς ἀδιάκοπον ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀγαρηῶν. Εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐγίνοντο δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρσεως τοῦ νέου Μεσσίας. Εἰς δὲ τὰ βουνα τῆς Ῥούμελης ἀντήχει τὸ δημοτικὸν ἄσμα : « Ἀκόμα

τούτη τὴν ἀνοιξή (βασιάδες, βασιάδες) τοῦτο τὸ καλοκαίρι (καυμένῃ Ρούμελῃ)—ὅσο νὰ ρθῆ ὁ Μόσκοβος (βασιάδες, βασιάδες)—νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι (Μωριά καὶ Ρούμελῃ)». Τὴν ἐξέγερσιν ὁμοῦς τότε ἐσταμάτησεν ἡ ἤττια, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ Πέτρος παρὰ τὸν Προῦθον. Ἀποκλεισθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν μὲ αὐτούς. Ἡ Ἀζοφικὴ ἀπεδόθη τότε εἰς τοὺς Τούρκους. Βραδύτερον ὁμοῦς (1736) κατεκτήθη πάλιν ὑπὸ τῶν Ῥώσων.

Ὁ ὀσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1768 καὶ ἡ σύγχρονος ἐπαναστάσις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐπιδίωξις τῶν σχεδίων τοῦ Μ. Πέτρου τῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων συντριβῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἐγένεν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας **Αἰκατερίνης τῆς Β΄**. Αὕτη συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς καταλύσεως τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἐρείπιῶν αὐτῆς ἰδρύσεως χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπῆρχε τότε εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας Ἕλληγν ἀπὸ τὴν Σιάντισταν τῆς Μακεδονίας, ὁ Γεώργιος Παπάζογλου, νέος ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις. Τοῦτον ἡ Αἰκατερίνη τὸ 1766 ἐστείλειν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ Παπάζογλου ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἡπειρον. Ὅλοι κληρικοί, προὔχοντες, ἄρματολοι καὶ λαὸς ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὰς προτάσεις του. Ἐπειτα κατῆλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν. Συνεννοήθη καὶ ἐκεῖ μὲ διαφόρους προεστοὺς καὶ ἄρματολούς, καὶ ἀπέστειλεν ἄλλους ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Ναυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Κατόπιν ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐδῶ συνεννοήθη μὲ τοὺς προὔχοντας καὶ κληρικοὺς Πατρῶν, Κορίνθου καὶ Σπάρτης. Εἰς τὴν Οἴτυλον οἱ Μανιάται καὶ εἰς τὰς Καλάμας ὁ ἐκεῖ πανίσχυρος Παναγιώτης Μπενάκης καὶ ἄλλοι προὔχοντες πικρὰν ἔχοντες πείραν ἐκ προηγουμένων ἐπαναστάσεων ἔθεσαν ὡς ὄρον τῆς ἐξεγέρσεώς των τὴν ἀφίξιν προηγουμένως εἰς Πελοπόννησον ἰσχυρᾶς Ῥωσικῆς ἐπικουρίας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Παπάζογλου ἐνήργει ταῦτα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἄλλοι ἀπεσταλμένοι εἰς τὰς παραδουναβειοῦς ἐπαρχίας, τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον κατήχουν τοὺς χριστιανούς καὶ προέτρεπαν αὐτοὺς νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὡστε καθ' ἑλλην τὴν χερσόνησον ἐπεκράτει μέγας ἐπαναστατικὸς ἀναθρασμός.

Αἱ ἐνέργειαι αὗται τῆς Ῥωσίας καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν πνευμάτων τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ ἀφορμῆς λοιπὸν καταδιώξεως τῶν Πολωνῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, ἡ Τουρκία, ὡς εἶδομεν, κη-

ρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας (1768). Συγχρόνως διατάσσεται γενικός ἀρπλισμός τῶν Ἑλλήνων, εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν κοινότητα γίνονται καταδιώσεις, πολλοὶ δὲ χριστιανοὶ σφάζονται. Ὁ οἰκουμενικός πατριάρχης Μελέτιος, ἀφ' οὗ ἐστρεβλώθη, ἐξωρίσθη ἡμίθανῆς εἰς Τένεδον, ἀπεκεφαλίσθησαν δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας Ἰωάννης Καλλιμάχης καὶ ὁ μέγας διερμηνεὺς Νικόλαος Σουτσοῦ. Ἐν τῇ μεταξύ οἱ Ῥῶσοι νικοῦν ἐπανειλημμένως τοὺς Τούρκους καὶ καταλαμβάνουν τὴν Βασσαράβιαν, τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν καὶ προσέτι τὴν Κριμαίαν. Συγχρόνως μοῖρα Ῥωσικοῦ στόλου μὲ καύαρχον τὸν Ῥῶσον Σπυριδῶφ καὶ μὲ πληρώματα ἐξ Ἄγγλων μισθοφόρων καὶ πολλῶν Ἑλλήνων ἐκπλέει ἐκ τῆς Βαλτικῆς καὶ φθάνει εἰς τὴν Μεσόγειον, παραλαβοῦσα δὲ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ ἐκ τῆς Ἑνετίας καταπλέει εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Μανιάται ἀμέσως ἐπανεστάτησαν. Ἐκ τούτων καὶ μερικῶν Ῥῶσων συνεκροτήθησαν δύο μικρὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια κατέλαβον τὰς Καλάμας, τὴν Κυπαρισσίαν καὶ τὸν Μυστράν, ἀλλὰ καὶ ἐξετράπησαν εἰς λεηλασίαν κατὰ τουρκικῶν καὶ ἑλληνικῶν χωρίων. Ἐπειτα ὁ Ὀρλώφ μὲ τὰ σώματα αὐτὰ καὶ μὲ τρία πλοῖα ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε βεβαίως εὐτελής. Ἐξωγκώθη ἕμως ὑπὸ τῆς φήμης καὶ, ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν παρασκευασμένα, ἐπέφερε τὴν ἐξέγερσιν πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως εὐθὺς ὑψώθη εἰς τὸ Αἴγιον, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὸ Φανάριον, εἰς τὸν Βάλτον, εἰς τὴν Βόνιτσαν, εἰς τὸ Ἐηρόμερον, εἰς τὸ Ἀγγελόκαστρον, εἰς τὸ Μεσολόγγιον, εἰς τὰ Κράββαρα, εἰς τὸ Λιδωρίκιον, εἰς τὴν Παρνασσίδα, εἰς τὴν Λεβάδειαν, εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ τέλος εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκτὸς τούτου πολλὰ πλοῖα τῶν νήσων ὑψωσαν τὴν Ῥωσικὴν σημαίαν, εἰς δὲ τὴν Ἐπτανήσον μὲ βλα τὰ πιεστικά μέτρα τῶν κατεχόντων αὐτὴν Ἑνετῶν κατηρτίσθησαν δύο σώματα, ἓν ὑπὸ Ζακυνθίων καὶ ἓν ὑπὸ Κεφαλλήνων, τὰ ὅποια ἀπεβιδάσθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐν τῇ μεταξύ ἐφθασεν εἰς Κορώνην ἄλλη μοῖρα Ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου Ἀλέξιον Ὀρλώφ, ὥστε ὁ Ῥωσικὸς στόλος ἀπετελέσθη ἐκ 15 πλοίων. Τότε οἱ Ῥῶσοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης καὶ ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὴν Μεθώνην. Ὁ δὲ ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιος Ψαρὸς μὲ μέρος τῶν ἐπαναστατῶν ἐπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου Τριπολιτσάν. Ἄλλ' ἢ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἀπέτυχεν. Ὁ σουλτάνος πρὸς ματαίωσιν τοῦ κινήματος ἔστειλε πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν. Χίλιοι ἐκ τούτων δραμόντες μετὰ σπου-

Ἄντ. Χωροφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'.

θης εις την Τρίπολιν ηνώθησαν μετά της τουρκικής φρουράς και έτρεψαν τους περι τόν Ψαρών εις φυγήν. Οί τουρκοί τότε εκδικούμενοι έσφαξαν 3 χιλ. Έλληνας, μεταξύ τών όποίων ήτο ό έπίσκοπος και 5 άλλοι κληρικοί. Έκτοτε ήρχισαν αί φοβεράι συμφοραί, τάς όποιάς έπέφερε τό κίνημα τουτο.

Είς τά Τρίκαλα τρισχίλιοι έθανατώθησαν, εις την Λάρισα καθ' εκάστην όί γενίτσαροι έτουφέκιζον 10—20 χριστιανούς. Είς Ξλην την Ρούμελην όί Τουρκοί μετεχειρίζοντο τους χριστιανούς, 3πως ήθελον, ληστεύοντες ατιμάζοντες και φονεύοντες αυτούς. Είς την Σμύρνην άπειροι χριστιανοί έξερχόμενοι εκ του Ναού της Αγίας Φωτεινής έφονεύθησαν. Είς την Λήμνον άπεκεφαλίσθησαν ό άρχιερεύς και όί προεστώτες τών χριστιανών.

Έξ 3σων έπαθον αί μή έπαναστατήσασαι χώραι, δυνάμεθα νά έννοήσωμεν, πόσα υπέστησαν 3σαι έλαβον μέρος εις την έπανάστασιν. Οί άρμιτολοί της Ρούμελης άντέστησαν εις τους Άλθανούς, άλλ' άνευ άποτελέσματος. Άλλοι έφρονεύθησαν, άλλοι δε ήναγκάσθησαν νά παραδοθοϋν. Είς την Πελοπόννησον τέλος πανταχοϋ κατεστάλη ή έπανάστασις, ή δε πολιορκία της Μεθώνης έλύθη. Μόνον την Πύλον κατείχον πλέον όί Ρώσοι. Ο Άλέξιος βλέπων 3τι ουδέν ήδύνατο νά πράξη ένκατέλειψε ταύτην και απέπλευσεν αφήσας τους Έλληνας εις τό έλεος (Ιούνιος 1770) κατέστρεψε τόν τουρκικόν συγκεείμενον έξ 25 μεγάλων και πολλών μικρών πλοίων εις τόν Τζεσμέν. Άλλ' εκ τουτου ουτε όί Έλληνες, ουτε αυτοί όί Ρώσοι έπωφελήθησαν. Αντί, 3πως έννομάτευσεν ό ύποναύαρχός των Άγγλος Έλφιστον, νά περάσουν τά Δαρδανέλλια και νά έλθουν πρό της Κων)πόλεως, άπεφάσισαν νά ένκαταλείψουν την Μεσόγειον. Μόλις δε όί νησιώται κατέπεισαν τόν ναύαρχον Σπυριδωφ νά μείνη εις τάς Κυκλάδας, ίνα μή διαρρηχθή πάς δεσμός μεταξύ Ρώσων και Έλλήνων. Οντως ό Σπυριδωφ καταστήσας όρμητήριόν του την Πάρον έμεινεν εκεί 4 έτη και έπροστάτευσε τουλάχιστον τάς νήσους. Πολλοί δε Σφακιανοί, Μανιάται και ίδίως Ψαριανοί με πειρατικούς στολίσκους έθαλασσοκράτησαν τότε της Μεσογείου.

Άλλ' αί ήπειρωτικάι χώραι και ίδίως ή Πελοπόννησος υπέστησαν τά πάνδεινα υπό τών Άλθανών. Ουτοι άνερχόμενοι εις 60 χιλ. κατέστρεψαν πόλεις και χωρία. Τους πλουσιωτέρους εκ τών Έλλήνων ήνάγκαζον νά υπογράψουν χρεωστικάς όμολογίας μεγάλων ποσών, τους δε πτωχοτέρους επώλουν ως κτήνη. Είκοσι χιλιάδες Πελοποννήσιοι

ἐπωλήθησαν τότε ὡς δοῦλοι. Ἡ χερσόνησος ἐρημώθη κατοίκων. Ὅσοι δὲν εὐφράγησαν καὶ δὲν ἐξηγνδραποδίσθησαν, μετηνάστευσαν εἰς Ἐπιάνησον ἢ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια. Ἡ κατάστασις αὐτῆ ἐξηκολούθησεν ἐννέα ἔτη. Ἐπὶ τέλους ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ ἐπέφερε τὴν θεραπείαν. Οἱ Ἄλβανοὶ ὄχι μόνον δὲν ἐπέιθοντο πλέον εἰς τὰς διαταγὰς τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ ἀπέλθουν ἐκ τῆς χώρας, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται καὶ κατ' αὐτῶν τῶν Τούρκων. Τότε ἡ κυβέρνησις ἀνέθεσε τὴν ἐκδίωξιν αὐτῶν εἰς τὸν ἀρχιναύαρχον Χασάν (1777). Οὗτος βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τοὺς κλέφτας τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κολοκοτρῶνην κατετρόπωσε τοὺς Ἄλβανούς καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφρόνευσεν, ἄλλους δὲ ἐξεδίωξεν εἰς τὰς πατρίδας των. Κατόπιν ἐπετέθη καὶ κατὰ τῶν Μανιατῶν καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ πληρῶνουν φόρον ὑποτελείας 16 χιλ. γροσίων, καὶ νὰ υποβάλλουν ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡγεμόνος των. Τέλος κατέστρεψε καὶ τοὺς κλέφτας τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι ἤρ-
νοῦντο νὰ ὑποταχθῶν, πολιορκήσας αὐτοὺς εἰς δύο πύργους. Τότε κατεστράφη ὅλη ἡ πολυἀριθμὸς οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων, μόνος δ' ἐσώθη ὁ 12ετής υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνου Θεόδωρος, ὁ ὅσον ἐνδοξος καταστάς κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ἐν τῇ ἡ Πελοπόννησος κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν Ἄλβανῶν, ἡ Ῥωσία χάριν, ὡς εἶδομεν, τοῦ σπουδαιότερου δι' αὐτὴν πολωνικοῦ ζητήματος συνωμολόγησε μὲ τοὺς Τούρκους τὴν ἐν Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (χωρὶφ βουλγαρικῷ) εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἤρκεσθη νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς Τουρκίας μόνον τὴν Κρμαίαν. Ἐκ τῆς συνθήκης ὅμως τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὠφελήθη πολὺ. Δι' αὐτῆς ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀνέλαβε νὰ χορηγήσῃ ἀμνηστίαν, ἡ δὲ Ῥωσία ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύῃ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ὑπὸ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Τοῦτο παρείχεν εἰς αὐτὴν διαρκῶς ἀφορμὰς πρὸς ἀνάμειξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Τουρκίας. Εἰς τὴν ἀνάμειξιν δὲ αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου καὶ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ὁ ἑωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1788. Νέοι ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἐγκατέλειπε τὰ περὶ Ἑλλάδος σχέδιά της. Ἦδη δὲ κατήρτισε πλήρες σχέδιον ἀπελευθερώσεως τῶν χριστιανικῶν χωρῶν. Κατὰ τοῦτο ἐμελλε νὰ καταλυθῇ τὸ τουρκικὸν κράτος καὶ νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ

Ἑλληνική αὐτοκρατορία μὲ αὐτοκράτορα τὸν δευτερότοκον ἔγγονόν της. Εἰς τοῦτον ὄχι μόνον ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντισε νὰ τὸν διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Χάριν τοῦ σχεδίου της αὐτοῦ συνεννοήθη καὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη εἰς ἀντάλλαγμα νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν, Βοσνίαν, καὶ Ἑνετιαν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν πάλιν Τουρκίας καὶ Ῥωσίας, τὴν ὁποίαν ἤδη ὑπεστήριξε καὶ ἡ Αὐστρία, ἤρχισεν.

Συγχρόνως ἡ αὐτοκράτειρα ἐξέδωκε προκηρύξεις πρὸς τοὺς Ἑλληνας, διὰ τῶν ὁποίων ἀνήγγελλε τὴν πρόθεσίν της νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ. Ἀπεστολμένοι δὲ αὐτῆς διέτρεχον τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ ἐκάλουν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὰ ὅπλα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Εἰς ταῦτα ἀνταποκρινόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἐξεγείρονται. Ἡ ἐν Τεργεστή ἑλληνικὴ κοινότης σπεύδει νὰ παρασκευάσῃ ἐξ ἰδίων καταδρομικὸν στολίσκον. Πρεσβεῖται δὲ καὶ ταύτης καὶ τῶν Σουλιωτῶν ἔρχονται εἰς Πετροῦπολιν καὶ προσαγαγεῦσιν ἑλληνιστὶ τὸν νεαρὸν Κωνσταντῖνον ὡς αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ μεταξῷ ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Κατὰ ξηρὰν οἱ ἄρματολοι καὶ οἱ κλέφτες ἐνωθέντες μὲ τοὺς Σουλιώτας νικοῦν τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆν πασάν. Κατὰ θάλασσαν δὲ ὁ ἥρωας **Δάμπρος Κατσώνης** μὲ στολίσκον 3 πλοίων ἀυξηθέντων κατόπιν διὰ 12 τουρκικῶν, τὰ ὁποῖα συνέλαβεν, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἐθαλασσοκράτησε τῆς Μεσογείου. Ἐκ τούτου θμως οἱ Ἕλληνες οὐδὲν ὠφελήθησαν. Ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία, ἂν καὶ ἐπανειλημμένως ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, κατενόησαν ὅτι μὲ ὄλην τὴν ἐσωτερικὴν κατάπτωσιν τῆς Τουρκίας ὁ στρατὸς αὐτῆς ἦτο δυσκαταγώνιστος. Ἐξ ἄλλου ἐστενοχώρει αὐτὰς καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν ἢ μὲν Αὐστρία εἰς τὸ Σίστοβον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος, ἢ δὲ Ῥωσία εἰς τὸ Ἰάσιον (1792) μὲ σπουδαίαν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσίας ἐχώρησιν ἐδάφους εἰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου.

8. Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γαλλ. ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία συνετάραξεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὄλην τὴν Εὐρώπην,

ὅθεν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι διετέλουν σχεδὸν εἰς διαρκῆ ἐμπόλεμον κατὰστασιν καὶ διαρκῶς ἐπεζήτουν εὐκαιρίαν πρὸς πραγμάτων τῆς μεγάλης τῶν ἐθνικῆς ἰδέας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐξεγερθοῦν καὶ μόνον ἐπὶ τῇ ἀκούσματι τῶν λέξεων «ἐπανάστασις, ἐλευθερία, ἰσότης», πολὺ δὲ περισσότερον, ὅταν εἶδον τὸν μέγαν Κορσικανὸν ἀναμειγνυόμενον εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἀνάμειξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ ἐλληνικὰ πράγματα ἐγίνε τὸ 1797. Καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου τοῦ ἐνετικοῦ κράτους, αἱ μὲν ἄλλαι κτήσεις τούτου διὰ τῆς ἐν Καμποφορμίῳ συνθήκης παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, αἱ δὲ Ἴόνιοι νῆσοι καὶ ὅσα κατεῖχον οἱ Ἐνετοὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Ἑπτανῆσιοι ἐδέχθησαν τοὺς Γάλλους ὡς σωτήρας, διότι ἐπίστευσαν εἰς τὰ περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τότε ὁ μέγας κατακτητῆς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ ἀδελφοὶ Στεφανόπουλοι, λόγιοι ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς οἰογένειαν, ἥτις μετ' ἄλλων πολλῶν οἰκογενειῶν πρὸ ἑνὸς αἰῶνος εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Κορσικὴν, ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρασκευάσουν γενικὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων αἰσθημα ἐξηγέρθη. Ἡ ἰδέα δὲ τῆς ἀναστάσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ναπολέοντος κατέστη γενικὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν ταύτην τοῦ ἐθνικοῦ ἐλληνικοῦ φρονήματος πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς καὶ ὁ τραγικὸς θάνατος Ῥήγα τοῦ Φεραίου, τοῦ προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρωτομάρτυρος αὐτῆς.

Ῥήγας Φεραῖος. Ὁ φιλελεύθερος οὗτος καὶ ῥωμαλέος νεανίας, ἦτο γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυρογένους, ὅτε ἐξερράγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Αὕτη ἐξήγειρε τὴν ψυχὴν τοῦ Ῥήγα καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἐργαζόμενος πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. Ἀφ' ἑνὸς ἐμύησεν εἰς τὰς ἰδέας του πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ ἤρχισεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ ἀρματολῶν, ἐπισκόπων καὶ ἄλλων προϋχόντων τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἑτέρου προπαρεσκεύασε τὴν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀποστασίαν τοῦ δυνάστου τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου, τὸν ὅποιον ὁ Ῥήγας πρὸ τινος εἶχε σώσει καταδικωμένον ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους, καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῆται καὶ μετὰ διαφόρων ἐπι-

σήμερον Τούρκων. Ἡ Τουρκία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐσωτερικῶς εὕρισκετο εἰς μεγάλην παραλυσίαν, ἐξωτερικῶς δὲ ὑφίστατο διαρκῶς ἤττας. Ὁ τότε Σουλτάνος **Σελῆμ Γ'** ἐνόμισεν ὅτι ὄφειλε νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ νὰ φέρεται πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐπιεικέστερον. Πρὸς τοῦτο εἰσήγαγε πολλὰς καινοτομίας. Αὗται ὅμως δὲν ἤρεσκον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν Σελῆμ ὡς ἀποστάτην ἀπὸ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ Ἕλληγες δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι, διότι χάριν τῶν μεταρρυθμίσεων κατεπιέζοντο ὑπὸ φορολογίας βαρυτάτης. Ἐκ τούτου λοιπὸν προήλθεν ἡ συνεννόησις Τούρκων καὶ Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐναντίον τοῦ σουλτάνου.

Δὲν ἠρκέσθη δὲ μόνον ὁ Ῥήγας εἰς τὴν συνεννόησιν μετὰ κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, ἐπισκόπων καὶ προεστῶν. Συγχρόνως ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ συντάξῃ χάρτην τῆς Ἑλλάδος, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς κανονισμούς, καὶ πρὸ πάντων τοὺς ὕμνους ἐκείνους, διὰ τῶν ὁποίων προέτρεπεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χερσονήσου καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Πρὸς ἐκτύπωσιν δὲ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Γαλλίαν μετέβη εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐμπόρους καὶ σπουδαστὰς καὶ κατώρθωσε νὰ ἀρχίσῃ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν θριαμβεύοντος στρατηγοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου. Τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἦτο νὰ ἐπαναστατήσουν συγχρόνως ὁ Πασθάνογλους, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἐπανάστασις δὲ αὕτη νὰ ὑποστηριχθῇ διὰ τῆς ἀποδιβάσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσονήσον γαλλικοῦ στρατοῦ. Πρὸς τοῦτο παρέστησεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν του. Ὁ Ναπολέων τότε προσεκάλεσε τὸν Ῥήγαν εἰς προσωπικὴν συνάντησιν ἐν Ἐνετίᾳ. Οὗτος δὲ ἔσπευσε πρὸς τοῦτο νὰ κατέλθῃ εἰς Τεργέστην.

Δυστυχῶς μόλις ὁ Ῥήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, καὶ κατόπιν ἀπαιτήσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως παραδίδεται μετὰ 7 συντρόφων του εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου, ὅστις ἐστραγγάλισεν αὐτοὺς (1798).

Ὁ Ῥήγας ἔπεσεν. Οὕτω πίπτουν συνήθως οἱ πρόδρομοι τῶν μεγάλων ἰδεῶν. Τὸ αἷμα του ὅμως ἤναψε τὸ πολεμικὸν μένος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἄσματά του ἐφάλλοντο εἰς πᾶσαν γωνίαν ἑλληνικῆς γῆς καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθε-

ρίας, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐκεῖνος κατείχεται. Ἐπιβεβαιωθῆς, ὡς ἐγγράφη ὑπὸ τὸν πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀνδριάντα αὐτοῦ,

«Σπέρματ' ἐλευθερίας ὁ Φεραῖος σπεῖρεν ἀοιδός.

«Καὶ ὁ μὲν ὄλετο φεῦ! σπέρμα δ' ἔβλαστε μέγα».

Ἡ Ἐπτανήσος πρώτη αὐτόνομος ἑλληνικὴ πολιτεία. Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1806. Αἱ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐνέργειαι τῶν κατεχόντων τὴν Ἐπτανήσον Γάλλων, πρὸ πάντων ἕως ἡ ἐκστρατεία τοῦ Βοναπάρτου εἰς Αἴγυπτον (1798), δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ τὰ ἐξερθεῖσιν τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἐκλήρυξαν λοιπὸν κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον καὶ συγχρόνως συνεμάχησαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς Ῥώσων καὶ Αὐστριακῶν καὶ κατοπιν μετὰ τῶν Ἄγγλων. Ῥωσοτουρκικὸς τότε στόλος ἐξεδίωξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Ἐπτανήσου κατὰ Μάιον τοῦ 1799. Συνεκροτήθη δὲ κατοπιν πολλῶν διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῶν συμμάχων ἐκ τῶν ἑπτὰ νήσων πολιτεία αὐτόνομος ἐσωτερικῶς, ἢ ὅποια ἐξωτερικῶς διετέλει ὑπὸ ῥωσοτουρκικὴν προστασίαν. Παρεχωρήθησαν δὲ εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν αἱ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου πρῶην ἐνετικαὶ κτήσεις Βόνιτζα, Πρέβεζα, Βουθρωτὸν, καὶ Πάργα.

Ἄλλ' αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῆς Ῥωσίας μετὰ τῆς Τουρκίας δὲν διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺ. Ἐκ τῆς Ἐπτανήσου οἱ Ῥῶσοι προσεπάθουν νὰ προσοικειωθοῦν πάλιν τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυσαρεστημένοι κατ' αὐτῶν ἕνεκα τῆς προηγουμένης ἐγκαταλείψεως, καὶ κατέταξαν εἰς τὰ τάγματα τῆς Ἰονίου Πολιτείας τοὺς ἐπισημοτέρους ὄπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐξ ἄλλου τὸ 1803 ἐξεργράγη πρὸς βορρᾶν ἢ σερβικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὅποiam οἱ Τούρκοι ἐθεώρησαν ἔργον τῆς Ῥωσίας. Ταῦτα πάντα καὶ προσέει αἱ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπιτυχίαι τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ, ἔρριψαν τὴν Τουρκίαν καὶ πάλιν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γαλλίας καὶ τὸ 1806 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἡ Ἄγγλία, ἢ ὅποια εἶχε συμμαχήσει μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἠθέλησε νὰ προλάβῃ τὸν ῥωσοτουρκικὸν πόλεμον. Διὰ νὰ ἀναγκάσῃ λοιπὸν τοὺς Τούρκους εἰς εἰρήνην, ἔστειλε τὸν στόλον τῆς εἰς τὸν Βόσπορον. Ἄλλ' εἰς μάτην. Ἡ ἐπιρροή τῆς Γαλλίας ἦτο τόση, ὥστε ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ῥωσικὸς στρατὸς εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν. Ἄλλ' ἤδη ὁ ὀθωμανικὸς ὄχλος εἶχεν ἐξαγριωθῆ πάρα πολὺ ἐναντίον

τοῦ Σελήμ καὶ διὰ τὰς διαρκεῖς ἀποτυχίας ἐξωτερικῶς καὶ διὰ τὰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις. Στάσις ἐξεργάγη εἰς Κ)πολιν καὶ ὁ Σελήμ καθήρεθη, ἀνηγορεύθη δὲ σουλτάνος ὁ ἐξάδελφός του **Μουσταφᾶς Δ'**. Ὁ Μουσταφᾶς κατήργησε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σελήμ, καὶ ἡ κυβέρνησις παρεδόθη εἰς τοὺς φανατικοὺς Τούρκους.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ῥωσικοῦ περὶ τὴν Λήμνον, καὶ οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ πασσᾶς τοῦ Ῥουσσουκίου Μουσταφᾶς Βαϊρακτάρης ἔρχεται μὲ στρατὸν εἰς τὴν Κων)πολιν διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Σελήμ. Ὁ Βαϊρακτάρης εἰσελθὼν ἀκωλύτως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβε τὰ ἀνάκτορα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περὶ τὸν Μουσταφᾶν εἶχον φονεύσει τὸν Σελήμ, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον (1808) τὸν νεώτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Μαχμούτ τὸν Β', ὁ ὅποιος εἶχε τὰς αὐτὰς ἰδέας μὲ τὸν Σελήμ.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνωμολογήθη ἡ ἐν Τιλσίτ εἰρήνη Ῥωσίας καὶ Γαλλίας. Κατὰ τὴν σύναψιν αὐτῆς οἱ δύο αὐτοκράτορες ἤλθον εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς διανομῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἐλαβον προκαταβολικῶς ὁ μὲν Ναπολέων τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὰ ἐν Δαλματία φρούρια, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας. Μόνον εἰς τὴν Κων)πολιν προσέκοψαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντὶ πάσης θυσίας ἀπῆλθει αὐτήν, ὁ Ναπολέων πάλιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε νὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν λόγῳ τῆς στρατηγικῆς σημασίας τῆς. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην κερίστασιν εὐρεθεῖσα ἡ Τουρκία ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀγγλίας (1809).

Ἐν ᾧ τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας ἐξωτερικῶς εὕρισκοντο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς εὕρισκοντο εἰς χειροτέραν ἀνωμαλίαν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας κληρονομικοὶ βέγηδες ἐτρομοκράτουν τοὺς ταπεινοὺς τῶν γείτονας. Μεγάλοι πασσάδες, ὅπως ὁ Πασβάνογλους τοῦ Βιδινίου, ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων καὶ βραδύτερον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἴγυπτου, ἐμάχοντο δι' ἴδιον λογαριασμόν, καὶ ἔτεινον νὰ ἀποδοῦν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ σουλτάνου. Οἱ Σερβοὶ εὕρισκοντο ἐν διαρκεί ἐπαναστάσει, καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Καραγιώργην, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὸν Μιλόσ Ὁβρένοβιτς ἀπέκτησαν ἀνεξαρτησίαν τινά. Οἱ Ἕλληνες τέλος παρακινηθέντες ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰς Ἰονίους νήσους Ῥώσων ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ κινουῦνται. ➤

Ὁ Ἀλῆ - πασσᾶς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἀλῆ - πασσᾶς ἦτο υἱὸς

βέη ἐκ Τεπελενίου. Ἐν καὶ ἐστερήθη τοῦ πατρὸς του καὶ τῶν κτημάτων του εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος του καὶ τοῦ δόλου νὰ προαχθῆ κατὰ μικρὸν καὶ τὸ 1788 νὰ γίνῃ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκτοτε ἠγωνίσθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν του ἐφ' ὅλης τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας καταβάλλων Ἕλληνας καὶ Τούρκους καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σουλτάνου ἡγεμῶν αὐτῶν. Ὡς ἦτο δὲ φυσικόν, κατὰ πρῶτον ἐστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς ἀρειμανίους καὶ ἀνυποτάκτους Σουλιώτας.

Κατὰ πρῶτον ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ αὐτοὺς τὸ ἔρ τοῦ 1791, ἀλλ' ἀπέτυχε. Δευτέρᾳ ἀπόπειρα γενομένη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792 δὲν ἔσχε καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1800 ἀπεφάσισε μὲ κάθε μέσον νὰ τοὺς καταβάλλῃ καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτοὺς στενωῶς. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ βλασ τὰς στερήσεις, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο, ἀπέκρουον βλασ τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ καὶ δὲν ἐπέιθοντο νὰ ὑποταχθῶν. Ἐπὶ τέλους κατόπιν προδοσίας ἑνὸς προδότου, τοῦ Πηλίου Γούση, οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸν βράχον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐστεροῦντο ὕδατος. Συνήνεσαν λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθουν, ὅπου θέλουν, μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευὰς των. Ἀλλὰ κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ παρασπονδήσαντος Ἀλῆ (Ζάλογγον) καὶ μόνον ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν κατόπιν πολλῶν ταλαιπωριῶν ἔφθασαν εἰς Πάργαν, ὁπόθεν διεπεραιώθησαν εἰς Κέρκυραν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆς ἔγινε πανίσχυρος. Ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος κατώρθωσε νὰ δοθῶν εἰς τοὺς υἱοὺς του Βελῆν καὶ Μουχτάρ τὰ πασσαλίκια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Λευκάδα. Ἀποκρουσθεὶς ὁμοῦς ὑπὸ τῶν Ῥώσων καὶ τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Ἰόνιος πολιτεία εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, ἐστράφη κατὰ τῶν ἀρματολῶν τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ἄλλοι μὲν διὰ τῆς βίας, ἄλλοι δὲ διὰ δόλου ὑπετάχθησαν. Πολλοὶ ὁμοῦς ἐκ τῶν ἀρματολῶν καταφυγόντες εἰς Σκιάθον συνεκρότησαν ἐκεῖ καταδρομικὸν στόλον ἐξ 70 πλοιαρίων καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γιάννης ὁ Σταθᾶς, ὁ Βλαχάδας, οἱ Λαζαῖτοι, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νίκος Τσάρας. Οὗτοι μὲ τὸν στολίσκον των ὄχι μόνον τὰ ὀθωμανικὰ παράλια ἐπολιόρκουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πολεμικὰ σκᾶφῃ ἐτόλμων νὰ ἀντιπαρατάσσωνται. Ἐπὶ τέλους

ἢ τουρκικὴ κυβέρνησις διὰ τὰ ἀπαλλαγθῆ ἀπ' αὐτῶν διέταξε τὸν Ἀλῆν νὰ παύσῃ τὴν κατὰ τῶν ἀρματολῶν καταδίωξιν, ἵνα ἐπιστρέψουν εἰς τὰ λημέρια των καὶ ἀφήσουν ἡσυχον τὴν θάλασσαν.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἕως δὲν ἠσύχασαν οἱ ἄνδρες οὗτοι. Τὸ 1808 ὁ ἀρματολὸς τῶν Χασιῶν Παπᾶ Εὐθύμιος Βλαχάδας συνεκάλεσε σύνοδον ἔλων τῶν Ἑλλήνων καπεταναίων καὶ διοργάνωσε νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα. Ὁρίσθη μάλιστα καὶ ἡμέρα ἐνάρξεως αὐτοῦ ἡ 29ῃ Μαΐου, ἡ ἐπέτειος τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τὸ βούλευμα ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἀλῆν, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν συνωμοτῶν ὠπισθοδρόμησαν. Ὁ Βλαχάδας μὲ μερικoὺς ὁπαδοὺς διαπεράσας εἰς Σκόπελον ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα διὰ θαλάσσης. Ὁ Ἀλῆς τότε διὰ τὰ ἀπαλλαγῆ τοῦ φοβεροῦ ἀντιπάλου κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον. Δι' ἀμνησιῶν καὶ πολλῶν ὑποσχέσεων ἔπεισε τὸν Βλαχάδαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἀρματολικία των. Κατόπιν συνέλαβε τὸν ἥρωα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν, ἀφ' οὗ τὸν ὑπέβαλεν εἰς φοβερὰς βασάνους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βλαχάδα καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀρματολῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Στερεᾶς ὁ Ἀλῆς κατέβαλε καὶ τοὺς περιφήμες κλέφτας Κατσαντωναίους. Ὁ Κατσαντώνης συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ὑπεβλήθη εἰς μαρτυρικὸν θάνατον. Οἱ ὁπαδοὶ του ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Ἀλῆ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ κατόπιν περίφημος καταστάς Καραϊσκάκης.

Ὁ Ἀλῆς ἐφαίνετο πλέον ἔτι ἐπλησιάζειν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σχεδίων του, νὰ ἰδρύσῃ δηλ. ἴδιον κράτος ἀνεξάρτητον. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις κατενόει τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλ' εὐρισκομένη εἰς τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς περιπλοκάς, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν, ἠναγκάζετο νὰ ἀνέχεται αὐτὸν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ Ἐπιάνησος ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν. Ὁ Μαχμούτ Β' καταλαβὼν τὸν θρόνον ἠκολούθησε τὴν πορείαν τοῦ Σελῆμ. Ἐπεδίωξε καὶ αὐτὸς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ κράτους ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ ἡσχολήθη περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῆς διοικήσεως. Συγχρόνως δὲ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας καὶ δις ἠνάγκασε τοὺς Ῥώσους νὰ ὑποχωρήσουν πέραν τοῦ Δουνάβεως (1810 καὶ 1811). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ πάλιν ἠττήθη εἰς τὴν Βλαχίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἐν τούτοις γνωρίζοντες τὴν ἐπικειμένην ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐπρότειναν εἰρήνην εἰς τὴν Τουρκίαν μὲ ἄρους πολὺ ἐπιεικεῖς. Τῇ ἐπεμβάσει δὲ τῆς Ἀγγλίας συνωμολογήθη

ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκη, διὰ τῆς ἑποίας ἡ Τουρκία εἰς μὲν τὴν Ῥωσίαν παρεχώρησε τὴν Βασσαράβιαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Προύθου, εἰς δὲ τοὺς Σέρβους αὐτονομίαν τινά. Προσέτι διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπεκυρώθησαν αἱ συνθήκαι τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ καὶ τοῦ Ἰασιού ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν τὰ κοινοτικά προνόμια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν. Ὀλίγον κατόπιν ἐπῆλθεν ἡ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης τοῦ 1815 ῥύθμισις τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων. Τότε καὶ αἱ Ἴονιοι νῆσοι, τὰς ἑποίας ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Τιλοίτ κατεῖχον οἱ Γάλλοι, περιήλθον εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπετέλεσαν τὴν «Ἠνωμένην πολιτείαν τῶν Ἰονίων νήσων» μὲ αὐτονομίαν τινά.

Πώλησις τῆς Πάργας. Ἡ Πάργα σύμφωνα μὲ τὴν ῥωσοτουρκικὴν σύμβασιν τοῦ 1800, ἡ ἑποία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης, εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπως καὶ τὸ Βουθρωτόν, ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ ἄλλα φρούρια παρεδόθησαν, ἡ Πάργα δὲν παρεδόθη οὔτε ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οὔτε ὑπὸ τῶν κατόπιν καταλαβόντων τὴν Ἐπτανήσον Γάλλων. Εἰς μάτην δὲ ἀπέβησαν ἔλαι αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαι τοῦ Ἀλῆ. Καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἡ Πάργα διετήρησε τὴν αὐτονομίαν τῆς ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν μέχρι τοῦ 1810. Ἢδη ἡ Τουρκία ἠξίωσε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ 1800, ἡ δὲ Ἀγγλία συγκατετέθη εἰς αὐτήν. Ὑπεχρέωσε μόνον τὸν Ἀλῆν, ὅστις ἔμελλε νὰ καταλάβῃ αὐτήν, νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μεταναστεύσουν κατοίκους ἀποζημίωσιν διὰ τὰς οἰκίας των καὶ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν των. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Πάργας, ἔβαν ἔμαθον τὴν καταδίχην των, ὁμοθυμῶς ἔλαι ἐπρωτίμησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν δυστυχῆ πατρίδα των παρὰ νὰ γίνουσι ὑπήκοοι τοῦ Ἀλῆ. Ἀνορύξαντες λοιπὸν τὰ ὄστα τῶν πατέρων των κατέκαυσαν αὐτὰ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς. Παραλαβόντες δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ ὅ,τι πολύτιμον εἶχον, ἀπέπλευσαν εἰς Κέρκυραν.

Σύγκρουσις τοῦ Ἀλῆ πρὸς τὴν Πύλην. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πάργας ὁ Ἀλῆς εὐρίσκειτο εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Εἶναι ἀληθές ὅτι πρὸ τινῶν ἐτῶν ἡ ἀρχὴ του εἶχε κολοβωθῆ, διότι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὑπέεικουσα εἰς τὰ παράπονα τῶν Πελοποννησίων ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Ἀλῆν τὴν χερσόνησον καὶ νὰ μεταθέσῃ τὸν Βελῆν εἰς τὴν Λάριссαν. Ἀλλ' ὅμως ἔ-

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ἔλαβεν τῆς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ χώρας, προσέειπε δὲ τῆς Ἀλβανίας, ἦτο ἰσχυρότατος. Τὴν δύναμίν του ταύτην ἠῤῥξανον τὰ τεράστια πλοῦτη του, τὰ ὅποια εἶχε συγκομίσει διὰ τοῦ δόλου καὶ τῶν ἀρπαγῶν. Εἰς ἐκάστην πώλησιν γενικῶς ἐλάμβανε τὸ δέκατον τοῦ τιμήματος. Ἦτο γενικὸς κληρονόμος ὄλων τῶν ὑπηκόων του, ὅσοι ἀπέθνησκον ἄνευ ἀρρένων ἀπογόνων. Ἠνάγκαζε τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἀνταλλάσσουσιν τὸν εἰς τὰς ἀποθήκας του παλαιὸν σίτον μὲ νέον. Ὑπὸ μυρίας δὲ προφάσεις καὶ μὲ ποικίλας πιέσεις εἰσέπραττε παντοσείδεις φόρους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶχεν ἀποταμιεύσει ὑπὲρ τὰ 500 ἑκατομύρια.

Ὁ σουλτάνος Μαχμούτ μανθάνων ὅλα αὐτὰ ἀνηρούει πολὺ. Εἰς τὰ μεταρρυθμιστικὰ του σχέδια περιλαμβάνετο καὶ ἡ κατάργησις ὄλων τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ κληρονομικῶν τοπαρχῶν. Ἦδη ἀπαλλαγείς τοῦ ῥωσικοῦ πολέμου εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξοντώσῃ ὄλους τοὺς μικρότερους τούτους ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίσκους. Τώρα ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἀλῆν. Ἀφορμὴν πρὸς προγραφήν του ἔδωσεν αὐτὸς ὁ Ἀλῆς. Ἐστειλε εἰς Κωνσταντινουπόλιν δύο δολοφόνους διὰ νὰ δολοφονήσουσιν τὸν πρῶτον φίλον του, νῦν δὲ ἐχθρόν του Ἀλβανὸν Παχόμπεην, ὅστις εἶχε κατορθώσει νὰ γίνῃ ὑπασιπιστῆς τοῦ Σουλτάνου. Τοῦτο ἐθεωρήθη ἀνευλάβεια, καὶ ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης. Πασσὰς τῶν Ἰωαννίνων διωρίσθη αὐτὸς ὁ Παχόμπεης καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἠπειρον. Ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου ἀνεδείχθη πανταχοῦ νικητῆς. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὁ κυριώτερος Ἀλβανὸς στρατηγὸς τοῦ Ἀλῆ, καὶ αὐτοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Μουχτάρ καὶ Βελῆς τὸν ἐπρόδωσαν. Ὁ Ἀλῆς ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθη.

Τότε εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν **Σουλιωτῶν**. Ἄλλ' οἱ Σουλιῶται μὴ λησμονοῦντες τὴν προτέραν διαγωγὴν τοῦ Ἀλῆ διεπεραιώθησαν ἐκ Κερκύρας ὑπὸ τὸν Μάρκον Βότσαρην διὰ νὰ βοηθήσουσιν τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν πολιορκοῦντα τὰ Ἰωάννινα. Κατόπιν ἐνόησαντες ὅτι αἱ περὶ ἀποδόσεως τῆς πατρίδος ὑποσχέσεις τοῦ Παχόμπεη ἦσαν ἀπατηλαί, ἤλθον εἰς συνενόησιν μὲ τὸν Ἀλῆν. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτησαν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀλῆ κατεχόμενον Σούλι διὰ νὰ τὸν βοηθήσουσιν. Ὁ δὲ Ἀλῆς μὲ ὄλην τὴν δυσπιστίαν, τὴν ὅποιαν εἶχε πρὸς αὐτοὺς ἀπέδεχθη τὰς προτάσεις των. Οἱ Σουλιῶται τότε ἐγκατέλειψαν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐπανῆλθον εἰς τὸ Σούλι των (1820), καὶ ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν

κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὅχι βέβαια διὰ νὰ σώσουν τὸν Ἄλγιν, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσουν τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ὁ Βότσαρης καὶ οἱ ἄλλοι Σουλῳῶται ἀρχηγοὶ ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας, ἡ ὁποία ὡς θὰ ἴδωμεν, πρὸ ἐτῶν προετοίμαζε τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ὅλου ἔθνους.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ σουλτάνος πεισθεὶς περὶ τῆς ἀνικανότητος τοῦ Παχόμπεη ἀνέθεσε (1821) τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Χουρσίτ πασσάν τῆς Πελοποννήσου, γενναῖον καὶ ἔμπειρον πολεμιστὴν. Ἄλλὰ μόλις ὁ νέος στρατηγὸς ἔφθασεν εἰς Ἰωάννινα, ἐπῆλθεν ἡ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν ᾧ ὅμως τὸ κίνημα τοῦ Ἄλγιν ἐξυψηρέτησε τὰ συμφέροντα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔνεκα τῆς ἀποδημίας τοῦ Χουρσίτ ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἔνεκα τῆς κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἀπασχολήσεως τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἡ ἐπανάστασις οὐδόλως ὠφέλησε τὸν Ἄλγιν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Χουρσίτ κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων, ὃ δὲ Ἄλγιν ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ εἰς τὴν ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων νησιδα. Ἐνταῦθα, ἐν ᾧ περιέμενον ἀμνηστίαν παρὰ τοῦ σουλτάνου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐδολοφονήθη, ἡ δὲ κεφαλὴ του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του ἀπεστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Τὰ προίμια τῆς Ἐπαναστάσεως.

Χαρακτὴρ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ βίος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας κάμνει φανερόν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν ὁμοιάζει οὔτε μὲ τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τῶν ἄλλων χριστιανῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, οὔτε μὲ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν λαῶν. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν ἐξεγέρσεις φυλῶν κατ' ἄλλων, ἢ τάξεων κοινωνικῶν ἐναντίον ἄλλων τάξεων ἐν τῷ αὐτῷ κράτει, ἢ ἔθνους ἑλλοῦ ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ καθεστώτος αὐτοῦ. Τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν αὐτούς, ἦσαν ὕλικαὶ καταπιέσεις καὶ δυστυχίαι. Τοῦναντίον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν δὲν προεκάλεσεν οὔτε ὕλικὴ πίεσις καὶ δυστυχία ἀφόρητος, διότι, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἀγῶν, τὸ ἔθνος εὕρισκετο εἰς ὕλικὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ἐθυσίασε χάριν τοῦ ἀγῶνος, οὔτε ἀφόρητος ζυγὸς καὶ διωγμοί, διότι ταῦτα εἶχον μετριασθῆ. Τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν προεκάλεσεν ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐσχημάτισε συγχρόνως μὲ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν ὁποίαν διερμηνεύει ὁ δημοτικὸς στίχος «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας εἶναι», ἡ ἰδέα δηλ. τῆς πτώσεως τοῦ κατακτητοῦ καὶ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ κατακτηθέντος.

Διὰ τῆς ἀλώσεως ὁ Ἑλληνισμὸς ἠττήθη, ἀλλὰ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν κατακτητὴν ὡς κληρονόμον του, οὔδὲ συνδιηλλάγη μὲ αὐτόν. Ἐστάθη ἀπέναντί του ὡς ξένος καὶ ἐχθρὸς καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται διὰ νὰ ρίψῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐπεδύθη λοιπὸν τὸ ἔθνος εἰς τὴν διὰ τῆς παιδείας πνευματικὴν του καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ὕλικὴν του ἀνάπτυξιν. Ἐμορφώθη πολιτικῶς ὀργανῶνον τὰς κοινότητάς του καὶ παρεισδύον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κατακτητοῦ. Συνεκρότησε διὰ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν τὰς στρατιωτικὰς του καὶ διὰ τῶν ναυτῶν τοῦ Αἰγαίου τὰς ναυτικὰς του δυνάμεις. Συγχρόνως ὅμως καὶ δὲν ἄφινεν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐπαναστατῆ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις αὗται προεκάλουν συμφοράς. Ἀλλὰ καὶ ἐνίσχουν τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τὸ μάχιμον πνεῦμα τοῦ ἔθνους.

Καί τῶν ἄλλων ὅμως τῶν πρὸ αὐτῆς γενομένων ἐπαναστατικῶν κινήματων διέφερε πολὺ ἢ μεγάλη Ἐπανάστασις. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα ἔλειπε τὸ κυριώτατον τῆς ἐπιτυχίας στοιχεῖον, ἡ καθολικότης τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἡ ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα παρασκευὴ καὶ διοργανώσις. Κατὰ ταῦτα οὐδεμίαν γενικὴν συνεννόησιν καὶ σύμπραξιν ὑπῆρξεν. Ἄλλοτε ἐκινεῖτο ἡ Πελοπόννησος, ἄλλοτε μόνη ἡ Στερεά, ἄλλοτε μόνον νῆσοί τινες. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένοι εἰς ἀποτυχίαν. Τοῦναντίον ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἔφερε καθολικὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα, ἦτο ἐξέγερσις ὅλου τοῦ ἔθνους σχεδιασθεῖσα καὶ παρασκευασθεῖσα διὰ συνεννόησεως ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐτελείωσεν ἡ **Φιλικὴ Ἐταιρεία**.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Τρεῖς τολμηροὶ καὶ φιλοπάτριδες ἔμποροι, ὁ **Σκουφάς**, ὁ **Τσακάλωφ** καὶ ὁ **Ξάνθος** διαμένοντες εἰς Ὀδησσὸν τῆς Ῥωσίας συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐξεγείρουν ὅλον τὸ ἔθνος εἰς ἐπανάστασιν μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τούτου γενομένου ἡ μεγάλη ὁμόδοξος δύναμις τοῦ Βορρᾶ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀπαθῆς, ἀλλὰ θὰ ἐπελαμβάνετο τῆς εὐκαιρίας, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδια Αἰκατερίνης τῆς Β'. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὸ 1816 νὰ συστήσουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἑταιρείαν μυστικὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν, ἵνα συγκεντρώσουν τὰς δυνάμεις ὅλου τοῦ ἔθνους. Οἱ ἄνδρες οὗτοι κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν τῶν, διότι ἐνήργησαν μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα. Παρίστανον ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτρόπους ἀφανοῦς τινος Ἀρχῆς, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ ἐξηγουνται, ἄφινον νὰ ὑπονοῆται ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ παντοδύναμος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας. Τὸ ἔθνος, τὸ ὅποσον ἐπόθει μὲν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἔχῃ καὶ ἰσχυρὸν ἐπίκουρον, ἐπίστευσεν. Ἐντὸς δὲ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἑταιρεία ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῶν μικροτέρων χωρίων, καὶ πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες. Ὅλοι οἱ ἔγκριτοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, πατριάρχης, ἀρχιερεῖς, κληρικοί, λόγιοι, φαναριῶται, πρόκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν, ἀρματολοί, κλέφτες, ναυτικοί, ἔμποροι, ἔγιναν μέλη τῆς ἑταιρείας. Ἐν γένει δολόκληρον τὸ ἔθνος εἶχεν ἀσπασθῆ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπανάστασεως.

Ἀλλὰ ἡ ἑταιρεία ἡ ὁποία εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἰδρύσεώς της μετέφερε τὴν ἔδραν της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' οὗ ἔλαβε τοιαύτας διαστάσεις, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀκέφαλος. Ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος μὴ ἐξ ἀκαίρου τινὸς τολμήματος τολμηροῦ ἀρχηγοῦ

ἢ ἐξ ἀκριτομυθίας τινὸς περιέλεθ' εἰς κίνδυνον τὸ ὅλον ἔργον αὐτῆς. "Ἄλλως τε καὶ ὅσῳ ἐξηπλοῦτο ἡ ἑταιρεία τόσῳ ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῆ-
τει τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἀρχῆς, κατ' ἐντολὴν τῆς ὁποίας ἡ ἑταιρεία
ἐνήργει. Οἱ διευθύνοντες λοιπὸν τὰ κατ' αὐτὴν κατενόησαν τὴν ἀνάγκη
νὰ θέσουν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἑταιρείας ἄνδρα, ὃ ὁποῖος διὰ τῆς
γοητείας τοῦ ὀνόματός του ἠδύνατο νὰ προσελκύσῃ τὴν πίστιν τοῦ
ἔθνους. Δύο ἄνδρες ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεταξὺ τῶν
Ἑλλήνων δυνάμενοι νὰ ἀναλάβουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου ἔθνους.
Ὁ **Ἰωάννης Καποδίστριας**, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥω-
σίας Ἀλεξάνδρου, ἀνὴρ μεγάλης φήμης καὶ εὐρωπαϊκῆς ὑπολήψεως
ὡς ἔξοχος πολιτικός ἀλλὰ καὶ μεγάλης φιλοπατρίας, καὶ ὁ **Ἀλέ-
ξανδρος Ὑψηλάντης** ἐκ τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας τῶν
Ὑψηλάντων, ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, γνωστὸς
διὰ τὴν φιλοπατρίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἕνεκα τῆς
ὁποίας εἶχε χάσει ὑπηρετῶν εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν κατὰ τοὺς
Ναπολεοντείους πολέμους τὸν δεξιὸν του βραχίονα. Δισταγμὸς με-
ταξὺ τῶν δύο δὲν ἔχωρει. Ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκη ἀνδρὸς
μᾶλλον στρατιωτικοῦ ἢ πολιτικοῦ. Ἐν τούτοις οἱ διευθύνοντες τὰ
τῆς ἑταιρείας, ἴσως διότι ἐγνώριζον ὅτι ὁ Καποδίστριας ἴσχυε περισ-
σότερον παρὰ τῆ αὐτοκράτορι, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποταθοῦν κατὰ πρῶ-
τον εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τούτου εἰς τὸν
Ὑψηλάντην.

Πράγματι ὁ Ἐάνθος ἀποσταλεῖς πρὸς τοῦτο εἰς Ῥωσίαν ἀπετάθη
κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Καποδίστριαν (1820). Ὁ Καποδίστριας ἐγνώρι-
ζεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως εἶχον τότε τὰ τῆς Εὐρώπης δὲν ἠδύ-
νατο νὰ εὐνοήσῃ τὸ κίνημα. Θεωρῶν ἐπομένως τοῦτο ἄκαιρον ἀπε-
ποιήθη τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Ὑψηλάντης ὅμως εἶχε μὲν ἂν ὄχι μεγαλυ-
τέραν τούλάχιστον ἐξ ἴσου μεγάλην φιλοπατρίαν μὲ τὸν Καποδί-
στριαν, ἀλλ' ἦτο στρατιώτης καὶ ὄχι πολιτικός. Ἐκρίνε λοιπὸν τὰ πράγ-
ματα ὄχι μὲ τὴν ψυχρὰν λογικὴν καὶ τοὺς διπλωματικοὺς ὑπολογι-
σμούς, ἀλλὰ μὲ τὰς ὑπαγορευθεῖσας τῆς καρδίας του καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ
στρατιώτου. Ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων συνομιλιῶν του μὲ τὸν αὐτοκράτορα
Ἀλέξανδρον ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἡ Ῥωσία ἀπέναντι τῆς καθολικῆς
τοῦ ἔθνους ἐξεγέρσεως δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀδιάφορος θεατῆς. "Ἄλ-
λως τε καὶ αὐτός, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἄνδρες τοῦ ἔθνους,"
εἶχε σχηματισμένην τὴν πεποίθησιν, ἡ ὁποία κατόπιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ
τοῦ ἀγῶνος τὸν ἐγκατέλειπεν, ὅτι τὸ ἔθνος καὶ μόνον διὰ τῶν ἰδίων

του δυνάμειον ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἐπιτυχῶς νὰ διεξαγάγῃ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ὅθεν ἀπεδέχθη τὴν προσφερομένην ἀρχηγίαν.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐταιρείας ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὅλον τὸ Ἑλληνικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθεωρήθη ὡς πρόδρομος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἡγεσίᾳ τοῦ ἀγῶνος.

Ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐταιρείας κατενόησεν ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη προπαρασκευῆς σπουδαίας καὶ μακρᾶς, καὶ εἰς τοῦτο ἤρχισε νὰ ἀσχολῆται. Ὅτε θμως λαβὼν ἀδειαν ἀπουσίας κατήλθεν εἰς τὴν νότιον Ῥωσίαν, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐταιρείας καὶ τῶν ἄλλων πολυαριθμῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, ἀντελήφθη ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐπεδέχοντο ἀναβολάς. Ἀφ' ἐνὸς ἢ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀρξαμένη ἐπανάστασις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐθεωρήθη εὐλόγως ὡς εὐτυχῆς σύμπτωσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ἀφ' ἐτέρου ἢ τουρκικῆ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ γινῶσιν καὶ νὰ παρακολουθῇ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὸ κίνημα ἐκ τῶν ἐνότων. Ἐδίστασε μόνον ἂν τὸ κίνημα ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τῶν παραδουναβείων ἐπαρχιῶν ἢ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Τέλος μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιταλαντεύσεις περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου 1821 διαπεράσας τὸν Προῦθον εἰσήλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ ὀλίγων ὁπαδῶν.

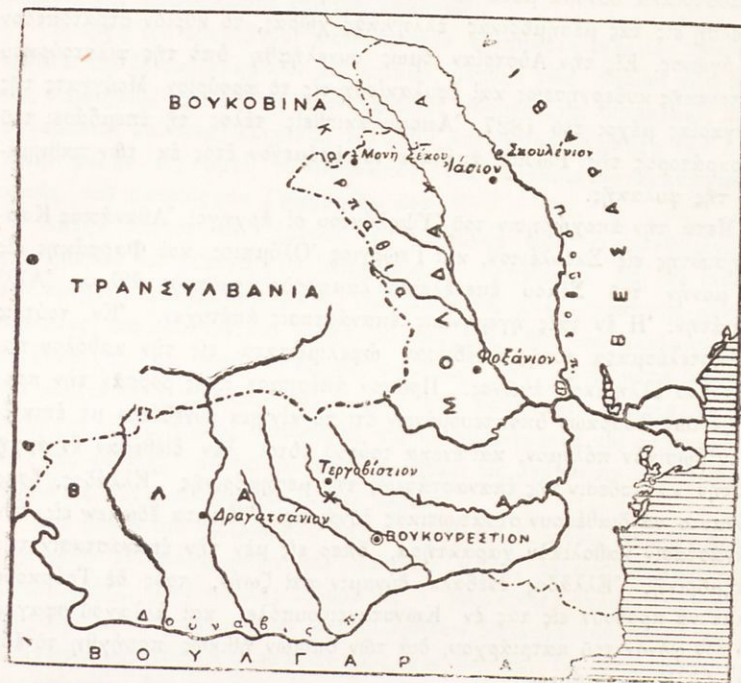
Οἱ λόγοι οἱ ὠθήσαντες τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὸ νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τέλους νὰ κάμῃ ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν ἡγεμονιῶν ἦσαν τὸ μὲν νὰ προκληθῇ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσίας, τὸ δὲ νὰ ἐμπνευσθῇ ἡ πεποίθησις εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς Τούρκους περὶ τῆς Ῥωσικῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ πεποίθησις αὕτη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἠθέλεν ἐνθαρρύνει τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἔμελλε συγχρόνως νὰ ἐκραγῇ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἠθέλε φοβίσει τοὺς Τούρκους καὶ ἠθέλε προσελκύσει ὅλην τὴν προσοχὴν τῶν πρὸς βορρᾶν. Ἄλλως τε ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐφαίνετο παρέχουσα εὐνοϊκὸν ἔδαφος διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὅλη σχεδὸν ἡ διοίκησις τῶν ἡγεμονιῶν ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἐκεῖ ὁμογενεῖς, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ συμπράξουν. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας Μιχαὴλ Σούτσος εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἐταιρείας. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Σούτσος εἶχεν ἀποθάνει, ἐγχώ-

Ἄντ. Χωροφᾶ, Ἱστορία τοῦ γυμνασίου, ἐκδόσις ε'

ρίες τις δὲ ὄπλαρχηγός, ὁ **Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκος**, εἶχεν ἐξεγείρει ἐκεῖ ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν ἐγχωρίων εὐγενῶν, ἀλλὰ καὶ ἦτο μεμυημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Τοῦρκοι ἐλάχιστοι ὑπῆρχον εἰς τὰς ἡγεμονίας, τουρκικὸς δὲ στρατὸς σύμφωνα μὲ τὰς συνθήκας δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰς ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥωσίας. Τοῦναντίον αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων ἀποτελούμεναι ἐξ ἀρματολῶν καὶ ἄλλων δοκίμων μαχητῶν Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, καὶ ἔχουσαι ἀρχηγούς ἐμπείρους καὶ πρὸ καιροῦ μεμυημένους εἰς τὰ τῆς ἑταιρείας, τὸν **Σάββαν**, τὸν **Γεωργιάκην** Ὀλύμπιον καὶ τὸν **Φαρμάκην**, ἀπετέλουσαν δύναμιν ἀξιόμαχον. Ἐκτὸς τούτων ἔλη ἡ ἑλληνικὴ νεότης τῶν σχολείων τῶν ἡγεμονιῶν καὶ τῆς μεσημερινῆς Ῥωσίας ἀφωσιώθη μετὰ προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα, 500 δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθὲν **ἱερὸς λόχος**.

Ὅντως κατ' ἀρχὰς τὰ τοῦ κινήματος ἔβαινον καλῶς. Ὁ Ὑψηλάντης ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἴασιον ἐξέδωκε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλει καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανούς νὰ λάβουν τὰ ὅπλα ὑποσχόμενος τὴν υποστήριξιν κραταιᾶς δυνάμεως. Αὕτη ἐνεφύχωσε τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ ταχθοῦν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Κατήρτισε λοιπὸν ἐξ αὐτῶν μικρὸν ἐθελοντικὸν στρατὸν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς Φοξάνιον. Ἐνταῦθα διωργάνωσε τὸν ἱερὸν λόχον καὶ κατήρτισεν ἕλας τινὰς ἱππικοῦ. Ἐπειτα ἐξεκίνησε διὰ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐκάλουσαν αὐτὸν οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ὄπλαρχηγοὶ Βλαδιμηρέσκος μὲ 3 χιλ. ἄνδρας καὶ Σάββας μὲ 1000. Καθ' ὁδὸν δὲ συνηνώθη μετ' αὐτοῦ ὁ Γεωργιάκης Ὀλύμπιος μὲ 200 περίπου ἄνδρας. Ἀφ' οὗ ὁμοῦς ἐφθασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, τὰ πράγματα μετέβαλον ἔψιν. Ἡ προκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου εἶχε δυσαρεστήσει τὴν Ῥωσικὴν κυβέρνησιν. Ὁ Τσάρος τότε εὐρίσκετο ἐν Λάιψαχ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας καὶ ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας συνεσκέποντο περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐπραγματοῦσιν ἐπαναστάσεων. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τῆς σχηματισθείσης ὑπονοίας βετι τῇ συγκαταθέσει αὐτοῦ ἐξεργάγῃ ἢ ἐπανάστασις ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, ὁ Τσάρος ἔχι μόνον ἀπεκήρυξε τὸν Ὑψηλάντην καὶ διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ στείλῃ εἰς τὰς ἡγεμονίας στρατὸν πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος. Ἡ ἀποκήρυξις τοῦ τσάρου ὑπῆρξε καίριον τραῦμα διὰ τὸν Ὑψηλάντην. Οἱ ἰθαγενεῖς τῶν ἡγεμονιῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τοὺς φα-

ναριώτας ὡς τυράννους καὶ ἀρχῆθην δὲν ἔδειξαν κανένα ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, ἤδη ἔλαβον ἀπέναντι αὐτῆς ἐχθρικήν στάσιν. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ Βλαδιμηρέσκος καὶ Σάββας ἤρχισαν νὰ δεικνύουν σημεῖα ἀπιστίας. Ὁ Ὑψηλάντης ταλαντευόμενος μεταξὺ δύο σκέψεων, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, κατέλιπε τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἦλθεν εἰς τὴν παλαιάν πρω-

Εἰκ. 37. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

τεύουσιν τῆς Βλαχίας Τεργοβίστιον. Ἐδῶ ἤρχισε νὰ ὀχυρώνεται καὶ νὰ ἐξασκῇ τὸν στρατὸν του. Ἄλλ᾽ ἤδη αἱ τουρκικαὶ στρατιακὲς εἰσέβαλον εἰς τὰς ἡγεμονίας. Τὸ Βουκουρέστιον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Βλαδιμηρέσκος καὶ ὁ Σάββας συνεννοοῦντο φανερά μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Βλαδιμηρέσκος κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου συλληφθεὶς καὶ δικασθεὶς ὑπὸ εἰδικοῦ στρατοδικείου ἐφρονέθη ὡς προδότης. Ὁ Σάββας ἕμως βραδύτερον ἠδοτόμολησε πρὸς τοὺς Τούρκους.

Ἔπλα αὐτὰ ἔκαμαν τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἀπελπισθῆ. Κατενόησεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῆ ἀπέναντι τῶν κατακλυσάντων τὰς ἡγεμονίας Τούρκων καὶ τῶν ἐχθρικῶς διακειμένων ἐγγχωρίων. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ ὑποχωρῆ πρὸς τὰ Καρπάθια. Ἡ κατοπινὴ δὲ ἐπελθοῦσα ἤττα τοῦ **Δραγατσανίου**, καθ' ἣν ἔπεσεν ὄλος σχεδὸν ὁ ἱερός λόχος, ἔπεισεν αὐτὸν ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐχάθη καὶ ἔσπευσε νὰ διαβῆ τὰ αὐστριακὰ σύνορα μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του, ἵνα διὰ Τεργέστης κατέλθῃ εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐλληνικὰς χώρας, τὸ κύριον στρατόπεδον τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὅμως συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλατούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὸ φρούριον Μούγγατς τῆς Οὐγγαρίας μέχρι τοῦ 1827. Ἀποφυλακισθεὶς τέλος τῇ ἐπεμεδάσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκ τῶν παθημάτων τῆς φυλακῆς.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ ἀρχηγοὶ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης εἰς Σκουλένιον, καὶ Γεώργιος Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκου ἐπετέλεσαν λαμπροὺς ἡρωϊκοὺς ἀθλοὺς. Ἄλλ' εἰς μάτην. Ἡ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπανάστασις ἀπέτυχεν. Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἀπέβησαν ὠφελιμώτατα εἰς τὴν καθόλου πορείαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Πρῶτον ἀπέσπασε πρὸς βορρᾶν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων ὑποπευσομένων ὅτι τὸ κίνημα συνεδέετο μὲ ἐπιχείμενον ῥωσικὸν πόλεμον, καὶ ἔνεκα τούτου οὗτοι δὲν διέθεσαν ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ὅσας ἠδύναντο νὰ διαθέσουν στρατιωτικὰς δυνάμεις. Ἐπειτα ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καθολικὸν χαρακτῆρα, ὅπερ εἰς μὲν τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἐνέβαλε δύναμιν καὶ ζωὴν, τοὺς δὲ Τούρκους ἔκαμε νὰ προβοῦν εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ σφαγὰς καὶ τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου, διὰ τῶν ὁποίων ἠθικῶς προήχθη τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως.

Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις καὶ πρότερον εἶχε μάθει ἀμυδρῶς τὰ κατ' αὐτῆς τεκταινόμενα καὶ διὰ καταγγελιῶν τινῶν καὶ διὰ τινῶν συλληφθέντων γραμμμάτων μελῶν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας, ἀλλὰ δὲν εἶχε δώσει εἰς αὐτὰ μεγάλην σημασίαν. Ὄταν ὅμως ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς ἡγεμονίας, ἤκουσεν ὅτι εἰς τὰ σχέδια τῶν συνωμοτῶν περιλαμβάνετο καὶ ἡ πυρπόλησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἐξ ἐφόδου κατάληψις τοῦ ναυστάθμου, ἐφθασαν τέλος εἰδήσεις περὶ ἐξεγέρσεως τῶν μεσημβρινῶν ἐλληνικῶν χωρῶν καὶ περὶ σφαγῶν τῶν Τούρκων κατοίκων,

τότε ὁ σουλτάνος ἠσθάνθη ὅτι εὕρισκετο ἐνώπιον συνωμοσίας τοῦ ἔθλου ὑποδοῦλου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ὑποστηρίζομένης κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ῥώσου αὐτοκράτορος, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν λοιπὸν τοῦ φόβου τούτου ὁ σουλτάνος ἐξέχυσε τὴν ὀργὴν του κατὰ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ὀργὴ τοῦ σουλτάνου κατὰ πρῶτον ἐξέσπασεν ἐναντίον τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ μέγας διερμηνεὺς τῆς Πύλης Κωνσταντίνος Μουρούζης, διαπρεπεῖς ἄλλοι φαναριῶται καὶ τινες κληρικοί. Κατόπιν ἀπεφάσισε νὰ πλήξῃ τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ κυριωτάτου ἀντιπροσώπου αὐτῆς, τοῦ πατριάρχου **Γρηγορίου τοῦ Ε΄**.

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἡμέραν τῆς μεγίστης τῶν χριστιανῶν ἑορτῆς, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ὁ Γρηγόριος, ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὴν πρωϊνὴν ἀκολουθίαν μετὰ τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρεπείας, διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου καθηρέθη ἀπὸ τοῦ ἀξιωματός του ὡς ἐθνάρχου καὶ ἀπήχθη εἰς τὰς φυλακὰς. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἡ σύνοδος περίτρομος καὶ δακρύουσα ἐξέλεξε νέον πατριάρχην, ὁ Γρηγόριος ἐπανήχθη εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἀπηγγονίσθη ἀπὸ τῆς μεσαίας πύλης αὐτῶν, ἡ ὁποία εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος αὐτοῦ παραμένει ἔκτοτε κλειστῇ.

Τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ὁ φόνος πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ φαναριωτῶν καὶ κατόπιν πάσης τάξεως Ἑλλήνων τῆς βασιλευσούσης. Ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ὁ τουρκικὸς ὄχλος κατὰ στίφη ὀδηγούμενος ὑπὸ γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων διέτρεχε τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα ληστεύων καὶ σφάζων τοὺς χριστιανούς. Τὰ αὐτὰ τέλος ἀνοσιουργήματα ἔγιναν συγχρόνως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, Θεσσαλονίκην, Λάρισσαν, Σμύρνην, Κυθωνίας, Κῶν, Ῥόδον, Κρήτην, Κύπρον καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κατὰ τοῦ πατριάρχου τολμήματος καὶ τῶν ἄλλων σφαγῶν διὰ τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξαν πολὺ διάφορα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἤλπιον οἱ διαπράξαντες αὐτά. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐνόμισεν ὅτι φρονέουσα τὸν ἀρχηγὸν καὶ τοὺς ἡγέτας τοῦ ἔθνους θὰ ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸ τὸν τρόπον, καὶ ἡ ἐπανάστασις θὰ κατεστέλλετο. Τοῦτο θὰ συνέβαινεν, ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἐπανάστασεως, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἔθνους παρέσυραν αὐτό.

Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἀγὼν ἐθνικός, ὁ ὁποῖος ἐπήγα-

ζεν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐπομένως ἡ προσβολὴ καὶ ὁ ὀλεθρὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἔθνους ἔτι μᾶλλον ἐξήγειραν καὶ ἐκραταίωσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρώρμησαν τὸ ἔθνος εἰς ἐκδίκησιν. Ἐξ ἄλλου ὁ φόνος τοῦ πατριάρχου παρέσχε μεγάλην ἠθικὴν δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἔδωκεν εἰς αὐτὴν χαρακτῆρα θρησκευτικόν. Τέλος ἡ θυσία τοῦ πατριάρχου καὶ αἱ ἄλλαι σφαγαὶ ἐξήγειραν ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος τὰς συμπαιθείας τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ προεκάλεσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Ῥωσίας καὶ τὴν διακοπὴν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ῥῆξις δὲ αὕτη Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐλληνικὰς χώρας ἐπέφερον ἐπὶ τέλος τὴν ἐπέμβασιν τῶν δυνάμεων.

2. Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα (1821).

Αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας, ἤρχισεν αὕτη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἐντεῦθεν δὲ ἐπεξετάθη εἰς Ἑλλάδα τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐλληνικὰς χώρας καὶ νήσους. Ἐνταῦθα ὅμως καὶ αἱ ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ αἱ ἐκ συμπτώσεως περιστάσεις ἦσαν πολὺ εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ κίνημα.

Ἐν πρώτοις ἡ Πελοπόννησος καὶ λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ λόγῳ τοῦ ἐν αὐτῇ συμπαγοῦς ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς σπουδαίας πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς ἦτο προωρισμένη, νὰ ἀπεθῆ τὸ στήριγμα τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου Ἑλλάς, καὶ ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ, ἔπρου δὲν ὑπῆρχον μὲν πολιτικαὶ ἀριστοκραταί, ἔπρου εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὑπῆρχεν ὅμως ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν ὀρειοδίων πολεμιστῶν, ἡδύνατο στηριζομένη ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ὑπερασπιζοῦσα ταύτην νὰ μετὰσχῃ τελεσφόρως τοῦ ἀγῶνος. Ἐπειτα αἱ τουρκικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, αἱ ὑπάρχουσαι καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀνεκάθεν δὲν ἦσαν μεγάλαι σχετικῶς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν κατοίκων, τώρα δὲ εἶχον ἀκόμη περισσώτερον ἐλαττωθῆ ἕνεκα τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶχε σταλῆ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Πελοποννήσου διαϊκητῆς Χουροϊτ πασᾶς.

Ἐκτὸς τούτου αὐτὴ ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπέβη καὶ ἀπὸ

άλλης απόψεως ωφελιμωτάτη εις τήν επανάστασιν. Ἐνομήσθη καί μάλιστα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν ζῆτι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν καί τοῦ Ἀλῆ ὑπήρχε συμμαχία. Τοῦτο διηκούλουε πολὺ καί μάλιστα εἰς τήν δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καί αὐτὴ ἡ Πύλη ἕνεκα τούτου δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ πρῶτα σημεῖα τὰ δηλοῦντα τὴν ἐπικειμένην επανάστασιν. Ἀπέδιδε ταῦτα εἰς τὰς βραδουργίας τοῦ Ἀλῆ. Ὅταν δὲ ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν γενομένων ἐννόησε τὴν ἀλήθειαν, ἦτο πλέον ἀργά, διότι ἐκ τοῦ φόβου ἐπικειμένου βωσικοῦ πολέμου ἦτο ἀναγκασμένη νὰ ἔχῃ τὴν προσοχὴν τῆς ἐστραμμένην πολὺ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Μεγάλως τέλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καί τὴν πρόδον τῆς ἐπαναστάσεως ἡ περιβάλλουσα τὰς ἑλληνικὰς χώρας θάλασσα. Τὸ Αἰγαῖον, ὡς εἶπομεν ἤδη, ἕνεκα τῆς πρόδου τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας ἦτο ἑλληνικὴ θάλασσα. Ἐπομένως τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν ναυτῶν τοῦ ἄφ' ἐνὸς μὲν κατεπόντιζεν τοὺς κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πεμπομένους ὑπερηφάνους τουρκικοὺς στόλους, ἄφ' ἑτέρου δὲ διηκούλουε τὴν μεταφορὰν ἐπιτηδείων καί ἐνισχύσεων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἐπαναστατημένον μέρος.

Με ἔλας ἔμως τὰς εὐνοϊκὰς αὐτὰς περιστάσεις ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβε τὸ ἔθνος ἦτο ἔργον γιγάντειον. Ὀλίγαι χιλιᾶδες πολεμιστῶν ἑλληνικῶν ὁρέων καί ἀκόμη ὀλιγώτεροι ναῦται κατώρθωσαν νὰ ἀγωνισθοῦν νικηφόρως ἐπὶ τσαυτὰ ἔτη ἐναντίον κράτους, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχεν ἀντιστῆ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς στρατοὺς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, κράτους, τὸ ὁποῖον μὲ ἔβην τὴν ἀθλιότητα καί τὴν παραλυσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο, ἦτο ὅπως δῆποτε ὠργανωμένον καί στρατιωτικῶς καί οἰκονομικῶς καί διοικητικῶς, ἐναντίον κράτους τέλος ἀγωνιζομένου μὲ ἔβην τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ μωαμεθανικοῦ φανατισμοῦ κατὰ κινήματος ἀπειλοῦντος αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του. Τοῦτο κατωρθώθη, διότι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἦτο ἀγὼν ἰδέας ἐξελευθέρσεως ἐκ τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἦτο ἐπανάστασις λαοῦ ἐξεγειρομένου ἀθρόου πρὸς τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς ἀνακτήσεως τῶν ἱστορικῶν τοῦ δικαιωμάτων.

Κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἀγῶνα ἀνέλαβε τὸ ἔθνος μὲ τὴν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς βοηθείας. Ὅταν δὲ ἡ ἐλπίς ἀπεδείχθη ματαία, ἐξηκολούθησεν αὐτὸν τὸ μὲν ἐξ αἰσθήματος ἐκδικήσεως, τὸ δὲ ἐκ φόβου παντελοῦς καταστροφῆς. Ἀμφότερα τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἐνέπνευσαν εἰς τὸ ἔθνος ὁ φόνος τοῦ πατριάρχου καί αἱ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους κληρι-

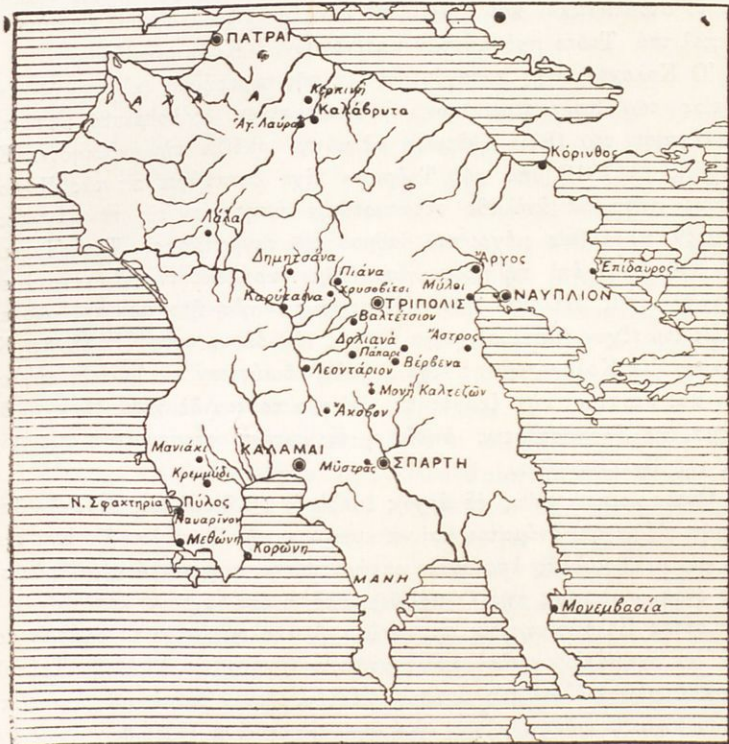
κῶν καὶ λαϊκῶν. Ἐντεῦθεν ἔμβλημα τοῦ ἀγῶνος ἐγένετο «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. Αὕτη προήλθεν ἐκ γεγονότων τυχαίων. Μία πρόποσις ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τοῦ γηραιοῦ προκρίτου Ἀσημάκη Ζαῖμη εἰς τὴν Κερπινήν, μία ἀσήμαντος καθ' ὄδον ἐπίθεσις δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον τοῦ Τούρκου εἰσπράκτορος, ἐπέφεραν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος. Οἱ Τούρκοι προσηθάνοντο τὸν κίνδυνον καὶ μὲ τὰ πρῶτα ἐλαφρὰ σημεῖα αὐτοῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Πανταχόθεν οὗτοι ἐξεκένουν τὰς ἀφρουρήτους πόλεις καὶ κώμας, καὶ ἔφευγον μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των εἰς φρούρια καὶ εἰς ἀσφαλεῖς θέσεις. Ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου ἔλη ἡ Πελοπόννησος πλὴν τῶν ὀχυρῶν θέσεων ἐξεκενώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοῦτο ἠῤῥησε τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου εὐρέθη ὑπὸ τὰ ὄπλα καὶ μετὰ πάθους ἐπέπεσε κατὰ τῶν διασκορπισμένων καὶ ἀπροφυλάκτων Τούρκων καὶ ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς πολὺν ὄλεθρον. Ἐξεδικούντο τοὺς φόνους καὶ καταστροφάς, τοὺς ἐξευτελισμοὺς δουλείας 350 ἐτῶν.

Τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Καλάδρυτα, καὶ μετὰ 5 ἡμέρας τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῶν. Τὴν 22αν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μὲ τοὺς Μανιάτας του, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ τὰ σώματά των ἐπολιόρκησαν τὰς Καλάμας. Τὴν 25ην ἡ πόλις παρεδόθη καὶ ἐπίσημος δοξολογία ἐτελέσθη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νέδωνος. Ἀμέσως κατόπιν ἐσχηματίσθη ἐκεῖ τοπικὸν τι συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μεσσηνιακὴ γερουσία μὲ πρόεδρον τὸν **Πετρόμπεην**. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῆς ὑπῆρξεν νὰ ἀπευθύνῃ προκήρυξιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλου ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἐπεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν αὐτῆς. Συγχρόνως μὲ τὴν πτῶσιν τῶν Καλαμῶν ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς Πάτρας. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ Ἕλληνες ἔγιναν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος **Πατρῶν Γερμανός**, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας εἶχεν ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἔρχεται: τῶρα μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ζαῖμην, τὸν Λόντον καὶ ἄλλους προκρίτους εἰς τὰς Πάτρας, γίνονται κύριοι τῆς κάτω πόλεως καὶ πολιορκοῦν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκους.

Συγχρόνως μὲ τὴν ἐναντίον τῶν Καλαμῶν προέλασιν τῶν μεγάλων

ἐπλαρχηγῶν, ἄλλοι Μανιάται· ἐπῆλθον εἰς Λακωνίαν. Οἱ ἐκεῖ Τούρκοι καταπλαγέντες ὑπεχώρησαν. Καὶ ὀλίγοι μὲν ἐτράπησαν εἰς Μονεμβασίαν, ἔβου καὶ ἐπολιορκήθησαν ἐπὶ τινα χρόνον κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πλείστοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν κατὰ πρῶτον ἦλθον εἰς τὸν Μυστράν, ἔπειτα συνενωθέντες μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων ἐτρά-

Εἰκ. 38 Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν

πησαν πρὸς τὴν Τριπολιτοῦσαν καταδιωκόμενοι καὶ ἐξολοθρευόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξειδιώθησαν καὶ ἑδεκατίσθησαν καὶ οἱ ἐν Ἠλιδι Μωαμεθανοί. Ὅμοίως οἱ Δερβενοχωριῖται ἀνερχόμενοι εἰς δύο χιλιάδας ἐπολιορκήσαν τὴν Κόρινθον. Ἄλλα δὲ στίφη Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης Γρηγόριον ἐπολιορκήσαν τὸ Ναυαρίνον.

Οὕτω παρήχθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον πολλὰ μικρὰ αὐτοτελεῖ θέατρα πολέμου, εἰς τὰ ὅποια οἱ βασιᾶδες κατὰ μικρὸν συνήθιζον εἰς τὸν πολεμικὸν βίον. Ἀλλὰ τὸ κύριον μέρος τοῦ ἔθλου ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀγῶνος συνεκεντρώθη εἰς τὸν ἐν τῇ κέντρῳ αὐτῆς πόλεμον. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ στερεωθῇ, ἂν μὴ ἐκυριεύετο τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῶν Τούρκων ἐν αὐτῇ, ἢ Τριπολιτσά. Τοῦτο πρὸ πάντων κατενόησεν ὁ **Κολοκοτρώνης**.

Ὁ Κολοκοτρώνης καταγόμενος ἐκ τῆς περιφήμου κλεφτικῆς οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων, ἣ ὅποια εἶχεν ἐξολοθρευθῆ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1879, ἠνδρώθη μὲ μόνην σκέψιν τὴν ἐκδίκησιν. Ἐκδιωχθεὶς τὸ 1818 ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχε καταφύγει εἰς τὰς Ἴονιους νήσους, ὅπου καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἔλθει εἰς Πελοπόννησον. Ἡ φήμη του ἤδη ἦτο ταιαυτή, ὥστε ἡ ἀφιξίς του εἶχεν ἐμπνεύσει μέγα θάρρος εἰς ἔθλους τοὺς Ἕλληνας. Καὶ δικαίως. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε μεγάλην διαύγειαν πνεύματος, εὐγλωτίαν καὶ στρατιωτικὴν ἰκανότητα. Ἐνεκα τούτου δὲ καθ' ἔθλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέβη ἡ ἐξοχωτέρα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία τῆς Πελοποννήσου.

Οὗτος λοιπὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωξε νὰ διαπλάσῃ στρατὸν ὅπως δῆποτε ἄξιον τοῦ ὀνόματος καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Τριπολιτσάν. Καὶ πρῶτον μὲν μετὰ πολλὰς ἀποτυχίας κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ μικρὸν στίφος ἐνόπλων νοτίως τῆς Τριπόλεως, ἔπειτα ἔπεισε τοὺς κατ' ἀρχὰς διαστάζοντας Πελοποννησίους ἀρχηγοὺς νὰ ἀκολουθήσουν τὸ σχέδιόν του, δηλ. νὰ σχηματίσουν εὐρὺ πολιορκητικὸν ἡμικύκλιον περὶ τὴν Τρίπολιν ἀποκλειομένων ἔθλων τῶν ὀρεινῶν διόδων, ὅλον ἐν δὲ νὰ συσφίγγουν τὴν πολιορκητικὴν ζώνην, μέχρις οὗ ἡ ὑπερπληρωμένη ἀνθρώπων πόλις ἀναγκασθῇ ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης νὰ παραδοθῇ.

Ἡ Τρίπολις οὕτω περιεζώσθη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ νέων ἐπικουριῶν ὅλον ἐν ἐνισχύοντο, καὶ διὰ μικρῶν ἀψιμαχιῶν μετὰ τῶν ἐκ τῆς Τριπόλεως ἐξερχομένων Τούρκων ὅλον ἐν ἠσχοῦντο περὶ τὰ ὄπλα καὶ συνήθιζον νὰ ἀντιπαρατάσσονται κατ' αὐτῶν. Τέλος ἐπέπληθη ἡ ἀθάνατος ἐν Βαλτετσίῳ μάχη, ἣ ὅποια ἐξησφάλισε τὴν ἀλωσιν τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Κατὰ ταύτην οἱ ἐν Τριπόλει Τούρκοι ἐνισχυθέντες ὑπὸ στρατοῦ ἀποσταλέντος ἐξ Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Χουροῦ ἐπέπληθον κατὰ τῶν πολιορκητῶν. Οἱ Ἕλληνες ἔχαι μόνον ἀπέ-

κρυσαν αυτούς, αλλά και τους έτρεφαν εις φυγήν και έγιναν κύριοι πολλών λαφύρων. Η μάχη του Βαλτεταίου έχει μεγάλην σημασίαν εις την ιστορίαν του ελληνικού αγώνος. Οι Έλληνες έκτοτε απέκτησαν έμπιστοσύνην εις τας δυνάμεις των και τους αρχηγούς των. Αντιθέτως δέ το φρόνημα των Τούρκων έπαθε καίριον τραύμα. Δικαίως λοιπόν θεωρείται: έ θεμέλιος λίθος της ελληνικής ανεξαρτησίας.

Μετά την μάχην του Βαλτεταίου ο αποκλεισμός της Τριπόλεως μετεβλήθη εις πολιορκίαν στενήν. Τότε οι Έλληνες ήσθάνθησαν την ανάγκην να ιδρύσουν κεντρικήν τινα αρχήν δυναμένην να διευθύνη τα πράγματα καθ' όλην την Πελοπόννησον. Η μετά την άλλωσιν των Καλαμών ιδρυθείσα μεσσηνιακή γερουσία είχε μάλλον τοπικόν χαρακτήρα. Συνήλθον λοιπόν εις συμβούλιον οι εξέχοντες άνδρες της Πελοποννήσου την 26ην Μαΐου εις την Μονήν των Καλτεζών, και εξ ονόματος των κοινοτήτων και του στρατού διώρισαν επιτροπήν ονομασθείσαν **Πελοποννησιακήν γερουσίαν**. Αυτή αποτελούμένη κατ' αρχάς μόνον έξ 6, κατόπιν δέ έξ 8 μελών, σκοπόν είχε να λαμβάνη μετά του αρχιστρατήγου Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, όλα τα αναγκαία διά τον αγώνα μέτρα μέχρι της άλώσεως της Τριπόλεως.

Αλλά όλίγας ημέρας μετά ταυτα έφθασεν εις την Ελλάδα ο νεώτερος αδελφός του Αλεξάνδρου Ύψηλάντου **Δημήτριος** ως αντιπρόσωπος αυτού. Η άφιξις του Δημητρίου Ύψηλάντου ετάραξε τα έν Καλτεζαίς άποφασισθέντα. Τα περι της άποτυχίας του Αλεξάνδρου Ύψηλάντου δέν είχαν ακόμη γνωσθή εις την Ελλάδα. Τούναντίον διεδίδετο ότι μετά μεγάλη στρατιωτικά κατορθώματα προήλαυεν εις την Κωνσταντινούπολιν, πάντοτε δέ περιεμένετο ρωσική βοήθεια. Η άφιξις λοιπόν του Δημητρίου Ύψηλάντου έχαιρετίσθη μετά χαράς υπό του ελληνικού λαού, και οι αρχηγοί ελοι, ο Πετρόμπεης, ο Κολοκοτρώνης κλπ., έτέθησαν υπό τας διαταγάς του ως αντιπροσώπου του ανωτάτου αρχηγού. Αλλά ο Δημήτριος Ύψηλάντης δέν ήτο ο κατάλληλος άνήρ διά να αναλάβη τα ήνία της διευθύνσεως του αγώνος. Ο Δημήτριος είχε φιλοπατριάν θερμήν, ήτο άφιλοκερδής και αγαθός, καρτερικός και επίμονος εις τας άποφάσεις του, άτρόμητος δέ εις τό πεδίον της μάχης, αλλά δέν ήδύνατο να επιβληθή. Ητο νεανίας 25ετής, μικρός τό σώμα και λεπτοφυής, άδέξιος δέ τους τρόπους, και δέν είχε την τέχνην του να έλκύη τους ανθρώπους. Όταν λοιπόν ήθέλησε εϋθύς εξ αρχής να διαλύση την γερουσίαν των Καλτεζών και να αντικαταστήση αυτήν διά συμβουλίου έξαρτωμένου εξ έαυτού, οι Πελοποννη-

σιοι πρόκριτοι δυσηρεστήθησαν και ήρνήθησαν να συμμορφωθουν προς τας διαταγάς του. Μόλις δέ ή έπακολουθήσασα στάσις των στρατιωτικών, οστινες πάντοτε διέκειντο δυσμενώς προς τους προκρίτους, ήνάγκασεν αυτούς να αναγνωρίσουν τον **Υψηλάντην ως άρχιστράτηγον**. Εν τούτοις συνεννόησις πλήρης μεταξύ άρχιστρατήγου και προκρίτων δέν επήλθε, διαρκώς δέ αι βραδιουργίαι των τελευταίων παρενόβαλλον δυσχερείας εις τον άρχιστράτηγον ιδίως εις την τροφοδότησιν του στρατού. Αλλά και ο Υψηλάντης δέν ειχε την έπιτηδειότητα μήτε να αντικαταστήσῃ την άρχήν των προκρίτων δια κεντρικῆς πολιτικῆς διοικήσεως, μήτε να διοργανώσῃ τὰ παλληκάρια και υποβάλλῃ αὐτὰ εις πειθαρχίαν τινά. Μόνον μίαν φάλαγγα τακτικού στρατού κατώρθωσε να καταρτίσῃ, εις την όποιαν κατετάχθησαν και πολλοί φιλέλληνες Εύρωπαῖοι. Τό δέ χειρότερον, όταν εγνωσθη ή οικτρα έκθασις του έν ταῖς ήγεμονίαις άγώνος, έχασε και παρά τοῖς στρατιωτικοῖς άρχηγοῖς πᾶν ήθικόν αξίωμα.

Με ελας όμως τας έριδας των περι την Τρίπολιν Ελλήνων ή άφριξις του Υψηλάντου ως γενικού άρχηγου έκαμεν έντύπωσιν εις τους πολιορκουμένους Τούρκους και κατέβαλε τό θάρρος των. Εις τουτο δέ συνετέλει και ή όλονέν αυξανόμενη άπορία των τροφίμων, υπό τῆς όποιας έμαστίζοντο οι πολιορκούμενοι. Ένεκα τῆς αιτίας αὐτῆς δύο σπουδαιότατα φρούρια τῆς Πελοποννήσου, ή Μονεμβασία και τό Ναυαρίνον παρεδόθησαν εις τους Έλληνας. Τέλος την 28ην Σεπτεμβρίου έπεσε και ή Τρίπολις εις χειρας των πολιορκητών.

Η άλωσις τῆς Τριπόλεως έσχε δια τό μέλλον τῆς Έλλην. επανάστασεως μεγίστην σπουδαιότητα. Πρώτον δια του πλήθους των όπλων, τὰ όποια έκυριεύθησαν, ώπλίσθησαν τὰ μέχρι τουδε άσπλα σίφη δια πραγματικού πολεμικού όπλισμου. Έπειτα δια τῆς άλώσεως τῆς Τριπόλεως ή επανάστασις απέκτησε κέντρον πολιτικῆς και στρατιωτικῆς διοργανώσεως, ώστε δι' αὐτῆς κατορθώθη όχι μόνον πολλαί κατεχόμεναι υπό των Τούρκων όχυραί θέσεις έν Πελοποννήσῳ να καταληφθουν, αλλά και να ενισχυθη ο έκτός του Ισθμου άγών.

Η έκρηξις τῆς επαναστάσεως εις την Α. Στερεάν Ελλάδα.
Εις την ευνοϊκήν πορείαν τῆς επαναστάσεως έν Πελοποννήσῳ όχι όλίγον συνετέλεσαν και αι έκτός αὐτῆς πολεμικαί έπιτυχίαι.

Η επανάστασις εις την Α. Στερεάν Ελλάδα εξεργάγη υπό του όπλαρχηγου Πανουριᾶ εις τὰ Σάλωνα. Η εξέγερσις των Σαλώνων επέφερε την εξέγερσιν των γειτονικῶν Γαλαξειδίου, Λιδωρικίου κλπ.,

ὡς καὶ τῶν ἀνατολικωτέρων χωρῶν Λεβαδείας, Θηβῶν, Ἰαταλάντης τοῦ κινήματος τῶν ὁποίων ἐγεινεν ἀρχηγὸς ὁ **Ἄθ. Διάκος**. Μετὰ τοῦτο ὁ Πανουργιᾶς καὶ ὁ Διάκος ἔρχονται εἰς Βουδουνίτσαν, ὅπου ὁ ἀρματολὸς Ἰωάννης Δουβουνιώτης εἶχε κηρύξει ἐπανάστασιν. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ τρεῖς ὄπλαρχηγοὶ μὲ 2 χιλ. ἀνδρας ἐν ὄλῳ τρέπονται πρὸς τὸν Σπερχεῖον καὶ ἄφ' οὗ ἐπείσαν τὸν δισταζόντα ὄπλαρχηγὸν τῶν Νέων Πατρῶν (Ἰπάτης) νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἐν Ἰπάτῃ Τούρκων.

Ἐξηκολούθει ἐν Ἰπάτῃ ἀκόμη ἀμφίβολος ὁ ἀγὼν, ὅτε τὴν νύκτα ἐκ τῆς λάμπειας πυρῶν βορείως τοῦ Σπερχεῖου ἐνόησαν οἱ Ἕλληγες ὅτι ἐπέρχεται ἐναντίον των τουρκικὸς στρατός. Ἦτο ὁ ὑπὸ τὸν Κισσὲ Μεχμέτ Πασσάν καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην στρατός, τὸν ὅποιον εἶχε στείλει ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἕλληγες ἐκ φόβου, μὴ ὑπερφαλαγγισθοῦν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ καταλάβουν θέσεις καταλλήλους, ἵνα παρεμποδίσουν τὴν πορείαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μεθ' ὄλον τὸν ἥρωϊσμόν τοῦ Διάκου παρὰ τὰς Θερμοπύλας τὸν ἀντάξιον πρὸς τὴν ἱστορικὴν δόξαν τῆς θέσεως, μεθ' ὄλην τὴν ἥρωϊκὴν ἄμυναν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς τοῦ μετ' ὀλίγον καταφθάσαντος **Ὀδυσσεύς Ἀνδρουτίσου** ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἠνοιχθῆ εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὅντως οἱ πασσάδες μετὰ τὴν μάχην τῆς Γραβιάς ἐστράφησαν ἀνατολικῶς πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ σχέδιόν των ἦτο νὰ καταλάβουν τὴν Λεβάδειαν καὶ κατοπιν νὰ καταστείλουν τὴν ἐν τῇ μεταξὺ ἐκραγεῖσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν ἐπανάστασιν.

Ἡ Ἀττικὴ εἶχεν ἐπαναστατήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Μενιδίου καὶ τῆς Χασιᾶς συνεννοημένοι μὲ τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἤδη ἦλθον ἐπικουραὶ ἐξ Αἰγίνης, Κέας, Κύθνου καὶ Ἰδρας. Ἡ δὲ Εὐβοία εἶχεν ἐξεγερθῆ κατὰ Μάϊον ὑπὸ διαφόρους ὄπλαρχηγούς. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν βορείων μερῶν τῆς νήσου, καὶ τὸ Ξηροχώριον ἐγινε κέντρον, ὅπου συνηθροίσθησαν 2 χιλιάδες ἐπαναστάται. Οὗτοι ἐτόλμησαν νὰ προσβάλουν τὴν Χαλκίδα, ἀλλ' ἠττηθέντες ὠχυρώθησαν εἰς τὸ χωρίον Βρυσακία. Εἰς τὰ νότια μέρη τῆς νήσου ἡ ἐπανάστασις δὲν προώδευσεν. Οἱ Κυμαῖοι

ἐξηγέρθησαν, ἀλλὰ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τῆς Καρύστου Ὁμέρμπεη.

Οἱ Τούρκοι στρατηλάται λοιπὸν τραπέντες πρὸς τὴν Βοιωτίαν κατέλαβον τὴν Λεβάδειαν. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ μὲν Μεχμέτ πασσᾶς προήλασε περαιτέρω εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 2 χιλ. ἄνδρας ἐτρέπη πρὸς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν 14ην Ἰουλίου ἐφθάσεν εἰς Χαλκίδα. Ἐπίθεσις ὁμοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐν Βρυσακίαις Ἑλλήνων ἀπεκρούσθη. Ὁ Ὁμέρ τότε ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη τῆς Καρύστου ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τούρκων. Οἱ πολιορκηταί, ἅμα ἀνηγγέλθη ἢ προέλασις αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν, ἄλλοι ἀπεχώρησαν εἰς τὰς νήσους, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Μετὰ τὴν προέλασιν τῶν ταύτην οἱ δύο Τούρκοι πασσᾶδες δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἠπράκτησαν δὲ ἐπὶ μακρὸν ἀναμένοντες τὴν ἄφιξιν νέου τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελούμενος ἐξ 7000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Βαϊράμ πασσᾶν ἤρχετο ἐκ βορρᾶ. Ἀλλὰ δὲν ἠπράκτησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ ὀπληρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβον νὰ παρεμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Βαϊράμ. Κατέλαβον θέσιν τινὰ παρὰ τὰ Βασιλικὰ δεσποζούσαν τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας θὰ διήρχετο ὁ τουρκικὸς στρατὸς πορευόμενος ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Λεβάδειαν. Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἐνίκησαν νίκην λαμπράν. Ὅχι μόνον ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ συνέλαβον αἰχμαλώτους ἀκόμη περισσοτέρους, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Βαϊράμ νὰ ὑποχωρήσῃ πέραν τοῦ Σπερχειοῦ.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι τὸ δεύτερον μετὰ τὴν τοῦ Βαλτεταίου μέγα διὰ τὰ ἀποτελέσματά του πολεμικὸν γεγονός. Δι' αὐτῆς ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως καὶ ἐξησφαλίσθη ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς προσβολῆς μέχρι τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Ἐνα σχεδὸν μῆνα μετὰ ταύτην ἐπῆλθεν ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν μὲ τὸν Μεχμέτ δι' Ἀταλάντης ἀπῆλθον εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἠπειρον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐπανελήφθη ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐξεργάγη βραδύτερον ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀνατολικὴν. Ἡ γειτονία τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ Χουρσίτ ἐν Ἠπειρῷ ἐνέπνεε κατ' ἀρχὰς

φόβον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς χώρας ταύτης. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν τὰ ἔθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ πάθη.

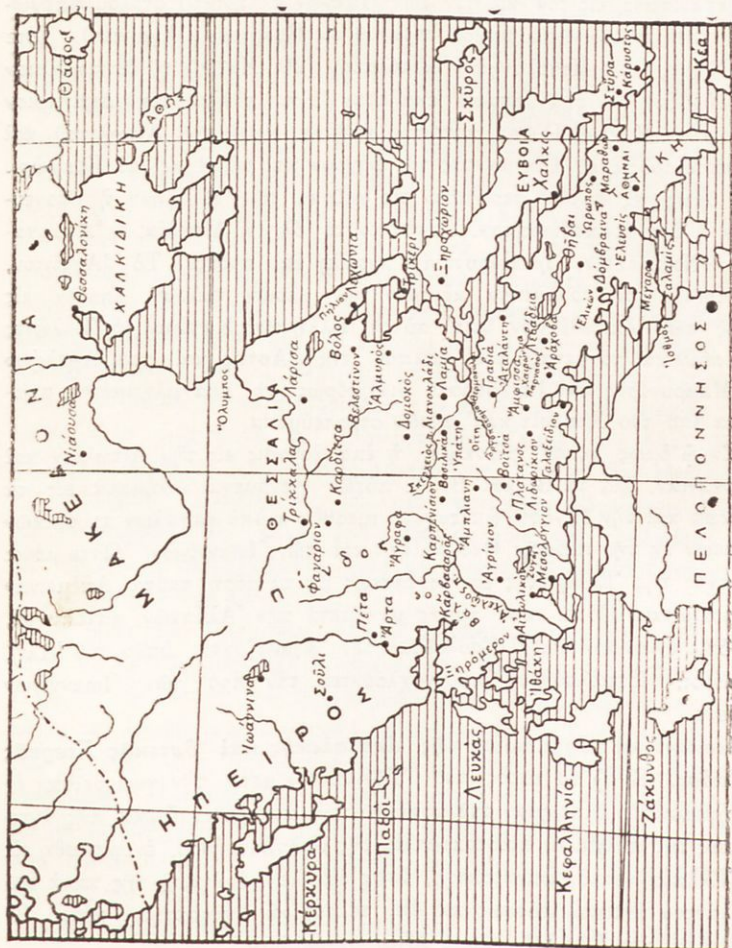
Περὶ τὰ μέσα Μαΐου οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ὀθωμανοὶ φοβηθέντες ἐκ τῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἐλληνικοῦ στόλου ἀπεχώρησαν μετὰ τοῦ ἐκεῖ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Βραχώρι (Ἀγρίνιον). Τότε οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσολογγίου κατέλαβον (20 Μαΐου) τὸ διοικητήριον καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν, ἐκάλεσαν δὲ καὶ τὸν κλέφτην Δημήτριον Μακρῆν ἐκ Ζυγοῦ. Οὗτος κατόπιν ἐπήλθε κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐκεῖ Ὀθωμανοὺς νὰ φύγουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ Βραχώρι. Ὅσοι ὅμως ἐξ αὐτῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Μετὰ τοῦτο ἔλη ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Ναυπακτία, ἡ Εὐρυτανία εὐρέθη ἐπὶ ποδός. Τὸ Ἀγρίνιον, τὸ ὅποσον ἦτο τουρκικὸν κέντρον τῶν μερῶν τούτων, ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπιτεθέντων κατ' αὐτοῦ Ἑλλήνων. Κατόπιν οἱ Ἕλληνες κατέλαβον καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ Ἀχελφύου ὄρος Μακρυνόρος καὶ ἀπέκρουσαν νικηφόρως τὰ ἐπανειλημμένως πεμφθέντα ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ κατ' αὐτῶν στρατεύματα.

Ἐν ᾧ ὅμως τόσον γυδοκίμει ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἔλα τὰ Β. καὶ Β. Α. αὐτῶν γενόμενα κινήματα εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ τὴν Πίνδον ἀπέτυχον πιεσθέντα ὑπὸ μεγάλων τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ τῆς πεδινής Θεσσαλίας καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Ὡστε μόνοι πρόμαχοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἀπέμειναν οἱ Σουλιῶται. Οὗτοι κατ' ἀρχάς μὲν μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, κατόπιν δέ, ὅτε οὗτοι ἐνόησαν ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν ἀγωνίζονται ὑπὲρ τοῦ Ἄλῃ, καὶ μόνοι, ἐξηκολούθουν παρενοχλοῦντες τὸν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων Χουρσίτ.

Διοικητικὴ ὁργάνωσις τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ τὸ κύρος τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τὴν γνωσθεῖσαν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀποτυχίαν τοῦ ἀδελφοῦ του κατέρρεεν ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς πολιτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς Πελοποννήσου, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα νεαρὸς φαναριώτης, ὅστις ἐμελλε νὰ ἡγηθῆ τῆς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολιτεῦσεως καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ **Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος**.

Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο γόνος ἀρχαίου φαναριωτικοῦ οἴκου καὶ εἶχε λάβει σημαντικὴν ἐπιστημονικὴν παιδείαν, προσέτι δὲ ἐγγνώριζε πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ εἶχε μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Ὄταν ἐξεβράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, εὐρίσκετο εἰς Πίσαν. Ἀμέ-

σως ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν εὐγενῶν παραδόσεων τοῦ οἴκου του ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου. Κατὰ πρῶτον ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου συνήψε σχέσεις πρὸς

Εἰκ. 39. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἐξέτασάσασιν.

τοὺς Ῥουμελιώτας ἐπικρατοῦς. Ἐκεῖθεν ἐπροσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἦλθεν εἰς τὸ πρὸ τῆς Τριπόλεως στρατόπεδον. Ἐδῶ ὄμως ἀντελήφθη τὴν σαθρότητα τῆς θέσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὄργανον αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ ἀντιπρόσωποι καὶ τῆς δυτικῆς καὶ

της ανατολικής Ἑλλάδος εἶχον ζητήσει παρά τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσίον του, ἵνα διοργανώσῃ καί ἐκεῖ τοπικάς διοικήσεις. Ὁ Μαυροκορδάτος τότε ἐζήτησε καί ἔλαβε παρά τοῦ Ὑψηλάντου τήν πρὸς τοῦτο ἐντολήν. Καί τήν μὲν ὀργάνωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος, τήν δὲ τῆς ανατολικῆς ἀνέθεσεν εἰς τὸν **Θεόδωρον Νέγγρη** ἄλλον φαναριώτην ἐλλήοντα πρὸ μικροῦ εἰς τήν Ἑλλάδα.

Ὁ Μαυροκορδάτος καί ὁ Νέγγρης ἔστειλαν ἐγκύκλιον εἰς τοὺς Στερολλαδίτας, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλουν αὐτοὺς νὰ στείλουν ἐπιτρόπους, οἱ μὲν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Μεσολόγγιον, οἱ δὲ τῆς ανατολικῆς εἰς τὰ Σάλλωνα. Οἱ εἰς τὰ Σάλλωνα περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου συνελθόντες ἀντιπρόσωποι τῆς ανατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νέγγρη ἐξέδωκαν ψηφίσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ανατολικὴ Ἑλλάς ὠνομάζετο ἀνεξάρτητον κράτος μὲ ἀνεύθυνον ἡγεμόνα αὐτοῦ δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ὀνομασθεῖσαν **Ἄρειος Πάγος**. Εἰς αὐτὴν ἀνετέθη ἔλη ἢ στρατιωτικὴ καί πολιτικὴ ἐξουσία. Ἀφέθη δὲ εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον ἢ ἔνωσις τῆς ανατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν δύο ἄλλων τμημάτων, δυτικῆς Ἑλλάδος καί Πελοποννήσου, καί ἢ εἰς ἓν συνταγματικὸν βασίλειον συγχώνευσις. Πρακτικώτερος ἐδείχθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ συνελθούσα κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου συνέλευσις συνεκρότησε προσωρινὸν δεκαμελὲς συμβούλιον ἐκλεγόμενον ἐκ προκρίτων καί ὀπλαρχηγῶν. Ἡ **γερουσία** αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὤφειλον ὑπακοήν, καθήκον εἶχε νὰ προμηθεύῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Χαρακτηριστικὸν ὅμως καί τῶν δύο ὀργανισμῶν εἶναι ὅτι εἰς αὐτοὺς οὐδεμίαν ἐγένετο μνεία τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπομένως κατήργουν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ἐκτοτε ἤρχισε ἡ μεταξὺ Μαυροκορδάτου καί Ὑψηλάντου διχόνοια.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν καί εἰς τὴν Μακεδονίαν ἡ ἐπανάστασις ἤρchiσε πρωιμώτατα. Ἄλλ' ἐνταῦθα οὔτε μεγάλην ἔκτασιν ἔλαβεν, οὔτε ἐπὶ μακρὸν διετηρήθη. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἤναψεν εἰς τὸ Πήλιον, ὅπου πρὸ μακροῦ εἶχε προπαρασκευάσει τὰ πνεύματα ὁ ἐνθερμος θιασώτης αὐτῆς **Ἀνθίμος Γαζῆς**. Τὸ σὺνθημα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου τὴν 7ην Μαΐου. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ κατασταλῇ ὑπὸ τῶν ἐκ Λαρίσης ἐπιτεθέντων Τούρκων.

Καί εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς χώρας καί τῆς γειτονίας αὐτῆς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους, ἀλλὰ

καὶ τοῦ ἀπαρασκευάστου τῶν κατοίκων, ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα. Περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν Νάουσαν καὶ τὸν Ὀλύμπον. Ἄλλὰ καὶ τῶν μερῶν τούτων ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐσυγχρονίσθη. Οἱ ἀρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νοτίου Μακεδονίας μετὰ μακρὰς ἀναβολὰς μόλις κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβον τὰ ὄπλα. Τούναντίον ἡ Χαλκιδικὴ ἐξηγέρθη ἀπὸ τῆς 16 Μαΐου 1821. Ἡ εἰς τὴν Μολδαυίαν εἰσέλασις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐπέδρασε πάρα πολὺ εἰς τὰ πνεύματα τῶν μοναχῶν τοῦ Ἄθω, οἵτινες ἀνερχόμενοι εἰς 6 περίπου χιλιάδας ἦσαν ὕλοι μέλη τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Οὗτοι ἄλλως τε εἶχον θαυμάσια ἀμυντήρια τὰ ὀχυρὰ μοναστήρια των, τὰ ὅποια μάλιστα ἦσαν ἐρωδιασμένα καὶ μὲ κανόνια πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν πειρατῶν. Οὗτοι λοιπὸν παρέσυραν καὶ τοὺς κατοίκους ἑλθῆς τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνταῦθα ἔγινεν ὁ εἰς τὴν Φιλικὴν ἐταιρείαν ἀνήκων ἔμπορος **Ἐμμανουὴλ Παπᾶς**. Μέχρι τέλους Ἰουνίου οἱ ἐπαναστάται ἦσαν σπουδαίας ἐπιτυχίας κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ προήλασαν μέχρις ἀποστάσεως δύο ὥρων ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε ἕμως ὁ Βαϊράμ πασᾶς, ὁ ὅποιος ἔμελλε νὰ προελάσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσουν. Τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἐν Χαλκιδικῇ ἐπαναστάσεως ἔδωκεν ὁ νέος διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδουλαβοῦδ. Οὗτος κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπιτεθεὶς μετὰ μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν διεσκόρπισεν αὐτούς. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς χερσονήσου ὑπὲρ τοὺς 10 χιλ. ἐχάθησαν φονευθέντες ἢ ἐξανδραποδισθέντες. Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθω πεισθέντες ἔτι ὅπισθεν τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν δὲν κρύπτεται ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα καὶ τὰ κανόνια των, νὰ πληρώσουν ἐφ' ἑαυτῶν μὲν μεγάλην χρηματικὴν ποιεὶν, κατ' ἔτος δὲ τακτικὸν φόρον, καὶ νὰ δεχθοῦν ὀθωμανικὴν φρουράν.

Ἡ ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ψαρὰ καὶ Ὑδραν. Θυσίαι καὶ ὁμοφροσύνη αὐτῶν—Δάξαρος Κουντουριώτης. Εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἔγινε φανερόν ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ συμμετέχουν αὐτοῦ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἵνα ἀποκόπτουν τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν τῶν Τούρκων μὲ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Εἶδομεν (σελ. 17 κ.έ.), πῶς αἱ ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ κοινότητες καὶ ἰδίως αἱ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως

ευρέθησαν να έχουν και πολλά και μεγάλα πλοία και απείρους θησαυρούς. Ακριβώς όμως ή ευημερία αυτή και ή ελάχιστα βαρύνουσα αυτούς τουρκική εξουσία ήσαν κωλύματα σπουδαία δια την εξέγερσιν αυτών. Εν τούτοις ή έθνική συνείδησις και ο υπέρ της πατρίου θρησκείας ένθουσιασμός αυτών ήσαν τόσοσ μεγάλοι, ώστε ο σπόρος, τον όποιον είχε ρίψει εις αυτάς ή Φιλική εταιρεία, εκαρποφόρησε θαυμασίως. Αμα τῷ σαλπίσματι της ελευθερίας εξηγήρθησαν και έθυσίασαν τα πάντα υπέρ του άγώνος. Είς τουτο όμως οφείλομεν να όμολογήσωμεν ότι συνετέλεσε και τι άλλο. Από του τέλους των Ναπολεοντείων πολέμων οι πτωχότεροι κάτοικοι των τριών νήσων είχαν στερηθῆ άσχολίας και ευκαιρίας προς ταχύ και άφθονον κέρδος. Επομένως επεκράτει δυσφορία τις παρ' αυτοίς, ή όποία συνετέλεσεν εις τὸ να συμπαθοῦν αυτοί τα επαναστατικά σχέδια της εταιρείας.

Πρώτη εκ των τριών νήσων εξηγήρθη ή των **Σπεισών** την 3ην Απριλίου. Το παράδειγμα αυτών επέδρασεν ισχυρώσ και εις τους άλλους νησιώτας. Την 10 Απριλίου επί τῷ κατάπλω εις Ψαρά ένδς σπεισιωτικού πλοίου με αναπεπταμένην την σημαίαν της ελευθερίας εξηγήρθησαν και οι **Ψαριανοί**. Ολίγον βραδύτερον ήκολούθησε και ή **Υδρα** τας δύο άλλας νήσους. Ενταῦθα οι πρόκριτοι της νήσου κατ' αρχάς είχαν φρονήματα αντιεπαναστατικά. Δευτερεύων όμως τις τολμηρός πλοίαρχος ο Αντώνιος Οικονόμου υποκινήσας στάσιν του λαού, καθήρεσε την δημογεροντίαν, ανεγνωρίσθη αυτός διοικητής της νήσου, και εκήρυξε την επανάστασιν την 16ην Απριλίου. Αλλ' ή εξουσία του Οικονόμου δεν διήρκεσε πολύ. Οι πρόκριτοι, οι όποιοι κατ' αρχάς εδίστασαν όχι έξ άδιαφορίας προς την κοινήν ελευθερίαν, άλλ' εκ βαθείας συνειδήσεως του μεγέθους του έργου και της ευθύνης, ήδη καθήρεσαν και εξώρισαν τον Οικονόμου και ανέλαβον αυτοί την διεύθυνσιν του άγώνος.

Και δέν είχαν και άδικον οι πρόκριτοι να διατάξουν. Το βάρος όλον του κατά θάλασσαν άγώνος έπεσεν εις τας τρεις ναυτικές νήσους Υδραν, Σπέτσας και Ψαρά. Και το βάρος τουτο δέν ήτο μικρόν. Πρωτον οι νησιώται οὔτοι εξέθετον εις τους εσχάτους των κινδύνων τὸ πολυτιμότεον κεφάλαιον της περιουσίας των, τα πλοία των. Επειτα τα πλοία δια να εκστρατεύσουν είχαν ανάγκην εκάστοτε νέων προμηθειών εις τρόφιμα και πολεμοφόδια, και χρηματικών καταβολών. Εδέγησε λοιπόν να προσφερθῆ υπέρ του άγώνος της ελληνικής παλιγγενεσίας όλος ο εις εκατομμύρια μετρούμενος πλοῦτος των μεγάλων οικογενειών

τῶν νήσων τούτων, Κοτζιάδων, Ἀποστόλιδων, Ἀναργύρων, Μέξηδων, Μποτασαίων, Τομπαζαίων, Βουδουραίων καὶ πρὸ πάντων τῶν Κουντουριωτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλη σημαντικὴ δυσχέρεια διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα ἔπρεπε νὰ ὑπερνηκῆθῃ, ἢ ἐντελῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτησία τῶν τριῶν νήσων. Αὕτη ὑπερνηκῆθη διὰ τῆς θαυμαστῆς ὁμοφροσύνης, μὲ τὴν ὁποίαν αἱ τρεῖς νῆσοι διεξήγαγον τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα. Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν νήσων εἶχε τοὺς δημογέροντάς της, οἱ ὅποιοι διηύθυνον ἀνεξαρτήτως τὰ κατ' αὐτήν, καὶ ἕκαστη εἶχε τὸν ναύαρχόν της, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου διετέλουν τὰ πλοῖά της. Ἄλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγένοντο πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ. Κοινὰ ἦσαν τὰ πάντα, θυσίαι, δόξα, παθήματα, μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων. Ἐπειδὴ ἕως ἡ ὕδρα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπερτέρει τῶν δύο ἄλλων, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων ἰσοφάρμιζε μόνη πρὸς αὐτὰς ἡνωμένας, σιωπηρῶς ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν προεδρία τις ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς κοινῆς ἐνεργείας, καὶ κατὰ τὰς ναυμαχίας εἰς τὸν ναύαρχον αὐτῆς ὑπήκουον ὅλα τὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν προεξείχεν ὁ οἶκος τῶν Κουντουριωτῶν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ **Λάξαρὸς Κουντουριώτης** ἔθεωρεῖτο ὁ ἀνώτατος τῆς νήσου κυβερνήτης, αὐτὸς κατέλαβε σιωπηρῶς ἐξέχουσαν θέσιν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων τῶν τριῶν νήσων. Καὶ ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ ἀξίος τοῦ τοιοῦτου ἀξιώματος.

Ὁ Λάξαρὸς Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ μόλις 30 ἐτῶν μεγαλόφυχος εὐγλωττος, συνετὸς καὶ, ἂν καὶ ἑτερόφθαλμος, ὀξυδερκέστατος εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, καὶ τὸ σπουδαιότατον εἶχε συνείδησιν τοῦ τί ἡδύνατο καὶ τί δὲν ἡδύνατο νὰ πράξῃ. Διηύθυνε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἔθυσίσαεν ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡρνήθη νὰ ἀναλάβῃ προσφερθεῖσαν τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν κυβέρνησιν.

Συμμετοχὴ εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν λοιπῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.
Τὸ πρῶτον ναυτικὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων. Τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους ἠκολούθησαν τάχιστα καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ νῆσοι. Τὴν 17ην Ἀπριλίου τῆ παρορμήσει τῶν Σπετιωτῶν προσεχώρησεν εἰς τὸν ἀγῶνα ἡ Σάμος ὑπὸ τὸν φιλόπατριν ἱατρὸν Λυκουρῆγον Λογοθέτην. Ἡ Κῶσος, ἡ Ἴος, ἡ Κάρπαθος, ἡ Χάλκη, ἡ Δῆλος, ἡ Νίσυρος, ἡ Κάλυ-

μνος, ἡ Λέρος, ἡ Πάτμος, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Θήρα προσεχώρησαν ἐπίσης ἀμέσως εἰς τὸ κίνημα.

Καὶ τώρα πολυάριθμα πλοῖα ἐξωπλισμένα μὲ πυροβόλα διεσπάρησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ συνελάμβανον τὰ πλέοντα εἰς αὐτὸ φορτηγὰ τουρκικὰ πλοῖα. Οὕτω δ' ἐνέπνεον εἰς μὲν τοὺς Τούρκους τρόμον, εἰς δὲ τοὺς Ἑλληνας θάρρος καὶ ἐλπίδας. Τὸ πρῶτον δὲ σπουδαῖον κατόρθωμα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἔγινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος συγκεῖμενος ἐξ ὀκτὼ μεγάλων πλοίων ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἵνα κατασθέσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν νήσων. Οἱ Ψαριανοὶ ἔσπευσαν διὰ ταχύπλου νὰ ἀναγγείλουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ἰθῶρα. Ταχέως δὲ (23 Μαΐου) οἱ στόλοι τῶν τριῶν νήσων συνηνώθησαν ἀποτελέσαντες δύναμιν 65 μικρῶν πλοίων καὶ ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ. Τὴν ἐπομένην εἶδον οἱ Ἕλληνες μίαν τουρκικὴν φρεγάταν μὲ 48 κανόνια καὶ πλήρωμα 1000 ἀνδρῶν φεύγουσαν πρὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. Τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ἐπλησίασαν, ἀλλ' αἰφνιδίως συμπυροβολισμὸς ἠνάγκασεν αὐτὰ νὰ ὀπισθοδρομήσουν.

Τὴν ἐσπέραν γενομένου συμβουλίου τῶν Ἑλλήνων κυβερνητῶν ἐπὶ τῆς ὕδραϊκῆς ναυαρχίδος ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ διὰ πρώτην φοράν ἀπόπειρα πυρπολήσεως τοῦ τουρκικοῦ πλοίου διὰ πυρπολικῶν. Τὴν 27ην Μαΐου δύο ἡρωεὺς Ψαριανοί, ὁ **Παπανικολῆς** καὶ ὁ **Καλαφάτης**, ἀν καὶ σφοδρῶς ἐπυροβολοῦντο, πλησιάζουν εἰς τὸν τουρκικὸν κολοσσὸν ἐπὶ δύο πυρπολικῶν καὶ προσκολλῶνται εἰς αὐτόν. Καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη δὲν ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν καμμίαν βλάβην. Τὸ τοῦ Παπανικολῆ ἕως προσκολληθὲν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἀνέφλεξε τὸ ἱστίον. Μάτην οἱ Τούρκοι προσεπάθουν νὰ κατασθέσουν τὸ πῦρ. Τοῦτο μετεδόθη εἰς ἕλον τὸ πλοῖον. Τέλος ἀναφλεχθείσης τῆς πυριτιδαποθήκης ἀνετινάχθη τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα. Ἐκ τῶν 1000 ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ὀκτὼ μόνον ἐσώθησαν. Οἱ δὲ πυρπολιγαὶ ἐπέστρεψαν σφοί.

Τὸ κατόρθωμα τῆς 27ης Μαΐου ἀπέβη σπουδαιότατον διὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Πρῶτον ὁ τουρκικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν κραταιώσιν τῆς ἐπανάστασεως τῶν νήσων. Δεύτερον καὶ σπουδαιότερον οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης κατώρθωσαν νὰ ἀντιπαραταχθοῦν πρὸς τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς. Εἰς τὰς χεῖρας δὲ τῶν τοληρῶν Ἑλλήνων ναυτίλων τὸ πυρπολικὸν κα-

τέστη θπλον φοβερόν. Μετεχειρίζοντο αυτό κατόπιν μετά δεξιότητος και τόλμης ὄχι μόνον κατά τῶν ἀγγυροβολημένων πλοίων, ἀλλὰ και εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Διὰ τῆς θαυμαστῆς ναυτικῆς δεξιότητος των κατώρθωνον νὰ προσανεμίζωνται, δηλ. νὰ καταλαμβάνουν κατάλληλον θέσιν σχετικῶς μὲ τὸν πνέοντα ἄνεμον, και κατόπιν ἐξέπεμπον κατά τοῦ ἐχθροῦ τὰ πυρπολικά, τὰ ὅποια ἐπέφερον εἰς αὐτὸν καταστροφήν. Οὕτω κατώρθωσαν νὰ ἐμπνεύσουν εἰς τοὺς Τούρκους ναύτας τὸν τρόμον και νὰ καταστοῦν οἱ ἀδιαφιλονίκητοι κύριοι τοῦ Αἰγαίου.

Καταστροφή Κυδωνίων Σμύρνης και ἄλλων παραλίων ἐλληνικῶν πόλεων. Ἄλλ' ὅμως και τὸ μέγα θάρρος και φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἔνεκα τῆς ἐκ τούτου προκληθείσης ὀργῆς και ἀγανακτήσεως τῶν Τούρκων ἔγινε παραίτιον πολλῶν συμφορῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας τῶν παραλίων μερῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ μεγαλύτερα δεινὰ κατά τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔπαθεν ἡ ἀνθηροτάτη ἐλληνικὴ πόλις Κυδωνία. Ὅταν ἐγνώσθη ἡ ἐν Ἐρεσσῷ καταστροφή, φανατικοὶ μωαμεθανοὶ προσδραμόντες ἐκ τῶν ἐνδοτέρων ἐπετέθησαν κατά τῆς πλουσίας πόλεως διψῶντες ἐκδίκησιν και ὀρεγόμενοι τοῦ πλοῦτου τῶν κατοίκων τῆς. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν, κατέφυγον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα διὰ τοῦ προσδραμόντος εἰς βοήθειαν ἐλληνικοῦ στόλου.

Μετ' ὀλίγον και ἡ ἄλλη μεγάλη και ἀνθηρὰ ἐλληνικὴ πόλις Σμύρνη, τὸ μέγα κέντρον τοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ και ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἐλληνισμοῦ, ἠπειλήθη ὑπὸ μεγίστων κινδύνων. Οἱ Τούρκοι κάτοικοι τῆς πόλεως ἐξωρισμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐνωθέντες μὲ τοὺς ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐλθόντας ὁμοπίστους ἐπεχείρησαν νὰ ἐξολοθρεύσουν διὰ γενικῆς σφαγῆς ὅλον τὸν ἐλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἔγινεν. Ἐσφάγησαν ὅμως ἡ ἐδουλώθησαν ἱκανοὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Και εἰς τὰς λοιπὰς παραλίους πόλεις, ὅπου ὑπῆρχεν ἐλληνικὸς πληθυσμὸς, και ἰδίως εἰς τὴν Νέαν Ἐφσον και εἰς τὰς νήσους Κῶν, Ρόδου και Κύπρου, οἱ χριστιανοὶ ἔπαθον πολλὰ ὑπὸ τῶν ἐκμανέντων Τούρκων. Χειρότεροι τέλος ὠμότητες διεπράχθησαν εἰς τὴν Κρήτην, αἱ ὅποια και ἐπροκάλεσαν τὴν ἐκεῖ ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις. Ἡ κατάστασις τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Κρήτην δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἔκρηξιν ἐπαναστάσεως. Ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνερχόμενος εἰς 21 χιλ. οἰκογενείας δὲν ἦτο πολὺ μικρότερος τοῦ ἐλληνικοῦ ἀνερχομένου εἰς 28 χιλ. οἰκο-

γενείας. Ἐκτός τούτου ἡ Κρήτη, ὡς εἶναι μεμονωμένη ἐν μέσῳ τοῦ

Εἰκ. 40. Τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν Ἐπαναστασίαν

Διαικίου πελάγους, δὲν ἤθύναντο μήτε ἐπικουρίας νὰ περιμένῃ ἐκ τῆς

ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μήτε προστασίαν μεγάλην νὰ ἐλπίζῃ ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ. Ἐξ ἄλλου οἱ Κρήτες κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐστεροῦντο παντελῶς πολεμοφοβίων. Μόλις εἶχον 360 ὀκάδας πυρίτιδος καὶ 1200 βπλα. Ἐν τούτοις ἡ ἀφροσύνη τῶν Τούρκων ἔκαμε τοὺς Κρήτας νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὁ πασσάς τῶν Χανίων τὴν 18ην Μαΐου ἐπέτρεψεν εἰς τὸν μουσουλμανικὸν ὄχλον νὰ προβῇ εἰς ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀπίστων. Ἦρχισε λοιπὸν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως λυσαλλέα ἐπίθεσις τοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ἐφόνευσαν τὸν ἐπίσκοπον Κισσάμου καὶ πολλοὺς προκρίτους, ἐσύλησαν ναοὺς καὶ ἔκαυσαν καὶ κατέστρεψαν τὰς πέριξ χριστιανικὰς κώμας καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ἔσφαξαν ἄσους ἡδύναντο ἀνθρώπους. Αἱ βαρβαρότητες αὗται ἐξήγγειραν εἰς τὰ βπλα τὸν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πυκνὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν καὶ ἰδίως τὸν γενναῖον ὄρεινὸν λαὸν τῶν Σφακιῶν. Ἐνοπλοὶ δὲ μαχηταὶ νικῶντες κατὰ τὴν πορείαν τοὺς ἐπιτιθεμένους Τούρκους ἐπῆλθον κατὰ τῶν Χανίων, τῆς Ῥεθύμνου καὶ ἄλλων ὀχυρῶν θέσεων. Οἱ Τούρκοι τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμνου ἐξῆλθον ἐκ τῶν πόλεων διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς ἐπαναστάτας. Ἠττηθέντες ὅμως ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπ' αὐτῶν.

Κατ' Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις περιήλθεν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ πασσάς τῆς Ῥεθύμνου βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πασσά τοῦ Ἡρακλείου ἔφθασεν εἰς Ἀποκόρωνον μὲ δύναμιν ἰσχυράν. Οἱ Ἕλληνες τότε ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῶν Χανίων, ὃ δὲ πασσάς αὐτῶν ἠνώθη μετὰ τῶν συμμάχων του. Καὶ τώρα οἱ τρεῖς πασσάδες συνενώσαντες τὰς δυνάμεις των ἀνερχομένας εἰς 10 χιλ. ἀνδρας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Σφακιῶν. Ἄλλ' ἡ ἐπίθεσις των ἀπέβη ματαία. Εἰσῆλθον μετὰ μεγάλας θυσίας εἰς τὰ Σφακιά, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ φρούριά των χωρὶς νὰ καταβάλουν τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἐπαναστάται ἀπέκλεισαν καὶ πάλιν αὐτοὺς. Ἡ ἐπανάστασις ἐμπεδώθη εἰς τὴν Κρήτην.

Τότε κατ' αἴτησιν τῶν ἐπαναστατῶν ἀπεστάλη μὲ ἀρκετὰ πολεμικὰ ἐφόδια εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγὸς ὁ **Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλης**. Ἄλλ' ὃ ἀνὴρ δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἔργον τὸ ὅποιον ἀνέλαβε, διότι εἶχε φύσιν μᾶλλον διοικητοῦ ἢ στρατηγοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀργανωτικὰ αὐτοῦ σχέδια ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσιν τῶν Κρητικῶν πραγμάτων.

Ἡ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ διάστασις τοῦ Ὑψηλάντου

πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς δύο ἄλλας τοπικὰς κυβερνήσεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ προίσοσα ἐλάττωσις τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὄπλαρχηγοῖς κατέστησαν εἰς αὐτὸν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν ὄλον λαόν. Τοῦτο ἄλλως τε ἀπετέλει τὴν μόνην φυσικὴν διέξοδον διὰ τὴν περίστασιν. Ἄφ' οὗ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων δὲν κατέστη δυνατόν εἰς ἀνὴρ νὰ λάβῃ εἰς χεῖράς του τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀνήκεν εἰς τὸ ἔθνος, ἦτοι εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ συνερχομένους εἰς ἐθνικὴν σύνοδον.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, ἡ ὁποία ἄλλως τε εἶχεν ὀρισθῆ καὶ ὡς ὄριον διαρκείας τῆς γερουσίας τῶν Καλτεζῶν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ τοὺς Ἑλληνας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων, διὰ τῶν ὁποίων ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ Γενικοῦ ἐφόρου, προσεκάλει τὸν λαὸν νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους πρὸς συγκρότησιν ἐθνικῆς συνόδου. Ἄλλ' αἱ ἐλπίδες τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτι διὰ τῆς συνελεύσεως θὰ κατῴρθωνε νὰ λάβῃ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ διεύθυνσει τοῦ ἀγῶνος, διεψεύσθησαν. Οἱ πληρεξούσιοι ἐξελέχθησαν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν προκρίτων, εἰς δὲ τὴν Στερεάν οὐδὲ ἐγένινεν ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν τοπικῶν κυβερνήσεων.

Ἡ συνέλευσις κατὰ πρῶτον συνήλθε κατὰ τὸν Δεκέμβριον εἰς Ἄργος. Ὁ Ὑψηλάντης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶδεν ὅτι ἡ συνέλευσις ἦτο ἐχθρικῶς διατεθειμένη πρὸς αὐτόν. Ὅτε δὲ καὶ αἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦδε ἔκλιναν μᾶλλον ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐτάχθησαν μὲ τοὺς προκρίτους, βαρυνθεὶς τὰς ἀδιακόπους φατριαστικὰς ἐριδας ἔφυγε μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ στρατόπεδον. Οὕτω ἡ πολιτικὴ μερίς ἔμεινεν ἐπικρατοῦσα. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου τότε ἔδρυσαν κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ κυβερνήσεων Γερουσίαν πελοποννησιακὴν, ἡ ὁποία κατῴρισε τοὺς διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν πληρεξούσιους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πληροῦντες τὰς ἐδοῦς τοῦ Ἄργους ὄπλοφόροι παρημπόδιζον τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως, ὅπως ἀσφαλισθῇ αὕτη κατὰ ἐνδεχομένου πραξικοπήματος τῆς στρατιωτικῆς μερίδος, μετέβη περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου εἰς τὸ παρὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον χωρίον Πιάδα πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἐναυθῆα ἡ ἐκ τοῦ χωρίου ὀνομασθεῖσα **συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου** ἐξέλεξε πρόεδρόν της τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον καὶ ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπεῖαν

ὕπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τὸν καταρτισμὸν σχεδίου συντάγματος. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑποβλήθην εἰς τὴν συνέλευσιν ἐψηφίσθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου καθώρισε τὴν καθολικὴν ἰσότητά ἐνώπιον τῶν νόμων, τὴν ἀνεξιθρησκείαν, τὴν ἐλευθεροτυπίαν, καὶ δημοκρατικὸν τύπον κυβερνήσεως. Ἰδρύθη δηλ. βουλὴ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν γερουσιῶν, καὶ νομοθεστικὸν πέντε ἀνδρῶν ἐπίσης κατ' ἔτος ἐκλεγομένων, τὸ ὅποσον διώριξε τοὺς μίνιστρος (ὑπουργοὺς) τῶν ὀκτῶ ὑπουργείων. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κυβερνήσεως ἦσαν ἡ προσωρινότης καὶ ἡ μικρὰ διάρκειά. Ταῦτα δὲ ἦσαν συνέπεια τοῦ φόβου τῶν προκρίτων, μήπως ῥιζωθῆ ἡ ἐπιρροή κανενὸς ἀντιζήλου. Οὕτω ὅμως δὲν κατωρθώθη νὰ ἰδρυθῆ ἰσχυρὰ κεντρικὴ κυβέρνησις ἱκανὴ νὰ διευθύνῃ τὸν ἀγῶνα.

Πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος λαθῶν οὕτω τὴν θέσιν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε στρατιωτικὸς ἦτο οὔτε μὲ τὴν Ῥωσίαν εἶχε σχέσεις, ἐπομένως οἱ πρόκριτοι δὲν ἐφοδοῦντο αὐτόν. Εἰς τὸν Ὑψηλάντην ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ βουλευτικοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην πικρίαν ἐμελλε νὰ δοκιμάσῃ οὗτος. Τὰ σύμβολα καὶ τὰ χρώματα τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας καταργήθησαν, ὠρίσθησαν δὲ ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος ὡς ἐθνόσημον μὲν ἡ γλαυξ τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ἐθνικὰ δὲ χρώματα τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν. Ἡ κυανόλευκος δὲ νέα σημαία τοῦ ἑλλ. ἔθνους ὑψώθη ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὁ ὅποιος τότε ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων (12 Ἰαν. 1822), καὶ ἡ Κόρινθος ἐξελέχθη ὡς προσωρινὴ πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Τὴν προτεραιάν τέλος τῆς διαλύσεώς της (15 Ἰαν. 1822) ἡ συνέλευσις ἐξέδωκε προκήρυξιν δικαιολογοῦσαν εἰς τὴν Εὐρώπῃ τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτῆς ἐχωρίζετο αὐτὴ ἀπὸ τῶν δημογαγικῶν καὶ στασιαστικῶν κινήματων, τὰ ὅποια τότε ἐτρόμαζον τὰς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἀγὼν ἱερός πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαίων, τῶν ὁποίων ἀπολαύουσιν ὅσοι οἱ χριστιανικοὶ λαοί.

3. Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων (1822—1824).

Ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822. Ἡ ἐπανάστασις ἢ κατ' ἀρχὰς ἐπεκταθεῖσα ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προύθου καὶ τῶν ὑπαιρειῶν τῶν Καρπαθίων μέχρι τῶν

καρυφῶν τῆς Ἰδης εὐθὺς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος περιορίσθη εἰς τὸ Σούλι καὶ τὴν νότιον Ἠπειρον, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, εἰς τὴν Σάμον, τὰς Κυκλάδας, τὴν Κάσσον καὶ τὴν Κρήτην. Πέραν τῶν χωρῶν τούτων ἢ ἐπανάστασις ἢ ἐκραγεῖσα κατεστάλη, ἢ ἐξεδηλωθῆ μόνον διὰ παθημάτων καὶ συμφορῶν.

Ἐν τούτοις ἢ ἐπανάστασις καίπερ περιορισθεῖσα εἶχε πλέον ἐδραιωθῆ. Διὰ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου ἔληξεν ἡ περίοδος τῶν μεμονωμένων ἐξεγέρσεων. Τώρα ὑφίστατο ἀπέναντι τῆς Τουρκίας ἑλληνικὴ πολιτεία ἐλευθέρα μὲ ἰδίαν κυβέρνησιν, πολιτεία γεννηθεῖσα ἐξ ὠκεανοῦ αἵματος, ἐκ τοῦ πυρὸς φρικώδους φυλετικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πολέμου. Εἰς τὴν πολιτείαν δὲ αὐτὴν ἀπέκειτο τὸ βαρὺ ἔργον κυρίως μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κτηθέν, εἰ δυνατὸν δέ, καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Οἱ νέοι λοιπὸν πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμοι εἶναι φανερόν ὅτι εἶχον χαρακτῆρα κυρίως ἀμυντικοῦ πολέμου. Δυστυχῶς αἱ ἐνέργειαι τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐστῆφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἄν δὲ ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου εὐρέθη σωσμένη, τούτο ὀφείλεται εἰς ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἡρώων τῆς.

Πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ὀλέθριαι ἐριδες Ἀρείου Πάγου καὶ ὀπλαρχηγῶν. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Πέτα. Ὁ Χουρσίτ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ παρεσκευάζε διπλὴν κατὰ ξηρὰν ἐπίθεσιν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἔμελλον νὰ ὑποτάξουν πρὸς δυσμὰς τοὺς Σουλιώτας καί, ἀφοῦ καταλάβουν τὰς περὶ τὸν Ἀχελῷον χώρας νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Πάτρας. Αὐτὸς δὲ μὲ ἐκλεκτὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια θὰ συνεκρότει ἐν Θεσσαλίᾳ ἔμελλε νὰ προελάσῃ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἰσθμόν. Τὸ σχέδιον τοῦτο κατανοήσαντες καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν νὰ τὸ ματαιώσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀρείος Πάγος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν εἰς Θεσσαλίαν, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν παρενοχλῆ τὴν ἤδη ἀρξαμένην ἐνταῦθα συνάθροισιν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς Μακεδόνας τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὅποιοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μάλιστα ἦλθεν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μὲ 700 ἄνδρας καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας πρὸς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ φατριαστικὰς ἐριδας. Δυστυχῶς ἡ διάστασις τοῦ Ἀρείου Πάγου

πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ πρὸ πάντων ἢ ἀξίωσις τοῦ πρώτου νὰ μὴ ἀφίνη αὐτοβουλίαν καὶ ἐλευθερίαν περὶ τὴν δρᾶσιν των εἰς ὀπλάρχῃγγούς, οἷος ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέφερε τὴν ἀποτυχίαν ἕλων τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Φθιώτιδα. Ἐν τῷ μεταξύ ἢ ἐπανάστασις τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς νοτίου Μακεδονίας κατεπνίγη εἰς τὸ αἰμὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδουλαβοῦδ. Συγχρόνως δὲ αἱ ἐπιταθεῖσαι ἐλεύθριαι ἔριδες μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Ὀδυσσεῶς ἦνοιγον εἰς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκικὸν στρατὸν τὴν εἰς Κόρινθον ὁδόν.

Καὶ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα τὰ πράγματα δὲν ἀπέβησαν καλύτερα. Ἐνταῦθα ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου, τὸ ὅποσον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Παραλαβὼν τὸ ἐν Κορίνθῳ εὐρισκόμενον τάγμα τῶν τακτικῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὀργανωθέν, τὸ εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον τάγμα τῶν Ἴονίων ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν καὶ τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων τὸ ἀποτελεσθῆν ἀπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι ἐκ φιλελληνισμοῦ εἶχον συρρεύσει παμπληθεῖς τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέει: δὲ χιλίους περίπου Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην ἔσπευσεν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ στρατὸς τοῦ Μαυροκορδάτου ἦτο μικρὸς, μόλις συνεποσοῦτο εἰς 4 χιλιάδας. Ἐν τούτοις οὗτος ὑπέικων εἰς τὰς ἐκκλήσεις τῶν Σουλιωτῶν ἐξησθένεισεν ἔτι μᾶλλον αὐτὸν πέμψας 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸ ἐπτὰ ὥρας νοτίως τῆς Κιάφας Φανάριον, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Πέτα βορειῶς τῆς Ἄρτας. Ἐνταῦθα τὴν 4ην Ἰουλίου ὁ Ρεσίτ πασσᾶς Κιουταχῆς ἐξορμήσας μὲ 6 χιλιάδ. Τούρκους ἐξ Ἄρτης προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Οἱ φιλέλληνες ἡρωικῶς ἀντιταχθέντες ἔπασαν ἕλοι. Ὡσαύτως οἱ πλεῖστοι τῶν τακτικῶν καὶ τῶν Ἴονίων. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχον καὶ οἱ Μανιάται: εἰς Φανάριον, ἔπου προσεβλήθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ **Κυριακούλης Μαυρομιχάλης**.

Ἡ καταστροφή ἦτο πλήρης. Πᾶσα ἐλπίς πλέον περὶ σωτηρίας τοῦ Σουλίου ἀπωλέσθη. Οἱ Σουλιῶται ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ἀπῆλθον μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἴονίους νήσους, ὅπόθεν οἱ περισσότεροι πολεμισταὶ πνέοντες ἐκδίκησιν διεπεραιώθησαν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ Μαυροκορδάτος τέλος μὲ τὰ λείψανα τοῦ Πέτα ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἕνα φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου τούτου προμαχώνος τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω ἡ ἀπόπειρα παρεμποδίσεως τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας ἀπέ-
τυχε καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν δυτικὴν.

Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Αἱ παρασκευαί τὰς
ἐποίας ἔκαμεν ὁ Χουρσίτ εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἄλῃ
εἶχον περατωθῆ. Εἶχον συγκεντρωθῆ τροφαί καὶ πολεμοφόδια ἐν ἀφθο-
νίᾳ καὶ στρατὸς ἐκ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἄλλὰ τῆς ἐκστρατείας δὲν
ἔμελλε νὰ ἡγηθῆ ὁ Χουρσίτ. Τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει
ἐχθρῶν τοῦ ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀρχιστρατηγία καὶ ἀνετέθη εἰς τὸν
ἐν Λαρίσση Μαχμούτ Δράμαλην. Ὁ στρατὸς οὗτος διέβη τὸν Σπερχειὸν
περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα οὐδαμοῦ εὗρεν ἀντί-
στασιν. Αἱ δάεθρικοι μεταξὺ Ὀδυσσεῶς καὶ Ἀρείου Πάγου ἔριδες εἶχον
ἐπιφέρει παραλυσίαν τῶν πάντων. Οὕτω ὁ Δράμαλης προήλασεν ἀκω-
λύτως μέχρι Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς ἀμφοτέρας
καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μεγαρίδα, χωρὶς νὰ κατατρίψῃ χρόνον περὶ
τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μόνην ἐκ
τῶν πολιορκουμένων φρουρίων εἶχον κατωρθώσει νὰ κυριεύσουν οἱ Ἑλ-
ληνες (9 Ἰουνίου).

Ἡ γερουσία ἀπέστειλεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος ἀνδρας τινάς,
ἀλλ' οὗτοι οὐδαμοῦ ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν τὴν πορείαν τοῦ Δρά-
μαλης. Ἄλλ' οὔτε εἰς τὸν Ἴσθμὸν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν. Ὁ Δρά-
μαλης προχωρήσας εἰς τὴν Κόρινθον κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον. Οἱ
Ἕλληνες ἔχασαν τὸ θάρρος των. Οἱ πρόκριτοι οἱ καταλαβόντες τὰ
στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κορίνθου εἰς Ἄργος κατέλιπον αὐτά.
Ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδος ἐδραπέτευσεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς μακρυνὰς πα-
ραλίας. Οἱ Μανιάται καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν εἰς τὴν λεηλασίαν.
Ἡ κυβέρνησις τέλος καταληφθεῖσα ὑπὸ τρόμου κατέφυγεν εἰς δύο ἐντὸς
τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἑλληνικά πλοῖα.

Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ὁ Δ. Ὑψη-
λάντης καὶ πρὸ πάντων ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ
Κολοκοτρώνη ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους,
καὶ ἠνάγκασε τὸν Δράμαλην νὰ χρονοτριβῆσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῆς,
ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐν τῇ μεταξὺ παραγγελίᾳ νὰ ἀπαγάγουν ἢ νὰ
καταστρέψουν ὅλα τὰ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀργολίδος σιτηρὰ καὶ ὄλας
τὰς ζωτροφίας, ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν πρὸς στρατολογίαν. Ἐκεῖ συγ-
κεντρώσας ἀξιόμαχον δύναμιν, τὸ μὲν κύριον μέρος αὐτῆς ὑπὸ τὸν Πε-
τρόμπεην ἀφῆκεν εἰς τὴν παρὰ τοὺς Μύλους ὄχυράν θέσιν, μὲ τοὺς λοι-
ποὺς δὲ κατέλαβε καὶ τὰς πρὸς δυσμὰς τῆς πεδιάδος ὄρεινὰς παρόδους

τοῦ Ἄργους, ἰδίως δὲ τὰς μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου ὄρεινὰς ὁδοὺς. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε καθ' ὅλοκληρίαν. Ἄφ' οὗ ἐπὶ ἡμέρας ὅλοκληροῦς ἔγιναν πολλαὶ σφοδραὶ ἀψιμαχίαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων περὶ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, ὃ Κολοκοτρώνης διηκούλυε τὴν ἐξοδὸν τῶν πολιορκουμένων. Ἄλλ' ἤδη ὃ Δράμαλης εἶχε περιέλθει εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ στρατός του εἰς τὴν ἐρημωμένην καὶ πολυδίψιον Ἀργολίδα ἤρχισε νὰ ὑποφέρῃ ἐξ ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος φοβούμενος τὰ ἑλληνικὰ πυρπολικά δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του. Ἐπομένως περὶ προελάσεως εἰς Ἀρκαδίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σκεφθῇ ὃ Δράμαλης. Δὲν ὑπελείπετο εἰς αὐτὸν ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ τάχιστα εἰς Κόρινθον. Ἄλλ' εἰς τὰς μεταξὺ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας στενοπορίας ὃ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς ἐπέφεραν εἰς τοὺς Τούρκους μεγάλας καταστροφάς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη κατεστράφη, μόλις δὲ τὸ ὑπόλοιπον μὲ αὐτὸν τὸν Δράμαλην διεσώθη εἰς Κόρινθον ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ περικλεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐδεκατίσθη ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ τῶν ἐπιδημικῶν νόσων. Τέλος ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης αὐτὸς ὃ Δράμαλης (Ἰουλιὸς), τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἀποπειραθέντα νὰ ἐκδιᾶσουν τὴν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας ὁδὸν κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἐκ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη ἐπικρεμασθεὶς εἰς τὴν Πελοπόννησον κίνδυνος ἀπετράπη. Τοῦτο ὑπὸ πάντων ὠμολογεῖτο ὅτι ὠφέλιτο εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Αὐτὴ δὲ ἡ γερούσια ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα καὶ τὴν ἐπακαλουθήσασαν πῶσιν τοῦ Σουλίου ὃ Ὁμὲρ Βρυώνης καὶ ὃ Κιουταχῆς κατήλθον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλιου εἰς τὴν κοιλιάδα τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 11 χιλ. ἀνδρῶν καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως δὲ ὃ Γιουσούφ πασσὰς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Μαυροκορδάτος κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ μόνον 350 μαχητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὃ στρατηγὸς Νόρμαν μετὰ πέντε ἄλλων φιλελλήνων καὶ ὃ Μάρκος Μπότσαρης μετὰ 30 Σουλιωτῶν. Ὑπῆρξεν ἕμως μέγα εὐτύχημα ὅτι ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ἤρχισε μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη, διότι ἠδυνήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι νὰ ἐνισχύσουν τοὺς πολιορκουμένους. Ὅντως δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου ὕδραϊκὸς στόλος διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Γιουσούφ, ἔφερε τροφάς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἀπε-

είδασε 1000 Πελοποννησίους υπό τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Δηλιγιάννην.

Μετά τινα χρόνον ἡ θέσις τῶν πολιορκητῶν ἤρχισε νὰ γίνεται δυσχερής, διότι ἤρχισαν νὰ υποφέρουν δεινῶς ὑπὸ τῶν βραγδαίων βροχῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ἐπομένως μετὰ ματαίαν ἔφοδον γενομένην τὴν νύκτα τῆς 25 Δεκεμβρίου ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἄλλ' ἡ ὑποχώρησις των ἀπέβη εἰς αὐτοὺς ὄλεθρία. Οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πλεῖστα πυροβόλα των καὶ ὄλας τὰς ἀποσκευάς. Ἄλλὰ καὶ οὕτω ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Διὰ τῆς σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου ἐσώθη ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, τὸ δὲ ἡθικόν κύρος τοῦ Μαυροκαρδάτου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ κυριώτατος αἷτιος αὐτῆς, ἠνωρθώθη.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ὅπως κατὰ ξηράν, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπανάστασεως ἤρχισε διὰ καταστροφῶν, ἀλλ' ἐτελείωσε διὰ θριαμβευτικῶν κατορθωμάτων.

Τῶν καταστροφῶν θέατρον ὑπῆρξεν ἡ νῆσος Χίος. Οἱ Ἕλληνες τῆς Χίου ἔνεκα τῆς γειτνιασεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν καὶ τοῦ φιλησύχου χαρακτῆρος αὐτῶν εἶχον ἀποφύγει κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως πᾶσαν εἰς τὸν πόλεμον συμμετοχὴν. Τὸ δεῦτερον ὁμοῦς ἔτος τῆς ἐπανάστασεως ἡ ἀφροσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Σάμου Λυκούργου Λογοθέτου ἐπέφερε τὴν τραγικὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Οὗτος χωρὶς νὰ συνεννοηθῆ μήτε μὲ τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν, μήτε μὲ τὰς ναυτικὰς νήσους ἀποθιβάσεται τὴν 10ην Μαΐου 1822 εἰς τὴν Χίον μὲ 2.500 ἄνδρας ἐπανάσταται αὐτὴν καὶ πολιορκεῖ τὴν μικρὰν τουρκικὴν φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Ὅταν τὰ γεγονότα ταῦτα ἀνηγγέλθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ἀμέσως 60 μὲν ἔμποροι Χῖοι ἐν Κωνσταντινουπόλει σφάζονται, μέγας δὲ στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλὴν ἐκ 46 πλοίων καταπλέει εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν ὁ Καρᾶ Ἀλὴς ἀποθιβάσει τὸν ἐξ 7 χιλ. ἀποβατικὸν στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τοὺς Σαμίους νὰ σωθοῦν διὰ τινων ψαριανῶν πλοίων. Συγχρόνως διεπεραιώθησαν εἰς τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας ἀπειρα πλήθη φανατικῶν μουσουλμάνων κατεχόμενα ὑπὸ ἀγρίας δίψης αἵματος καὶ ἀρπαγῆς. Τότε ἤρχισεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία. Ἐκ τῶν 100 χιλ. κατοίκων τῆς νήσου ὑπολογίζεται ὅτι 23 χιλ. ἐσφάγησαν, 47 δὲ ἐξηνδραποδίσθη-

σαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰς μωαμεθανικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει, καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ 3 χιλ. παρέμειναν εἰς τὴν νῆσον. Ὅλη ἡ ἄλλοτε πλουσία νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἦτο βεβαίως μεγίστη ἐθνικὴ συμφορὰ. Ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορὰ αὕτη, ὅπως τόσαι ἄλλαι, ὑπῆρξε θυσία ὠφέλιμος εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐξήγειρεν εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον τῆς Εὐρώπης σφοδρὸν αἰσθημα συμπαθείας ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν σφαγέων. Συγχρόνως ἀπέδειξεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ ὀσμανικὴ φυλὴ ἦτο ἀσυμφίβαστος πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὅτι αἱ δύο ἀντιμέτωποι φυλαὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ συνδιαλλαγῶν. Ὁ ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνισμὸς λοιπὸν ἠὺξήθη καὶ μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν ἠκούσθη ἡ διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ βραχίονος τοῦ Κανάρη ἐπελθοῦσα ἐκδίκησις κατὰ τῶν σφαγέων τῆς Χίου.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ δράμῃ εἰς σωτηρίαν τῆς Χίου. Κατέπλευσεν ἐκεῖ, ἔταν πλέον ἡ καταστροφὴ εἶχε συντελεσθῆ. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν διευθύνεται πλέον ὑπὸ τοῦ Τομπάζη καὶ δὲν ἐνεργεῖ, ὡς πρότερον, μετὰ προφυλάξεων ἐναντίον μεμονωμένων τουρκικῶν πλοίων. Ἦδη τὴν διέθυσιν αὐτοῦ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου ἀνέλαθεν ὁ κυματοχαρῆς **Ἀνδρέας Μιαοῦλης**, ἀνὴρ ἀμόρφωτος μὲν, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς καὶ γενναῖος, μὴ δειλιῶν ἀπέναντι καὶ τῶν ἐπικινδυνωτέρων ἐπιχειρήσεων, ἰδίως δὲ ἀρχικὸς καὶ καταπλήττων διὰ τοῦ ἀκάμπτου χαρακτῆρος του τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, συγχρόνως ὁμως μετριόφρων καὶ προσηγῆς. Ὑπὸ τοιοῦτου λοιπὸν ἀνδρὸς διευθυνόμενος τώρα ὁ ἑλλην. στόλος δὲν διστάζει νὰ ἀντιπαρατάσσεται ἐναντίον ὀλοκλήρων στόλων καὶ νὰ ἀποτολμᾷ ναυμαχίας κατ' αὐτῶν.

Ὅταν ὁ ἑλλην. στόλος ἐφθασεν εἰς τὴν Χίον, πρῶτον μὲν περιέπλευσεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰ παράλια τῆς νήσου παραλαμβάνων τοὺς εἰς αὐτὰ ζητοῦντας σωτηρίαν φυγάδας Χίους. Ἐπειτα ἐπροκάλεσε τὸν ὀθωμανικὸν στόλον εἰς φανεράν ναυμαχίαν. Δυστυχῶς ἕνεκα τῆς τρικυμίας οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταχειρισθῶν τὰ πυρπολικά των. Ἐπομένως μετὰ τριήμερον κανονισολισμὸν ἄνευ ἀποτελέσματος ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ Ψαρά. Τὴν διακοπὴν ταύτην ὁμως ἐπηκολούθησε κεραυνός. Νεαρὸς Ψαριανὸς ναύτης, μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τοὺς συμπολίτας του γνωστός ὡς ἦρωας, τοῦ ὁποίου ὁμως τὸ ὄνομα ἔμελλε νὰ καταστῇ περιφανὲς μεταξὺ τῶν ναυτικῶν ἡρώων τῆς παγκο-

σμιου Ιστορίας, ὁ **Κωνσταντῖνος Κανάρης**, ἀνετίναξε μὲ τὸ πυρπολικόν του τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα. Δισχιλίοι περίπου Τούρκοι, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ἐὐθιμανικὸς στόλος μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτὴν δὲν ἐτόλμησε μῆτε τὴν Σάμον, μῆτε τὰ Ψαρὰ νὰ προσβάλλῃ, ὡς εἶχε σκοπὸν, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ φύγῃ καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ εἰς τὸν Ἑλλάσποντον. Ἡ τολμηρὰ πράξις τοῦ Κανάρη ἠσφάλισεν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τοὺς Ἑλληνας τὸ κράτος τῆς θαλάσσης. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ἔθιμανικὸς στόλος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐξῆλθε πάλιν τοῦ Ἑλλάσποντου, ἵνα τροφοδοτήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαλι εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἀλλ' ὅταν ἦλθε πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου πρὸ τῶν πυρπολικῶν τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στόλου ἔφυγε κατῆσχυμένος εἰς Τένεδον. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατεδίωξεν αὐτόν. Εἰς τὴν Τένεδον δὲ ὁ Κανάρης μὲ τὸ πυρπολικόν του κατέκαυσε τὴν τουρκικὴν ὑποναυαρχίδα θάψας εἰς τὰ ὕδατα τῆς Τενέδου 1600 ναύτας αὐτῆς. Ὁ λοιπὸς τουρκικὸς στόλος ἔσπευσε νὰ κρυφθῇ εἰς τὸν Ἑλλάσποντον. Οἱ Ἑλληνας ἔμειναν κύριοι τοῦ Αἰγαίου.

Ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823. Καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος οἱ Τούρκοι ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν τακτικὴν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Δύο στρατιαὶ εἰσελάουουσαι ἢ μὲν εἰς τὴν Α., ἢ δὲ εἰς τὴν Δ. Στερεὰν Ἑλλάδα ἔμελλον νὰ συνενωθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον, ἐκεῖθεν δὲ νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Πελοπόννησον. Τὰ σχέδια τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὸ 1823 ἀπέτυχον οἰκτρῶς.

Ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰσβαλὼν στρατὸς ἔφθασε μὲν μέχρι τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐνοικήσαντος λοιμοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Λαμίαν. Ἐκ τῆς δυτικῆς ὑπὸ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην καὶ τὸν Μουσταφᾶν εὗρεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν παρὰ τὸ Καρπενήσιον. Ἐνταῦθα ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτοῦ προσεβλήθη ὑπὸ δρακὸς γενναίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν ἥρωα Μᾶρκον Βότσαρην καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἀπώλεσεν ἕνα τῶν μεγαλυτέρων ἡρώων τῆς, διότι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ Μᾶρκος. Ἀλλὰ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔχασε τὸ θάρρος του. Διὰ τοῦτο προχωρήσας μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ τὸ μὲν Μεσολόγγιον δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ, εἰς δὲ τὸ Αἰτωλικόν, τὸ ὅποιον ἐπολιόρχησεν ἐπὶ δύο μῆνας, ἀπέτυχεν οἰκτρῶς.

Ἐν Κρήτῃ ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823. Ἐν ᾧ ἡ *Αντ. Χωραφᾶ*, *Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'.*

ἀμυντική δύναμις τῶν Ἑλλήνων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τόσον λαμπρὰ ἐδείχθη εἰς ὅλα τὰ θέατρα τοῦ πολέμου κατὰ τὸ ἔτος 1822, μόνον εἰς ἓν σημεῖον τὰ ἐλληνικὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μὴ βαίνουν καλῶς, εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἄφεντούλης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ. Ὅθεν ἡ ἐπανάστασις περιωρίσθη περὶ τὰ Χανιά.

Ἐν τῷ μεταξῦ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις περισπωμένη εἰς πολέμους διεξαγομένους συγχρόνως εἰς τόσους τόπους εἶχε ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἰσχυροῦ ὑποτελοῦς Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης. Ὁ Μεχμέτ ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κρήτην τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν του Χασάν πασσάν μὲ 5 χιλ. ἄνδρας καὶ πολλὰ κανόνια. Ὅταν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβίβασθησαν (27 Μαΐου) εἰς τὴν Σούδαν, οἱ Ἕλληνες μετὰ τινα ἔνδοξον μάχην ὑπεχώρησαν πανταχοῦ ἐκ τῶν πεδινῶν μερῶν τῆς νήσου καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Ἐπὶ τέλους τὸν Νοέμβριον ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Κρήτης τὸν Ἄφεντούλην καὶ ἐζήτησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐνισχύσεις καὶ νέον διοικητὴν.

Τὸν Μάιον τοῦ 1823 κατέφθασεν εἰς τὴν Κρήτην ὁ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διορισθεὶς διοικητὴς **Ἐμμανουὴλ Τομπάζης** μὲ 2 χιλιάδ. Πελοποννησίους καὶ Ρουμελιώτας. Ὁ Τομπάζης μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν δραστηριότητος ἐπετέθη πρῶτον κατὰ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Κισσάμου καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς αὐτὴν Τούρκους νὰ παραδοθῶν. Ἐπειτα δὲ προσέβαλε τοὺς εἰς Κάνδανον ὠχυρωμένους καὶ ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς εἰς παράδοσιν. Ἐν ᾧ ὅμως ἡτοίμαζεν ἐπίθεσιν καὶ κατὰ τῶν Χανίων, ἡ ἀλαζονία τῶν Σφακιανῶν καὶ ἡ ἔχθρα αὐτῶν μὲ τοὺς πεδινούς Κρητας ἐματαίωσαν αὐτήν. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθη ὁ νέος ἐξ Αἰγύπτου ἐλθὼν στρατηγὸς μὲ νέα στρατεύματα **Χουσεῖν-μπέης**. Οὗτος ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἕλληνας καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη εἰς ὅλας τὰς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ῥεθύμνου χώρας, διτηρήθη δὲ μόνον ἐκτὸς τῶν Σφακιῶν εἰς μικρὸν τι τμημα τῆς νήσου. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες τῆς Κρήτης τότε ἔφυγον εἰς τὰ Κύθηρα καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Τομπάζης ἔμεινεν εἰς Βαφὲ τῶν Ἀποκορώνων ἄνευ ἐλπίδος βελτιώσεως τῶν πραγμάτων.

Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ 1822. Μετὰ τοὺς πολεμικοὺς θριάμβους τοῦ 1822 ἤρχισε πάλιν τὸ ἔθνος νὰ κατασπράσσειται ὑπὸ διχονοίας. Αἱ κατὰ τοῦ Δράμαλι καὶ τοῦ Ὁμῆρ

Βρυώνη πολεμικαί επιτυχίαι ἔδωσαν τὴν ἐπικράτησιν εἰς τοὺς στρατιωτικούς. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπεκράτει ὁ Κολοκοτρώνης, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεύς. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα διετηρήθη τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ αἱ γερουσίαι ἐξηφανίσθησαν. Τὸ δὲ ἐκτελεστικὸν καὶ βουλευτικὸν μετὰ τὴν φυγὴν των κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλη ἀπώλεσαν καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ πᾶν κῦρος. Διόρθωσιν τῶν πραγμάτων ἀνέμενον ἔλοι ἀπὸ τὴν συγκληθεῖσαν δευτέραν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣ ὁποία τέλος συνήλθε περὶ τὰ τέλη Μαρτίου 1823 εἰς Ἄστρος.

Εἰς τὴν νέαν συνέλευσιν ἐδείχθη εὐθύς ἡ μεγάλη ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς στρατιωτικῆς μερίδος, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Πετρόμπεης. Ὡς ἦτο δὲ φυσικόν, οἱ πλεῖστοι τῶν πληρεξουσίων ἦσαν πρόκριτοι καὶ ἐπομένως ἡ στρατιωτικὴ μερίς ἐδείχθη ὡς ἀσθενεστέρα. Ὅθεν ἡ συνέλευσις τοῦ Ἄστρους, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Πετρόμπεης, ἐνέμεινεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, αἵτινες κύριον σκοπὸν εἶχον νὰ ὑπάρχη κυβέρνησις ἔσον τὸ δυνατὸν ἀσθενέως, ἵνα οἱ πρόκριτοι εἰς τὰς ἐπαρχίας των κάμνουν ὅ,τι θέλουν. Κατηργήθη προσέτι τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ μονίμου ἀρχιστρατήγου, τὸ ὁποῖον εἶχε περιβληθῆ ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ εἰς ἐκάστην ἐκστρατείαν. Κατηργήθησαν ἐπίσης αἱ κατὰ τόπους γερουσίαι καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη ἐξωτερικοῦ δανείου. Τέλος ἡ συνέλευσις πρόεβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς νέας κυβερνήσεως. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ **Πετρόμπεης**, μέλη δὲ αὐτοῦ ὁ Ἄνδρέας Ζαΐμης, ὁ Χρυσάμπης καὶ ὁ ἑπτανήσιος Μεταξάς. Ἡ πέμπτη θέσις ἐπεφυλάχθη εἰς νησιώτην πρόκριτον. Ὁ Μαυροκορδάτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχιγραμματέως.

Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης κατόπιν πρῶτον μὲν κατορθώνει νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν πέμπτην θέσιν εἰς τὸ ἐκτελεστικόν, ἔπειτα δὲ νὰ προσελκύσῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ νὰ ὀρισθῆ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως ἡ Τρίπολις, ὅπου αὐτὸς ἦτο πανίσχυρος. Καὶ τέλος προσεπάθησε νὰ κάμῃ πρόεδρον τοῦ βουλευτικοῦ ἀνθρωπὸν ἰδικόν του. Τοῦ βουλευτικοῦ πρόεδρος κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐκλεχθῆ ὁ Ὀρλάνδος. Κατόπιν ὅμως κενωθείσης τῆς θέσεως ἐξ ἀναχωρήσεως τοῦ Ὀρλάνδου εἰς Εὐρώπην, τοῦτο ἐξέλεξεν ὡς πρόεδρον τὸν **Μαυροκορδάτον**. Ἐκ τούτου ἐπήλθε σύγκρουσις μεταξὺ ἐκτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν νὰ φύγῃ ἀπειλούμενος ὑπὸ

τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Μαυροκορδάτος εἰς Ἰῶραν. Ἄλλὰ τὸ βουλευτικὸν ἐπέμενε νὰ ἔχῃ κενὴν τὴν θέσιν τοῦ προέδρου καὶ ἔφυγεν ἐκ Τριπόλεως εἰς Ἄργος. Τότε καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη κατεχόμενον Ναύπλιον, καὶ ἐδῶ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ καὶ τὸ βουλευτικὸν. Τοῦτο ὅμως ἐπιμένον εἰς τὴν ἀντίστασίν του μετέβη εἰς Ἑρμιόνην. Ἐνταῦθα δὲ ἐνθαρρυνθὲν, διότι αἱ ναυτικάι νῆσοι ἐτάχθησαν μετ' αὐτοῦ, ἐκήρυξε (6 Ἰανουαρίου 1824) ἐκπτωτον τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξε νέον τοιοῦτο, εἰς τὸ ὅποιον ἐπλειοψήφουν οἱ νησιῶται καὶ Στερεολλαδίται. Τὸ νέον ἐκτελεστικὸν ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ **Γεωργίου Κουντουριώτου**, ἀδελφοῦ τοῦ Λαζάρου, ὡς προέδρου, τοῦ Μπόταση, τοῦ Κωλέττη, τοῦ Σηηλιωτάκη καὶ τοῦ Λόντου. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔγινε γενικὸς γραμματεὺς.

Ὀὕτω εὐρίσκοντο ἀντιμέτωποι δύο κυβερνήσεις. Ἦτο ὅμως προφανὴς ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐν Ἑρμιόνη. Εἰς αὐτὴν ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότασης περιεποιούν μέγα ἀξίωμα διὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν νήσων, τὰς ὁποίας ἐξεπροσώπων. Ὁ Κωλέττης ὡσαύτως προσέφερον εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαραίτητον δύναμιν προσελκύσας ἐπιτηδείως τοὺς τολμηροτάτους ὄπλαρχηγούς τῆς Ῥούμελης. Καὶ οἱ ἐπισημότατοι δὲ ἐκ τῶν προκρίτων (Ζαΐμης, Λόντος, Σισίνης, Νοταρὰς κ.λ.) τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μετ' αὐτοῦ, διὰ νὰ καταβάλουν τὸν ἀρχαῖον τῆς τάξεως των ἑθρὸν, τὸν Κολοκοτρώνην. Ἄλλως τε καὶ τὸ ἔθνος ἔβλον ἤδη ἐπὶθεῖ τὴν καθίδρυσιν κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς. Καὶ ἡ κοινὴ δὲ τοῦ ἔξω κόσμου γνώμη ἦτο εὐνοϊκὴ πρὸς τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ὅθεν δὲν ἐβράδυνεν αὐτὴ νὰ κατισχύσῃ. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπομείνας μόνος μετ' τὸν Πετρόμπεην ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ λαθῶν ἀμνηστίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του διέταξε τὸν κατέχοντα τὸ Ναύπλιον υἱὸν του Πάνου νὰ παραδώσῃ αὐτό. Ἐνταῦθα τότε ἐγκατεστάθη ἡ νέα κυβέρνησις.

Ἄλλὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συντελέσαντες εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ Κολοκοτρώνη ταχέως μετεμελήθησαν. Ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον ἔγινε νέα ἐκλογὴ ἐκτελεστικοῦ ἀνεδείχθησαν μέλη αὐτοῦ τὰ αὐτά. Μόνον ἀντὶ τοῦ Λόντου ἐξελέγη ὁ Ἀσημάκης Φωτῆλας. Ὅχι δὲ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἐμειονοπήφουν εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ οὐδεις τῶν προσεστώτων περιελήφθη. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς δυσαρεσκείας ταύτης ἔτεινε τὴν χεῖρα εἰς τοὺς παλαιούς του ἀντιπάλους καὶ ἐξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Νικήτας ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὁ Κολοκοτρώνης

κατὰ τῆς Τριπόλεως καὶ ὁ Νοταρὰς καὶ ὁ Λόντος κατὰ τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἄλλ' ἢ κυβέρνησις τότε ἦτο ἰσχυρά. Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν πόρων τοῦ κράτους εἶχε τὰ πρῶτα χρήματα τοῦ δανείου τῶν 800 χιλ. λιρῶν, τὸ ὅποιον πρὸ μικροῦ οἱ εἰς Ἀγγλίαν ἀποσταλέντες Ὀρλάνδος καὶ Λουριώτης εἶχον κατωρθώσει νὰ συνομολογήσουν. Εἰσήγαγε λοιπὸν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου τῆ φροντίδι τοῦ Κωλέτη τὰ βρουμειώτικα στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνέτριψε καὶ διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας. Αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρῶνῃ Πάνος κατὰ τὰς συμπλοκάς ταύτας ἐφρονεῦθη. Οἱ ἐπαναστάται ἐταπεινώθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἐζήτησαν τὴν ἀμνηστίαν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Κολοκοτρῶνῃς μὲ 15 ἄλλους ἀρχηγοὺς ἐστάλησαν ὡς πολιτικοὶ αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ἰδραν, ὅπου περιωρίσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλία. Ὁ Ἄ. Ζαΐμης καὶ ὁ Νικητάς κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ νίκη τῆς κυβερνήσεως ἦτο τελεία. Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς πολὺ ἀδρά ἐπλήρωσεν αὐτήν. Καὶ πολὺ μὲν αἷμα δὲν ἐχύθη. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐδηλώθη δεινῶς ὑπὸ τῶν βρουμειωτικῶν στρατευμάτων, τὰ ὅποια ἐφέροντο πρὸς αὐτήν ὡς πρὸς ἐχθρικὴν χώραν. Τὰ δὲ χρήματα τοῦ δανείου κατεσπαταλήθησαν διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλου ἰσχυροῦ συμμάχου τοῦ Κολοκοτρῶνῃ, τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἀπηλλάγη τότε ἡ κυβέρνησις. Ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχε τηρήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στάσιν ἀμφίβολον, ὅτε ἐπὶ τέλους ἀπ φάσισε μὲ ἕλην ἱππικὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀργολίδα, ἵνα παραστήσῃ πρόσωπον μεσίτου καὶ ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν νικητῶν. Ἄλλ' ὅταν περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐφθασεν εἰς τὸ Ἄργος τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαναστατῶν εἶχον ἠττηθῆ. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε συνεχάρη τὴν νέαν κυβέρνησιν, ἀλλ' αὕτη ἐφέρεθη ψυχρῶς πρὸς αὐτόν. Ἐπέστρεψε λοιπὸν ἕνεκα τούτου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μηνίων, διότι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀγγλικῶν χρημάτων ἔλαβεν. Ἐνεκα τούτου ἀφ' ἑνὸς ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ἐν Εὐβοίᾳ Ὀμὲρ πασσάν πρὸς παραχώρησιν εἰς αὐτόν τῆς ἀρχηγίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, ἀφ' ἑτέρου ἐφέρετο πιεστικῶς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς. Ἡ κυβέρνησις τότε ἀπέστειλεν ἐναντίον τοῦ τὸν Γκούραν, ἄλλοτε πρωτοπαλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεῶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ 600 Ἑλληνας καὶ 400 Ὀθωμανοὺς ὑπεχώρησε μέχρι Χαϊρωνείας. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν Γκούραν. Οὗτος ὠδήγησεν αὐτόν δεσμιον εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸν δεξιὰ

τῶν Προπουλαίων τῆς Ἀκροπόλεως ἐνετιχόν πύργον. Ἐπὶ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον παρὰ τὰ εἰρήπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτεροῦ Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπέτευση κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

Οὕτως εἶχον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ὅτε εἰ πέρποτε καὶ ἄλλοτε παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἔχῃ συνηνωμένας τὰς δυνάμεις τῆς ἐναντίον νέου καὶ πολὺ φοβερωτέρου ἀντικαλοῦ, τῶν Αἰγυπτίων. Ἐπὶ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον παρὰ τὰ εἰρήπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτεροῦ Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπέτευση κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

Ὡς εἶχον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ὅτε εἰ πέρποτε καὶ ἄλλοτε παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἔχῃ συνηνωμένας τὰς δυνάμεις τῆς ἐναντίον νέου καὶ πολὺ φοβερωτέρου ἀντικαλοῦ, τῶν Αἰγυπτίων. Ἐπὶ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον παρὰ τὰ εἰρήπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτεροῦ Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπέτευση κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

Ὁ φιλελληνισμός. Ἡ φιλελληνικότης τῆς δημοσίας ἐν Εὐρώπῃ γνῶμης ἤρchiσεν εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον παρὰ τὰ εἰρήπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτεροῦ Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπέτευση κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

Ἐπὶ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον παρὰ τὰ εἰρήπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτεροῦ Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπέτευση κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

Ἀυτὰ ἦσαν τὰ ἐλατήρια, τὰ ὅποια ἀνέφλεξαν τὸν φιλελληνισμὸν ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐνταῦθα καθηγῆται, οἷος ὁ Θείριος ἐν Μονάχῃ καὶ ὁ Κρούγ ἐν Λειψία, ζωηρῶς ἐξηγγειραν τὴν δημοσίαν γνῶμην. Ἐπὶ τὴν 16ην Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον παρὰ τὰ εἰρήπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτεροῦ Νίκης. Διεδόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπέτευση κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ τὸ πτώμα του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

Ἑλληνας τὴν προσωπικὴν των ὑπηρεσίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ κλασικὰ ἐλατήρια εἶχον ὡσαύτως μεγάλην σημασίαν. Ἄλλ' ἐνταῦθα εὔρε συμπαθείαν ἰσχυρὰν καὶ ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Ῥωσίαν ὁ φιλελληνισμὸς ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας ἐνθουσιασμόν.

Πρακτικὸν κατ' ἐξοχὴν χαρακτήρα εἶχεν ὁ ἀγγλικὸς φιλελληνισμὸς. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν ἐχθρικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως πολλοὶ ὀνομαστοὶ Ἄγγλοι ἐκ φιλελευθέρων πολιτικῶν φρονημάτων συνεπάθησαν ἰσχυρῶς πρὸς τὸν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγῶνα λαοῦ καταπιεζομένου ἐναντίον τοῦ σκληροῦ δεσποτισμοῦ ξένης ἀγρίας φυλῆς. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου μετὰ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς, ἐξηρέθισε τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τοῦ ἐπισήμου φιλοτουρκισμοῦ, καὶ τὸ φιλελευθέρων φρόνημα τῶν Ἄγγλων τὸ ἀποστρεφόμενον τὸν δεσποτισμὸν μετέβαλε τὴν ἐναντίον τοῦ ἑλλ. κινήματος ἐπίσημον ἀγγλικὴν πολιτικὴν. Ἐκτοτε ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἀγὼν τῶν φιλελλήνων προσέλαβεν ἰσχυροτέραν κίνησιν. Ἰδρύθη εἰς Λονδῖνον φιλελληνικὸς σύλλογος, τοῦ ὁποῖου μετεῖχον πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὁ σύλλογος οὗτος ἤλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν φιλελληνικοὺς συλλόγους καὶ ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ἄλλης τῆς ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνικῆς κινήσεως. Τὴν μεγίστην τέλος ἔξαψιν τοῦ φιλελληνισμοῦ προεκάλεσεν ὁ μέγας Ἄγγλος ποιητῆς Βύρων, ὅταν ὁ ἀρχαῖος οὗτος γνώστης τῆς ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως καὶ πολέμιος πάσης δεσποτείας ἔστρεψεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὄλην του τὴν ἀγάπην καὶ ὄλην του τὴν δύναμιν.

Ὁ Βύρων διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίῳ φιλελληνικοῦ συλλόγου ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823 φέρων μεθ' ἑαυτοῦ σπουδαῖα χρηματικὰ κεφάλαια. Προσορμισθεὶς εἰς Κεφαλληνίαν διέτριψεν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Βύρωνος ἐξήγειρεν εἰς τοὺς Ἑλληνας μεγάλας ἐλπίδας περὶ εἰσορῆς ἀγγλικοῦ χρυσοῦ. Ὅλοι αἱ μερίδες προσεπάθουν νὰ προσικειωθοῦν αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Βύρων, ἀνὴρ πρακτικὸς χαρακτήρος, ἀφ' οὗ διεφωτίσθη ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, συνετάχθη μὲ τὸν Μαυροκορδατόν καὶ ἤλθεν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου εὗρίσκετο οὗτος παρασκευάζων τὴν ἄμυναν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁ Βύρων εἰργάσθη μὲ πνεῦμα πρακτικὸν καὶ φιλόστοργον ὑπὲρ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐτήρησε συνετὴν ἐπιφυλακτικότητά ἀπέναντι τῶν ἐρίδων, εἰς τὰς ὁποίας

είχον περιπλακή ὅλοι οἱ ὅπως δῆποτε σημαίνοντες Ἕλληνας καὶ διαρκῶς προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν. Ἐπειτα ἐζήτησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὰ ἐνταῦθα λείψανα τῶν φιλελλήνων, τοὺς δὲ Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Βότσαρη περιεφέροντο εἰς Μεσολόγγιον προκαλοῦντες ἐριδας πρὸς τοὺς κατοίκους, προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν καὶ ἡτοιμάζετο μετὰ τούτων νὰ προσβάλλῃ τὴν Ναύπακτον. Ἀλλὰ τὸ ἐπικίνδυνον κλίμα τῆς λιμνοθαλασσίας πόλεως ἐπέδρασεν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς υγείας τοῦ νεαροῦ λόρδου. Προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 7ης Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε καταλιπὼν μέγα πένθος εἰς τοὺς Ἕλληνας.

4. Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων (1824—1827).

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου. Ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' βλέπων τὴν ἀδυναμίαν του νὰ ἀντιμετωπίσῃ μόνος τοὺς ἐπαναστάτας Ἕλληνας ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτελοῦς του Ἰσχυροῦ παρὰ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ. Ὁ Μεχμέτ ἐκμεταλλευθεὶς τοὺς ἀφθόνους πόρους τῆς εὐφορωτάτης χώρας του εἶχε καταστήσει πλουσιώτατος. Προσελκύσας δὲ πολλοὺς Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς εἶχε καταρτίσει στρατὸν εὐρωπαϊκῶς γυμνασμένον καὶ μὲ πειθαρχίαν αὐστηράν, καὶ τέλος ἔγινε σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, εἰς τὸν ὅποιον μικρὸν φόρον ὑποτελείας ἐπλήρωνεν. Ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸν ὄμμα τὴν μεγάλην αὐξήσιν τοῦ ὑποτελοῦς του, ἀλλ' ἢ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἠμπόδισεν αὐτὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ καὶ τοῦτον, ὅπως τὸν Ἀλῆ πασσάν τῶν Ἰωαννίνων. Μὲ πολλὴν λοιπὸν δυσἀρέσειαν καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν του πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ αἴτησις τοῦ Μαχμούτ συνέπιπτε μὲ τὴν ἀμετρον φιλοδοξίαν τοῦ Μεχμέτ. Συνεφωνήθη λοιπὸν τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 ἀντὶ τῆς παρασχεθησομένης ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ βοηθείας νὰ παραχωρηθῇ εἰς αὐτὸν ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος καὶ νὰ διορισθῇ πασσὰς τῆς Πελοποννήσου ὁ θετὸς υἱὸς αὐτοῦ **Ἰμβραήμ**, ὁ ὅποιος ἔμελλε καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας. Κατηρτίσθη δὲ πολεμικὸν σχέδιον, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ὤφειλον νὰ ὑποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Τούρκοι τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Πρὸ τούτου ἕμως ἔπρεπεν ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ συμπληρώσῃ τὴν καθυπόταξιν

της Κρήτης, την οποίαν είχαν αναλάβει οι Αιγύπτιοι κατά το 1822, και να καταστρέψη την Κάσσο, ο δε τουρκικός να καταστρέψη τα Ψαρά, έπειτα δε συνηνωμένοι να καταστρέψουν τας άλλας ναυτικάς νήσους Σάμον, Ύδραν, Σπέτσας.

Κατάσβεσις της έν Κρήτη επανάστασεως. Καταστροφή της Κάσσου και των Ψαρών. Αί κατά θάλασσαν επιχειρήσεις των Τούρκων και Αιγυπτίων κατ' αρχάς έβαινον καλώς. Οι Αιγύπτιοι άφ' ενός μèn κατέσβεσαν διά του φοβερού Χουσεΐν την επανάστασιν της Κρήτης και ήνάγκασαν τόν Τομπάζην να καταλίπη την νήσον (22 Ἀπριλίου), άφ' ετέρου δε κατέστρεψαν τελείως (6 Ἰουνίου) την παρακειμένην νήσον Κάσσο, της οποίας οι ναυτίλοι έβοήθηον την έν Κρήτη επανάστασιν και έκαμνον συχνάς επιδρομάς εις τὰ παράλια της Συρίας και της Αιγύπτου. Ὀλίγον δε κατόπιν (20 Ἰουνίου) ο τουρκικός στόλος έξ 176 πλοίων υπό τόν Χοσρέφ πασάν επέφερε δεινόν κατά της Ἐπανάστασεως κτύπημα διά της φρικώδους καταστροφής των Ψαρών.

Οί Ψαριανοί έγκαταλελειμμένοι εις τὰς ίδιὰς δυνάμεις, διότι ο έλληνικός στόλος έλλείπει μέσων δέν ήδύνατο να κινηθῆ, παρά τὰς συμβουλάς του Κανάρη περιωρίσθησαν μόνον εις την κατά ξηράν άμυναν. Ὁ τουρκικός στόλος πλησιάσας εις την νήσον ήρχισε τόν κατά της πόλεως κανονισολισμόν. Συγχρόνως απέβιθασεν εις τὰ βόρεια της νήσου σώμα στρατού, τὸ ὅποιον προσέβαλεν έκ των ὀπισθεν την πόλιν, ένῳ άλλος στρατός απέβιθάξετο έκ των εμπροσθεν. Ἡ πόλις δέν ήτο πλέον δυνατὸν να άντισταθῆ. Τότε οι κάτοικοι καταδικώμενοι υπό των Τούρκων έρρίπτοντο εις τὰ πλοία. Πολλά των υπερπληρωμένων άκατίων άνετράπησαν. Πολλοί γυναίκες έρρίφθησαν μετά των τέκνων των εις την θάλασσαν διά να αποφύγουν την αιχμαλωσίαν. Ἐκ των πλοίων μόνον 16 βρίκια και 7 πυρπολικά κατώρθωσαν μαχόμενα να διαφύγουν και έσωσαν φυγάδας τινάς. Ἡ εις ανθρώπους άπώλεια των Ἑλλήνων ήτο φρικώδης. Ὁ αριθμός των αιχμαλωτισθέντων ήτο μικρός. Ἐκ των 7 χιλ. κυρίως Ψαριανῶν έχάθησαν 3600, έκ δε των εις τὰ Ψαρά διαμενόντων 23 χιλιάδων φυγάδων μόλις 6 χιλ. διεσώθησαν.

Ἡ τραγῳδία των Ψαρῶν έσχεν ἑμως τέλος ήρωϊκόν. Εις την εσχάτην Ν. Δ. άκραν ήτο τὸ φρούριον Παλαιόκαστρον, άλλοτε μοναστήριον του Ἀγίου Νικολάου. Εις αὐτὸ ήσαν έγκεκλεισμένοι 400 Ψαριανοί μετά πολλῶν γυναικοπαίδων, οι ὅποιοι άντέστησαν έρρωμένως επί δύο ήμέρας εις ὅλας τὰς εφόδους του τουρκικοῦ στρατού και εις τὸ πῦρ του στόλου. Ἐπὶ τέλους, άφου οι Ψαριανοί πυροβοληταί έδε-

κατίσθησαν και ή άμυνα κατέστη αδύνατος, έθεσαν πυρ εις την πυρι-
τιδαποθήκην και άνετινάχθησαν εις τον άέρα με δύο χιλιάδας Τούρκους,
οι όποιοι ειχον ήδη όρμήσει εις τά τείχη.

Τό τραγικώτατον τέλος των Ψαρών υπήρξε μεν δλεθριον κτύπημα
κατά του έλληνικοϋ άγώνος, αλλά συγχρόνως και εις των μεγίστων
ήθικων θριάμβων αυτου. Η πτώσις των Ψαρών εξήγειρε τον θαυμασμόν
του κόσμου και έδόξασε τό όνομα της νήσου.

Αι περι την Σάμον και την Κών ναυμαχίαι. Η άγγελία της
καταστροφής των Ψαρών επροξένησε φρικώδη εντύπωσιν εις Ύδραν,
Σπέτσας και Ναύπλιον. Ήδη αι λίραι του άγγλικου δανείου ειχον έλθει
εις Ναύπλιον, και ή έλληνική κυβέρνησις δέν έδίστασε να παραδώση
σπουδαϊον μέρος των χρημάτων τούτων εις τās ναυτικās νήτους. Δά
τούτων δέ εξοπλισθεις εξέπλευσεν υπό τον **Σαχτούρην** ό έλληνικός
στόλος εξ Ύδρας και Σπετσών. "Οτε λοιπόν ό Χοσρέφ εκινήθη εναν-
τίον της Σάμου, ευρεν αυτον εις τον μεταξύ Σάμου και Ασίας πορθμόν,
Ήνα έμποδιση την εκ της Ασίας εις την νήσον μεταβίθασιν του εκεί
κατασκηνωμένου πολυαριθμου τουρκικοϋ στρατου. Εις τον στενον εκει
νον πορθμόν από της 31ης Ιουλίου μέχρι της 5 Αύγουστου έγιναν πει-
σματώδεις συμπλοκαι μεταξύ των δύο αντιπάλων στόλων. "Ολαι ζμως
αι άπόπειραι του Χοσρέφ προς κατάληψιν του πορθμού απέβησαν μά-
ταιαι. Έχασε μάλιστα μιάν φρεγάταν πυρποληθεισαν υπό του Καναρη
και δύο άλλα μικρότερα πλοια. Ο Χοσρέφ απελπισθεις έπλευσεν εις
Κών, Ήνα αναμείνη εκει τον αιγυπτιακόν στόλον.

"Οντως αι παρασκευαι του Μεχμέτ Αλη ειχον πλέον συμπληρωτή.
Στόλος δέ 56 πολεμικων πλοϊων με 150 φορτηγά, επί των όποιων επε-
διβάσθησαν 16 χιλ. πεζοι και 2 χιλ. ιππεις υπό την αρχηγίαν του
υιου του **Ιμβραϊμ**, κατέπλευσε την 20ήν Αύγουστου παρά την Αλι-
καρνασσόν και ήνώθη μετά του όθωμανικοϋ. Ούτω συνήχη ενταύθη
δύναμις κολοσσιαία. Αλλ' οι Έλληνες δέν έχασαν τό θάρρος των. Ο
παρά την Σάμον έλληνικός στόλος περι τά μέσα Αύγουστου ειχεν ενι-
σχυθη σπουδαίως. Ο ναύαρχος **Μιαούλης**, ό όποιος κατά τās ναυμα-
χίας της Σάμου ήτο άπησχολημένος άλλαχου, έφθασε φέρων ισχυρόν
από της Ύδρας στόλον, επίσης από των Σπετσών ήλθον 17 νέα πλοια.
Ούτω ό έλληνικός στόλος άνήλθεν εις 80 πλοια και συνεκεντρώθη παρά
την Πάτμον (22 Αύγουστου). Μετά δύο ήμέρας οι Έλληνες επετέθη-
σαν κατά του τουρκοαιγυπτιακοϋ στόλου προς μεγίστην εκπληξιν των
Αιγυπτίων. Η πρώτη αυτη ναυμαχία δέν κατέληξεν εις ουδέν αποτέ-

λεσμα. Σπουδαιότερα υπήρξεν ἢ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα τὴν 28ην Αὐγούστου γενομένη ναυμαχία. Κατ' αὐτὴν ὁ Μιαούλης ἀπέδειξεν ὄλην τὴν ναυαρχικὴν του ἱκανότητα, τὰ δὲ πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων κατώρθωσαν νὰ ἐνεργήσουν τελεσφόρως, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ υποχωρήσουν εἰς Κῶν.

Μετὰ ταῦτα (4 Σεπτεμβρίου) ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀποπλεύσας πρὸς βορρᾶν ἀπεπειράθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου. Ἄλλὰ καὶ τὴν ἀπόπειραν ταύτην ἐματαίωσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ εἰς Μυτιλήνην. Τότε ὁ Χοσρέφ ἐλθὼν εἰς διένεξιν πρὸς τὸν Ἰμβραῖμ ἀπέπλευσε μὲ 15 τουρκικὰ πλοῖα εἰς Ἑλλάσποντον. Ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κῶν, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπιτιθέμενος μὲ τὰ πυρπολικά του κατέκαυσε δύο κορβέτας του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μυτιλήνην. Ἐπὶ τέλους μάλιστα τὸν ἠ)θρίον ἐπιτυχῶν οὖριον ἄνεμον κατέπλευσεν εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ἐνταῦθα οὗτος ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἐξ Αἰγύπτου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατεύματά του ὑπέφερον ἐκ τῶν ἐπιδημιῶν, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς Κόφήτην, ἵνα ἐκεῖθεν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε πολὺ ἐλαττωθῆ. Πολλὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἕνεκα τῆς κακῆς συνηθείας τῶν πληρωμάτων νὰ ἐπιστρέφουν κατὰ τὸν χειμῶνα οἴκαδε κατέλιπον τὸν στόλον. Ἐν τούτοις ὁ Μιαούλης προβλέπων τὰ σχέδια τοῦ Ἰμβραῖμ παρέμεινεν ἐπιτηρῶν αὐτὸν μὲ 30 πλοῖα. Ὅταν δὲ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπειτέθη κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Β. Δ. παραλίαν τῆς Κρήτης. Ἡ σύγκρουσις υπήρξε λυσώδης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ αἰγυπτιακὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν. Τὸν διασκορπισμὸν αὐτοῦ συνεπλήρωσεν ἡ τὴν ἰκτὰ ἐπελθοῦσα χιονοθύελλα. Ἄλλα πλοῖα ἔφυγον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλὰ ἐναυάγησαν, ἄλλα περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἄλλα δὲ μὲ τὸν Ἰμβραῖμ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Ῥόδου ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Καρίας κόλπον τοῦ Μαρμαρᾶ.

Τώρα καὶ ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἡ κατάστασις τῶν πλοίων ἦτο οἰκτρά, τὰ δὲ πληρώματα ὑπέφερον δεινὰς στερήσεις. Ἄλλως τε δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἤθελε τολμήσει νὰ θαλασσομαχήσῃ. Ἄλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ συνεκέντρωσε τὰ διασκορπισμένα φορτηγὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖά του, εὐρών τὴν θά-

λασσαν ἐλευθέραν κατέπλευσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου εἰς Σούδαν καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του.

Ἡ Ἰμβραῖμ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡ παραμονὴ τοῦ Αἰγυπτίου στρατηλάτου εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα ἐδείκνυεν ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας ἦσαν ἐφήμεροι. Ὁ Ἰμβραῖμ εἶχε θέλησιν ἀδάμαστον καὶ ἔμμονὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις του ἀκατάβλητον. Οὕτε αἱ ἀποτυχίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστη, ἀπεθάρρυνον αὐτὸν οὕτε ὁ ἐπελθὼν χειμὼν ἀνέκοπτε τὰς δραστηρίας παρασκευᾶς του. Ὅντως δὲ κατώρθωσε νὰ ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καθ' ἣν ὥραν τοῦ ἔτους οὐδόλως ἀνέμενον αὐτόν. Τὴν 11 Φεβρουαρίου 1825 ὁ Ἰμβραῖμ εἰσέπλευσε μετὰ 50 πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἀπεβίβασε τὴν ἐκ 4 χιλ. πεζῶν καὶ 500 ἵππέων προφυλακὴν του, ἐν ᾗ τὰ πολιορκουῦντα τὴν Μεθώνην ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐτρέποντο εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ ὁ Ἰμβραῖμ ὀχυρώσας στρατόπεδον ἐπεμφε τὰς φορηγίδας του εἰς Κρήτην καὶ ἐκόμισαν εἰς αὐτὸν ἄλλους 6 χιλ. καὶ 500 ἵππεις καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ τοῦτο δὲ διασκορπίσας καὶ τοὺς πολιορκουῦντας τὴν Κορώνην ἔστράφη πρὸς τὸ Ναυαρίνον.

Ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ κινδύνου τοῦ ἐπικρεμασθέντος εἰς τὴν Πελοπόννησον ἢ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου ἐδείχθη ἀνεπαρκής. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐφρόντισε διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Ναυαρίνου. Αἱ ἀποθήκαι ἐπληρώθησαν τροφίμων, ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐνισχύσεις τινές. Ἐν τούτοις ἐκράτει πάντοτε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους ἀρχηγοὺς ἐγκαθεύκτους ἐν Ἰῶρα. Τὸ ἀγγλικὸν δάνειον εἶχε χρησιμοποιεῖται εἰς μισθοδοσίας 30 χιλ. φανταστικοῦ στρατοῦ. Ὅταν δὲ κατόπιν ὁ πρόεδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, μόλις εὐρέθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας 8 χιλ. Στερεολλαδίται καὶ Μακεδόνες μισθοφόροι.

Ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχής. Ὁ ναυτικὸς πρόεδρος, ὅταν ἐφθασεν εἰς Καλάμας μὴ ὑποφέρων τὰς ταλαιπωρίας τῆς ἐκστρατείας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πάτριον νῆσον, ἀφῆκε δὲ ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον μὲν ναυτικόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀπειρον τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου πλοίαρχον Σκούρτην. Ὁ Σκούρτης ἠτεγήθη παρὰ τὸ **Κρεμύδι** (δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης) ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Οἱ Στερεολλαδίται ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἄν. Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ μετὰ τὴν εὐκολὸν νίκην ἐστρεψεν ἑλθὼν του τὴν προσηγὴν εἰς τὸ Ναυαρίνον, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταληφθεῖσαν νῆσον Σφακτηρίαν, ἣ ὁποία ἀπετέλει τὴν

κλειδα τῆς θέσεως ἐκείνης. Ὅντως δὲ μετὰ τὴν ἔνδοξον πτώσιν αὐτῆς, καθ' ἣν ἔπεσαν ὁ γενναῖος φιλέλλην Σανταρόζας, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Τσαμαδός, μόλις δ' ἐσώθησαν ὁ Μαυροκορδατός καὶ Σαχτούρης, τὰ φρούρια τοῦ **Ναυαρίνου** καὶ τῆς Πύλου δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ἀντισταθοῦν καὶ παρεδόθησαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐπετέλει λαμπρὰ κατορθώματα. Ὁ Μιαούλης ἐλθὼν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας εἰσέπλευσε μὲ 6 πυρπολικά εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ κατέστρεψεν 20 ἐχθρικά πλοῖα καὶ τινα εἰς τὴν παραλίαν ἀποθήκην τροφίμων. Ὁ Σαχτούρης ἀργότερα (20 Ἰουνίου) διεσκόρπισε παρὰ τὴν Εὐβοίαν τὸν στόλον τοῦ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον ἐξῆλθε καὶ πάλιν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν ναυαρχίδα. Μετὰ δύο ἐβδομάδας ὁ Μιαούλης προσέβαλε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ ἔκαυσε μίαν αἰγυπτιακὴν κορβέταν. Ὁ Κανάρης τέλος ἐτόλμησε διὰ τριῶν πυρπολικῶν νὰ ἀποπειραθῆ τὴν καταστροφὴν τῶν προετοιμασιῶν τῶν Αἰγυπτίων εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἕνεκα ἐναντίου ἀνέμου. Ἄλλ' ἔλα ταῦτα τὰ κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου δὲν ἐτάρασσον τὸν Ἰμβραῖμ. Κατέχων τὸ ὄχυρον τετράγωνον τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου καὶ Πύλου καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του λαμπρότατον λιμένα εἶχεν ὀρμητήριον ἀσφαλές διὰ τὰς κατὰ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου ἐπιχειρήσεις του.

Ὅντως τὰ τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκοντο εἰς χειρίστην θέσιν. Ἡ ἀναχώρησις τῶν Ῥουμελιωτῶν εἶχεν ἀφήσει τὴν κυβέρνησιν ἄνευ στρατοῦ ἀξιωμαχοῦ, ὁ δὲ λαὸς τῆς Πελοποννήσου δὲν ἤθελε νὰ πολεμήσῃ εἰμὴ ὑπὸ τοῦς φυλακισμένους ἀρχηγούς του καὶ ἰδίως τὸν Κολοκοτρώνην. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου δὲν ἤθελον νὰ προσβῶν. Εἰς μάτην δὲ ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις κατὰ τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς εἶχε συνταχθῆ μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ἤδη δὲ ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου μὲ χίλια παληκάρια κατέλαβε θέσιν τινα παρὰ τὸ **Μανιάκι** τοῦ μεσηνιακοῦ ὄρους Μάλια. Μόλις ἐφάνη ἐπερχόμενος κατ' αὐτῶν ὁ Ἰμβραῖμ μὲ 6 χιλ. ἄνδρας, μέγα μέρος τῶν παληκαρίων ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ὁ **Παπαφλέσσας**, ἂν καὶ ἔμεινε μόνος μὲ 300 ἄνδρας, ἐπροτίμησεν ἔνδοξον θάνατον παρὰ ἀισχρὰν φυγὴν. Ὅντως δὲ μετὰ πολύωρον

μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφρονεύθησαν περισσότεροι τῶν 600 Ἀράβων, ἔπεσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Ὑδρᾷ, ἀπέλυσε τοὺς ἐν Ὑδρᾷ δεσμώτας. Ὁ γηραιὸς **Κολοκοτρώνης** ἔχαιρετίσθη εἰς τὸ Ναύπλιον μετ' εὐφημιῶν καὶ διωρίσθη γενικὸς ἀρχιστράτηγος. Καὶ ἡ μὲν πρότασις του, ἵνα πρὸς ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ ἐρημωθῇ ἡ χώρα ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει, καταστραφῇ δὲ πᾶσα θέσις δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸν ὡς στήριγμα, καὶ ἰδίως τὸ κάστρον τῆς Τριπολιτσᾶς, δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἤσκησε τὴν παλαιὰν ἐλκυστικὴν του δύναμιν, χιλιάδες δὲ ὀπλιτῶν μετ' εὐχαριστήσεως συνέρρεον πανταχόθεν ὑπὸ τὰς σημαίας του.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο ἐγκαίρως νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἀπὸ Μεσσηνίας εἰς Ἀρκαδίαν ὁδὸν καὶ συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὰς δυνάμεις του. Ὄντως δὲ ὁ Ἰμβραῖμ, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταστρέψει τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας, καὶ εἶχεν ἐρημώσει τὴν παραλίαν τῆς Μάνης μέχρι Κιτρεῶν, ἐπροχώρει κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. Ἄλλ' εἰς μάτην ἐπὶ δύο ἡμέρας ὁ Κολοκοτρώνης ἐπολέμησεν εἰς τὸ Ἄσχοβον κατὰ τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων. Δὲν κατώρθωσε νὰ σταματήσῃ αὐτά, καὶ ὁ Ἰμβραῖμ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε πάλιν τοὺς πολεμιστάς του παρὰ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ διέταξε νὰ πυρποληθῇ ἡ Τρίπολις. Ἀλλὰ μόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελεῖται ἡ διαταγὴ του, κατέφθασαν εἰς τὴν πόλιν οἱ στασιαῖται τοῦ Ἰμβραῖμ. Ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων αὐτοῦ παρέλυε πᾶν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Μόλις ἀφήκε μικρὰν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς στρατιώτας ὁ Ἰμβραῖμ ἐν Τριπόλει. Τὴν 12ην Ἰουνίου αἱ φάλαγγες τοῦ Ἀφρικανοῦ ὑπερέβαινον τὰ ὄρεινὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὴν Ἀρκαδίαν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους. Εὐτυχῶς ἡ γενναία ἀντίστασις τοῦ Ὑψηλάντου παρὰ τοὺς Μύλους ἔσωσε τὸ Ναύπλιον. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τῆς κατὰ τῶν Μύλων καὶ τοῦ Ναυπλίου προσβολῆς καὶ ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ Ἄργους ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπεχείρησε τότε νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν Τρίπολιν καταλαμβάνων τὰ περὶ αὐτὴν ὄρη. Ἄλλ' ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ ἐματαίωσε καὶ τὸ σχέδιον αὐτοῦ τοῦτο. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀπέκρουσε καὶ διεσχόρπισε τοὺς Ἕλληνας ἐξ ὧν τῶν θέσεών των. Ἐκτοτε οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπολέμησαν πλέον ἐκ τοῦ συστά-

δην ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἀπὸ τὰ ὄρη περιωρίζοντο μόνον εἰς κλεφτοπόλεμον. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἀκωλύτως ἔκαμνε καταστρεπτικὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν καὶ Ἡλιδα.

Ἡ τύχη τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἐφαίνετο ὅτι εἶχε κριθῆ. Οἱ Ἕλληνες δὲν κατεῖχον παρὰ μόνον τὴν Ἀργολίδα μὲ τὸ Νκύπλιον. Καὶ ὅμως ἡ χερσόνησος πραγματικῶς δὲν εἶχεν ὑποταχθῆ. Ὁ Ἰμβραῖμ ἦρχε μόνον, ὅπου εὐρίσκετο. Οἱ Ἕλληνες οὐχὶ σπανίως ἔσπειρον καὶ ἐθέριζον ὀπισθεν τῶν νώτων αὐτοῦ. Ὅταν ἐπήρχετο κατ' αὐτῶν, ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη. Περὶ ὑποταγῆς οὐδαμοῦ ἐγένετο λόγος. Ἴνα ὑποταχθῆ ἡ χώρα καὶ καταβληθῆ ἡ ἐπανάστασις, ἔπρεπε νὰ καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ πᾶσα κώμη, πᾶν ὄρος, πᾶσα κοιλάς καὶ χαράδρα, ἔπρεπε νὰ ἐξολοθρευθῆ αὐτὸς ὁ λαὸς ἄθροος, νὰ μείνη ἡ χώρα ἄνευ κατοίκων. Τοῦτο ἐνόησε καὶ ὁ Ἰμβραῖμ καὶ διὰ τοῦτο μετέβλεπε τὸ σύστημα τοῦ πολέμου. Ἦδη ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ φονεύουν καὶ αἰχμαλωτίζουσιν κατὰ τὸ δοκοῦν. Διεδόθη μάλιστα ἑπιτόκιοι ἐρημίωνων κατοίκων τὴν Πελοπόννησον νὰ κατοικίσῃ αὐτὴν διὰ φελλάχων. Ἀλλὰ πρὶν περατώσῃ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς διετάχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του νὰ ἀσχοληθῆ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν, τὴν ἀλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ τὰς μετὰ τοῦ Μεχμέτ συμφωνίας οἱ Τούρκοι ἔπρεπε νὰ καθυποτάξουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1824 οἱ ἐτοιμασθέντες πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς τρεῖς τουρκικοὶ στρατοὶ μετὰ μίαν ἡτταν, τὴν ὅποιαν ὑπέστη ὁ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Δερβίς πασσάν ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς Ἀμπλιανην, ὑπεχώρησαν ἀπρακτοί.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1825) ὁ σουλτάνος διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν ἐκ τῆς μάχης τοῦ Πέτα γνωστὸν **Ρεσίτ Πασσάν Κιουταχὴν** καὶ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἰδίως εἰς τὸ προπύργιον τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸ Μεσολόγγιον. Ἐκ τῆς πείρας τῶν προηγουμένων ἐτῶν ἐνόησαν οἱ Τούρκοι ὅτι ἄνευ τῆς καταλήψεως τοῦ Μεσολογγίου θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβληθῆ ἡ ἐπανάστασις. Ὁ Κιουταχὴς χωρὶς νὰ συναντήσῃ κανὲν ἐμπόδιον, διέσχισε τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου μὲ 20 χιλ. περίπου στρατόν. Ἡ πολιορκία ἤρχισε τὴν 17 Ἀπριλίου.

Αἱ πρῶται ἐφοδοὶ τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθησαν. Τὴν 28 Μαΐου 7 ὕδραϊκά πλοῖα ἐκόμισαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Ἐπικου-

ρία: δὲ ἐλθούσαι ἐκ Πελοποννήσου ἐνίσχυσαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἔταν τὴν 28 Ἰουνίου μέγας τουρκικὸς στόλος ἐκ 55 πλοίων ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης, 40 δὲ ἀβαθῆ πλοιάρια σταλέντα ὑπὸ τοῦ Γιουσοῦφ διέκοψαν τὴν μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ συγκοινωνίαν καὶ ἐκανονισθόλου ἀπὸ θαλάσσης τὴν πόλιν, οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπειθαρρύνθησαν. Καὶ πάλιν ἀπέκρουσαν καὶ τὰς προτάσεις περὶ παραδόσεως καὶ τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐλθὼν ὁ ἑλλ. στόλος διεσκόρπισε μὲν τὸν τουρκικόν, ἐτροφοδότησε δὲ τὸ Μεσολόγγιον. Ἡδῆ ἡ θέσις τοῦ Κιουταχῆ κατέστη πολὺ δύσκολος. Ἐστερεῖτο τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, αἱ ἐπιδημικαὶ δὲ νόσοι ἤρχισαν νὰ δεκατίζουσι τὸν στρατὸν του. Συγχρόνως ἐπῆρχετο καὶ ὁ χειμῶν. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς δὲν ἤθελε νὰ σκεφθῆ ὑποχώρησιν. Ἀπεσύρθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ, καὶ ἐκεῖ ὀχυρωθεὶς ἐτήρει ἀμυντικὴν στάσιν, ἀναμένων ἐνίσχύσεις. Ἄν τότε οἱ πολιορκούμενοι ὀλιγώτερον παραδιδόμενοι εἰς τὴν χαρὰν συνεννοοῦντο μὲ τοὺς ἔξω ἐπληρχηγοὺς Καραϊσκάκην καὶ Τσόγκαν, καὶ ἐπιτίθεντο συγχρόνως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, θὰ ἠδύναντο νὰ καταστρέφουσι αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι τόσοι ταχέως ἔμελλε νὰ ἐνοικήψῃ νέα καταιγίς.

Ὁ σουλτᾶνος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῆ ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἄλῆς ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς τὸν υἱόν του νέον ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν στρατὸν μὲ τὴν διαταγὴν νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Κιουταχῆν πρὸς ἄλλωσιν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Ἰμβραῖμ ἐκ τοῦ Ναυαρίνου σπεύδει εἰς τὸ Ῥίον, ὅπου εἶχεν ἤδη στρατοπεδεύσει ὁ διὰ θαλάσσης ἐλθὼν στρατός. Ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς Αἰτωλίαν καὶ ἔδρυσεν τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου). Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Ἰμβραῖμ κατ' ἀρχὰς ὑπετίμησε τὴν πρὸς ἀντίστασιν δύναμιν τοῦ φράκτου ἐκείνου, ὅπως ὠνόμασε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ἐπεχείρησε μόνος ἄνευ συμπράξεως τοῦ Κιουταχῆ νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ ταχέως μετέβαλε γνώμη, ὅταν εἶδεν ὅτι ὅλαι του αἱ ἐφοδοὶ μέχρι τέλους Φεβρουαρίου ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Ἡ πόλις ἦτο ἀπόρρητος, ἤρκει μόνον νὰ τροφοδοτῆται ὑπὸ τοῦ ἑλλ. στόλου. Ἔως τώρα δὲ ὁ Μιαούλης πολλάκις εἶχε κατορθώσει τοῦτο δικαίων τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Ἰμβραῖμ τώρα ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπραξιν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο στρατηλάται κατενόησαν ὅτι ὅλαι των αἱ προσπάθειαι θὰ

ἀπέβαινον μάταιαι, ἂν δὲν προσέβαλλον τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐπεσκεύασαν λοιπὸν καὶ ἐξώπλισαν τὰ λείψανα τῶν πλοιαρίων τοῦ Γιουσοῦφ, ἔφεραν καὶ ἐκ Πατρῶν νέας σχεδιάς καὶ λέμβους ἀβαθεῖς, καὶ οὕτω κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τὸ φρούριον Βασιλάδι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ κλεῖς ἔλου τοῦ τενάγους καὶ ἔπειτα τὴν νησιδα Ντολμᾶς, τὸν προμαχώνα τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸ ὁποῖον κατόπιν τούτου ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ. Τότε πλέον μὲ ἄλλην τὴν καταστροφήν, τὴν ὁποίαν ἐπέφεραν εἰς τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὴν προσβολὴν τῆς μικρᾶς νήσου Κλεισόδης, ἤρχισαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κατανοοῦντες τὸ ἀπελπιστικὸν τῆς θέσεώς των. Ἐν τούτοις ἀπέρριψαν ἕλας τὰς προτάσεις τῶν πολιορκητῶν περὶ παραδόσεως. Ἠλπίζον ἀκόμη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σωθῆ τὸ Μεσολόγγιον ἢ διὰ τινος ἀπὸ ξηρᾶς ἐκστρατείας τῆς κυβερνήσεως ἢ διὰ σωτηρίου τινὸς ἀνδραγαθήματος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐλπίς αὕτη ἀπεδείχθη ματαία. Ἡ Πελοπόννησος, ἂν καὶ ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς παρουσίας τοῦ Ἰμβραῖμ, δὲν ἐκινεῖτο. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος ἐλλείπει χρημάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκκινήσῃ.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων πλέον κατέστη φρικτὴ. Αἱ εἰς τὰς ἀποθήκας ὑπάρχουσαι τροφαὶ ἐξηντλήθησαν. Τὸ κρέας τῶν μυῶν εἶχε καταστῆ σπᾶνιον καὶ περιζήτητον. Ἐτρωγον φύκη, σκώληκας καὶ δέρματα, τὰ ὅποια ἔφερον δυσεντερίαν καὶ θάνατον. Πολλοὶ ἐπιπτον εἰς τὰς ὁδοὺς καταλαμβανόμενοι ὑπὸ σπασμῶν, ἔλοι δὲ εἶχον κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἦσαν πελιδνοὶ ὡς φάσματα. Καὶ ὅμως ἀπέρριψαν καὶ πάλιν ὑπερηφάνως προτάσεις τοῦ Ἰμβραῖμ περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ ἀπεφάσισαν ἐν κοινῇ συνελεύσει νὰ διελάσουν ξιφήρεις διὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ἔλθουν ὅσοι ἐπιζήσουν εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 10 Ἀπριλίου οἱ πολιορκούμενοι ἐξώρμησαν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως. Ἦσαν ἐν ὄλῳ 9 χιλ. ἄνθρωποι. Προηγούντο οἱ ὑπολειπόμενοι ἀκόμη μάχιμοι ἄνδρες, περίπου τρισχιλιοι, διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὸν Νότην Βότσαρην, Κίτσον Τσαβέλλαν καὶ Μακρῆν. Ἠκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμέναι ὡς ἄνδρες, καὶ τὰ παιδιὰ. Καὶ τέλος ἐκλείει τὴν πορείαν ὑπόλοιπόν τι μαχητῶν. Δυστυχῶς τὸ σχέδιον τῶν Μεσολογγιτῶν εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς τοὺς Τούρκους Βούλγαρός τις προδότης, καὶ οὗτοι εἶχον λάβει τὰ μέτρα των. Ἀλλὰ τὴν φοβερὰν ξιφῆρῃ ἐπίθεσιν τῶν ἀνδρείων ἀνδρῶν τοῦ Μεσολογγίου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν οὔτε

τά πυροβόλα, οὔτε τὰ ὄπλα τῶν Μουσουλμάνων. Μὲ ἀκατάσχετον ὄρμηγὴν διέρρηξαν ὄλην τὴν ζώνην τῶν ἐχθρικών γραμμῶν τὰ παληκάρια ἀκολουθοῦμενα ἀπὸ πυκνὸν πλῆθος ἀπολέμων. Ἄλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν συνηντήθησαν μὲ 400 ἐνεδρεύοντας πολεμίους ἵππους, οἱ ὅποιοι κατέσφαξαν μέγα πλῆθος ἐκ τῶν ἀπολέμων. Δευτέρα ἐνέδρα τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸν Ζυγὸν ἐδεκάτισεν ἀκόμη περισσότερον τοὺς ἤρωας. Τέλος 1800 μόνον ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες, ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἐκεῖθεν διεσώθησαν εἰς Πλάτανον. Ἐντεῦθεν κατόπι ἐπορεύθησαν εἰς Σάλωνα, ἀφ' οὗ καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς καταπονήσεως ἀπέθανον.

Ἐν τῇ μεταξὺ εἰς τὸ Μεσολόγγιον διεδραματίζοντο σκηναὶ φοβεραὶ. Ὅταν τὰ παληκάρια διέρρηξαν τὰς πρώτας ἐχθρικός γραμμάς, μεταξὺ τῶν ὀπισθεν ἀκολουθούντων ἀπολέμων ἠκούσθη, ἄγνωστον πῶς, ἢ κραυγὴ «πίσω στὰ ὄχυράματα». Τὸ περισσότερον τότε πλῆθος τῶν ἀπολέμων μὲ τοὺς ὀπισθεν ἀκολουθοῦντας μαχητὰς ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν, μετ' αὐτῶν δὲ εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν καὶ οἱ ἐπιτιθέμενοι Μωαμεθανοί. Τὰ ἐρεῖπια τῆς πόλεως γίνονται θέατρον ἀναριθμητῶν φοβερῶν συμπλοκῶν, φόνου καὶ διαρπαγῆς. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ μετ' αὐτῶν πολλοὶ ὀνομαστοὶ ἀρχηγοί, ὡς ὁ μηχανικός Κοκκίνης, ὁ Στουρνάρας, ὁ γηραιὸς πρόκριτος Πικπαδιαμαντόπουλος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες εὗρον ἠρωϊκὸν θάνατον. Ἄλλὰ καὶ τῶν Μουσουλμάνων αἱ ἀπώλεια ἦσαν μεγάλα, διότι πανταχοῦ οἱ Ἕλληνες ἤναπτον τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ πολλῶν πολεμίων. Τοῦτο πρὸ πάντων ἔγινεν εἰς ἓνα προμχῶνα τοῦ κέντρου. Ὁ γηραιὸς πρόκριτος **Χρῆστος Καψάλης** συνήθροισεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην αὐτοῦ πλῆθος ἀπολέμων. Ὅταν δὲ καὶ πολλοὶ ἐχθροὶ εἰσῆλασαν, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν κυρίτιδα ψάλλων τὸ «Μῆγσθητέ μου Κύριε», καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Μεσολόγγιον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἄλλ' ἢ πτώσις αὐτοῦ μεθ' ὅλας τὰς φρικώδεις συμφορὰς ἰσοφάριζε πρὸς τὴν περιφανεστάτην νίκην καὶ ἔσχε θαυμάσια ἀποτελέσματα διὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἢ Ἑλλάς ἔπαθε συμφορὰν μεγίστην, διότι ἐφονεύθησαν καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν χιλιάδες Ἑλλήνων παντὸς φύλου καὶ πάσης ἡλικίας. Εἶναι ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι ὑπέστη καιριωτάτην πληγὴν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἐποψιν. Ὅχι μόνον ἡ δουρικὴ Ἑλλάς ὑπετάχθη εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ἐκινδύνευεν ἤδη καὶ ἡ ἀνατολική, διότι ὄλη ἢ στρατιωτικὴ δύναμις ἢ καταλαβοῦσα τὸ Μεσολόγγιον

γιον ἦτο δικθέσιμος πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' ὅμως ἡ μεγάλη ἠθικὴ δόξα καὶ λάμπρις, τὴν ὁποῖαν περιεβλήθη ἡ ἡρωϊκὴ πόλις ἐνώπιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου περιεποίησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα δύναμιν ἠθικὴν μεγίστην. Ὅλη ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότης ἤδη ἔστρεψε τὰ βλέμματα μετὰ συμπαθείας καὶ θαυμασμοῦ εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ πεσόντος προπυργίου τῆς ἐλευθερίας, ὃ δὲ ἐκ τούτου ἐκραγεῖς ἀκατάσχετος ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐνθουσιασμός παρέσυρε λαοὺς καὶ κυβερνήσεις εἰς ἐνεργὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀρωγὴν καὶ ἐπέμβασιν. Ἐξ ἄλλου ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου διὰ τῆς συγκινήσεως καὶ τοῦ φόβου, τὸν ὅποιον ἐνέπνευσεν εἰς ἕλην τὴν Ἑλλάδα, ἐνέβαλεν εἰς τοὺς Ἑλληνας αἰσθήματα φιλοπατρίας καὶ αὐταπαρνήσεως, κατηύνασε τὰ πολιτικὰ πάθη, καὶ κατέστησε τὴν Ἑλλάδα ἱκανὴν νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ θάρρους τοὺς κινδύνους τοῦ περαιτέρω πολέμου.

Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναζωπυρήσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ βοήθεια. Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου, ὡς ἦτο ἐπόμενον, κατεσίγασε μὲν τὰ πάθη τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἐσάρωσε δὲ τὴν τελείως ἀνίκανον ἀποδειχθεῖσαν κυβέρνησιν τοῦ Κουντουριώτου. Εἶχε συνέλθει τότε ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ Γ' ἔθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, καί, ὅτε ἡ θλιβερὰ ἀγγελία ἔφθασεν εἰς αὐτήν, ὅλοι κατελήφθησαν ὑπὸ βαρυτάτης καταπλήξεως καὶ ταραχῆς. Ὑπὸ τὴν πίεσιν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης, ἣτις κατηγόρει τὴν κυβέρνησιν, ὅτι κατεσπατάλησε τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἀφῆκεν ἀβοήθητον τὴν ἱερὰν πόλιν, αὕτη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἡ συνέλευσις ἐξέλεξε ἀλλήν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν **Ἀνδρέαν Ζαΐμην**. Ἄλλὰ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀπελπιστικὴ. Ἐνεκα τῆς δεινῆς ἀχρηματίας οἱ μὲν στρατιῶται ἐστασίαζον, ὅλοι δὲ αἱ ἐπαρχίαι, τῶν ὁποίων εἶχε φεισθῆ ὁ Ἰμβραῖμ, ἐσπαράσσοντο ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν.

Εἰς τὴν δεινὴν ἀθλιότητα καὶ ἀμηχανίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν τότε εὐρίσκετο ἡ Ἑλλάς, ἔσωσεν αὐτὴν ὁ συνεπεία τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἀναζωπυρηθεὶς ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνισμός. Πρωτοστατούντος τοῦ περιφήμου συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ Chateaubriand ἰδρύθη ἐν Παρισίοις φιλελληνικὸς σύλλογος. Εἰς ὅλας δὲ τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Γαλλίας ἰδρύθησαν ἄλλοι τοπικοὶ σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον τὰς προσόδους των εἰς τὸ ἐν Παρισίοις κεντρικὸν ταμεῖον. Ὡσαύτως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Κάτω χώρας καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὁ φιλελληνισμός ἀφυπνίσθη μετὰ νέας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας. Τῆς ἑλπίδος δὲ

νέας αὐτῆς φιλελληνικῆς κινήσεως ψυχὴ ὑπῆρξεν ὁ ἐν Γενεύῃ τραπεζιτῆς **Ἐυνάρδος**, ὅστις κατέστησε τὸν ἐν Γενεύῃ φιλελληνικὸν σύλλογον κέντρον τῶν ἐλβετικῶν, γερμανικῶν καὶ τῶν τῆς βορείας Εὐρώπης συλλόγων καὶ διετέλει εἰς στενὴν συνεννόησιν μὲ τὸν ἐν Παρισίοις. Ἐξ ὧλων τῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐξ ἀνθρώπων ὧλων τῶν τάξεων καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγροτῶν, ἡμεροβίων καὶ ὑπηρετῶν συνέρρεον σημαντικὰ κεφάλαια εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἐν Γενεύῃ καὶ Παρισίοις συλλόγων, οἵτινες ἀπέστελλον αὐτὰ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Δι' αὐτῶν δὲ ἐσώθησαν πράγματι τὰ ναυάγια τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς ἐπεμβάσεως τῶν στόλων τῆς Ἀγγλίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσίας.

Ὅντως ὁ μὲν Μιαούλης μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον κατώρθωσεν ἐπανειλημμένως νὰ νικήσῃ τὸν τουρκικὸν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ κλεισθῆ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὅταν ὁ Ἰμβραῖμ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον διέτρεχε καὶ πάλιν αὐτὴν σφάζων καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς ἀπολέμους καὶ καταστρέφων τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας, ἐπανέλαβε τὸν κλεφτοπόλεμον. Παρηκολούθει καὶ προσέβαλλε τοὺς Αἰγυπτίους, ὁσάκις εὕρισκεν εὐκαιρίαν, καὶ ἐπὶ τέλους ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ εἰς μάτην δις ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μάνην, νὰ περιορισθῆ εἰς τὰ ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου στρατόπεδά του. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως θέατρον τοῦ πολέμου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου κατέστη ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς.

Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν ἀνατολ. Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ὁ Ῥεσίτ πασσάς μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πρῶτον κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του νὰ ὑποταχθῶν εἰς αὐτὸν πολλοὶ ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπελπισθέντες διὰ τὴν εὐόδωσιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπειτα ἐτράπη κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1825 εἰς καθυπόταξιν τῆς ἀνατολικῆς. Τὰ Σάλωνα ἐκυριεύθησαν ἄνευ πολλῆς δυσκολίας, ὡσαύτως αἱ Θῆβαι. Μετὰ τοῦτο ὁ Κιουταχῆς ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Ὁμέρ πασσά τῆς Εὐβοίας, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, προσέβαλε τὰς Ἀθήνας καὶ μετὰ βομβαρδισμόν 24 ὥρων κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν κάτω Πόλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ Ἀκρόπολις ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυριευθῆ, ὅπως ἡ κάτω πόλις. Ἦτο ἐξωπλισμένη μὲ 17 κανόνια, εἶχε δὲ τροφὰς διὰ 18 μῆνας. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Κιουταχῆς νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν.

Τότε παρουσιάσθη ὡς πρωταγωνιστῆς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ **Γεώργιος Καραϊσκάκης**.

Πολεμικά Έργα τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης βραχὺς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, εὐκίνητος καὶ μὲ ζωηροὺς ὀφθαλμούς, εἶχε μεγάλην παρρησίαν πνεύματος, ἀκοίμητον ἐνεργητικότητα καὶ φιλοδοξίαν ἀνυπέβλητον. Ἐξασκηθεὶς εἰς τὰ ὅπλα, ὅπως τόσοι ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἦτο περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀκολάστους τρόπους του καὶ τὸν ἀσταθῆ χαρακτήρα του. Μολονότι δὲ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μετέσχεν αὐτῆς, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε καὶ ἐξ ἀρχῆς συνείδησιν τοῦ ὕψιστου σκοποῦ αὐτῆς, τῆς ἐλευθερίας δηλ. τοῦ ἔθνους, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν κοινῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὄταν ὁμως ἔπεσε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ὄλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν Κιουταχῆν, τότε ἀφυπνίσθη εἰς τὴν καρδίαν του ὁ εὐγενὴς πατριωτικὸς σπινθὴρ, καὶ ἔγινεν ἄλλος ἄνθρωπος. Ἐν τῇ τότε καταλαβούσῃ τοὺς πάντας ἀπελπισίᾳ μόνος ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀπηλπίσθη, καὶ εἰς αὐτὸν ἐστράφησαν τὰ βλέμματα ὄλων. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη, μολονότι ὁ Καραϊσκάκης ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ προέδρου διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἀρχίζει τὸ βραχὺ μὲν, ἀλλ' ἔνδοξον πολεμικὸν στάδιον τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου (Ἰούλιος 1826) μετὰ 600 ἀνδρῶν ἐφθασεν εἰς Ἐλευσίνα. Ἐνταῦθα ἤλθον καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Κριεζώτης, Βάσσος καὶ Πανουργιάς μὲ τὰ παληκάρια των καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Γάλλος συνταγματάρχης **Φαβιέρος** μὲ 920 τακτικούς. Οὗτοι ὄλοι ἀνῆλθον εἰς 3500 ἄνδρας. Ἐντεῦθεν ὁ Καραϊσκάκης πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἐκλεκτοῦ σώματος ἀνδρῶν καὶ ἐπιτηδεῖου ἀρχηγοῦ, διότι ὁ Γκούρας ἐν τινι νυκτερινῇ περιπολίᾳ ἐφρονεῦθη ἐκ τουρκικῆς σφαίρας, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ Μακρυγιάννης ἐν τινι ἐφόδῳ τῶν Τούρκων εἶχε τραυματισθῆ. Πρὸς τοῦτο κατωρθώθη διὰ καταλλήλων ἀντιπερισπασμῶν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Κριεζώτης μὲ 300 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας. Μετὰ τοῦτο δὲ συνέλαβε στρατηγικὸν σχέδιον μέγα, τὸ ὅποσον ἐπιτυχάνον ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλα ἀποτελέσματα καὶ στρατιωτικά καὶ πολιτικά. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ὁ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ πόλεμος δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῆ εἰς ἄτλοῦν ἀποκλεισμόν τοῦ πολιορκουμένου τὴν Ἀκρόπολιν τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῆ καὶ ἀποκλεισμός εἰς εὐρυτάτην ἔκτασιν. Ἐπρεπε νὰ καταληφθοῦν τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ὄλοι αἱ θέσεις, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ συγκοινωνήσῃ δι' ἐπικουρίας καὶ ἐπισιτισμούς μετὰ τὴν Θεσσαλίαν, μὲ

τὴν Εὐβοίαν καὶ μὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ἀποκλειόμενος ὁ ἐχθρὸς διὰ διπλῆς ζώνης, στενωτέρας καὶ εὐρυτέρας, ἢ ἤθελεν ἀποπειραθῆναι νὰ διαρρήξῃ τὸν εὐρύτερον ἀποκλεισμόν καὶ νὰ ἀφήσῃ τὰς Ἀθήνας, ἢ ἔμελλε τάχιστα νὰ περιέλθῃ εἰς ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ἐν οἷα δὴποτε δὲ τῶν περιπτώσεων τούτων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἤθελεν ἐλευθερωθῆναι ἡ Ἀκρόπολις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Ἐπανάστασις ἤθελε διατηρηθῆναι ἐπεκτεινομένη εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐπραγματοποίησε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης, καθ' ἣν κατέστρεψε 2 χιλιάδ. Ἀλβανοὺς ἀποσταλέντας ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ (Νοέμβριος 1826). Μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην ὁ Καραϊσκάκης διατρέξας ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀνεπτέρωσε παντοῦ τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ νέαν δὲ μεγάλην νίκην παρὰ τὸ Δίστομον (Φεβρουάριος 1827) ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐξαιρέσει τῆς Βονίτσης, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου εἶχε περιέλθει πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη ὁ ἄμεσος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ, ἡ σωτηρία τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἐπετυγχάνετο. Ἡ ἐπιμονή, ἡ καρτερία καὶ στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ Ρεσίτ ἦτο ἐχθρὸς δυσκατάβλητος. Εἶχε μὲν κατωρθώσει μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀραχώβης ὁ Φαδιέρος νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει διὰ πολεμοφοδίων. Ἀπεβιάσθη τὴν νύκτα τῆς 1ης Δεκεμβρίου εἰς Παλαιὸν Φάληρον καὶ ἐκεῖθεν μὲ 500 ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔφερεν ἐπ' ὤμου σάκκον πυρίτιδος διήλασε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών τάξεων, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη ἐνόμισεν ὅτι ὤφειλε νὰ προβῆ εἰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἵνα ἀναγκασθῆ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον νὰ ἀρῇ τὴν πολιορκίαν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Ἄγγλος φιλέλλην Γόρδων νὰ ἀποβιασθῆ καὶ ὀχυρωθῆ εἰς τὸν φαληρικὸν ὄρμον, ὁ δὲ Βάσσης, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς εἶχεν ἐνισχυθῆ εἰς 2 χιλ. ἄνδρας, καὶ ὁ Κεφαλλῆν συνταγματάρχης Βούρβαχης, ὁ ὁποῖος πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τῆς ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ ὑπηρεσίας, νὰ ἐνεργήσουν ἀντιπερισπασμὸν πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ τὸ Μενίδι. Καὶ ὁ μὲν Γόρδων κατώρθωσεν ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου νὰ ἀποβιασθῆ μὲ 2300 ἄνδρας καὶ νὰ ὀχυρωθῆ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας. Ὁ Βάσσης ὁμοῦ καὶ ὁ Βούρβαχης ὑπέστησαν δεινὴν ἤτταν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ παρὰ τὸ

Καματερόν, καθ' ἣν αὐτὸς ὁ Βούρβαχης ἐφρονεύθη. Οἱ Ἕλληνες τῶρα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἐλευσίνα καὶ νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Σαλαμίνα. Ἡ κατόπιν ὄμως ἀπόπειρα τοῦ Κιουταχῆ, ὅπως ρίψη εἰς τὴν θάλασσαν τὸ σῶμα τοῦ Γόρδωνος, ἀπέτυχε. Ἠρκέσθη λοιπὸν νὰ ὀχυρώσῃ καλῶς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν Πειραιεῖ, ἵνα ἀποκόπη τὴν συγκοινωνίαν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ κυβέρνησις μετὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὸν Καραϊσκάκη. Οὗτος δὲ σπεύσας μὲ χιλίους ἄνδρας ὠχυρώθη εἰς τὸ ΒΔ. τοῦ Πειραιῶς Κερασίσιον, ἐκεῖθεν δὲ ἀπέκρουσε ἐπιτυχῶς τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τοῦ Κιουταχῆ. Οἱ Ἕλληνες ἀνεπτερώθησαν. Ἡ φήμη τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε ἀμέσως πανταχόθεν προσῆλθον εἰς αὐτὸν ἐπικουρικὰ σώματα. Ὁ Ρεσίτ ἐκ τούτου περιῆλθε πάλιν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἤρχισεν ἐργαζόμενος δραστηρίως νὰ συγκοινωνήσῃ μὲ τοὺς ἐν Μουνησίᾳ. ἵνα προχωρῶν βαθμηδὸν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν συνδέσῃ αὐτὴν μὲ τὴν θάλασσαν, καὶ οὕτω ματαιώσῃ βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς τὰς πολιορκητικὰς ἐργασίας τοῦ Κιουταχῆ. Ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ σύνεσις τοῦ Ἑλλήνος στρατηγοῦ παρεῖχον τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ κατώρθωνε νὰ φέρῃ τὸ σχέδιόν του εἰς πέρας. Δυστυχῶς ἡ ἄκαιρος σπούδῃ τῶν παρεμβληθέντων φιλελλήνων ἐματαιώσαν τὰ σχέδια τοῦ ἀνδρός.

Αἱ ἐν Ἑλλάδι πολιτικαὶ μερίδες. Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις. Εἶδομεν ἤδη ὅτι ἐν τῇ δεινῇ ἀπορίᾳ, ἐν ἣ εὐρέθη ἡ ἐπανάστασις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἔσωσε αὐτὴν ἡ πρακτικὴ δρᾶσις τοῦ ἀναξωγογονηθέντος καθ' ἑλὴν τὴν Εὐρώπην φιλελληνισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1826 ἤρχισεν ἡ φιλελληνικὴ Εὐρώπη νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὄχι μόνον χρήματα, ὅπλα καὶ πλοῖα ἀλλὰ καὶ στρατηγούς καὶ ναυάρχους. Κατῆλθον τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυάριθμοι φιλέλληνες Γερμανοί, Ἄγγλοι, Γάλλοι, ὡς ὁ Ἄιδεχ, ὁ Γόρδων, ὁ Φαβιέρος. Εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου κατέπλευσε εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου τὸ ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου ναυπηγηθὲν ἀτμόπλοιο «Καρτερία» (τὸ πρῶτον ναυπηγηθὲν πολεμικὸν ἀτμόπλοιο) μὲ κυβερνήτην τὸν θερμὸν φιλέλληνα Ἀστιγγ. Τὸν Δεκέμβριον δὲ κατέπλευσε ἡ εἰς Νέαν Ὑόρκην ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ αὐτοῦ δανείου κατασκευασθεῖσα ὠραία φεργάτα «Ἑλλάς». Ἀνεμένετο δὲ νὰ κατέλθουν εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς *Τζῶρτζ* καὶ ὁ περίφημος Βρεττανὸς τῆς θαλάσσης ἥρωες *Κόκραν*. Ὁ Τζῶρτζ πρὸ ἐτῶν ὑπῆρξεν ἐν Ἑπτανήσῳ

ὁ ἀγαπητὸς ἀρχηγὸς πολλῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐσχάτως δὲ εἶχε διακριθῆ εἰς τοὺς πολέμους τῆς Νεαπόλεως. Ὁ δὲ ναύαρχος Κόρχραν εἶχε διακριθῆ εἰς τοὺς πολέμους τῆς Βραζιλίας, ἀντὶ δὲ γενναίας ἀμοιβῆς προσελεύσθη ἤδη εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ἄλλ' αἱ φιλελληνικαὶ αὐταὶ προσπάθειαι τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν πρὸς διαρρύθμισιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, περὶ τοῦ ὁποῦ θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Ἦδη ἡ ἀρχαιότερα μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀντίθεσις ἤρχισε κατὰ μικρὸν νὰ ἐλαττοῦται. Ἄλλ' ἀντ' αὐτῆς ἐμορφώθησαν τῶρα ἀγγλικόν, γαλλικόν καὶ ῥωσικόν κόμμα, ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων ἐσθῆριζε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὑποστήριξιν μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν τούτων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἶχεν ἡ Ἄγγλια, εἰς τὸ ἀγγλικόν δὲ κόμμα ἐτάσσοντο οἱ ναυτικοὶ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Μιαούλης, προσέτι δὲ ὁ Μαυροκορδατός καὶ ἡ κυβερνήσις Ζαΐμη. Τοῦ γαλλικοῦ κόμματος ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης, τοῦ δὲ ῥωσικοῦ ὁ Κολοκοτρώνης, μὲ τὸ ὅποιον εἶχε ταχθῆ καὶ ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Ζαΐμην. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ Κόρχραν καὶ ὁ Τζώρτζ. Οὗτοι κατώρθωσαν νὰ συνδιαλλάξουν τοὺς ἐρίζοντας, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνέλθῃ συνέλευσις ἐθνικὴ εἰς Τροιζῆνα.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι αὕτη Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέλεξεν ἀρχηγὸν τῶν μὲν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Τζώρτζ, τῶν δὲ κατὰ θάλασσαν τὸν Κόρχραν. Ὡσαύτως ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν **Ἰ. Καποδίστριαν** ὀφείλοντα νὰ κυβερνᾷ κατὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους. Μέχρι δὲ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ κατηρτίσθη ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν κομμάτων κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία ἐκ τριῶν ἀσῆμων ἀνδρῶν, τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τοῦ Ψαριανοῦ Μιλαῖτη καὶ τοῦ ἐκ Λεβαδείας Νάκου. Τέλος ἡ συνέλευσις ἐψήφισε νέον σύνταγμα, εἰς τὸ ὅποιον ἐφρόντισεν ὅσον τὸ δυνατόν νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νέου κυβερνήτου.

Ὁ Κόρχραν καὶ Τζώρτζ εἰς Ἀττικὴν. Πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀφίξις τοῦ Κόρχραν καὶ τοῦ Τζώρτζ καὶ ἡ ἐν Τροιζῆνι ἐπιτευχθεῖσα μεταξὺ τῶν κομμάτων ὁμόνοια ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀναθαρρήσουν. Τῇ προτροπῇ τῶν δύο ἀρχηγῶν ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Δυστυχῶς ὁ Κόρχραν δὲν περιορίσθη εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας του

ως ἀρχηγός τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐβιάζετο νὰ περιβάλῃ τὸ ὄνομά του μὲ νέαν αἴγλην καὶ δόξαν στρατιωτικὴν. Δεσποτικὸς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς γνώμας του διὰ τῆς ἀκαίρου ἀναμειξεύσεώς του εἰς ξένα τῆς εἰδικότητός του πράγματα ἔγινε παραίτιος, ἵνα ἔλοι οἱ λαμπροὶ καρποὶ τῶν στρατιωτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Καραϊσκάκη ἐκμηδενισθοῦν. Ἐκ τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματος τοῦ Κόχραν ἄθροοι συνέρρευσαν περὶ αὐτὸν ἐθελονταὶ Ἕλληνες. Χίλιοι Ὑδραῖοι καὶ 200 Κρήτες προσελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κόχραν εἰς τὴν ἔμμισθον ὑπηρεσίαν του. Ὅλοι οὗτοι ἀπεβιάσθησαν εἰς τὸ Φάληρον. Συγχρόνως δὲ ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ μὲ τὴν Καρτερίαν καὶ 5 μικρότερα πλοῖα ἀνέλαβε νὰ ἀνακόψῃ τὴν σιταγωγίαν τῶν Ὀθωμανῶν πλέων πρὸς βορρᾶν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἄστιγξ ἐπέτυχε θαυμασίως. Εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου κατεβύθισε 8 τουρκικὰ πλοῖα καὶ κατέστρεψε τὰ παρὰ τὸ Τρίκκερι τουρκικὰ πυροβολοστάσια. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του ἐλεηλάτησε τὰς πλησίον τῆς Κύμης διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτ ἀποθήκας.

Ἐν τῇ μεταξὺ ὅμως ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ συναντηθέντες μὲ τὸν Καραϊσκάκην εἰς Κερατσίνιον διεφώνησαν ὡς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης ἐφρόνει ἔτι ὄφειλον νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ πάσης ἀμέσου ἀποπείρας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας, νὰ ἐνεργήσουν δὲ μᾶλλον εἰς τὰ νῶτα τοῦ Κιουταχῆ καταλαμβάνοντες τὸν Μαραθῶνα καὶ τὸν Ὄρωπόν, ἵνα στερήσουν αὐτὸν πάσης συγκοινωνίας καὶ τὸν λιμοκτονήσουν. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως καὶ ἰδίως ὁ Κόχραν ἐπέμενον νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὅπως δὴποτε ὅμως συμφώνησαν εἰς τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν ἀπὸ Φαλήρου μέχρι Κερατσινίου ὀχυρωμάτων αὐτῶν. Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου διὰ σειρᾶς μαχῶν ἐπιτυχῶν κατώρθωσαν τοῦτο, καὶ προσέτι ἠγάγκασαν καὶ τοὺς εἰς τὴν ἐν Παιραιεὶ μονὴν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Ἀλβανοὺς ἐλλείψει ὕδατος νὰ παραδοθοῦν.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἤδη εἰτέρ ποτε ὁ Κόχραν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄμεσον κατὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐπίθεσιν ἀπειλήσας μάλιστα καὶ ἐγκατάλειψιν τοῦ ἀγῶνος, ἂν δὲν εἰσηκούετο. Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ. Ἡ ἐπίθεσις ἀπεφασίσθη διὰ τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων ὁ τότε ἀκριβῶς ἀπαραίτητος Ἕλληγν ἦρως, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου δυνάμενος νὰ ἀναπληρωθῆ, ἐξέλιπεν ἀπροσδοκῆτως τὴν παραμονὴν τῆς ἐπιθέσεως τραυματισθεὶς καιρῶς ἐν τινὶ ἀψιμαχίᾳ. Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπίσις τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ των ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Εἰς μάτην ὁ Τζώρτζ

προσεπάθει νὰ τοὺς παρηγορήσῃ λέγων ὅτι αὐτοὶ ἴθι τοὺς ὠδήγηει εἰς τὴν μάχην. Εἰς οὐδένα ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν πεποίθησιν, τὴν ἐποίαν εἶχον εἰς τὸν Καραϊσκάκη. Καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἀπέδειξαν τὸ πρᾶγμα.

Ἡ ἐπίθεσις ἢ ἀναβληθεῖσα ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη μίαν ἡμέραν ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ οἱ Ἀγγλοὶ στρατηγοὶ τόσο κακῶς διέταξαν τὰ πράγματα, ὥστε ἡ καταστροφή ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἄνευ σχεδίου καὶ τάξεως οἱ Ἕλληνες διτάχθησαν νὰ προελάσουν ἀπὸ Φαλήρου καὶ ἀπὸ Πειραιῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐνῶ ὁ Κόχραν καὶ Τζώρτζ ἔμενον εἰς τὰ πλοία των. Οἱ Ἕλληνες ὠδηγήθησαν εἰς προφανῆ σφαγὴν, ἀλλ' ἐβάδιζον ἀπτόητοι εἰς τὸν θάνατον. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Κρήτες, 1500 περίπου μαχηταί, ἔπεσαν. Ἐκ τῶν 26 φιλελλήνων 4 ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν 3 χιλ. τακτικῶν μόνον 26.

Τὸ σφάλμα τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζώρτζ εἰς μὲν τὸν Κιουταχὴν παρέσχεν εὐκολὸν θρίαμβον, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπροξένησε ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον διελύθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τὸν ἕρον τῆς ἐλευθέρως ἀποχωρήσεως τῶν ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν ὀπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν των. Οὔτε ὁ Φαβιέρος οὔτε οἱ ἄλλοι ὑπερασπισταὶ αὐτῆς εἶχον τὴν καρτερίαν τῶν Μεσολογγιτῶν. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἐσβέσθη καὶ ἡ ἐπανάστασις καθ' ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Καραϊσκάκη κατέρρευσε ἐξ ἐνὸς σφάλματος. Ἡ ἐπανάστασις ἤδη περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δὲ χειρότερον, ἐξερράγησαν καὶ πάλιν ὀρμητικώτεροι αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνην. Ἰδίως ἐμέμφοντο τὸν Φαβιέρον διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἤριζον πρὸς ἀλλήλους, ἰδίως ὁ Φαβιέρος μὲ τὸν Τζώρτζ, διότι ὁ δεύτερος ἤρπασε τὴν εἰς τὸν Φαβιέρον ἀνήκουσαν ἀρχηγίαν.

Ἐν ᾧ εἰς τόσο ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκοντο τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ὁ δὲ Ἰμπραὴμ ἤρχισε πάλιν νὰ κινῆται ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ Ἀγγλὸς ναύαρχος **Κόδορικτων** καὶ ὁ Γάλλος **Δεριγνὸ** ἔφθασαν πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ ἀνεκοίνωσαν ἐμπιστευτικῶς εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὅτι διὰ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα συνωμολογήθη συνθήκη μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Οἱ Ἕλληνες ἀνέπνευσαν.

5 Ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ πολιτικὴ τῶν δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827. Εἶδομεν ἤδη ὅτι κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας ἦσαν συνηγμένοι εἰς Λάυβαχ τῆς Αὐστρίας οἱ αὐτοκράτορες τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἵνα συσχεφθοῦν περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐπαναστάσεων. Ἡ ἀγγελία λοιπὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως κατεθροῦθησε πάντας, ἐσχηματίσθη δὲ ὑπόνοια ὅτι τὸ κίνημα ὑποθάλλεται ὑπὸ τῆς Ῥωσίας, καὶ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐνίσχυνεν ἡ γνωσθεῖσα προκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη τότε, ἵνα ἄρῃ τὰς ὑπονοίας ταύτας, νὰ ἀποκηρύξῃ τὸ κίνημα, νὰ διαγράψῃ τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῶν τάξεων τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ διαδιβάσῃ στρατὸν εἰς τὰς ἡγεμονίας πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅταν ὅμως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μαθούσα τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα προέβη εἰς τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου καὶ τὰς ἄλλας σφαγὰς ἡ Ῥωσία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος. Ἐφ' ἐνὸς μὲν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥώσος πρεσβευτὴς ἠπειλήσεν, ὅτι ἂν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν μεταβάλῃ σύστημα, ἔχει ἐντολὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφ' ἑτέρου δὲ ὁ τσάρος ἀπέστειλε διακοίνωσιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκαλεῖτο τὴν σύμπραξιν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐδήλου ὅτι ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συμμάχων αὐτῶν, δηλ. ἐπρότεινεν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐνοπλον ἐπέμβασιν. Ἄλλ' αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἰδίως αἱ δύο ἐπισημότεραι τότε Αὐστρία καὶ Ἀγγλία, περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ προτρέψουν τὴν Ὑψηλὴν Πύλην νὰ μὴ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν σύστημα, καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποτρέψουν τὸν πόλεμον μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ἡ μὲν Αὐστρία ἐπεθύμει νὰ ἀποτρέψῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξερεθίσῃ τὰ φιλελεύθερα τῆς Εὐρώπης πνεύματα. Ἡ δὲ Ἀγγλία δὲν ἤθελε νὰ ἀνατραπῇ ἢ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατάστασις τῶν πραγμάτων, διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ἢ Ῥωσία λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος ἤθελε προσλάβει δυνάμιν ἐπικίνδυνον εἰς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἀλλὰ καὶ μὲ

Έλας τὰς προσπάθειάς δὲν κατώρθωσαν νὰ προλάβουν τὴν μεταξύ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ῥήξιν, ἡ δὲ πρεσβευτὴς αὐτῆς ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 5 Ἰουλίου. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ποικίλων τῶν παραστάσεων καὶ μεσολαβήσεων ἐπέτυχον νὰ ἀναβάλουν τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἔσχε τὴν τόλμην νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πόλεμον καὶ ἄνευ συναιεσίσεως τῶν συμμάχων του. Καὶ δὲν ἄρκεϊ τοῦτο. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὸ 1821 ἐδήλου ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐπεμβάσεως θὰ ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐπαναστάντων, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐφάνη πολὺ μετριώτερος. Ἴσως ἐφοδῆθη, μὴ ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν Πολωνίᾳ ἀναδρασμοῦ ἐκραγῆ ἐπανάστασις, ὅταν αὐτὸς περιπλακῆ εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν. Διεσαφῆνισε δηλ. τώρα ὅτι ἠγνόει νὰ διατηρηθῆ εἰς τὰς ἀπελευθερωθησομένας χώρας ἡ κυριερχία τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Καποδίστριας τότε βλέπων ματαιουμένας τὰς προσδοκίας καὶ τοὺς ἀγῶνάς του ὑπὲρ ἐπεμβάσεως τοῦ τσάρου, ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν, δηλ. ἀπεχώρησε τῆς Ῥωσικῆς ὑπηρεσίας. Ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐν Βερῶνῃ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον περὶ τῶν Ἰσπανικῶν πραγμάτων, ὁ Ῥώσος αὐτοκράτωρ ἐζήτησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μόνον σεβασμὸν τῆς θρησκείας τῶν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς τῶν καὶ τῆς περιουσίας τῶν. Ὡς ἦτο φυσικόν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων δυνάμεων ἔσπευσαν νὰ ἀποδεχθῶν τὰς μετρίαις ταύταις προτάσεις τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τοιαύτας δὲ ἀποφάσεις οὐδ' ἐδέχθησαν εἰς τὸ συνέδριον τοὺς ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἀποσταλέντας ἀντιπροσώπους, ἵνα ζητήσουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν.

Ὁ **Μέττερνιχ** λοιπόν, ὁ μισελλην ἀρχικαγκελλάριος τῆς Αὐστρίας, ἐθριάμβευεν. Εὐτυχῶς ἢ καταστροφῆ τοῦ Δράμακῆ, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰ ναυτικὰ κατωρθώματα τοῦ 1822 παρέστησαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς ἕλην τὴν Εὐρώπην σπουδαιότεραν, αἱ δὲ φοβεραὶ τῆς Χίου σφαγαὶ ἐξήγειραν περισσότερο τὰς ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος συμπαθείας. Ἐξ ἄλλου, ἀφ' οὗτου τὴν 31ην Αὐγούστου ἐγένεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ **Γεώργιος Κάνινγκ**, ἀνὴρ μεγαλόφρων καὶ φιλελεύθερος, ἤρχισε νὰ παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν σπουδαία μεταβολή. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένε φανερά ἀμέσως. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀναγνώρισε τοὺς Ἑλληνας ὡς ἐμπόλεμον δύναμιν, αἱ δὲ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἀγγλικάι ἄρ-

καί μετήλλαξαν τὴν πρότερον ἐχθρικήν των στάσιν. Τότε ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνισμὸς ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ζωηροτέραν κίνησιν.

Ἄλλ' ὁ Κάνιγγ εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ταύτας δὲν προέβη μόνον ἕνεκα τῶν φιλευθεέρων ἰδεῶν του. Ἐξυπηρέτει καὶ πραγματικὸν ἀγγλικὸν συμφέρον. Ἡ Ἀγγλία μέχρι τοῦδε ὑπερμαχοῦσα τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Τουρκικοῦ κράτους σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς χώρας αὐτοῦ νὰ περιέλθουν εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐδείχθη πολεμία πρὸς αὐτήν. Ὅταν ὅμως ἐκ τῆς ἀντοχῆς καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐπίεσθη ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐθνότης θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ὀθωμανικὴν ὡς ἐμπόδιον καθόδου τῆς Ῥωσίας, ἤρχισε βαθμιαίως νὰ μεταβάλλῃ πολιτικὴν, καὶ ὁ Κάνιγγ προσεπάθησε νὰ δημιουργήσῃ ἐν Ἑλλάδι φιλικὸν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας ρεῦμα.

Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἀγγλίας ἐνθαρρυνθεῖσα ἤδη ἡ Ῥωσία ὑπέβαλε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου προέτεινε νὰ συγκροτηθοῦν ἐκ τῶν ἐπαναστατησασῶν χωρῶν τρεῖς ὑποτελεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν ἡγεμονίαι, ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ δυτικὴ μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς Κρήτης, εἰς δὲ τὰς νήσους νὰ δοθοῦν ἐλεύθεροι δημοτικοὶ θεσμοί. Αἱ ἡγεμονίαι αὗται ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἰδίαν σημαίαν καὶ ἀντιπρόσωπον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν πατριάρχην.

Ἄλλ' αἱ προτάσεις αὗται ὑπ' οὐδενὸς ἐγένανον εὐμενῶς δεκταί, οὔτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὸ τῆς Τουρκίας, οὔτε ὑπὸ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Οἱ Ἕλληγες οὐδεμίαν ἄλλην λύσιν ἤθελον νὰ στέρξουν εἰμὴ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέκρουον ἀποτόμως πᾶν εἶδος ἀναμείξεως εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ραγιαδῶν ῥῆξιν. Αἱ δυτικαὶ δυνάμεις τέλος κατενόουν ὅτι ἡ Ῥωσικὴ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν Ἰδρυσιν ἀσθενῶν κρατιδίων ὑποτελῶν, ἵνα μεταχειρίζεται αὐτὰ ὡς ὄργανα ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἡ πρὸς συζήτησιν τῶν Ῥωσικῶν τούτων σχεδίων συγκροτηθεῖσα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1824 ἐν Πετροπόλει συνδιάσκεψις, ἂν καὶ διήρκεσε πλέον τοῦ ἔτους, εἰς οὐδὲν κατέληξεν ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἀγγλία ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι μεσολάβησις δὲν ἦτο δυνατὴ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν διαμαχομένων δὲν μετέσχεν αὐτῆς. Ἡ δὲ Αὐστρία παρέσυρε τὴν Γαλλίαν καὶ Πρωσίαν εἰς τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθοῦν κατὰ τῆς Τουρκίας βίαια μέτρα.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων δυσηρέστησε πάρα πολὺ τὴν Ῥωσικὴν αὐλήν, ἐν ᾗ συγχρόνως ἡ ὀλονὲν δεινο-

τέρα θέσις τῆς Ἑλλάδος ἐξήπτε τὴν συγκίνησιν τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ καὶ ἐπέτεινε τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ὁρμὴν. Τότε δύο γεγονότα παρεμβληθέντα ἠλλοίωσαν τὴν διπλωματικὴν κατάστασιν. Ἡ Ἀγγλία ἀποσχοῦσα τῆς ἐν Πετροπόλει συνδιασκέψεως δὲν ἐγκατέλειψε καὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ ἐπέτρεψε νὰ δέχεται ἡ νῆσος Κάλαμος τοὺς Ἑλληνας πρόσφυγας. Ταῦτα δέ, ὡς καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐνέργεια τῶν Ἀγγλων φιλελλήνων καὶ ἰδίως τοῦ λόρδου Βύρωνος, ὡς καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ δ' ἀπραγμάτευσις τοῦ ἑλληνικοῦ δανείου, ὑπέτρεφον ἰσχυρῶς τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὅτε δ' Ἰμθρότμ προήλασε μέχρι τοῦ Ναυπλίου καὶ οἱ καρτερικώτεροι τῶν Ἑλλήνων ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των, οἱ Ἑλληνες τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, δι' ἀναφορᾶς, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν οἱ περισσότεροι τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπέβαλον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Κάνιγγ ἐδωσεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, ὁ ὁποῖος ἐκόμισε τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ Λονδίνον. Ἄλλ' ἔμως συγχρόνως ἠὲ χαριστήθη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνατολικῆς του πολιτικῆς, ἡ ὁποία προέβλεπε ταχεῖαν τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος. Ἀπέτρεψε λοιπὸν τοὺς Ἑλληνας νὰ προσφύγουν εἰς ἄλλην τινὰ Δύναμιν καὶ ἐπεφυλάχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν μεσολαβήσεως μεταξὺ Πύλης καὶ Ἑλλήνων. Τὸ δεῦτερον γεγονὸς εἶναι ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1825 αἰφνίδιος θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀδελφοῦ του **Νικολάου**, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπηρεάζετο, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος, ὑπὸ τοῦ Μέττερνιχ. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ Κάνιγγ ἐπεμψεν ἰδιαίτερον ἀπεσταλμένον, τὸν δοῦκα **Οὐελιγκιῶνα**, παρὰ τῷ νέῳ αὐτοκράτορι, ὅπως προτείνῃ εἰς αὐτὸν τὴν διὰ κοινῆς συμπράξεως Ἀγγλίας καὶ Ῥωσίας εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὅντως δὲ οὗτος κατώρθωσε νὰ υπογραφῇ τὴν **23ην Μαρτίου 1826** μυστικῶς πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποῖου Ῥωσία καὶ Ἀγγλία ὑπεχρεοῦντο νὰ μεσολαβήσουν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πρὸς ἔδρυσιν κράτους ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκτοτε Ῥωσία καὶ Ἀγγλία ἤρχισαν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ πιέξουν τὴν Τουρκίαν πρὸς ἀποδοχὴν τῆς μεσολαβήσεώς των, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐνεργοῦν ὅπως προσχωρήσουν εἰς τὸ πρωτόκολλον καὶ ἄλλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία. Ἡ ἐπίσημος μοναρχικὴ Γαλλία μέχρι τοῦ-

Θε εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἠκολούθει τὴν Αὐστρίαν εἰς τὰς προσπαθείας τῆς, ὅπως προλάβῃ ῥωσοτουρκικὸν πόλεμον. Τὰ μεγάλα δὲ συμφέροντα, τὰ ὅποια εἶχεν αὕτη μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἐλῆ τῆς Αἰγύπτου ἔκαμνον αὐτὴν νὰ ἀκολουθῇ μᾶλλον φιλότουρκον πολιτικὴν. Ἐν ᾧ δὲ πολλοὶ Γάλλοι ἀναιεμείγνουσιν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος τὸ αἷμα των μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, Γάλλος δὲ ὑπῆρξεν ὁ μόνος σπουδαῖος τοῦ ἑλλ. τακτικοῦ στρατοῦ ἰδρυτῆς καὶ ὁδηγός, ὁ ἀοίδιμος στρατηγὸς Φαβιέρος, συγχρόνως πολυάριθμοι Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν ναυτικὸν καὶ πεζικὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραῖμ ὠδήγουν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὁ φιλελληνισμὸς τῆς δημοσίας γνώμης παρέσυρε καὶ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ προστεθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ῥωσίας.

Ὅτω Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσία υπέγραψαν ἐν Λονδίῳ τὴν 24 Ἰουνίου 1827 συνθήκην, εἰς τὴν ὅποιαν ἐπανελαμβάνοντο τὰ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς Πετρούπολεως, ὠρίζετο δὲ προσέτι ὅτι ἔπρεπε παρ' ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν νὰ ἀπαιτηθῇ ἀνακωχή. Εἰς τὴν συνθήκην δὲν ὠρίζετο, τί θὰ ἐπραττον, ἐν ἣ περιπτώσει ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχετο τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν. Ἦτο φανερὸν ὅμως ὅτι θὰ ἐπεβάλλετο ἡ ἀνακωχή διὰ τῆς βίας, καὶ ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα ἐδόθησαν ὁδηγίαι εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀνακωχὴν ναύαρχους τῶν τριῶν δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐνισχύθησαν ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Κοδριγκτώνα** εὐρισκόμενος εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα ἀγγλικὸς καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Δερινγὺν** γαλλικὸς στόλος διὰ νέων πλοίων, παρηγγέθη δὲ νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ὁ ῥωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Χεΐδεν**.

Ὅντως εἰς τὰ διαβήματα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων, ἵνα πείσουν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ δεχθῇ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου ὁ σουλτάνος ἐδείχθη ἀνένδοτος. Ὁ Μεχμουτ Β' ἐπαρθείς ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπιτυχιῶν τοῦ Ρεσίτ οὐδεμίαν ἐδέχετο πρότασιν ἀναφερομένην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὅσαύτως ματαίᾳ ἀπέβη ἡ ἀπόπειρα νὰ πείσουν τὸν Μεχμέτ νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ὄχι μόνον τὴν πρότασιν ταύτην ἀπέρριψεν, ἀλλὰ καὶ ἔστειλε νέον μέγαν στόλον εἰς τὸν Ἰμβραῖμ.

Ἡ ἐν Ναυαρίῳ ναυμαχία. Τὴν εἰς Πελοπόννησον ἀπόδασιν τῶν νέων αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων δὲν ἐπρόφθασαν οἱ ναύαρχοι νὰ ἐμποδίσουν. Ὅταν ὁ Κόδριγκτων (31 Αὐγούστ.) ἔφθασεν εἰς τὴν δυτι-

κὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ταῦτα εἶχον ἀποβιβασθῆ, ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐξ 127 πλοίων συγκεντρωμένους εἰς τὸ Ναυαρίνον ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκπλεύσῃ κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὑδρας. Ὁ Κόδριγκτων ἠμπόδισε τότε αὐτὸν νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰμβραῖμ τὸ περιεχόμενον τῆς Λονδινεῖου συνθήκης. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν καὶ ὁ γαλλικὸς στόλος. Ἐν συνεντεύξει δὲ μὲ τὸν Ἰμβραῖμ ἀμφότεροι οἱ ναύαρχοι ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν νὰ ἀπόσχῃ πάσης ἐπιχειρήσεως, μέχρις οὗ λάβῃ ὁδηγίαν καὶ οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τοῦτο ὁ μὲν Δεριγνὸ ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους, ὁ δὲ Κόδριγκτων εἰς Ζάκυνθον. Ἐκ τῆς τροπῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Αὐγούστου, τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀφυπνισθῆ ἰσχυρῶς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀποδεχθῆ τὴν ἀνακωχήν. Ἐπειδὴ ἕμως ἡ Πύλη δὲν εἶχεν ἀποδεχθῆ αὐτήν, οὗτοι ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν ἕνεκα τῆς ἐπιχειρήσεως διακανονίσεως τῶν ὀρίων τοῦ κράτους των νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπεκτείνουσι τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγάλην ἔκτασιν. Προσεπάθησαν νὰ πέμψουσι στρατεύματα εἰς Κρήτην, νὰ ἐξεγείρουσι ἐπανάστασιν εἰς Θεσσαλίαν καὶ νὰ κάμουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Χίον ὑπὸ τὸν Φαβιέρων. Ἡ προσοχὴ των ἕμως κυρίως ἐστράφη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τζῶριτζ μὲ 1400 ἄνδρας ὤρμησεν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ παραλιακῶς εἰς αὐτήν. Ὁ δὲ Κόχραν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου προσέβαλε τὸ Μεσολόγγιον. Καὶ ὁ μὲν Κόχραν ἀποτυχῶν ἀπέπλευσεν. Ὁ Ἄστιγξ ἕμως μὲ τὴν «Καρτερίαν» καὶ 5 ἄλλα πλοῖα διαβὰς τὸν πορθμὸν τοῦ Ἰίου κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης τουρκικὸν στολίσκον ἐξ 7 μεγάλων πλοίων εὐρισκομένων ἐκεῖ.

Τοῦτο ἔκαμε τὸν Ἰμβραῖμ ἐξω φρενῶν καὶ παρὰ τὰς μετὰ τῶν ναυάρχων συμφωνίας ἐκπλέει μὲ μοῖραν τοῦ θηωμανικοῦ στόλου ἐκ Πύλου διευθυνόμενος πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἄστιγγα. Ἄλλ' ὁ Κόδριγκτων ἰδὼν τοῦτο ἐκ Ζακύνθου ἐκπλέει μὲ δύο μόνον πλοῖα καὶ ἀναγκάζει τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ναυαρίνον. Ὁ Ἰμβραῖμ λυσοῦ ἦδη ἐξ ὀργῆς διὰ τὴν κατ' αὐτὸν μεροληπτικὴν στάσιν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὅτε λαμβάνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐντολήν νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀμέσως καταρτίζει τρία σώματα στρατοῦ καὶ ἐξαποστέλλει αὐτὰ εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, ἵνα ἐρημώσουν τὴν χώραν. Οἰκίαι καὶ συγκομιδαὶ παρεδόθησαν εἰς τὰς φλό-

γας, αἱ ἄμπελοι ἐξερριζώθησαν, 60 δὲ χιλ. συκεῶν καὶ 25 χιλ. ἐλαιῶν κατεκόπησαν σύρριζα.

Ἐ τῇ μεταξὺ ὁ Κόδριγκτων εἶχεν ἐνωθῆ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Ζάκυνθον μὲ τὸν γαλλικὸν καὶ τὸν καταπλεύσαντα ῥωσικὸν στόλον. Οἱ ναύαρχοι συνεφώνησαν ὅτι δὲν ἔπρεπε περισσότερον νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κακοπιστίαν τοῦ Ἰμβραῖμ. Ἄλλως τε ὁ ἐπικείμενος χειμὼν καθίστα εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν δουτικῶν παραλιῶν τῆς Πελοποννήσου. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ πιέσουν αὐτὸν καὶ διηύθυναν τοὺς στόλους των εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἐν τῇ μεταξὺ δὲ ἀπέστειλαν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἰμβραῖμ ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ μὲν στόλος τοῦ ἀποπλεύσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, αὐτὸς δὲ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὁ Ἰμβραῖμ ἀκριβῶς διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν μετὰ τῶν φράγκων ἐπικαιωνίαν εἶχεν ἀπέλθει τὴν προτεραίαν εἰς Πύργον. Οἱ ναύαρχοι ἐπομένως εἰσέπλευσαν τὴν 8 Ὀκτωβρίου μεθ' ἔλου τοῦ στόλου (27 πολεμικῶν πλοίων) εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, ἵνα μὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς των, ἐπαναλάβουν τὰς προτάσεις των, ἀλλὰ καὶ ἀποφασισμένοι πρὸς μάχην. Δὲν εἶχον προφθάσει ἄκρῃ οἱ στόλοι τῶν συμμάχων νὰ τακτοποιηθοῦν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὅτε οἱ Τούρκοι πεπειθότες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στόλου των συγκειμένου ἐξ 82 πολεμικῶν πλοίων ἔδωσαν ἀφορμὴν πρὸς ἔναρξιν τῆς μάχης πυροβολήσαντες ἐναντίον ἀγγλικῆς λέμβου. Ὁ Κόδριγκτων ἔδωσε τότε τὸ σύνθημα τῆς μάχης καὶ ἐντὸς 4 ὥρων ἐκ τῶν 120 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου δὲν ὑπελείποντο παρὰ 20 μόνον μικρὰ πλοῖα.

Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου τοῦ ὁ Ἰμβραῖμ ἠρνήθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ στόλαρχοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξαναγκάσουν αὐτὸν ἀφῆκαν τὴν περὶ Ναυαρίνον θάλασσαν. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἐπισκευάσας τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῶν πλοίων τοῦ ἐπεβίθασε ἐπ' αὐτῶν τοὺς τραυματίας, πολλὰς τουρκικὰς οἰκογενείας καὶ δυστυχῶς 2 χιλ. Ἑλλήνας αἰχμαλώτους, καὶ τὰ ἐπεμφεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἀποτελέσματα τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας. Ἡ εἰδησις τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ἐξήγγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν φιλελλήνων, καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις Ῥωσίας καὶ Γαλλίας. Μόνον εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ἔκαμε δυσάρεστον ἐντύπωσιν. Εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ αἰφνιδίως ὁ Κάνιγγ, οἱ

δὲ διάδοχοί του ἐνόμισαν ὅτι ἡ μεγάλη ἐξασθένεισις τῆς Τουρκίας ὠφέλει μόνον τὴν Ῥωσίαν. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου καὶ δὲν ἐπέφερον ἢ ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου τὰ ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενα ταχέα καὶ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ γεγονός ἐπροξένησε φοβερὰν αἰσθησιν εἰς τὸν Μαχμούτ Β', ἀλλ' ὅμως ἔμεινεν, ὡς καὶ πρὶν, ἰσχυρογνώμων καὶ ἐπίμονος. Προέδρακεν εἰς τὰς δυνάμεις ἀξιῶσεις πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ γενομένου εἰς αὐτὸν ἐν Ναυαρίνῳ ἀδικήματος, καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτῶν νὰ ἀπόσχουν τοῦ λοιποῦ πάσης εἰς τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα ἀναμείξεως. Οἱ πρέσβεις τῶν δυνάμεων ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς διπλωματικὴν ῥῆξιν πρὸς τὴν Πύλγην καὶ ἀφήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν μετέβησαν εἰς Κέρκυραν, ἵνα ἐντεῦθεν εὐρίσκωνται εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἡ Πύλη προέβη εἰς βίαια μέτρα κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαίων, πολλοὺς ἐκ τῶν ἑσποίων καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς πόλεως, ἐξέδωκε δὲ προκήρυξιν πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἀναρριπίζουσα τὸν ἠρησκευτικὸν φανατισμὸν αὐτοῦ ἐκάλει τοὺς πιστοὺς εἰς τὰ ὄπλα κατὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Ῥωσίας, τῆς αἰωνίας ἐχθρᾶς τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰσλάμ.

Κατόπιν τούτων ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐκήρυξε τὸν ἀπὸ τοῦ 1821 ἀπειλούμενον πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τὴν **25ην Ἀπριλίου 1828** τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα διέβησαν τὸν Προσθον. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ ἀποκλείσουν διὰ τῶν στόλων των ἠνωμένων μετὰ τοῦ Ῥωσικοῦ τὰ παράλια, ἵνα περιορίσουν τὰς κατὰ θάλασσαν ἐνεργείας τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Προσθέτως δὲ ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον πρὸς ἐκδίωξιν ἐξ αὐτῆς τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ὁ Καποδίστριας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Καποδίστριας, ἀφ' οὗτο τοῦ 1822 ἀπεχώρησε τῆς Ῥωσικῆς ὑπηρεσίας, μετέβη εἰς Ἑλβετίαν, ὅπου δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὡς ἰδιώτης ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐντεῦθεν, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐκλογὴν του ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς Πετρούπολεως ἐπεσκέφθη τὰς ἀλλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἵνα ἀντιληφθῆ τὰς διαθέσεις των ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 6ην δὲ Ἰανουαρίου 1828 κατέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ συνοδευομένου καὶ ὑπὸ ἐνὸς Ῥωσικοῦ καὶ ἐνὸς γαλλικοῦ εἰς Ναύπλιον. Τὴν ἐπομένην ὑπὸ τὰς ἀνευφημίας τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς ἐκ τῶν φρουρίων ῥιπτομένους κανονισμοὺς ἀπεβιάζετο εἰς τὴν ξηράν, ἐν ᾗ συγχρόνως τὰ ξένα πολεμικὰ διὰ πρώτην φοράν

ὑψωνον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἐχαιρέτων τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν συνήθων κανονισμοῦν. Τοῦτο ἀπετέλει τὴν πρώτην ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ὑπὸ τῶν συμμάχων δυνάμεων. Ἐκ Ναυπλίου, ἀφ' οὗ συνδιήλλαξε τοὺς ἐνταῦθα ἐρίζοντας ὀπλαρχηγούς, ὁ κυβερνήτης ἐπλευσεν εἰς Αἴγιναν, καὶ παρέλαβε παρὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ὁ ἀνὴρ ἤρχισε τὸ δεινὸν ἔργον τῆς ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς φρικώδους θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο.

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἐρημωμένη. Ἡ Πελοπόννησος ὡσαύτως κατεστραμμένη εὕρισκετο κατὰ τὰ δύο τρίτα εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ νῆσοι εὕρισκοντο εἰς φοβερὰν πενίαν. Ὁ λαὸς ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀποζῶν καὶ ἰδίως οἱ γεωργοὶ ἦσαν εἰς ἀπόγνωσιν. Αἱ πολιτικαὶ μερίδες διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ κατεῖχοντο ὑπὸ ἀγρίας πλεονεξίας καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἤριζον πρὸς ἀλλήλους σφοδρῶς. Τὰ ἦθη τοῦ λαοῦ ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγρίου πολέμου, τῆς ἀπορίας, καὶ τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ληστείας ἦσαν ἐξαγριωμένα, πανταχοῦ δὲ ἐδασίλευεν αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία. Τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν. Αἱ μόναι πρόσοδοι αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἐκ τῶν τελωνείων τοῦ Ναυπλίου καὶ ὁ ἐκ τῶν νήσων φόρος τῆς δεκάτης. Τοῦναντίον αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν πολλαὶ καὶ ποικίλαι, 30 δὲ ἕως 40 χιλ. παληκάρια καὶ ναῦται ἐστεροῦντο ἄρτου.

Καὶ ὅμως ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ στηριζόμενος μόνον ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀξιώματος, ἐπὶ τῆς ἡμιτελοῦς προστασίας τῶν συμμάχων καὶ ἐπὶ τῆς μακρᾶς του πολιτικῆς πείρας δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ὅντως ὁ Καποδίστριας ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος, ὅπως σώσῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν. Ἐνεφορεῖτο φιλοπατρίας ἑλληνικῆς καὶ κατεῖχεν ἐν μεγίστῃ βαθμῇ τὴν τέχνην τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός. Ἐνεκα τῆς μέχρι τούδε ἀποχῆς του ἀπὸ τῶν κομματικῶν ταρχῶν τῆς χώρας δὲν εἶχε κατατριβῆ ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ὅπως οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτὸς τούτου ἦτο ἐπιχαρὶς καὶ ἀξιοπρεπῆς εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους, καὶ συμμορφούμενος πρὸς τὴν ὕλικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ ἐξῆ βίον ἀπλοῦστατον καὶ ἐγκρατέστατον. Ἦτο φειδωλός, ἀλλὰ καὶ ἐλεήμων καὶ ἀφιλοκερδέστατος, ἐργατικὸς δὲ εἰς τὸ ἔπακρον καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἐνεκα ὧν τούτων τῶν προσόντων ἐπεβλήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τε τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς καὶ

ἰδίως προσεῖλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ, ἢ ὁποία καὶ παρέμεινε διαρκής.

Ἄλλ' ὅμως ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ ἔστερεῖτο προσόντων τινῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε. Πρῶτον δὲν εἶχε προσόντα στρατιωτικά, τὸ ὁποῖον δι' ἔκεινον τὸν χρόνον ἦτο ἀπαραίτητον. Ἔπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀριστοκρατικῆς του ἐν Ἑπτανήσῳ ἀνατροφῆς καὶ τῆς μακρᾶς ἐν Ῥωσίᾳ διαμονῆς του εἶχε πνεῦμα ἀπολυταρχικόν. Ἡ συνείδησις δὲ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς του καὶ τῆς ἐργατικότητός του ἐπέτεινε τὴν τοιαύτην τάσιν του. Ἐνεκα τούτου ἐξήρτησε τὰ πάντα ἐξ ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ κυρίως δι' οὐδένα κλάδον τῆς διοικήσεως ἦτο προπαρασκευασμένος. Δὲν κατενόησεν ὅτι ἦτο πολὺ ἐπικίνδυνον σφάλμα νὰ θέλῃ νὰ ἀποστερήσῃ τοὺς Ἑλληνας συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν λησμονῶν ὅτι μέχρι τῆς ναυμαχίας τοῦ Νκουαρίνου ἢ ἀνδρία καὶ ἢ ἐθελουσία τῶν νησιωτῶν, ἢ πολεμικὴ ἰκανότης τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν παληκαρίων, καὶ πρὸ πάντων ἢ ἀξιοθαύμαστος καρτερία καὶ εὐστάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν προκρίτων του εἶχον βαστάσει ἐπὶ 7 ἔτη τὸ φοβερὸν βᾶρος τοῦ ἀγῶνος. Ἐγκαθίδρυσε λοιπὸν συγκεκαλυμμένην τυραννίδα.

Ἐν πρώτοις ἠνάγκασε διὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἀναχωρήσεώς του τὴν βουλὴν νὰ παραιτηθῇ. Ἄντ' αὐτῆς δὲ κατήρτισεν ἐν συμβουλευτικῶν σῶμα ἐξ 27 μελῶν ὀνομασθὲν **Πανελλήνιον**, τὸ ὁποῖον διηγεῖτο εἰς τρεῖς ἐπιτροπείας, διοικητικὴν, οἰκονομικὴν καὶ δικαστικὴν, ὑπὸ τοὺς προκρίτους Ζαΐτην, Γ. Κουντουριώτην καὶ Πετρόμπεην. Τὴν κυριωτάτην δ' ἐξουσίαν συνεκέντρωσεν εἰς τὴν περὶ αὐτὸν κυβέρνησιν τὴν λεγομένην **Γενικὴν Γραμματεῖαν**, τῆς ὁποίας τὴν προεδρίαν ἀνέθεκεν εἰς τὸν **Σπ. Τρικούπη**.

Τὴν διοργανώσιν τοῦ κράτους ἤρχισεν ἀπὸ τῶν οἰκονομικῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ἀμηχανία τοῦ κυβερνήτου ἦτο μεγάλη. Πρὸς θεραπείαν αὐτῆς ὁ Καποδίστριας ἔδρυσεν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ἣτις ἐξέδωσε χαρτονομίσματα. Ἄλλ' ἢ Τράπεζα δὲν ἠδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀμηχανίαν, διότι ταχέως ἀπώλεσε τὴν πίστιν αὐτῆς, ἀφ' οὗ τὰ χρήματα αὐτῆς μετεχειρίζετο ὁ Καποδίστριας διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς. Ἐκοψε προσέτι ὀλίγα ἀργυρᾶ νομίσματα κληθέντα φοίνικας καὶ πρὸ πάντων χαλκᾶ ἐκ τῶν τηλεβόλων τῶν τουρκικῶν λαφύρων. Ἡ οἰκονομικὴ ἀμηχανία τοῦ κυβερνήτου ἐθεραπεύθη ὅπως δῆποτε μόνον, ἔταν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1828 Γαλλία καὶ Ῥωσία ἤρχισαν νὰ ἀποστέλλουν μνημιαίας χρηματικὰς βοηθείας. Ἄλλ' οὔτε καλὴ διαρρῦθμις τοῦ ἐν Ἑλ-

λάδι φορολογικοῦ συστήματος κατωρθώθη ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου. Ἐφ' ἐνὸς οὗτος ἦτο ἄπειρος εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἄφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς πενίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῆ ἢ εἰς εἶδος ἐπικρατοῦσα ἐπὶ τουρκοκρατίας φορολογία.

Καὶ εἰς τὰς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας τοῦ ὀ Καποδιστρίου ἕνεκα τῆς περὶ αὐτὰ ἀπειρίας του περιέπεσε εἰς σπουδαῖα σφάλματα. Προσείλκυσε μὲν εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς τῶν ὀνομαστῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν, ὡς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν, τὸν Κανάρην, ἀλλὰ καὶ δυσηρέστησεν ἄλλους ἰδίως τὸν Φαβιέρον, ὁ ὀποῖος ἠμαγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς ἑλληνικῆς ὑπηρεσίας. Ἦλθεν ἐπίσης εἰς διάστασιν μὲ τοὺς προκρίτους τῆς Ἰθάρας, καὶ ἀπέτυχε θελήσας νὰ εἰσπαύσῃ τύπους εὐρωπαϊκοὺς εἰς τὰς φάλαγγας τῶν παληκαριῶν.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τὴν διοίκησιν διέπραξε μέγα σφάλμα ἐξασθενίσας τὸ ἔκπαλαι ὑπάρχον κοινοτικὸν σύστημα καὶ εἰσαγαγὼν τὴν διοικητικὴν συγκέντρωσιν διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς ἐπαρχίας. Ἐπροκάλεσε δὲ μεγάλας δυσχερεσίας διὰ τὴν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις προτίμησιν τῶν Ἰονίων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀδελφῶν του Βιάρου καὶ Αὐγουστίνου, οἵτινες οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον.

Ἄλλ' ὅμως ἐν ἀρχῇ τὰ ἀτοπήματα τοῦ Καποδιστρίου δὲν κατέστησαν καταφανῆ. Ἐν ἀρχῇ ἐνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἢ καλοκἀγαθος ἐργατικότης αὐτοῦ, ἢ κτίσις τοῦ προαστείου τοῦ Ναυπλίου Προνοίας, ἕνα χρησιμεύσῃ ὡς ἄσυλον πλῆθους φυγάδων, χηρῶν καὶ παιδιῶν, ἢ ἱδρυσις προτύπων σχολείων ἐπαγγελματικῶν πρὸς μόρφωσιν ἱερέων, γεωργῶν, στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν, καὶ πρὸ πάντων ἢ ἀναγνώρισις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν δυνάμειν διὰ τῆς εἰς τὸ Ναύπλιον ἀρτίξεως ἀντιπροσώπων αὐτῶν, καὶ ἢ κατὰ μικρὸν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπαλλαγὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Τὸ κυριώτερον ὄντως ἔργον, εἰς τὸ ὀποῖον ἐστράφη ἢ προσοχὴ τοῦ Καποδιστρίου, ἦτο ἢ ἐπέκτασις τῶν ὀρίων τῶν ἐπαναστατημένων μερῶν. Πρῶτον κατενόει ὀτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος θὰ εἶχε μεγίστην ἐπίδρασιν. Ἐπειτα ἢ τότε γενομένη ἐκρηγξις τοῦ ῤωσοτουρκικοῦ πολέμου παρεῖχεν εἰς τὸν Καποδιστριαν τὴν ἐλπίδα, ὀτι βογηθῶν τὴν ῤωσίαν δι' ἀντιπερισπασμοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρυσθῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα πολλὴν ὀφέλειαν.

Και αὐτὴ μὲν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Χίον ἐκστρατεύεται, αὐτὴ δὲ εἰχον ἀρχίσει πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπέτυχον. Ἔστρεψε λοιπὸν δὴν του τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν εὐρίσκειτο ἤδη ὁ Τζώρτζ ἐνεργῶν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνταῦθα συνέβη καὶ τὸ δυστύχημα νὰ πληγωθῆ ἠθανασίμως εἰς τινα ἀποτυχοῦσαν προσβολὴν ὁ χρηστότατος καὶ ἐξ ὧν τῶν φιλελλήνων ὠφελιμώτατος καταστάς εἰς τοὺς Ἕλληνας Ἀγγλος φιλέλλην Ἀστιγξ. Διὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐσχημάτισεν ὁ Καποδίστριας στρατόπεδον ἐξ 8 χιλ. ἀνδρῶν μεταξὺ Μεγάρων καὶ Ἐλευσίνος ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην. Καὶ ὁ Τζώρτζ ὁμοῦ καὶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἐτόλμησαν εὐθὺς νὰ προελάσουν πρὸς βορρᾶν, διότι ἐφοβοῦντο, μὴ ὁ Ἰμβρατὺ ἐκ Πελοποννήσου ἐπιτεθῆ κατ' αὐτῶν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Εὐτυχῶς ἐν τῇ μεταξὺ ἀπεφασίσθη ἡ γαλλικὴ ἐκστρατεία εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κόδριγκτων, ἵνα ματαιώσῃ τὸν εὐκολὸν θρίαμβον τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ συνῆψε μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ συνθήκην περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ στρατοῦ του. Ὅταν λοιπὸν τὴν 18ην Αὐγούστου ὁ γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν μὲ 14 χιλ. πεζοὺς καὶ 400 ἵππους ἀπεβιβάσθη εἰς Πελοπόννησον, ὁ Ἰμβρατὺ ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ προθύμως ἐγκατέλιπε τὴν Πελοπόννησον. Τότε ὁ στρατηγὸς Μαιζὼν ἐξεπέδρησε τὰ εἰς τὰς ἰδίας των δυνάμεις ἐγκαταλειφθέντα φρούρια τῆς Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου, Πατρῶν καὶ Ῥίου.

Ἡ ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπαλλαγὴ τῆς Πελοποννήσου ἔδωσε ζωὴν εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Καποδιστριαῦ. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ στρατηγὸς Τζώρτζ προήλασε πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἄρτης καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐκυρίευσε τὴν Βόνιτζαν. Μετ' ὀλίγον ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ναύπακτος, τὸ Μεσολόγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν. Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐκυρίευσε τὰ Σάλωνα καὶ ἐπολιορκήσε τὰς Θήβας. Τέλος δὲ συνῆψε παρὰ τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας τὴν 12 7)δρίου 1829 τὴν τελευταίαν μάχην Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Κατὰ ταύτην οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες συνωμολόγησαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐκκενώσουν δὴν τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ περαιτέρω τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐξηρητήθη ἐκ τῆς διπλωματίας.

Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀγγλία, ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία καὶ μετὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ ῥωσοτουρκικοῦ πολέ-

μου δὲν ἔπαυσαν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπρεπε νὰ καθορισθοῦν τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καὶ αἱ πολιτικαὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 10ης Μαρτίου 1829. Κατὰ τοῦτο ὡς γραμμὴ τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους ἀπεφασίζετο ἡ διήκουσα ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου. Περιελαμβάνετο δὲ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἡ Εὐβοία, αἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον παρακείμεναι νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες. Ὁρίζετο τέλος ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἐμελλε νὰ καταστῇ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας κληρονομικὴ μοναρχία μὲ χριστιανὸν ἡγεμόνα ἐκλεχθησόμενον ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων ἐκτὸς τῶν βασιλευμένων αἰκῶν αὐτῶν τῇ συναινέσει τοῦ σουλτάνου.

Ἡ τοιαύτη διευθέτησις δυσηρέστησε καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες βεβήως ἔφερον ὅτι ἀπεκλείετο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη. Ὁ δὲ σουλτάνος ἐδέχετο νὰ παραχωρήσῃ μόνον τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων. Καὶ διεμαρτυρήθη μὲν ἡ Καποδίστριας. Ἰδίως ὅμως ἐματαιώσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου ἡ ἄρνησις τῆς Πύλης.

Εὐτυχῶς κατ' Αὐγουστον ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἐθραύσθη ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Οἱ Ῥῶσοι μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου (Ἀπρίλιος 1828) κατέλαβον τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, μέχρι δὲ τοῦ Ἰουνίου 1828 διεπέρασαν τὸν Δούναβιν. Ἀλλὰ προσέκρουσαν πρὸ τῆς Σιλιστρίας, καὶ ἀσθένειαί τοὺς ἐδεκάτισαν εἰς τρόπον ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθουν καὶ πάλιν τὸν Δούναβιν. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἐπανελήφθησαν μὲ ζωηρότητα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1829. Καταλαβόντες τὴν Σιλιστριαν (30 Ἰουνίου 1829), διήλθον τὸν Αἶμον παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ ὁδὸς πλέον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ἀνοικτὴ. Ὁ σουλτάνος ἐζήτησεν εἰρήνην.

Ἡ Ῥωσία ἐπέβαλεν εἰς τὸν σουλτάνον τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἣτις περιελάμβανε καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10 Μαρτίου. Ἡ ἦττα τῆς Τουρκίας ὅμως ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἔσχε καὶ ἄλλο σπουδαῖον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτέλεσμα. Ὁ δοῦξ *Οὐέλινγκτων* ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε ἠκολούθει μᾶλλον φιλότουρκον πολιτικὴν, ἤδη ἐγκατέλειπε τὴν ἰδέαν τῆς ὑποτελείας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπέβη ὑπέρμαχος τῆς ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἐπίστευσε ὅτι ἐπέκειτο τὸ τέλος τῆ ἡ παντελῆς ἐξάρτησις τῆς Τουρ-

κίας ἐκ τῆς Ρωσίας, καὶ πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ κράτους ἑλληνικοῦ ἢ τοῦλάχιστον νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν διαδοχὴν αὐτῆς. Μόλις ὅμως μετ' ὀλίγον ἡ Τουρκία ἔδειξε σημεῖα ζωῆς πολιτικῆς καὶ ὑπάρξεως ἀνεξαρτήτου, ἐσχημάτισε τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ἑλλάς πρέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ περιορισθῇ εἰς ἕσον τὸ δυνατόν μικρότερα ἔθρια, ἵνα μὴ καταστῇ ὑπὲρ τὸ δέον ἰσχυρὰ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποτελέσῃ κράτος ἀνεξάρτητον ἵνα μὴ ἀποβῇ ὄργανον ῥωσικόν, ὡς αἱ παραδουνάβειοι ἐπαρχίαι. Εἰργάσθη λοιπὸν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως κράτους μικροῦ μὲν ἀλλ' ἀνεξαρτήτου, καὶ κατώρθωσε νὰ υπογραφῇ ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων τὴν 3 Φεβρουαρίου 1830 νέον πρωτόκολλον. Δι' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ Ἑλλάς καταστῇ κράτος ἀνεξάρτητον κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ μονάρχου μὴ ἀνήκοντος εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους τῆς Ἀγγλίας Γαλλίας καὶ Ῥωσίας. Ἀλλὰ συγχρόνως τὰ πρὸς βορρᾶν ἔθρια αὐτῆς περιωρίσθησαν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ πρὸς Α. καὶ τῶν τοῦ Ἀχελῷου πρὸς Δ. Ἀφίνετο δηλαδὴ εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ Ἀκαρνανία καὶ μέρος τῆς Αἰτωλίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι τόσον εἶχον συνεισφέρει εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ προσέτι τὸ σιενὸν τοῦ Μακρονόρου, αἱ Θερμοπύλαι αὐταὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ περιελαμβάνοντο μὲν εἰς τὰ τοιαῦτα σύνορα αἱ βόρειοι Σποράδες, ἡ Σκύρος καὶ αἱ Κυκλάδες, ἀλλ' ἀπεκλείοντο ἡ Κρήτη καὶ Σάμος. Ὡς ἡγεμόνα δὲ τοῦ νέου κράτους αἱ δυνάμεις προέτειναν τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον, τὸν κατόπιν βασιλέα τοῦ Βελγίου. Ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐξαίρετος. Ὁ Λεοπόλδος ἦτο 40τούτης καὶ εἶχε μεγάλας πολιτικὰς ἀρετάς. Πρὸ πολλοῦ εἶχε βολιδοσκοπηθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν θὰ ἐδέχετο τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν, καὶ οὗτος εἶχε στείλει ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως μελετήσῃ τὰ κατ' αὐτήν. Διὰ τοῦτο δὲ οὗτος καὶ ἐδέχθη ἀμέσως τὴν ἐκλογὴν.

Ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς ἠρνήθη νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὰ ἐν Λονδίῳ ἀποφασισθέντα. Κατόπιν ὅμως θέλουσα νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας, ὃ ὅποιος μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως μεγαλοφρόνως ἐδώρησεν εἰς αὐτὴν σπουδαῖον μέρος τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἀπεδέχθη κατ' Ἀπρίλιον τὰ ἀποφασισθέντα. Οὕτω τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐφάνετο ὅτι εἶχε λυθῆ. Καὶ ὅμως τοῦτο ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἔτι ἐκρεμές ἕνεκα τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων.

Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Καποδιστριαί.

Δολοφονία αὐτοῦ. Ὁ κυβερνήτης μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔμελλε νὰ καλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἄλλ' ἄφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ ἀπολυταρχικοῦ του πνεύματος, ἄφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀνωμαλίας τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι ἀνέβαλλε τὴν σύγκλησιν αὐτῆς. Μόλις δὲ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10 Μαρτίου ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τοῦτο. Ἦδη ἡ ἀνάγκη τῆς συγκλήσεως ἦτο ἐπιτακτικὴ, ἵνα ὁ Καποδίστριας ἀρυσθῆ ἐξ αὐτῆς δυνάμει νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὸν ἀποφασισθέντα καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁ Καποδίστριας τὴν πλειοψηφίαν τῆς συνελεύσεως δὲν ἠμέλησε πᾶν δυνατὸν μέσον. Καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἢ συνεληθούσα τὴν 11 Ἰουλίου 1829 εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον τοῦ Ἄργους παρέσχε πλειοψηφίαν πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου. Ἡ συνέλευσις κατήρτισε γερούσιαν ἐξ 27 μελῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου μὲ λίαν περιωρισμένα δικαιώματα, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸ Πανελλήνιον, καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν Καποδίστριαν πλήρη ἐξουσίαν νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τῶν συμμάχων. Μόνον τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συμμάχων ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὴν ἢ συνέλευσις ὡς δικαιώμα τῆς, καὶ τοῦτο ἵνα ἢ ἐπιφύλαξις αὕτη χρησιμεύσῃ ὡς ὄπλον εἰς χεῖρας τοῦ κυβερνήτου.

Ὁ Καποδίστριας ἐφκίνητο ὅτι εὐρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του. Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀκριθῶς ἤρχισε νὰ κλονίζεται ἡ μεγάλη δύναμις αὐτοῦ. Αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Φεβρουαρίου 1830 πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου καθίστων μὲν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον, καὶ ἐξέλεξαν ὡς ἡγεμόνα αὐτῆς τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον, ἀλλὰ καὶ περιώρισαν τὰ σύνορα αὐτῆς. Ὁ Καποδίστριας τότε δι' ὑπομνήματός του πρὸς τὸν ἐκλεχθέντα ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος παρέστησεν εἰς αὐτόν, πόσον ὀλέθριος διὰ τὸ νέον κράτος ἦτο ὁ περιορισμὸς τῶν συνόρων καὶ ἰδίως ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, ὅτι ἡ ἀπώλεια αὐτῆς θὰ συνεταυτίζετο μὲ τὸ πρόσωπόν του καὶ ἐπομένως θὰ ἐγένενα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δυσαρρεσκείας ἐναντίον του, καὶ ἐν γένει ἐξωγράφισε τὴν κατάστασιν διὰ μελανῶν χρωμάτων. Ὁ Λεοπόλδος ἐκ τούτου ἤρχισεν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς συμπεριλήψεως τῆς Κρήτης. Ἄφ' οὗ δὲ αἱ ἐνέργειαι του προσέκρουσαν εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἀγγλίας παρητήθη τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου.

Ταῦτα γνωσθέντα ἐν Ἑλλάδι προὐκάλεσαν μεγάλην δυσαρρεσκείαν κατὰ τοῦ Καποδίστριας ὡς αἰτίου τῆς παρατήσεως τοῦ Λεοπόλδου, ἵνα

μείνη αὐτὸς διαρκῶς ὡς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπόνησε τὰς τάξεις τῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ ἀντιπολίτευσις συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν ἐμφορουμένων ὑπὸ πνεύματος ὑψίστης φιλοπατρίας, οἱ ὅποιοι ἀπεδοκίμαζον τὸ σύστημα τῆς συγκεχυμένης δικτατορίας τοῦ Καποδιστρίου. Ἄνδρες ὅποιοι ὁ Μιαούλης, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Τομπάζης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ἠρνήθησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὴν γερουσίαν. Αὐτὸς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἄλλ' ἰδίως προσέδωκεν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν μεγάλην δύναμιν ἢ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἐπιχειρηθεῖσα κατάλυσις ἀρχαίων τοπικῶν καὶ προσωπικῶν συμφερόντων καὶ προνομίων. Ἐνεκα ταύτης ἡ ἀντιπολίτευσις προσέλαβε δύο σπουδαῖα κέντρα τὴν Ὑδραν καὶ τὴν Μάνην.

Οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δυσηρεστήθησαν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ διὰ τὴν μὴ χρησιμοποίησιν τῶν πλοίων των ὡς ἐθνικοῦ στόλου καὶ διὰ τὴν μὴ ἱκανοποίησιν τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεών των. Καὶ δὲν ἀρκεῖ ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς φοβερὰν ἔνδειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπέεζοντο δεινῶς ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυβερνήτου Βιάρου, ὁ ὅποιος εἶχε διορισθῆ διοικητῆς τῶν δυτικῶν Σπάρδων καὶ ἀρχιναύαρχος.

Διὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου λόγους καὶ οἱ Μανιάται καὶ ἰδίως ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἦσαν πολὺ ἐρεθισμένοι ἐναντίου τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ οἶκος οὗτος, ἐκ τοῦ ὁποίου 60 μαχηταὶ ἔπεσαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, εἶχε συνεργήσει ζωηρότατα ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ γηραιὸς στρατηγὸς αὐτοῦ Πετρόμπεγης κατ' ἀρχὰς θερμότατος θιασώτης τοῦ κυβερνήτου συνεμορφώθη συνετῶς πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἢ ὅποια κατέλυε βραδέως τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν τοῦ οἴκου του. Ἄλλ' ὁ ἐξευτελιστικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον προσεφέρετο ὁ Καποδιστριας ἀπέναντι τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ οἴκου τούτου τοῦ εἰς παντελεῖ ἔνδειαν περιελθόντος καὶ ὁ διορισμὸς ὡς διοικητοῦ ἐν Μάνῃ Γενοβέλη τινός, ὁ ὅποιος εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεπε παρὰ εἰς τὸ νὰ καταπολεμῇ τὴν ἐπιρροὴν ἐν Μάνῃ τοῦ Πετρόμπεγῃ, κατέστησαν αὐτὸν ἀμείλικτον πολέμιον τοῦ κυβερνήτου.

Εἰς φανεράν ἐπανάστασιν ἐξεδηλώθη ἡ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντίδρασις κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Μάνην. Οἱ Μανιάται ἐστασίασαν κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ κυβερνήτης ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἄργει καὶ Ναυπλίῳ Μαυρομιχαλαίων ἐφυλάκισεν, ἄλλους δέ, μεταξύ τῶν ὁποίων

καὶ τὸν Πετρόμπεην, ἔθεσεν ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ὁ Πετρόμπεης, ἀφ' οὗ εἰς μάτην παρεκάλεσεν τὸν κυβερνήτην νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ μεταβῇ εἰς Μάνην πρὸς κατὰπαυσιν τῶν ταραχῶν ἐδραπέτευσεν ἐκ Ναυπλίου, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἤχθη εἰς Ναύπλιον καὶ ἐφυλακίσθη εἰς Ἴτο—Καλέ. Ἐκ τούτου οἱ Μανιάται· ἔγιναν μᾶλλον ἀνένδοτοι, πᾶσαι δὲ αἱ πρὸς καταπράυνσιν αὐτῶν ἀπόπειραι ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὴν Μάνην ἐνίσχυσε τότε καὶ ἡ ἀποστασία τῆς Ὑδρας. Τὸ ἀρχαῖον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν ἀτιθάσσων Ὑδραίων ναυτῶν καὶ ἡ ὑπερηφάνεια, τὴν ὁποίαν ἤσθάνοντο διὰ τὰς κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπηρεσίας των, ἔφεραν κατὰ μικρὸν τὴν μὲ τὸν Καποδιστριαν ἔριδα τὴν προελθούσαν ἐκ τῶν περὶ ἀποζημιώσεως ἀξιώσεών των εἰς φανεράν ῥῆξιν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας ἔγιναν τὸ ἔρεισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστηρίχθησαν ὅλαι αἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἀντιπολιτεῦσεις. Ἐκεῖ· συνεκεντρώθησαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὅλοι, ἔσοι· ἐξ ὧν δὴποτε ἀφορμῆς ἠγανάκτου ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου. Ὅλαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ Καποδιστρίου πρὸς συμβιβασμὸν ἀπέβησαν μάταιαι. Ἐπὶ τέλους οἱ Ὑδραῖοι ἀπεστάτησαν φανερά καὶ ἐγκατέστησαν ἰδίαν κυβέρνησιν τὴν ὀνομασθεῖσαν συνταγματικὴν Ἐπιτροπείαν. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπετιοῦται καὶ οἱ Φαριανοὶ καὶ ἡ νῆσος Σῦρος. Ὁ κυβερνήτης τότε παρεσκεύασε τὸν ἐν Πόρῳ εὐρισκόμενον στόλον συγκεῖμενον ἐκ τῆς φρεγάτας Ἑλλάδος δύο ἀτμοπλοίων καὶ τεσσάρων μικροτέρων πλοίων, ἵνα ὑπὸ τὸν Κανάρην, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν κυβερνήτην, ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σύρου. Οἱ Ὑδραῖοι μαθόντες τὸ σχέδιον τοῦ Καποδιστρίου ἀποστέλλουσι τὸν γηραιὸν ναύαρχον Μιαούλην μετὰ σμήνους ναυτῶν εἰς Πόρον, ἵνα διὰ ταχέος τολμήματος κυριεύσῃ τὸν στόλον. Πράγματι δὲ οὗτος κατορθώνει τὴν ἐπομένῃ νύκτι νὰ γίνῃ κύριος τοῦ ναυστάθμου καὶ τῶν πλοίων καὶ ὑψώνει ἐπὶ τῆς «Ἑλλάδος» τὴν σημαίαν του. Ἀπειληθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ φθάσαντος κατὰ διαταγὴν τοῦ Καποδιστρίου ῥώσου ναυάρχου Ρίκορδ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ εἰς ὅλα τὰ πλοῖα, ἵνα μὴ ὁ κυβερνήτης μεταχειρισθῇ ταῦτα ἐναντίον τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος. Μετὰ τοῦτο δὲ αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοὶ του διέφυγον ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ῥωσικῶν σφαιρῶν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἡ φρεγάτα Ἑλλάς καὶ ἡ κορβέτα Ὑδρα ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ὁ ναύσταθμος καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα ἐσώθησαν μετὰ κόπου.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Πόρου κατέστησε τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ Καποδιστρίου καὶ ἀντιπολιτεῦσεως ἀδιάλλακτον. Οἱ Ὑδραῖοι τώρα διὰ τῶν πλοίων των ἔχι· μόνον ἔφερον εἰς τὴν Μάνην ὄπλα καὶ ὕλικά πολέμου.

ἀλλὰ καὶ προσεπάθουν νὰ μεταδώσουν τὸ πῦρ τῆς ἀποστασίας εἰς ἄλλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ θέσις τοῦ Καποδιστρίου κατέστη προσέτι δύσκολος ἀπέναντι τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλων. Θέλων νὰ καταστείλῃ τὴν ἀποστασίαν μετεχειρίζετο τὸν Ῥῶσον ναύαρχον. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐθεώρουν τὸν Καποδίστριαν ὡς Ῥῶσον πράκτορα καὶ ὑπεστήριζον τοὺς ἀποστάτας, ἐφέροντο δὲ μετὰ ψυχρότητος πρὸς αὐτόν.

Τέλος ἡ μανιάτικη αὐτοδικία ἀπήλλαξε τὸν κυβερνήτην τῆς δυσκόλου θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιήλθεν. Οἱ Μαυρομιχάλοι Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος, υἱὸς καὶ ἀδελφὸς τοῦ γηραιοῦ ἠγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη, ἔστις πρὸ 9 μηνῶν ἐτήχετο κλεισμένος εἰς τὸ Ἴτε-Καλέ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, τὴν **27 Σεπτεμβρίου 1831**, ἐν ᾧ ὁ Καποδίστριας μετέβαιεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἵνα λειτουργηθῇ, ἐφρόνευσαν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφρονεῦθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ προσδραμόντος πλήθους. Ὁ δὲ Γεώργιος συνελήφθη καὶ δικασθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ τυφεκισμοῦ θάνατον, ἔστις καὶ ἐξετελέσθη ἀμέσως.

Ἡ ἀγρία δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου ὀφείλεται μὲν πρωτίστως εἰς τὸ ἔθιμον τῆς αἰματηρᾶς ἐκδικήσεως, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἐν Μάνῃ. Οἱ Μαυρομιχάλοι ἀπέβλεψαν πρωτίστως εἰς τὸ ὄνειδος καὶ τὴν ταπεινώσιν τῆς οἰκογενείας των καὶ εἰς τὰ θεσμὰ τοῦ γενάρχου των, καὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ οἰκογενειακοῦ των ἐχθροῦ. Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον ὅτι αὕτη εἶχε καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ὁπίων τόσοὶ νεαροὶ βλαστοὶ προσέφεραν τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους, ὁ οἰκογενειακὸς ἐχθρὸς ἦτο συγχρόνως καὶ τύραννος τῆς πατρίδος, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ θερῖσῃ ἐκεῖ, ὅπου αὐτοὶ ἔσπειραν.

Ἰδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἀμέσως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡ γερουσία συνελθούσα διώρισε προσωρινὴν ἐπιτροπείαν τριῶν ἀνδρῶν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἡ ἐπιτροπεία ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ θύματος Αὐγουστίνου Καποδιστρίου, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνῃ καὶ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς, τὴν ὁποίαν ἠδύνατό τις νὰ συλλάβῃ ὅτι ἡ ἐκλειψις τοῦ Καποδιστρίου ἐμελλε νὰ φέρῃ τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν κομμάτων, ἀπεδείχθη ματαία ἕνεκα τοῦ ἀδιαλλάκτου πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου, ἔστις ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνῃ. Οὕτω, ὅτε ἡ Ὑδρα ἠξίωσεν ἀπλῶς νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν ἐπιτρο-

πειαν δύο μέλη της αντιπολιτεύσεως, να δοθῆ ἀμνηστία καὶ συγκληθῆ ἡ ἔθνοσυνελεύσις ἐν οὐδετέρῳ τόπῳ, ἢ πρότασις ἀπεκρούσθῃ. Ἦρχισαν λοιπὸν αἱ κατ' ἀλλήλων ὑβρεῖς καὶ συκοφανταί: τῶν κομμμάτων, τῶν καποδιστριακῶν καὶ τῶν συνταγματικῶν. Καὶ οἱ μὲν καποδιστριακοὶ ὑπεστηρίζοντο φανερά ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἱ δὲ συνταγματικοὶ τῆς Ὑδρας εὗρισκον προστασίαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δυτικῶν δυνάμεων.

Ἐπὸ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὰς χάριν ἐξασφαλίσεως τῆς πλειοψηφίας οἱ καποδιστριακοὶ ἠμπόδισαν τοὺς πληρεξουσίους τῆς Ὑδρας καὶ τῆς Μάνης νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἄργους. Τότε ὁ Κωλέττης, ὅστις μέχρι τοῦδε δὲν συνεφώνει μὲ τὸν Αὐγουστίνον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἀλλ' ἐτήρει στάσιν ἐπιφυλακτικὴν, διέρρηξε τὰς σχέσεις μὲ τοὺς συναδέλφους του. Στηριζόμενος εἰς τοὺς Ῥουmeliώτας πληρεξουσίους συνεκρότησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολιτεύσιν, ἢ ὅποια ὠνόμασεν ἑαυτὴν συνταγματικὴν, καὶ ἀπήτησε τὴν ἀποδοχὴν τῶν Ὑδραίων πληρεξουσίων. Ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, συνήλθεν εἰς χωριστὴν σύνοδον. Οἱ καποδιστριακοὶ συνελθόντες, κατόπιν παραιτήσεως τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐξέλεξαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Αὐγουστίνον. Ὁ Κωλέττης ὁμοῦς ἠρνήθη νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐπηκολούθησεν ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἄργους. Οἱ Ῥουmeliῶται, ὡς ὀλιγώτεροι, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐλθόντες εἰς Περαχώραν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ διώρισαν κυβερνητικὴν ἐπιτροπείαν ἐκ τοῦ Κωλέττη καὶ τῶν ἀπόντων Ζαΐμη καὶ Κουντουριώτου. Οὕτω ἡ Ἑλλάς καὶ πάλιν ἦτο διηρημένη εἰς δύο εἰς τὴν Στερεὰν μετὰ τῶν νήσων ἄφ' ἑνός, καὶ τὴν Πελοπόννησον ἄφ' ἑτέρου. Αἱ δύο κυβερνήσεις ἀπεκήρυξαν ἀλλήλας καὶ ἤτοιμάζοντο νὰ ἐπέλθουν κατ' ἀλλήλων. Εἰς μάτην δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δυνάμεων ἐπεχείρησαν νὰ συνδιαλλάξουν αὐτοὺς καὶ πείσαντες τὸν Αὐγουστίνον ἀπηλευθέρωσαν ἐκ τῆς φυλακῆς τὸν Πετρόμπεην. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οἰκτρᾷ καταστάσει ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκλογὴ βασιλέως.

Ὁ ἀπροδόκητος θάνατος τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ μετ' αὐτὸν ἐπελθούσα ἐν Ἑλλάδι ἀναρχία ὄθησαν τὰς τρεῖς δυνάμεις νὰ ἐπιληφθοῦν δραστηριώτερον τῆς λύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος διὰ τῶν ἐν Λονδίνῳ ἀντιπροσώπων των. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου δὲν ἦτο εὐκολὸς ἡ ἐξεύρεσις ἡγεμόνος, χάριν ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ συνδιάσκεψις διὰ τῆς συμβάσεως τῆς **26 Ἀπριλίου τοῦ 1832**, τὴν ὅποιαν ἡ

Πύλη ἀπεδέχθη, κατέστησε τὴν Ἑλλάδα βασιλείον καὶ ἐπεξέτεινε τὰ βόρεια σύνορα αὐτῆς μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη ἔμειναν ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἔγινεν ὑπόφορος χριστιανικῆ ἡγεμονία ἀπηλλαγμένη τῆς παρουσίας τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ δὲ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν πασσάν τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλὴν μὲ τινα προνόμια. Ὁ θρόνος τῆς Ἑλλάδος ἐδόθη εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληonos βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, τὸν 17ετῆ Ὀθωνα. Συνθήκη δὲ μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν τριῶν δυνάμεων ὥρισε τοὺς ἔθρους τῆς ὑπὲρ τοῦ Ὀθωνος ἀποδοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου. Ὁ Ὀθων ἐμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνομίαν «Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος» καὶ θὰ ἦτο ἀνεξάρτητος κληρονομικὸς μονάρχης ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων. Τῇ 20 Μαΐου 1835, γενεθλίῳ ἡμέρᾳ του, ἐμελλε νὰ γίνῃ ἐνήλικος, ἐν τῇ μεταξὺ δὲ θὰ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ἀντιβασιλείᾳ τριῶν ἀνδρῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Αἱ δυνάμεις τέλος ὑπεσχέθησαν νὰ ἐγγυηθοῦν δάνειον 2.400.000 λιρῶν στερλινῶν μὲ τόκον 5% καὶ πληρωτέον εἰς τρεῖς δόσεις, ὃ δὲ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἀνέλαβε νὰ παράσχῃ σῶμα ἐκ 3500 Βαυαρῶν μετὰ Βαυαρῶν ἀξιωματικῶν πρὸς διοργάνωσιν ἐγχωρίου στρατοῦ.

Τὸ ἄγγελμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὀθωνος δὲν ἐσταμάτησε τὸν ἐν Ἑλλάδι ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ ἐν Περαιχώρᾳ συνταγματικοὶ ὑπὸ τὸν Κωλέττην ἀπεφάσιον νὰ προσβάλουν τοὺς καποδιστριακοὺς, ἵνα μετέχουν καὶ αὐτοὶ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ νέου βασιλέως. Διαβάντες λοιπὸν τὸν Ἴσθμὸν κατῆλθον μέχρι Ναυπλίου καὶ κατέλαβον τὴν Πρόνοιαν. Ὁ Αὐγουστίνος μετὰ τῶν οἰκείων του ἐφυγεν εἰς Κέρκυραν. Τῇ ἐπεμβάσει δὲ τῶν πρέσβειων τῶν τριῶν δυνάμεων ἐπῆλθε συνδιαλλαγὴ τῶν κοιμάτων. Διωρίσθη ἑπταμελὴς κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία, εἰς τὴν ὁποίαν δύο ἦσαν μόνον καποδιστριακοί. Ὁ Κωλέττης ἐθιράμδευεν. Ἀλλὰ τὰ εἰς Πελοπόννησον, εἰσελάσαντα ρουμελιωτικὰ στρατεύματα μὴ πληρωνόμενα ἐλαφυραγῶγον τὴν Πελοπόννησον. Κατ' αὐτῶν ἠναγκάσθη νὰ ἀμυνθῇ ὁ Κολοκοτρώνης. Πλήρης ἀναρχία ἐβασίλευεν. Ἡ εἰς τὴν Πρόνοιαν συνελθοῦσα τὴν 14ην Ἰουλίου 1832 ἐθνικὴ συνέλευσις μόλις ἐπρόφθασε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὀθωνος ὡς βασιλέως. Τόσῃ ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα ἀναρχία, ὥστε οἱ πεινῶντες στρατιῶται ὤρμησαν εἰς αὐτὴν καὶ ἀπήγαγον τὸν πρόεδρον Νοταρὰν μὲ ἑπτὰ ἄλλους πληρεξουσίους πλουσίους ὡς ὀμήρους διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ των. Καὶ οὗτοι μὲν, ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχε χρήματα

νά πληρώσει, ἐφρόντισαν οἱ ἴδιοι νά ἐξαγοράσουν τήν ἀπολύτρωσίν των. Ἡ συνέλευσις ὁμως διελύθη. Ἐκτοτε ἄλλο κοινοβούλιον μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843 δέν συνήλθεν. Ἡ ἀναρχία ἐξηκολούθει. Συγκρούσεις μεταξύ Πελοποννησίων καί Ῥουμελιωτῶν ἐγίνοντο συχναί, δέν ἔλειψαν δέ καί μεταξύ Γάλλων καί Ἑλλήνων. Εἰς τήν ἀναρχίαν αὐτήν ἔθεσε πέρας μόνον ἡ τήν 25ην Ἰανουαρίου 1833 κἀθοδος τοῦ Ὀθωνος εἰς τήν Ἑλλάδα. Ὁ ἑλληνικός λαός ὑπεδέχθη αὐτὸν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα.

Ἀλλά, πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τήν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον, ἀνάγκη πάλιν νά ἴδωμεν, ποία ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ον ΑΙΩΝΑ

1. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔχει ὡς σημεῖα διακριτικὰ δύο οὐσιώδη γεγονότα, τὴν κατὰ μικρὸν γενικὴν σχεδὸν μετατροπὴν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν εἰς συνταγματικὰς μοναρχίας, καὶ τὴν ἀφύπνισιν τῶν ἐθνικοτήτων, ἀμφότερα ἐπακολουθήματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Τὸ συνταγματικὸν σύστημα. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπανακτήσαντες τὸ 1815 τὰ κράτη των προσεπάθησαν παρὰ τὴν διὰ τῆς Γαλλ. ἐπαναστάσεως ἐξαπλωθεῖσαν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους νὰ ἐγκαταστήσουν εἰς αὐτὰ ἐκ νέου κυβέρνησιν, ὁποῖα ἦτο καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπάνοδος αὐτὴ εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν ὠνομάσθη παλινδρόθωσις. Ἐκτοτε εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐσχηματίσθησαν δύο ἀντίθετα κόμματα, τὸ κόμμα τὸ **ὑπὲρ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος** καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ, τοῦ ὁποῖου οἱ ὀπαδοὶ ὠνομάζοντο **φιλελεύθεροι**.

Τὸ ἀπολυταρχικὸν κόμμα ἐδέχετο τὴν ἀρχὴν τοῦ θεοῦ δικαίου. Ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτὴν ἔχει ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ διατάσσειν, οἱ κάτοικοι τῆς χώρας εἶναι ὑπῆκοοί του. Εἰς ὅσα κράτη οἱ ὑπῆκοοι εἶχον διατηρήσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους, οἷτινες ἀπετέλουν συνέλευσιν, οἱ ἡγεμόνες ἐζήτησαν συνήθως νὰ κυβερνοῦν ἐκ συμφώνου μὲ τὴν συνέλευσιν. Ἄλλ' ἐν περιπτώσει συγκρούσεως ἡγεμόνος καὶ ἀντιπροσώπων, οἱ ἀντιπρόσωποι ὤφειλον νὰ ὑποχωρήσουν, διότι ἡ κυριαρχία ἀνήκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα.

Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ὤρματο ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους. Οἱ κάτοικοι σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν εἶναι πολῖται, καὶ αὐτοὶ μόνοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῆς χώρας των. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπῆρέτης τοῦ ἔθνους. Ἡ θεωρία αὕτη ἀναγνωρίζει εἰς τὸν βασιλέα τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλεῦν, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους. Δὲν ἔχει οὗτος τὸ δι-

καίωμα ούτε νόμους νὲ κάμνη, οὔτε φόρους νὰ ἐπιβάλλῃ, οὔτε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπουργοὺς του ὅπως θέλει. Κυβερνᾷ μόνον ἐκ συμφώνου μὲ τὴν συνέλευσιν, ἢ ὅποια ἀντιπροσωπεύει τὸ ἔθνος. Ἐὰν ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτήν, ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ διότι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος. Πρὸς ἐγγύησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους συνήθως γράφεται: σύνταγμα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς χώρας. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ διατηροῦν. Ἐὰν τὸ παραβαίνουν, τὸ ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀντισταθῇ καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀσφαλέστερον μέσον νὰ ἐμποδίζωνται αἱ καταχρήσεις εἶναι γνωστοποιήσις αὐτῶν εἰς τὸ κοινόν, τὸ συνταγματικὸν κόμμα ἔχει ὡς ἀρχὴν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ὁμίλειν, τοῦ γράφειν καὶ τοῦ συνέρχεσθαι.

Τὸ κόμμα τῶν μοναρχικῶν εἰς ἕλας τὰς χώρας ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς αὐλικούς, τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς περισσοτέρους εὐγενεῖς, τὸν κλῆρον καὶ τοὺς χωρικούς. Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ἐπεκράτει ἰδίως εἰς τὰς πόλεις, περιελάμβανε δὲ τοὺς ἀστούς, τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς ἐπιστήμονας. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὴν παλινόρθωσιν. Οἱ μοναρχικοὶ ὡς ἐπικρατοῦντες καταδιώκουν τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἀπαγορεύουν τὰ βιβλία καὶ τὰς ἐφημερίδας, εἴταν περιέχουν ἰδέας φιλελευθέρους. Οἱ φιλελεύθεροι ἀναγκάζονται νὰ ὀργανώσουν μυστικὰς ἐταιρεῖας καὶ προσπαθοῦν διὰ συνωμοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων νὰ ἀνατρέπουν τὰς κυβερνήσεις ἢ νὰ τὰς ὑποχρεώσουν νὰ παραχωροῦν σύνταγμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους ἐδημιούργησε παρὰ τὴν συνταγματικὴν θεωρίαν καὶ τὴν τῶν ἐθνικοτήτων. Ἄφ' οὗ τὸ ἔθνος μόνον του ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται, δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ μὴ κυβερνᾶται ὑπὸ ξένων ἢ νὰ μὴ εἶναι διαμελισμένον μεταξὺ πολλῶν κυβερνήσεων. Ἐκαστον ἔθνος δικαιοῦται νὰ ἀποτελῇ κράτος ἀνεξάρτητον. Ὅλα τὰ μέρη τοῦ αὐτοῦ ἔθνους δικαιούονται νὰ εἶναι συνενωμένα εἰς ἓν μόνον κράτος. Εἰς ταῦτα ἐγκείται ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς ἐννοίας τοῦ ἔθνους ὑπῆρχον ἐν Εὐρώπῃ δύο ἐκδοχαί. Ἡ μία ἦτο εἰς τὸ ἔθνος ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ ἀποτελοῦν μέρος ἑνὸς κράτους. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀπόκειται εἰς τοὺς κατοίκους μιᾶς χώρας νὰ ἀποφασίσουν, εἰς ποῖον ἔθνος ἀνήκουν. Ἡ ἄλλη διεκήρυττεν εἰς τὸ ἔθνος σχηματίζεται διὰ τῆς κοινῆς καταγωγῆς ἀσχέτως πρὸς τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἀνθρώποι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς ὀφείλουν νὰ

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'.

είναι συνενωμένοι και αν ακόμη δεν θέλουν. Ἡ θεωρία ἢ στηριζομένη ἐπὶ τῆς θελήσεως εἶναι ἰδίως γαλλικὴ. Ἡ θεωρία ἢ στηριζομένη ἐπὶ τῆς καταγωγῆς εἶχεν ὁπαδοὺς εἰς Γερμανίαν καὶ Ῥωσίαν. Ὠνομάζοντο παγγερμανισταὶ οἱ θέλοντες νὰ συνενώσουν εἰς ἓν κράτος ἔλους τοὺς γερμανικῆς καταγωγῆς λαοὺς, πανσλαῦσταὶ δὲ οἱ θέλοντες νὰ συνενώσουν ἔλους τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς.

Μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Τὰ κράτη ἐσχηματίζοντο τυχαίως διὰ διαδοχῆς ἢ διὰ κατακτήσεων, χωρὶς νὰ λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες ἓν κράτος λαοὶ δὲν εἶχον οὔτε τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, οὔτε τὴν αὐτὴν γλῶσσαν οὔτε τὰ αὐτὰ ἔθιμα, ἢ ὅτι εἰς λαὸς ἦτο διαμελισμένος εἰς τεμάχια παρὰ τὴ θέλησίν του. Οὕτω ἐν Εὐρώπῃ ὑπῆρχον κράτη συγκείμενα ἐκ πολλῶν ἐθνῶν ξένων καὶ ἰδίως ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς ἄλληλα (ὡς ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αὐστρία) καὶ ἔθνη χωρισμένα μεταξὺ πολλῶν κρατῶν (ὡς ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία).

Ὀλίγον μετὰ τὴν παλινόρθωσιν πανταχοῦ οἱ φιλοπάτριδες ἄνδρες ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῶν κυβερνήσεων καὶ ἐσχημάτισαν τὰ λεγόμενα **ἐθνικὰ κόμματα**. Ἐκεῖ ὅπου μικρὸν ἔθνος ἦτο συνενωμένον μὲ μέγα κράτος ξένον (ὅπως ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ) ἐζήτησαν νὰ ἀποσπάσουν τὸ μικρὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ ξένου κράτους. Ἐκεῖ ὅπου τοῦναντίον μέγα ἔθνος ἦτο διαμελισμένον εἰς μικρὰ κράτη (ὅπως ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ) εἰργάζοντο νὰ καταλύσουν τὰ μικρὰ κράτη, ἵνα συνενώσουν αὐτὰ εἰς ἓν μόνον κράτος. Ἡ κίνησις αὕτη ἔγινεν εἰς ἔλας σχεδὸν τὰς χώρας. Πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐκινήθησαν οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι, οἱ Ῥουμάνοι, οἱ Βούλγαροι, ἀπὸ τῆς Αὐστρίας οἱ Οὐγγροὶ, οἱ Βοημοὶ, οἱ Κροάται, οἱ Λομβαρδοὶ, ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας οἱ Ἰρλανδοὶ, ἀπὸ τῆς Ὀλλανδίας οἱ Βέλγοι, ἀπὸ τῆς Ῥωσίας οἱ Πολωνοὶ. Πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐνότητός των ἐκινήθησαν ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία. Σχεδὸν δὲ πανταχοῦ τὰ ἐθνικὰ κόμματα συνηνώθησαν μετὰ τῶν φιλελευθέρων πρὸς καταπολέμησιν τῶν κυβερνήσεων, καὶ κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσουν ἐν Σερβίᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Βελγικῇ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν Ῥουμανίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Λομβαρδίᾳ μὲ ξένην βοήθειαν, ἐν ταῖς αὐστριακαῖς χώραις καὶ ἐσχάτως ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ διὰ συμφωνίας μὲ τὴν κυβέρνησιν, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Γερμανίᾳ διὰ τῆς συγκεντρώσεως περὶ τὰ βασίλεια τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Πρωσίας. Ἡ Πολωνία, ἂν καὶ δις ἐπανεστάτησεν (1830 καὶ 1863), δὲν ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς, εἰμὴ μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον.

Περὶ τοὺς δύο λοιπὸν τοῦτους πόλους, τὴν κατάλυσιν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν συνταγματικῶν πολιτευμάτων ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδουλωμένων ἢ συνένωσιν τῶν διχρημέτων ἐθνικοτήτων ἀφ' ἑτέρου, περιστρέφεται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἔξῃς, ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

2. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ πατρίς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ὡς εἶδομεν, ἦτο ἐγκατεστημένον ἐνταῦθα ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Καὶ τότε, ὅπως μέχρι σήμερον, ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε γραπτὸν σύνταγμα, ἀλλὰ κανόνας καθωρισμένους διὰ τῆς ἔξεως. Ἀπὸ τοῦ 1760 ὅμως καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς ἐναντίον τῆς Γαλλίας πολέμους τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ὑπέστη ἀλλοίωσιν. Οἱ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἐπικρατήσαντες Τόρρες ἄφινον τὸν βασιλέα νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτικὴν. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔκαμε τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ ἀποστρέφονται πᾶσαν μεταβολήν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1815 ἤρχισεν ἰσχυρὰ κίνησις πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος διὰ τῆς ἀνουψώσεως τοῦ κύρους τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐλαττώσεως τῆς ἐπιρροῆς τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησαν οἱ Οὐῆγοι καὶ τὸ 1832 ἐψηφίσθη μεταρρυθμίσις τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, διὰ τῆς ὁποίας ἀντεπροσωπεύετο καλῦτερον ὁ λαός. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ τῆς Βικτωρίας (1837) ἐπανῆλθεν ἐν ἔλῃ του τῆ ἰσχύϊ ὁ κοινοβουλευτισμός.

Κατὰ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας, ὅπως τοῦτο διεμορφώθη διὰ σειρᾶς ἔξεων καὶ παραδόσεων, ὑπάρχει κληρονομικὸς βασιλεὺς, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου κυβερνᾶται ἡ χώρα, ἀλλὰ δὲν ἐξασκεῖ καμμίαν ἐξουσίαν. «*Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ*», λέγουν οἱ Ἀγγλοὶ. Τὸ κοινοβούλιον (parlement) σύγκειται ἐκ δύο βουλῶν, ἀλλ' ἡ μὴ ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ βουλὴ (ἄνω βουλὴ) δὲν ἔχει ἄλλην ἐξουσίαν παρὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τοὺς νόμους. Μόνη ἡ ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ βουλὴ (βουλὴ τῶν κοινοτήτων) ψηφίζει τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἐξελέγχει τὰς πράξεις τῶν ὑπουργῶν. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκλέγεται ἐκ τοῦ κόμματος, τὸ ὅποσον ἔχει τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ τῶν κοινοτήτων. Οἱ ὑπουργοὶ διασκέπτονται ἐν συμβουλίῳ καί, ὅταν ἡ πλειοψηφία τοῦ συμβουλίου λάβῃ ἀπόφασιν, ἕκαστος ὑπουργὸς εἶναι ὑποχρεωμένος ἢ νὰ τὴν ἀποδεχθῇ ἢ νὰ παραιτηθῇ. Οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς, καὶ ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσῃ ἐναντίον μέτρου

προταθέντος ὑπὸ τινος τῶν ὑπουργῶν, ἔλοι οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παραιτηθοῦν. Τὸ ὑπουργεῖον ἕως τὸ εὐρεθὲν ἐν μειοψηφίᾳ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς. Διὰ τῆς διαλύσεως οἱ ἐκλογεῖς κρίνουν μεταξὺ βουλῆς καὶ κυβερνήσεως. Τὸ ὑπουργεῖον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παραμένει ἐν τῇ θέσει του κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἐὰν καὶ ἡ νέα βουλή δὲν δώσῃ εἰς αὐτὸ πλειοψηφίαν, ὀφείλει νὰ παραιτηθῇ. Ὅθ' ἐθεωρεῖτο πραξικόπημα ἢ ἐκ νέου διάλυσις αὐτῆς, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος ἀπεφάνθη, καὶ τοῦτο εἶναι ὁ κυρίαρχος. Ὅλος οὗτος ὁ μηχανισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν ἀμφοτέρων τῶν κομμάτων. Ἐκαστον εἶναι ἔτοιμον νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ ἄλλο, ἔταν ἡ πλειοψηφία μεταβληθῇ. Κανὲν δὲ ἐκ τῶν κομμάτων δὲν δύναται νὰ κάμῃ κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας, διότι αἱ κατάχρησεις δυσαρεστοῦν τοὺς ἐκλέκτορας καὶ τοὺς στρέφουν πρὸς τὸ ἀντίθετον κόμμα.

3. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Γαλίᾳ.

Αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καὶ 1848.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1814. Οἱ Βουρβῶνοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον τὸ 1814 εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ σεβασθοῦν τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ κοινωνία θὰ ἔμενε δημοκρατικὴ. Οἱ Γάλλοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων, καὶ προνομιοῦχοι μεταξὺ αὐτῶν νὰ μὴ ὑπάρχουν. Ἡ διοίκησις θὰ ἔμενε συγκεντρωτικὴ. Ὅλοι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι, οἰκονομικά, δικαιοσύνη, διοικήσις, ἀστυνομία, στρατὸς καὶ ἰδίως ἡ διαίρεσις εἰς νομοὺς θὰ παρέμενον, ὅπως κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Τὰ δημιουργήματα τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Κώδιξ, ἡ λεγεὼν τῆς τιμῆς, ἡ τράπεζα τῆς Γαλλίας, τὸ πανεπιστήμιον, θὰ διετηροῦντο.

Ἡ Γαλλία οὕτω τὸ 1814 ἦτο ἐφωδιασμένη μὲ ὄργανισμὸν κοινωνικὸν καὶ διοικητικόν, ὁ ὁποῖος εἶχε ζυμωθῆ πλέον μὲ τὸν γαλλικὸν βίον. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη, ὅπως ἡ Ἀγγλία, ὁμοιον μηχανισμὸν κανονίζοντα τὴν κυβέρνησιν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὀρισθοῦν κανόνες, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἡ ἐξουσία θὰ κατενέμετο, ἔπρεπε δηλ. νὰ καθορισθῇ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἔθνη τῶν Γάλλων. Τοῦτο ἔγινεν εἰς τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1814—1815.

Μετὰ τὴν διακήρυξιν τῆς παραιτήσεως τοῦ Ναπολέοντος ἡ γερουσία κατήρησε σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἕως ὁ **Λουδοβίκος ΙΗ'** ἀπέρ-

ριψε. Δεχόμενος τούτο ὁ Λουδοβίκος θά ἀνεγνώριζεν ὅτι τὸ στέμμα κατέχει ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἔθνους, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὁποίου ἡ γερουσία ἀσχυρίζετο ὅτι ἐνεργεῖ. Ἐπομένως θά ἐδέχετο τὴν ἐπαναστατικὴν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' οὗτος τοῦναντίον διετεινέτο ὅτι ἦτο βασιλεὺς ὡς ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου Ιϛ', δηλ. δικαίωματι γεννήσεως, καὶ ἐπομένως ὅτι ἦτο ἐλέω Θεοῦ βασιλεὺς. Ἐν τούτοις οἱ σύμμαχοι εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς Γάλλους σύνταγμα. Ἐπίεσαν λοιπὸν τὸν Λουδοβίκον νὰ ὑποσχεθῆ διὰ προκηρύξεώς του τὴν εἰσαγωγὴν συντάγματος φιλελευθέρου. Καὶ πράγματι ἅμα καταλαβὼν τὸν θρόνον παρεχώρησε δῆθεν ἐξ ἐλευθέρως βουλήσεώς του τοιοῦτο, καὶ τὸ ἐχρονολόγησεν ὡς γεγόμενον τὸ 19ον ἔτος τῆς βασιλείας του, ἵνα δηλώσῃ ὅτι αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ του κατέστη φυσικῶς καὶ νομίμως βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι τὸ στέμμα εἶχε δικαίωματι κληρονομικῶ καὶ ὄχι ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Παρὰ τοὺς μοναρχικοὺς ὅμως τούτους τύπους ὁ χάρτης (ὅπως ὠνομάσθη τὸ παραχωρηθὲν σύνταγμα ὑπὸ τοῦ βασιλέως) τοῦ 1814, ἐγκαθίστα σύστημα συνταγματικὸν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀγγλικόν. Παρὰ τὸν βασιλέα ἐγκαθίστατο κοινοβούλιον (parlement) ἀποτελούμενον ἐκ βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ ἔθνους. Ἄλλ' οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀσχέτως πρὸς τὴν πλειοψηφίαν, ὡς ἐκλογεῖς δὲ ἐθεωροῦντο οἱ πληρώνοντες ἀμέσους φόρους ὑπὲρ τὰ 300 φράγκα κατ' ἔτος, δηλ. οἱ πλούσιοι ἰδιοκτῆται.

Ἐν Γαλλίᾳ τότε ἐσχηματίθησαν τρία κόμματα: α') Οἱ ὑπερβασιλικοί, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν χάρτην ὡς δυσάρεστον παραχώρησιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ μυστικὴν ἐπιθυμίαν εἶχον τὴν κατάργησιν αὐτοῦ. β') Οἱ ἀνεξάρτητοι ἢ φιλελεύθεροι, οἱ ὅποιοι ὡς ὄπαδοι τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ἐφρόνουν ὅτι διὰ τοῦ χάρτου παρεγνωρίζοντο τὸ σπουδαιότατα δικαίωματα τοῦ ἔθνους, καὶ μυστικὴν ἐπιθυμίαν εἶχον τὴν ἀνατροπὴν τῶν Βουρβόνων. γ') Οἱ συνταγματικοί, οἱ ὅποιοι ἐφρόνουν ὅτι ὁ χάρτης πιστῶς ἐφαρμοζόμενος ἔπρεπε πλήρως νὰ ἐκανοποιῇ τοὺς Γάλλους. Οὗτοι ἤθελον τὴν συμφιλίωσιν τῆς παλαιᾶς Γαλλίας μὲ τὴν Γαλλίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὅλη ἡ περίσδος τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του Καρόλου Γ' εἶναι πλήρης ἐκ τῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν ὑπερβασιλικῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων.

Ὁ Λουδοβίκος ἦτο μετριοπαθής, ἀλλὰ παρεσύρετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κόμιστος τοῦ Artois, ὅστις ἦτο ἀδιάλλακτος. Κατ' ἀρχὰς λοι-

πὸν ἐπεκράτησαν οἱ ὑπερβασιλικοὶ καὶ ἐνήργησαν πολλὰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν βοναπαρτιστῶν, κατόπιν ἐπὶ τινα χρόνον οἱ μετριόφρονες, ἐπὶ τέλους ὅμως πάλιν οἱ ὑπερβασιλικοὶ. Ἰδίως οἱ ὑπερβασιλικοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως, ἀφ' ἔτου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀπολυταρχικὸς ἀδελφὸς τοῦ Λοδοβίκου κόμης τοῦ Artois ὑπὸ τὸ ὄνομα **Κάρολος Γ'**. Ἀποζημιώσεις μεγάλαι ἐδόθησαν τότε εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον, δι' ὅσα ἔπαθον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὁ περιορισμὸς τοῦ τύπου ἐπεβλήθη αὐστηρῶς, καὶ ἄλλοι καταθλιπτικοὶ νόμοι ἐξεδόθησαν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐξωτερικῶς ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Γ' ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ εὐεργετικωτάτων εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπὶ Καρόλου οἱ Γάλλοι κατέλυσαν τὸ πειρατικὸν κράτος τῆς Ἀλγερίας, τὸ ὅποιον ἐμάστιζε τὴν Μεσόγειον, καὶ ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλγερίας. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐστάλη ὁ ναύαρχος Δερρινὸς εἰς Ναυαρίνον καὶ ὁ στρατάρχης Μαιζὼν εἰς Πελοπόννησον πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὅμως ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Καρόλου διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ἔλονεν γυῖξανεν. Ὅτε δὲ τέλος ὁ Κάρολος διέλυσεν ἐκλεγείσαν βουλήν, διότι τὴν πλειοψηφίαν ἐν αὐτῇ εἶχεν ἡ ἀντιπολίτευσις, ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τοῦ **Ἰουλίου 1830**. Ὁ λαὸς ἐξεγερθεὶς ἤγειρεν εἰς τὰς ἑσθλὰς ἐδοφράγματα καὶ κατέλαβε τὸ Λουῆρον, τὸν Κεραμικὸν καὶ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως. Ὁ στρατὸς διαταχθεὶς νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐπανασταστῶν προσεχώρησεν εἰς αὐτούς. Ὁ Κάρολος ματὰ τρεῖς ἡμέρας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Γαλλίας.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1830. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἡ βουλή συνελθοῦσα ἐκήρυξε τὸν θρόνον κενὸν καὶ ἐκάλεσεν εἰς αὐτὸν τὸν δούκα τῆς Αὐρηλίας ἀνήκοντα εἰς πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ ὑπακρινόμενον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δημοκρατικὰ φρονήματα. Συγχρόνως δὲ προέβη εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου. Ἡ σπουδαιότερα μεταρρυθμίσις συνίστατο εἰς τὸ ὅτι καθιεροῦτο τὸ προσίμιον τοῦ συντάγματος τοῦ 1814, διὰ τοῦ ὁποῦ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς παραχωρηθὲν εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἐπομένως ἤδη ἀνεγνωρίζετο ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἀντικαθίστατο διὰ τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ μηχανισμὸς τῆς κυβερνήσεως δὲν μετεβλήθη. Ἡδύνηθον μόνον ὀλίγον ἡ δύναμις τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ὁ ὅποιος ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τὸν πρέεδρόν της καὶ νὰ προτείνῃ νόμους. Προσέτι δὲ ὁ τύπος ἐκηρύχθη

ἐλεύθερος, καὶ τὸ τίμημα τὸ ἀπαιτούμενον διὰ νὰ εἶναι τὴν ἐκλέκτωρ περιωρίσθη εἰς φόρον 200 φράγκων. Ἄλλὰ ἀπεμάκρυνεν ἀκόμη τὸ πλεῖστον τῶν Γάλλων ἀπὸ τοῦ δικαίωματος τῆς ψήφου καὶ εἶδε τὴν κυβερνήσιν εἰς τὴν πλουσίαν ἀστικήν τάξιν.

Ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας ἐδέχθη τὸ νέον σύνταγμα, ὠρκίσθη πίστιν εἰς αὐτό, καὶ υπέγραψεν ὡς **Δουδοβίκος Φίλιππος Α΄**. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἦτο ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ πνεύματος περιωρισμένου. Ἄν καὶ ὤφειλε τὸν θρόνον του εἰς τὴν λαϊκὴν ἐξέγερσιν καὶ ὁ ἴδιος ἐκάλει ἑαυτὸν **βασιλέα πολίτην**, ἐθειώρει κατὰ βῆθος ἑαυτόν, ὥπως ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ καὶ ὁ Κάρολος Γ΄, ὡς ἀνώτερον τοῦ ἔθνους, καὶ ἠσθάνετο ὅτι ἐν τῇ κυβερνήσει ἔπρεπε νὰ ἀσκῆ ἐπιρροὴν σημαντικὴν. Ἐξ ἄλλου ἐνόμιζεν ὅτι ὁ συνταγματικὸς χάρτης μετὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ 1830 ἦτο ἡ τελευταία λέξις τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ ὅτι ἀνταπεκρίνετο εἰς ἕλας τὰς νομίμους ἐπιθυμίας τῶν Γάλλων καὶ ὅτι πᾶσα νέα μεταρρύθμισις θὰ ἦτο ἀνωφελεὶς καὶ ἐπικίνδυνος. Ἐπομένως ἔλη ἡ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἔτεινε εἰς δύο τινά, τὴν ἐγκατάστασιν κυβερνήσεως προσωπικῆς καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος. Ἐπειδὴ ὅμως κατενόει ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη θὰ ἀπεμάκρυνεν ἀφ' ἑαυτοῦ πολλοὺς ὀπαδοὺς του καὶ θὰ ἐξήγειρε πολὺ τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπέκρυπτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας του τὰς βλέψεις του. Ἀπὸ τοῦ 1832 ὅμως ἤρχισεν ἐπιμένοντος προσπαθεῖας πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ διπλοῦ σκοποῦ του. Μετὰ 8 ἔτη ἀγῶνων ἀκαταπαύστων, κατὰ τὰ ὅποια πολλὰ ὑπουργεῖα διεδέχοντο ἀλλήλα, τὸ 1840 τὸ κατώρθωσεν. Κατώρθωσε διὰ τῆς παρασχῆς ἀξιομάτων νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν τῆς βουλῆς καὶ νὰ κυβερνᾷ, ὥπως αὐτὸς ἤθελε, χωρὶς νὰ ἀκούῃ καθόλου τὰς θελήσεις τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος ἐζήτει ἰδίως μεταρρυθμίσιν τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος καὶ συμμετοχὴν ἑλῶν τῶν Γάλλων εἰς τὴν κυβερνήσιν, δηλ. καθολικὴν ψηφοφορίαν.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848. Ἐπὶ τέλους ἡ ἀντιπολίτευσις κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν εἰς **ἐπανάστασιν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848**, ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσαν πολὺ οἱ ἐργάται τῶν Παρισίων. Ἡ θέσις τῶν ἐργατῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ἀθλιωτάτη. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ ἡ ἐφεύρεσις πολλῶν μηχανῶν, αἱ ὅποια ἐξετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἑνὸς μόνου προσώπου ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν πολλοὶ ἀκμαῖοι καὶ ἔμπειροί ἐργάται, ἕκασταν νὰ ἐκπέσουν τὰ ἡμερομίσθια. Ἐκ τούτου ἐξ ἑνὸς

μὲν ἐδημιουργοῦντο μεγάλαι περιουσίαι ὑπὸ ὀλίγων βιομηχάνων καὶ ἐμπόρων, ἐξ ἄλλου δὲ ἠϋξάνεν ἡ δυστυχία τῶν ἀποζώντων ἐκ τοῦ ἡμερομισθοῦ. Τὸ κακὸν ἤδη αἰσθητὸν ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως ἠϋξήθη ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Ίουλιού ἰδίως μετὰ τὸ 1834. Τότε ἐξασφαλισθείσης τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας αἱ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν οὕτως ὥστε εἰς διάστημα 10 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων νὰ αὐξηθῆ κατὰ 2 ἑκατομμύρια ἀνθρώπων διὰ μόνης τῆς συρροῆς τῶν χωρικῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια. Οἱ ἐργάται λοιπὸν ἤθελον ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰ δεινὰ των. Πρὸς τοῦτο ἠσπάζθησαν τὰς ἰδέας τῶν τότε ἀναφανέντων γάλλων σοσιαλιστῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοσιογράφου Louis Blanc, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον κόμμα, τὸ σοσιαλιστικόν, μὲ πρόγραμμα ὅτι τὸ κράτος ὀφείλει νὰ προμηθεύῃ εἰς τοὺς ἐργάτας χρήματα πρὸς ἔδρυσιν ἐργοστασίων βιομηχανικῶν, εἰς τὰ ὅποια οἱ ἐργαζόμενοι θὰ ἐλάμβανον ἐκτὸς τοῦ ἡμερομισθοῦ καὶ μέρος τῶν καθαρῶν κερδῶν. Οἱ σοσιαλισταὶ λοιπὸν οὗτοι ἐργάται συνηνώθησαν μὲ τοὺς δημοκρατικούς, οἱ ὅποιοι ἤθελον ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν, καὶ ἤγειραν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1848.

Ὁ Λουδοβικὸς Φίλιππος παρητήθη καὶ ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ἐσχηματίσθη δὲ προσωρινὴ κυβέρνησις. Αὕτη κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν **Δημοκρατίαν**. Συγχρόνως δὲ συνεκάλεσε ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς ἐποικίας ἐδόθη τὸ δίκαιωμα νὰ ψηφίσουν ὅλοι οἱ Γάλλοι οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 21 ἐτῶν, καὶ ἐκλέξιμοι ἦσαν οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 25 ἐτῶν. Οὕτω δ' ἐγκατεστάθη ἡ **καθολικὴ ψηφοφορία**. Τέλος πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν ἐργατῶν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἔδρυσε μεγάλα δημόσια ἐργοστάσια, ἵνα εἰς αὐτὰ εὐρίσκη ἐργασίαν ὁ λαός.

Ἡ δευτέρα δημοκρατία. Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις συνήλθε τὴν 4ην Μαΐου καὶ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις κατέθεσε τὴν ἀρχήν. Ἡ συνέλευσις κατὰ μέγα μέρος ἀπετελεῖτο ἐκ μετριοφρόνων δημοκρατικῶν. Οἱ σοσιαλισταὶ ἔδρας τινὰς μόνον κατορθώσαντες νὰ ἔχουν ἐν τῇ συνέλευσει ἐπεχείρησαν διὰ διαδηλώσεων νὰ ἀπαλλαχθοῦν τῆς συνελεύσεως. Ἄλλ' οἱ διαδηλωταὶ διελύθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, αἱ δὲ λέσχαί τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τὰ δημόσια ἐργοστάσια, τὰ ὅποια εἶχον ἀποβῆ ἑστία ταραχῶν, ἐκλείσθησαν. Ἡ συνέλευσις ἐγινε κυρία τῆς καταστάσεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ Νοεμβρίου ἐδημοσίευσεν τὸ νέον σύνταγμα.

Κατὰ τοῦτο ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, καὶ ὅλοι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουσιν ἐκ τοῦ λαοῦ. Αἱ ἐξουσίαι εἶναι δύο, ἡ νομο-

θετική και ή έκτελεστική. Τήν νομοθετικήν έχει ή βουλή εκλεγομένη κατά τριετίαν διά ψηφοφορίας άμέσου και καθολικής όλων των Γάλλων των έχόντων ήλικίαν υπέρ τά 31 έτη. Αύτη ψηφίζει: τούς νόμους, τούς φόρους, τόν προϋπολογισμόν, και δέν δύναται νά διαλυθῆ παρά μόνον δι' άποφάσεως έαυτής. Τήν έκτελεστικήν έχει: ό πρόεδρος τής δημοκρατίας εκλεγόμενος διά 4 έτη άπ' εϋθείας υπό τοϋ λαοϋ. Ούτος υπεύθυνος ὢν ένώπιον τής βουλῆς διορίζει και παύει τούς ύπουργούς και τούς ύπαλλήλους, προτείνει τούς νόμους, ύπογράφει συνθήκας και διευθύνει τόν στρατόν.

Διά τήν έκλογήν τοϋ προέδρου ώρίσθη ή 10 Δεκεμβρίου. Οί σπουδαιότεροι υποψήφιοι ήσαν ό στρατηγός Cavaignac, εις τόν όποτον ή συνέλευσις ειχεν αναθέσει προσωρινώς τήν έκτελεστικήν έξουσίαν, και ό **Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης**, υίός τοϋ Λουδοβίκου Βοναπάρτου και άνεψιός τοϋ μεγάλου Ναπολέοντος. Ούτος μετά τήν πτώσιν τοϋ Λουδοβίκου Φιλίππου ειχεν έλθει εις Γαλλίαν. Έφημερίδες τινές ίδρυθεΐσαι υπό φίλων του ειργάζοντο δραστηρίως υπέρ αϋτοϋ. Τό όνομά του τόν κατέστησε δημοτικόν, και ειχεν εκλεχθῆ υπό πολλών διαμερισμάτων μέλος τής έθνοσυνελεύσεως. Αί έκλογαί τής 10 Δεκεμβρίου άνέδειξαν αϋτόν πρόεδρον τής δημοκρατίας.

Η δευτέρα αυτοκρατορία. Η άνάρρησις τοϋ Λουδοβίκου Ναπολέοντος εις πρόεδρον τής Γαλλικής δημοκρατίας προπαρασκεύασε τήν άνάρρησιν αϋτοϋ εις αυτοκράτορα των Γάλλων. Αφορμήν εις τό πραξικόπημα έδωσεν ή διαφωνία μεταξύ προέδρου και τής συνελεύσεως κανονικής νομοθετικής βουλῆς. Ο Λουδοβίκος Ναπολέων διέλυσεν αϋτήν διά τοϋ στρατοϋ και μετερρύθμισε τό πολιτεύμα κατά τρόπον, ώστε αϋτός ό πρόεδρος τής δημοκρατίας έπί 10ετίαν νά συγκεντρώσῃ όλην τήν έξουσίαν με δύο πειθήνια νομοθετικά σώματα, γερουσίαν και βουλήν. Ο λαός έρωτηθεΐς άπεφάνθη διά δημοψηφίσματος υπέρ τής γενομένης μεταβολῆς (1851). Έντεϋθεν μέχρι τής αυτοκρατορίας έν βήμα υπελείπετο. Καί τοϋτο έγινε τό επόμενον έτος. Κατόπιν προκληθέντων ψηφισμάτων των έπαρχιών και διαδηλώσεων τοϋ λαοϋ έν Παρισίοις ή γερουσία άνεκήρυξεν αϋτόν **αυτοκράτορα ώς Ναπολέοντα Γ'.** Ο λαός έρωτηθεΐς και πάλιν διά δημοψηφίσματος άπεφάνθη παμψηφεί υπέρ αϋτοϋ.

4. Τό κοινοβουλευτικόν σύστημα έν ταΐς Κάτω Χώραις και τῇ 'Ιβηρικῇ χερσονήσῳ.

Εις τό βασιλείον των Κάτω Χωρών (Βέλγιον και Όλλανδία) ειχεν

ἐγκατασταθῆ κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις πολὺ ἀτελής. Ὁ βασιλεὺς ἐξέλεγε τοὺς ὑπουργούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς βουλῆς. Ἐπομένως ἐκυβέρνα τὴν χώραν, ὅπως ᾔθελε. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο Ὀλλανδὸς καὶ ἤδρευεν ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἠνύθει τοὺς Ὀλλανδοὺς. Ἐκ τούτου οἱ Βέλγοι ἦσαν δυσαρεστημένοι. Τὸ 1830 λοιπὸν ἐξηγέρθησαν καὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς Ὀλλανδικοὺς στρατοὺς. Ἀπετέλεσε τότε τὸ **Βέλγιον** ἰδιαιτέρον βασιλεῖον συνταγματικὸν μὲ βουλήν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον ἐνώπιον αὐτῆς.

Εἰς τὴν δυτικὴν ἐσχατιάν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας, εἶχεν ἐγκατασταθῆ πάλιν τὸ 1814 ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἱερά ἐξέτασις. Ἐκυβερνῶντο δεσποτικῶς. Τὰ νέα βιβλία ἀπηγορεύοντο καὶ τὰ μέλη τῶν μυστικῶν ἐταιρειῶν ἐδικάζοντο ὡς ἐγκληματίαι. Ἀλλὰ οἱ ἀξίωματικοὶ γενόμενοι μᾶλλον φιλελεύθεροι διὰ τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν στρατῶν ἐξήγειραν τοὺς στρατιώτας, καὶ τὸ 1820 εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας ἐξήτησαν σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα παρεχωρήθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ ἀπολυταρχικοὶ καὶ ἐγκατέστησαν πάλιν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα εἰσῆχθη ὀριστικῶς εἰς τὴν **Ἰσπανίαν** καὶ **Πορτογαλλίαν** τὸ 1833 κατ' ἀκολουθίαν διαιρέσεων εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν δύο μεγάλων κοινοβουλευτικῶν κρατῶν Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ μακρὸν μόνον ἡ μορφή τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ὑπῆρχεν εἰς αὐτάς, διότι οἱ ὑπουργοὶ δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ γενόμενοι ἰσχυροὶ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἠνάγκαζον τὸν ἡγεμόνα νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖα ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε ἡ ἐξουσία ἐξησκαίετο δι' ὑπουργῶν καὶ ὄχι πλέον δι' εὐνοουμένων καὶ πνευματικῶν. Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ κλήρου ἐξηλείφθη. Ἡ ἱερά ἐξέτασις κατηργήθη καὶ αἱ περιορισαὶ τῶν μόνων διετέθησαν διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐθνικοῦ χρέους.

5. Ἡ Ἱταλικὴ ἐνότης.

Ἡ Ἱταλία μέχρι τοῦ 1848. Ἡ Ἱταλία τοῦ 1815 εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὗρισκετο πρὸς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἦτο διαμελισμένη εἰς 7 μικρὰ κράτη, πρὸς βορρᾶν τὸ βασιλεῖον τῆς **Σαρδηνίας** καὶ τὸ **Δομβαρδοβενετικόν**, εἰς τὸ κέντρον τὰ

δουκάτια Πάρμης, Μοδένης, Τοσκάνης και τὸ κράτος τοῦ πάπα,
πρὸς νότον τὸ βασιλείον τῆς Νεαπόλεως.

Ἔλα τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη ἦσαν μοναρχίαι ἀπόλυται. Ὁ πάπας εἶχεν ἐπαναφέρει τὴν ἱεράν ἐξέτασιν. Ἀπηγόρευεν ὅλας τὰς ἐταιρείας καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ξένων βιβλίων καὶ εἶχε καταργήσει καὶ αὐτὸν τὸν φωτισμὸν τῶν ὁδῶν τῆς Ῥώμης, διότι ἦτο ἔργον τῆς Γαλλίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας εἶχεν ἐπαναφέρει τὴν λογοκρισίαν, ἣ ὅποια ἰδίως δὲν ἄφινε νὰ γράφουν τὴν λέξιν σύνταγμα, ἐπέδλεπε τὰ πανεπιστήμια καὶ εἶχε καταστρέψει τὸν βοτανικὸν κήπον τοῦ Τουρίνου, διότι ἰδρύθη ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως εἶχε καταργήσει τὸ ἀρχαῖον σύνταγμα τῆς Σικελίας καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὴν Αὐστρίαν νὰ μὴ ἐγκραστήσῃ καμμίαν διάταξιν φιλελευθέραν. Τὸ Λομβαρδοβενετικὸν βασιλείον ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τῆς ἀρχαίας χώρας τῆς Ἑνετίας ἀνήκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἐπίσης αὕτη ἐδέσποζε ἐμμέσως τῶν τριῶν δουκάτων, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἦσαν Αὐστριακοὶ πρίγκιπες. Αὕτη ὡσαύτως ἐπροστάτευε τὸν πάπαν καὶ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἐναντίον τῶν ἐξεγέρσεων τῶν ὑπηκόων των.

Ἡ Ἰταλία λοιπὸν ἐξηριτάτο ἀπὸ ξένους καὶ ἔζη ὑπὸ σύστημα ἀπολυταρχικόν. Ἄλλ' ὁ δεσποτισμὸς δὲν παρέσχεν εἰς αὐτὴν τοῦλάχιστον τὴν ἡσυχίαν. Αἱ κυβερνήσεις τῆς μεσημβρινῆς καὶ μέσης Ἰταλίας δὲν ἦσαν ἰδίως ἱκαναὶ νὰ περιορίσουν τοὺς ληστές, οἱ ὅποιοι ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ 1848. Ἄλλ' ἤδη πρότερον ἐνταῦθα κατὰ μίμησιν τῶν γειτονικῶν εἶχον γίνοι δύο ἀπόπειραι ἐπαναστάσεως. Τὸ 1820 οἱ ἀξωματικοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰσπανῶν ἠθέλησαν νὰ ἀναγκάσουν τοὺς βασιλεῖς τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας νὰ δώσουν συντάγματα. Τὸ 1831 οἱ φιλελεύθεροι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων ἠνάγκασαν τὸν πάπαν καὶ τοὺς δούκας τῆς Τοσκάνης, Πάρμης καὶ Μοδένης νὰ ἐγκραστήσουν σύστημα φιλελευθερώτερον. Ἄλλ' οἱ αὐστριακοὶ στρατοὶ ἐπανάφερον τὸν ἀπολυταρχισμόν.

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ 1848. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῶν φιλελευθέρων κινήματων ὁ Ἰταλὸς *Mazzini* ὠργάνωσεν ἐταιρείαν μυστικὴν, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ συνένωσις ὅλης τῆς Ἰταλίας εἰς μίαν δημοκρατίαν. Ἡ ἐταιρεία αὕτη εἶχεν ἰδίως ὁπαδοὺς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ῥώμην, ἔγινε δὲ γνωστὴ διὰ συνωμοσιῶν καὶ στάσεων τὸ 1841 καὶ 1845. Προσέτι περὶ τὸ ἔτος 1843 ἤρχισε μετὰ τῶν συγγραφέων ἄλλη κίνησις. Αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς

ἀταξίας διὰ διοικήσεως φιλελευθέρας καὶ νὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτὴν τῶν ξένων διὰ τῆς ἐκδιώξεως τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κινήσεως αὐτῆς δὲν ἐπέκρινον τὸ νὰ ἀνατρέψουν τοὺς Ἰταλοὺς ἡγεμόνας. Τοῦναντίον πρὸς αὐτοὺς ἀπηυθύνοντο παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ δώσουν σύνταγμα εἰς τοὺς λαοὺς των καὶ νὰ συνενωθοῦν μεταξύ των πρὸς Ἰδρυσιν κράτους Ἰταλικῆς. Ἡ Ἰταλία θὰ ἐπετέλει οὕτω ὁμοσπονδίαν μὲ κράτη συνταγματικὰ μοναρχικά. Τρεῖς ἡγεμονίαι ἐπέσθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ ἐθνικὴν αὐτὴν κίνησιν, ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας Κάρολος Ἀλβέρτος, ὁ δούξ τῆς Τοσκάνης καὶ ὁ πάπας Πῖος Θ'. Οὗτοι παρεχώρησαν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς λαοὺς των καὶ ἠνώθησαν διὰ τελωνιακῆς ἐνώσεως. Εἰς τὰ τρία κράτη προσετέθη ἡ Νεάπολις, εἰς τὴν ὁποίαν δι' ἐπαναστάσεως τῶν φιλελευθέρων τοῦ Παλέριου ἐγκατεστάθη φιλελευθερον σύστημα. Οἱ τέσσαρες ἡγεμόνες τώρα συνεμάχησαν, ἵνα ἐκδιώξουν τοὺς Αὐστριακοὺς ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἄλλου κράτους.

Ἡ στιγμή ἐφαίνετο κατάλληλος, διότι ἡ Αὐστρία ἦτο ἀπησχολημένη μὲ γενικὴν ἐξέγερσιν ἔλων τῶν ὑπ' αὐτὴν λαῶν. Ἡ Αὐστρία μέχρι τοῦδε εἶχε παραμείνει ἀπόλυτος μοναρχία. Ὑπουργοὶ ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκυβέρνην ἄνευ ἐλέγχου. Τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύετο ὑπὸ βουλῆς. Ὅταν ἕμως ἐφθασεν ἡ εἰδησις τῆς Γαλικῆς ἐπαναστάσεως (1848), ὀλόκληρος ἡ αὐτοκρατορία ἐξηγέρθη. Πανταχοῦ συγχρόνως ἔγιναν κινήματα φιλελευθέρων καὶ ἐθνικῶν. Οἱ Μαγιάροι καὶ Τσέχοι ἐζήτησαν αὐτονομίαν τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοημίας καὶ δι' ἕκαστον τῶν δύο βασιλείων ἐθνικὸν ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας των. Εἰς τὴν Βιέννην ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἠνάγκασε τὸν Μέττερνιχ νὰ φύγῃ. Ὁ Φερδινάνδος ἄοπλος ἐκ τῶν αἰφνιδίων γεγονότων ὑπεχώρησε κατ' ἀρχὰς εἰς ἕλα τὰ σημεῖα. Εἰς τὴν Βιέννην ἐδέχθη τὴν σύγκλησιν συντακτικῆς συνελεύσεως, τῆς ὁποίας πρώτη πρᾶξις ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τοῦ φεουδαλικῆς συστήματος. Εἰς τοὺς Μαγιάρους καὶ Τσέχους παρεχώρησεν ἰδιαίτερα ὑπουργεῖα. Ὅλοι ἕμως αἱ ἐξεγέρσεις αὗται κατὰ μικρὸν κατεβλήθησαν διὰ τοῦ στρατοῦ πλὴν τῆς Οὐγγρικῆς. Ταύτην κατέβαλεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν παραιτηθέντα Φερδινάνδον ἀνεψιὸς του **Φραγκίσκος Ἰωσήφ**.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ἡ Αὐστρία εὐρίσκετο εἰς τοιαύτας ἀνωμαλίας, ἐκηρύχθη ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Ἰταλῶν κατ' αὐτῆς. Οἱ Ἰταλοὶ τοῦ Λομβαρδοβενετικοῦ βασιλείου ἐξηγέρθησαν καὶ ὁ σαρδηνικὸς στρατὸς κατέλαβεν ἕλην τὴν Λομβαρδίαν ἐκκενωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ

κάτοικοι διὰ δημοψηφίσματος ἐζήτησαν τὴν προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας. Τὸ αὐτὸ ἔκαμαν καὶ οἱ Ἑνετοί. Ἄλλ' οἱ Ἰταλοὶ, ἠνωμένοι ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐκδιώξεως τῶν ξένων διεφώνουν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς διοργανώσεως τῆς Ἰταλίας. Οἱ φιλελεύθεροι μοναρχικοὶ ἤθελον ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, οἱ δημοκρατικοὶ τῆς μερίδος τοῦ Mazzini ἤθελον τὴν σύγκλησιν ἔθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἔδρυσιν Ἰταλικῆς δημοκρατίας. Οἱ πρῶτοι ἐπεκράτουν πρὸς βορρᾶν, ὅπου ἐκυριάρχει ὁ σαρδηνικὸς στρατός. Οἱ δημοκρατικοὶ ἐπεκράτουν εἰς τὸ κέντρον. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Mazzini καὶ τοῦ Garibaldi συνελθοῦσα συνέλευσις ἐκλεχθεῖσα ὑπὸ τῶν ὑπηκόων τοῦ πάπα ἀνεκήρυξε τὴν Ῥωμικὴν δημοκρατίαν. Ὁ πάπας ἔφυγε. Τὸ δουκάτον τῆς Τοσκάνης ὡσαύτως ὠργανώθη εἰς Δημοκρατίαν. Ἄλλ' ἤδη ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως κατήγγησε τὸ σύνταγμα καὶ ἔγινε κύριος διὰ τῆς βίας τῆς Σικελίας, ὃ δὲ ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ κράτους τοῦ Πάπας ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, καὶ Αὐστρία ἐπεμφαν τοὺς στρατοὺς των καὶ ἀποκατέστησαν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ. Ἐμείνει λοιπὸν μόνος ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας ἀπέναντι τῶν Αὐστριακῶν. Φυσικὰ ἀπωθήθη ἐκ τῆς Λομβαρδίας. Ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα τὸ 1849, ἀλλ' ἤττηθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Ἡ Ἑνετία ἀπομωθεῖσα κατεβλήθη.

Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ ἀπολυταρχικοὶ νικηταὶ ἤδη ἀποκατέστησαν τὸ σύστημα τοῦ 1815. Οἱ φιλελεύθεροι ἀπηλίσθησαν. Ὅμως ἐκ τῆς κινήσεως αὐτῆς τοῦ 1848 ἔμεινε σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, τὸ σύνταγμα τὸ δοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας Καρόλου Ἀλβέρτου (ὕπουργετον ὑπεύθυνον, γερουσία, βουλὴ, ἐλευθερία τύπου). Ἡ Αὐστρία προσέφερεν εἰς τὸν νέον βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουήλ τοὺς καλυτέρους ἔρους εἰρήνης, ἂν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὸ σύνταγμα. Ἄλλ' οὗτος ἠρνήθη.

Ἡ ἐπίτευξις τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας. Τὸ κίνημα τοῦ 1848 ἔσχε πλὴν τοῦ συντάγματος τῆς Σαρδηνίας καὶ ἄλλο σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτησαν πεῖραν ὅτι μόνοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσουν ἐπιτυχῶς. Ἐπρεπε νὰ φροντίσουν περὶ βοήθειας ξένης δυνάμεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ **Καβούρ** (Cavour), ὑπουργοῦ τῆς Σαρδηνίας τὸ 1850. Οἱ Ἰταλοὶ φιλοπάτριδες βλέποντες ὅτι ἡ ἔδρυσις δημοκρατίας ἦτο ἀδύνατος, συνησπίσθησαν ὅλοι μὲ πρόγραμμα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Ἄλλ' ὁ Καβούρ,

ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διοργανώσει τὸν σαρδηνικὸν στρατὸν κατὰ τὸ πρωσσικὸν σύστημα, κατενόει ὅτι, ἵνα πολεμήσουν τὴν Αὐστρίαν, εἶχον ἀνάγκην τῆς συμμαχίας δυνάμεώς τινος. Ἐγνωρίζεν ὅτι ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἠδύνατο νὰ υπολογίζῃ. Ἐστράφη λοιπὸν πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ'. Ἴνα γίνῃ ἀρεστός εἰς αὐτὸν παρὰ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Γενούης ἔλαβε μέρος, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον μὲ 15 χιλ. ἄνδρας. Ἐκ τούτου ἔσχε τὸ κέρδος ὅτι ἡ Σαρδηνία ἠδυνήθη νὰ στείλῃ πληρεξούσιον νὰ παρακαθίσῃ εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ νὰ παραστήσῃ ἐξ ὀνόματος τῶν Ἰταλῶν τὰ παράπονά των κατὰ τῆς Αὐστρίας. Τέλος τὸ 1858 κατώρθωσε νὰ κάμῃ συμμαχίαν μὲ τὸν Ναπολέοντα, δι' ἧς οὗτος υπέσχετο εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας τὴν Ἰταλίαν ἐλευθέραν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐλάμβανε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοῦαν καὶ τὴν Νίκαιαν. Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας ἦτο πλέον γεγονός.

Τὸ 1859 ὁ Ναπολέων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν ἐκ τῆς Λομβαρδίας. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ τὸν καταδιώξῃ μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐσταμάτησε. Φοβούμενος μὴ προσδληθῇ ὑπὸ τῆς Πρωσίας, ἀπεφάτισε νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Αὐστρίαν νὰ παραχωρήσῃ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας κρατοῦσα τὴν Ἑνετίαν. Ὁ Καρλοῦρ ἀπηλπίσθη. ἠθέλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Πεδεμόντιον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγωνισθῇ μόνον. Ἐδέχθη τὴν εἰρήνην.

Κατὰ τὸν πόλεμον οἱ ὄπαδοί τῆς ἐνώσεως εἶχον ἐξεγείρει τοὺς κατοίκους τῶν τριῶν δουκάτων Τοσκάνης, Πάρμης, Μοδένης καὶ μῆς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους, τῆς Ῥωμανίας, καὶ εἶχον ὀργανώσει εἰς ἐκάστην προσωρινὴν κυβέρνησιν. Αἱ τέσσαρες χῶραι συνηνώθησαν καὶ ἐζήτησαν τὴν προσάρτησίν των εἰς τὴν Σαρδηνίαν. Ὁ Ναπολέων, ἵνα τὸ ἐγκρίνῃ, ἐζήτησε δημοψήφισμα. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέδῃ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ αἱ χῶραι προσηρητήθησαν. Ὁμοίον δημοψήφισμα ἔγινεν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοῦαν, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὰ αὐταὶ προσηρητήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ ὁ πάπας διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὴν ἐθνικὴν κίνησιν καὶ δὲν εἶχον πρὸς ὑπεράσπισίν των παρὰ μόνον ἑλθετικά τινὰ τάγματα ἀνοργάνωτα. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις τῆς Σαρδηνίας δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν. Ἄφινε τοὺς δημοκρατικοὺς λαοὺς νὰ ἀρχίσουν τὸν πόλεμον προσποιουμένη ὅτι τοὺς ἀποκηρύττει. Ὁ Γαριβάλδης μὲ 1067 ἑθελοντὰς ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατακτᾷ

αυτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἐπειτα διευθύνεται εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ βασιλεὺς δραπετεύει καὶ ἔλθον τὸ βασιλεῖον περιέρχεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γαριβάλδη, ὅστις ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ. Τὸ κράτος τοῦ πάπα ἤδη ὑπεστηρίζετο ὑπὸ στρατοῦ καθολικοῦ 20 χιλιάδων ἐλθόντων ἐξ ἔλων τῶν χωρῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ τοῦ Γαριβάλδη προσέβαλον αὐτὸ ἐκ νότου. Ἡ κυβέρνησις τῆς Σαρδηνίας, ἵνα ὑπερασπίσῃ δῆθεν τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ Γαριβάλδη, ἐπέρχεται διασκορπίζει τὸν καθολικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει δύο ἐπαρχίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους. Ὁ πάπας περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ῥώμης. Ἐπειτα ἔλαι αἱ κατακτηθεῖσαι χῶραι εἴτε ὑπὸ τοῦ σαρδηνικοῦ στρατοῦ εἴτε ὑπὸ τοῦ Γαριβάλδη κατόπιν δημοψηφίσματος προσηρτήθησαν εἰς τὴν Σαρδηνίαν.

Τῷ 1861 ἠγοίχθη εἰς τὸ Τουρίνον τὸ πρῶτον ἰταλικὸν κοινοβούλιον καὶ ὁ **Βίκτωρ Ἐμμανουήλ** ἀνεκηρύχθη **βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἐλέω θεοῦ καὶ τῇ βουλήσει τοῦ λαοῦ**. Ἐπειτα τὸ κοινοβούλιον ἀν κήρυσεν ὅτι πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ Ῥώμη.

Πρὸς πλήρη ἔνωση τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν ἀκόμη ἡ Ἐνετία καὶ ἡ Ῥώμη. Ὁ Καθούρ ἐνόησεν ὅτι παρὰ τῶν Γάλλων δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ πλέον τίποτε. Ἐστράφη πρὸς τοὺς Πρώσσους. Ὑπεσχέσθη εἰς αὐτοὺς τὴν συνδρομὴν του εἰς τὸν ἐπικείμενον Αὐστροπρωσικὸν πόλεμον. Πράγματι ἡ Αὐστρία μετὰ τὴν ἀτυχῆ δι' αὐτὴν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔκβασιν τοῦ πολέμου τοῦ 1866, ἂν καὶ εἶχε νικήσει τοὺς ἰταλικούς στρατούς, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἐνετίαν. Ἐμεινεν ἀκόμη ἔξω τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου ἡ Ῥώμη. Οἱ Γαριβαλδῖνοι ἐπεχείρησαν νὰ τὴν κατακτήσουν. Ἄλλ' ἡ Γαλλία ἔστειλε στρατὸν, ὅστις ἀπέκρουσε τοὺς Γαριβαλδῖνους καὶ ἔμεινεν ὡς φρουρὰ ἐν Ῥώμῃ. Καὶ ταύτην ἔμως ἐπὶ τέλους κατέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας διὰ τῆς πρωσσοικῆς βοήθειας. Ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἡ Γαλλία ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Ῥώμῃ στρατὸν, κατέλαβεν αὐτὴν, κατόπιν δὲ διὰ δημοψηφίσματος τῶν κατοίκων προσηρτήθη καὶ αὐτὴν εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Ὁ πάπας ἔμεινεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Βατικανοῦ μὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ τιμὰς ἡγεμόνος καὶ σωματοφυλακίην, νὰ δέχεται πρεσβευτὰς καὶ νὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους ἀποζημίωσιν ἐτησίαν.

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας οὕτω ἐπετεύχθη διὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας τῇ βοήθειᾳ κατ' ἀρχὰς τῶν Γάλλων, ἔπειτα τῶν Πρώσων.

μοναρχία διετηρείτο, όπως ἐν Αὐστροίᾳ. Εἰς τὰ ἄλλα κράτη αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις ἦσαν μᾶλλον φαινομενικαὶ παρά πραγματικά. Μόνοι οἱ ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας, καὶ ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης, εἶχον χορηγήσει συντάγματα. Εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἐγκατεστάθη κοινοβούλιον. Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τοὺς ὑπουργοὺς διώριζεν ὁ ἡγεμὼν ἀσχέτως πρὸς τὴν πλειοψηφίαν. Ἐξ ἄλλου διὰ τὴν πλήρη σχεδὸν ἔλλειψιν ἀστικῆς τάξεως οἱ χωρικοὶ ἐξέλεγον ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι ἦσαν πειθῆνιοι εἰς τὴν κυβέρνησιν. Οἱ λαοὶ λοιπὸν ἔλων τῶν γερμανικῶν κρατῶν ἦσαν δυσαρεστημένοι καὶ ἐζήτουν θεσμοὺς φιλελευθερωτέρους. Ἡδὴ τὸ 1830 τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐξηγέρθησαν, καὶ ἐφθασαν μέχρι τοῦ νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς ἡγεμόνας νὰ δώσουν σύνταγμα. Ἄλλ' ἡ Αὐστροία ἐπενέδη καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἀπολυταρχίαν. Ἄλλ' ὅσον κατεπιέζοντο αἱ φιλελεύθεροι τάσεις, τόσον αὐταὶ ἀπέβαινον ζωηρότεραι. Πανταχοῦ δὲ ἐσχηματίσθησαν **κόμματα φιλελεύθερα**, τὰ ὅποια ἐπεδίωκον εἰς τὰ διάφορα γερμανικὰ κράτη τὴν εἰσαγωγὴν φιλελευθέρων συνταγμάτων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν φιλελευθέραν ταύτην κίνησιν ἐγένετο ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἄλλη κίνησις, ἡ **ἐνωτικὴ**, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν ἔλης τῆς Γερμανίας. Ἡ Γερμανία τὸ 1848 ἀκόμη ἦτο, ὅπως ἡ Ἰταλία, ἀπλοῦς γεωγραφικὸς ἕρος. Ἦτο διαμελισμένη εἰς 36 κράτη συνδεδεμένα μεταξύ των δι' ὁμοσπονδίας χαλαρᾶς. Ὁ μόνος δεσμὸς αὐτῶν ἦτο ἡ συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης (Diète), ἡ ὅποια ἀπετελεῖτο ἀπὸ διπλωμάτας διοριζομένους ὑφ' ἐκάστου κράτους διὰ τὸν κανονισμὸν τῶν κοινῶν ὑποθέσεων. Οὗτοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λαμβάνουν ὁδηγίαν καὶ νὰ ζητοῦν τὰς εἰδικὰς διαταγὰς τῶν κυβερνήσεων των δι' ἐκάστην ὑπόθεσιν. Εἰς ἅλα τὰ σπουδαῖα ζητήματα καμία ἀπόφασις δὲν ἠδύνατο νὰ ληφθῆ ἄνευ ὁμοφωνίας, καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ περιμένουν ὁδηγίαν ἔλων τῶν κρατῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως, ἕκαστον κράτος εἶχε τὸ μέσον νὰ ἀναβάλλῃ τὸ ζήτημα.

Ἄλλ' οἱ Ναπολεόντειοι πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει **κόμμα πατριωτῶν γερμανῶν**, οἱ ὅποιοι ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν ἕλας τὰς χώρας τὰς ὁμιλοῦσας τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν συνενωμένας εἰς ἓν μόνον ἔθνος, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Γερμανίας ἐναντίον τῶν βικαιοτήτων τῶν γειτονικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας. Τὸ κόμμα τοῦτο ἀποτελούμενον ἰδίως ἐκ συγγραφέων καὶ σπουδαστῶν συνεχέετο μὲ τὸ φιλελεύθερον κόμμα. Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς γερμανικῆς ἐνότητος ἐνισχύθη διὰ

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἐκδόσεις ε'

τῆς *τελωνιακῆς ἐνώσεως*, ἣτις εἰσηγήσει τῆς Πρωσσίας ἔγινε τὸ 1834 μεταξὺ ἑλων τῶν γερμανικῶν κρατῶν, πλὴν τῆς Αὐστρίας. Ἐκτοτε ἡ ἰδέα τῆς γερμανικῆς ἐνότητος ἐξηπλώθη τεραστίως, ἔτε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐπροκάλεσεν ἐξεγέρσεις φιλελευθέρους εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὸ Βερολίνον. Οἱ ἡγεμόνες καταπλαγέντες παρεχώρησαν συντάγματα φιλελεύθερα καὶ συνεκάλεσαν συντακτικὰς συνελεύσεις. Ἐκ τούτων ἐπωφελήθησαν οἱ ἐνωτικοὶ καὶ κατώρθωσαν νὰ συγκληθῇ ἐν Φραγκφούρτῃ συντακτικὴ συνέλευσις ἐξ ἀντιπροσώπων ἑλῆς τῆς Γερμανίας ἐκλεχθέντων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις συγκειμένη περίπου ἐξ 650 ἀντιπροσώπων συηλθε τὴν 18 Μαΐου 1848. Ἀπεφάσισε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐγκατάστασιν κεντρικῆς προσωρινῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιδούκα Ἰωάννην, θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ἐπειτα ἠσχολήθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συντάγματος. Διὰ τούτου ἔλα τὰ γερμανικὰ κράτη συνηνοῦντο εἰς μίαν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ὁμόσπονδον. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία αὐτῆς ἀνετίθετο εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ εἰς ἓνα κληρονομικὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας μὲ ὑπουργοὺς ὑπευθύνους. Τοιοῦτον δὲ ἐξέλεξαν μὲ πλειονοψηφίαν 40 ψήφων τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας *Φρειδερίκον Γουλιέλμον Δ'* (28 Μαρτίου 1849). Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα τῆς Φραγκφούρτης ἀπέτυχε. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες δὲν εἶχον τολμήσει τίποτε κατὰ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως ὡς πολὺ δημοτικῆς. Ἡσθάνοντο τὴν ἀδυναμίαν των καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐπεμβοῦν ἀνευ τῆς βοήθειας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ καθ' ἑλον τὸ ἔτος 1848 ἦτο ἀψηχολημένος μὲ ἐπαναστάσεις ἐν Αὐστρίᾳ, Βοημίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, αἱ ὁποῖαι μόλις κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1849 καταστάλησαν. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ, ἐλεύθερος νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Γερμανίᾳ διέταξε τοὺς ἐν τῇ συνέλευσει ἀντιπροσώπους τοῦ κράτους του νὰ ἀποσυρθοῦν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Σαξωνίας, τῆς Βαυαρίας, τοῦ Ἀνωερέου, τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον θάρρος καὶ ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὸ σύνταγμα τῆς Φραγκφούρτης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατόπιεν τούτων ἠναγκάσθη νὰ ἀρνηθῇ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Ἐὐὸ σχέδιον τῆς αὐτοκρατορίας ἐναυάγησε. Μάτην ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τῶν ἀντιπολιτευθέντων ἡγεμόνων. Καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστρίας ἀνεκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κρατῶν των καὶ ἡ συντακτικὴ συνέλευσις διελύθη.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἰδέας τῆς ἰδρύσεως τῆς Γερμανικῆς αὐ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοκρατορίας ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πλησίον τῶν μικρῶν ἡγεμόνων πρὸς ἀνασύστασιν τῆς Γερμανικῆς ἑμοσπονδίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του, καὶ κατάρθωσε νὰ ἰδρῶσῃ μίαν ἔνωσιν 17 μικρῶν βορείων κρατῶν μὲ ἓνα στρατιωτικὸν ἀρχηγόν, συμβούλιον ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων καὶ βουλὴν ἐκλεγομένην ὑπὸ τῶν λαῶν. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας συνηνώθη μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας, Βυρτεμβέργης, Σαξωνίας καὶ Ἀννοβέρου, οἱ ὅποιοι δὲν ἠνεύχοντο νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσσίας καὶ ἀποκατέστησαν τὴν παλαιὰν ἑμοσπονδίαν, ὅποια ἦτο πρὸ τοῦ 1848. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας οὕτω ἀπομονωθεὶς ἠπειλήθη διὰ πολέμου καὶ ὑποχωρήσας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἑμοσπονδίαν (1850).

Ἐγίνε φανερόν τότε ὅτι ἡ Γερμανία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ἐν κράτος, ἐφ' ὅσον θὰ εἶχε δύο κεφαλὰς. Ὁ διαμελισμὸς θὰ διετηρεῖτο ἕνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ τύχη τῆς Γερμανίας θὰ ἐκλονίζετο μετὰ τὴν ἀναπόφευκτον σύγκρουσιν τῶν δύο διαμαχομένων ὑπὸ τοῦ νικητοῦ. Ἐπιστεῦετο δὲ ὅτι θὰ ἐπεκράτει ἡ Αὐστρία, διότι αὕτη εἶχε καὶ χώραν μεγαλυτέραν καὶ πληθυσμὸν διπλάσιον (36 ἑκατ. ἀπέναντι 18) καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ὡς ὁ φυσικὸς ἀρχὸν τῆς ἑμοσπονδίας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ὁ κληρονόμος τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν αὐτοκρατόρων. Ἄλλ' ὅμως ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶχε δύο πλεονεκτήματα. Ἡ χώρα του πλὴν μιᾶς ἐπαρχίας ἦτο ἑλληνικὴ γερμανικῆ. Πλὴν δὲ τούτου εἶχε περισσότερα μέσα διὰ τὸν ἀγῶνα, διότι ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς χώρας του εἶχε πρὸς τοῦτο καταλλήλως ὀργανώσει. Εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐν αὐτῇ διοίκησιν πολὺ συγκεντρωτικὴν. Διὰ τῆς φορολογίας τῶν εἰδῶν πολυτελείας εἶχεν ἀυξήσει τὰς τελωνιακὰς εἰσπράξεις. Εἶχε καταρτίσει ὀργανισμὸν στρατιωτικὸν τέλειον. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς γενικῆς στρατολογίας καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐπὶ τριετίαν θητείας ἡ Πρωσσία εἶχε στρατὸν μόνιμον 115 χιλ. ἀνδρῶν, ὁ ὅποσος ἐν πολέμῳ διὰ τῆς προσκλήσεως τῶν ἐφεδρειῶν ἠδύνατο νὰ τριπλασιασθῇ. Τέλος αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐν Πρωσσίᾳ εἶχον λείψει διὰ τῆς κατὰ τὸ 1848 παραχωρήσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως περιορισμένου συντάγματος.

Πόλεμος Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἐν Πρωσσίᾳ ἀποθανόντος (1861) τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ἔγινε βασιλεὺς ὁ ἀπὸ τοῦ 1857 ἀντιβασιλεὺς ἀδελφὸς του **Γουλιέλμος**. Οὗτος ἐπέτρεψε τὴν κυβερνήσιν εἰς τὸν **Βίσμαρκ**, ἐχθρὸν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὀπαδὸν τῆς ἀπολυταρχίας. Ὁ Βίσμαρκ κατενόησεν ὅτι ἡ ἑμοσπονδία ἦτο ψηφιοποιήθηκ ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ανεπαρκής διὰ τὴν γερμανικὴν ἐνότητα καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ στενοτέρας ἐνώσεως τῶν γερμανικῶν κρατῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Πρωσίας, νὰ ἀποκλεισθῇ δὲ ἀπ' αὐτῆς ἡ Αὐστρία. Συνεβούλευσε λοιπὸν τὸ 1862 τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ κέντρον τῆς βαρύτητός της ἐν Βουδαπέστη. Ἄλλ' εἶδεν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ ἀπεσύρετο τῆς ὀμοσπονδίας ἀνευ πολέμου, καὶ ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται. Πρὸς τοῦτο δύο τινὰ ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἀπαραίτητα· 1) νὰ ἐνισχύσῃ τὸν πρωσικὸν στρατόν, 2) νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν ἢ τὴν οὐδετερότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὸ πρῶτον κατώρθωσε κατόπιν μακρῶν πρὸς τὴν ἀντιπράττουσαν πρωσικὴν βουλήν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ 1862 μέχρι τοῦ 1866. Συγχρόνως ὁ Βίσμαρκ ἐργάζετο, ἵνα ἀπομονώσῃ τὴν Αὐστρίαν. Προσείλκυσε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας βοηθῶν αὐτὸν νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Πολωνοὺς τὸ 1863. Προσείλκυσε τὸν Ναπολέοντα Γ' ἀφίνων αὐτὸν νὰ πιστεύσῃ ὅτι θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ προσαρτήσῃ εἴτε τὸ Βέλγιον εἴτε τὰς ἔχθρας τοῦ Ρήνου. Προσείλκυσε τὴν Ἰταλίαν ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὴν τὴν Ἑνετίαν. Δὲν ὑπελείπετο πλέον εἰς τὴν Πρωσίαν παρὰ νὰ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας, καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη ἐκ τῆς Δανίας.

Τὸ 1864 τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Βίσμαρκ ἡ Πρωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔκαμαν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ἵνα ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτοῦ τὰ γερμανικὰ δουκᾶτα Σλέβιγ καὶ Ὀλοσάιν, τὰ ὅποια κατόπιν διεμοίρασαν προσωρινῶς. Ἡ Πρωσία ἔλαβε τὸ Σλέβιγ καὶ ἡ Αὐστρία τὸ Ὀλοσάιν. Ἀλλὰ τὸ 1866 ἡ Πρωσία ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἡ Αὐστρία ἠὲνδεῖ τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας εἰς τὸ Ὀλοσάιν κατέλαβε καὶ τοῦτο. Ἡ Αὐστρία ἔφερε τὸ ζήτημα εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς ὀμοσπονδίας. Ἄλλ' ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον.

Τὰ γερμανικὰ κράτη σχεδὸν ὅλα ἐτάχθησαν μὲ τὴν Αὐστρίαν κατὰ τῆς Πρωσίας. Οἱ μὲν ἠγεμόνες, διότι ἡ Αὐστρία δὲν ἐσκόπει νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν κυριαρχίαν, οἱ δὲ φιλελεύθεροι γερμανοὶ, διότι ἐγνώριζον τὰς ἀπολυταρχικὰς ἰδέας τοῦ Βίσμαρκ. Ὁ πόλεμος τοῦ 1866 ἐκρίθη διὰ μιᾶς μάχης, τῆς **μάχης τῆς Σαδόβας**, ὑπὲρ τῆς Πρωσίας. Μετ' αὐτὴν συνήφθη ἡ εἰρήνη τῆς Πράγας, δι' ἧς ἡ μὲν Αὐστρία παρητήθη ἀπὸ τῆς ὀμοσπονδίας, ἡ δὲ Πρωσία προσήρτησε τὰ δουκᾶτα Σλέβιγ καὶ Ὀλοσάιν καὶ προσέει τὰ βόρεια γερμανικὰ κράτη Ἀννόβερον, Έσσην καὶ Φραγκφούρτην, τὰ ὅποια κατὰ τὸν πόλεμον εἶχε κα-

ταλάβει, ἡ δὲ μετέχουσα τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας Ἰταλία καί-
περ ἠττηθεῖσα προσήρτησε τὴν Ἑνετιάν.

Ἀποτελέσματα ἕως τοῦ αὐστροπρωσσοῦ πολέμου ὑπῆρξαν προ-
εὶ καὶ τὰ ἑξῆς: α) Ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη κατόπιν τῶν συνεχῶν
ἐπαναστάσεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Οὐγγαρίαν ὡς ἰδιαίτερον σύνταγμα-
τικὸν βασίλειον ἀνεξάρτητον μὲ βασιλέα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας,
νὰ παραχωρήσῃ δὲ πραγματικὸν σύνταγμα εἰς τὴν Αὐστρίαν, β') ἡ
Πρωσσία ὠργάνωσε μετὰ τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα
ἔμενον ἀνεξάρτητα, **ὁμοσπονδίαν**. Συνέδριον ἀντιπροσώπων τῶν κρα-
τῶν καὶ βουλὴ ἐκλεχθεῖσα διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκάνοισε τὸ
σύνταγμα ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς πρωσσοικῆς κυβερνήσεως. Κατ' αὐτὸ
τὰ κράτη τῆς ὁμοσπονδίας, θὰ διετήρουν ἕκαστον τὴν κυβέρνησίν του
ἰδιαίτερος, ἀλλ' ὑπεράνω τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν θὰ ἦτο ἡ κοινὴ τῆς
ὁμοσπονδίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδίδοτο κληρονομικῶς εἰς τὸν βα-
σιλέα τῆς Πρωσσίας ὡς πρόεδρον τῆς ὁμοσπονδίας καὶ εἰς ἓνα ὑπουρ-
γόν, μόνον ὑπεύθυνον, τὸν καγκελλάριον τῆς ὁμοσπονδίας, ἐκλεγόμενον
ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας μεταξὺ τῶν Πρώσων ὑπουργῶν. Ἡ
νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδίδοτο εἰς δύο συνελεύσεις, τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμ-
βούλιον σχηματιζόμενον ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων καὶ τὸ
Reichstag ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων ἐκλεγομένων ὑφ' ἕλων
τῶν κατοίκων. Μεταξὺ τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν τοπι-
κῶν τοιούτων αἱ ἐξουσίαι κατενέμοντο ὡς ἑξῆς. Ἐκαστον κράτος διε-
τῆρει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀστυνομίαν, τὴν διοίκησιν, τὰ οἰκονομικά,
τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκπαίδευσίν του. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις
ἔλαβε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον (ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶναι ἀρ-
χιηγὸς ἕλου τοῦ στρατοῦ, ὅλα δὲ τὰ κράτη ὀφείλουσι νὰ εἰσαγάγουν τὸ
πρωσσοικὸν στρατιωτικὸν σύστημα), τὰς διεθνεῖς σχέσεις (ὁ βασιλεὺς τῆς
Πρωσσίας εἶναι κύριος τῆς εἰρήνης, τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνθηκῶν),
τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας (τελωνεῖα, νομίματα, τρά-
πεζαι, μέτρα καὶ σταθμά, ταχυδρομεῖα, τηλεγραφοί, σιδηρόδρομοι).
Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὁμοσπονδίας ὠρίσθη ὁμοσπονδιακὸς προϋπολογι-
σμὸς περιλαμβάνων τὰς τελωνιακὰς εἰσπράξεις καὶ ὠρισμένας εἰσφορὰς
ἐκάστου κράτους.

Τὰ τέσσαρα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας, Βαυαρία, Βυρτεμβέργη,
Βάδη, Ἔσση—Δαρμστάτη, δὲν εἰσηλθον εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν. Ἐκλει-
σαν μόνον συνθήκας συμμαχίας μετ' αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ ἐνότης συν-
επληρώθη διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου.

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος. Ἡ ἔδρυσις τῆς ὁμοσπονδίας τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν Γαλλίαν μεγάλην δυσ-ἀρέσκειαν. Ἐθεώρουν τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας ὡς ἀπειλὴν διὰ τὴν Γαλλίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γαλλίᾳ διέκειτο εὐνοϊκῶς εἰς τὴν ἰδέαν νὰ ταπεινωθῇ ἡ Πρωσσία δι' ἑνὸς πολέμου. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων Γ' ἀσθενῆς ὢν ἐπεθύμει προσωπικῶς νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον. Ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὸν κόσμον τῶν πανεπιστημίων ἐκάλουν τὴν Γαλλίαν κληρονομικὸν ἐχθρὸν καὶ ὠμίλουσιν περὶ ἐκδικήσεως τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ περὶ ἀνακτήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' κατακτηθέντων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐπεθύμει τὴν εἰρήνην. Ἐπομένως τὸ ἔαρ τοῦ 1870 ἡ εἰρήνη ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη. Αἴφνης ἐκ μιᾶς διπλωματικῆς περιπλοκῆς ἐξερράγη ὁ πόλεμος.

Ἀπὸ τοῦ 1868 ἡ Ἰσπανία ἐζήτηε βασιλέα ἐκδιωχθέντων τῶν Βουρβόνων κατόπιν ἐπαναστάσεως, καὶ τὸ 1869 ἀπετάθη πρὸς τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδου Χοετζόλλερν (Hoenzollern) συγενῆ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξάδελφον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ὁ Ναπολέων Γ' ἐδήλωσεν εἰς τὸν Γουλιέλμον ὅτι τοιαύτη ὑποψηφιότης θὰ ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Γάλλων ὡς ἐπικίνδυνος. Ἐπενέθησαν φιλικῶς καὶ αἱ κυβερνήσεις τῆς Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας παρὰ τῷ Γουλιέλμῳ καὶ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου ἀπεσύρθη (Ἰούλ. 1870). Τοῦτο ἦτο μεγάλη ἐπιτυχία διὰ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν. Πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ φιλειρηνικοῦ πρωθυπουργοῦ τοῦ Olivier ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη. Ἄλλ' ὅμως ὁ Βίσμαρκ προπαρεσκευάσε ψυχραίμως τὸν πόλεμον. Οὗτος εἶχε τὴν γνώμην ὅτι διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἔνωσις Ἑλλης τῆς Γερμανίας ἔπρεπεν ἢ ἀντιπάθειαι τῶν νοτίων Γερμανῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν νὰ καταπνιγῇ δι' αἰσθήματος ἰσχυροτέρου, τοῦ μίσους ἐναντίον τῆς Γαλλίας, τοῦ κληρονομικοῦ ἐχθροῦ των. Τοῦτο δὲ ἐφρόνει ὅτι θὰ ἐπετυγχάνετο δι' ἑνὸς πολέμου κατ' αὐτῆς. Ἐπεθύμει λοιπὸν σφοδρῶς τὸν πόλεμον. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἐδημοσίευσεν μίαν συνέντευξιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Γάλλου πρεσβευτοῦ σχετικὴν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου οὕτω παραμορφωμένην, ὥστε νὰ φαίνεται ὁ μὲν πρεσβευτὴς ὅτι ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ὅτι ὕβρισε τὸν πρεσβευτὴν. Ὑπελόγιζε ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἐξηγειρόντο συγχρόνως καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Γάλλοι. Καὶ δὲν ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς του. Ἐν Γερμανίᾳ τοῦτο ἐπροκάλεσεν ἔκρηξιν μανίας κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἐν Παρισίῳ

δ' λαός ἐθεώρησε τοῦτο ράπισμα διὰ τὴν Γαλλίαν, ἐξηγέρθη καὶ παρέσυρε τὴν κυβέρνησιν. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη (19 Ἰουλίου).

Ἡ αὐτοκρατορική κυβέρνησις τότε ἔσπευσε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἡδὴ πρὸ πολλοῦ ἀρξαμένης διαπραγματεύσεις συμμαχίας μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Ἄλλ' ἢ μὲν Αὐστρία δὲν ἦτο ἕτοιμος, ὑπεσχέθη ὅμως νὰ ἐπεμβῆ βραδύτερον. Ἡ δὲ Ἰταλία ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐκ Ρώμης, δηλ. νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὸν βασιλεῶ τῆς Ἰταλίας νὰ καταλάβῃ τὴν Ρώμην. Ὁ Ναπολέων ἔκρινεν ὅτι ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ πάπα θὰ ἀπετέλει προδοσίαν καὶ ἤρνηθη. Ἡ ἄλλη Εὐρώπη ἔμεινεν οὐδετέρα. Τὰ νότια γερμανικὰ κράτη ἠνώθησαν μετὰ τῆς Πρωσίας καὶ οὕτω ὅλοι οἱ Γερμανοὶ ἐκινήθησαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Αἱ δυνάμεις τῶν δύο ἀντιπάλων ἦσαν ἄνισοι. Ὁ εἰς τὰ σύνορα συγκεντρωθεὶς γαλλικὸς στρατὸς μόλις ἀνήρχετο εἰς 210 χιλ. ἀνδρῶν. Ὁ γερμανικὸς ὑπερέβαινε τὰς 500 χιλ. Πλὴν τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς ὁ γερμανικὸς στρατὸς εἶχε καὶ τὴν τοῦ ὅπλισμοῦ. Τὸ γαλλικὸν πεζικὸν ἦτο ὠπλισμένον μὲ τυφέκιον (chassepot) εὐστοχώτερον, ταχύτερον καὶ βεληνεκέστερον τοῦ γερμανικοῦ, ἀλλ' ἢ κακὴ διοργάνωσις τῆς ἐπιμελητείας ἐγένετο αἰτία εἰς τὴν ἀκμὴν ἐκάστης μάχης νὰ λείπουν τὰ φυσίγγια. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐμπροσθογεμὲς γαλλικὸν κανόνιον ἦτο πολὺ κατώτερον τοῦ ὀπισθογεμῆς γερμανικοῦ (Krupp), καὶ ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα καὶ ὡς πρὸς τὸ βεληνεκές. Ὁ Ναπολέων τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθεσιν. Ταύτην ἀνέλαθεν ὁ γερμανικὸς στρατὸς, τὸν ὁποῖον παρηκολούθει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ στρατάρχου Μόλτκε τοῦ ἔχοντος τὴν πραγματικὴν ἀρχηγίαν.

Τὴν 4 Αὐγούστου ἤρχισεν ἡ προέλασις τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ εἰς τὴν Λωρραίνην. Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου διήρκεσεν ἕνα μῆνα. Οἱ Γερμανοὶ ἐνίκησαν ἀλλεπαλλήλως τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς, καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὸ Σεδάν ἠνάγκασαν τὸν ἐκεῖ γαλλικὸν στρατὸν ἐξ 83 χιλ. νὰ παραδοθῆ. Μεταξὺ τοῦ παραδοθέντος στρατοῦ ἦτο καὶ ὁ Ναπολέων (2 Σεπτεμβρίου).

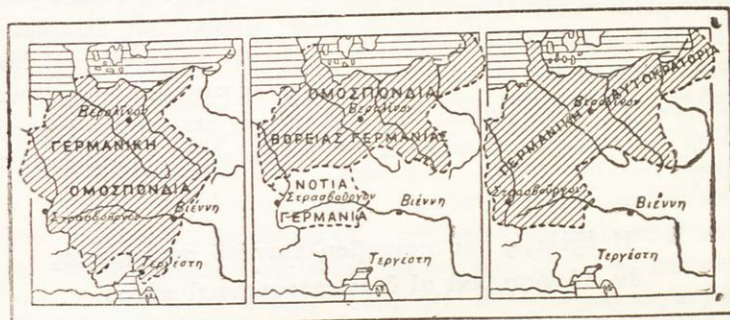
Μετὰ τοῦτο ἀρχίζει ἡ δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου. Οἱ Γερμανοὶ ἀφήσαντες ὀλίγον στρατὸν πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Μέντς, τοῦ Στρασβούργου καὶ πλείστων ἄλλων φρουρῶν προήλασαν εἰς Παρισίους, τοὺς ὁποίους καὶ ἐπολιόρκησαν (19 Σεπτεμβρίου). Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅταν ἐγνώσθη εἰς Παρισίους ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Σεδάν, ἡ αὐτοκρατορία ἀνε-

τράπη ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία καὶ ἐσχηματίσθη εἰς τὸ δημοκρεῖον προσωρινῆ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἐξ ἑνδεκα βουλευτῶν τῶν Παρισίων. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὑπῆρξεν ἀναίμακτος. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἦτο ὁ **Γαμβέττας**, διεκήρυξεν ὅτι εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἀμυνθῆ μέχρις ἐσχάτων. Πρὸς τοῦτο ὁ Γαμβέττας τὴν 8 Ὀκτωβρίου ἐξεληθὼν τῶν Παρισίων δι' ἀεροστάτου ἔφθασεν εἰς Τούρ. Ἐκεῖ κατήρτισεν ἐπιτροπεῖαν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰργάσθη ἵνα ὀργανώσῃ στρατόν. Ὅλος σχεδὸν ὁ τακτικὸς στρατὸς εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ, ἢ ἦτο ἀποκλεισμένος εἰς φρούρια. Τὸ Στρασοῦργον καὶ τὸ Μὲτς μάλιστα περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἠναγκάσθησαν ἐκ τῆς πείνης νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Γαμβέττας ἠλπίζεν ὅτι ἡ δημοκρατία θὰ ἠδύνατο, ὅπως τὸ 1793, νὰ προμηθεύσῃ στρατούς. Ἐκάλεσε λοιπὸν ὑπὸ τὰς σημαίας ἕλην τὴν ἔθνοφυλακὴν μέχρι 40 ἐτῶν καὶ ἐσχημάτισε στρατόν ἀνερχόμενον εἰς 500 χιλ. ἄνδρας. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν εἶχον καμμίαν πείραν τοῦ πολέμου καὶ ἐστεροῦντο ἀξιωματικῶν. Ἐπομένως ἐνίκησαν ὑπὸ τῶν τακτικῶν γερμανικῶν στρατῶν εἴτε ἐπετίθεντο εἴτε ἠμύνοντο. Οἱ στρατοὶ οὗτοι συνετέλεσαν μόνον νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς Παρισίους νὰ ἀντέχουν. Ἄλλ' ἤδη οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τοῦ τέλους Δεκεμβρίου δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Παρισίων. Ἐρχισαν καὶ νὰ βομβαρδίζον αὐτούς. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ τροφίμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Ἐπομένως ἡ κυβέρνησις ἔστειλε τὴν 23 Ἰανουαρίου 1871 εἰς τὰς Βερσαλλίας τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Jules Favre, τὴν 28ην δὲ ὑπεγράφη ἀνακωχὴ τριῶν ἐβδομάδων, ἵνα ἐν τῷ μεταξῷ ἐκλεχθῆ ἐθνικὴ συνέλευσις διὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνήλθεν εἰς Βορδῶ. Ὁ Thiers ἐκλεχθεὶς πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην.

Ἡ ὀριστικὴ εἰρήνην ἐκλείσθη ἐν Φραγκφούρτῃ τὴν 10ην Μαΐου. Δι' αὐτῆς ἡ Γαλλία παρεχώρησεν ἕλην τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λωρραίνης μετὰ τοῦ Μὲτς, ἐν ὧν 1 1/2 ἑκατ. κατοίκων, καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 5 δισεκατομμύρια φράγκων. Στρατὸς δὲ γερμανικὸς θὰ παρέμενεν εἰς τὰ Β. Α. τῆς Γαλλίας δαπάναις τῆς χώρας μέχρι ἀποπληρωμῆς αὐτῶν.

Ἀναστάσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, ὅπως προέβλεπεν ὁ Βίσμαρκ, συμπληρώθη ἡ ἐνότης τῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1870 τὰ νότια Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

γερμανικά κράτη εισήλθον εις τήν ὀμοσπονδίαν τῶν βορείων. Ἐπειτα ὁ τίτλος «ὀμοσπονδία» ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ τίτλου «**Γερμανικὴ αὐτοκρατορία**», ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀνηγορεύθη ἐν Βερσαλλίαις

Εἰκ. 42. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871.

Γερμανὸς αὐτοκράτωρ τὴν 18 Ἰανουαρίου 1871. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας παρέμεινεν ὁ αὐτός, ὅποιος ἦτο καὶ ὁ τῆς ὀμοσπονδίας τῶν βορείων Γερμανικῶν κρατῶν.

7. Ἡ τρίτη Γαλλικὴ Δημοκρατία.

Μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς μετὰ τῆς Γερμανίας εἰρήνης τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα ἐν Παρισίοις ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἐσχημάτισεν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν. Ἄλλ' αἱ ἐπαρχίαι ἐτάχθησαν μετὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ αὕτη διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐπεκράτησεν. Τότε ἤρχισεν ἐν αὐτῇ τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἀγὼν μετὰ τῶν κομμάτων. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτησαν οἱ μοναρχικοὶ, οἱ ὅποιοι καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν μοναρχίαν. Ἄλλ' ἦσαν διηρημένοι μετὰ τῶν διαφόρων ὑποψηφίων διὰ τὸν θρόνον. Ἐπὶ τέλους συνεφώνησαν ὅλοι νὰ ἐγκαταστήσουν **δημοκρατίαν μετὰ συνταγματικὴν μορφήν (1875)**.

Τὸ νέον πολίτευμα εἶναι ὅμοιον μετὰ τὰς συνταγματικὰς μοναρχίας μετὰ τὴν διαφοράν ὅτι ἀντὶ βασιλέως ἔχει πρόεδρον δημοκρατίας ἐκλεγόμενον ἀνὰ 7 ἔτη ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας ἡνωμένων. Ὁ πρόεδρος διορίζει τοὺς ὑπουργούς, ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον διασκεπτόμενον ἐν συμβουλίῳ εἶναι ὑπεύθυνον ἀπέναντι τῆς βουλῆς, δηλ. ὑποχρεοῦται, ἂν δὲν ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς, νὰ

παραιτήται. Ὁ πρόεδρος δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν, ἀλλὰ μετὰ συναίνεσιν τῆς γερουσίας. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὰς δύο συνελεύσεις, τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τὴν γερουσίαν. Ἡ βουλὴ ἐκλέγεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Αὕτη κάμνει τοὺς νόμους καὶ ψηφίζει τὸν προϋπολογισμόν. Ἡ γερουσία ἀποτελουμένη ἐκ 300 μελῶν ἀνανεουμένων κατὰ τὸ τρίτον ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν καὶ ἐκλεγομένων ὑπὸ ἰδίων ἐκλεκτόρων καθοριζομένων ὑπὸ τῶν δημοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων καὶ τῶν βουλευτῶν, ἐπικυρώνει τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ χρησιμεύει ὡς δίκαιητῆς ἐν περιπτώσει διαφωνίας βουλῆς καὶ προέδρου ἐπιτρέπουσα εἰς τὸν πρόεδρον τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς.

8. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ.

Ὅπως παρηκολουθήσαμεν τὴν εἰς τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης ἐφαρμογὴν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς. Τὸ 1815 εἰς ἕλλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα. Ἐκτοτε κατὰ μικρόν, καθ' ἕσπον ἡ ἀστικὴ τάξις ἀπέβαινε πολυαριθμοτέρα καὶ πλουσιωτέρα, τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸ κοινοβουλευτικόν. Τὸ 1848 τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐφηρμάζετο ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ πλήρες, εἰς τὰ δευτερεύοντα κράτη τῆς Γερμανίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν ἀτελῶς, εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν φαινομενικῶς. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐκλόνισεν ἕλας τὰς ἀπολυταρχικὰς χώρας πλὴν τῆς Ῥωσίας. Αἱ κυβερνήσεις ταραχθεῖσαι ἐκ τῶν ἐξεγέρσεων ὑπεσχέθησαν συντάγματα καὶ ἐκάλεσαν συντακτικὰς συνελεύσεις. Τοιαῦται συνεχλήθησαν εἰς τὴν Πρωσίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς ἕλα τὰ ἰταλικὰ κράτη. Ἀλλὰ αἱ κυβερνήσεις ἀσφαλισθεῖσαι τὸ 1849 ἀπέσυραν ἕτι παρεχώρησαν. Ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης ἔμεινε μόνον τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα τῆς Ὀλλανδίας καὶ Σαρδηνίας καὶ τὸ Πρωσσικὸν σύνταγμα, τὸ ὅποιον μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο κοινοβουλευτικόν, πραγματικῶς δὲ ἀπολυταρχικόν. Ἀπὸ τοῦ 1860 τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα κάμνει πάλιν ταχείας προόδους. Ἐπιωφελήθησαν ἐκ τῆς ἀσθενείας τῆς Αὐστρίας καὶ ἐγκατέστησαν αὐτὸ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν.

Πανταχοῦ ὅπου ἐγκατεστάθη τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ἡ δύνα-

μικς τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς μὴ ἐκλεκτῆς βουλῆς περιορίζεται, ἀδύναται δὲ ἡ ἐξουσία τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένης βουλῆς. Ἡ κυριαρχία τοῦ ἡγεμόνος ἐξαφανίζεται πρὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους. Πανταχοῦ ἡ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὴν βουλήν. Ὁ ἡγεμὼν (ἐν Γαλλίᾳ ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας) ἔχει μὲν κατ' ὄνομα τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, πράγματι ὅμως ταύτην ἔχει ὁ ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας τῆς βουλῆς. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς αὐτὸν νὰ ἀναθέτῃ τὸν σχηματισμὸν τοῦ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκούντος ὑπουργείου. Τοῦτο δὲ εἶναι ὑπεύθυνον πολιτικῶς ἐνώπιον τῆς βουλῆς, δηλ. εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἀκολουθῇ πολιτικὴν ἐπιδοκιμαζομένην ὑπ' αὐτῆς. Ἐὰν ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς ἀποδοκιμάσῃ ἐπὶ ἐνὸς ζητήματος διὰ ψήφοφορίας τοὺς ὑπουργούς, οὗτοι ὀφείλουσι νὰ παραιτηθοῦν. Τὸ σύστημα τοῦτο λέγεται **κοινοβουλευτισμός**. Τὸ κοινοβουλευτικὸν τοῦτο σύστημα ἐπεκράτησε πανταχοῦ. Κόμμα ἀπολυταρχικὸν πλέον δὲν ὑπάρχει. Ὅλοι οἱ πολιτικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἡγεμόνες εἶναι σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰς συνταγματικὰς ἀρχάς. Μόνον εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ κοινὸν κοινοβούλιον (Reichstag) δὲν ἦτο κυρίαρχον. Ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Πρωσίας ἔθεωρεῖτο ὡς κυρίαρχος ἀνώτερος αὐτοῦ. Μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν ὅμως πόλεμον ἀνεκηρύχθη ἡ Γερμανία εἰς δημοκρατίαν καὶ τὸ Reichstag ἀνέλαβε τὴν κυριαρχίαν. Ὡσαύτως μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον ἐπεσεν ἡ ἀπολυταρχία καὶ εἰς τὴν μόνην χώραν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀπομείνει ἐν Εὐρώπῃ μὲ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα, τὴν Ῥωσίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνταῦθα ἐγκατεστάθη δημοκρατία. Κατόπιν ὅμως ἐπεκράτησαν οἱ κομμουνιστὰὶ (ἴδε κατωτέρω) καὶ ἐγκατέστησαν κυβέρνησιν ἐργατικὴν (Σοβιέτ). Εἰς τὰς ἠνωμένας πολιτείας τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα παρουσιάζει ἄλλην μορφήν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι τελείως χωρισμένη τῆς νομοθετικῆς. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἔχει ὁ κατὰ τέσσαρα ἔτη ἐκλεγόμενος πρόεδρος τῆς δημοκρατίας. Οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς. Τὴν νομοθετικὴν ἔχει τὸ ἐκ δύο βουλῶν συγκείμενον κοινοβούλιον. Αἱ δύο ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ πρόεδρος δὲν δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλήν.

Πλὴν τῶν μορφῶν τούτων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος παρουσιάσθη ἐσχάτως καὶ μία νέα μορφή, ἡ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ κυβέρνησις τῆς χώρας. Αὕτη ἐδοκιμάσθη ἐν Ἑλβετίᾳ ὑπὸ τὴν μορφήν ἐκκλησίσεως πρὸς τὸν λαὸν (referendum) πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ψηφισομένων

ὕπὸ τοῦ κοινοβουλίου νόμων. Εἰς τινὰ καντόνια τῆς Ἑλβετίας κατ' ἀρχὰς ὡσαύτως ἐδοκιμάσθη καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῆς μειονοψηφίας. Ἀντὶ δηλ. νὰ καταλαμβάνουν ὅλας τὰς ἔδρας τῶν ἀντιπροσώπων οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πλειονοψηφίαν, καταλαμβάνουν τινὰς ἐξ αὐτῶν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς μειοψηφίας. Τὸ σύστημα τοῦτο καλούμενον *ἀναλογικὸν* εἰσῆχθη κατόπιν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰ περισσότερα κράτη τῆς Εὐρώπης.

9. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπέκτασις

Αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Εἶδομεν πῶς ἀπεπάσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ πῶς ὠργανώθησαν αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Αὗται κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος περιελάμβανον μόνον τὴν μεταξὺ Ἀτλαντικοῦ καὶ Μισισσιππὴ χώραν μὲ 4 ἑκατ. κατοίκους. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμίσι τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξετάθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ἡ ἀπέραντος αὕτη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν σήμερον 24 ἑκατομ. ἀνθρώπων, ἠὔξησε τὸν πληθυσμὸν τῆς διὰ συρροῆς μεταναστῶν ἐξ Εὐρώπης. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας ἔφερεν εἰς κίνδυνον αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν, διότι προεκάλεσε φοβερὸν ἐμφύλιον πόλεμον (1861—1865). Ἄλλ' ἔκτοτε διὰ τῆς πυκνώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀπέφρου φυσικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἀκμαιοτάτης βιομηχανίας αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι κατέστησαν μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων δυνάμεων τοῦ κόσμου.

Αἱ Ἰσπανικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ Ἰσπανικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐξηκολούθει νὰ μεταχειρίζεται τὰς ἀποικίας τῆς ὡς ἰδιοκτησίας καὶ ἐκυβέρνα αὐτὰς δι' Ἰσπανῶν. Ὅταν τὸ 1808 ὁ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Κρεσολοὶ (οὗτω ἐλέγοντο οἱ γεννηθέντες εἰς τὰς ἀποικίας) ἐτάχθησαν, ὅπως οἱ Ἰσπανοὶ τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ τοῦ Φερδινάνδου, καὶ ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς βασιλέα τὸν Ἰωσήφ Βοναπάρτην. Ἐπωφελήθησαν ὁμῶς τῆς εὐκαιρίας νὰ ζητήσουν μεταρρυθμίσεις. Ἐζήτησαν δηλ. συνέλευσιν ἀντιπροσώπων εἰς ἐκάστην χώραν καὶ ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς, ὥστε νὰ ἔχουν καὶ οὗτοι ἐλευθερίαν καλλιιεργείας, βιομηχανίας, εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Οἱ Ἰσπανοὶ κυβερνῆται ἠρνήθησαν. Αἱ ἀποικίαι ἐξηγέρθησαν καὶ ὠργάνωσαν δημοκρατίας κατὰ μίμησιν τῶν Ἠνω-

μένων πολιτειών. Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς. Οἱ ἐπαναστάται ἦσαν κακῶς ὀπλισμένοι καὶ ἀνάσκητοι. Μετὰ τὴν παλινὸρθωσιν τοῦ Φερδινάνδου ὑπετάχθησαν (1816).

Ἄλλ' ἡ Ἰσπανικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1820 ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νέον θάρρος καὶ ἐπὶ τέλους ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ ἀποικίαι ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἔμεινε μόνον ἡ Κούβα. Αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ἐζήτησαν νὰ ἐπεμβοῦν ἐν Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς Ἰσπανίας. Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ της Γεωργίου Κάνιγγ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἰσπανικῶν ἀποικίων, ἀλλὰ καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἀντισταθῇ κατὰ πάσης ἐν Ἀμερικῇ ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Συγχρόνως ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἰσπανικῶν ἀποικίων αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι, καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῶν **Μονρόε** (Monroë) ἐκήρυξε τὸ περίφημον δόγμα του, καθ' ὃ πᾶσαι ἐπέμβασεις τῆς Εὐρώπης ἐν Ἀμερικῇ θεωρεῖται πρᾶξις ἐχθρική κατὰ τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν.

Αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι Ἰσπανικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν διάφορα ἀνεξάρτητα κράτη (Μεξικόν, Περού, Κολομβία, Ἀργεντινὴ δημοκρατία, Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, Βενεζουέλλα, Χιλὴ, Παραγουάη, Βολιβία, Οὐραγουάη). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτησαν νὰ συνενωθοῦν εἰς ὁμοσπονδίαν, ὅπως εἶχον κάμει αἱ ἀγγλικάι ἀποικίαι. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι, κατὰ τὰ πλεῖστον ἰθαγενεῖς καὶ μιγάδες, δὲν εἶχον καμμίαν πολιτικὴν πείραν καὶ ἀπεστρέφοντο ἀλλήλους. Διήλθον λοιπὸν μακρὰν περίοδον ἐπαναστάσεων, ἐμφυλίων πολέμων, καὶ πολέμων μεταξὺ τῶν κρατῶν, μέχρις οὗ ὀργανωθοῦν. Ἡ περίοδος αὕτη διήρκεσε πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ 1870 σχεδὸν ἔλα τὰ κράτη ὀργανώθησαν ἕκαστον μὲ συνέδριον δύο βουλῶν καὶ μὲ πρόεδρον ἐκλεγόμενον διὰ τινα ἔτη. Ὅλα ἀπηλευθέρωσαν τοὺς μαύρους δούλους. Σχεδὸν εἰς ἔλα ἐγκατεστάθη ἡ καθολικὴ ψηφοφορία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας. Ὅλα ἠνοίχθησαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν γαιῶν των καὶ τῶν μεταλλείων των. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ μεταναστεύουν ἄθροοι εἰς αὐτά, ἰδίως εἰς τὴν Ἀργεντινὴν δημοκρατίαν λόγφ τοῦ κλίματος αὐτῆς. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ηὐξήθη, καὶ ἡ καλλιέργειά των ὡς εὐφροωτάτων ἀποδίδει πλοῦτη ἄπειρα.

Ἡ Βραζιλία. Ἡ μόνη χώρα τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἡ μὴ ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς ἀλλ' εἰς τοὺς Πορτογάλλους, ἡ Βραζιλία, ἀπέβη κράτος ἀνεξάρτητον κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ αἱ

Ισπανικαί άποικίαι, άλλα με όλιγώτερον κόπον. Κατά την γαλλικήν εισβολήν του 1808 ή βασιλική οικογένεια τής Πορτογαλλίας ειχεν άποσυρθή εις την Βραζιλίαν, έμεινε δέ εκεί και μετά την άποχώρησιν των Γάλλων. Οί Πορτογάλλοι δυσσαρεστηθέντες έκ τούτου επανεστατήσαν και ό βασιλεύς ήναγκάσθη νά επιστρέψη εις Λισσαβώνα αφήσας τόν υιόν του Πέτρον ώς αντιβασιλέα εις την Βραζιλίαν. Έν Βραζιλία τότε έγινεν επανάστασις, συνεπέα τής όποίας αύτη άνεκηρύχθη ανεξάρτητος από τής Πορτογαλλίας και ό Πέτρος αυτοκράτωρ αύτης. Η νέα αυτοκρατορία ώργανώθη συνταγματικώς με βουλήν και γερούσιαν. Άλλά και έδω, έπως εις τās Ισπανικάς δημοκρατίας, αί συχναι επαναστάσεις των επαρχιών δέν έλειψν. Άλλ' επί τέλους τά ήθη εξημερώθησαν και οί έμφύλιοι πόλεμοι από του 1863 έπαυσαν. Ο άγων όμως μεταξύ φιλελευθέρων και συντηρητικων εξηκολούθησε, μέχρις ου επί τέλους τό 1889 οί δημοκρατικοί επικρατήσαντες άνέτρεψαν την αυτοκρατορίαν και εγκατέστησαν δημοκρατίαν.

Η Βραζιλία είναι χώρα άπέραντος, άλλα τό μεγαλύτερον μέρος αύτης λόγω του κλίματος είναι άκατοίκητον δια τούς Εύρωπαιούς. Μόνον τό προς Α. κατά μήκος του Άτλαντικού και ίδίως τό μεσημβρινόν μέρος είναι καλλιεργημένον και κατάλληλον, έπως δεχθή Εύρωπαιούς άποίκους. Και εις τούτο ήρχισε νά κατευθύνεται ή μετανάστευσις.

Τό άποικιακόν κράτος τής Άγγλίας. Καί κατά τόν 19ον αιώνα οί Εύρωπαιοί εξηκολούθησαν την κατάκτησιν του κόσμου, ή όποία ειχεν άρχίσει από του 16ου αιώνος υπό των Πορτογάλλων και των Ισπανων, και ή όποία ουδέποτε έκτοτε διεκόπη. Κατά τόν 19ον αιώνα όμως εις αύτην πρωταγωνιστούν οί Άγγλοι και οί Γάλλοι.

Κατά τό τέλος του 18ου αιώνος τό άγγλικόν άποικιακόν κράτος περιελάμβανεν, ως είδομεν εις την βόρειον Άμερικην τόν άρχαιον γαλλικόν Καναδαν, εις τās Άντίλλας την Ιαμάικαν και τινας άλλας νήσους, εις την Ινδικήν την Βεγγάλην και μέρος τής άκτής του Δεκάν, εις την Ώκεανίαν μέρος τής άκτής τής ανατολικής Αυστραλίας μετά του Σύδνεϋ (Sydney). Οί πόλεμοι τής επαναστάσεως και τής αυτοκρατορίας επέτρεψαν εις τούς Άγγλους νά αύξήσουν τόν αριθμόν των άποικιών των δαπάναις τής Γαλλίας και τής συμμάχου της Όλλανδίας. Από του 1792 μέχρι του 1815 κατέκτησαν εις την νότιον Άμερικην μέρος τής Cuyane, εις τās Άντίλλας την Tabago και την Trinite (Άγία Τριάς), έν Άφρικη τό Cap (Άκρωτήριο), εις τόν Ινδικόν Ώκεανόν τās νήσους Μαυρίκιον και Κεϋλάνην, εις την Μεσό-

γισιον τὴν Μάλταν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον κατέκτησαν καὶ νέας χώρας εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Μετὰ τὸ 1815 τὸ ἀγγλικὸν ἀποικιακὸν κράτος ἀνεπτύχθη διὰ δύο μεθόδων, διὰ τῆς κατακτήσεως καὶ δι' εἰρηνικῆς καὶ βαθμιαίας ἐπεκτάσεως ἐπὶ ἐδαφῶν ἐρήμων. Διὰ κατακτήσεως ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησεν ἐν Ἀσίᾳ τὴν Ἰνδικήν. Αὕτη κατεκτήθη ὄχι ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῆς ἀναμείξεως τῆς εἰς τὰς ἔριδας τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς συγκροτήσεως στρατῶν ἐξ ἰθαγενῶν. Ἐκ τῶν ἡγεμόνων τούτων ἄλλοι μὲν ἐδέχθησαν τὴν προστασίαν τῆς ἐταιρείας, ἄλλοι δὲ ὑπήχθησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας κυριαρχίαν αὐτῆς. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς εἶχε συμπληρωθῆ τὸ 1856. Ἀλλὰ τὸ 1857 οἱ Ἰνδοὶ ἐπανεστάτησαν. Ἡ ἐξέγερσις μετὰ 1 1/2 ἔτος κατεστάλη, τὸ ἀγγλικὸν ὄμως κοινοβούλιον κατήργησε τὴν ἐταιρείαν καὶ ἡ Ἰνδικὴ κατέστη ἀποικία τοῦ κράτους. Τὸ 1876 ἡ ἀποικία ἀνεκηρύχθη εἰς αὐτοκρατορίαν, καὶ ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίρας τῶν Ἰνδιῶν. Ἐκτοτε πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Ἰνδικῆς οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὸ Ἀφγανιστάν, τὸ Βελουχιστάν, τὴν Βαρμανίαν (1885).

Ἐν Ἀφρικῇ ἡ Ἀγγλία κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῆς ἔφερε τοὺς Ἀγγλοὺς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ πασάς τῆς Αἰγύπτου ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία ἀπέτέλεσε μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀπήτει παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν Συρίαν διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφεραν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν Ἑλλ. ἐπανάστασιν. Ὁ σουλτάνος ἤρνεϊτο, καὶ ἐκ τούτου ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ, τοῦ Ἀβδουλ Μετζίτ, ἔλαβε δὲ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διαφόρους φάσεις καὶ μὲν εἰς ἐπερατώθη τὸ 1841. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνεγνωρίσθη τῆς μὲν Αἰγύπτου κληρονομικὸς ἡγεμὼν, τῆς δὲ Συρίας ἰσόβιος. Τότε καθωρίσθη καὶ ὅτι τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου θὰ ἔμενον κλεισμένα εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ὁ τρίτος διάδοχος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἔγγονός του Ἰσμάήλ, μεγαλοπρεπῆς καὶ πολυδάπανος, εἶχεν ἀγοράσει παρὰ τοῦ σουλτάνου ἀντὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ τὸν τίτλον τοῦ Κεδίβου (ἀντιβασιλέως) καὶ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Αἰγύπτου με ἐλευθερίαν νὰ συνάπτῃ συνθήκας με ξένους. Εἶχε κατακτήσει τὸ ἀνατολικὸν Σουδάν, εἰς τὸ Κάϊρον δὲ τὴν πρωτεύουσάν του εἶχεν οἰκο-

δομήσει πολυτελή ανάκτορα. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶσων δαπανῶν εἶχε δανεισθῆ σχεδὸν δύο δισεκατομμύρια καὶ εἶχε καταστρέψει τὰ οἴκο-

Εἰκ. 43. Ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερική.

νομικά τῆς χώρας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὡς μεγαλύτεροι δανεισταὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν δύο ἐλεγκτὰς ἐπιφορτισμένους νὰ φέρουν εἰς τάξιν

χίαν της επί των χωρῶν τῶν κειμένων βορείως τῶν Ἠνωμένων πολι-
τειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεα-
νοῦ καὶ ἐδημιούργησε τὴν Καναδικὴν ἑμοσπονδίαν (1867-1871). Ἐν
Ὠκεανῷ δὲ ἔδρυσε τὰς ἀποικίας τῆς ἡπείρου Αὐστραλίας (1824 1859)
καὶ τὴν Αὐστραλιανὴν ἑμοσπονδίαν (1900).

Ὅλοι σχεδὸν αἱ ἀγγλικάι ἀποικίαι εἶναι ὀργανωμένοι εὖτως, ὥστε
νὰ ἔχουν πλήρη διοικητικὴν αὐτονομίαν, σχεδὸν ἀνεξαρτησίαν. Κατ'
ἀντίθεσιν πρὸς τὰς γαλλικὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ἐκ Πα-
ρισίων καὶ ὑπάγονται εἰς τοὺς νόμους τῆς μητροπόλεως, αἱ ἀγγλικάι
ἔχουν ἐκάστη τὸ κοινοβούλιον καὶ τοὺς ὑπουργοὺς των δηλ. αὐτοκυβερ-
νῶνται καὶ αἱ ἴδιαι ἐρῖζουσι τοὺς νόμους των.

Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῶν μετὰ τῶν ἀποικιῶν συγκοινωνιῶν της καὶ
τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς της ἡ Ἀγγλία συστηματικῶς κατέλαβε
τὰ στενὰ ἑλων τῶν μεγάλων θαλασσίων ὁδῶν. Ἐκτὸς τοῦ Γιβραλτᾶρ
καὶ τῆς Μάλτας, τὰ ὁποῖα ἤδη πρότερον εἶχε καταλάβει, κατέλαβε
λοιπὸν προσέτι τὴν Σιγκαπύρην (Singapour) καὶ τὴν χερσόνησον Μα-
λάκκαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς εἰς τὴν Κίναν, καὶ τὸ Ἄδεν ἐπὶ
τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Ἐν συνόλῳ ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἦτο κράτος
30 σχεδὸν τετραγ. χιλιομέτρων μὲ κατοίκους πλέον τῶν 370 ἑκατομμ.
δηλ. κατεῖχε πλέον τοῦ $\frac{1}{6}$ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μὲ τὸ $\frac{1}{10}$ τοῦ πλη-
θυσμοῦ της. Μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν δὲ πόλεμον κατέλαβε προσέτι
ἕλας σχεδὸν τὰς γερμανικὰς ἀποικίας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸν 18ον
αἰῶνα εἶχε χάσει σχεδὸν ἕλας τὰς ἀποικίας. Ἐπελείπετο εἰς αὐτὴν μό-
νον εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἡ Γουιάνα, εἰς τὰς Ἀντίλλας ἡ Γουαδε-
λούπη καὶ ἡ Μαρτινίκα, εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν αἱ νησίδες τοῦ
Ἁγίου Πέτρου καὶ ἡ Miquelon, εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντι-
κοῦ ἡ ἀκτὴ τῆς Σενεγάλης, εἰς τὴν Ἀσίαν πέντε μεμονωμένοι πόλεις
ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς, εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν ἡ νῆσος Βουρβῶν (σήμερον
Ἐϊωσις). Ἐξαιρουμένης τῆς Γουιάνης, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιφάνειαν ἴσην
σχεδὸν πρὸς τὸ $\frac{1}{10}$ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ σχεδὸν ἑσπερεῖτο κατοίκων, τὸ
σύνολον τῶν γαλλικῶν κτήσεων ἀνήρχετο μόνον εἰς 10 χιλ. τετραγ.
χιλιόμετρα. Ἐν τούτοις σήμερον τὸ ἀποικιακὸν γαλλικὸν κράτος εἶναι
20κις μεγαλύτερον τῆς Γαλλίας καὶ περιλαμβάνει 10 ἑκατομμ. τετραγ.
χιλιόμετρα μὲ 48 ἑκατομμ. κατοίκων.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ κράτους τούτου ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1830 ἐπὶ Κα-

ρόλου Γ' διὰ τῆς κατὰ τοῦ Ἀλγερίου ἐκστρατείας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλγερίου, ἡ ὁποία ἐξακολούθησασα ἐπὶ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου Φιλίππου συνετελέσθη ἐπὶ Ναπολέοντος Γ' τὸ 1857 μετὰ ἀγῶνα 27 ἐτῶν. Ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου κατελήφθησαν ὡσαύτως πολλαὶ νῆσοι τοῦ Εἰρηγνικοῦ Ὠκεανοῦ, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ Ταϊτή (1842). Ἐπὶ Ναπολέοντος Γ' οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὴν Νέαν

Εἰκ. 45. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Γάλλων

Καληδονίαν (1853) καὶ ἤρχισαν ἐν Ἀσίᾳ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰνδοκίνας διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κοχινκίνης (1859-1867) καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως γαλλικοῦ προτεκτοράτου ἐπὶ τῆς Καμβόδης (Cambodge) (1863). Εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲ ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τοῦ Δυτικοῦ Σουδάν διὰ τῆς καταλήψεως τῆς κοιλάδος τῆς Σενεγάλης (1854-1865). Ἰδίως ὅμως ἐπὶ τῆς τρίτης δημοκρατίας καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος ἔκαμαν συστηματικῶς τὰς μάλλον ἐκτεταμένους κατακτήσεις των. Κατέκτησαν ἐν τῇ Ἀφρικῇ τὴν Τύνιδα (1881-1882), τὸ δυτικὸν τοῦ Σουδάν (1881-1900), τὴν Δαχομήν (1892), τὸ Κόγκον, τὰς χώρας τῆς Τσάδης (Tchad) (1880-1900), καὶ τὸ Μαρρόκον (1911), εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν τὴν Μαδαγασκάρην (1895), εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ Τογκίνον καὶ τὸ Ἀννάμ.

Αἱ γαλλικαὶ αὗται ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀγγλικὰς διοικουῦνται ὡς γαλλικαὶ ἐπαρχίαι, πρέπει νὰ διακριθοῦν εἰς ἀποι-

κίας ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἀποικίας συνοικισμού. Αἱ πρῶται εἶναι τοιαῦται, ὥστε τὸ κλίμα ἐμποδίζει τὸν Γάλλον νὰ ἐγκατασταθῇ μονίμως. Οἱ ἐρχόμενοι εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ διακόπτουν τὴν ἐκεῖ παραμονὴν των ἐπὶ τινα χρόνον μεταβαίνοντες εἰς θερμότερας ἢ ψυχρότερας χώρας. Διὰ τῶν προϊόντων ἕμως καὶ τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια προμηθεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον, τῶν πρώτων των ὄλων καὶ τῶν ἀγορῶν καταναλώσεως τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα. Τοιαῦται ἀποικίαι εἶναι αἱ τῆς τροπικῆς ζώνης Κόγκον, Σουδάν, Μαδαγασκάρ κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ Ἰνδοκίνα. Ἀποικίαι πρὸς συνοικισμόν εἶναι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας αἱ φυσικαὶ συνθήκαι τοῦ βίου προσεγγίζουν τὰς τοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἀλγερία καὶ ἡ Τύνις. Αὗται δὲ εἶναι καὶ τόσοσιν πλησίον τῆς Γαλλίας, ὥστε ἀποτελοῦν προέκτασιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι καὶ πολυτιμότεραι.

Ἡ μετανάστευσις καὶ τὸ ἐμπόριον ἐν Γερμανίᾳ. Ἀπὸ τοῦ 1871 καὶ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐνότητος τῆς Γερμανίας τὰ δύο ἐξέχοντα σημεῖα τῆς Ἱστορίας των Γερμανῶν εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οἰκονομικὴ των ἀνάπτυξις. Εἰς διάστημα 40 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς των ἠρξήθη περισσότερον τοῦ τρίτου ἀνεληθῶν ἀπὸ 40 ἑκατομ. εἰς 60. Τὸ δὲ ἐξωτερικόν των ἐμπόριον ἀπὸ 6 δισεκατ. φράγκων ἀνῆλθεν εἰς πλεόν των 25. Ἡ Γερμανία πρὸ τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου ἦτο ἡ δευτέρα ἐμπορικὴ δύναμις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ἕμως εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κόσμου ἤλθε τελευταία, μετρίας μόνον ἀποικίας κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ.

Ἡ Γερμανία πρὸ τοῦ 1870 ἦτο χώρα ἰδίως γεωργικὴ καὶ ὀλίγον εὐφορος. Ὅσον λοιπὸν ἠρξανε ὁ πληθυσμὸς τῆς, τόσοσιν δὲν ἠδύνατο νὰ θρέψῃ αὐτόν.

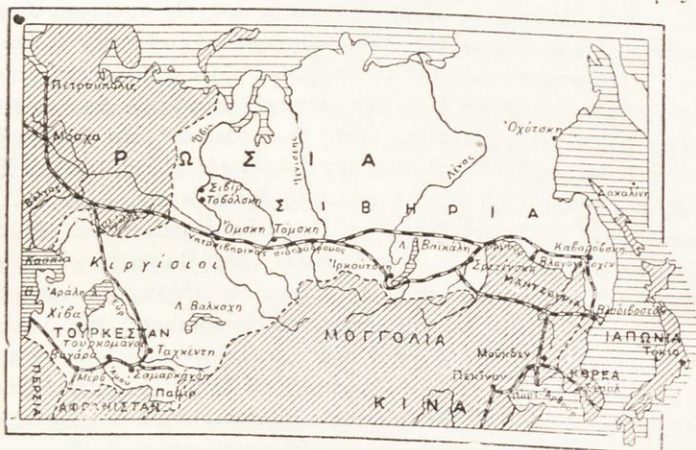
Ἐκ τούτου οἱ Γερμανοὶ κατὰ πρῶτον ἐτράπησαν πρὸς τὴν μετανάστευσιν εἰς ἄλλας χώρας ἰδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ὑπολογίζουν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1900 ὁ ἀριθμὸς των Γερμανῶν μεταναστῶν ἀνῆλθεν εἰς 6 ἑκατομ. Ἀλλ' ἡ γερμανικὴ αὕτη μετανάστευσις εἰς χώρας ξένας ἐφαίνετο εἰς τοὺς Γερμανοὺς πατριώτας ὡς ἐξασθενίζουσα τὴν Γερμανίαν. Ἦθελον λοιπὸν νὰ διευθύνουν τὴν μετανάστευσιν εἰς χώρας, αἱ ὅποιαὶ θὰ ἦσαν γερμανικαί. Ἐντεῦθεν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἀποικιῶν. Κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸ Κόγκον καὶ τὸ Καμερόν, τὴν νοτιοδυτικὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν γερμανικὴν Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Ὠκεανίαν τὴν νέαν Γουϊνέαν καὶ τινὰς νήσους, ἔπειτα τὰς Καρολίνας καὶ Μαριάννας, εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ τὸ Κιάου—Τσάου.

Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ γερμανικοῦ ἀποικιακοῦ κράτους προσήγγιζε τὰ 3 ἑκατ. τετραγωνικά χιλιόμετρα μὲ πληθυσμὸν 12 1/2 ἑκατομ. κατοίκων. Κατέλαβε λοιπὸν ἡ Γερμανία τὴν τρίτην τάξιν μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν κτήσεων. Αἱ ἀποικίαι ὅμως αὐταὶ ἦσαν μὲν ἔπως δῆποτε κατάλληλοι πρὸς ἐκμετάλλευσιν, ἀλλ' ὄχι πρὸς μόνιμον συνοικισμὸν.

Ἄλλ' ἰδίως οἱ Γερμανοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ ὁποῖα ἠῤῥξησαν τεραστίως. Ἐνεκα δὲ τούτου, μάλιστα ἀπὸ τῆς ἀνάδου τοῦ Γουλιέλμου Β' εἰς τὸν θρόνον, ἐσχεδιάζον νὰ ἐπεκτείνουν τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τῆς Μεσογείου, ἀπὸ Ἀμδούργου μέχρι Τεργέστης, διὰ τῆς συνάψεως στενῆς τελωνιακῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας. Βραδύτερον ἡ ἔνωσις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ πολιτικῆ, καὶ οὕτω ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία θὰ παρελάμβανε ἕλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Διὰ τῆς οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσχύος τῆς αὐτῆς θὰ προσεῖλκυε τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Τουρκίαν, ἴσως καὶ ἕλας τὰς βαλκανικὰς χώρας καὶ θὰ ἐξησφαλίζετο εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ πολιτικὴ ἡγεμονία τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀπληστία τῶν ὀπαδῶν τῆς μεγάλης Γερμανίας ἐξετείνεται καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Φλανδρίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὰς Βαλτικὰς χώρας καὶ τὴν Φινλανδίαν. Ὄνειρεύοντο ἐκτὸς τούτου νὰ ὠθήσουν ἐκ νέου τὴν Ῥωσίαν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἀποικίσουν τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Λιθουανίαν, νὰ ἀποκλείσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου, νὰ ἀπορροφήσουν τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ ἕλην τὴν μέσην Ἀσίαν. Αἱ ἰδέαι αὗται ἐνθαρρυνόμεναι ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καὶ διαδιδόμεναι ὑπὸ τῶν πανεπιστημίων κατέστησαν κοιναὶ εἰς ὅλους τοὺς Γερμανοὺς. Αὐταὶ δὲ αἱ πανγερμανιστικαὶ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλως δὲν ἠδύναντο νὰ πραγματοποιηθοῦν ἢ διὰ πολέμου, προεκάλεσαν τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον.

Ἡ Ἰταλικὴ ἐπέκτασις. Καὶ ἡ Ἰταλία, ὡς καὶ ἡ Γερμανία ἠθέλησε νὰ ἔχῃ ἀποικίας. Κατέλαβε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς (1884) τὸν λιμένα τῆς Μασσαουάχ ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐντεῦθεν ἐπεξετείνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς Δ, εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἀθιοπηνίας. Ἄλλ' ἐκ τούτου περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀθιοπηνούς, λαὸν χριστιανικὸν καὶ πολεμικόν. Οἱ Ἰταλοὶ ἠττήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς μικρὰν παραλιακὴν λωρίδα. Κατόπιν ἡ Ἰταλία ἐσκέφθη νὰ προσαρτήσῃ τὴν Τριπολίτιδα, ἧς ἦτο ἡ μόνη χώρα τῆς Ἀφρικῆς ἡ ὑπολειπομένη εἰς τὴν Τουρκίαν. Αἴφνης δὲ, ἐν ᾧ εὐρίσκετο εἰς φιλικὰς

σχέσεις με την Τουρκίαν, απέστειλε στρατόν πρὸς κατάληψιν αὐτῆς (Σεπτέμβριος 1911). Ἡ ἀντίστασις τῆς ὀθωμανικῆς φρουρᾶς καὶ ἰδίως τῶν Ἀράβων τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑπῆρξε μικροτέρα καὶ ἰσχυροτέρα ἐκείνης, τὴν ὁποίαν περιέμενον οἱ Ἴταλοί. Ὁ πόλεμος παρετίετο πλέον τοῦ ἔτους, με ἄλλας δὲ τὰς προσπάθειάς των οἱ Ἴταλοί οὐδὲν κατώρθωσαν, ὅτε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1912 ἤρχισεν ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Τουρκία θέλουσα νὰ συγκεντρώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς δυνάμεις τῆς ἐσυνθηκολόγησε (Ὀκτώβριος 1912) μετὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγκατέλειπεν εἰς αὐτὴν τὴν Τριπολίτιδα. Ἡ Ἰταλία ἔμως ἐκράτησε καὶ τὰς Δωδεκανήσους, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατέλαβε πρὸς ἐκ-

Εἰκ. 46. Ἡ Ἀσιατικὴ Ῥωσία.

βασμὸν τῆς Τουρκίας εἰς εἰρήνην, καὶ παρ' ἄλλας τὰς διαμαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῶν, παρ' ἄλλας τὰς συμφωνίας, τὰς ὁποίας ἔκαμε κατόπιν μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ τὰς κρατῇ. Ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ὡς βᾶσιν πρὸς διεῖσδυσιν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἡ ὤρεισις ἐπέκτασις. Ἐν ᾧ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἔχουν ἐγκαταστήσει τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν μεσημερινὴν Ἀσίαν, ἡ Ῥωσία δεσπόζει τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βορείου Ἀσίας. Αὕτη κατέχει ἐνταῦθα 17 ἑκατ. τετραγ. χιλιόμετρα, δηλαδή τὸ ἡμίσιον τῆς ἐπιφανείας τῆς Εὐρώπης. Δεσπόζει τῆς κεντρικῆς Ἀσίας διὰ τοῦ Τουρκεστάν κατακτηθέντος ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1884, τῆς βορείου Ἀσίας

διὰ τῆς Σιβηρίας καταληφθείσης τὸν 17ον αἰῶνα, ἀλλ' αὐξηθείσης τὸν 19ον μὲ τὰς χώρας τοῦ Ἄμουρ καὶ τῆς ἐπαρχίας Μαριτίμης, τὰς ὁποίας ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς Κίνας (1858—1860). Ἡ Ῥωσία προσπαθεῖ νὰ ἀποικίση τὰς ἀπεράντους αὐτὰς χώρας, καὶ πρὸς τοῦτο κατεσκεύασε τὰς δύο μεγάλας σιδηροδρομικὰς γραμμὰς τοῦ ὑπερκασπιανοῦ καὶ τοῦ ὑπερσιβηριακοῦ σιδηροδρόμου.

Ἡ Ἄπω Ἀνατολή. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἢ Ἄπω Ἀνατολὴν ὑπάρχουν δύο κράτη παναρχαίου πολιτισμοῦ, ἡ Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία. Ταῦτα ἐπὶ αἰῶνας παρέμενον κλεισμένα εἰς τοὺς ξένους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἠνοίχθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Εὐρώπης. Δύο ναυτικαὶ ἐπιδείξεις (1854—1866) ἤρκεσαν, ἵνα ἀνοίξουν τὴν Ἰαπωνίαν. Ἐκτοτε ἡ Ἰαπωνία μετεμορφώθη καθ' ὀλοκλήριαν καὶ κατέστη διὰ τῶν νέων πολιτικῶν τῆς ἡθῶν καὶ τοῦ νέου στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς κράτος εὐρωπαϊκόν. Ἡ Κίνα ἠνοίχθη μὲν καὶ αὐτὴ, ἀλλ' οὐχὶ πλήρως. Καὶ τοῦτο δ' ἐπετεύχθη κατόπιν πολλῶν πολέμων ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ Κίνα ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ ἡττημένη ἀντίσταται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιρροὴν καὶ μετὰ κόπου ἀρχίζει νὰ μεταρρυθμίζεται.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἰαπωνίας καὶ αἱ φιλοδοξίαι τῶν Ῥώσων, αἵτινες προπαρασκεύασαν τὴν προσάρτησιν τῆς Μαντζουρίας καὶ τὴν ἐγκατάστασίν των ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Πηχιλί, προεκάλεσαν μακρὸν πόλεμον μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας (1904). Οἱ Ἰάπωνες νικήσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσους ἐκ τῆς Μαντζουρίας καὶ ἐγκατέστησαν προτεκτοράτον ἐπὶ τῆς Κορέας. Ἐκτοτε ἡ Ἰαπωνία κατετάχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^{ον} ΑΙΩΝΑ

1. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις.

Αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι. Ὅλαι αἱ κοινωνίαι τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος ἦσαν ὀργανωμέναι κατὰ τάξεις ἀνίσους. Σύμφωνα μὲ τὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν τις ἐγεννᾶτο, ἦτο εὐγενής, ἢ ἀστός ἢ ἀγρότης. Ἐθεωρεῖτο δὲ φυσικὸν ὅτι μικρὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων τῆς ἀνωτέρας τάξεως εἶχε μόνος ὅλην τὴν ἐξουσίαν, τὰς τιμὰς καὶ τὸν πλοῦτον. Ἡ κοινωνία λοιπὸν ἦτο ἀριστοκρατικὴ.

Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς προσεβλήθη ἰσχυρῶς ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Διεκήρυττον οὗτοι, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας εἶναι ἀδίκος, διότι καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἀνίσους, ἐν ᾧ ἡ φύσις ἐπλασε αὐτοὺς ἴσους, ἀπάνθρωπος, διότι κρατεῖ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς κατάστασιν ταπεινὴν καὶ ἀθλίαν, παράλογος, διότι ἀφίνει εἰς τὴν τύχην τῆς γεννήσεως νὰ ἀποφασίσῃ, ποῖοι ἀνθρωποὶ θὰ διευθύνουν τὴν κοινωνίαν. Τότε ἐμορφώθη εἰς ἕλας τὰς χώρας τὸ αἶσθημα τὸ καλούμενον **δημοκρατικόν**, ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς δὲ ἐπαναστάσεως κατὰ μικρὸν ἔλαι αἱ κοινωνίαι ἐγέναν **δημοκρατικαί**.* Ἡ δουλοπαροικία ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ἕλης τῆς Εὐρώπης. Ὅπου ἐγκατεστάθη γαλλικὴ διοίκησις, κατηργήθη ἀμέσως. Εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1848, αἱ κυβερνήσεις ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐξαγοράσουν τὰ δοσίμχτα καὶ τὰς ἀγγαρίας, τὰς ὁποίας ὤφειλον εἰς τοὺς κυρίους των. Αὐτὴ ἢ Ῥωσία δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος κατήργησε τὴν δουλείαν τὸ 1861. Καὶ αὐτὴ ἢ δουλεία τῶν μαύρων ἐν τῇ Ἀμερικῇ κατηργήθη. Ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη ὡσαύτως ἐδέχθησαν τὴν ἰσότητά πρὸ τοῦ νόμου. Πενταχοῦ ἐξησφαλίσθη ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἰδρῦθησαν τακτικὰ δικαστήρια, κατηργήθησαν τὰ βασιανιστήρια,

* Ἡ λέξις δημοκρατία ἀπέκτησεν εὐρύτεραν σημασίαν. Δὲν ἔχει πλέον μόνον τὴν πρῶτην τῆς σημασίαν τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐφαρμόζεται εἰς πᾶν σύστημα, εἰς τὸ ὅποσον δὲν ἐπικρατεῖ ἡ καταγωγὴ.

αί ποινάί ἐπεβάλλοντο φιλανθρώπως, αἱ φυλακαί ἔγιναν ὑγιεινότεραι. Πανταχοῦ ὑπάρχει θρησκευτική ἐλευθερία. Ὅλα τὰ κράτη δέχονται κατ' ἀρχήν ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους εἶναι προσिताί εἰς ἄλλους ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς. Ἡ ἀρχή τῆς ἰσότητος εἰσέδυσεν ὡσαύτως εἰς τὰ ἤθη. Τὰ τέκνα τοῦ μικροῦ ἀστοῦ δέχονται τὴν αὐτὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποῖαν τὰ τέκνα τοῦ εὐγενοῦς. Οἱ εὐγενεῖς διατηροῦν τοὺς τίτλους τῶν, ἀλλὰ ζοῦν ἐν οἰκειότητι μὲ τοὺς μὴ εὐγενεῖς καὶ δὲν ἐξετάζουσι πλέον τὴν καταγωγὴν ἐνὸς ἀνθρώπου διὰ νὰ τὸν δεχθοῦν εἰς τὰς συναστροφάς των. Ἡ στοιχειώδης τέλος ἐκπαίδευσις, ἣ ὅποια ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπόθεσις ἰδιωτικῆ ἀφορῶσα τοὺς γονεῖς, κατέστη ὑποχρεωτικὴ καὶ παρείχετο δαπάνη τοῦ κράτους. Τοῦτο κατὰ πρῶτον ἔγινεν εἰς τινὰ γερμανικά κράτη καὶ κατόπιν ἐπεξετάθη εἰς ἕλλην τὴν Εὐρώπην. Ὅστε ἡ μόρφωσις ἔπαυσε νὰ θεωρῆται προνόμιον τῶν πλουσίων.

Ἡ χειραφεσία τῶν γυναικῶν. Τὸ δημοκρατικὸν αἶσθημα παρήγαγεν ὡσαύτως σπουδαίαν κίνησιν ὑπὲρ τῶν γυναικῶν. Πανταχοῦ αὐταὶ εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν κατωτέραν τῆς τοῦ ἀνδρός. Δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα μῆτε νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας, μῆτε νὰ ἀσκοῦν τὰ αὐτὰ ἐπαγγέλματα μὲ τοὺς ἀνδρας. Ἐκτὸς τούτου αἱ ἔγγαμοι δὲν εἶναι ἐλεύθεροι μῆτε νὰ διευθύνουν τὴν προσωπικὴν των περιουσίαν, μῆτε νὰ ἐκλέγουν τὴν κατοικίαν των. Ὁ σύζυγος διευθύνει μόνος τὴν περιουσίαν τῆς γυναικὸς καὶ δύναται νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ὅπου θέλει.

Ἐσχηματίσθη λοιπὸν μία μερίς, ἣ ὅποια ζητεῖ ἐξ ἐνόματος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πλήρη χειραφεσίαν τῆς γυναικὸς. Καὶ τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀστικὴν ἰσότητα τῶν γυναικῶν. Ζητοῦν δηλ. δι' αὐτάς τὸ δικαίωμα νὰ κερδίζουσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὡς οἱ ἄνδρες, νὰ φοιτοῦν εἰς τὰ αὐτὰ σχολεῖα, νὰ ἀσκοῦν τὰ αὐτὰ πλὴν τῶν πολιτικῶν ἐπαγγέλματα, καὶ τέλος ὑπανδρεύμενα νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτουν τὴν περιουσίαν των, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των ὡς οἱ ἄνδρες. Τινὲς ὁμῶς ζητοῦν ἀπόλυτον ἰσότητα μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ζητοῦν δηλ. διὰ τὰς γυναῖκας πλὴν τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἦτοι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, τοῦ παρεδρεῦειν εἰς τὰς βουλὰς καὶ τοῦ μετέχειν τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν γυναικῶν εἶναι πολυάριθμοι εἰς ἅλας τὰς πολιτισμένας χώρας. Ἐπέτυχον δὲ σχεδὸν πανταχοῦ τὴν ἀστικὴν ἰσότητα. Ἡ μερίς ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν, ἐπικρατεῖ μᾶλλον εἰς τὰ βόρεια κράτη,

Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας,

Ὁ σοσιαλισμός. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐπροκάλεσε πλήρη ἐπανάστασιν εἰς τὸν ὄργανισμὸν τῆς ἐργασίας. Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον οὔτε μεγάλαί πόλεις, οὔτε μεγάλα ἐργοστάσια. Ὁ τρόπος τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἐπαγγελμάτων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς ἕκαστον πάτρωνα νὰ μεταχειρίζεται παρὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐργάτας. Οὗτοι εἰργάζοντο εἰς τὸ ἐργαστήριον παρὰ τὸν πάτρωνα τῶν καὶ μετὰ πάροδον ἐτῶν τινῶν ἐγίνοντο καὶ οἱ ἴδιοι πάτρωνες. Ἀφ' οὔτου ὅμως κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐδρῆθη ἡ μεγάλη βιομηχανία, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς δυνάμεως τῶν μηχανῶν συνήνωνον μέγαν ἀριθμὸν ἐργατῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργοστάσιον. Πρὸς προμήθειαν τῆς διὰ τὰς μηχανάς καυσίμου ὕλης ἠδύξθησαν τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται χιλιάδας ἐργατῶν. Οἱ ἐργάται οὗτοι ἐλάμβανον μόνον ἓνα μισθὸν καθ' ἡμέραν, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἠλπίζόν ποτε νὰ γίνουσι καὶ αὐτοὶ βιομήχανοι, ἀλλ' οὐδὲ μετείχον εἰς τὰ ἀπειρα κέρδη, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν συνεκόμιζον οἱ βιομήχανοι. Τότε ἤρχισεν ὁ χωρισμὸς μεταξὺ βιομηχάνων καὶ ἐργατῶν.

Οὕτω παρὰ τοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς τεχνίτας ἐσχηματίσθη νέα τάξις ἐκ τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων καὶ τῶν μεταλλείων. Τούτους ὀνομάζουσι προλεταρίους (ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ proletarii), διότι δὲν ἔχουσι ἄλλον πλοῦτον ἐκτὸς τῶν τέκνων τῶν. Οἱ προλετάριοι βεβαίως εὐρίσκονται εἰς καλυτέραν θέσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν τροφήν καὶ ὡς πρὸς τὴν κατοικίαν παρὰ οἱ ἀγρόται κατὰ τὸν μεσαῖωνα. Οὔτε περιφρονοῦνται ὡς ἐκεῖνοι. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι ἦσαν δυστυχεῖς. Δὲν εἶχον καμμίαν περιουσίαν καὶ ἀπέζων μόνον ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου τῶν. Ἐὰν ὁ ἐργάτης δὲν εὕρισκεν ἐργασίαν ἢ ἡσθένει, μὴ λαμβάνων ἡμερομισθίον δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ θρέψῃ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀφ' οὔτου λοιπὸν αἱ κοινωνίαι κατέστησαν δημοκρατικά, καὶ ἐν αὐταῖς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦνται ἴσοι, οἱ προλετάριοι ἔπαυσαν νὰ ἐγκαταλείβωσι εἰς τὴν τύχην τῶν καὶ ἤρχισαν νὰ ζητοῦν βελτίωσιν αὐτῆς. Εἰς τοῦτο δὲ εὗρον ἱκανοὺς προστάτας. Οἱ οικονομολόγοι τοῦ 18ου αἰῶνος ἐδίδασκον ὅτι ἡ δυστυχία εἶναι ἀποτέλεσμα νόμου φυσικοῦ καὶ ἐπομένως ἀναπόφευκτος. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὅμως ἐφάνησαν οικονομολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐπέσβευσαν ἀρχὰς ὅλως ἐναντίας. Ἡ δυστυχία λέγουσι, προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς κατανομῆς τοῦ πλοῦτου μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀνισότητα. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐπαναστάσεως

κοινωνική. Τους όπαδούς των ιδεών αυτών ονομάζουν σοσιαλιστάς και την διδασκαλίαν των σοσιαλισμόν. Οί σοσιαλισταί έλοι είναι σύμφωνοι εις την καταπολέμησιν του συστήματος της ιδιοκτησίας, αλλά διαφωνούν επί του όργανισμού, όστις έπεμβάσει του κράτους, θά διεδέχετο το ύπάρχον σύστημα. Η διαφορά των γνώμων είναι ιδίως μεγάλη μεταξύ Γάλλων και Γερμανών σοσιαλιστών.

Οί Γάλλοι σοσιαλισταί. Κατά την επανάστασιν επί της άρχης του Διευθυντηρίου ο Babeuf έπεχείρησε να κάμη επανάστασιν προς κατάργησιν της ιδιοκτησίας και έγκατάστασιν της κοινοκτημοσύνης. "Αλλ" οί κομμουνισταί, ως ώνομάσθησαν οί όπαδοί της κοινοκτημοσύνης, πολύ όλιγοί όντες έξηφανίσθησαν υπό της κυβερνήσεως. Ο σοσιαλισμός έν Γαλλία μόνον μετά την παλινόρθωσιν έλαβε την μορφήν συστήματος. Οί κυριώτεροι άρχηγοί αυτού ήσαν ο Saint Simon και ο Fourier. Οί Γάλλοι σοσιαλισταί στηρίζουν το σύστημά των επί των αισθημάτων και των γενικών άρχων. Προσβάλλουν την ιδιοκτησίαν ως έναντίαν προς την δικαιοσύνην και τον άνθρωπισμόν, και προτείνουν να ιδρυθή νέα κοινωνία. Ο Saint Simon ακολουθών την άρχήν «à chacun suivant sa capacité, à chaque capacité suivant ses oeuvres» θέλει: κοινωνίαν, της όποίας μόνος ιδιοκτήτης θά είναι το κράτος και τούτο θά διανέμη εις έκαστον εισόδημα ανάλογον προς την έργασίαν του. Ο Fourier ακολουθών την άρχήν «à chacun suivant ses besoins», όνειρεύεται κοινωνίαν θεμελιωμένην επί της άρμονίας, δηλ. της έκουσίας συμφωνίας ανθρώπων ήνωμένων, ένα εργάζονται από κοινού έξ αγάπης προς την έργασίαν. Κατ' αυτόν έλοι οί άνθρωποι θά είναι συνεταίροι, θά χωρίζονται δέ εις φάλαγγας έξ 118 προσώπων έκάστην. Έκάστη φάλαγγθ θά κατοική έν μέγα άνάκτορον με κοινήν αποθήκην και μαγειρείον. Οί καλλιτέχναι και οί σοφοί θά έπληρώνοντο δι' έκουσίας συνεισφοράς όλων των φαλάγγων. Αμφότεροι ούτοι οί Γάλλοι σοσιαλισταί, και ιδίως ο δεύτερος, θεωρούνται ως ούτοπισταί σοσιαλισταί.

Μεταξύ των άρχηγών της επαναστάσεως του 48 πολλοί ήσαν σοσιαλισταί δεχόμενοι ότι ή κοινωνία πρέπει να παρέχη έργασίαν εις πάντα άνθρωπον ζητούντα τοιαύτην. Διά τούτο ή προσωρινή κυβέρνησις ώργάνωσεν, ως είδομεν, τά έθνικά εργαστήρια, αλλά ταύτα απέβησαν έστίαι ταραχών. Αυτή ή δοκιμή έδυσφήμησεν έν Γαλλία τας σοσιαλιστικάς διδασκαλίας.

Ο γερμανικός σοσιαλισμός. Επί βάσεων άντικειμενικών και περισσότερο άνταποκρινομένων προς τά πράγματα εξήτησαν να στηρί-

ξουν τὴν περὶ σοσιαλισμοῦ θεωρίαν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶ-
νος οἱ Γερμανοὶ οἰκονομολόγοι Karl Marx καὶ ὁ φίλος καὶ συνεργάτης
αὐτοῦ Engels. Τὸ κοινωνιολογικὸν σύστημα αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῆ
μέχρι τινὸς ὡς ἐπέκτασις καὶ συμπλήρωμα τῶν περὶ σοσιαλισμοῦ θεω-
ριῶν τῶν Γάλλων κοινωνιολόγων Saint Simon καὶ Louis Blanc, διαφέ-
ρει ὅμως οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Marx ἀνήχθη ἡ
θεωρία αὕτη εἰς πλήρες καὶ ἀπηρτισμένον σύστημα. Ἀπὸ τούτου δὲ
καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα **Μαρξικῆ**. Ὁ Marx κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Γάλ-
λους κοινωνιολόγους ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν κατάστα-
σιν, τὴν ὅποιαν ὁ ἴδιος ἐξῆσεν ἐν Ἀγγλίᾳ. Εἶναι ἡ περίοδος, κατὰ τὴν
ὅποιαν μετὰ τοὺς μακροὺς καὶ ἐξαντλητικοὺς Ναπολεοντεῖους πολέμους
καὶ κατ' ἀκολουθίαν αὐτῶν ἀνεπτύχθη τεραστίως ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ με-
γάλῃ βιομηχανία. Τὸ κεφάλαιον ἀπέκτησε τὴν ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῆς
ἐργασίας, ὁ δὲ ἐργάτης γλισχρῶς ἀμειδόμενος καθυπεβάλλετο εἰς πολύ-
ωρον καὶ καταθλιπτικὴν ἐργασίαν, χωρὶς νὰ γίνεται ἐξαίρεσις οὐδὲ εἰς
τάς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα παιδιὰ. Ἡ βᾶσις τοῦ Μαρξικοῦ κοινωνιο-
λογικοῦ συστήματος λοιπὸν εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ πλοῦτος εἶναι ἀποκλειστι-
κῶς προῖδν τῆς ἐργασίας, ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν παραγωγὴν. Τὸ κε-
φάλαιον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, ταύτην δὲ ἀποκτᾷ μόνον
διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐργάτης καταβάλλει τὴν
ἐργασίαν, εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ περιέρχωνται καὶ τὰ ἐκ τῆς παραγωγῆς
κέρδη καὶ ἔχι εἰς τὸν κεφαλαίουχον.

Τὸ Μαρξικὸν κοινωνιολογικὸν σύστημα χωρὶς κατ' αὐσίαν νὰ ἀπο-
κοπῆ ὁ πυρρὴν αὐτοῦ, ἐτροπολογήθη ἐν πολλοῖς παρὰ τῶν διαδόχων
τοῦ Μάρξ καὶ ἰδίως τοῦ Lassal. Οἱ Μαρξισταὶ δὲν περιωρίσθησαν ἀπλῶς
εἰς τὴν θεωρητικὴν διατύπωσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἀλλὰ ὠργάνωσαν ἐν
Γερμανίᾳ ἰσχυρὰν μερίδα, τὴν σοσιαλδημοκρατικὴν. Αὕτη ἔκαμε συλ-
λόγους καὶ ἐξέδωκεν ἐφημερίδας. Οἱ γερμανοὶ σοσιαλισταὶ δὲν ἐξήτουν
πλήρη ἀνατροπὴν τῆς κοινωνίας. Δὲν ἤθελον νὰ καταργήσουν μῆτε τὴν
ἰδιοκτησίαν, μῆτε τὴν κληρονομίαν, μῆτε τὴν ἰδιωτικὴν ἐλευθερίαν.
Ἐξήτουν μόνον νὰ μεταβάλλῃ τὸ κράτος τὸν ὄργανισμὸν τῆς ἰδιοκτη-
σίας, ὥστε τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας (ἐργαστήρια, μεταλλεῖα, σιδηρό-
δρομοὶ, μεγάλα καταστήματα) νὰ παύσουν νὰ ἀνήκουν εἰς ἰδιώτας ἢ
ἐταιρείας καὶ νὰ καταστοῦν ἰδιοκτησία ἐργατικῶν συλλόγων, τὸ δὲ κρά-
τος νὰ ἐπιφορτισθῆ νὰ δανεῖζῃ τοὺς συλλόγους αὐτούς. Ἐντεῦθεν προ-
έρχεται τὸ ὄνομα τῶν κολλεκτιβιστῶν (collectivistes), κλάδου τοῦ σο-
σιαλισμοῦ, ὅστις δὲν διαφέρει κατ' οὐδὲν τοῦ κομμουνισμοῦ.

Παράλληλως πρὸς τὸ νέον κοινωνιολογικὸν σύστημα τοῦ Marx καὶ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ διευτυπώθη καὶ ἡ ὕλιστικὴ ἢ μαρξικὴ λεγομένη ἀντίληψις τῆς ἱστορίας. Σύμφωνα πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην αἱ πρόοδοι, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἐκάστοτε ἡ κοινωνία, ὀφείλονται εἰς οικονομικὰς ἀνάγκας, καὶ τὰ οικονομικὰ συμφέροντα προσδιορίζουν πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ γενικῶς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἄλλα ἐλατήρια ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα οὐδεμίαν ἔχουν θέσιν κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐξελιξέως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ θεωρία αὕτη, ἂν καὶ πολλαχοῦ ἀποδεικνύεται ὀρθή καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τούτοις ὅμως ἀπολύτως καὶ ἐν τῇ ἀκρότητι αὐτῆς λαμβανομένη δὲν εἶνε ἀποδεκτὴ, διότι καταλήγει εἰς αὐτόχρημα ὕλισμόν.

Οἱ ἀναρχισταί. Παρὰ τὴν σοσιαλιστικὴν μερίδα τοῦ Καρόλου Μάρξ, ἣτις ἐπεκράτησε σχεδὸν πανταχοῦ, ἐσχηματίσθη περὶ τὸ 1879 νέα μερίς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀναρχικὴ. Ἀρχηγὸς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ῥώσος Βικουνίνος. Οἱ ἀναρχισταί δὲν σκέπτονται καμμίαν μεταρρυθμίσιν. Αὐτοὶ θεωροῦντες τὴν μεσολάβησιν τοῦ κράτους ὡς κατάθλιψιν τῆς ἐλευθερίας θέλουν ἀπλῶς νὰ καταστρέψουν τὰ κράτη καὶ τὰς ἐκκλησίας μὲ ἄλλα τῶν τὰ ἦθη καὶ τοὺς νόμους, θρησκευτικούς, πολιτικούς, δικαστικούς, οικονομικούς, ἀστυνομικούς, κοινωνικούς, ἵνα ἔλοι οἱ ἄνθρωποι ἀναπνέουν μὲ πλήρη ἐλευθερίαν. Τί θὰ θέσουν εἰς τὴν θέσιν τῶν καταστρεφόμενων, νομίζουσι δὲν πρέπει νὰ σκέπτονται, ἵνα μὴ ἐμποδισθῇ ἡ καταστροφή. Ἀναρχισταί ὑπάρχουν εἰς ἄλλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τινες εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ κυρίως οὗτοι ἔδρασαν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἰδίως μερίς πολιτικὴ, ἣτις διεμαρτύρητο κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ τσάρου καὶ τῆς ῥωσικῆς ἀριστοκρατίας ζητοῦσα νὰ δολοφονήσῃ τὸν τσάρον καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Εἰς τοὺς ἐπαναστατικούς τούτους Ῥώσους, οἵτινες διὰ τὸ μῖσος τῆς τυραννίας ἤθελον νὰ καταστρέψουν τὰ πάντα χωρὶς νὰ ἔχουν κατὰ νοῦν νὰ δημιουργήσουν τίποτε ἐδιδόν συνήθως τὸ ὄνομα τῶν μηδενιστῶν.

Ὁ σύγχρονος σοσιαλισμός. Οἱ σοσιαλισταί σήμερον ἐμπνέονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μάρξ. Διὰ τὴν ἐπιβολὴν δ' αὐτῶν ἐπιδιώκουν τὴν κατάληψιν τῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους. Ἔνεκα τούτου δὲ καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτῶν οἱ ἀναρχισταί, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλουν νὰ μεταχειρισθοῦν τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν ἄμεσον ἐπανάστασιν. Εἰς ἄλλα τὰ κράτη οἱ σοσιαλισταί ἐπωφεληθήσαν ἐκ τῆς κα-

θολικῆς ψήφοφορίας καὶ κατέλαβον θέσεις εἰς τὰ κοινοβούλια, εἰς τὰ ὅποια ἀποτελοῦν ἴδιον κόμμα. Τὰ κόμματα ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνεργοῦν διὰ τὴν ψήφισιν φιλεργατικῶν νόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ μικρὸν τείνουσιν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Τοῦτο κατώρθωσαν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐνταῦθα οἱ κομμουνισταὶ ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ τσαρισμοῦ, τὴν ὅποιαν κατώρθωσεν ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν συντηρητικῶν σοσιαλιστῶν (σοσιαλδημοκρατικῶν) κατὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον, ἐπέτυχον διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας νὰ ἐξεγείρουν τὸν μόλις γευθέντα ἐλευθερίας ὄψισκὸν λαὸν καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν κυβέρνησιν ἐργατικὴν (Σοβιέτ).

Κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις. Ἡ σοσιαλιστικὴ κίνησις καὶ ἡ συζήτησις τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν. Ἐνομήσθη οὖν ἡ κίνησις αὐτὴ κυρίαν αἰτίαν εἶχε τὴν δυστυχίαν αὐτῶν καὶ ἐζήτησαν νὰ τὴν ἐλαττώσουν καὶ ἐν γένει νὰ βελτιώσουν τὴν τύχην τῶν κατωτέρων τάξεων.

Τὰ κράτη ἀπηγόρευσαν τὴν εἰς τὰ ἐργοστάσια ἐργασίαν τῶν παιδίων καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν γυναικῶν εἰς ἔργα πολὺ κοπιαστικά. Ἐπεχρέωσαν ὡσαύτως τοὺς βιομηχάνους νὰ κλείουσι τὰ ἐργαστήρια τῶν μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος διὰ νὰ ἀφίνουσι τοὺς ἐργάτας νὰ ἀναπαύωνται. Τὰ κράτη, αἱ κοινότητες καὶ οἱ ἰδιῶται ἴδρυσαν γραφεῖα δημοσίας συνδρομῆς, τὰ ὅποια διανέμουσι βοηθήματα εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, νοσοκομεία, ὅπου θεραπεύουσιν αὐτοὺς δωρεάν, ἀσυλα, ὅπου καταφεύγουσιν οἱ γέροντες καὶ οἱ ἀδύνατοι, στοιχειώδη σχολεῖα καὶ τεχνικὰς σχολὰς διὰ τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐργοδότες τέλος ἔκαμιν μεταρρυθμίσεις πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐργατῶν τῶν. ἔκτισαν προάστεια ἐργατικά, ὅπου δύναται ἕκαστος ἐργάτης νὰ γίνῃ ἰδιοκτῆτης ἑνὸς οἴκου πληρώρων αὐτὸν κατὰ μικρὸν. Ἰδρυσαν ταμεῖα συντάξεως μετὰ κεφάλαια ἐν μέρει ἐκ τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐν μέρει ἐκ τῶν κερδῶν τῶν ἐργοστασίων. Τινὲς δὲ ἐγκατέστησαν καὶ σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἐργάται μετέχουσι ὅπως δῆποτε τῶν κερδῶν τοῦ ἐργοστασίου.

2. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

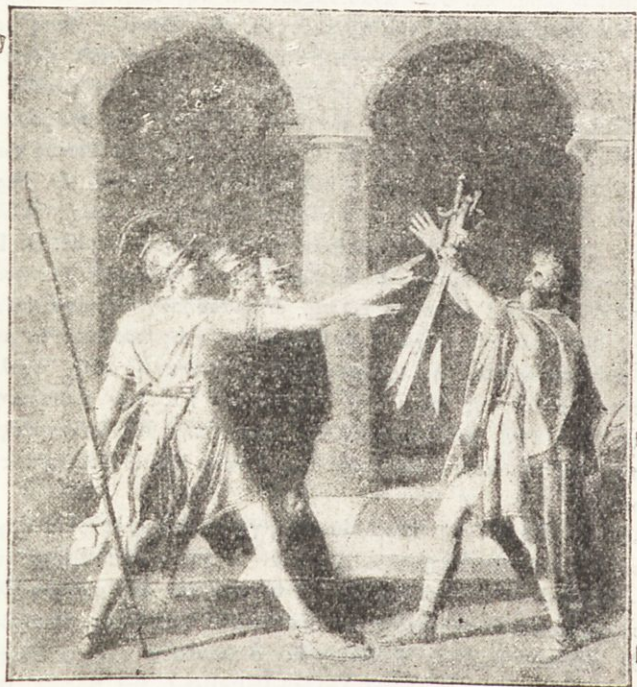
Αἱ λογοτεχνικαὶ σχολαί. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος περιορίζεται εἰς μεταφράσεις καὶ μμήσεις ἔργων γαλλικῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον ὄμως τοῦ 18ου αἰῶνος μορφοῦται ἐν Γερμα-

νία λογοτεχνία πρωτότυπος. Οί συγγραφείς τῶν χρόνων τούτων, Λαίσιγκ (Lessing), Γκαίτε (Goethe), Σίλλερ (Shiller), εἶναι οἱ μεγαλύτεροι Γερμανοὶ συγγραφεῖς. Οὗτοι παρουσίασαν νέον εἶδος τῆς λογοτεχνίας ἀντίθετον πρὸς τὸ κλασσικόν, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἐν Γαλλίᾳ. Ἐξήτουν ὄχι πλέον νὰ ἀρέσουν διὰ τῆς τελειότητος τῆς μορφῆς, ἀλλὰ νὰ κινήσουν βίαια αἰσθήματα. Λαμβάνουν τὰ θέματά των ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, καὶ ἔτι ἀναβιβάζουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ παρελθόν, τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τοὺς νέους χρόνους καὶ τὴν γερμανικὴν ἱστορίαν, ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνουν τοὺς ἥρωάς των. Δὲν μεταχειρίζονται πλέον ὅλως ἐξεζητημένην, ἀλλὰ τὴν συνήθη γλῶσσαν. Ἐπιδιώκουν τὸ πάθος καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν. Δὲν γράφουν μόνον δι' ὀλίγους· ἀλλ' ἀπευθύνονται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους των καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀστικὴν. Αὕτη ἢ φιλολογία ἔγινε δεκτὴ ἐν Γερμανίᾳ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Αὕτη δὲν ἦτο τελεία, ὅπως ἡ κλασσικὴ. Ἀλλὰ τὴν εὗρισκον ζωντανωτέραν, φυσικωτέραν καὶ συγκινητικωτέραν. Οἱ Γερμανοὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τὴν ἀρχίσασαν διὰ τοῦ Γκαίτε καὶ Σίλλερ, ὀνομάσθησαν **ῥωμαντικοί**, διότι, ἀντὶ νὰ μιμοῦνται τὴν ἀρχαιότητα, ἐλάμβανον ὡς πρότυπα τὰ μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα. Διακρίνεται δὲ ἡ ῥωμαντικὴ αὕτη σχολὴ διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς πρὸς τὸν ἵπποτισμόν καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὴν κατὰφρόνησιν τῆς πρὸς τὴν εἰδωλοκρατικὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν κλίσιν τῆς πρὸς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις καὶ τὸ φανταστικόν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ γερμανικὴ φιλολογία ἤρριξε νὰ ἐπηρεάξῃ ἕλην τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατ' ἀρχὰς ποιηταὶ τινες ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν ποίησιν τὴν συνήθη γλῶσσαν τῶν συναναστροφῶν τῆς μέσης καὶ κατωτέρας τάξεως καὶ ἐφεύρον νέας μορφὰς στίχων. Τούτους ἠκολούθησαν ῥωμαντικοὶ τινες φιλόσοφοι καὶ τέλος οἱ δύο μεγάλοι ποιηταὶ Σέλλεϋ (Shelley) καὶ Βύρων (Byron), καὶ ὁ ῥωμαντικὸς Οὐάλτερ Σκῶττ (Walter Scott), οἵτινες ἔκαμαν νὰ θριαμβεύσῃ ὁ ῥωμαντισμὸς ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ ῥωμαντισμὸς ἀρχίζει ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τοῦ Chateaubriand καὶ τῆς κυρίας Stael. Κυρίως ἕμως ἡ ῥωμαντικὴ σχολὴ ἰδρύεται ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως. Ἐκδήλωσις τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι τὸ δράμα «Κρόμβελλ» τοῦ Victor Hugo (1827). Οἱ ῥωμαντικοὶ ἐγκαταλείπουν τὴν τραγωδίαν καὶ τὴν κωμωδίαν ὡς μορφὰς ἀπηρχαιωμέναις καὶ τὰς ἀντικαθιστοῦν διὰ τοῦ δράματος τοῦ συνοουόντος

ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ παράδοξον, ὅπως εἶναι ἠνωμένα ἐν τῇ φύσει, καὶ προσθέτουν εἰς τὴν καλλονὴν τοῦ στίχου τὴν σκηنيκὴν καλλονήν. Δὲν θέλουν πλέον ἥρωας Ἑλληνας καὶ Ῥωμαίους. Λαμβάνουν τὰ θέματά των καὶ τὰς ἐμπνεύσεις των ἐκ τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως. Δὲν θέλουν πλέον ὕψος εὐγενές. Εἰσάγουν εἰς τὴν φιλολογο-

Εἰκ. 47. Δαυὶδ ὁ ὄρκος τῶν Ὁρατίων.

κὴν γλῶσσαν εἶλας τὰς οἰκογενειακὰς λέξεις. Καταδικάζουν τὴν κλασσικὴν τέχνην ὡς ψευδῆ, μονότονον καὶ ξηράν. Δημιουργοῦν τέχνην εὐστροφωτέραν, ποικιλωτέραν, φυσικωτέραν.

Κατὰ τῶν ῥωμανικῶν περὶ τὸ 1848 παρουσιάσθησαν πλὴν τῶν κλασσικῶν καὶ νέοι ἀντίπαλοι ἐν Γαλλίᾳ. Κατηγόρουν αὐτοὺς ὅτι τὰ δράματά των καὶ τὰ ἱστορικὰ μυθιστορήματα δὲν εἶναι φυσικώτερα τῆς

κλασικῆς τραγωδίας, ὅτι οἱ ἱππότες τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν εἶναι ἀληθέστεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων τῶν κλασσικῶν. Εἶναι καὶ αὐτοὶ πρόσωπα ἀσθενικὰ μὲ ἐνδυμασίαν ἀρχαίαν, εἰς τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς δίδει αἰσθήματα καὶ γλῶσσαν ἀνθρώπου τοῦ 1830. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοὶ τῶν Ῥωμαντικῶν ἔδρυσαν ἰδίαν

Εἰκ. 48. Delacroix αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου.

σχολήν. Ἐκ τῆς Ῥωμαντικῆς κινήσεως ἐκράτησαν μόνον τὴν γλῶσσαν. Ἀπέριψαν τὸ δράμα καὶ τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα, καὶ ἔλαβον θέματα τοῦ συγχρόνου βίου. Ἡ τάσις τῶν ἡττο νὰ ἀναπαραστήσουν τὸ πραγματικόν. Οὗτοι ἐκλήθησαν πραγματισταὶ (realistes). Ἐπικρατοῦν δὲ ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ῥωσίᾳ, παρουσιάζονται δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Τῆς σχολῆς ταύτης εὐνοούμενον εἶδος εἶναι τὸ
Αντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'

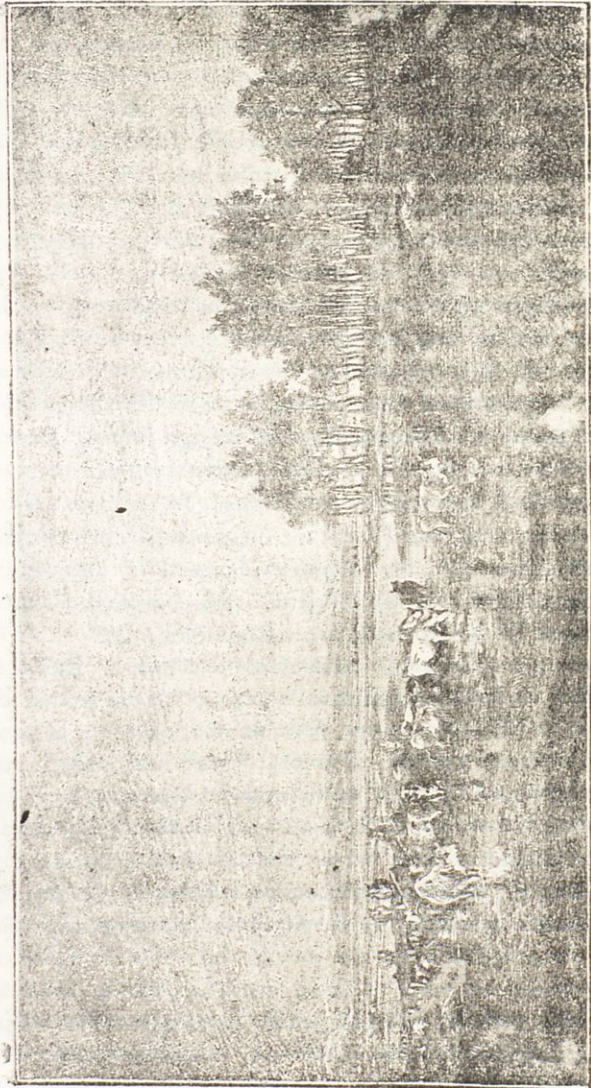
ἠθικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

Τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Οὐδεμία φιλολογία εἶναι τόσον ποικίλη ὅσον ἡ τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας ἐκαλλιεργήθησαν ἐπαρκῶς. Τὰ εἶδη ὅμως τὰ ὁποῖα παρήγαγον μεγάλα ἔργα, εἶναι τρία, ἡ λυρική ποίησις, τὸ δράμα καὶ τὸ μυθιστόρημα.

Ἡ λυρική ποίησις παραγκωνισθεῖσα κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον ἀνενεώθη ἐν Γερμανίᾳ διὰ τοῦ Γκαίτε καὶ Σίλλερ καὶ κατέστη τὸ εὐνοούμενον εἶδος τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1830 ἔλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς εἶναι λυρικοὶ ποιηταί. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Uhland καὶ ὁ Heine, ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Byron καὶ ὁ Shelley, ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Leopardi, ἐν Γαλλίᾳ οἱ Lamartine, Misset καὶ Hugo.

Τὸ δράμα διαίρεται εἰς δύο κλάδους, τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ τῶν συγχρόνων ἠθῶν. Τὸ ἱστορικὸν ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀρχαίαν τραγωδίαν καὶ ἔχει ὡς πρότυπα τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ. Τὰ θέματά του ἐκλέγει ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἀγαπᾷ νὰ παρουσιάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς πράξεις βιαιάς. Τὸ πλεῖστον τῶν δραμάτων τούτων εἶναι ἔργα τῶν λυρικῶν ποιητῶν Coethe, Shiller, Hugo, καὶ γράφονται μᾶλλον διὰ νὰ ἀναγινώσκωνται παρά διὰ νὰ παίζωνται. Τὸ δράμα τοῦτο μετὰ τὸ 1830 ἔπεσε καὶ σήμερον εἶναι περισσότερο ἐγκαταλελειμμένον ἀπὸ τὴν τραγωδίαν,* μὲ τὴν ὁποίαν καὶ συγχέεται. **Τὸ δράμα τῶν συγχρόνων ἠθῶν**, τοῦ ὁποῖου πατὴρ εἶναι ὁ Lessing, ἀπὸ τοῦ 1843 γίνεται τὸ εὐνοούμενον εἶδος τοῦ κοινοῦ καὶ κυριαρχεῖ τοῦ συγχρόνου θεάτρου. Τὰ δράματα τῶν γάλλων δραματικῶν, ἰδίως τοῦ Dumas, Augier καὶ Sardou παίζονται εἰς ἕλην τὴν Εὐρώπην.

Τὸ μυθιστόρημα κατ' ἀρχὰς παρημελήθη ὑπὸ τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Ἐπειτα ἐπεκράτησεν ὑπὸ δύο καὶ τοῦτο μορφάς, τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ ἠθικόν. Τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα δημιουργηθὲν ὑπὸ τοῦ Valter Scott ἐπεκράτει μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐκτοτε εἰς ἕλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐξαπλοῦται τὸ ἠθικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἰσχυροτέραν μορφήν τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας. Ἀπὸ τοῦ 1830 σχεδὸν ἔλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς εἶναι μυθιστοριογράφοι. Ἐν Ἀγγλίᾳ Dickens, Trackeray, George Elliot, ἐν Ῥωσίᾳ Gogol, Tourguenief, Tolstoi, Dostoievsky, ἐν Ἀμερικῇ Edgar Pöe καὶ Bret Harte, ἐν Γερμανίᾳ Freytag, ἐν Γαλλίᾳ Balzac, George Sand καὶ οἱ πραγματισταὶ Zola, Daudet κλπ.

Είς, 49, Rousseau. "Ελος εν Λαπιδες."

Αἱ καλαὶ τέχναι. Ἡ **ζωγραφικὴ**, ἔπως καὶ ἡ φιλολογία διηλθεν ἀλληλοδιαδόχως διὰ τῶν τριῶν σχολῶν. Ὁ 19ος αἰὼν ἀρχίζει μετὰ τὴν κλασσικὴν σχολήν. Αὐτὴ ἔχει τὸ κέντρον τῆς ἐν Παρισίοις καὶ ἀρχηγός τῆς εἶναι ὁ Δαυῖδ. Λαμβάνει δὲ κατὰ προτίμησιν τὰ θέματά τῆς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Περί τὸ 1820 σχηματίζεται εἰς τὴν Γερμανίαν ἑμιλος ῥωμαντικός. Οἱ Γερμανοὶ ῥωμαντικοὶ λαμβάνουν θέματα χριστιανικὰ καὶ ἱπποτικά. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ῥωμαντικὴ κίνησις μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Delacroix ἀρχίζει μετὰ τὸ 1830. Τέλος ἄρχεται ἡ πραγματικὴ σχολή, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ πραγματικόν.

Τὸ προτιμώμενον εἶδος τῆς κλασσικῆς καὶ ῥωμαντικῆς σχολῆς ἦτο ἡ ζωγραφικὴ σκηνῶν ἱστορικῶν εἰλημμένων τῶν μὲν κλασσικῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, τῶν δὲ ῥωμαντικῶν ἐκ τοῦ μεσαίωνος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ εἶδος τοῦτο ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην μετὰ τὸ δρᾶμα καὶ τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα. Ὅπως ἐκεῖνα, παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς εἶδη τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν εἰς τὸν καλλιτέχνην νὰ ἀναπαριστᾷ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον βλέπει. Τὰ τοιαῦτα εἶναι τρία ἡ ζωγραφικὴ **ἀντικειμένων** (Peinture de genre), ἡ τοῦ **τοπίου** καὶ ἡ **προσωπογραφία**. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπικρατεῖ ἡ ζωγραφικὴ ἀντικειμένων (peinture de genre). Οἱ μεγαλύτεροι ζωγράφοι τοπίων καὶ προσωπογραφῶν εἶναι Γάλλοι (Corot, Rousseau) κλπ.

Ἡ γλυπτικὴ ἀνεξωγογήθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ ἐργάζεται δὲ κυρίως διὰ τάφους καὶ μνημεῖα ἀναμνηστικά. Ὅλοι λαμβάνουν ὡς πρότυπα τοὺς ἀρχαίους μετὰ σκοπὸν νὰ φθάσουν εἰς μορφὰς ἀπλᾶς καὶ αὐστηράς. Ὅμως τινὲς τῶν γλυπτῶν ἀπὸ τοῦ 1848 ἐστράφησαν πρὸς τὸν πραγματισμόν. Προσπαθοῦν νὰ ἀντιγράψουν τὸ πρότυπόν των, καὶ ἰδίως ζητοῦν νὰ δώσουν εἰς τὰς μορφὰς τῶν ἐκφρασίαν καὶ κίνησιν. Ὅστε παρὰ τὴν κλασσικὴν ἀγαλματοποιεῖαν, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὰς ὡραίας μορφὰς, παρουσιάζεται ἡ γλυπτικὴ τῆς ἐκφράσεως, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ τὴν φυσιογνωμίαν τῶν προσώπων.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἀρέσκειται πλέον εἰς τὰς Ἰταλικὰς μίμησεις. Δὲν ἀρκεῖται πλέον νὰ μιμῆται ἐμμέσως τοὺς ἀρχαίους διὰ τῶν ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως. Οἱ ἀρχιτέκτονες σπουδάζουν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ἐγεννήθη ἡ κλασσικὴ σχολή, ἡ ὁποία εἶναι προσκολλημένη εἰς τὸ νὰ ἀναπαριστᾷ πιστῶς τοὺς τύπους τῶν ἀρχαίων

οικοδομημάτων. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐμιμήθησαν ἰδίως τὴν ρωμαϊκὴν τέχνην, εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν ἑλληνικὴν. Τότε ἐκτίσθησαν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Μαρθαλαγνῆς καὶ τὸ Χρηματιστήριον, τὰ ὅποια εἶναι ἀντίγραφα ἀρχαίων ναῶν, ἡ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ Carrusel, ἀντίγραφον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου. Βραδύτερον εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄ ᾠκοδόμησεν εἰς τὸ Μόναχον ἐλόκληρον πάλιν οἰκοδομημάτων ἑλληνικῶν. Αὕτη ἡ νεοελληνικὴ σχολὴ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1848. Ἡ ῥωμαντικὴ σχολὴ δὲν ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ νέον ῥυθμόν. Ἄλλ' ἀντιθέτως πρὸς τοὺς κλασσικούς, οἵτινες μιμοῦνται τὴν ἀρχαιότητα, αὕτη λαμβάνει ὡς πρότυπα τὸν ῥωμανικὸν (ῥωμαϊσδοξαντινόν) καὶ τὸν γοθτικὸν ῥυθμόν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ κατασκευάσουν οἰκοδομήματα νέου ῥυθμοῦ προσαρμοζομένου εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας τοῦ βίου. Τοῦ εἴδους τούτου εἶναι ἡ Opera τῶν Παρισίων. Ἡ παγκόσμιος ἔκθεσις τοῦ 1889 παρήγαγε νέαν ἀρχιτεκτονικὴν. Αὕτη ἐργάζεται με ὀλικά ἐλαφρά, τὸν αἰθῆρον καὶ τὴν πλίνθον, καὶ κατασκευάζει οἰκοδομήματα ὑψηλότερα καὶ λεπτότερα. Τὸ ὑψηλότερον μνημεῖον τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Πύργος τοῦ Eiffel (300 μέτρα) ἐν Παρισίοις.

Ἡ μουσικὴ. Ὁ 19ος αἰὼν παρήγαγε τοὺς μεγαλύτερους μουσικούς καὶ δὴ τὸν μεγαλύτερον ὅλων τὸν Beethoven. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐν τῇ μουσικῇ διακρίνονται δύο σχολαί, ἡ *γερμανικὴ* καὶ ἡ *ιταλικὴ*. Ἡ γερμανικὴ ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τῶν Beethoven, Mozart, Weber, Schubert, Mendelssohn, Schumann χρησιμεύει: διὰ τὴν ὀρχήστραν, τὸ κλειδοκύμβαλον ἢ τὴν φωνήν. Ἡ ἰταλικὴ μουσικὴ (Ballini, Donizetti, Rossini, Verdi) ἐργάζεται μόνον διὰ τὸ θέατρον. Τὰ ἔργα τῶν προωρισμένα διὰ τὸ γαλλικὸν δημόσιον εἶναι συντεθειμένα ἐπὶ γαλλικῶν λέξεων. Βραδύτερον ὁ γερμανὸς Richard Wagner ἐδημιούργησε τὸ *μουσικὸν δράμα*. Ἀντὶ δηλ. νὰ γράψῃ τὴν μουσικὴν του ἐπὶ τῶν λέξεων τοῦ δράματος συνθέτει συγχρόνως καὶ τὸ δράμα καὶ τὴν μουσικὴν, ὥστε ἡ μουσικὴ εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν πρᾶξιν. Ἐσχάτως τέλος ἀνεκαλύφθη νέα πηγὴ μουσικῆς εἰς τὴν λαϊκὴν μελωδίαν.

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμι. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἡ πρόοδος ὅλων τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῶν φυσικῶν εἶναι καταπληκτικὴ.

Εἰς τὴν *φυσικὴν* ἡ κυριωτέρα ἀνακάλυψις εἶναι ὁ ἤλεκτρομαγνητισμὸς γενομένη συγχρόνως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ κυριωτέρα εὑρέσεις εἶναι τὸ φασματосκόπιον. Δι' αὐτοῦ σπουδάζομεν τὴν σύνθε-

σιν σώματος απομεμακρυσμένου πλανήτου ἢ ἀπλανοῦς συλλέγοντες τὸ φῶς, τὸ ὅποιον τοῦτο ἐκπέμπει. Ἡ ἀστρονομία συνεπληρώθη διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Laplace, ὅστις ἐξηγεῖ τὸν ἀνασχηματισμὸν τοῦ ἡλίου, τῆς γῆς καὶ τῶν πλανητῶν, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς συνθέσεως τῶν νεφελῶν. Ἡ μετεωρολογία, χάριν τῆς ὁποίας ἰδρύθησαν ἀστεροσκοπεῖα ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων, συνέλεξε μέγαν ἀριθμὸν γεγονότων, ἀλλ' ἀκόμη δὲ ἔχει ἀποτελέσει ἐπιστήμην.

Ἡ **χημεία** ἰδρύθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Scheele τοῦ Ἀγγλοῦ Priestley καὶ τοῦ Γάλλου Lavoisier, οἵτινες ἀπεμόνωσαν τὰ σπουδαιότερα χημικὰ σώματα (ὁ Lavoisier πρῶτος ἀνέλυσε τὸ ὕδωρ χωρίσας τὸ ὀξυγόνον ἀπὸ τὸ ὑδρογόνον). Ἡ χημεία ἔκτοτε ἔκαμε συνεχεῖς προόδους συγχρόνως ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Μετὰ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἐσπούδασαν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀργανικῶν σωμάτων (ζῳῶν καὶ φυτῶν). Ἡ σπουδὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ὀργανικὴν χημείαν.

Ἡ **ζωολογία** ὡς ἐπιστήμη ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Cuvier, ὅστις ἔκαμε τὴν ἀνατομίαν τῶν ζῳῶν καὶ ἐταξινόμησεν αὐτά. Ἡ φυτολογία συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀνατομίας τῶν φυτῶν καὶ τῆς φυσιολογίας, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουν τὰ ὄργανα τῶν φυτῶν καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Ἡ **γεωλογία καὶ ἡ παλαιοντολογία** εἶναι ἐπιστήμαι ἕως νῦν. Τὰς βάσεις αὐτῶν ἔθεσεν ὁ Cuvier. Αἱ ἀνασκαφαὶ αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων, αἱ ἐργασίαι αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν μηχανικῶν εἰς λατομεῖα καὶ τὰς χάριν τῶν σιδηροδρόμων γινόμεναι διατρήσεις ὄρεων ἐπρομήθευσαν ἄπειρα δείγματα εἰδῶν ἑδαφῶν καὶ εἰδῶν ζῳῶν, τὰ ὅποια διαδέχονται ἀλλήλα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Γῆς. Ἡ **γενικὴ φυσιολογία** ἰδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Claude Bernard διὰ παρατηρήσεων ἐπὶ ζῳῶν ζώντων, ἡ δὲ ἱστολογία ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῶν σπουδῶν μὲ τὸ μικροσκόπιον. Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐπιστήμαι ὑπήχθησαν εἰς ἓν σύστημα διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὅποιαν ἐμόρφωσεν ὁ Darwin διὰ τὰ ζῳα καὶ ἡ ὁποία ἐξετάθη εἰς ἕλας τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἡ θεωρία αὕτη ἐπέτρεψε νὰ συνδεθοῦν γεγονότα μεμονωμένα μέχρι τοῦδε καὶ νὰ δοθῇ νέα κατεύθυνσις εἰς τὰς ἐρεῦνας.

Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Γερμανίᾳ ἐπεχείρησαν νὰ σπουδάσουν μεθοδικῶς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἤτοι γλῶσσαν, βιβλία, νόμους, ἤθη, καὶ νὰ ἀναζητήσουν τοὺς διέποντας αὐτὰς νόμους. Ἐρεῦνησαν τὰς γλώσσας καὶ τὰς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν καὶ Περσῶν

καὶ συγκρίνοντες αὐτὰς πρὸς τὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἐδημιούργησαν τὴν *Γλωσσικὴν* καὶ τὴν *Συγκριτικὴν μυθολογίαν*.

Ὡσαύτως ἀνεκαίνισαν τὴν *Ἱστορίαν*. Δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀπλὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ σπουδάζουν μεθοδικῶς τὰς μεταβολὰς τὰς γενομένας εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας. Τοῦτο ἐπεχειρήθη ἰδίως ὑπὸ φιλολόγων καὶ ἐπιστημόνων Γερμανῶν. Ἔθεσαν δὲ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἱστορία δὲν δύναται νὰ εἶναι πραγματικῶς ἱστορία ἄνευ αὐθεντικῶν μαρτυριῶν. Διὰ τῆς κριτικῆς ἐπηνώρθωσαν τὰ ἀλλοιωμένα κείμενα καὶ προσδιώρισαν τὴν ἀξίαν των. Ἀνέσκαψαν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀσσυρίας πρὸς ἀνεύρεσιν ἐπιγραφῶν καὶ λειψάνων μνημείων. Τέλος ἐξήτησαν εἰς τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ ἀρχεῖα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα παρήγαγε δύο μεγάλας σχολὰς τὴν *γερμανικὴν* καὶ τὴν *ἀγγλικὴν*. Οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τοῦ Καντίου εἶναι πρὸ πάντων *μειαφυσικοί*. Ζητοῦν δὲ νὰ καταρτίσουν σύστημα ἐξηγοῦν τὸ σύνολον τοῦ κόσμου καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ σύμπαντι. Ἐκαστος ἐκ τῶν μεγάλων φιλοσόφων (Kant, Fichte, Shelling, Hegel, Schopenhauer) ἔσχε τὸ σύστημά του. Διὰ τοῦ βάθους τῆς σκέψεώς των καὶ τῶν παιητικῶν καλλονῶν τῆς δημιουργίας των ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔθεσαν εἰς κίνησιν τὰ πνεύματα. Τὰ ἴχνη τῶν ἰδεῶν των ἀνευρίσκει τις εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς πολιτικούς, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς των. Οἱ Ἄγγλοι φιλόσοφοι (Stuart Mill, Bain, Herbert, Spencer) εἶναι ἰδίως *λογικοὶ καὶ ψυχολόγοι*. Παρατηροῦν τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια συμβαίνουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ζητοῦν νὰ τὰ τακτοποιήσουν. Ἀσχολοῦνται δὲ καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν, τὰς ὁποίας ζητοῦν νὰ κάμουν ἐπιστήμας, παρατηροῦντες τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουν τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις. Εἰς τὰς ἄλλας χώρας οἱ φιλόσοφοι ἀκολουθοῦν ἢ τοὺς Γερμανοὺς ἢ τοὺς Ἄγγλους.

3. Ἡ βιομηχανία, ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ πρόοδοι τῶν ἐπιστημῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπέφεραν εἰς τὸν ὄργανισμὸν τοῦ βίου ἐξέλιξιν ὀρμητικὴν. Εἰς ἐκάστην χώραν, καθ' ὅσον οἱ σοφοὶ ἀνεκάλυπτον νέα πράγματα καὶ ἐμόρφωνον νέους νόμους, οἱ βιομήχανοι, οἱ μηχανικοὶ, οἱ

χημικοί ἐφήρμοζον αὐτά. Ἐκείνοι μὲν εἰργάζοντο διὰ νὰ γνωρίσουν καλύτερον τὴν φύσιν, οὗτοι δὲ νὰ δεσπόσουν αὐτῆς.

Ἡ ἀνακάλυψις ἢ γονιμωτέρα μέχρι τοῦδε εἶνε ἢ τῆς κινητηρίου δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ. Αὕτη ἔσχε τρεῖς μεγάλας ἐφαρμογάς, εἰς τὰς ἀτμομηχανάς, τὰ ἀτμόπλοια καὶ τοὺς σιδηροδρόμους. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Wats εἶχεν ἐφεύρει τὴν ἀτμομηχανήν. Αὕτη ἐτελειοποιήθη κατόπιν πολλῶν ἐπαναλήψεων καὶ σήμερον θέτει εἰς κίνησιν ἕλας τὰς μεγάλας μηχανάς τῆς βιομηχανίας. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀτμοπλοίου ἦτο παλαιά. Ἄλλ' ἡ ἐφευρέσις μόνον τὸν 19ον αἰῶνα ἐφηρμόσθη πρακτικῶς, ἀφ' ὅτου ὁ ἀμερικανὸς Φούλτων ἔρριψε τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον εἰς τὸν Hudson τὸ 1808. Τὰ ἀτμόπλοια κατ' ἀρχάς ἦσαν τροχοφόρα. Ἀπὸ τοῦ 1840 ὁ τροχὸς ἀντεκατεστάθη διὰ τοῦ ἑλικος. Τὰ ἀτμόπλοια, ὡς πλέοντα ταχύτερον καὶ μὲ ὄλους τοὺς ἀνέμους, ἀγγίρουν ἀπὸ τὰ ἱστιοφόρα τὴν μεταφορὰν τῶν ταξιδιωτῶν καὶ προσεῖλκυσαν κατὰ μικρὸν ὅλα σχεδὸν τὰ ἐμπορεύματα. Οἱ σιδηροδρόμοι ἐφευρέθησαν βραδύτερον. Ὁ Στέφενσον κατὰ πρῶτον (1821) ἐχρησιμοποίησεν αὐτοὺς εἰς τὰ μεταλλεῖα πρὸς μεταφορὰν ἀνθρακος, μετὰ δὲ τὸ 1830 ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ διὰ τὰ ταξίδια.

Ὁ ἠλεκτρισμὸς ἐφηρμόσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθεν ὁ τηλέγραφος, τὸ τηλέφωνον, τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, ἡ γαλβανοπλαστικὴ, ὁ φωνογράφος κ.λ. Τέλος χρησιμοποιεῖται ὡς κινητήριος δύναμις τείνων νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀτμόν.

Αἱ προόδοι τῆς γεωργίας. Ἡ γεωργία ἐτελειοποιήθη ἰδίως διὰ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς χημείας. Ἡ μηχανικὴ κατεσκεύασε τὰς ἀγροτικὰς μηχανάς (θεριστικὰς, ἀλωνιστικὰς κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν νὰ γίνωνται αἱ ἐργασίαι ταχύτερον καὶ μὲ ὀλιγωτέρους βραχίονας. Ἡ χημεία ἐπρομήθευσε τὰ χημικὰ λιπάσματα ἐνεργητικώτερα καὶ εὐθηνότερα τῆς κόπρου. Ὁφελήθη ὡσαύτως ἡ γεωργία ἐκ τῆς Ζωολογίας καὶ Βοτανικῆς. Ἐκαλλιεργήθησαν τὰ εἶδη τῶν ζώων καὶ εἰσῆχθησαν καλλιέργειαι τῆς γῆς νέαι. Πανταχοῦ ἰδρύθησαν ἑταιρεῖαι ἀγροτικαί, αἵτινες δημοσιεύουσι μελέτας γεωργικὰς, καὶ παρακινοῦν δι' ἀμοιβῶν τοὺς καλλιεργητὰς νὰ τελειοποιοῦν τὰ προϊόντα των.

Περὶσσότερον τῆς ἐπιστήμης ἐπενήργησε ἐπὶ τῆς γεωργίας ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου. Ὅταν δὲν ὑπῆρχον μέσα μεταφορᾶς, οἱ καλλιεργηταὶ δὲν εἶχον συμφέρον νὰ παράγουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν προσωπικὴν των κατανάλωσιν ἢ διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν γειτονικῶν πόλεων. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἔγιναν παντοῦ σιδηροδρόμοι καὶ

καλαί ὁδοί, οἱ καλλιεργηταὶ εἰργάζοντο ἀκαταπαύστως πρὸς αὐξησιν τῶν προϊόντων. Προσεπάθησαν διὰ λιπασμάτων νὰ βοηθήσουν τὴν γῆν. Παρήτησαν σχεδὸν πανταχοῦ τὴν συνήθειαν νὰ ἀφίνουν τὴν γῆν νὰ ἀναπαύεται. Ἡὔξησαν τὴν ἔκτασιν τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν. Ἐν γένει ἡ γεωργία εἰς 50 ἔτη ἔκαμε τόσας προόδους, ὅσας δὲν εἶχε κάμει εἰς 18 αἰῶνας.

Αἱ πρόοδοι τῆς βιομηχανίας. Ἡ βιομηχανία ὠφελήθη παρὰ πολὺ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπιστήμης, ἰδίως τῆς μηχανικῆς καὶ χημείας. Ἰδρύθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πολλαὶ νέαι βιομηχαναίαι καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία βιομηχανία παλαιά, τῆς ὁποίας ἔλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ αἱ μέθοδοι δὲν ἀνευώθησαν ἀπὸ 100 ἐτῶν. Συγχρόνως δ' ὅσον αὕτη τελειοποιεῖται, τόσον καὶ ἐκτείνεται. Ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ πλοῦτου καὶ ἡ εὐκολία τῆς μεταφορᾶς ὤθησαν εἰς μεγαλυτέραν παραγωγὴν. Τὰ ἀρχαῖα ἐργοστάσια, ἠϋξήθησαν, ἐδημιουργήθησαν δὲ βιομηχαναίαι εἰς χώρας, αἱ ὅποιαὶ μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀποκλειστικῶς γεωργικαί, εἰς τὴν Ῥωσίαν, Οὐγγαρίαν, τὰς Ἡνωμένας πολιτείας.

Αἱ κυριώτεραι βιομηχαναίαι εἶναι παλαιαὶ μὲν ἀνανεωθεῖσαι: ἡ τοῦ γαιάνθρακος, ἡ τοῦ σιδήρου, ἡ τῶν ἔπλων, τὸ πλυντήριον, ἀνανεωθὲν διὰ τῆς χρήσεως τοῦ χλωρίου, τὸ βυρσοδεψεῖον, τὸ κλωστήριον καὶ ὑφαντήριον τοῦ βάμβακος, τοῦ μαλλίου, τῆς μετάξης, ἡ τυπογραφία, ἀνανεωθεῖσα διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ πιεστηρίου μὲ ἀτμόν, ἔπειτα μὲ ἠλεκτρισμόν, τῆς στερεοτυπίας καὶ τῆς λινοτυπίας, ἡ βιομηχανία τοῦ χάρτου, ἡ εἰκονογραφία συμπληρωθεῖσα διὰ πολλῶν διαδοχικῶν ἐφευρέσεων τῆς λιθογραφίας, τῆς χαλκογραφίας, τῆς τζινκογραφίας, τῆς χρωμολιθογραφίας. Ἐκ τῶν νέων δὲ ἐφευρέσεων αἱ κυριώτεραι ἐκτὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶναι ἡ ζάχαρις, τὸ ἀεριόφως, τὸ πετρέλαιον, τὸ καουτσούκ καὶ ἡ γουταπέρκα, ἡ φωτογραφία, ἡ γαλβανοπλαστικὴ, αἱ διατηρημέναι τροφαὶ καὶ τὸ ἀπόσταγμα τοῦ κρέατος.

Αἱ πρόοδοι τοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἐμπόριον ἔκαμε τεραστίως πρόδους διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας. Κατὰ θάλασσαν τὸ ἱστιοφόρον ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐλονὲν καθισταμένου ταχυτέρου. Κατεσκευάσθησαν λιμένες κατάλληλοι, ἰδρύθησαν εἰς ἔλας τὰς ἀκτὰς φάροι, ἐχαράχθησαν χάρται ναυτικοὶ δεικνύοντες ἀκριβῶς τὰ βᾶθη καὶ τὰ ρεύματα τῶν θαλασσῶν. Μεταξὺ τῶν μεγάλων λιμένων ὠργανώθησαν ὑπηρεσίαι τακτικαὶ τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τὰ ταξίδια ἐսυντομεύθησαν καταπληκτικῶς. Ἡ τομῇ τέ-

λος τῶν ἰσθμῶν τοῦ Σουέξ καὶ τοῦ Παναμᾶ ἐσουντόμεισε πολὺ τὰ ταξίδια. Κατὰ ξηρὰν αἱ ὁδοὶ ἐκαλυτέρευσαν, αἱ δὲ ἀποστάσεις ἐξεμηδενίσθησαν διὰ τῶν σιδηροδρόμων, καὶ ἐσχάτως διὰ τῶν αὐτοκινήτων καὶ ἀεροπλάνων.

Τὰ μέσα τῆς ἐπικοινωνίας ὡσαύτως ηὔξήθησαν. Τὰ ταχυδρομεῖα ἦσαν ἤδη ὀργανωμένα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ἡ μεταφορὰ τῶν ἐπιστολῶν ἦτο βραδεῖα καὶ δαπανηρά. Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔδωκε τὸ παράδειγμα νέου ὀργανισμοῦ τοῦ ταχυδρομείου καὶ ἐκανόνισεν ἑμοίομορφον τιμὴν γραμματοσήμου ὅση δὴποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀπόστασις. Τὴν Ἀγγλίαν δὲ κατόπιν ἐμιμήθησαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη. Οἱ τηλεγραφοὶ ὀργανώθησαν ἀπὸ τοῦ 1850, τελευταίως δὲ τὰ τηλέφωνα καὶ ὁ ἀσύρματος.

Τὰ νέα μέσα τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας ηὔξησαν τεραστίως τὸ ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἕμως σπουδαίως συνετέλεσαν προσέτι ἡ ἔδρυσις τραπεζῶν καὶ ἐταιρειῶν, ἡ ἔκδοσις τοῦ χαρτονομίσματος καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς πιστώσεως. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς αὐξήσεως ταύτης τοῦ ἐμπορίου εἶναι ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς ἐκάστην χώραν νὰ ἐξάγῃ τὰ προϊόντα τῆς καὶ νὰ τὰ θέτῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγοραστῶν ἕλων τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐπομένως ἀκριβαίνουν τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ παράγουν καὶ εὐθηναίνουν εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ ἀγοράζουσιν. Οὕτω τὸ ἐμπόριον τείνει νὰ καταστήσῃ τοὺς ὄρους τοῦ βίου σχεδὸν τοὺς αὐτοὺς εἰς ἕλας τὰς πολιτισμένας χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΟΣ

1. Ἡ ἐπὶ Ὀθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι.

Ὅταν τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1833 ὁ Ὀθων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, γενικὴ χαρὰ κατεΐχεν ἔλους τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεαρὸς μονάρχης οὐδένα εἶχε σύνδεσμον πρὸς τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς φαρτρίας, ὑπεστηρίζετο δὲ ἰσχυρῶς καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων. Ὅλοι λοιπὸν ἠλπίζον ὅτι ὑπ' αὐτὸν ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸν μακροχρόνιον ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, μετὰ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ εὕρῃ τὴν ἀπαραίτητον ἡσυχίαν πρὸς διοργάνωσιν καὶ ἐπιτέλεσιν τοῦ ἱστορικοῦ προορισμοῦ της.

Ἀτυχῶς ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Ὀθωνος ἐκλογὴ τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν μέχρις ἐνγλικιώσεως αὐτοῦ ἀντιβασιλείαν δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Ἐκ τούτου δὲ προέκυψαν εἰς τὴν χώραν καὶ τὸν βασιλέα συμφοραὶ μεγάλαι. Οἱ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου διορισθέντες ἀντιβασιλεῖς ἦσαν ὁ κόμης *Ἀρμασπεργ* πρῶην Βαυαρὸς ὑπουργός, ὁ διδάκτωρ *Μάουρερ*, καθηγητὴς τῆς Νομικῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς *Ἐϋδεκ*, ὁ ὅποιος εἶχε δράσει ὡς στρατηγὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι, πλὴν τοῦ ὅτι διεφώνουσαν πρὸς ἀλλήλους λόγῳ τοῦ ἀσυμβιβάστου χαρακτῆρος των, οὐδεμίαν εἶχον πρακτικὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἔλθει νὰ κυβερνήσουν.

Πρῶτον σφάλμα διέπραξεν ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐπὶ δεκαετίαν ἠγωνίσθησαν καὶ ἔπαθον χάριν τῆς πατρίδος. Ἡ στοιχειώδης λοιπὸν φιλανθρωπία καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπήτει νὰ διατηρήσῃ καὶ μισθοδοτήσῃ αὐτοὺς ἡ πολιτεία, κατὰ μικρὸν δὲ ἀσκοῦσα αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσῃ στρατὸν χρησιμώτατον εἰς τὸ κράτος. Ἀντὶ τούτου κατήρτισε τάγματα καὶ συντάγματα ἐκ Βαυαρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθησαν μισθοὶ μεγάλοι καὶ ἀξιώματα. Τοὺς δὲ παλαιμάχους Ἕλληνας ἀγωνιστὰς προσεκάλεσε νὰ καταταχθοῦν εἰς ἓν ἐκ τῶν τότε ἱδρυθέντων δέκα ταγμάτων ἀκροβολιστῶν, ὅτε ὄφειλον νὰ ἀποβάλουν τὸ πατροπαράδοτον ἔνδυμά των καὶ νὰ περιβληθοῦν βαυαρικὴν στολὴν, ἕπερ οὗτοι ἐθεώρουν πολὺ προσβλητικόν. Οἱ μὴ θέ-

λοντες ἐξ αὐτῶν ὤφειλον νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἐστίαις των. Καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἦτο εὐκόλον νὰ ἐπανέλθουν εἰς αὐτάς, διότι εἶχον καὶ ἐστίαις καὶ γαίαις. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς Σουλιώτας, τοὺς Μακεδόννας, τοὺς Κρήτας καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς, τῶν ὁποίων αἱ πατριδὲς δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸ ἐλεύθερον βασίλειον, οὔτε εἰς τοὺς Στερεολαδίτας, οἱ ὅποιοι λόγῳ τῆς μακρᾶς συνηθείας ἀπηχθάνοντο πᾶν ἄλλο στάδιον πλὴν τοῦ τῶν ἑλλων. Οἱ πλεῖστοι λοιπὸν τούτων ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς τὸν ληστρικὸν βίον.

Ὡσαύτως δεινότατον σφάλμα διεπράχθη εἰς τὸ ζήτημα τῆς **πολιτειακῆς συντάξεως τῆς χώρας**. Χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὸν ἔθνικὸν καὶ κοινωνικὸν χαρακτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὴν πολιτειακὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καθιέρωσαν εἰς τὴν χώραν πολιτεῦμα ἀπολύτου μοναρχίας συγκεντρούσης εἰς ἑαυτὴν ὅλην τὴν νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Καὶ δὲν ἤρκει τοῦτο, ἀλλὰ καθιέρωσαν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων, ὡς εἶχε γίνει καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου, σύστημα πολὺ συγκεντρωτικόν. Αἱ ἀρχαῖαι κοινοτικαὶ ἐλευθερίαι, τὰς ὁποίας εἶχον σεβασθῆ καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι, κατηργήθησαν. Τὸ βασίλειον ἤδη διηρέθη εἰς 10 νομοὺς ὑποδιαιρεθέντας εἰς ἐπαρχίας. Αὗται δὲ πάλιν ὑποδιηρέθησαν εἰς δήμους, τῶν ὁποίων ὁ δήμαρχος διορίζετο ἢ ἐπαύετο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου. Διορίσθησαν τέλος εἰσπράκτορες τῶν φόρων ἀνεξάρτητοι τῶν κατὰ τόπους ἀρχῶν.

Καὶ ὡς πρὸς τὰ **δικαστικά** καὶ **ἐκπαιδευτικά** διεπράχθησαν δεινότατα σφάλματα. Αἱ σχετικαὶ νομοθεσίαι δὲν ἀπέβλεψαν εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ καταρτίσουν τέλεια συστήματα κατὰ τὰ βουαρικὰ πρότυπα σχολείων καὶ δικαστηρίων. Ἐκ τούτων δ' ἐλάχιστα ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν. Τέλος ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἑλληνικῆς **Ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτου** ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς του καὶ ἡ **διάλυσις πολλῶν μοναστηρίων** δυσηρέστησαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διότι προήρχοντο παρ' ἀνθρώπων ἑτεροδόξων.

Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ ἄστοχα μέτρα τῆς ἀντιβασιλείας, τὸ πλεῖστον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀηδιάσει πλεόν τὰς ἀδιακόπους ταραχὰς καὶ ἐπεθύμει μόνον ἡσυχίαν, ἐπεδείκνυε παθητικὴν ὑποταγὴν καίπερ ἀπεχθανόμενον αὐτά. Τὸ δεινότερον ὅμως σφάλμα τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξεν ὅτι ἀντὶ νὰ μείνῃ ἀνωτέρα τῶν πατριῶν κατῆλθε μέχρις αὐτῶν, καὶ ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὸ κομματικὸν πνεῦμα ἀνερρίπισε καὶ ἀνεξωγογόνησεν αὐτὸ διὰ τῆς διαστάσεως, ἢ ὁποία ἐγεννήθη εἰς τοὺς

βίλους της κόλπου. Ὁ Ἄρμανσπεργ εἶχε περιέλθει εἰς διάστασιν μετὰ τοὺς συναδέλφους του καὶ παρίστατο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος. Ὁ Μάουερ ἀντεπροσώπευε τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν. Ὁ Ἐϋδεκ ἤσθάνετο μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ῥωσικὸν κόμμα. Ἀποτελεσμα δὲ τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον ἡ δημιουργία δεινῆς ἀντιπολιτεύσεως κατ' αὐτῆς.

Τῆς ἀντιπολιτεύσεως ταύτης ἀρχηγὸς ἐγένεν ὁ **Κολοκοτρώνης**, διότι ἡ ἀντιβασιλεία περιστοιχισθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς εὐνοίας. Συνεκροτήθη τότε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ ἑταιρεία μυστικὴ, καὶ ὑπεγράφη αἰτήσις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας περὶ ἀνακλήσεως τῶν τριῶν ἀντιβασιλέων. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ Πλαπούτας συνελήφθησαν καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐνοχοποιητικὰ στοιχεῖα κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Καὶ ἡ μὲν ποιῆν δὲν ἐξετελέσθη. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τῇ ἐνγλικιώσει τοῦ Ὄθωνος οἱ δεσμῶται ἀπηλευθερώθησαν. Συγχρόνως οἱ Μανιάται μὴ δεχόμενοι νὰ καταδαφίσουν τοὺς πύργους τῶν ἐπανεστάτησαν. Πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς μάτην ἐστάλησαν Βαυαροὶ στρατιῶται. Τοῦτο μάλιστα κατωρθώθη βραδύτερον διὰ χρηματικῶν μέσων. Ὡσαύτως ἄλλη στάσις ἐξερράγη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν πρὸς ἀποφυλάξιον τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα μετὰ δυσκολίας κατασταλεῖσα.

Ἐν τῇ μεταξὺ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1834 ὤρισθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου δι' ἱστορικοὺς λόγους ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο τότε παρὰ σωρὸς ἐρείπιων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠγείροντο μεγαλοπρεπῆ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. Τέλος τὴν 20ην Μαΐου τοῦ 1835 ὁ Ὄθων ἐκηρύχθη ἐνῆλικος, τὸ ἐπόμενον δ' ἔτος ἐνουμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίαν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐνγλικίωσιν τοῦ Ὄθωνος οὔτε ἡ ἀπολυταρχία οὔτε ἡ βαυαρικὴ διοίκησις ἔληξεν. Ὁ Ὄθων εἶχε μὲν ὑπουργοὺς Ἑλληνας, ἀλλ' ἐκράτησε καὶ τὸν Ἄρμανσπεργ ὡς ἀρχιγραμματέα. Ὅταν δὲ οὗτος κατέστη λίαν ἀντιδημοτικὸς, ἀντικατέστησεν αὐτὸν δι' ἄλλου Γερμανοῦ, τοῦ Ρούδχαρτ, μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συνδέεται ἡ ἔναρξις τῆς λειτουργίας τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τι οἴκημα παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Συγχρόνως ἔλα τὰ ἀνώτερα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα κατεῖχοντο ὑπὸ Βαυαρῶν. Ἡ κατὰ τῶν Βαυαρῶν λοιπὸν δυσαρέσκεια ἐξηκολούθει.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ρούδχαρτ ὁ βασιλεὺς δὲν παρεχώρησεν εἰς τὸν λαὸν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του σύνταγμα, ἀλλὰ

αὐτὸς προήδρευε τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἐκυβέρνηα αὐταρχικῶς. Ἐπομένως ἢ κατὰ τῶν ξένων δυσαρέσκεια ἐστράφη τώρα καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως, στάσεις δὲ συχναὶ καὶ πάλιν ἐγίνοντο εἰς διάφορα μέρη τῆς χώρας. Τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως δυσαρέσκειαν ἐπέτεινον προσέτι καὶ αἱ ἀποτυχίαι αὐτοῦ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Κατὰ τὸν πόλεμον μεταξὺ σουλτάνου καὶ Μεχμέτ οὗτος ἀφήκεν ἀχρησιμοποίητους δύο λαμπρὰς εὐκαιρίας, καθ' ἃς τὸ ἔθνος ἠδύνατο νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅριά του. Καὶ τὸ 1841, μὲ τὴν πρώτην ἤτταν τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ καὶ τὸ 1839 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαχμουτ ἡ Ἑλλάς δὲν ἐδημιούργησεν, ὡς ὄφειλε, τετελεσμένον γεγονός καταλαμβάνουσα Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Τοῦναντίον ἰδιωτικῆ ἐπίσκεψις τοῦ Ὁθωνος εἰς Σμύρνην προεκάλεσε μὲν ἄμετρον ἐκεῖ ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ καὶ ἀντεκδικήσεις κατόπιν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σάμιοι ἐζήτησαν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ὡσαύτως ἀπέτυχε καὶ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐπραγεῖσα τὸ 1841. Τέλος ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος ἐξηρέθιζον τὰ πνεύματα καὶ αἱ ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν προστατῶν δυνάμεων βραδιουργίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶχον σχηματισθῆ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τρία κόμματα, ῥωσικόν, γαλλικόν καὶ ἀγγλικόν. Ἐνεκα ἑλῶν τούτων, πρὸ πάντων ἕμως ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ νὰ μὴ θέλῃ παρ' ἑλῶν τὰς προτροπὰς τῆς Ἀγγλίας νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν σύνταγμα, ὁ Ὁθων κατέστη πολὺ ἀντιδημοτικός. Ἐκ τούτου προεκλήθη ἡ ἐπανάστασις τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὑπῆρξεν ὅλως ἀναίμακτος, προπαρεσκευασθῆ δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ῥωσικοῦ κόμματος. Τοῦ ἀγγλικοῦ ἡγεῖτο, ἀπόντος τοῦ Μαυροκορδάτου ὡς πρεσβευτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἄνδρ. Λόντος, τοῦ δὲ ῥωσικοῦ ὁ Ἄνδρ. Μεταξᾶς. Οὗτοι ἐμύησαν εἰς τοὺς σκοποὺς των τοὺς ἐπιφανεστέρους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας (Κανάρης, Μπότσαρης, Δ. Καλλέργης, Ἰω. Μακρυγιάννης κ. ἄ.). Τὴν δὲ νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου οἱ συνταγματάρχαι Δ. Καλλέργης καὶ Ἰω. Μακρυγιάννης προσελκύσαντες ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ των τὸν στρατὸν ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτά. Τότε συγκεντρωθέντων καὶ ἀρκετῶν πολιτῶν ἀπήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν σύγκλησιν ἔθνοσυνελεύσεως πρὸς ψήφισιν συντάγματος καὶ τὴν ἐκδίωξιν ἑλῶν τῶν ξένων πλὴν τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων. Ὁ βασιλεὺς ὑπεχώρησε καὶ ὑπέγραψε τὰ πρὸς τοῦτο διατάγματα.

Ἡ βουαρικὴ αὐταρχία ἔληξεν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐψήφισε συνταγματικὸν πολίτευμα μὲ τὴν μορφήν συνταγματικῆς μοναρχίας, δηλ. μοναρχίας περιοριζομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατ' αὐτὸ ἢ μὲν νομοθετικὴ ἐξουσία ἔμελλε νὰ ἐνεργῆται ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ δύο κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας, ἢ δὲ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ὑπὸ τοῦ βασιλέως δι' ὑπουργεῖου διοριζομένου ὑπ' αὐτοῦ.

2. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος.

Τὸ πρῶτον ὑπουργεῖον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας συνεχρότησεν ὁ Μαυροκορδατός ἐπανελθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ταχέως ὁμοῦ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ ἕνεκα τῆς ἀγρίας ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ κόμματος Ἰωάννου Κωλέττη, ὅστις καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν. Οὗτος ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1848 θανάτου του διὰ παραβιάσεως τῶν ἐκλογῶν καὶ δι' ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀντιπάλων του ἀπὸ τῆς βουλῆς. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον ὁμοῦ αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων ἔλα τὰ μέχρι τοῦ 1853 σχηματισθέντα ὑπουργεῖα ἦσαν ἀυλόφιλα.

Ὅλα ταῦτα συνετέλουν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοῦ Ὀθωνος ὡς παραβιάζοντος τὸ σύνταγμα. Εἰς τοῦτο δὲ πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ τότε ἐκραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα καθ' ἕλην τὴν Εὐρώπην φιλευθερὰ κίνησις. Ὡσαύτως ἡ Ἀγγλία δυσχερομένη κατὰ τοῦ Ὀθωνος διὰ τὸν ἀπολυταρχισμὸν του δὲν ἔπαυεν ἐνοχλοῦσα αὐτὸν διὰ παραπόνων περὶ ληστείας καὶ δι' ἀξιώσεως περὶ πληρωμῆς τῶν τόκων τοῦ δανείου καὶ περὶ ἀποζημιώσεων Ἀγγλῶν καὶ Ἰονίων ὑπηκόων. Τὸ 1850 μάλιστα καὶ προέβη εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Παιραιῶς ἐπὶ τρίμηνον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀξιώσεών της.

Ἡ Ἑλλάς μετ' ὀλίγον (1853) ἐταράχθη ἐκ τῆς ἐκρήξεως τοῦ **Κριμαϊκοῦ πολέμου**. Ἀφορμὴ εἰς τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ἔδωκεν ἡ κατοχὴ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνημάτων τῶν Ἀγίων τόπων, καὶ ἰδίως τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου τάφου, τὴν ὁποίαν ἐκπαλαί ἠμφισβήτησαν Ἕλληνας καὶ Λατίνους. Ταύτην ἐσχάτως (1851) εἶχεν ἐπιτύχει ὡπὲρ τῶν Λατίνων ἡ ἀνέκαθεν προστάτις αὐτῶν Γαλλία. Τότε ὁ τσά-

ρος ἐπ' ὀνόματι τῆς ὀρθοθείσης ὀρθοδοξίας διέταξε σῶμα στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν, καὶ ἤξιωσε δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου, τοῦ Μεντσικίωφ, ὄχι μόνον ἐπανόρθωσιν τῶν γενομένων, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει. Ὁ Ναπολέων Γ', ἔχων προσωπικὰς ἀφορμὰς κατὰ τοῦ τσάρου, ὅστις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἰσότημον, καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐχομένη πάντοτε τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἐνεθάρρουναν τὴν Πύλην νὰ ἀρνηθῇ. Ὁ ῥωσικὸς στρατὸς ἐπομένως εἰσηλθεν εἰς τὰς ἡγεμονίας, ὁ δὲ ῥωσικὸς στόλος τῆς Μαύρης θαλάσσης προσέβαλε 12 τουρκικὰ πλοῖα πρὸ τῆς Σινώπης καὶ κατέστρεψεν αὐτά.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τότε ἔστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ τσάρου τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἡγεμονιῶν. Ἡ Ῥωσία ἠρνήθη. Γαλλία καὶ Ἀγγλία κατόπιν τούτου συνῆψαν μετὰ τοῦ σουλτάνου τὴν συνθήκην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐγγυῶντο τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας καὶ κηρύξασαι τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας ἀπέστειλαν στρατοὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσία κατ' ἀρχὰς ἔμειναν οὐδέτεραι. Μετὰ τὰς πρώτας ὄμως συμπλοκάς Ῥώσων καὶ Τούρκων παρὰ τὸν Αἶμον ἠπείλησαν ὅτι θὰ ἐπιτίθεντο κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἂν δὲν ἐξεκένου τὰς ἡγεμονίας. Ἡ Ῥωσία ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ ἡ Αὐστρία τῇ συγκαταθέσει τῆς Πύλης κατέλαβε προσωρινῶς αὐτάς. Οὕτω ἐκστρατεία ῥωσικὴ εἰς τὸν Αἶμον δὲν ἦτο πλέον δυνατή.

Ἄλλ' ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπεθύμουν νὰ ταπεινώσουν τὴν Ῥωσίαν περισσότερον. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κάμουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Κριμαίαν, ἵνα καταστρέψουν τὴν Σεβαστούπολιν καὶ τὸν ἐνταῦθα ῥωσικὸν στόλον. 30 χιλ. Γάλλοι, 20 χιλ. Ἀγγλοὶ καὶ 6 χιλ. Τούρκοι ἀπεδιτάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1854. Οἱ Ῥῶσοι δὲν περιέμενόν ποτε τοιαύτην προσβολὴν καὶ δὲν εἶχον εἰς τὴν Κριμαίαν παρὰ μόνον 30 χιλ. ἄνδρας. Ἡ Σεβαστούπολις ἦτο μὲν καλῶς ὠχυρωμένη ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ὄχι ἔμωσ καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ξηρᾶς. Οἱ Ῥῶσοι κατ' ἀρχὰς ἐνικήθησαν, ἀλλ' ἔλαβον ἀρκετὰ ἀμυντικὰ μέτρα διὰ τὴν Σεβαστούπολιν, τὴν ὁποίαν κατόπιν οἱ σύμμαχοι ἐπολιόρκησαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε σχεδὸν ἓν ἔτος. Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων ἐπεδείχθη δραστηριότης καὶ ἐπιμονή. Ῥωσικὸς στρατὸς κατήλθεν εἰς τὴν χερσόνησον πρὸς βνήθειαν τῶν πολιορ-

κουμένων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς συμμάχους ἐνίσχυσε ἢ Σαρδηνία ἀποστείλασα βοήθειαν. Ἐπὶ τέλους ἡ Σεβαστούπολις ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν συμμάχων. Οἱ δὲ Ἕλληνες κατέστρεψαν τοὺς λιμένας, τοὺς ναυστάθμους καὶ τοὺς στρατώνας αὐτῆς. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι δὲ ἦσαν καταπεπονημένοι, συνωμολογήθη εἰρήνη, τῆς ὁποίας τοὺς ἔρους ἐκανόνισε συνέδριον συνελθόν ἐν Παρισίοις καὶ ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων Ῥωσίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Σαρδηνίας, Τουρκίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας.

Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων (1856) ἐκανόνισε τὰ ἀνατολικά ζητήματα ὡς ἑξῆς: 1) Ἐτίθετο ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν ἐγγύτησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Συνάμα ἔμμενος ὑπεχρεῖτο αὐτὴ νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων τῆς Χριστιανῶν. 2) Ἐκηρύχθη οὐδέτερος ὁ Εὐξείνιος Πόντος. Οὐδὲν κράτος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ εἰς αὐτὸν μῆτε πολεμικὰ πλοῖα, μῆτε ναύσταθμον. 3) Ἡ ναυσιπλοῖα τοῦ Δουνάβου ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλευθέρη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διεθνούς ἐπιτροπῆς. 4) Ἡ Ῥωσία ὄφειλε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Δέλτα τοῦ Δουνάβου. 5) Αἱ βουλγαρικαὶ ἡγεμονίαι καθίσταντο αὐτόνομοι.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ἕλληνες ἐτάχθησαν μετὰ τὴν ὁμόδοξον Ῥωσίαν, ἐνόμισαν δὲ ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε ἐγκαίρως οὔτε ὡς ἔδει ἐνήργησαν. Ἀντὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου Τουρκίας καὶ Ῥωσίας νὰ εἰσβάλῃ ὁ ἑλλ. στρατὸς εἰς Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατηναλώθη ἀσκόπως πολὺς χρόνος. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1853 συνελέχθησαν χρήματα καὶ ἐστρατολογήθησαν ἐν Ἀθήναις συμμορίαί. Τὴν ἀνοιξὴν δὲ ἱκανοὶ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ παραιτηθέντες συνηνώθησαν μετὰ τὰς συμμορίας εἰς τὰ σύνορα. Αἱ συμμορίαὶ εἰσβαλοῦσαι εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἔσχον ἐπιτυχίας τινάς. Ἐπειδὴ δὲ συνεπεῖα τούτων ἡ Τουρκία διέκοψε τὰς μετὰ τῆς Ἑλλάδος διπλωματικὰς σχέσεις, μόλις τότε ὁ Ὄθων διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στρατὸς, ἵνα προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸν ἐσταμάτησεν ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία. Ἐπειδὴ αἱ προτροπαὶ αὐτῶν δὲν ἔπεισαν τὸν βασιλέα νὰ παραιτηθῇ τῶν φιλοπολέμων σχεδίων του, κατέλαβον διὰ συμμαχικοῦ στρατοῦ τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Ὄθων τότε ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ τηρήσῃ αὐστηράν οὐδετερότητα καὶ ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον φιλειρηνικὸν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον, ὅστις ἀπέλαυε τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δύο δυτικῶν δυνάμεων. Ἐν τούτοις ἡ

ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐξηκολούθησε καὶ πέραν τῆς λήξεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἤτοι μέχρι τοῦ 1857. Ἐκ τῆς κατοχῆς δὲ ταύτης ἐπῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλα δεινά. Ἡ χολέρα ἐμπεσοῦσα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν συμμάχων τὸ θέρος τοῦ 1854 μετεδόθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπὶ πέντε μῆνας ἠρῆμωσεν αὐτάς.

3. Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος.

Ἡ τὸ 1859 ἐκρηγξίς τοῦ αὐστροϊταλικοῦ πολέμου ἐδυσχέρανε τὴν θέσιν τοῦ Ὄθωνος. Ὁ λαὸς ἐνεθουσία ὑπὲρ τοῦ Ἰταλικοῦ ἀγώνος, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὡς Βαυαρὸς συνεπάθει ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας. Ἐκ τούτου ἡ δημοτικότης αὐτοῦ ἐμειώθη. Συγχρόνως καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὑπόπτειον αὐτόν, ἡ μὲν Ἀγγλία ὡς τρέφοντα σχέδια ἐναντιούμενα εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν καὶ εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Γαλλία διὰ τὰ ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας αἰσθηματά του. Ἐρχισε λοιπὸν ζωηρὰ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Ὄθωνος. Καὶ αἱ μὲν ἐκλογαὶ ἀπέβησαν ὑπὲρ τοῦ ὑπουργείου, τοῦ ὁποίου προΐστατο ὁ Ἀθανάσιος Μιαούλης, υἱὸς τοῦ Ναυάρχου, καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν βασιλεῖα. Ἀλλὰ τὸ ἱστορικὸν Μεσολόγιον ἀνέδειξε βουλευτὴν τὸν νεαρὸν **Ἐπαμεινώνδαν Δεληγιώργην** λίαν ἀγαπητὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν νεότητα τὴν ἐμπνευσμένην ἀπὸ τὰς ἀντιδυναστικὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων νέων ἀνδρῶν τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν βουλὴν ἀπετέλεσαν τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἔκαμαν ἀρχηγὸν τὸν ἀναμφισβητήτου ἐντιμότητος καὶ πατριωτισμοῦ γηραιὸν **Κανάρην**. Ὁ Ὄθων πρὸς περιστολὴν τῆς ἀντιπολιτεύσεως μετεχειρίσθη βίαια καὶ ἀντισυνταγματικὰ μέτρα. Ἀλλὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον ἐξηρέθιζον αὐτὴν καὶ τὴν κατέστησαν βιαιοτέρα. Τέλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1862 ὁ Μιαούλης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ. Καὶ προσεκλήθη μὲν ὁ Κανάρης νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον. Ἀλλ' οὗτος, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐνέκρινε τὰ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντα μέτρα, ἄπεσούθη, ἀνέλαβε δὲ καὶ πάλιν τὴν ἀρχὴν ὁ Μιαούλης. Τότε ἐξερράγησαν στάσεις εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν Τρίπολιν, καὶ τὴν Σύρον, ἀπαιτοῦσαι τήρησιν τοῦ συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν καὶ ὀρθόδοξον διάδοχον. Καὶ αἱ στάσεις μὲν κατεσβέσθησαν, ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Μιαούλη δι' ἄλλου ὑπὸ τὸν ἀυλάρχην Γενναῖον Κολοκοτρώνην.

Μετὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μακρὰν περιοδείαν

εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1862 ἐπεβιάσθη μετὰ τῆς βασιλείσσης τῆς θαλαμηγοῦ του. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅμως ὁ Θεόδωρος Γρίβας ἀναπέτασεν εἰς τὴν Βόνιτσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Ὁ Ὄθων ἔμαθεν εἰς Καλάμας τὴν ἀποστασίαν τῆς Βονίτσης καὶ ἀμέσως ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἤδη αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπαναστατήσει.

Τὴν νύκτα τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1862 ἀπεσιτάτησεν ἡ φρουρά. Τὴν πρωτῶν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Παραπήγματα, ἐκεῖ δὲ ὁ Δεληγιώργης μεταχειρισθεὶς ἀντὶ γραφείου τηλεδρόμον ἔγραψε προκήρυξιν ἀγγέλλουσαν τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως ἐκ τοῦ Ὑδραίου **Βούλγαρη**, τοῦ **Κανάρη** καὶ τοῦ **Ρούφου**, ἧτις ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατόπιν κατελήφθησαν τὰ ἀνάκτορα ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ ὁ Βούλγαρης, ὁ πρόεδρος τῆς τριανδρίας, ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, τοῦ ὁποῦοι συμματέσχον ὁ Δεληγιώργης, ὁ Κουμουνοῦρος καὶ ὁ Θρασύβουλος Ζαΐμης. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἔνοπλοι ἄνδρες ἐपुरοδύλου εἰς τὰς ὁδοὺς εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς, ἀρκετοὶ ἀθῶοι πολῖται ἐφονεύθησαν, καταστήματα ἐλεηλατήθησαν καὶ ἠλοίχθησαν αἱ φυλακαί.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 11ης Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκτὸς τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Στίφη ἐπαναστατῶν συνεκεντρώθησαν τότε εἰς τὴν παραλίαν, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τῶν βασιλέων. Ἡ βασίλισσα ἐπρότεινε νὰ ἐπαναπλεύσουν εἰς Καλάμας, ἔπου εἶχον τύχει ἐνθουσιῶδους ὑποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Ὄθων μετὰ τινὰς ἀμφιταλαντεύσεις πεισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ καταφθάσαντος διπλωματικοῦ σώματος ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἐγραψε προκήρυξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεμίμησε τὴν ἀγάπην του καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μόχθους του καὶ ἐδήλου ὅτι ἐγκατέλειπεν αὐτὴν πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας. Μετὰ τοῦτο δ' ἐπιβὰς ἐπὶ ἀγγλικῶν πλοίων ἀπέπλευσεν εἰς Βενετίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βαυαρίαν.

Ὁ Ὄθων δὲν ὑπῆρξε μέγας ἡγεμὼν. Τοῦναντίον εἶχε χαρακτῆρα ἀσθενῆ καὶ σχολαστικὸν καὶ ἦτο ἀνίκανος νὰ προβῇ εἰς ἀποφάσεις ταχίας. Ἦτο ὅμως ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα θερμῶς.

4. 'Η β' ἐν 'Αθήναις ἐθνικῇ συνέλευσις. 'Αναγόρευσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὅθωνος ἡ τάξις ὅπως δῆποτε ἀπεκατεστάθη ἐν 'Αθήναις. Ἡ πόλις ἐφυλάσσετο ἐπιμελῶς ὑπὸ ἐθνοφυλακτικῆς συγκειμένης ἐκ φοιτητῶν καὶ ἀνεπτυγμένων πολιτῶν. Κατόπιν ἔγιναν ἐκλογαὶ ἐθνικῆς συνέλευσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπετράπη νὰ λάθουν μέρος καὶ πληρεξούσιοι τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἑλληνικῶν παροικιῶν. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις συνήλθε τὴν 10ην Δεκεμβρίου 1862. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ διὰ δημοψηφίσματος ἐξελέχθη σχεδὸν παμφηφεὶ βασιλεὺς ὁ δημοφιλέστατος ἐν Ἑλλάδι πρίγκιψ **Ἀλφρέδος**, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις συμφώνως πρὸς τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1830, τὸ ἀποκλείον ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου μέλη τῶν βασιλευδόντων οἰκῶν τῶν τριῶν δυνάμεων, δὲν ἀπεδέχθη μὲν τὴν ἐκλογὴν, ὑποσχέθη ὅμως εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες ἐξέλεγον συνταγματικὸν βασιλέα ὑάρεστον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ δὲν ἀντεστρατεύοντο εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, θὰ ἀντήμειβον αὐτοὺς διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν Ἴονίων νήσων. Ὁ λαὸς τῶν νήσων τούτων μὲ ὅλα τὰ πιεστικὰ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας μέτρα δὲν ἔπαυεν ἐν πάσῃ διδομένῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐκφράζῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος πόθον του. Ἐπομένως ἡ Ἀγγλία ἀπεφάσισε νὰ συνδυάσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τούτου τῶν Ἴονίων μὲ τὴν ἐκλογὴν ἀρεστοῦ εἰς αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι βασιλέως.

Ὅντως μετὰ τρίμηνον αἱ τρεῖς προστατίδες δυνάμεις ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου καὶ κατόπιν βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ', τὸν 17ετῆ πρίγκιπα **Γεώργιον**. Τοῦτον δ' ἡ συνέλευσις ἀπεδέχθη ὁμοφώνως ὡς βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ἕρον, ἵνα οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀνήκουν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐκλογὴ ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, καὶ ὑπεγράφη ἡ ἀναγκαία συνθήκη μετὰ αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων. Κατὰ ταύτην ὁ νέος ἡγεμὼν ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνομίαν «**Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων**», οἱ διάδοχοι τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἔμελλον νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, καὶ τέλος τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ αὐξήθῃ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἴονίων νήσων ὑπὸ τὸν ἕρον, ὁ νέος βασιλεὺς νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τῆς προκλήσεως ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Τέλος τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1863 ἔφθασεν εἰς τὰς

Ἀθήνας ὁ νεαρὸς βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ του συμβούλου Σπόνεκ. Καί ἦτο καιρὸς, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλλάς, ὡς πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὀθωνος, εἶχε περιέλθει εἰς πλήρη ἀναρχίαν.

Εἰς τὴν ἔθνοσυνέλευσιν εἶχον σχηματισθῆ διάφορα κόμματα προσωπικά. Αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας, ὁ στρατὸς μετεῖχε τῶν πολιτικῶν διενέξεων. Τὰς δὲ ἐν τῇ ἔθνοσυνελεύσει ἐριδας μετέφερον εἰς τὰς ὁδοὺς. Ἡ ἀφίξις τοῦ νεαροῦ βασιλέως κατέπαυσε μὲν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ὅχι ὅμως καὶ τὰς ἐν τῇ ἔθνοσυνελεύσει φατριαστικὰς ἐριδας. Εἰς διάστημα 9 μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως ἡ συνέλευσις εἶχε ρίψει τρία ὑπουργεῖα. Τέλος ἡ εἰς τὴν συνέλευσιν εἰσδοξ (22 Ἰουλίου) τῶν πληρεξουσίων τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι ἐν τῷ μεταξὺ προσηγήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐν αὐτῇ ἔναρξιν τῶν συζητήσεων περὶ τοῦ νέου συντάγματος. Οἱ Ἴόνιοι ἀντιπρόσωποι ἐκ φιλοπατρίας ὑπεστήριξαν τὴν κρατοῦσαν κυβέρνησιν καὶ τὴν 17ην ὁκτωβρίου εἶχε περατωθῆ ἡ ψήφισις τοῦ συντάγματος. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωσε τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸν κοινοβουλευτισμὸν, ὡς ἐξετέθη ἐν σελίδι 275.

5. Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Ἡ Κρήτη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν μὴ συμπεριληφθεῖσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του. Ἐπετράπη ὅμως εἰς τοὺς Κρήτας νὰ ἔχουν ἰδίαν σημαίαν καὶ ἐλευθεροπλοῖαν, νὰ εἰσπράττωνται δὲ οἱ φόροι διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀρχηγῶν των. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐξερράγη ὁ ἐπικείμενος πόλεμος μεταξὺ Μεχμέτ καὶ σουλτάνου, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποῦο ὑπῆρξε ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Μεχμέτ ὡς κληρονομικοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ὑπαγωγὴ καὶ πάλιν τῆς Κρήτης (1840) ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Τότε οἱ Κρήτες ἠξίωσαν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ φιλοπόλεμοι Σφακιανοὶ (1841) ἤρχισαν τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι κατέστειλαν ταχέως τὴν ἐξέγερσιν ἐκείνην. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1841 μέχρι τοῦ 1858 ἡ Κρήτη ἠσύχασε. Τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Κρήτες ἠπειλήσαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν βίαν, ἂν δὲν ἐκτελεσθοῦν αἱ ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἡ Πύλη ἔδωκε μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἂν δὲν παραχωρηθοῦν δηλ. εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία λατρείας καὶ ἀστική ἰσότης ὅλων τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων. Καί τότε μὲν ἡ Πύλη κατώρθωσε νὰ παρα-

κάμψη τὸν σκόπελον δώσασα ἀρκετὰ προνόμια. Ἡ κατόπιν ἑμως ἀθέτησις τῶν προνομίων ἔφερε διαρκῆ παράπονα τῶν Κρητῶν, τὰ ὅποια τὸ 1866 κατέληξαν εἰς ἐπανάστασιν. Τὴν 21 Αὐγούστου γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν εἰς τὰ Σφακιά ἐψήφισε τὴν κατάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις συνεκίνησε τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας καὶ ἐπέδρασε σπουδαίως εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ πρῶται βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἔγιναν μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Ἀλέξανδρον Κουμουνδοῦρον. Αἱ ἐκλογαὶ ἔγιναν γνήσiai. Οὐδαμοῦ διαταράχθη ἡ τάξις. Ἡ μὴ παρουσία στρατοῦ ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐψήφισεν οὗτος κατὰ συνείδησιν. Κατεψήφισε λοιπὸν τοὺς παλαιοὺς καὶ ἐξέλεξε νέους βουλευτάς. Ἐνεκα τούτου ἑμως ἐπῆλθε σύγχυσις φατριῶν, καταστήσασα ἀδύνατον τὴν συγρότησιν κυβερνήσεως μονίμου. Εἰς ἓν περίπου ἔτος ἔγιναν 9 μεταβολαὶ ὑπουργείων. Εὐδότητον λοιπὸν ἔτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οὐδεμίαν πρόνοιαν ἐλαμβάνετο περὶ βελτιώσεως τῶν τῆς πολιτείας καὶ ἰδίως τῶν οικονομικῶν αὐτῆς.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρίσκετο τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον, ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μεγαλόνησος εἶχεν ἐπαναστατήσῃ. Ὁ Δεληγεώργης ὅστις ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε ὄχι μόνον νὰ βοηθήσῃ ἀνεπισήμως τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποκινήσῃ ἄλλην ἐπανάστασιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βούλγαρης ὑπολογίζοντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ἀκόμη παρασκευασμένη διὰ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ἀπεφάσισαν νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὅποιοι συνέρρεον παμπληθεῖς εἰς τὴν Κρήτην. Ἐν τῷ μεταξύ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε λάβει ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἔθνοφυλακῆς **Κορωναῖος** καὶ ὁ Κρητὴς ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ **Ἰωάννης Ζυμβρακάκης**. Συγχρότως δὲ τὸ μικρὸν ἀτμόπλοιον **Πανελλήνιον** μὲ Ἄγγλους μηχανικοὺς διέσπα ἀφίθως τὸν τουρκικὸν τῆς νήσου ἀποκλεισμόν. Ἡ ἐπανάστασις ἤναψε καθ' ἕλλην τὴν νήσον. Οἱ Κρητῆς, ἂν καὶ εἶχον συγκεντρωθῆ ὑπὲρ τὰς εἴκοσι χιλιάδας τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀντίσταντο γενναίως εἰς τὰς τουρκικὰς ἐπιθέσεις. Καὶ ἠττήθησαν μὲν εἰς τὸ **Βαφὲ** τὴν 12 Ὀκτωβρίου, ἀλλ' ἡ θυσία τοῦ **Ἀρκαδίου** ἀνεζωπύρηνε τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου, κτίριον ὀχυρὸν πλησίον τῆς Ρεθύμνης, εἶχον καταφύγει ὡς εἰς ἄσυλον πολλὰ γυναῖκες καὶ παιδία.

Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν λυσσαλέοι κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται καὶ οἱ μοναχοὶ ὑπερήσπισαν γενναίως τὴν μονὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ὅταν δὲ τέλος οἱ Τούρκοι διέρρηξαν τὴν σιδηρᾶν πύλην καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν μὲ τοὺς εἰσορμήσαντας Τούρκους εἰς τὸν ἀέρα.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε βαθέως τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κατάλογος εἰσφορῶν ἠνοιχθῆ εἰς τὸ Λονδίνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἄπειροι δὲ ἔθελονταὶ ἐξ Ἑλλάδος ἔσπευδον εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀνεξωγογόνησαν τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην ὁ σουλτᾶνος ἀπέστειλε νέον στρατὸν πρὸς κατάσβειν αὐτῆς. Εἰς μάτην οἱ Τούρκοι ἐπανέλαβον τὰς φρικαλεότητας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1823 καταστρέψαντες 600 χωρία. Οἱ ἐπαναστάται ἀντεῖχον γενναίως. Ἄλλο δὲ καταδρομικόν, τὸ Ἀρκαδίον, ἀγορασθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνικῆς παροικίας καὶ ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τῆς πολυθρυλῆτου μονῆς ἐπεχειρεῖ ἀλλεπάλληλα ταξίδια μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κρήτης φέρον πολεμοφόδια καὶ ἔθελοντάς. Καὶ ὅτε τοῦτο καταδικώμενον ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ πληρώματός του, ἔνα μὴ συλληφθῆ, ἀντικατεστάθη ὑπ' ἄλλου, τῆς Ἐνώσεως.

Ὁ σουλτᾶνος ἀπελπισθεὶς νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν ἔνεκα τῆς διαρκοῦς ἐξ Ἀθηνῶν ἐνισχύσεως αὐτῆς ἐπρότεινε εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ἀμνηστίαν καὶ πολλὰ προνόμια. Ὅτε δὲ οἱ ἐπαναστάται ἠρνήθησαν, ἔστειλεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἠπεῖλει τὴν ἐκ Τουρκίας ἔξωσιν τῶν Ἑλλήνων ὀηγκῶν, ἂν μὴ παύσῃ ὑποσηρίζουσα τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἀθήναις ἦτο ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὁ πρωθυπουργὸς λοιπὸν Κουμουνοδούρος ἤρχισε παρασκευὰς πολεμικὰς, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Χαρίλαος Τρικούπης ἐξέδωκεν ἐγκύκλιόν, διὰ τῆς ὁποίας ἤξισυ τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὅστις τῇ 13ῃ ὀκτωβρίου εἶχε νυμφευθῆ τὴν ῥωσίδα μεγάλην δούκισσαν Ὀλγαν, ἔχων ὑποδείξεις ἐκ Ῥωσίας ἐσχημάτισε νέον ὑπουργεῖον ὑπὸ τὸν Βούλγαρην. Καὶ τοῦτο ὅμως πιεζόμενον ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπέληξε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Πέτρου Δεληγιάννη εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῶν τουρκικῶν ἀξιώσεων. Ὁ ἐν Ἀθήναις λοιπὸν πρεσβευτῆς τῆς Τουρκίας ἐγκατέλειψε τὴν πόλιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως συνῆλθεν ἐν Βερολίνῳ συνέδριον τῶν δυνάμεων, τὸ ὁποῖον ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ παύσῃ ἀνεχομένη τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους συγκρότησιν ἐνόπλων ὁμάδων καὶ τὴν ἐξάρτυσιν

πλοίων πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Τουρκίας, παρὰ δὲ τῆς Τουρκίας νὰ ἀναστείλῃ τὰ περὶ ἐξώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων μέτρα. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Θρασύβουλος Ζαΐμης ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου, καὶ αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας ἐπανελήφθησαν. Ἐπεὶ τῆς Κρήτης οὐδὲν ἔγινεν. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐκλιπούσης τῆς ἐλπίδος ἀναμείξεως τῆς Ἑλλάδος ἐξέπνευσε κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς ἐξαντλήσεως. Εἰς τοὺς Κρήτας δὲ ἐδόθη ὑπὸ τῆς Πύλης ἀμνηστία ὀνομαστικὴ.

6. Τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877.

Μετὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 θεινῶς συνετάραξαν τὸ ἑλληνικὸν κράτος τὰ βαλκανικὰ ζητήματα. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἴδωμεν, ὅποια ἦ κατὰστασις τῶν ἄλλων λαῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου.

Οἱ Σέρβοι. Ὁ σερβικὸς λαὸς ἀπετελεῖτο ἐκ χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιεργοῦν ἰδίως τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὸν σίτον καὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Τινὲς μετέβαινον καὶ κατετάσσοντο εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν. Αὐτοὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν χώραν των, ὡς καὶ οἱ ἔμποροι, εἶχον τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν μεταξὺ τῶν Σέρβων.

Τὸ 1804 οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν ἕνεκα τῶν πιέσεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὰς πόλεις.

Ἀνεκίρυσαν ἀρχηγὸν των ἓνα πρῶην αὐστριακὸν ὑπαξιωματικόν, τὸν **Καραγιώργην**, ἄνδρα ῥωμαλέον, ἀλλὰ βίαιον καὶ ἀγράμματον. Κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν ὅτι ἐπανεστάτησαν μόνον κατὰ τῶν γενιτσάρων. Ὅτε θμως οἱ γενιτσαροὶ ἔφυγον, ἐζήτησαν μεταρρυθμίσεις καὶ ἐπεκατέστησαν τὴν βοήθειαν τοῦ τσάρου. Τότε τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Οἱ Σέρβοι ἀπέκρουσαν αὐτὸν δις, καὶ ὁ Καραγιώργης ἔγινε κύριος τῆς Σερβίας. Ἡ Ῥωσία εὐρισκομένη τότε εἰς πόλεμον μετὰ τὴν Τουρκίαν ἔστειλεν εἰς τοὺς Σέρβους κανόνια καὶ χρήματα. Ἀλλ' ἔταν ἕκαμεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Τούρκους (1812), ἐγκατέλειψεν αὐτούς, καὶ ὁ Καραγιώργης κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν.

Ἀλλὰ τὸ 1815 εἰς ἔμπορος, ὁ **Μίλος Ὀβρένοβιτς**, ἔφυγεν εἰς τὰ δάση, καὶ κατέστη ἀρχηγὸς πολλῶν Σέρβων φυγάδων. Οἱ Τούρκοι μετὰ τινα χρόνον ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς ὑποτελεῖ ἀρχηγὸν τῶν Σέρβων τοῦ πασσαλικίου Βελιγραδίου. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Καραγιώργης ἐπανελθὼν ἐδολοφο-

νήθη ὑπὸ τοῦ Μίλος, ἔλοι οἱ Σέρβοι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς κληρονομικὸν ἀρχηγόν. Τέλος τῆ 1830 τῆ βοήθειά τῶν Ῥώσων ἡ Σερβία κατέστη *αὐτόνομος ὑποτελής εἰς τὸν σουλιτᾶνον ἡγεμονία* διατηρουμένης τουρκικῆς φρουρᾶς εἰς τὰ φρούρια καὶ εἰς τὸ Βελιγράδιον. Ὁ δὲ Μίλος ἀνεγνωρίσθη ὡς κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῆς χώρας.

Ὁ Μίλος ἔμως ἐφέρετο ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἰπέβαλλε τοὺς ὑπηκόους του εἰς ἀναγκαστικὰς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐργασίας καὶ ἤρπαζε τὰς γαίας, τοὺς οἴκους τῶν καὶ τὰ ποιμνιά τῶν. Μετὰ 9 ἔτη οἱ Σέρβοι ἐπαγεστάτησαν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῆ (1839). Ὁ υἱὸς του, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, ἐπειδὴ ἦτο πολὺ νέος ἐδωκίλευσεν ὑπὸ ἀντιδουλείαν. Ἄλλ' οἱ δυσαρεστημένοι βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς Αὐστρίας τὸν καθήρεσαν καὶ συνεκάλεσαν ἔθνοςυνέλευσιν, ἣ ὁποία ἐξέλεξε βασιλέα τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ *Καραγεώργη Ἀλέξανδρον*. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ καὶ ἀνεκηρύχθη καὶ πάλιν ἡγεμὼν ὁ γηραιὸς Μίλος (1858). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1860) τὸν διεδέχθη ὡς κληρονομικὸς ἡγεμὼν τὸ δεύτερον ὁ υἱὸς του *Μιχαὴλ Ὀβρένοβιτς*. Οὗτος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπωφελοῦμενος τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέτυχε παρὰ τῶν Τούρκων νὰ ἀποσύρουν τὰς τουρκικὰς φρουρὰς ἐκ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον οὗτοι ἀκόμη ἐν Σερβίᾳ. Ἐκτοτε ἡ Σερβία, διήλθε περίοδον κρίσεων καὶ πραξικοπημάτων.

Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ ἔνεκα τῆς αὐταρχικῆς κυβερνήσεώς του, καὶ τῶν βρδιουργιῶν τῆς ἐκπτώτου δυναστείας τοῦ Καραγιώργη ἐδολοφονήθη τὸ 1868. Τὸν διεδέχθη δὲ ὁ ἐξάδελφός του *Μιλᾶνος*. Εἰς τὴν Σερβίαν τότε ὑπῆρχον δύο κόμματα. Τὸ ριζοσπαστικόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ἀφεθῶν μόνον οἱ χωρικοὶ Σέρβοι νὰ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῶν κοινοτήτων τῶν καὶ νὰ μὴ γίνωνται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δαπάναι καὶ ἔργα δημόσια, καὶ τὸ προοδευτικόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ὠθήσῃ τὴν Σερβίαν πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ νὰ κάμῃ αὐτὴν κράτος πολιτισμένον ὡς τὰ εὐρωπαϊκά, συγκεντρῶνον εἰς τὴν κυβέρνησιν μεγάλην δύναμιν. Ὁ Μιλᾶνος ἐτάχθη μὲ τοὺς προοδευτικούς. Ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Αὐστροίαν, κατεσκεύασε σιδηροδρόμους καὶ ἔκαμε τόσον μεγάλας δαπάνας, ὥστε τὸ δημόσιον χρέος ἀνήλθεν ἀπὸ 30 εἰς 312 ἑκατομμύρια. Οἱ Σέρβοι ἔνεκα τούτου διετέθησαν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Μιλᾶνον καὶ ἐξέλεγον βουλευτὰς σχεδὸν ὅλους ριζοσπαστικούς. Ἐν τῇ μεταξῷ (1878) ἡ Σερβία κατέστη τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Μιλᾶνος (1882) ἀνεκηρύχθη *βασιλεὺς*. Ἄλλ' ἔμως δὲν ἔγινε δημοφιλέστερος. Τούναντίον κατέστη περισσότερον ἀντιδημοτικὸς μετὰ τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον

τοῦ 1885, καὶ ἰδίως ἔταν παρὰ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διεξεύχθη τὴν σύζυγόν του, θυγατέρα Ρώσου ἀξιωματικοῦ. Εἰς μάτην τὸ 1888 παρεχώρησε φιλελεύθερον σύνταγμα εἰς τὸν λαόν. Ἐπὶ τέλους ἠνγκυλάσθη νὰ παραιτηθῆ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἄγοντος ἡλικίαν 12 ἐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὄμως ἐπανήλθε καὶ ἐκυβέρνηα ἐπ' ὀνόματι τοῦ υἱοῦ του αὐταρχικῶς τὴν χώραν. Ἐπὶ μίαν δὲ δεκαετίαν τὰ πραξικοπήματα εἰς τὴν Σερβίαν ἦσαν ἀλλεπάλληλα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1900 ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μὲ τὸν πατέρα του καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν. Ἄλλ' ἐκυβέρνησεν καὶ αὐτὸς ὁμοίως, διηυθύνετο δὲ ὑπὸ τῆς συζύγου του **Δράγας**, κόρης τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ 1903 ἀξιωματικοὶ συνώμοσαν καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν καὶ τὴν σύζυγόν του. Μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέλιπε καὶ ἡ δυναστεία τῶν Ὀθρένοβιτς, ἀνεκηρύχθη δὲ βασιλεὺς εἰς ἀνεψιὸς τοῦ Καραγεώργη, ὁ **Πέτρος ὁ Α΄**.

Τὸ Μαυροβούνιον. Τοῦτο ἦτο μικρὰ χώρα ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων ὄρεων, τὰ ὁποῖα δεσπόζουσι τῆς Ἀδριατικῆς, κατερχεῖτο ὑπὸ λαοῦ χριστιανικοῦ ὀμιλοῦντος τὴν σερβικὴν γλῶσσαν, καὶ διετέλει ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ σουλτάνου. Αἱ γυναῖκες εἰς τὸ Μαυροβούνιον ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐμάχοντο ἢ συνήθως κατερχόμενοι εἰς τὰς πεδιάδας ἐλήστευον τὰς ὀθωμανικὰς χώρας. Τοῦ Μαυροβουνίου ἦρχε μία οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ἐπίσκοπος. Εἰς ἐκ τούτων ὁ **Δανῆλος**, τῷ 1849 ἀφήσας τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου ἔδρουσε δυναστείαν κληρονομικὴν. Καὶ ὁ ἡγεμὼν οὗτος καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἀνεψιὸς του διετέλει πάντοτε προστατευόμενος τοῦ τσάρου καὶ σύμμαχος τῶν Σέρβων, τῆς Ἑρζεγοβίνης. Τῷ 1878 ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου ἀπέβη ἀνεξάρτητος καὶ ἠῦρνε τὸ κράτος του. Τέλος τὸ 1903 παρεχώρησεν εἰς τὸν λαόν του σύνταγμα, τὸ δὲ 1910 ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Ρουμᾶνοι. Ἡ πρὸς β. τοῦ Δουνάβειος χώρα ἢ ἀποτελουμένη ἀπὸ εὐρείας πεδιάδας καὶ τὰ δυτικῶς τῶν Καρπαθίων ὄρη ἦτο ὑποτεταγμένη ἐπισήμως εἰς τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ διετέλει ὑπὸ συνθήκας ἐξαιρετικῆς. Τοῦρκοι ἐνταῦθα δὲν εἶχον ἐγκατασταθῆ. Ὁ χριστιανικὸς λαὸς δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ραγια, ὅπως οἱ ἄλλοι ὑποτεταγμένοι λαοί. Οἱ γαιοκτῆμονες τῆς χώρας ὀνομαζόμενοι **βογιάροι** ἦσαν χριστιανοί. Οὗτοι διέμενον εἰς τὰς πόλεις. Οἱ χωρικοὶ δὲν εἶχον ἰδιοκτησίαν. Ἐκαλλιέργουν ὡς δουλοπάροικοι τεμάχιον γῆς, τὸ ὅποιον ἀφινεν εἰς αὐτοὺς ὁ κύριος, καὶ ἔξω οἰκτρῶς.

Ἡ χώρα ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἡγεμονίας κυβερνωμένας χωριστὰ ὑπὸ ἡγεμόνος χριστιανοῦ ὀνομαζομένου **ὀσποδάρου**, τὴν Βλαχίαν ἐπὶ

τοῦ Δουναβέως μὲ πρωτεύουσαν τὸ **Βουκουρέσιον**, καὶ τὴν Μολδαυίαν ἐπὶ τοῦ Προῦθου μὲ πρωτεύουσαν τὸ **Ίάσιον**. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι διορίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀπὸ δὲ τοῦ 18ου αἰῶνος ὡς τοιοῦτοι ἐστέλλοντο χριστιανοὶ Ἕλληγνες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Εἶδομεν δέ, πόσον ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Φαναριωτῶν τούτων διεδόθη ὁ ἑλληγνισμὸς εἰς τὰς δύο ταύτας ἡγεμονίας. Ἡ ἑλληγνικὴ γλῶσσα κατέστη ἡ γλῶσσα τῶν πόλεων καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Δυστυχῶς ὁ ἑλληγνικὸς πολιτισμὸς δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς τάξεις τῶν χωρικῶν δουλοπαροίκων, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν καὶ τοὺς Ἕλληγνας ὡς ξένους κατακτητὰς, ὅπως ἐμίσουν καὶ τοὺς ἐγχωρίους βογιάρους, διότι ἀμφοτέρω: ἀπεμύζων αὐτούς. Ἄλλ' οὐδὲ οἱ βογιάροι ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς διοικήσεως τῶν Φαναριωτῶν, διότι οὗτοι πιστοὶ κατὰ τὰ ἄλλα εἰς τὸν σουλτάνον δὲν ἀπέβλεπον εἰς ἄλλο τι, εἰ μὴ εἰς τὸ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἑλληγνικὴν ἰδέαν καὶ νὰ πλουτοῦν. Ἐνεκα τούτου οἱ βογιάροι μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου ἐζήτησαν παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ὅπως οἱ δύο ὀσποδάροι ἐκλέγωνται ἐκ τῶν ἰδίων τῶν τάξεων. Ἡ αἰτησίς των ἐγίνε δεκτὴ, καὶ τοιοῦτοι διορίσθησαν ὁ **Γεώργιος Γκίκας** καὶ ὁ **Ἰωάννης Στούρτζας**. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῶν ἦτο τὸ κλείσιμον τῶν ἑλληγνικῶν σχολείων καὶ ἡ κατάργησις πανταχοῦ τῆς ἑλληγνικῆς γλώσσης. Καὶ οἱ μὲν βογιάροι υἰοθέτησαν τὰ γαλλικὰ ἤθη, τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γαλλικὴν παιδείυσιν. Ἐρχισαν ὁμοῦς νὰ καλλιεργοῦν καὶ τὴν ἐθνικὴν τῶν γλῶσσαν. Αὕτη προήρχετο ἐκ τῆς λατινικῆς, ἡ ὁποία εἰσῆχθη εἰς τὰς χώρας ταύτας ὑπὸ τῶν ἐγκατασθέντων ἐνταῦθα Ῥωμαίων ἀποίκων.

Κατὰ τὸν ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1828 αἱ ἡγεμονίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἱ ὅποιοι ὠργάνωσαν εἰς αὐτάς διοικήσιν διατηρηθεῖσαν καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1834 ἀποχώρησίν των. Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦτον ἐσχηματίσθη εἰς ἐκάστην τῶν δύο ἡγεμονιῶν μία συνέλευσις ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν βογιάρων ἔργον ἔχουσα νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὄσποδάρου. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη τὸ φρόνημα καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη μεταξὺ τῶν νέων Ῥουμάνων ἐσχηματίσθη μερίς, ἡ ὁποία ἐπεθύμει τὴν συνένωσιν τῶν δύο ἡγεμονιῶν εἰς ἓν ἔθνος ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Τουρκίας, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χωρικῶν καὶ τὴν καθίδρυσιν συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐλευθερίου. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848, ἡ ὁποία διέδραμε τὴν Εὐρώπην δὲν ἐσταμάτησεν εἰς τὰ Καρπάθια. Οἱ ἐλευθερόφρονες τῶν ἡγεμονιῶν ἐξηγέρθησαν καὶ ἐγκατέστησαν συνταγματικὰ πολιτεύματα. Ἄλλ' ὁ τσάρος Νικόλαος πέμ-

φας ρωσικὸν στρατὸν ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων αἱ δύο ἡγεμονίαι ἀνεγνωρίσθησαν ἀνεξάρτητοι ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρῶνουν μικρὸν φόρον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐμελλε δ' ἐκάστη νὰ ἔχῃ ἴδιαν βουλήν καὶ ἴδιον ἡγεμόνα ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγόμενον. Αἱ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς ἐνὸς ξένου ἡγεμόνος εὐχαί τῶν Ῥουμάνων δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἐν τούτοις οἱ Ῥουμᾶνοι κατώρθωσαν διὰ τεχνάσματος νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν. Τὸ 1859 ἀμφότεραι αἱ βουλαὶ ἐξέλεξαν τὸν αὐτὸν ἡγεμόνα τὸν συνταγματάρχην **Ἀλέξανδρον Κούζαν**. Μετὰ τοῦτο αἱ δύο βουλαὶ καὶ αἱ δύο κυβερνήσεις συνεχωνεύθησαν καὶ ὠρίσθη πρωτεύουσα τὸ Βουκουρέστιον. Αἱ δυνάμεις ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ὁ Κούζας κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς του προέβη εἰς πράξεις μεγίστης σπουδαιότητος. Πρῶτον διέλυσε τὰ μοναστήρια. Ἡ χώρα ἦτο πλήρης θρησκευτικῶν καθιδρυμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ἰδρύσει οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες αὐτῆς καὶ χάριν ἐξασφαλίσεως τῶν εἶχον ἀφιερῶσει εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ὑπελογίζετο ὅτι τὸ 1/3 τοῦ βουμανικοῦ ἐδάφους ἦτο ἰδιοκτησία τῶν μοναστηρίων τούτων. Ὁ Κούζας ἐξεδίωξε τοὺς μοναχοὺς καὶ μετέβαλεν αὐτὰ εἰς νοσοκομεῖα ἢ φυλακὰς, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν διεμοίρασεν εἰς τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτὰ χωρικοὺς, τοὺς ὁποίους οὕτω ἀπηλευθέρωσεν. Τοῦτ' αὐτὸ ἐπραξεν ἐπίσης ὁ Κούζας διὰ τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας. Διεμοίρασεν αὐτάς εἰς τοὺς ἀγρότας ὑποχρεωθέντας νὰ τὰ ἐξαγοράσουν ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας παρὰ τῶν προτέρων ἰδιοκτητῶν. Τέλος εἰσήγαγε τὴν ἐλευθέραν ἐκπαίδευσιν καὶ ἤνοιξεν εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν χωρικῶν τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα ὁδόν.

Εἰς τὰς ἐνεργείας του ταύτας ὁ Κούζας εὕρισκεν ἀντίδροσιν ἐκ μέρους τῆς βουλῆς. Οὗτος βίαιος καὶ αὐταρχικὸς ὢν προέβη εἰς πραξικόπημα. Διέλυσε διὰ τοῦ στρατοῦ τὴν βουλήν καὶ ἐκάλεσε τὸν λαόν διὰ δημοψήφισματος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατριαστικῆς ὀλιγαρχίας. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη ὑπὲρ αὐτοῦ. Κατόπιν τοῦ ἐδωκεν εἰς τὴν χώραν νέον σύνταγμα μὲ βουλήν καὶ γερουσίαν ἐξηρητημένας ἐξ ἑαυτοῦ. Τὸ πραξικόπημα τοῦ Κούζα δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ διεγείρῃ τὸ μῖσος τῶν βουμάνων πολιτευτῶν. Συνυφάνθη συνωμοσία καὶ νύκτα τινὰ ἀξιωματικοὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἡγεμόνος

ήνάγκασαν αὐτὸν νὰ παραιτηθῆ. Οἱ συνωμόται ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἣ ὅποια συνεκάλεσε τὰς δύο βουλὰς διὰ νὰ ἐκλέξουν νέον ἡγεμόνα. Ὡς τοιοῦτον δ' ἐξέλεξαν πρίγκιπα γερμανὸν συγγενῆ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ', τὸν **Κάρολον** ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοεντζόλλερν. Ὁ σουλτάνος ὑπεχώρησε καὶ ὁ Κάρολος ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῆς Ῥουμανίας (1866). Αἱ βουλαὶ τότε ἐφήφισαν νέον σύνταγμα κατὰ μίμησιν τοῦ βελγικοῦ μὲ ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον, γερουσίαν καὶ βουλήν. Τὸ 1878 δὲ ἡ Ῥουμανία ἔγινε καὶ τυπικῶς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Κάρολος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Βούλγαροι. Μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἡ ἱστορία τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα περιλαμβάνει τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ῥουμανίας. Ἦδη ἔθνος λησμονημένον καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ῥωσίας κατορθώνει νὰ ἀποκτήσῃ πῶτον αὐτόνομον ἐκκλησιαστικὴν ὑπαρξιν καὶ κατόπιν πολιτικὴν. Τὸ ἔθνος τοῦτο εἶναι τὸ **βουλγαρικόν**.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον μείνει ἀσυγκίνητοι πρὸ τῶν πέριξ τῶν συντελουμένων μεγάλων γεγονότων. Ἦσαν ἀπόλεμοι ἀγρόται, καὶ ἐστεροῦντο ἐγχωρίων ἡγετῶν, οἷους εἶχον αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς χερσονήσου. Ἡ πρώτη βουλγαρικὴ σχολὴ ἱδρύθη τὸ 1835 ἐν Γριμπόβφ, τοῦ ὅποιου οἱ ἔμποροι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι βούλγαροι οἱ ἐλθόντες εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ῥωσίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς σχολῆς ταύτης ἱδρύθησαν κατόπιν καὶ ἄλλαι καὶ μετὰ 10 ἔτη ἐλειτούργουν 54 τοιαῦται. Τὰ σχολεῖα ταῦτα παρεσκεύασαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸ νὰ γίνουσιν ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πατριαρχείου. Κατὰ πρῶτον οἱ Βούλγαροι ἐξήτησαν τὴν ἐγκατάστασιν ἰθαγενῶν ἐπισκόπων. Τὸ πατριαρχεῖον ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐδέχθη νὰ διορίσῃ βουλγαροφώνους ἐπισκόπους εἰς καθαρῶς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Βούλγαροι ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 καὶ τοῦ ἐντεῦθεν μίσους τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ἑλλάδος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ῥωσίας Ἰγνάτιεφ κατώρθωσαν νὰ ἀποσχισθοῦν τοῦ ἐλληνικοῦ πατριαρχείου. Ἐπέτυχον δηλ. (1870) παρὰ τῆς Τουρκίας φερμάνιον, διὰ τοῦ ὅποιου ἱδρύετο **βουλγαρικὴ ἐξαρχία** περιλαμβάνουσα ὅλον τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ὑπαχθῶν καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χωρία, ἂν ἐπεθύμουν τοῦτο τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν κατοίκων. Τὸ πατριαρχεῖον τότε ἀφώρισε τὸν ἐξάρχον καὶ τὸν

κλήρον αὐτοῦ ὡς σχισματικούς. Ἐκτοτε ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξύ πατριαρχικῶν, καὶ ἐξαρχικῶν, καὶ ἡ Μακεδονία ἀπέβη τὸ πεδῖον ἀγρίας δράσεως τῶν Βουλγάρων ἀγωνιζομένων δι' ἀπειλῶν καὶ φόνων νὰ προσηλυτίσουν τοὺς ἀγρότας αὐτῆς εἰς τὴν ἐξαρχίαν. Ὁ ἐξαρχος δὲν ἤδρευεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινῶν ἐπιδεικνύων τὴν ἀξίωσίν του περὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας του ἐπὶ ὅλων τῶν Βουλγάρων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπανειλημμένοι ἀπόπειραι καὶ ἀποτυχίαι εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ. Αἱ ἐπανειλημμένοι ἐξεγέρσεις τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν καὶ αἱ ἐπανειλημμένοι ἀποτυχίαι τῶν Τούρκων πρὸς καταστολὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος εἶχον, ὡς εἶδομεν, καταστήσει ἀναπόφευκτον τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Τουρκικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τοιαύτας ἐπεχείρησεν καὶ ὁ τὸ 1808 ἀνεθῶν εἰς τὸν θρόνον **Μαχμούτ Β'** καὶ ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς υἱὸς του **Ἀβδούλ Μετζίτ**. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν κακὴν θέλησιν τοῦ πλείστου τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἀναρχίας, καὶ εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ μεγίστου μέρους τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι θεώρουν ὡς ἱερὸν τὸν ἀρχαῖον ὄργανισμὸν τῆς Τουρκίας καὶ ὡς ἱεροσυλίαν πᾶσαν ἀπόπειραν μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Μαχμούτ ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ σπουδαίαν μεταρρύθμισιν τοῦ στρατοῦ. Πρώτη δὲ πράξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή τῶν Γενιτσάρων. Εἶχον ἐξεγερθῆ πληροφορηθέντες ὅτι ὁ Μαχμούτ ἀπεφάσισε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ σώματός των. Ὁ σουλτάνος ὤπισεν ἐναντίον των τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ἐπολιόρκησεν εἰς τοὺς στρατῶνάς των, καὶ ἐφόνευσεν 20 χιλιάδας ἐξ αὐτῶν (1826).

ὑπὸ τὸν Ἀβδούλ Μετζίτ συνεπληρώθη ἡ ἀνασυγκρότησις τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἐξ ἄλλου ὁ ὑπουργὸς Ῥεσίτ πασσὰς ἐμποτισμένος εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἰδέας διὰ μακρᾶς διαμονῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ἐπρότεινε σχέδιον γενικῆς μεταρρυθμίσεως πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς (1839). Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης κατηγοεῖτο πᾶσα διάκρισις μεταξύ μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν, καὶ ἐξισοῦντο ὅλοι οἱ ὑπῆκοι τοῦ σουλτάνου. Ἀλλὰ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἀρχαίου ὄργανισμοῦ, οἱ παλαιότουρκοι, ἠναντιώθησαν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῶν χριστιανῶν παρέμεινεν ἀθλιωτάτη. Ἐντεῦθεν νέαι ἐπαναστάσεις, νέαι ἐπεμβάσεις τῆς Εὐρώπης, καὶ νέαι διαμελισμοὶ τῆς Τουρκίας ἐπηκολούθησαν.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἐν ᾧ ἐγένετο τὸ συνέδριον τῶν Παρι-

σίων, ὁ σουλτᾶνος διὰ τὴν ἀποφύγη τὴν περιληφθεὺς ἐν τῇ συνθήκῃ ἔροι ὑποχρεοῦντες αὐτὸν εἰς μεταρρυθμίσεις, ἐξέδωκε φερμάνιον μεταρρυθμίσεων, τὸ ὅποιον ἀνεκοίνωσεν εἰς τὰς δυνάμεις. Διὰ τοῦτου ἐκηρύττετο ἡ ἰσότης ἔλων τῶν ὑπηκόων Ὀθωμανῶν ἀνευ διακρίσεως θρησκείας. Οἱ χριστιανοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ μετέχουν ἔλων τῶν ὑπουργημάτων καὶ τῶν στρατιωτικῶν βαθμῶν καὶ δὲν θὰ ἐπλήρωνον πλέον κεφαλικὸν φόρον. Προσέτι δὲ θὰ εἶχον ἀντιπροσώπους εἰς ἐπαρχιακὰ συμβούλια. Ἄλλὰ τὸ φερμάνιον τοῦτο δὲν ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν. Καὶ ὁ τὸ 1861 διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Ἀβδουλ Μετζίτ, Ἀβδουλ Ἀζίζ οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὡς ἐκ τοῦτου οἱ ἐν Ἐρζεγοδίνῃ χριστιανοὶ Σλαβοὶ ἐξηγέρθησαν (1861—1862), κατόπιν δὲ οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης (1866).

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος κατέστησεν ἄκυρον τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων. Ἡ Ῥωσία διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἐδεσμεύετο πλέον ὑπὸ αὐτῆς. Συνήλθε λοιπὸν συνδιάσκεψις ἐν Λονδίνῃ ἣ ὅποια ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὸν Εὐξείνιον. Μετὰ τοῦτο ἡ Ῥωσία ἤρρισε νὰ ἐξερεθίσῃ μυστικῶς διὰ τῶν προξένων τῆς τοὺς χριστιανούς Σέρβους καὶ Βουλγάρους κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ χριστιανοὶ Σέρβοι λοιπὸν τῆς Ἐρζεγοδίνης (1875) βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν γειτόνων τῶν τοῦ Μαυροβουνίου ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Τούρκων τιμαρισούχων, οἱ ὅποιοι τοὺς κατεπίεζον. Οἱ Σέρβοι ἐκήρυξαν ὅτι θὰ βοηθήσουν τοὺς ἀδελφούς των τῆς Ἐρζεγοδίνης. Ἡ Αὐστρία, ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γερμανία διὰ νὰ προλάβουν τὸν πόλεμον ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς Τούρκους τὰ αἰτήματα τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ σουλτᾶνος ἀπήνησεν ὅτι προετοιμάζει γενικὴν μεταρρύθμισιν. Ἄλλ' αἱ δυνάμεις εἶχον παύσει κλέον νὰ πιστεύουν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπήνησεν παρ' αὐτοῦ ἔργα. Ἐκ τοῦτου οἱ μουσουλμάνοι ἐξηγριώθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλονικὴν ὁ ὄχλος ἐσφαξεν ἐν πλήρει ἡμέρᾳ τοὺς προξένους Γαλλίας καὶ Γερμανίας (1876). Συγχρόνως χωρὶα τινὰ βουλγαρικὰ εἶχον λάβει τὰ ὄπλα καὶ οἱ ἀποσταλέντες πρὸς καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως βασιδουζοῦχοι κατέστρεψαν τελείως αὐτὰ φονεύσαντες μετὰ πολλῆς ἀγριότητος ἔλους τοὺς κατοίκους αὐτῶν ἀνερχομένους εἰς 25 χιλ. Αἱ σφαγαὶ αὗται εἶναι γνωσταὶ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα σφαγαὶ τοῦ Βατάκ. Αἱ δυνάμεις ἀνήγγειλαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὅτι θὰ λάβουν μέτρα. Ἄλλὰ τότε οἱ νεότουρκοι ἐπανεστάτησαν, καθήρεσαν τὸν Ἀβδουλ Ἀζίζ καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Μουράτ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ἦτο ἀνίκανος, καθηρέθη καὶ

αντικατεστάθη υπό του ἀδελφοῦ του Ἀβδούλ Χαμίτ (1876). Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ στρατὸς τῆς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπώθησε τοὺς Σέρβους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Ἡ Σερβία ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ Ῥωσία ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ συνθηκολογήσῃ. Οἱ ἐν Κ)πόλει τότε πρεσβευταὶ τῶν δυνάμεων ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιβάλουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ὁ σουλτάνος προλαβὼν εἰσάγει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν σύνταγμα μὲ βουλήν καὶ γερουσίαν, καὶ ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τῶν δυνάμεων ὡς ἀντικειμένους εἰς τὸ σύνταγμα. Αἱ δυνάμεις τότε ἀπέσυραν τὴν ἐπὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους προστασίαν των.

Ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Ῥωσία ἐλευθερωθεῖσα πρὸς ἐνέργειαν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ σουλτάνου (1877). Στρατὸς 60 χιλ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἄλλος δὲ στρατὸς ἐκ 250 χιλ. ἀνδρῶν διήλθε τὴν Ῥουμανίαν ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Ῥουμάνων, διεπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν ΑἼμον. Ἀλλὰ μετὰ τὰς ῤαχδαίας ταύτας ἐπιτυχίας οὗτος ἐσταμάτησε πρὸ τοῦ ὄχρου φρουρίου τῆς Πλεύνας. Οἱ Ῥῶσοι προσέβαλον τὴν Πλεύναν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν χάσαντες 6 χιλ. ἀνδρας. Ὁ τσάρος τότε ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ῤουμανικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπολιορκήσεν ἐν χειμῶνι τὴν Πλεύναν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε 5 μῆνας καὶ κατὰ ταύτην πολὺς ῤωσικὸς στρατὸς ἐχάθη ἕνεκα τῆς γενναιότητος τῶν ἀμυνομένων Τούρκων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τὰ τρόφιμα τοῦ φρουρίου ἐξέλιπον. Ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ὀσμάν πασσάς ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἐπομένως ἐσυνθηκολόγησε (Δεκέμβριος 1877).

Μετὰ τοῦτο ὁ ῤωσικὸς στρατὸς ἐν πλήρει χειμῶνι δι' ὁδῶν πλήρων χιόνων, ἔπου ἔπρεπε νὰ σύρουν τὰ κανόνια διὰ τῶν χειρῶν, διήλθε τὸν ΑἼμον καὶ προχωρήσας κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν. Συγχρόνως ἐξηγέρθησαν καὶ προήλασαν οἱ Μαυροβούνιοι πρὸς τὴν Σκόδραν, καὶ οἱ Σέρβοι πρὸς τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἤδη ἐβάδιζον πρὸς τὴν Κ)πολιν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ζήτησῃ παρὰ τῶν Ῥώσων εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξύ ἀγγλικὸς στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὴν Προποντίδα πρὸς προστασίαν τῆς Κ)πόλεως, συνωμολογήθη συνθήκη μετὰ τῶν Ῥώσων καὶ Τούρκων ὑπογραφεῖσα κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1878 εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ ἁγίου Στεφάνου ὁ σουλτάνος παρεχώρησεν εἰς

τὴν Ῥωσίαν ἐν Ἀσίᾳ μέρος τῆς Ἀρμενίας, ἢ Ῥουμανία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον ἀπέβησαν κράτη ἀνεξάρτητα, ἐσχηματίσθη δὲ μία μεγάλη βουλγαρική ἡγεμονία ὑποταλῆς εἰς τὴν Τουρκίαν περιλαμβάνουσα πλὴν τῆς κυρίως Βουλγαρίας τὸ ἤμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Ἕλληνες ἄμα ὡς ἤρχισεν ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος, ἐταράχθησαν. Ἄντι ὅμως νὰ σπεύουν νὰ καταλάβουν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατήρτισαν ὑπουργεῖον ἐξ ὄλων τῶν κομμάτων ὀνομασθὲν οἰκουμενικόν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ Κανάρη, καὶ ἤρχισαν τὰς συζητήσεις. Ἄλλ' ἔταν ἐφθάσε τὸ ἄγγελμα τῆς προχωρήσεως τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὃ ἐρεθισμὸς τοῦ λαοῦ ἀπέβη σφοδρὸς. Ἡ οἰκουμένη κυβέρνησις, τῆς ὁποίας ὁ πρόεδρος Κανάρης εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῷ μεταξύ, παρητήθη. Τὰ πλήθη ἐζήτουν πόλεμον. Ὁ δὲ Κουμουδούρος, ὅστις ἐσχημάτισε τὸ νέον ὑπουργεῖον, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ὑπεστήριξεν ἐπαναστάσεις ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Κρήτῃ. Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Δηλιγιάννης ἀνήγγειλεν ἔτι ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ καταλάβῃ προσωρινῶς διὰ στρατοῦ αὐτάς. Ἄλλ' ἡ εἰδησις τῆς Ῥωσοτουρκικῆς εἰρήνης ἐματαίωσε τὴν ἐισβολήν. Ἡ Ἑλλάς προσβάλλουσα τὴν Τουρκίαν μετὰ τὴν ἀνακωχὴν θὰ ἦτο ἀναγκασμένη νὰ ἀγωνισθῇ μόνη. Ἀνεκάλεσε λοιπὸν τὸν στρατὸν τῆς μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι θὰ συζητηθῇ τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα εἰς τὸ μέλλον νὰ συγκληθῇ συνέδριον. Ἐν τούτοις αἱ ἐπαναστάσεις ἐπροχώρουν καὶ ἐθελονταὶ διήρχοντο τὰ σύνορα. Ἄλλ' αὐταὶ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην κατεστάλησαν τῇ ἐπεμβάσει τῶν Ἀγγλῶν προξένων.

7) Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ συνθήκη τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἀπετέλει σλαυικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἡ Βουλγαρία ἐμεγεθύνετο ἐπὶ ζῆμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἐθνικὰς βλέψεις ἐτίθετο τέρμα, παραβιάζομένων φανερὰ τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Τὴν λύσιν ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ ἡ Ἀγγλία διὰ τὴν ὅποιαν ἢ Βουλγαρία τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἦτο ἀπλή Ῥωσικὴ ἐπαρχία καὶ ἐπομένως διαρκὴς ἀπειλὴ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τὴν ἀνατροπὴν μάλιστα τῆς συνθήκης αὐτῆς ἔλαβε διὰ μυστικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Τουρ-

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'

κίας τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ τὴν Κύπρον. Καὶ ἡ Γαλλία ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἀγγλικὰς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν μεγάλην Βουλγαρίαν. Καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν αὕτη θὰ ἦτο κώλυμα διὰ τὰς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην βλέψεις της. Καὶ αἱ τρεῖς λοιπὸν δυνάμεις ἐζήτησαν νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις διὰ νὰ κανονίσῃ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Ὁ Βίσμαρκ, ἀρχικαγκελάριος τῆς Γερμανίας προσεφέρθη νὰ κάμῃ τὸν ἀφιλοκερδῆ μεσίτην διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Ῥωσία εἶχε δαπανήσει ὑπὲρ τὰ 4 δισεκατομμύρια καὶ ἐσπεροῦτο πλέον χρημάτων. Ὑπεχώρησε καὶ ἐθυσίασε τὴν Βουλγαρίαν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ κανονισθῇ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα εἰς συνέδριον συνερχόμενον ἐν Βερολίνῳ.

Τὸ συνέδριον τοῦτο συνελθὼν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1878 ἠκύρωσε μέρος τῆς συνθήκης τοῦ ἀγίου Στεφάνου. Ἡ Ῥουμανία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀνεγνωρίσθησαν ἀνεξάρτητα κράτη. Ἡ Ῥωσία ἀνέλαβε παρὰ τῆς Ῥουμανίας τὴν Βεσσαράβιαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν τὸ 1856, καὶ ἄφησεν εἰς αὐτὴν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἐλώδη ἔρημον χώραν τῆς Δοβρουτσᾶς. Ἀντὶ δὲ τῆς εὐρείας Βουλγαρίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἡ ὁποία ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι κάτωθεν τῶν λιμνῶν τῆς Μακεδονίας, ἰδρῶθη μικρὰ αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελῆς ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου περιλαμβάουσα τὴν κυρίως Βουλγαρίαν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου. Ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς ἔμελλε νὰ ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ, νὰ ἐπικυρώνεται δὲ ἡ ἐκλογή του ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων. Ἡ δὲ βόρειος Θράκη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικῆ Ῥωμυλία ἀπετέλεσεν αὐτόνομον ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου καὶ ἔμελλε νὰ διοικῆται ὑπὸ χριστιανοῦ γενικοῦ διοικητοῦ διοριζομένου ἐπὶ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆ συναινέσει τῶν δυνάμεων. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη θὰ ἐξηκολούθουν νὰ ἀποτελοῦν μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἐπεφορτίσθη ἡ Αὐστρουγγαρία νὰ καταλάβῃ καὶ διοικήσῃ αὐτάς. Διὰ τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῆς Θεόδωρος Δηλιγιάννης καὶ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς ἠξίωσαν τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Τὸ συνέδριον ὅμως ἀνεγνώρισε μὲν κατόπιν ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας ὡς δικαίαν τὴν ἀξίωσιν τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου, ἀφῆκεν ὅμως νὰ κανονισθῇ τὸ πρᾶγμα δι' ἀπ' εὐθείας συμφωνίας μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος καὶ ἐπεφύλαξεν εἰς τὰς δυνάμεις τὸ δικαίωμα τῆς με-

σολαβήσεως. Ὡς πρὸς τὴν Κρήτην δέ, ἀπεφάσισε νὰ παραμείνη τουρκικὴ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐφαρμόσῃ ἡ Τουρκία τὰ προνόμια τὰ δοθέντα τὸ 1868. Τέλος ὑπεχρέωσε τὴν Πύλῃν νὰ ὑποσχεθῇ τὴν λήψιν μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν χριστιανῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀρμενίᾳ.

Ἡ διαρρύθμισις τῶν ἐλληνικῶν συνόρων ἢ προιαθεῖσα εἰς τὸ Βερολίνειον συνέδριον μόλις μετὰ τρία ἔτη ἐγίνεν. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ καταλάβουν στρατιωτικῶς τὰ ἐπιδικασθέντα. Συνεστήθησαν λοιπὸν πρὸς καθορισμὸν τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐπιτροπεῖαι καὶ τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Κατόπιν τούτου ἐγιναν συνδιασκέψεις τῶν δυνάμεων ἐν Βερολίνῳ καὶ Κωνσταντινουπόλει· καὶ μόλις κατὰ τὸν Μάϊον 1881 κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ καταλάβῃ ἕλην τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνης καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου μόνον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης.

Ὅτω ἔληξε τὸ ἐπὶ μακρὸν παραταθὲν ζήτημα τῶν βορείων συνόρων τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπιστρατευθῇ καὶ νὰ ἐπιβαρυνθῇ μὲ δύο δάνεια 180 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Διὰ τοῦτο ὁ **Τρικούπης** κατὰ τὴν κατόπιν τριετῆ πρωθυπουργίαν του ἀφιέρωσε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ οικονομικὰ ζητήματα καὶ ἐπέβηκε βαρεῖς φόρους. Τοῦτο ἔμως προεκάλεσεν ἀντίδρασιν καὶ τὸ 1885 ἀνήλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κουμουνδούρου ἀντίπαλος τοῦ Τρικούπῃ Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1895 θανάτου τοῦ Τρικούπῃ ἡ διεύθυνσις τῶν κοινῶν ὑπῆρξε μονομαχία μεταξὺ Τρικούπῃ καὶ Δηλιγιάννη. Τὸ 1885 ἔμως ἡ Ἑλλάς συνεταράχθη πάλιν δεινῶς ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος.

8. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885.

Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχεν, ὡς εἶπομεν, δημιουργήσει βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν ὑποτελῆ εἰς τὸν σουλτάνον μὲ ἡγεμόνα ἐκλεγόμενον ὑπὸ τῶν καταίκων. Ὁ ῥωσικὸς στρατὸς κατεῖχεν ἀκόμη τὴν χώραν. Ὁ ῥώσος στρατηγὸς συνεκάλεσε συνέλευσιν, ἣτις ἐψήφισε σύνταγμα καὶ ἐξέλεξε ἡγεμόνα τὸν ὑπὸ τοῦ τσάρου ὑποδειχθέντα ἀνεψιὸν του **Ἀλέξανδρον Βάντεμβεργ**, Πρώσσον ἀξιωματικόν.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο οἱ Ῥῶσοι ἀξιωματικοὶ οἱ ὑπολειφθέντες εἰς τὴν χώραν ἠθέλον νὰ διευθύνουν τὸ νέον κράτος, ὅπως ἠθέλον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνέλευσις ἀντέστη, ὁ ἡγεμὼν τῇ συναινέσει τοῦ τσάρου προσέβη εἰς πρα-

ξικόπημα. Ἄνεστειλε τὴν λειτουργίαν τοῦ συντάγματος καὶ ἐκυβέρνα τὴν χώραν μετὰ ῥώσους στρατηγοὺς ὡς ὑπουργοὺς (1881). Ἄλλοι Βούλγαροι ἔλων τῶν κομμάτων ἐδυσφόρουν κυβερνώμενοι ὑπὸ ξένων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἡγεμὼν βαρέως ἤδη ἔφερε τὴν δεσποτικὴν συμπεριφορὰν τῶν ῥώσων. Συνενοήθησαν λοιπὸν μυστικῶς μεταξὺ των καὶ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἐκδίωξιν τῶν ῥώσων. Ὁ ἡγεμὼν ἀποκατέστησε τὸ σύνταγμα, καὶ οἱ ῥῶσοι δυσηρεστημένοι ἀπεσύρθησαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία εἶχεν ὀργανωθῆ. Εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν καὶ στρατὸν ἐκ χριστιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων Εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν. Οἱ ὑπάλληλοι, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ βουλευταί, ἦσαν σχεδὸν ἅλοι Βούλγαροι καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἐνώσεως. Ἄφ' οὗ προπαρασκευάσθησαν τὰ πάντα, νόκτα τινὰ (Σεπτέμβριος 1885) διὰ τὰς τάξεις στρατοῦ συνελήφθη ὁ διοικητής, ἐγκατεστάθη δὲ κυβέρνησις προσωρινή, ἣτις ἐκήρυξε τὴν μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἔνωσιν καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ ἡγεμὼν τότε ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἡγεμόνος τῶν δύο Βουλγαριῶν καὶ σπεύσας μετὰ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ῥωμυλίαν.

Ὁ τσάρος ὠργισμένος κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν ὑπήκουον πλέον εἰς τοὺς ῥώσους, ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἔνωσιν καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ὑπολειπομένους ῥώσους ἀξιωματικοὺς ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλάνος διεκήρυξεν ὅτι τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα ἀνέτρεπε τὴν ἰσορροπίαν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλο βουλγαρικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἀνοργάνωτος, διότι ἔνεκα τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ῥώσων ἀξιωματικῶν διοικεῖτο ὑπὸ νεαρῶν Βουλγάρων ἀξιωματικῶν, ἀπέκρουσε τοὺς Σέρβους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν (1885). Ἡ Αὐστρία τότε ἐσταμάτησε τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς διαμαχομένους εἰρήνην. Ἡ Βουλγαρία δὲν ἐκέρδισε τίποτε ἐκ τῆς Σερβίας, ἐξησφάλισεν ὅμως τὴν κτήσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας. Ἡ Ἀγγλία πιστεύσασα ὅτι ἡ Βουλγαρία ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φραγμὸς εἰς τὴν κἀθοδον τῶν ῥώσων συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Ὁ δὲ σουλτάνος παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ τσάρου ὠνόμασε τὸν Ἀλέξανδρον κυβερνήτην τῆς Ῥωμυλίας.

Ἄλλο ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος δὲν ἀπήλαυσε τοῦ θριάμβου του ἐπιμακρόν. Ἡ Ῥωσία δὲν ἐλησμόνησε τὴν θρασυτήτά του. Διὰ τῶν ἐξουσιοδοτησάντων τῆς συνυφάνθη συνωμοσίας ὑπὸ δυσηρεστημένων ἀξιωματικῶν.

Νύκτα δέ τινα κατ' Αὐγουστον τοῦ 1886 τινές ἐξ αὐτῶν συνέλαβον τὸν ἡγεμόνα ἐν τῷ ἀνακτόρῳ του, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑπογράψῃ τὴν παραίτησίν του καὶ τὸν ἀπεμάκρυναν ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ πλειονότης τῶν φιλελευθέρων ἐσχημάτισε κόμμα ἐθνικὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ προέδρου τῆς συνελεύσεως Σταμπούλωφ. Πρόγραμμα εἶχον «ἡ Βουλγαρία διὰ τοὺς Βουλγάρους» καὶ ᾔθελον αὐτὴν ἐλευθέραν καὶ ἀπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπὸ τοῦ τσάρου. Ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐδάδισε κατὰ τῆς Σόφιας καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἄλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ, εἰμὴ μετὰ τὴν συναίνεσιν τοῦ τσάρου, ὁ δὲ τσάρος ἠρνήθη. Τέλος ἐξελέχθη ἡγεμὼν γερμανὸς πρίγκιψ, ὁ Φερδινάνδος τοῦ Κοβούργου, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας. Κατ' ἀρχὰς καμμία δύναμις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως. Ἄλλ' ὁ Φερδινάνδος ἐγκατεστάθη καὶ ἄφησε τὸν Σταμπούλωφ νὰ κυβερνᾷ. Ὁ Σταμπούλωφ ἐκυβέρνησε τὴν Βουλγαρίαν σχεδὸν 9 ἔτη. Οἱ ἀντίπαλοί του ἔκαμαν πολλὰς συνωμοσίας. Ἄλλ' ὁ Σταμπούλωφ ἀπεκάλυπτε καὶ ἐτυφέκιζε ἢ ἐφυλάκιζε τοὺς συνωμότας. Ὁ Σταμπούλωφ ὠργάνωσε τὸ κράτος, ἐγκατέστησε τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνοικοδόμησε τὴν Σόφιαν. Ὅταν ἔμωε ὁ Φερδινάνδος ἠσφάλισε τὴν θέσιν του, ἀπηλλάχθη τοῦ Σταμπούλωφ (1894), ὅστις μετὰ ἓν ἔτος ἐδολοφονήθη. Ἡ ἀπὸ συντηρητικοὺς σχηματισθεῖσα τότε βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐπλησίασε τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Φερδινάνδος συνήνεσε νὰ βαπτισθῇ ὁ υἱὸς του ὀρθόδοξος, ὁ δὲ τσάρος ἔγινεν ἀνάδοχος του. Ὅλοι αἱ δυνάμεις κατόπιν ἀνεγνώρισαν τὸν Φερδινάνδον.

Ἐπὶ τῆς καταλήψεως τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας θρίαμβος τῶν Βουλγάρων ἠρέθισε καὶ πάλιν τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ τότε πρωθυπουργὸς Δηλιγιάννης, ἄφ' οὗ ἄφισε νὰ παρέλθῃ ἐπὶ ματαίῳ πολῦτιμος χρόνος, ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν καὶ ἐζήτησε τὴν παραχώρησιν τῶν συνόρων, τὰ ὅποια εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου, χάριν ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἄλλ' αἱ δυνάμεις, ἐξαιρέσει τῆς Γαλλίας, ἡ ὅποια περιωρίσθη εἰς φιλικὰς συμβουλὰς, ἐκάλεσαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποστρατευθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Δηλιγιάννη δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν γενομένην ἀπαίτησιν, αἱ πέντε δυνάμεις διέταξαν τοὺς ἐν Ἀθήναις πρέσβεις των νὰ ἀπέλθουν, καὶ ἐκήρυξαν τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἑλληνικῶν παραλίων. Ὁ Δηλιγιάννης, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἀποκλεισμός, παρητήθη καὶ μετὰ μικρὰν πρωθυπουργίαν τοῦ Δημητρίου Βάλδη, ὁ ὁποῖος

έσχημάτισεν ὑπηρεσιακὸν ὑπουργεῖον, ἀνῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Τρικούπης. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ σύνορα μετὰ τινὰς ἀψιμαχίας εἶχε γίνεαι ἀναχωρή. Τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐξέδωκε διάταγμα ἀφοπλισμοῦ, καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς ἤρθη τὴν 26ην Μαΐου.

Αἱ στρατιωτικαὶ παρασκευαὶ ἐστοίχισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλλειμμα 25 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἐν τούτοις ὁ ὄντως πολιτικὸς ἀνὴρ **Τρικούπης** κατὰ τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη, καθ' ὃ διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐνίσχυσε τὸ πολεμικὸν ναυτικόν, ἐπέξετεινε τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐδαπάνησεν ἀφθόνως διὰ δημόσια ἔργα.

9. Νέα κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Εἰς τὸ προάστειον τῶν Χανίων Χαλέπαν, ἔπου διέμενον οἱ ἐν Κρήτῃ Πρόξενοι τῶν δυνάμεων, ὑπεγράφη, τὸ 1878 κατὰ τὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου ἀποφασισθέντα ὁ νέος καταστατικὸς χάρτης τῆς νήσου, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα σύμβασις τῆς Χαλέπας. Κατὰ τοῦτον ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς νήσου ἔπρεπε νὰ ἀρχῇ ἐπὶ πενταετίαν καὶ νὰ ἔχη σύμβουλον τοῦ ἐτέρου θρησκευομένου. Καθεδρῦετο γενικὴ συνέλευσις συνεδριάζουσα ἐπὶ 40—50 ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ συγκαίμεν ἕκ 49 χριστιανῶν καὶ 41 μωαμεθανῶν. Τῆς συνελεύσεως καὶ τῶν δικαστηρίων γλῶσσα ὠρίζετο ἡ ἑλληνικὴ. Εἰς τὰς δημοσίας θέσεις θὰ ἐπροτιμῶντο οἱ Ἰθαγενεῖς. Ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τέλος τῆς νήσου μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν τῆς διοικήσεως τὸ 1/3 θὰ διετίθετο ὑπὲρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμεῖου, τὸ δ' ἕτερον 1/3 ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν τῆς νήσου.

Ἄλλὰ καὶ μὲ τὸν νέον ὄργανισμὸν τὰ παράπονα τῶν Κρητῶν δὲν ἔλειπον, οὐδεμίαν δὲ ἄφινον εὐκαιρίαν πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ πόθου τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ παραβιάζουσιν τὰ προνόμια τῶν Κρητῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1895, ὅτε ἐπὶ τέλους ὑπέγκουσα εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν Κρητῶν, διώρισε διοικητὴν χριστιανὸν τὸν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, ὁ ὅποιος εἶχε χρηματίσει ἡγεμὼν τῆς Σάμου. Ἄλλ' οἱ τουρκοκρήτες δυσαρεστηθέντες προσέβησαν εἰς σφαγὰς. Ἐντεῦθεν ἡ Πύλη τὸ ἐπόμενον ἔτος διώρισε πάλιν Τοῦρκον διοικητὴν. Ἄλλ' ἤδη ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις δι' ἀιματηρῶν συγκρούσεων εἰς τὰς ἑσθὺς τῶν Χανίων. Ὁ σουλτάνος ἔσπευσε νὰ διορίσῃ νέον διοικητὴν χριστιανόν

τὸν Γεώργιον Βέροβιτς, καὶ τοῦτον πρῶτον ἡγεμόνα τῆς Σάμου, καὶ νὰ ὑποσχεθῆ ἑπαναφορὰν τῆς ἰσχύος τῆς συμβάσεως τῆς Καλέπας. Ἄλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὸ Ἀκρωτήριο καὶ ἐκήρυξαν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν (1897).

Ἐν Ἀθήναις ἡ εἰδησις τῆς ἑπαναστάσεως καὶ τῶν σφαγῶν τῶν χριστιανῶν ἐν Χανίοις προεκάλεσε μέγιστον ἐρεθισμόν. Δυστυχῶς ὁ Τρικούπης, ὅποιος θὰ ἦτο δυνατόν ἴσως νὰ συγκατησῆ τοὺς Ἑλληνας εἶχεν ἀποθάνει ἐν Κάνναις τῆς Γαλλίας τὸ 1895. Τὴν ἀρχὴν κατεῖχε καὶ πάλιν ὁ Δηλιγιάννης. Οὗτος παρεούρθη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἡ ἐπέμβασις ἀπεφασίσθη. Ὁ συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος διετάχθη νὰ καταλάβῃ μὲ στρατὸν τὴν Κρήτην καὶ πλεύσας ἀπεβιβάσθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Χανίων. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφρασε νὰ δημιουργήσῃ τετελεσμένον γεγονός. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (3 Φεβρουαρίου 1897) στόλος τῶν πέντε εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατέλαβε τὰ Χανιά. Οἱ ἐν Ἀκρωτηρίῳ ἑπαναστάται προσέβαλον τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ἀλλ' οἱ ναύαρχοι ἠνάγκασαν αὐτοὺς διὰ κανονισβουλίσμου νὰ υποχωρήσουν, συγχρόνως δὲ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον καὶ ἐσομβάρδισαν τοὺς εἰς Μαλάξαν ὑπεράνω τῆς Σούδας ἑπαναστάτας.

Ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος πλέον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτραπῆ καὶ ἐκηρύχθη τὴν 5 Ἀπριλίου. Ἄλλ' ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο τελείως ἀπαράσκευος στρατιωτικῶς. Τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο θαυμασίως ὀργανωμένος ὑπὸ Γερμανῶν αξιωματικῶν. Ἡ μόνη βοήθεια, τὴν ὅποιαν ἔλαβεν ἡ Ἑλλὰς, ἦτο σῶμα Γαριβαλδινῶν, ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Ριτσιώτην. Τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ σουλᾶνος ἐξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν διὰ τῆς παραχωρήσεως ἰδίως εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, ἐμπορικῶν πρᾶκτορείων καὶ σχολῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Οὕτω ὁ πόλεμος περιωρίσθη μόνον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας καὶ δὲν ὑπῆρξε παρὰ σειρὰ ἑλληνικῶν ἤττων.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν ὅποιον ὡς ὑπέρτερον τοῦ τουρκικοῦ ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες, οὐδὲν κατώρθωσε πλὴν τοῦ ἀνωφελοῦς βομβαρδισμοῦ τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἁγίων Σαράντα. Αἱ δυνάμεις δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ δράσῃ καταλαμβάνων τοὐλάχιστον τὰς τουρκικὰς νήσους. Κατὰ ξηρὰν ἡ ἐκστρατεία ἐγινε διὰ δύο σωματίων, ἑνὸς ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ ἑνὸς ἐν Ἠπείρῳ. Καὶ εἰς μὲν τὴν Θεσσαλίαν ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Ἐτέμ Πασᾶς μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα εἰς τὰ στενὰ τῆς Μελοῦνας καὶ εἰς τὸ

Ρεβένι κατέλαβε τὴν Λάρισσαν. Εἰς δὲ τὴν Ἡπειρον οἱ Ἕλληνες ἤττηθησαν εἰς Πέντε πηγᾶδια καὶ κατόπιν εἰς Γρίμποβον.

Ἡ διὰ τῆς Θεσσαλίας προέλασις τῶν Τούρκων προεκάλεσεν ἀντίδρασιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔσωσε τὸν θρόνον του διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ δημοφιλοῦς πολιτευτοῦ Ἀττικῆς Δημητρίου Ῥάλλη, ὅστις ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν (17 Ἀπριλίου). Τὴν ἐπομένην ὁ συναγματάρχης Σμολένσκις, ὅστις εἶχεν ἀγωνισθῆ ἀνδρείως καὶ εἰς Ῥεβένιον, ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους εἰς Βελεστίνον. Ἄλλ' ἤναγκάσθη κατόπιν νὰ ὑποχωρήσῃ, διότι ὁ ἐν Φαρσάλαις στρατὸς ἤττηθεις ὑπεχώρησεν εἰς Δομοκόν. Καὶ ἐκεῖ ἔμωε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπέστη ἄλλην ἤτταν, καὶ τὸ στενὸν τῆς Φούρκας τὸ ἄγον εἰς Λαμίαν ἔμεινεν ἀνοικτόν. Τότε ἐπενέβησαν αἱ δυνάμεις. Ὑπεγράφη ἀνακωχῆ (7—8 Μαΐου) καὶ ὁ ἑλλ. στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐκ Κρήτης. Τῇ 22α δὲ Νοεμβρίου συνωμολογήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκη εἰρήνης, δι' ἧς ὑπεχρεώθη ἡ Τουρκία νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς καταληφθεῖσας χώρας ἀντὶ πληρωμῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πολεμικῆς ἀποζημιώσεως 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἐπεβλήθη ἔμωε εἰς τὴν Ἑλλάδα ξενικὸς ἔλεγχος διὰ τὴν εἰσπραξίαν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τῶν ἄλλων χρεῶν.

Τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐλύθη βραδύτερον κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν 1 1/2 ἔτος. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μὲν Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρία ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἑμοφωνίας ὡς πρὸς αὐτό. Ἀγῆματα δὲ τῶν 4 ἄλλων δυνάμεων ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν στόλων των εἶχον καταλάβει τὰς παραλίους πόλεις. Οἱ Ἀγγλοὶ κατεῖχον τὸ Ἡράκλειον, οἱ Ῥῶσοι τὸ Ῥέθυμνον, οἱ Γάλλοι τὴν Σιταίαν, οἱ Ἴταλοὶ τὴν Ἱεράπετραν. Ὅλοι δὲ ἀπὸ κοινοῦ τὰ Χανιά. Εἰς τὰς πόλεις ταύτας καὶ ἰδίως εἰς τὰ Χανιά, συνεκλείσθησαν οἱ τουρκοκρητῆς. Οἱ χριστιανοὶ κατεῖχον ἑλην τὴν ὑπαίθρον χώραν, συνέλευσις δὲ μὴ ἔχουσα μόνιμον ἔδραν μὲ πρόεδρον τὸν Ἰωάννην Σφακιανᾶκιν διέκει αὐτὴν. Ἐπὶ τέλους τὴν 14ην Νοεμβρίου 1898 αἱ δυνάμεις διώρισαν τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος **Γεώργιον** ὡς ὑπατον ἀρμοστήν αὐτῶν ἐν Κρήτῃ τῇ ἐπιδράσει τοῦ Τσάρου Νικολάου Β', τοῦ ὁποῦ ὁ Γεώργιος ἐτόγγαγεν παιδικὸς φίλος. Τὴν 9ην Δεκεμβρίου ὁ Ἕλλην βασιλόπαις ἀπεβιάσθη εἰς Σουδαν, μετὰ πάντε δὲ ἡμέρας οἱ ναύαρχοι ἀνεχώρησαν. Παρέμειναν ἔμωε τὰ ἀγῆματα τῶν πέντε Δυνάμεων. Ἐπιτροπεῖα μεικτὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ **Σφακιανᾶκι** συνέταξε σχέδιον καταστατικοῦ χάρτου καὶ τὸ 1899 ἡ πρώτη συνέλευσις τῆς αὐτονομίου Κρήτης ἐξ 138

χριστιανῶν καὶ 50 μωαμεθανῶν ἐφήφισεν αὐτόν. Συμφώνως πρὸς τὸ σύνταγμα αὐτὸ ὁ ἀρμοστής διώριζε πέντε συμβούλους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἦτο μωαμεθανός, ἡ δὲ βουλή ἐξελέγετο κατὰ dietίαν. Χωροφυλακὴ τέλος Κρητῶν ὀργανωθείσα καὶ διοικουμένη ὑπὸ Ἰταλῶν караβινιέρων ἐφύλαττε τὴν τάξιν. Ὁ Σφρακιανός μετὰ τοῦτο θεωρήσας τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του περατωθὲν ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου, ἔστις κατὰ πρῶτον διορίσθη διὰ μίαν τριετίαν, διήρκεσεν ὀκτῶ ἔτη. Μετὰ ταῦτα συγκρουσθεὶς μετὰ τοῦ συμβούλου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, διότι ἀνεμειγνύετο καὶ εἰς τὰς δημοκρατικὰς καὶ εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ. Αἱ δυνάμεις τότε ἀνέθηκαν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐκλογὴν νέου ἀρμοστοῦ, οὗτος δὲ ἐξέλεξε τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ 1906 τὸν Ἀλέξανδρον Ζαῖμην. Κατὰ μικρὸν Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀντικατέστησαν τοὺς Ἰταλοὺς караβινιέρους ἐν τῇ διοικήσει τῆς χωροφυλακῆς καὶ ὀργάνωσαν τὴν πολιτοφυλακὴν τῆς νήσου, ἡ δὲ τάξις ἐν αὐτῇ ἐπαγινήθη. Κατόπιν τούτου (1908) αἱ δυνάμεις διεκόνισαν εἰς σχετικὴν αἰτησίαν τοῦ Ζαῖμη εἶ τι τὰ διεθνή ἀγγήματα ἐμελλον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νήσον ἐντὸς ἔτους. Ἀλλὰ τῇ 2ῃ Σεπτεμβρίου 1908 ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς κηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας, τὰ ὅποια ἔγιναν ἔξ ἀφορμῆς τῆς Τουρκικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκηρύχθη εἰς τὴν νήσον ἡ ἔνωσις αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὶν πραγματευθῶμεν τὰ γεγνηότα ταῦτα, ἀνάγκη νὰ ῥίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὰς ἡμελευθέρους ἐλληνικὰς νήσους Κύπρον καὶ Σάμον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

10. Κύπρος, Σάμος, Μακεδονία.

Ἡ Κύπρος ἀπὸ τοῦ 1878 εὕρισκετο ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις παρεχώρησεν εἰς τὴν νήσον σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἄγγλος διοικητὴς κυβερνᾷ τὴν νήσον βοηθούμενος ὑπὸ νομοθετικοῦ σώματος ἀποτελουμένου ἐξ 9 χριστιανῶν καὶ 3 μουσουλμάνων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ 6 διοριζομένων ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς εἶτι ἡ δικαιοσύνη ὑπὸ τοὺς Ἄγγλους ἀπονέμεται καλῶς καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀπολαύουν ἐλευθερίας καὶ ασφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας, τῶν ὁποίων ἑστεροῦντο ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀλλ' ἔμως ἡ τουρκικὴ ἐκείνη κακοδιοικήσις ἐλησημονήθη καὶ οἱ κάτοικοι

ἤδη θεωροῦσι τὴν ἀγγλικὴν κατοχὴν ὡς μεταβατικὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἀφίνουν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκφράσουν τὸν πόθον τῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἐνώσεώς των.

Ἡ Σάμος εἶχεν ἀποδεχθῆ χωρὶς νὰ θέλῃ τὸ 1832 τὴν ἐξάρτησίν της ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καὶ ἀπετέλεσεν ἡγεμονίαν αὐτόνομον ὑπὸ ἡγεμόνα χριστιανὸν διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ νῆσος προώδευσε μὲ τὸ αὐτόνομον πολίτευμά της. Ἄλλ' ἢ Τουρκία δὲν ἔπαυσε προσπαθοῦσα νὰ καταλύσῃ τὰ προνόμια τῆς νήσου, καὶ διὰ τοῦτο συχναὶ ἦσαν αἱ ταραχαὶ εἰς τὴν νῆσον. Τὸ κακὸν ἐκορυφώθη, ὅταν τὸ 1907 ἐστάλη εἰς τὴν Σάμον ὡς ἡγεμὼν ὁ μισέλληγ Κρής Κοπάσης. Οὗτος τὸ 1908 ἠρνήθη νὰ συγκαλέσῃ τὴν συνέλευσιν καὶ ἠπειλήσε νὰ κάμῃ χρῆσιν τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς διάλυσιν αὐτῆς, ἂν ἤθελε νὰ συνέλθῃ αὐτοβούλως. Ὁ λαὸς τότε ἐπολιόρκησε τὸν ἡγεμόνα εἰς τὸ μέγαρόν του καὶ ἐपुरοδόλησε κατὰ τοῦ στρατοῦ. Ὁ τουρκικὸς ἐδομοῦρδισε τὴν πόλιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς Σοφούλης, ὁ λόγιος ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Σύρον.

Τέλος ἡ κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1908 κρίσις ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐξηρέθισε τοὺς Σαμίους, ἔπως καὶ τοὺς Κρήτας, ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως. Τὸ 1912 ὁ Κοπάσης ἐδολοφονήθη. Ὁ δὲ Σοφούλης ἐπιστρέψας μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ἐξεδίωξε τὸν διάδοχον αὐτοῦ Βεγλερῆν καὶ ἐκήρυξε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν.

Ἡ Μακεδονία ἀπὸ αἰῶνων ἦτο τελειῶς ἑλληνικὴ. Κατὰ τοὺς τελευταίους ἕμως αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διάφοροι σλαυτικαὶ φυλαὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς αὐτὴν ἰδίως εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Μακεδονίαν. Αἱ φυλαὶ αὗται ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διετήρουν μὲν τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ δὲν εἶχον συνείδησιν ἰδιοῦ ἔθνισμοῦ, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἐκαυχῶντο νὰ θεωροῦνται Ἕλληνες καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου. Τὸ φερμάνιον ἕμως, δι' οὗ εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ βουλγαρικὴ ἐξαρχία τὸ 1870, ὥριζεν ὅτι πλὴν τῶν μεταξὺ Αἴμου καὶ Δουνάβεως βουλγαρικῶν χωρῶν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῆ ὑπὸ τὸν ἑξαρχον πᾶν διαμέρισμα, τοῦ ὁποῖου τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων ἤθελον ζητήσαι τοῦτο. Ἐκτοτε ἤρχισεν ὁ ἀγὼν πρὸς προσηλυτισμὸν εἰς τὴν ἐξαρχίαν τῶν σλαυοφῶνων πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Συγχρόνως ἕμως καὶ οἱ Σέρβοι ἤρχισαν ἐκκλησιαστικὸν προσηλυτισμὸν ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τοῦ σερβικοῦ πατριαρχείου τοῦ Ἰπέκ. Καὶ οἱ Ῥουμᾶνοι μεταβαπτίσαντες εἰς Μακεδονο-

ρουμάνους τοὺς Κουτσοβλάχους, οἱ ὅποιοι ἕως τότε ἕθεωροῦντο Ἑλλη-
νες, εἰργάζοντο ὑπὲρ ἰδρύσεως χωριστῆς βουμανικῆς ἐκκλησίας. Σχο-
λεῖα καὶ Ἑκκλησίαι ἦσαν τὰ ἑπτα τῶν ἀντιπάλων ἐθνοτήτων. Καὶ ἡ
μὲν Σερβία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1878 ἀπεκόπη ἡ ἐπέκτασις
αὐτῆς εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην διὰ τῆς Αὐστριακῆς κα-
τοχῆς τῶν χωρῶν τούτων, ἀπέβλεπεν ἤδη πρὸς ἀποζημίωσιν εἰς τὰ
Σκόπια καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Θεσσαλονικίην. Ἡ Βουλγαρία ἐνθυμεῖτο τὰ
σύνορα τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἡ δὲ Ῥουμανία ἀπέβλε-
πεν εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ βουμανικὴν συνείδησιν εἰς τοὺς Κουτσοβλά-
χους, ἵνα κατόπιν θυσιάσῃ αὐτοὺς λαμβάνουσα ἀνταλλάγματα πλησίον
τῆς ἰδίας χώρας.

Ἡ Ἑλλάς, ὡς ἦτο φυσικόν, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἀμυνθῇ
ἐναντίον τῶν παρεισάκτων τούτων ξένων, οἱ ὅποιοι οὐδὲν δικαίωμα
εἶχον εἰς τὴν χώραν. Ἡ Αὐστροουγγαρία δὲ ἔχαιρε βλέπουσα τὴν
προσοχὴν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ῥουμάνων ἐστραμμένην πρὸς τὴν Μα-
κεδονίαν καὶ ἀποσπωμένην ἀπὸ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ῥουμάνων τῶν
εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς. Συγχρόνως ἕως καὶ ἔρριπτε τὰ
βλέμματά της πρὸς τὴν Θεσσαλονικίην. Ἀλλὰ καὶ ἡ τουρκικὴ κυβέρ-
νησις ὑπέθαλπε τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἔρι-
δας, διότι ἐνόησε ὅτι τοῦτο ἦτο ἄριστον μέσον, ἕπως διατηρήσῃ χώραν,
εἰς τὴν ὅποιαν γνήσιοι Τούρκοι ἦσαν τόσον ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ
ἠνόησε ἄλλοτε τοὺς μὲν καὶ ἄλλοτε τοὺς δέ. Ἰδίως ἀπήλαυσαν τῆς
εὐνοίας τῶν Τούρκων οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι, ὁσάκις ἡ Ἑλλάς ἀνη-
σύχει τὴν Πύλην, ἐπωφελοῦντο, ἵνα ἀποσπάσουν παρὰ τῆς Πύλης νέα
βεράτια διορισμοῦ βουλγάρων ἐπισκόπων εἰς μακεδονικὰς πόλεις.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ θρασύτης τῶν Βουλ-
γάρων ὑπερέβη πᾶν ὅριον. Ἰερόθη ἐν Σόφια μακεδονικὸν κομιτάτον.
Τοῦτο κατ' ἀρχὰς προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὰς δυνάμεις ὑπὲρ τῆς ἰδρύ-
σεως αὐτονόμου ἐπαρχίας Μακεδονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλο-
νικίην καὶ γενικὸν διοικητὴν Βούλγαρον, διότι δῆθεν οἱ Βούλγαροι ἦσαν
τὸ πλειονοψηφοῦν ἐν Μακεδονίᾳ στοιχείον. Ἠλπίζον ὅτι οὕτω θὰ ἠδύ-
ναντο νὰ ἀπορροφήσουν αὐτὴν βραδύτερον, ἕπως τὴν Ἀνατολικὴν
Ῥωμυλίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ κομιτάτου ἀπέτυχε. Τότε τοῦτο
ἐτρέπη ἄλλην ὁδόν. Ἦρχισε νὰ ἐξοπλίζῃ ἐν Βουλγαρίᾳ σώματα (κο-
μιτατζήδες), τὰ ὅποια ἔστελλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐνταῦθα ταῦτα
συνεπλέκοντο μὲ τοὺς Τούρκους, ἀνετίνασσαν σιδηροδρομικὰς γραμμὰς
καὶ ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν, ἠνάγκαζον δὲ διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου

τοὺς σλαυοφώνους Ἕλληνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἑξαρχίαν. Οἱ Ἕλληνες ἀδυνατοῦντες νὰ τύχουν προστασίας ὑπὲρ τῶν δημοφύλων των ἐναντίον τῶν Βουλγάρων διωργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ παραιτουμένους ἀξιωματικούς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἰς ἓκ τούτων, ὁ Παῦλος Μελάς, πεσὼν ἐν Μακεδονίᾳ ἀπέβη ἔθνικὸς ἥρωας. Αἱ ἀντίζηλοι φατρίαὶ λαβοῦσαι τὴν προσωνομίαν οἱ μὲν πατριαρχικοὶ ἀπὸ τοῦ Ἕλληνοῦ πατριάρχου, οἱ δὲ ἑξαρχικοὶ ἀπὸ τοῦ βουλγάρου Ἐξάρχου, ἐνθαρρυνόμενοι κρυφίως ὑπὸ τῶν οἰκείων προξένων καὶ ἀρχιερέων ἀντεπεξήρχοντο κατ' ἀλλήλων διὰ φόνων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἠδύρυνθη καὶ τὸ μεταξὺ Ῥουμανίας καὶ Ἑλλάδος χάσμα, διότι οἱ Ῥουμᾶνοι κατῴρθωσαν νὰ ἀναγνωρισθῶν οἱ Κουτσόβλαχοι ὡς ἴδιον ἔθνος μὲ τὸ δικαίωμα νὰ κάμνουν χρῆσιν τῆς γλώσσης των καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ σχολεῖά των. Αἱ ἑλληνικαὶ δμάδες ἠγωνίσθησαν τελεσφόρως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καὶ κατὰ τῆς βρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἐνεκα τούτου οἱ Βούλγαροι ἐκδικούμενοι κατέστρεψαν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς Ἀγχιάλου καὶ Φιλιππουπόλεως, οἱ δὲ Ῥουμᾶνοι προσέβησαν εἰς διαδηλώσεις καὶ κακοποιήσεις ἐναντίον τῶν ἐν Ῥουμανίᾳ Ἑλλήνων.

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἐπὶ τέλους ἀπεράσισαν νὰ ἐπεμβοῦν ἐν Μακεδονίᾳ. Καὶ ἐπέφεραν μὲν δι' ἀντιπροσώπων των διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀλλ' ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Κουτσόβλαχων ἐξηκολούθει. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Μακεδονίας, ὅτε ἐξερράγη (1908) ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις.

11. Ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908.

Οἱ νεωτερίζοντες Τούρκοι, οἱ ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους εἰς εὐρωπαϊκόν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Νεότουρκοι, εἶχον προβῆ ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς μυστικὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν στρατόν. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ 1891 συσταθὲν ἐν Γενεύῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου κομιτᾶτον «Ἐνωσις καὶ Πρόσδος» μετέφερε τὸ 1906 τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐνταῦθα τὸ κομιτᾶτον ἤρχισε δραστηρίαν προπαγάνδαν μεταξὺ τοῦ στρατοῦ. Τὴν 10ην δὲ Ἰουλίου 1908 ὁ ταγματάρχης Ἐμβέρ βέης καὶ τὸ κομιτᾶτον ἐκήρυξαν τὸ σύνταγμα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας, καὶ δύο σώματα στρατοῦ ἠπειλήσαν ὅτι θὰ βυθίσουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ σουλτᾶνος μὴ δυνάμενος νὰ στηριχθῆ εἰς τὸν στρατόν του

ήναγκάσθη νά ἐκδώσῃ τὴν 11ην Ἰουλίου φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνηγγέλλετο ἡ παλινδρόθωσις τοῦ συντάγματος. Ἡ λογοκρισία τοῦ τύπου καὶ ἡ κατασκοπία κατηργεῖντο. Συνεκλήθη βουλὴ ἐκ 280 βουλευτῶν, καὶ κατηρτίσθη ὑπουργεῖον περιλαμβάνον ἓνα Ἑλληνα καὶ ἓνα Ἀρμένιον. Ἐκ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νά ἐπωφεληθοῦν. Ἡ μὲν Αὐστρία προσήρτησεν ὀριστικῶς εἰς τὸ κράτος τῆς τὴν Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοδίην. Ἡ δὲ Βουλγαρία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ Φερδινάνδος ἐστέφθη τσάρος τῶν Βουλγάρων. Ἐν τῷ μεταξῷ ἐγιναν ἐκλογαὶ τῆς τουρκικῆς βουλῆς, κατὰ τὰς ὁποίας πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως αὐταὶ ἀποδοῦν ὑπὲρ τοῦ μωαμεθανικοῦ στοιχείου. Ὅθεν ἡ πλειονοψηφία τῶν ἐκλεχθέντων βουλευτῶν ἀπετελέσθη ἐκ Μωαμεθανῶν. Ἐξελέχθησαν ὅμως καὶ 18 Ἕλληνες, 4 βούλγαροι, 2 Σέρβοι, 2 Ἰουδαῖοι καὶ 2 Ἀρμένιοι. Τὴν 28ην δὲ Νοεμβρίου ὁ σουλτᾶνος ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς διὰ λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ πρόθεσις του ἦτο νά κυβερνήσῃ συνταγματικῶς. Ἄλλ' ὅμως τὴν πραγματικὴν δύναμιν εἶχε τὸ κομιτάτον, πρὸς τὸ ὅποτον τῶρα ἀντετάχθη καὶ ἄλλη ὀργάνωσις ἡ «Ἐλευθέρα ἔνωσις», ἡ ὁποία ἦτο ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως.

Αἴφνης τὴν 31ην Μαρτίου 1909 ἐξεργράγη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντεπανάστασις ἐνεργηθεῖσα διὰ τῶν ἀντιδραστικῶν ὑπὸ τοῦ Χαμίτ, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Στρατὸς κατέλαβε τὸ βουλευτήριον. Συγχρόνως δὲ διεπράχθησαν σφαγαὶ Ἀρμενίων εἰς τὰ Ἀθῆνα, τὴν Ταρσὸν καὶ ἄλλαχοῦ. Ὅταν τὸ ἄγγελμα τῆς ἀντεπανάστασεως ἔφθασεν εἰς Θεσσαλονίκην, κατενόηθη πλέον ὅτι πᾶσα συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τοῦ κομιτάτου καὶ τοῦ σουλτάνου ἦτο ἀδύνατος. Ὁ Μαχμούτ Σεφκὲτ ὠδήγησε τὰ στρατεύματα τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν πρὸς ἄμυναν τοῦ συντάγματος. Γερουσιασταὶ καὶ βουλευταὶ ἤλθον εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον. Ὁ στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐντὸς δὲ 5 ὡρῶν κατέβαλε τοὺς στασιαστάς. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἔτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς, 40 δὲ ἐκ τῶν πρωταιτίων ἀπηγχονίσθησαν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα κεκλεισμένων τῶν θυρῶν ἐψήφισε τὴν καθάρεισιν τοῦ Ἀἰδοῦλ Χαμίτ καὶ ἀνεκήρυξε σουλτᾶνον τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Μωάμεθ τὸν Ε'. Ὁ νέος σουλτᾶνος ἤδη ἦτο ἄπλοῦν νευρόσπαστον εἰς χεῖρας τῶν νεοτούρκων.

12. Τὸ κρητικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐκ τούτου δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος.

Ὅταν μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Βουναίας καὶ Ἐρζεγοβίνης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασιλείον, ἐκηρύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἡ ἔνωσις, ὁ Ζαΐμης ἀπουσίαζεν ἐκ τῆς νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Ἡ κρητικὴ βουλὴ συνελθοῦσα διώρισε πενταμελῆ προσωρινὴν ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπείαν ὑπὸ τὸν Ἄντωνιον Μιχελιδάκην μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ κυβερνᾷ τὴν νήσον, μέχρις οὗ ἐγκατασταθοῦν ἐν τῇ νήσῳ ὑπάλληλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς εὕρισκετο τότε ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἀποδεχθῆ τὰ ἐν Κρήτῃ γινόμενα. Μετὰ τὸν ἀτυχή πόλεμον τοῦ 1897 ἀνέλαβε τὸ 1899 τὴν ἀρχὴν ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, εἰς ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Τρικούπη, μετὰ πρόγραμμα περισυλλογῆς τῶν οἰκονομικῶν καὶ βελτιώσεως ἔλων τῶν ὑπηρεσιακῶν κλάδων τῆς διοικήσεως. Οὗτος δὲ μετὰ τινων διαλειμμάτων ἐκυβέρνησε τὴν χώραν μέχρι τοῦ 1909. Ἐν τῷ μετὰ εἶχεν ἀπομικρυνθῆ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ὁ Θεόδωρος Δηλιγιάννης δολοφονηθεὶς τὸ 1905 ὑπὸ τινος χαρτοπαίκτη διὰ τὸ κλείσιμον τῶν χαρτοπαικτειῶν. Τὸ δὲ κόμμα αὐτοῦ διεσπάσθη, καὶ ἄλλο μὲν μέρος αὐτοῦ ἠκολούθησε τὸν Ῥάλλην, ἄλλο δὲ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατὰ τὴν περίσδον ταύτην ἤρχισεν ἡ εἰς Ἀμερικὴν μετανάστευσις, ἡ ὁποία ἠλάττωσε μὲν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ πολλῶν ἐπαρχιῶν, ἰδίως τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ μετὰ τὰ ἐμβόσμητα τῶν μεταναστῶν ἔφερε τὴν ἰσοτιμίαν τῆς δραχμῆς πρὸς τὸ γαλλικὸν φράγκον, τὸ ὁποῖον πρότερον εἶχε φθάσει εἰς τὰ 1,88. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τῆς χώρας εἶχε γίνει.

Ἐπομένως ἔταν τὸ 1908 οἱ Κρηῖτες ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ κυβέρνησις Θεοτόκη ἀπεφάσισε νὰ τηρήσῃ τὴν περίφημον ἄψογον στάσιν καὶ νὰ ἀφήσῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὰς τέσσαρας προστάτιδας τῆς νήσου δυνάμεις.

Αἱ δυνάμεις εἰς τὴν περὶ ἐνώσεως διακοίνωσιν τῶν Κρητῶν ἀπήνησαν ὅτι θὰ ἐξετάσουν εὐμενῶς τὸ ζήτημα αὐτῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἂν διετηρεῖτο ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ, καὶ ἂν ἐβεβαιούτο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, διὰ τῶν προσένων των δὲ ἦλθον εἰς σχέσεις διοικητικὰς μετὰ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν. Ἄλλ' ἡ ἀναβολὴ αὕτη μετὰ πάροδον μηνῶν τινων ἤρχισε νὰ φέρῃ εἰς στενοχωρίαν καὶ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης καὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δὲ κατάστασις ἐχειροτέρευεν, ἔταν οἱ Νεότουρκοι μετὰ τὴν κατὰ

στολήν τῆς ἀντεπαναστάσεως ἤθελον νὰ ἀποτρέψουν τὴν κοινὴν προσοχὴν ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν διὰ συρράξεως μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλπιζον εὐκολον θρίκμενον. Καὶ ἀπέρριψαν μὲν αἱ δυνάμεις τὰς ἀξιώσεις των περὶ ἐπαναφορᾶς περιορισμένης τινὸς αὐτονομίας εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Θεοτόκης ἕμως τὴν 4ην Ἰουλίου ἐθεώρησεν ἀνγκρατὸν νὰ παραιτηθῆ, ἵνα προλάβῃ ἀπειλουμένην διαδήλωσιν ἐναντίον τῆς στάσεως αὐτοῦ ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ῥάλλης εὐρέθη πρὸς μεγίστων δυσχερειῶν. Ἦθελε μὲν νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν, ἀλλ' ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἀξίωσις τῶν Κρητῶν νὰ κάμουν καὶ αὐτοὶ ἐκλογὰς καὶ νὰ στείλουν βουλευτὰς εἰς τὴν νέαν βουλὴν ἐμελλε νὰ θεωρηθῆ ὑπὸ τῆς Τουρκίας ὡς αἰτία πολέμου. Θὰ εὐρίσκετο λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Κρητὰς βουλευτὰς, ἢ περ ἀντιτίθετο εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἢ νὰ διακινδυνεύσῃ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἐπομένως ὁ Ῥάλλης ἀπεφάσισε νὰ ἀναβάλλῃ τὰς ἐκλογὰς καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας, ὅτι ὡς πρὸς τὴν Κρήτην θὰ ἀποδεχθῆ τὰς ἀποφάσεις τῶν δυνάμεων.

Ἄλλὰ νέα ἐν Κρήτῃ συμβάντα παρέσχον ἀφορμὴν εἰς νέας ταπεινώσεις τῆς Ἑλλάδος ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Κατὰ τὸν Ἰούλιον αἱ δυνάμεις σύμφωνα μὲ προηγουμένην ὑπόσχεσιν των ἀπέσυραν ἐκ Κρήτης τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἐκεῖ ἀγνημάτων των. Οἱ Κρητῆς τότε ἀνεπέτασαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιρκὰ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῶν Χανίων τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθέντες οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ κάμουν φιλοπολέμους διαδηλώσεις καὶ ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἤρχισε προπαρασκευαζόμενος. Ὁ δ' ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἤξίωσε παρὰ τοῦ Ῥάλλης γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κρητικοῦ τολμήματος. Εἰς μίτην δ' ὁ Ῥάλλης ἀπήντησε καὶ ἄλλιν, ὅτι, ἀφοῦ ἡ Κρήτη εἶναι παρακαταθήκη εἰς χεῖρας τῶν δυνάμεων, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ προσωρινὴ κρητικὴ κυβέρνησις παρητήθη, ἐσχηματίσθη δὲ νέα ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἡ ὁποία ὑπεχώρησεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς σημαίας. Ἐπειδὴ δὲ Κρῆς χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρεθῆ διὰ νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, ἀπεβιβάσθησαν ἀγῆματα καὶ τῶν 4 δυνάμεων καὶ ἀπέκοψαν τὸν ἴσθμὸν αὐτῆς. Αὐθημερὸν αἱ δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν εἰς τὴν Πύλῃν ὅτι τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐνδιέφερε τὴν Εὐρώπην. Ἡ Πύλη ἐδήλωσε τέλος τότε ὅτι δὲν ἔχει φιλοπολέμους διαθέσεις ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΒΑΔΙΖΟΥΣΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΛΗΡΩΣΙΝ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΙΔΑΝΙΚΩΝ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909.

Οἱ ἐξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ Ἑλλάς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, ἐχορύφωσαν τὴν δυσφορίαν τοῦ ἔθνους ἐναντίον τῶν πολιτικῶν τῆς χώρας. Κατηγόρουν αὐτοὺς ὅτι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κομματικῶν τῶν συμφερόντων ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχον ἐξαρθρώσει ἑλθὼν τὴν κυβερνητικὴν μηχανήν, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου θλαί αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ἐχώλαινον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχον παραμελήσει τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα καὶ ἰδίως τὴν ἄμυναν τῆς χώρας.

Ἡ δυσφορία αὕτη ἦτο περισσώτερα παρὰ τοῖς ἀξιωματικοῖς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τοῖς νεαροῖς ἐξ αὐτῶν. Οὗτοι ἐδυσφόρουν προσέτι καὶ κατὰ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, διότι οἱ βασιλόπαιδες κατέχοντες προνομιακῶς τὰς ἀνωτέρας στρατιωτικὰς θέσεις, εἶχον διαιρέσει τὸν στρατὸν εἰς εὐνοουμένους καὶ μὴ. 500 λοιπὸν νεαροὶ ἀξιωματικοὶ συνεχρότησαν **στρατιωτικὸν σύνδεσμον**, καὶ τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Αὐγούστου 1909 ἐξεληθόντες ἐξ Ἀθηνῶν μὲ ἑλθὼν τὴν φρουρὰν ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Γουδί ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου **Νικολάου Ζορμπᾶ**, ἀξιωματικοῦ διαπρεποῦς. Διεκήρυξαν δὲ ὅτι ζητοῦν τὴν ἀνόρθωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν, καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς θρησκείας, τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῶν οικονομικῶν, καὶ ἰδίως τὴν συγκρότησιν ἀξιωματικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας ἐν τῇ ναυτικῇ καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῶν δύο πολεμικῶν ὑπουργείων εἰς ἀξιωματικούς. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι πρὸς διάλυσιν τοῦ συνδέσμου ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ κυβέρνησις Ῥάλλη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ συνδέσμου. Τότε οἱ ἐπαναστάται ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Παρμερίστη δὲ κατόπιν λαϊκῇ διαδήλωσις ἐν Ἀθήναις καὶ ὁμοίαι

έν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπεστήριξαν τὸν σύνδεσμον. Ἡ βουλή συνελθοῦσα ἠναγκάσθη ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τοῦ ἐν ἐπιφυλακῇ εὐρισκομένου στρατοῦ νὰ ψηφίσῃ ἀσυζητητεὶ κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἐκ τοῦ στρατοῦ, τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ διαδόχου τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως δ' ἔγιναν τότε καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι παρρηγγελίαι ὕλικῶ πολέμου καὶ ἡ πάντων σπουδαιότερα τοῦ θωρηκτοῦ **Ἀβέρωφ**, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετύχωμεν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ στόλου.

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη κυβερνήσεως καὶ βουλῆς, ἐνεργουσῶν κατὰ τὰς ὑποδείξεις ἀνευθύνου συνδέσμου ἀποτελουμένου μάλιστα ἐκ προσώπων οὐδεμίαν ἐχόντων πολιτικὴν πεῖραν, δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν. Παρίστατο ἀνάγκη ἀμέσου διαλύσεως τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ἵνα τὸ πολίτευμα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κανονικὴν τροχίαν του καὶ ἀποκατασταθῇ ἡ ἡσυχία τῆς χώρας. Ἄλλ' ἂν ὁ σύνδεσμος διελύετο, οὐδεμία ἀμφιβολία ἔτι οἱ εἰς τὴν βίαν ὑποκύψαντες πολιτευόμενοι θὰ ἀνέτρεπον τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὰ πράγματα ὁ Κρῆς **Ἐλευθέριος Βενιζέλος**. Τοῦτον εἶχον γνωρίσει: ἐν Κρήτῃ ἱκανοὶ ἀξιωματικοί. Ἐκ τῆς συγκρούσεώς του μὲ τὸν βασιλόπαιδα Γεώργιον καὶ τῆς ὄλης ἐκεῖ δράσεώς του εἶχε τὴν φήμην πολιτικοῦ ἰσχυροῦ καὶ πρωτοτύπου, τολμηροῦ καὶ δημιουργοῦ. Τοῦτον λοιπὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ σύνδεσμος ὡς σύμβουλόν του. Οὗτος ἐπρότεινε τότε ὡς μόνην λύσιν πρὸς τερματισμὸν τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως χάριν ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Βασιλεὺς καὶ πολιτευόμενοι ἀπεδέχθησαν αὕτην. Ὁ δὲ γηραιὸς πολιτευτὴς Σ. Δραγοῦμης ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἐκάλεσε τὴν συνέλευσιν. Ὁ στρατιωτικὸς σύνδεσμος διελύθη, ὁ δὲ Ζορμπᾶς ἔγινεν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνήλθε τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1910. Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθη τὸ ζήτημα, ἂν αὕτη ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς συντακτικὴ ἢ ἀπλῶς ἀναθεωρητικὴ. Ἡ κυβερνήσις Δραγοῦμη πρὸ τῆς δυσχερείας ταύτης παρητήθη. Ἡ κοινὴ γνώμη ἤδη ἀπογοητευμένη ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πολιτικοὺς ἤθελε νέους ἄνδρας ὡς κυβερνήτας, πρὸ πάντων δ' αἱ συμπάθειαι αὐτῆς ἐστρέφοντο πρὸς τὸν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεχθῆ ἐν Ἀθήναις μέλος τῆς συνελεύσεως. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὁποῖος ἦτο δεινὸς εἰς τὸ νὰ σφυγμομετρῇ τὴν κοινὴν γνώμην, ἔσπευσε νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν κυβερνήσιν. Ἐκτοτε ἀρχίζει

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'.

τὸ ἐνδοξον πολιτικὸν στάδιον τοῦ ἀνδρός, ὃ ὅποιοι ἤγαγε τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν σχεδὸν τῶν ἰδανικῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Βενιζέλος ἔδειξε τὸν ἰσχυρὸν χαρακτήρα του. Παρ' ἄλλην τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπαιτούσης συντακτικὴν τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος. Τὰ παλαιὰ κόμματα τότε ἀπέσχον τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς. Ὁ Βενιζέλος μὴ ἔχων τὴν πλειοψηφίαν παραιτεῖται. Ἡ παραίτησις αὐτοῦ προκαλεῖ παμπληθὲς συλλαλητήριον ἐν Ἀθήναις. Ὁ βασιλεὺς δὲν δέχεται τὴν παραίτησιν τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ διορίζει τὴν βουλήν. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐκλογαί, καθ' ἃς τὰ παλαιὰ κόμματα προσβλέποντα τὴν ἡττάν των ἀπέσχον, ἔδωσαν εἰς τὸν Βενιζέλον καταπληκτικὴν πλειοψηφίαν.

Ἡ δευτέρα ἀναθεωρητικὴ βουλὴ συνεληθούσα τὴν 8 Ἰανουαρίου 1911 μετερρύθμισε πολλὰς ἐκ τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος τοῦ 1863. Ἐπέτρεψε τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς ἰδιοκτησίας διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν καὶ τοῦτο, ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἡ καταναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις τσιφλικίων πρὸς ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων γεωργῶν εἰς μικροὺς ἰδιοκτητάς. Περιώρισε τὴν ἀπαρτίαν τῆς βουλῆς εἰς τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἀνέθεσε τὴν ἐξέλεξιν τῶν ἐκλογῶν εἰς εἰδικὰ δικαστήρια ἐκ δικαστῶν. Ἐξησφάλισε τὴν θέσιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ πολιτεύωνται. Τέλος ἐπανέφερε τὸν διὰδοχον εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς ἡ δευτέρα ἀναθεωρητικὴ βουλὴ διελύθη, καὶ ἔγιναν ἐκλογαί τακτικῆς βουλῆς. Ὁ λαὸς καὶ κατ' αὐτὰς περιέβαλε τὸν Βενιζέλον διὰ παμψηφίας. Ἐκ τῶν 181 βουλευτῶν οἱ βενιζελικοὶ ἦσαν 150. Ἀλλὰ καὶ οἱ Κρήτες πάλιν ἐξέλεξαν βουλευτάς διὰ τὴν νέαν ἑλληνικὴν βουλήν. Ὁ πρ. θυπουργὸς ἔμως δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βουλήν. Ἀνέβαλε τὰς ἐργασίας αὐτῆς, καὶ ἐπέδωκε εἰς τὸ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Συγχρόνως ἠττολήθη εἰς τὸ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν κρατῶν διὰ τὸν ἐπικείμενον βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον.

2. Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Τὰ προοίμια καὶ ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νεοτούρκων καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συντάγματος οἱ νεότουρκοι ἀμέσως ἐδείχθησαν διὰ τὴν αὐτοὶ οἱ παλαιότουρ-

κοι με εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα. Αὐτοὶ μάλιστα ἦσαν πολὺ ἐπικινδυνότεροι τῶν παλαιστούρκων. Ὑπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς *τουρκοποιήσεως*, τῆς ὑπαγωγῆς δηλ. ὅλων τῶν φυλῶν καὶ χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἓν ἐπίπεδον τουρκικῆς ὁμοιομορφίας, οἱ νεότουρκοὶ ἠπειλοῦν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐθνικότητος τῶν διαφόρων ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν.

Ἔνεκα τούτου ταχέως ἤρχισεν ἐναντίον τῶν νεοτούρκων γενικὴ δυσφορία ὅλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν καὶ προσέτε: τῶν 4 βαλκανικῶν βασιλείων *Ἑλλάδος, Σερβίας, Μιυροβουνίου καὶ Βουλγαρίας*. Ταῦτα πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μεταξὺ τῶν. Εἰς τὴν συνενόησιν δὲ ταύτην ἤγαγον αὐτοὺς καὶ ἄλλα γεγονότα. Τὸ 1911 ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων ἐξεργάγη εἰς Ἀλβανίαν ἐπανάστασις, ἣ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν παραχώρησιν εἰς αὐτὴν αὐτονομίας. Ἀμέσως κατόπιν ἐξεργάγη ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὴν κατάρτησιν τῆς Τριπολίτιδος καὶ Κυρηναϊκῆς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῶν Δωδεκανήσων. Κατ' Αὐγουστον τέλος τοῦ 1912 ἐσημειώθησαν αἱματηρὰ ἐπεισόδια εἰς τὰ τουρκομαυροβουινικὰ σύνορα καὶ σφαγαὶ βουλγάρων ἐν Ἰστίπ. Ἡ συνένωσις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ 1891 μάτην εἶχεν ἀποπειραθῆ ὁ Τρικουπης, εἶχεν ἐπιτευχθῆ. Αἱ διαπραγματεύσεις δὲ ἔγιναν μὲ τόσῃν μυστικότητι, ὥστε οὔτε οἱ Τούρκοι οὔτε οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ὑπόπτευσάν τι. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἐκπληρωθῆ.

Οἱ σύμμαχοι ἤρχισαν ἐπιστρατεύμενοι καὶ ἠξίωσαν παρὰ τῆς Πύλης ἐφαρμογὴν τῆς βερολινείου συνθήκης ὡς πρὸς τὰς εἰσακτέας ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεις. Ὅτε δὲ ἡ Πύλη ἀπέκρουσε τὰς διακοινώσεις αὐτῶν, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ῥωσία ὡς ἐντολοδόχοι τῶν Δυνάμεων ἀνεκοίνωσαν εἰς τὰς βαλκανικὰς αὐτὰς ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος δὲν ἤθελον ἐπιτρέψει τροποποίησιν τοῦ ἑδαφικοῦ καθεστώτος. Ἄλλ' οἱ κυβερνῆται καὶ τῶν 4 κρατῶν ἀπήντησαν φιλοφρόνως ὅτι δὲν ἦτο πλέον καιρὸς διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως. Πρῶτον ἐκ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τὴν 15 Σεπτεμβρίου, τὴν 4 Ὀκτωβρίου ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, καὶ τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου εἶχε δεχθῆ τοὺς Κρήτας βουλευτὰς εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν. Μετὰ τοῦτο ἐπηκολούθησεν ὁ πόλεμος, πρὸ τῶν ἀνελπίστων ἀποτελεσμάτων τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἐκπληκτικὴ οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἡ πρόελασις τῶν βαλκανικῶν στρατιῶν ὑπῆρξε σειρὰ ἀλλε-

παλλήλων νικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατέρρευσεν ὅλη ἡ ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὴ δύναμις.

Προέλασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης. Πολιορκία Ἰωαννίνων. Δραῖσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον Κωνσταντῖνον προελάσας εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος κατασυντρίβει τὴν περὶ τὴν Ἐλασσῶνα τουρκικὴν δύναμιν καὶ καταλαμβάνει αὐτὴν (6 Ὀκτωβρίου). Μετὰ τοῦτο προελαύνει πρὸς τὸ Σαραντάπορον, εἰς τὰ στενὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν ὠχυρωμένοι 30 χιλ. Τούρκοι με ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ πεισματώδη μάχην ἐν Σαραντάπορῳ οἱ Ἕλληνες τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα γίνονται κύριοι τῶν Σερβίων, τῆς Κοζάνης, τῶν Γρεβενῶν καὶ τῆς Βερροίας. Συγχρόνως ἡ 5ῃ μεραρχία βαδίζει πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Μοναστηρίου, συναντᾷ παρὰ τὸ Ναλπάνκισι εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Καϊλαρίων ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατόν, νικᾷ αὐτὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ τραπῆ εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Σόροβιτς. Ἡ δὲ 7ῃ μεραρχία, ἀφ' οὗ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας τουρκικὸν στρατόν, προήλασε καὶ ἐκυρίευσεν μετ' ἄλλην πεισματώδη μάχην τὴν Αἰκατερίνην, καταδιώξασα δὲ τὸν τουρκικὸν στρατόν ἔφθασεν εἰς τὸ παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον. Κατόπιν προελάσασα πρὸς βορρᾶν διέβη τὸν Ἀλιάκμονα καὶ ἔφθασε παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Γιδᾶ.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Τούρκοι βλέποντες ἀπειλουμένην ἐκ τῆς προελάσεως τῶν Ἑλλήνων τὴν Θεσσαλονίκην, εἶχον συγκεντρώσει εἰς τὰ Γενισὰ καὶ ἔβλον τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατόν καὶ τὸν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ (ὑπὲρ τὰς 40 χιλ. ἀνδρῶν). Ἐκεῖ ἔσπευσε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ συνήψθη διήμερος μάχη (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου), ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς νίκην τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ νίκη τῶν Γενισῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸ τῆς ὁποίας ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔφθασε τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Ὁ ἐν αὐτῇ ὑποχωρήσας τουρκικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 30 χιλ. ἀνδρας, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντισταθῆ, διότι ἦτο πανικέβλητος. Ἦρχισε λοιπὸν διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως καὶ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ προστάτου τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ μεγάλη πόλις παρεδόθη διὰ συνθήκης εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Τὴν ἐπομένην ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλιν, ὁ δὲ τουρκικὸς ἀνερχόμενος εἰς 25 χιλ. ἀνδρας παρεδόθη αἰχμάλωτος καὶ μετεφέθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος παρακολουθῶν τὸν στρατόν

ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὡς φρουρὸς αὐτῆς.

Πόσον ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ τοῦτο δεικνύει ἡ κατόπιν συμπεριφορὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδώρωφ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπουσίας τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ προήλασεν ἀκωλύτως μετὰ μιᾶς μεραρχίας καὶ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἐφθασεν ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Ἕλληνες εἰδοποίησαν αὐτὸν ὅτι καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχον ἤδη παραδοθῆ. Ἐν τούτοις αὐτὸς ἐπέμενε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς εἰς τὴν πόλιν. Παρὰ τὴν ἄρνησιν δὲ τῶν Ἑλλήνων τὸ κατώρθωσε διὰ δόλου. Παρεκάλεσε νὰ ἐπιτραπῆ τοῦτο εἰς δύο τάγματα καταπεπονημένα δῆθεν, καὶ ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ὀλόκληρος ἡ μεραρχία ἐκ 35 χιλιάδων ἀνδρῶν. Τοῦτο προεκάλεσε τὰς πρώτας προστριβὰς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδι-σε πρὸς τὸ Μοναστήριον συντρίβων τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐχθροὺς καὶ ἐφθασε μέχρι Φλωρίνης, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν. Ἐντεῦθεν δὲν ἐπροχώρησεν εἰς Μοναστήριον, διότι τοῦτο εἶχον ἤδη καταλάβει οἱ Σέρβοι. Κατεδίωξε μόνον τοὺς ἐκ Μοναστηρίου φεύγοντας Τούρκους. Ἐκ τῶν 30 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ 20 χιλιάδες μόνον ἐσώθησαν εἰς Ἰωάννινα. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν, 3 χιλιάδες δὲ ἤχμαλτώθησαν. Ἡ Κοριτσὰ καὶ ἡ Καστορία περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ ὁ ἐκ Θεσσαλίας ὀρμητικὸς στρατὸς προήλαυε νικηφόρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ ἐκ τῆς Ἄρτης ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκη προήλαυεν εἰς τὴν Ἠπειρον. Κατέλαβε κατόπιν αἰματηροτάτων μαχῶν τὴν Πρέβεζαν, τὰ Πέντε Πηγιάδια καὶ τὸ Μέτσοβον, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐθελοντικὰ σώματα κατελάμβανον τὴν Χειμάρραν. Κατόπιν δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτά.

Συγχρόνως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου καταλαμβάνει τὰς νήσους Λήμνον, Θάσον, Ἰμβρόν, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Χίον, Λέσβον, Σάμον κ. ἄ. καὶ ὑψώνει τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ ὄρους Ἄθω. Συναμα ἐμποδίζει τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρακωλύει τὴν διὰ τοῦ Αἰγαίου μεταφορὰν ἐξ Ἀσίας τουρκικῶν στρατευμάτων. Τότε ὁ ὑποπλοίαρχος Βότσης μὲ ἕν τορπιλοδόλλον εἰσπλεύσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ἐτορπίλλησε καὶ κατέστρεψε τὸ ἐκεῖ τουρκικὸν πολεμικὸν «Φατιχ Μπουλέτ».

Προέλασις τῶν συμμάχων. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀλεπαλλήλους θριάμβους, καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι δὲν ὑστέρευον.

Οἱ **Μαυροβούνιοι** προελάσαντες ἐξεπόρθησαν τὸ Ἰπέκ καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Σκόδραν. Οἱ **Σέρβοι** προελάσαντες ἐνίκησαν περιφανῶς τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὴν τριήμερον μάχην τοῦ Κουμανόβου. Τὴν 13ην δὲ Δεκεμβρίου εἰσῆλθον εἰς τὰ Σκόπια. Ἐπειτα κατέλαβον τὴν Πρέστεναν καὶ Πρισρένην καὶ προήλασαν εἰς τὸ Μοναστήριον. Κατέλαβον αὐτὸ κατόπιν σφοδρᾶς μάχης καὶ μετὰ τοῦτο ἐτράπησαν εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό. Οἱ **Βούλγαροι** τέλος προελάσαντες εἰς τὴν Θράκην ἐκυρίευσαν ἀμέσως τὸ Μουσταφᾶ πασᾶ, μετὰ τοῦτο δὲ ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Κατόπιν εἰς τὴν πενθήμερον μάχην τοῦ Λουλέ Μπουργᾶς ἐνίκησαν ἄλλην τουρκικὴν στρατιάν, ἣτις ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τσατάλιτζαν (Μέτρας), καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Ἀδριανούπολιν.

Μάταιαι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμέρων ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς χεῖρας αὐτῶν ἔμενον ἀκόμη ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Σκόδρα, αἱ ὁποῖαι ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μαυροβουνίων, προσέτι δὲ ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἡ ἀπὸ Τσατάλιτζας μέχρι Βασπόρου ἄκρα. Αἱ δυνάμεις καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία πρὸ τῶν καταπληκτικῶν ἐκείνων νικῶν ἀπεφάνθησαν ὅτι οἱ Τούρκοι ἀπέβαλον τὸ ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων δικαίωμα τῆς ἰσχύος, καὶ ὅτι οἱ νικηταὶ δὲν πρέπει νὰ στερηθοῦν τῶν καρπῶν τῶν κόπων των. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ ὁποία ἤδη ἀπεκλείετο τῆς εἰς τὸ Αἰγαῖον καθόδου, ἀντέκρουσε τὴν ἀξίωσιν τῆς Σερβίας νὰ ἀποκτήσῃ λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, καὶ μετὰ τῆς Ἰταλίας παρέστη ὑπέρμαχος τῆς ἰδρύσεως αὐτονόμου Ἀλβανίας. Ὑπὸ τούτων δ' ὑποστηριζόμενος Ἀλβανὸς βέης, ὁ Κεμάλ, ἀνεκίρυσεν ἐν Αὐλῶνι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἀνεγνώρισαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις.

Ἄλλὰ οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἐν Τσατάλιτζᾷ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν περαιτέρω πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ νέαν νίκην λοιπὸν εἰς τὸ Διδυμότειχον συνήφθη τὴν 20 Νοεμβρίου ἀνακωχὴ μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν σλαυϊκῶν κρατῶν. Ἡ Ἑλλάς ἐξηκολούθησε τὰς ἐχθροπραξίας. Τὴν 3 δὲ Δεκεμβρίου συνήλθεν ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις τῶν πέντε ἐμπολέμων κρατῶν πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη

εις οὐδὲν ἀπέληξεν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Τούρκοι μετήρχοντο τὸ σὺνηθες εις αὐτοὺς σύστημα τῶν παρελκύσεων.

Ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων. Πτώσις Ἀδριανουπόλεως καὶ Σκόδρας. Ἐν τῷ ἀκόμῃ ἐξηκολούθουν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ Τουρκίας καὶ συμμάχων, οἱ Ἕλληνες εἶχον νικήσει δις τὸν τουρκικὸν στόλον ἐξωθεν τῶν Δαρδανελλίων, τὴν 3ην Δεκεμβρίου καὶ τὴν 8ην Ἰανουαρίου, εἰς τὴν Ἠπειρον δ' ἐκυρίευσαν τὴν Πάργαν. Ἄλλ' ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων παρετείνετο. Τὸ πρὸς Ν. αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Μπιζανίου φρούριον, τὸ ὅποιον ἀπετέλει τὴν κλειδα τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ἑδοῦ, εἶχε τόσον τέλεια ὀχυρωματικὰ ἔργα, ὥστε ἔθεωρεῖτο ἀπόρρητον. Ὁ δ' ἐκτάκτως βρῦς χειμῶν καὶ τὸ δριμύτατον ψῦχος καθίστων ἀκόμῃ δυσχερεστέραν τὴν πολιορκίαν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες μετὰ μεγάλης καρτερίας ἐπέμενον ἐν τῇ πολιορκίᾳ. Ἐπὶ τέλους, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Ἠπειρον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἕλλην διάδοχος μὲ δύο μεραρχίας ἐνισχύθη ὁ ἑλληνικὸς στρατός, καὶ τὴν 20 Φεβρουρίου τὸ Μπιζάνι ἐκυριεύθη. Τὴν ἐπομένην ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὅποια ἀπὸ τοῦ 1430 ἐτουρκοκρατεῖτο, παρεδόθη, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ 8η ἢ τουρκικὴ φρουρὰ 30 χιλ. ἀνδρῶν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς Ἐσάτ πασσάς. Μετὰ 10 δὲ ἡμέρας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ προελάσαντος ἑλλην. στρατοῦ καὶ τὸ Ἀργυροκάστρον. Κατόπιν τούτου (5 Μαρτίου) ἐδολοφονήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τινος Σχινᾶ δι' ἀγνώστους αἰτίας ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων εἶχον ἐξακολουθήσει τὸν πόλεμον. Τὴν 13ην Μαρτίου, μετὰ τὴν ἄφιξιν ἰσχυρᾶς σερβικῆς δυνάμεως εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔπειτα ἤρχισαν ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἀποκαμίντες πλέον υπέγραψαν ἀνακωχὴν. Ταύτης δὲν μετέσχε τὸ Μαυροβούνιον. Ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς αὐτοῦ Νικόλαος ἤθελε πρὸ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν, τὴν ὅποιαν ἐπολιόρκει παρ' ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ὄντως δὲ αὕτη παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὴν 8ην Ἀπριλίου.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Ἀφ' οὗ υπεγράφη ἡ ἐν Καλλιπόλει ἀνακωχὴ, συνῆλθε καὶ πάλιν ἡ ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις πρὸς σύναψιν τῆς εἰρήνης. Τῇ μεσολαθήσει δὲ τῶν δυνάμεων υπεγράφη τὴν 17ην Μαΐου ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, δι' ἧς ἐπερατοῦτο ὁ βαλκανικὸς πόλεμος. Κατὰ ταύτην ὁ σουλτᾶνος παρεχώρει εἰς τοὺς συμμάχους τὴν Κρήτην καὶ ἔλα

τὰ ἐδάφη τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τὰ πρὸς Δ. γραμμῆς διηκούσης ἀπὸ τῆς Αἴνου εἰς τὸ Αἰγαῖον μέχρι τῆς Μηδείας εἰς τὸν Εὐξείνιον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀλβανίας, γινομένης ἀνεξαρτήτου. Ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ἡ τύχη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς Κρήτης, καὶ ἡ λύσις τῶν οικονομικῶν ζητημάτων ἀφίνετο εἰς τὰς δυνάμεις.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀπλοῦστερον παρατηρητὴν ἦτο φανερὸν ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου περιέκλειε δύο σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὴν εἰρήνην τῆς χερσονήσου. Ὁ πρῶτος ἦτο ἡ μεταξὺ τῶν συμμάχων διανομὴ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κερδῶν. Ὁ δευτέρος ἦτο ἡ τακτοποιήσις τῶν εἰς χεῖρας τῶν δυνάμεων ἐμπιστευθέντων πρὸς λύσιν ζητημάτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων.

3. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν συμμάχων κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἦσαν τόσον καταπληκτικαὶ καὶ ἀπροσδόκητοι καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὥστε εἰς τὰς μεταξὺ των πρὸ τοῦ πολέμου συμφωνίας δὲν ἦτο δυνατόν (οὔτε ἄλλως τε θὰ συνέφερον εἰς αὐτοὺς) νὰ λάβουν πρόνοιαν περὶ αὐτῶν. Ἦδη διαρκούντος τοῦ πολέμου οἱ Βούλγαροι φθονοῦντες τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης εἶδον, πῶς διὰ δόλου εἶχον κατορθώσει νὰ εἰσαγάγουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν βουλγαρικὸν στρατόν, ὃ ὁποῖος καθ' ἑκάστην ἐδίδεν ἀφορμὴν εἰς προστριβὰς μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Πρὸ αὐτῆς δὲ τῆς υπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου εἶχον συμβῆ ἔνοπλα συγκρούσεις ἐν Ἀ. Μακεδονίᾳ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Τὴν 9ην Μαΐου βουλγαρικαὶ δυνάμεις σπεύδουσαι πρὸς κατάληψιν τοῦ Παγγαίου προσέβαλον τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους Ἕλληνας, ὀλίγον δὲ βραδύτερον βουλγαρικὰ πυροβόλα ἐπυροβόλησαν ἐκ Καβάλλας ἐναντίον ἑλληνικοῦ καταδρομικοῦ. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Σερβίαν ἠπειλεῖτο ῥῆξις ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας. Πρὸ τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος συμμαχίας τὰ δύο σλαβικά κράτη εἶχον κάμει συμφωνίαν, καθ' ἣν ἐν περιπτώσει διανομῆς τῆς Μακεδονίας ἡ Βουλγαρία θὰ ἔφθανε μέχρι Μοναστηρίου καὶ Ἀχρίδος, ἀλλὰ οἱ Σέρβοι θὰ ἐλάμβανον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς Ἀλβανίας, συνάμα δὲ ὑπεχρεῶτο ἡ Βουλγαρία νὰ βοηθήσῃ τὴν Σερβίαν διὰ στρατοῦ 100 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Βούλγαροι λοιπὸν τώρα στηριζόμενοι εἰς τὸ γράμμα τῆς συμφωνίας ἐκείνης ἀπῆλθον τὰς πόλεις Μοναστήριον καὶ Ἀχρίδα τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει οἱ Σέρβοι Ἀλλ' οἱ Σέρβοι δὲν ἐθεώρουν ἰσχύουσαν τὴν συμφωνίαν ἐκείνην, διότι ὅχι μόνον δὲν διέθεσαν οἱ Βούλγαροι ἐν Μακεδονίᾳ τὸν στρατόν, ὃν ὑπεχρεῶντο, ἀλλὰ τοῦναντίον οἱ

Σέρβοι είχαν στείλει 50 χιλ. άνδρας με εξαίρετον πυροβολικόν, διά τών οποίων οι Βούλγαροι εκυρίευσαν τήν Ἀδριανούπολιν. Ἐπειτα διά τῆς δημιουργίας τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους οἱ Σέρβοι ἐστεροῦντο τῆς δια τῆς Ἀλβανίας ἐξόδου πρὸς τήν θάλασσαν ὑποχρεωθέντες νά ἐγκαταλείψουν τὸ Δυρράχιον. Ἦτο λοιπὸν δι' αὐτοὺς ζωτικὸν ζήτημα τὸ νά μὴ χωρίζουν αὐτοὺς ἀπὸ τών ἑλληνικῶν συνόρων Βούλγαροι, ὅπερ θὰ συνέβαιεν, ἂν τὸ Μοναστήριον περιήρχετο εἰς αὐτοὺς.

Ἐνεκα τούτου μὴν δλόκληρος ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης παρήλθεν ἐν μέσῳ διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων καὶ ἀντεγκλήσεων. Αὐτὴ ἢ ὑπὸ τῆς σερβοβουλγαρικῆς συνθήκης προβλεπομένη μεσολάθησις τοῦ τσάρου ἀπέβη ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία δὲν ἠδύναντο νά ὑποχωρήσουν εἰς τὰς υπερφιάλους ἀξιώσεις τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Βούλγαροι υπερῆφκαν διὰ τὰ κατὰ τών Τούρκων κατωρθώματά των καὶ ὑποτιμώντες τὰ τῶν συμμάχων των εἶχον τήν ἰδέαν ὅτι θὰ ἠδύναντο νά κατάρξουν καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Σέρβους ὁμοῦ. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἦτο ἀναπόφευκτος. Μόλις δὲ ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς εἶχον προφθάσει νά συνεννοηθοῦν, ὅτε τὴν 17ην Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Συγχρόνως δι' αἰφνιδιασμοῦ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Σέρβων εἰς Γευγελήν, ὅπου ἦτο τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς τῶν σερβικῶν καὶ ἑλληνικῶν δυνάμεων, καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς Νιγρίταν. Ὁ στρατηγικὸς σκοπὸς τῶν ἐπιθέσεων τούτων ἦτο ὁ χωρισμὸς τῶν δύο συμμάχων. Καὶ κατ' ἀρχὰς οἱ Βούλγαροι λόγῳ τοῦ αἰφνιδίου τῆς ἐπιθέσεως ἐπέτυχον.

Ὅταν ὅμως ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγαρῶν τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον διέταξεν ἄμέσως τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ βουλγαρικὸν στρατὸν νά παραδώσῃ τὰ ὅπλα του καὶ νά ἀπέλθῃ ἐντὸς δύο ὥρων. Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἠρνήθησαν, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπολιόρκησεν αὐτοὺς ἐντὸς τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενων οἰκιῶν καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τοὺς ἠνάγκασε νά παραδοθοῦν. Τὴν ἐπομένην δὲ ἤρχισε γενικὴ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὑπῆρξαν ἐκπληκτικά. Τριήμερος μάχη εἰς τὸ Κιλίκις ἀπέληξε τὴν 21 Ἰουνίου εἰς πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε πεισματώδης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δι' ὑπερανθρώπου ἡρωϊσμοῦ ἐξετόπισε διὰ τῆς λόγχης τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἐνεκα δὲ τούτου εἶχε καὶ μεγάλαν ἀπωλείαν. Ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας ἦσαν οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματίαι αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων δυσαναλόγως πολλοὶ ἀξιω-

ματικοί. Οί βούλγαροι υπέστησαν ἔμως πανωλεθρίαν. Ὅμοιως ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες καί εἰς τὸν Λαχανᾶν, τὸν ὅποιον κατέλαβον μετὰ διήμερον μάχην. Ὡσαύτως ἀνεκτίθησαν ἡ Γευγελή καὶ ἡ Νιγρίτη.

Συγχρόνως βορείωτερον οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τριήμερον μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Βρεγαλνίντσαν, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ μαυροβουινωτικοῦ στρατοῦ. Ἡ δὲ Ῥουμανία διακηρύξασα εἰς τὰς δυνάμεις, ὅτι σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς βαλκανικῆς ἰσορροπίας, καὶ ἡ παρακώλυσις τῆς βουλγαρικῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ ἡγεμονίας ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Εἰς τὴν προέλασιν τῶν Ῥουμάνων οἱ Βούλγαροι δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Οὕτω δὲ τὰ Ῥουμανικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν μέχρις ἀποστάσεως 19 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Σόφιας χωρὶς νὰ ῥίψουν βολὴν τουφεκίου. Καὶ δὲν περιωρίσθησαν τὰ πράγματα ἕως ἐδῶ. Οἱ Τούρκοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῶν Βουλγάρων ἐπῆλθον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀφαιρεθείσης κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον Θράκης.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν προελαύνοντες. Τὸ κύριον σῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκυρίευσε τὴν Δοϊράνην καὶ τὴν Στρώμνιτσαν, ἔπου καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Σέρβων, καὶ κατόπιν μετὰ διήμερον μάχην κατέλαβε τὸ Δεμίρ Ἰσάρ κείμενον παρὰ τὸν σιδηρόδρομον τὸν ἄγοντα εἰς τὰς Σέρρας. Συγχρόνως δὲ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ εἰσηλθεν εἰς τὰς Σέρρας τὴν 28 Ἰουνίου. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔμεινεν ἀργός. Ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης κατέλαβε τὴν Καβάλλαν καὶ ἔστειλε ναυτικὸν ἄγημα εἰς Δράμαν. Οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν τελείως ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἄφησαν ἐπισθὲν τῶν τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Διήρπαζον τὰ πάντα, ἠτίμαζον γυναῖκας, ἐφόνευσον ἀόπλους, ἔκαιον πόλεις καὶ χωρία. Ἰδίως ἐδοκίμασαν τὰς βουλγαρικὰς ὠμότητας καὶ θηριωδίας ἡ Νιγρίτα, αἱ Σέρραι, τὸ Δοξᾶτον, ἡ Δράμα. Τὰ θεάματα δὲ ταῦτα τῆς καταστροφῆς, εἰς τὰ ὅποια παρέστη ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν ἀκόμη μεγαλυτέραν διψᾶν ἐκδικήσεως.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατός μετὰ ἀνάμακτον κατάληψιν τῆς ἱστορικῆς πόλεως τοῦ Μελενίκου εἰσηλθεν εἰς τὸ Νευροκόπιον καὶ ἔπειτα ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὰ στενά τῆς Κρέσνας. Μετὰ ἱκανὰς ἐπὶ ἡμέρας μάχας ὁ ἀγὼν ἐτελείωσε τὴν 13 Ἰουλίου διὰ τῆς μάχης τοῦ Σιμιτλῆ κειμένου εἰς τὸ πέρασ τῶν στενῶν, κατὰ τὴν ὅποιαν οἱ Βούλγαροι ἠττήθησαν ὀλοσχερῶς. Οἱ Βούλγαροι κατόπιν λαβόντες νέαν ἐνίσχυσιν ἀντέταξαν τελευταίαν ἀντίστασιν πλησίον τῆς Τσουμαγιᾶς παρὰ τὰ

παλαιά των σύνορα. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατέλαβον καὶ τὴν θέσιν ταύτην. Ἡ κατάληψις δὲ αὕτη ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελευταίαν πράξιν τοῦ πολέμου. Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ ἐλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο Λάγο καὶ τὴν Μάκρην. Ἡ Ξάνθη εἶχεν ἤδη καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σέρβοι νικήσαντες ἐπανελημμένως τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν. Οἱ δὲ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἐμβέρ βέην ἀνέκτησαν εὐκόλως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Οὕτω Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρουμᾶνοι, Τούρκοι εὗρισκοντο εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Οἱ Βούλγαροι εὗρισκοντο ἐν ἀπογνώσει. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐζήτησε τὴν μεσολάθεισιν τοῦ βασιλέως τῆς Ρουμανίας Καρόλου πρὸς εἰρήνευσιν. Τῇ ἀπαιτήσῃ αὐτοῦ συνήλθε τὴν 17ην Ἰουλίου ἐν Βουκουρεστίῳ συνδιάσκεψις τῶν πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Ρουμανίας μετ' ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας πρὸς συναψιν εἰρήνης. Ἀμέσως ἐκηρύχθη πενθήμερος ἀνακωχή, ἣ ὁποία κατόπιν παρετάθη, καὶ συνωμολογήθη ἡ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου. Κατὰ ταύτην οἱ Ρουμᾶνοι ἔλαβον τὴν βουλγαρικὴν Δοδρουτσάν. Οἱ Σέρβοι ἐπεξέτειναν τὰ βόρεια σύνορά των πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Τὰ δὲ ἐλληνικὰ σύνορα ἐξετάθησαν ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ Νέστου, καὶ βορείως μέχρι τοῦ ὄρους Μπέλες.

Ἐπὶ τῇ ἀγγέλματι τῆς εἰρήνης ἡ Εὐρώπη ἀνεκουφίσθη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δύο τῶν δυνάμεων, ἡ Ρωσία, ἡ πρόμαχος τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἡ Αὐστρία, ἡ βαρέως φέρουσα τὴν αὖξιν τῆς Σερβίας, ἐζήτησαν τὴν ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης. Ἡ Ἀγγλία ὅμως, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία ἀπέκρουσαν αὐτήν. Ὅθεν αἱ δυνάμεις συνήνεσαν εἰς τὰ ἐν Βουκουρεστίῳ συνομολογηθέντα.

Ἐπελείπετο πλέον εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ κανονίσουν τὰ μετὰ τῆς Τουρκίας σύνορά των. Διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης τουρκοβουλγαρικῆς συνθήκης οἱ Βούλγαροι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν εἰς αὐτὴν τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν.

Οὕτω ἡ Βουλγαρία ἐτιμωρήθη διὰ τὸν θράσος τῆς ἀποβαλοῦσα σχεδὸν ἕλα τὰ ἐκ τοῦ βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου κέρδη τῆς. Ἡ δὲ Ἑλλάς ἢ πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν κύπτουσα πρὸ τῶν ἀπειλῶν τῆς Τουρκίας καὶ μὴ τολμῶσα νὰ δεχθῆ τοὺς Κρητὰς βουλευτὰς ἐν τῇ ἐλληνικῇ βουλῇ, ὑπερεδιπλασιάσθη.

4. Τὰ ζητήματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου εἶχεν ἀφήσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Δυνά-

μεων τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων. Καὶ ἡ μὲν λύσις τοῦ ζητήματος τῶν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν πόλεμον καταληφθεῖσων νήσων δὲν παρείχε πολλὰς δυσκολίας. Δὲν εἶχεν ὅμως ὁμοίως τὸ πρᾶγμα διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατεχομένης Δωδεκανήσους καὶ διὰ τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα.

Ἡ δημιουργία κράτους Ἀλβανικοῦ καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων αὐτοῦ εἶχον προκαλέσει δυσχερείας μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας πρὸς βορρᾶν, Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος πρὸς νότον. Αἱ δύο λοιπὸν αὗται ἀδριατικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀντίζηλοι πρὸς ἀλλήλας τώρα εἶχον ἐνωθῆ διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὰς σερβικὰς καὶ ἐλληνικὰς ἀξιώσεις. Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία ἀντέδρασεν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Μαυροβουνίου καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἐξόδου πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ὑπὸ τῆς Σερβίας. Ἡ δὲ Ἰταλία ἀνησυχούσα δῆθεν, μήπως ὁ πορθμὸς τῆς Κερκύρας ἀποβῆ ὀρμητήριο ἑναντίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας προσέβαλε τὴν ἀξίωσιν, ὅπως τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἠπείρῳ χαραχθοῦν εἰς τὸ ἀκρωτήριο Στύλος ἀπέναντι τῆς πόλεως τῆς Κερκύρας. Συγχρόνως δὲ ἀπήτησεν, ἵνα χῶραι ἐλληνικώταται, ὡς ἡ Κορυτσά, τὸ Ἀργυροκάστρον, ἡ Χειμάρρα κλπ. ἀποσπασθοῦν τῆς Ἑλλάδος καὶ προστεθοῦν εἰς τὸ Ἀλβανικὸν κράτος. Εἰς μάτην ἡ Ἑλλάς ἐπρότεινε τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς ἡπειρωτικῆς παραλίας τοῦ πορθμοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν δημοψηφίσματος εἰς τὰς διαμφισθητούμενας χῶρας. Καὶ ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Αὐστρία ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις ταύτας.

Καὶ τὸ ζήτημα τῶν δωδεκανήσων προεκάλεσεν ἄλλας προστριβὰς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι Τοῦρκοι στρατιῶται εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὴν Λιβύην κατεκράτει αὐτάς, ἵνα χρησιμεύσουν ὡς ναυτικὴ αὐτῆς βάσις εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ὡς ὀρμητήριο διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἀξιώσεών της. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἰσχυρίζοντο, ὅτι, ἂν αἱ νῆσοι αὗται δὲν εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἤθελε καταλάβει αὐτάς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, καὶ τὰ ζητήματα ταῦτα παρεμερίσθησαν. Μετ' αὐτὸν αἱ δυνάμεις διώρισαν δύο ἐπιτροπείας πρὸς καθορισμὸν ἡ μὲν τῶν βορείων, ἡ δὲ τῶν νοτίων συνόρων τῆς Ἀλβανίας. Αὗται δὲ καθώρισαν αὐτὰ συμφώνως μὲ τὰς ἐπιθυμίας τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Συγχρόνως διακοίνωσις τὴν δυνάμειν διαβιβάσθησιν εἰς Ἀθῆνας τὴν 31 Ἰανουαρίου 1914 ἀνεγνώρισε τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων πλὴν τῆς Τενέδου,

Ἰμβρου καὶ Καστελλορρίζου καὶ τῶν ἔτι κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, ὑπὲρ τὸν ὄρον τῆς προηγουμένης ἐκκενώσεως τῆς βορείου Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεώθη οὕτω νὰ ἐκκενώσῃ τὴν βόρειον Ἠπειρον, ὅπως καὶ ἡ Σερβία τὰ βορειοανατολικά τῆς Ἀλβανίας. Ὁ ἀλβανικὸς θρόνος προσεφέρθη εἰς τὸν πρίγκιπα Γουλιέλμον τοῦ Βῆδ, γερμανὸν ἀξιοματικόν, ὁ ὁποῖος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Δυρράχιον τὴν 22ην Φεβρουαρίου 1914.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ κάτοικοι τῆς βορείου Ἠπείρου εἶχον ἀνακηρύξει ἐκυτοὺς αὐτονόμους, ἀνέλαθε δὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας ὁ Ἠπειρώτης Γεώργιος Ζωγράφος πρόφην ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δὲ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξεκένωσεν αὐτήν, ἤρχισαν αἱ συγκρούσεις μεταξὺ Βορειοηπειρωτῶν καὶ Ἀλβανῶν. Ὁ Βῆδ δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλλῃ τοὺς Βορειοηπειρώτας. Ἐπομένως ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπεῖαν ἐξ ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὁ συμβιβασμὸς. Ἡ ἐπιτροπεῖα συνελθοῦσα ἐν Κερκύρα κατήρτισε σύμβασιν ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τῶν δυνάμεων, καθ' ἣν ἡ βόρειος Ἠπειρος θὰ ἦντο μετὰ τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ θὰ διετήρει κάποιαν αὐτονομίαν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο ἡ ἀναρχία ἐλυμαίνετο τὴν Ἀλβανίαν. Διαρκεῖς ἐπαναστάσεις καὶ ἐμφύλιοι ἔριδες προερχόμεναι ἐκ τῶν ραδιουργιῶν τῶν δύο ἀντιζήλων δυνάμεων Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἠνάγκασαν τὸν Βῆδ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλβανίαν. Ταῦτα ἀνεξωπύρησαν τὰς ἐλπίδας τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Συγχρόνως ἡ Τουρκία διεμαρτύρετο διὰ τὰς περὶ τῶν νήσων ἀποφάσεις τῶν δυνάμεων καὶ παρασκευάζετο ναυτικῶς, ἵνα ἀποκτήσῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν καὶ ἀνακτήσῃ αὐτάς. Τότε ἐξερράγη ὁ Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐπωφελουμένη ἐκ τούτου ἀνακατέλαθε τὴν βόρειον Ἠπειρον τῇ συγκαταθέσει τῶν δυνάμεων. Μετὰ τὸ πέρας ἑμὸς αὐτοῦ τῇ ἐπιμονῇ τῆς Ἰταλίας, παραβαινούσης ἰδιαίτεραν συμφωνίαν γενομένην μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας κατὰ τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, ἡ βόρειος Ἠπειρος κατεκυρώθη πάλιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

5. Ὁ πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἡ Αὐστρία βαρέως φέρουσα τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήτῳ ἐπιρροῆς τῆς καὶ τῆς ἐλπίδος καθόδου εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐπεζήτηε ἀφορμὴν νὰ ταπεινώσῃ τὴν γείτονα Σερβίαν. Τὴν ἀφορμὴν παρέσχεν ἡ ὑπὸ τινος Σέρβου φοιτητοῦ τὴν 15 Ἰουνίου 1914 δολοφονία

τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους τῆς Αὐστρίας ἐν Σαραγέβῳ. Ἐκκήρυξε λοιπὸν ὑπευθύνους διὰ τὴν δολοφονίαν τὰς σερβικὰς ἀρχὰς καὶ ἠθέλησε νὰ ἐξευτελίσῃ τὴν Σερβίαν διὰ ταπεινωτικῶν ὄρων. Ἡ Σερβία ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἠρνήθη νὰ υποκύψῃ εἰς αὐτούς. Ἡ Αὐστρία τότε συνεννοημένη μὲ τὴν Γερμανίαν ἐκήρυξε κατὰ τῆς Σερβίας τὸν πόλεμον. Ἐκ τούτου προεκλήθη ὁ ἀπὸ μακροῦ χρόνου μετὰ φόβου περιμενόμενος πανευρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐτάχθησαν Γερμανία, Αὐστρία, Βουλγαρία καὶ Τουρκία. Ἀφ' ἑτέρου δὲ Γαλλία, Ἀγγλία καὶ Ῥωσία καὶ ὀλίγον ἔπειτα ἡ Ἰταλία ἐγκαταλείψασα τοὺς τῶς συμμάχους τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας. Μετ' ὀλίγον ἡ Ῥωσία ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ τσαρισμοῦ ἀπεχώρησε τοῦ πολέμου, ἀλλὰ προσετέθησαν ὑπὲρ τῶν Ἀγγλογάλλων αἱ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἡ Ῥουμανία.

Ἡ Ἑλλάς παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βενιζέλου ἐπὶ τινὰ χρόνον ἕνεκα τῆς γερμανοφιλίας τῆς Αὐλῆς ἐτήρησεν οὐδετερότητα. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατόπιν ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου καὶ τῆς συνεπειᾶ τούτου ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐτάχθη μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν τῆς Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε μέχρι τοῦ 1918 καὶ ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἀγγλογάλλων καὶ τῶν συμμάχων των. Ἀποτελέσματα δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς:

Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία μετεβλήθη εἰς δημοκρατίαν ἀπώλεσε δὲ α') ὅλας τὰς ἀποικίας τῆς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ Ἀγγλία, β) τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην, τὰς ὁποίας ἔλαβε πάλιν ἡ Γαλλία, γ') τὸ Σλέβιγ καὶ Ὀλοσάτιν, τὰ ὁποία ἐδόθησαν εἰς τὴν Δανίαν, δ') τὰς πολωνικὰς ἐπαρχίας, αἵτινες μετὰ τῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας κατεχομένων ὁμοίων ἀπετέλεσαν νέον κράτος, τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν. Προσέτι δὲ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ βρχυτάτας ἀποζημιώσεις.

Ἡ Αὐστροουγγρική μοναρχία διελύθη. Ἐξ αὐτῆς δὲ α') ἐσχηματίσθησαν τρεῖς δημοκρατίαι, ἡ τῆς Αὐστρίας, τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, β') παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Σερβίαν ἡ Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη, ἡ Δαλματία, ἡ Κροατία, ἡ Καρνιόλη, ἡ Σλαβονία, καὶ μέρος τοῦ Βανάτου, εἰς τὴν Ῥουμανίαν μέρος τοῦ Βανάτου, ἡ Τρανσυλβανία καὶ ἡ Βουκοβίνα, εἰς τὴν Πολωνίαν ἡ Γαλικία καὶ μέρος τῆς Σιλεσίας, εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Τρεντίνον, ἡ Πικρακτία (Κάρο, Ξινθα ἡ Τεργέστη) καὶ ἡ Ἰστρία.

Ἐκ τῆς Ῥωσίας ἀπεσπάρθησαν καὶ ἀπετέλεσαν δημοκρατίας ἀνε-

Ξαρτήτους ή Φινλανδία, ή Ἐσθονία, ή Λεττονία καί ή Λιθουανία.

Ἡ Ἑλλάς μέ τό αἷμα τῶν τέκνων τῆς ἔγραψε νέους θριάμβους εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καί τῆς Μ. Ἀσίας καί ἠτύχησε νά ἴδῃ κατά τό πλεῖστον συμπεπληρωμένην τήν μεγάλην ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διά τῆς συνθήκης μέν τοῦ Νεϊγῦ ἔλαβε παρά τῆς Βουλγαρίας τήν Δυτικὴν Θράκην καί οὕτω ἀπέκλεισεν αὐτήν ἀπό τοῦ Αἰγαίου. Διά τῆς συνθήκης δὲ τῶν Σεβρῶν ἔλαβε παρά τῆς Τουρκίας ὀλόκληρον τήν ἀνατολικὴν Θράκην μέχρι Τσατάλτζας καί ἐν Μ. Ἀσίᾳ τήν Σμύρνην μετὰ μεγάλης ἐνδοχώρας. Ῥητὸς δὲ ὄρος τῆς συνθήκης καθώριζεν ὅτι, ἂν τὸ τότε ἀρχίσαν κατά τῆς συνθήκης κίνημα ἐν Ἀγκύρᾳ τοῦ Κεμάλ πασᾶ δὲν κατεστέλλετο, θά ἀφῆρετο ἀπὸ τῆς Τουρκίας καί ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἡ ἑλληνικὴ σημαία λοιπὸν ἐκυμάτιζεν ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν Εὐρώπῃ καί πέραν τῆς Προύσης ἐν Ἀσίᾳ, ἀπὸ στιγμῆς δὲ εἰς στιγμὴν ἀνεμένετο ἡ ἀναστήλωσις αὐτῆς καί ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἰφνης ἀποθνήσκει μὲν ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀπομακρυνθέντα Κωνσταντῖνον δευτερότατος υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρος, γενομένων δὲ ἐκλογῶν ἀποτυγχάνει οὐκ τρῶς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὗ ἡγχεῖτο ὁ Βενιζέλος, δὲν ἐκλέγεται δὲ οὐδὲ ὁ ἴδιος βουλευτῆς. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κουρασμένος ἐκ τῶν ἀπὸ δεκαετίας πολέμων καί νομίζων ὅτι τὰ ἔθνικὰ ζητήματα εἶχον ὀριστικῶς λυθῆ κατεψήφισεν αὐτὸν ὡς φιλοπόλεμον. Ἡ ἡττα τοῦ Βενιζέλου ἐπανέφερε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου χηρεύοντα θρόνον. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἐλεύθριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καί τὰς κυβερνήσεις του καί ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάς ἐκπεσοῦσα τῆς συμμαχίας τῶν νικητῶν παρ' ὅλας τὰς γενομένας θυσίας δὲν ἠδυνήθη νά κρατηθῆ ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἀπέναντι τοῦ ἤδη ἐνισχυθέντος κεμαλικοῦ στρατοῦ. Ἡ κατάρρευσις τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπὶ στιγμὴν ἠπέλησεν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον νά παραιτηθῆ καί ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν. Οὕτω κατωρθώθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης αἱ ἀπώλειαι νά περιορισθοῦν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καί τὴν Ἀσίαν. Ὁ ἑλληνισμὸς ἔμως τῶν χωρῶν τούτων ἐξεργιζώθη.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ πρωτότατος υἱὸς τοῦ Γεώργιος. Ἀλλὰ ἡ κατόπιν ἐκλογῶν συνελθοῦσα συντακτικὴ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὴν δυναστείαν καί ἀνεκή-

ρυξε τὴν Δημοκρατίαν (25 Μαρτίου 1924). Τὴν ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως ἐπεκύρωσε κατόπιν καὶ ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος.

6. Αἱ πρόοδοι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον.

Αἱ διαδοχικαὶ ἐπαυξήσεις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὄχι μόνον περιορίσθη εἰς πολὺ μικρὰν ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἔρημος κατοίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνήρχετο εἰς 758 χιλ. κατοίκων, ἢ 2' ἑκτασίς τῆς εἰς 50 περίπου τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐπαυσεν, ὡς εἶδομεν, νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ προορισμὸν, δηλ. τὴν ἀπελευθέρωσιν ὄλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

Κατὰ πρῶτον τὸ κράτος ἐξετάθη διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων νήσων καὶ κατόπιν τῆς Θεσσαλίας. Ἡ ἔκτασίς του οὕτω ὑπερέβη τὰς 65 χιλιάδας τετραγων. χιλιόμετρα. Συγχρόνως καὶ λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐκ τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν συρροῆς πολλῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν χώραν ὁ πληθυσμὸς του ἀνῆλθε περίπου εἰς 2 ἑκατομμύρια κατοίκων. Κατόπιν κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ἀπηλευθερώθησαν ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Κρήτη καὶ αἱ νῆσοι Λήμνος, Λέσβος, Χίος καὶ Σάμος. Οὕτω τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη. Ἡ ἔκτασίς του ἔφθασε τὰς 120 χιλ. τετραγ. χιλιόμετρα, ὁ δὲ πληθυσμὸς του ὑπερέβη τὰ 5 ἑκατομμύρια κατοίκων. Κατὰ τὸν Πανευρωπαϊκὸν τέλος πόλεμον ἀπέκτησε καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην.

Ἐμπόριον, βιομηχανία, γεωργία, ναυτιλία. Τὸ ἔθνος ἔμωε κατὰ τὴν διαρρεύσαν ἑκατονταετηρίδα δὲν ἐπεδέθη μόνον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου του. Ἐρρίφθη συγχρόνως μὲ ὄλον τὸ σφρίγος καὶ τὴν ζέσιν τοῦ νεανίου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὄλων τῶν δυνάμεών του. Ὅταν ἀπηλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, αἱ γαῖαι τῆς ὄλαι ἦσαν κατεστραμμένα, τὰ δάση κατακομμένα, αἱ δὲ πόλεις τῆς καὶ τὰ χωρία τῆς σωροὶ ἐρείπιων. Ἐν τούτοις διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν κατοίκων, τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματός των καὶ τῆς ναυτικῆς ἰδιοφυΐας των ἡ χώρα ἀμέσως ἤλλαξε μορφήν.

Ἡ γῆ ἐκαλλιεργήθη, δένδρα ἐφυτεύθησαν, χωρία ἐκτίσθησαν, πόλεις ἐμπορικαὶ ὅπως δῆποτε μεγάλαι ἰδρύθησαν, ἡ δὲ πρωτεύουσά τῆς Ἀθῆναι ἀπέβη μία τῶν ὠραιότερων καὶ πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Ἀνα-
Αντ. Χωροφᾶ, Ἱστορία στ' γυμνασίου, ἔκδοσις ε'

τολής. Τέλος ἐνεκολπώθη τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ὁ πολιτισμὸς εἶχε κάμει εἰς τὴν Εὐρώπῃν, καὶ παρηκολούθησε τὴν τεραστίαν ἐξέλιξιν αὐτοῦ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

Πρώτη ἢ Ἑλλάς ὡς εἶδομεν, ἔκαμε χρῆσιν τοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐφευρεθέντος ἀτμοπλοίου προμηθευθεῖσα ἐν τοιοῦτον διὰ τὸν πολεμικὸν τῆς στόλον. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν τῆς δὲ τόσον ἐπεδόθη εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὥστε ἔχει ἐμπορικὸν στόλον ἀξιοθαύμαστον ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας, κατέχει δὲ ἐν τῇ ἐμπορικῇ ναυτιλίᾳ τὴν 12ην θέσιν μεταξὺ τῶν κρατῶν ὅλου τοῦ κόσμου.

Τέλος φάροι καὶ φανοὶ καθ' ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος εὐκολύνουν τὰ ταξίδια τῶν πλοίων. Ἐμπορικοὶ δὲ λιμένες μεγάλοι παρέχουν πᾶσαν εὐκολίαν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν.

Ὁσαύτως χάριν τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ὁδοὶ ἀμαξίτοι καθ' ὅλην τὴν χώραν ἔχουν στρωθῆ, σιδηρόδρομοι δὲ κινούμενοι δι' ἀτμοῦ (ὁ τοῦ Πειραιῶς Ἀθηνῶν Κηφισσίας δι' ἠλεκτρισμοῦ) διασχίζουν αὐτήν. Οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Ἑλλάδος σήμερον ἔχουν ἔκτασιν 840 χιλιομέτρων. Τηλέγραφοι δέ, τηλέφωνα καὶ ταχυδρομεῖα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομακρυσμένα μέρη τῆς χώρας.

Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος ἔχει κάμει μεγίστας προόδους. Τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον αὐτῆς κατὰ μέσον ὄρον τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνέρχεται εἰς 120 ἑκατομμύρια, τὸ δὲ ἐξαγωγικὸν εἰς 700 ἑκατομμύρια δραχμᾶς. Κυριώτερα δὲ ἐξαγόμενα προϊόντα εἶναι σταφίς, καπνός, μεταλλευτικὰ προϊόντα, ἔλαιον, δέρματα, μαλλία, σῦκα κτλ.

Ἡ γεωργία ὡσαύτως ἔχει ἀναπτυχθῆ ἀρκετά, μολοντί τὰ νέα ἐπιστημονικὰ μέσα τῆς καλλιέργειας δὲν ἔχουν εὐρέως εἰσαχθῆ ἐν τῇ χώρᾳ. Τὰ πολλαχού ὁμως ἰδρυθέντα ἀγροκήπια καὶ γεωργικαὶ σχολαὶ ὁλονὲν διαδίδουν αὐτήν.

Ἡ βιομηχανία ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀνεπτύχθη παρὰ ἐν μικρᾷ κλίμακι. Τὰ ἐξαγόμενα προϊόντα αὐτῆς εἶναι ὀλίγα, πολλῶν δὲ ἢ παραγωγῇ δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν χώραν. Οἱ λόγοι τῆς καθυστερήσεως ταύτης εἶναι δύο α') ἡ μέχρι τοῦδε ἀποκλειστικὴ σχεδὸν χρῆσις ὡς καυσίμου ὕλης τοῦ λιθάνθρακος εἰσαγομένου ἐξωθεν, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως δ' ἐν Ἀττικῇ καὶ Εὐβοίᾳ ὑπάρχει ἄφθονος λυγνίτης, δύνатаι δὲ συγχρόνως νὰ γίνῃ χρῆσις ὡς κινητηρίου δυνάμεως τῶν ὕδραυλικῶν ζυγάντων τῆς χώρας καὶ β') ἡ μὴ χρησιμοποίησις ἢ ἀνεπαρκῆς ἐκμετάλλευσις τῶν ἐν

τῆ χώρα πρώτων ὄλων, με τὰς ὁποίας ἔχει προικισθῆ ἀφθόνως ἡ χώρα ὑπὸ τῆς φύσεως.

Ἡ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους. Μεγάλως πρόόδους ὠσαύτως τὸ ἔθνος ἔχει κάμει εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἀρχιτεκτονικὴν, γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικὴν, καὶ ἰδίως εἰς τὰ γράμματα.

Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχουν εἰς τὸν λαὸν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἰδρυμένα καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα χωρία. Δυστυχῶς ἐκ τῆς μὴ αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα μέγα μέρος τῶν κατοίκων εἶναι ἀγράμματοι. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ὅπωςδήποτε μεγάλα κέντρα ὑπάρχουν ἀνώτερα σχολεῖα παρέχοντα ἀνωτέραν μόρφωσιν.

Αἱ ἐπιστῆμαι ὅλαι, ἡ Θεολογία, ἡ Φιλολογία, αἱ Φυσικαὶ καὶ Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ Νομικὴ καὶ ἡ Ἰατρικὴ, θεραπεύονται εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστήμια τὰ ὁποῖα παρέχουν ἰκανὰ τὰ μέσα τῆς καλλιέργειας τῶν ἐπιστημῶν.

Πολλὰ τέλος εἰδικὰ σχολαί, Πολυτεχνεῖον, στρατιωτικὴ σχολὴ Ἐυελπίδων, ναυτικὴ σχολὴ Δοκίμων, Διδασκαλεῖα, ἱερατικαί, ἐμπορικαί, γεωργικαί, δασονομικαὶ κλπ. σχολαὶ παρέχουν εἰδικὴν μόρφωσιν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ ἀκολουθήσουν εἰδικὰς σπουδὰς.

Καὶ ἡ λογοτεχνία δέ, ἰδίως ἡ λυρική ποίησις καὶ τὸ διήγημα, ἐθεραπεύθη ἀρκετὰ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον.

Ὁ γλωσσικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν λογίων ἐξηκολούθησε ζωηρότερος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἰδίως δὲ ταραχωδέστερος ἀπέδη αὐτος ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι οἱ λόγοι ἀντὶ νὰ συνενωθοῦν καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως νὰ κανονίσουν τὴν πρὸς διαρρῦθμισιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐνέργειαν συμφῶνως πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Ἐπιστήμης, τοῦναντίον οὗτοι διεσπάρθησαν, ἡ δὲ συζήτησις παρὰ τὴν πρόοδον τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης κατέστη ἐριστικὴ, ἀναμειχθέντων δὲ εἰς αὐτὴν καὶ συζητητῶν, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἐξέφυγε τὰ ἐπιστημονικὰ ὅρια. Καὶ ἐπισήμως μὲν γλῶσσα τοῦ κράτους ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ καθαρῆσασα, εἰς αὐτὴν δὲ γράφονται πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Ἐν τούτοις καὶ ἡ δημοτικὴ ἔχει κάμει ἀλματικάς πρόόδους κατακτήσασα μέχρι τοῦδε τὰ κυριώτερα εἶδη τῆς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀναπτυχθείσης παρ' ἡμῖν λογοτεχνίας τὴν ποίησιν, τὸ θέατρον καὶ τὸ διήγημα, καὶ εἰσαχθεῖσα ἤδη εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.

Ὄντως μαζὺ μὲ τὴν πολιτικὴν του ἐλευθερίαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος

εισέρχεται εἰς περίοδον φιλολογικῆς ἀναγεννήσεως. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἡ ἑμαδικὴ αὐτὴ δημιουργία τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὴν ἔντεχον προσωπικὴν ποιήσιν. Καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἤδη παρουσιάσθησαν ὡς πρόδρομοὶ αὐτῆς, ὡς εἶδόμεν, ὁ Βηλαράς καὶ ὁ Χριστόπουλος. Ἰδίως ὁμοῦς αὕτη ἀκμάζει μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος ποιηταὶ διακροῦνται εἰς τρεῖς σχολὰς ὀνομαζομένας ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου ἐκάστη ἤκμασε καὶ διακρινόμενας ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ἰδανικῶν ἐκάστης, τὴν Ἰόνιον σχολὴν, τὴν Ἠπειρωτικὴν, καὶ τὴν Ἀθηναϊκὴν.

Πρώτη καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατ' ἀξίαν εἶναι ἡ Ἰόνιος σχολή. Ὁ σχετικὸς ἐλεύθερος πολιτικὸς βίος, ὅστις ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ κατὰ τὴν Ἀγγλικὴν κατοχὴν, καὶ ἡ γειννίασις αὐτῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐπέδρασε πολὺ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως τῶν νησιωτῶν. Ἡ δὲ ὑφ' ὧν σχεδὸν τῶν νησιωτῶν γινώσκει τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης, συνετέλεσεν, ὥστε τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα νὰ γνωρίσουν τὴν Ἰταλικὴν λογοτεχνίαν. Τὰ ἰδανικὰ τῆς τότε Εὐρώπης πατριωτισμός, ἰδεαλισμός, πνευματικὴ ἐλευθερία καὶ λατρεία πρὸς τὸ παρελθὸν εὗρον εἰς τὸν Διονύσιον Σολωμὸν τὸν μεγαλύτερον ψῆλτην των. Οὗτος ἔγραψε τὸν ὕμνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ᾗδὴν εἰς τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Βύρωνος, τὸν Λάμπρον, τοὺς Ἐλευθέρους πολιορκημένους κ. ἄ. Ἀλλὰ καὶ καλύτερά του ἔργα ἀφῆκεν ἡμιτελῆ καὶ εἰς ἀποσπάσματα. Ὁ Σολωμὸς ὑπῆρξεν ὁπαδὸς τῆς ἐμιλουμένης, τὴν ὁποίαν εἶχε μελετήσει πολὺ, καὶ τὴν ὁποίαν κατῴρθησε νὰ ἀνυψώσῃ εἰς γλώσσαν λογοτεχνικὴν. Ἡ τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ ὁ νοῦς τῶν σολωμονικῶν ποιημάτων ἐφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τῶν συγχρόνων του ἢ τῶν μεταγενεστέρων ὑπερέβη. Μαθηταὶ τοῦ Σολωμοῦ ὑπῆρξαν ὁ Μαρκοράς, ὁ Λασκαράτος, ὁ Τυπάλδος, ὁ Πολυλάς, ὁ Καλοσοῦρος καὶ ὁ Λορέτζος Μαβίλης. Ὁ σύγχρονος τοῦ Σολωμοῦ Ζακύνθιος Ἀνδρέας Κάλβος γράψας ᾗδᾶς εἰς ἰδιόρρυθμον γλώσσαν καὶ μέτρον ἔντελως προσωπικόν, ποιητὴς μὲ μέγα τάλαντον, δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς καμμίαν σχολὴν.

Ἡ σχολὴ τῆς Ἠπέρου ἔσχεν ὡς βάσιν εἰς τὰ ποιήματά της τὴν γλώσσαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τὴν ἀρματολικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν μετεποίησεν ἐπὶ τὸ ῥωμαντικώτερον. Τὴν διακρίνει ῥητορικὸς πατριωτισμὸς καὶ αἰσθηματικὴ ὑπερβολή. Ὁ μεγαλύτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Τὰ σπουδαιό-

τερα έργα αὐτοῦ εἶναι τὰ Μνημόσυνα, ἡ Κυρά Φροσύνη, ὁ Διακός καὶ ὁ Φωτεινός. Ἐκ τούτων τὰ τρία τελευταῖα εἶναι ἔπη μακρὰ εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἔμπλεα πατριωτικῆς θερμῆς ἀλλὰ καὶ πολυλογίας. Ὁ παλαιότερος τοῦ Βαλαωρίτου Γ. Ζαλοκώστας καὶ ὁ νεώτερος Κ. Κρυστάλλης ἀνήκουν εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν.

Ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ σχολὴ τῆς καθαρουσύσης ποιήσεως. Ἰδρυταὶ αὐτῆς ὑπῆρξαν εὐγενεῖς Φναριῶται, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὗτοι ὑπῆρξαν ὅλοι κατὰ νόνα πατριωτικοὶ ποιηταί, τοὺς χαρακτηρίζει δὲ ἔλλειψις ψυχολογικῆς καὶ ἀμέσου παρατηρήσεως τῆς φύσεως, βῆτορικὸς αἰσθηματισμὸς καὶ στίχος πεζολογικὸς εἰς γλώσσαν ψυχρὰν καὶ συμβατικὴν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εἶχον ἀναμειχθῆ καὶ εἰς τοὺς πολιτικούς ἀγῶνας τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστριαίου καὶ τοῦ Ὅθωνος ὑπῆρξαν ἐν πολλοῖς δημοσιογράφοι καὶ σατυρικοί. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξανδρος καὶ Παναγ. Σουτσοῦς, ὁ πολυγραφώτατος Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλ. καὶ Γεώργ. Πιπράσχοι κ. ἄ. Εἰς αὐτοὺς δὲ πρέπει νὰ καταλεχθῶν καὶ οἱ Σπυρ. Βασιλειάδης καὶ Δημ. Πιππρηγόπουλος, τοὺς ὁποῖους χαρακτηρίζει νοσηρὰ ἀπασιοδοξία, ἧτις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθεωρεῖτο κατ' ἐξοχὴν αἰσθητικῆ.

Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγκαταλείπουν τὸ πατριωτικὸν ἰδανικὸν καὶ τὸν ἀχαλίνωτον ῥωμαντισμὸν, ὅστις ἤδη εἶχε παρακμάσει καὶ ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἀκολουθοῦν τὰς νέας φιλολογικὰς τάσεις τὸν παρνασσισμὸν (ἀπάθειαν καὶ τελειότητα τῆς μορφῆς), τὸν συμβολισμὸν (ἐκφρασιν τῶν μυχαιτέρων καὶ ἀνεκφράστων ψυχικῶν πτυχῶν διὰ τῆς μουσικότητος τοῦ στίχου), τὸν νεορωμαντισμὸν (ῥωμαντισμὸν ἀπῆλλαχγμένον τῶν ὑπερβολῶν), τὸν νεοκλασικισμὸν (κλασικισμὸν ἀνάμεικτον μὲ ῥωμαντισμὸν.) Οἱ νέοι ποιηταὶ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτεροι τῶν ποιητῶν τῆς Ἡπειρωτικῆς καὶ Ἀθηναϊκῆς σχολῆς κατὰ τὴν στιχοιουργικὴν ἱκανότητα, τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ συναισθήματος, ὕστερον ἔτι τῆς Ἰονίου σχολῆς κατὰ τὸν ἰδεαλισμὸν καὶ τὸ διανοητικὸν στοιχεῖον.

Πρόδρομοι ποιηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ οὕτως εἶπεν μεσάζοντες μεταξὺ τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς καὶ τῆς νέας ὑπῆρξαν ὁ Β. Ζυγνός καὶ ὁ Προβελέγγιος. Οἱ κυριώτεροι δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς νέας ποιήσεως εἶναι ὁ Δροσίνης, ὁ Πολέμης, ὁ Γρυπάρης, ὁ Κ. Χατζόπουλος, ὁ Μαλακάσης, ὁ Πορφύρας, ὁ Βάρναλης. Εἰς τούτους πρέπει νὰ προστεθῇ

Εικ. 23 • Χάρτης των διαδοχικών επαυξήσεων της Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ελλάδος από της απελευθερώσεως, μέχρι τοῦ 1922
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ὁ σατυρικός Σουρῆς. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος τῶν ποιητῶν τῆς νέας ταύτης περιόδου εἶναι ὁ **Κωστής Παλαμᾶς**. Οὗτος ἔγραψεν εἰς ἑλατὰ εἶδη τοῦ λόγου, λυρικήν ποίησιν, ἔπος, δράμα, διήγημα, κριτικήν. Σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι ὁ **Τάφος**, ἡ **Ἀσάλευτη ζωή**, ὁ **Δωδεκάλογος** τοῦ Γύφτου, ἡ **Φλογέρα** τοῦ Βασιλεῖα, ἡ **Πολιτεία** καὶ **Μοναξιά** καὶ δύο τόμοι τῶν **Βωμῶν**.

Ἡ πεζὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία μέχρι τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 19ου αἰῶνος ἦτο πολὺ πτωχή. Ἡ φιλολογία τοῦ μυθιστορήματος καὶ διηγήματος περιορίζεται εἰς τὰ ῥητορικορρωμαντικά δοκίμια τῶν Σούτσων, εἰς τὰ πνευματώδη, ἀλλὰ ξενικῆς καταγωγῆς διηγήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ῥαγκαβῆ, εἰς τοὺς πολυδαίδαλους κολοσσούς τοῦ Στεφάνου Ξένου καὶ εἰς τινὰ ἄλλα ὄχι πολὺ σημαντικά. Μεταξὺ τῶν ἔργων τούτων ὅμως ὑπέροχον θέσιν κατέχουν ὁ **Θᾶνος Βλέκκας** τοῦ **Καλλιγᾶ** καὶ τὰ ιστορικομυθικά ἔργα τοῦ **Συριζωνος Ζαμπελίου** διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους (Ἱστορικά σκηνογραφήματα, Κρητικοὶ γάμοι). Μόνον περὶ τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζεται σπουδαῖον ὄντως λογοτεχνικὸν ἔργον, ἡ **Πάπισσα Ἰωάννα** τοῦ Ἐμμ. Ροῦδου, ὅστις ἐσημείωσε σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος συγχρόνως μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς ποιήσεως σημειοῦται καὶ μεγάλη καλλιέργεια καὶ ἀκμὴ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ μυθιστόρημα, τὸ δράμα καὶ ἰδίως τὸ διήγημα εὐρίσκουν ἀξιολόγους δημιουργούς. Τὸ πραγματικὸν διήγημα μὲ τὰ ἀπαραίτητα γνωρίσματά του τῆς ἀνεπίξεως χαρακτήρων, τῆς ἀναπαραστάσεως ἡθῶν, ἀπεικονίσεως τόπων καὶ παραστατικότητος γλώσσης, ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον μὲ τὸν **Λουκῆν Λάραν** τοῦ **Βικέλα**. Μετὰ τοῦτον ὁ **Δροσίνης**, ὁ **Κουρτίδης** καὶ μάλιστα ὁ **Βιζυηνός** ἀναζητοῦν τὴν ἐμπνευσίν των εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀναπαραστάσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ καὶ δίδουν εἰς τὸ διήγημα τὴν κανονικὴν του κατεύθυνσιν. Οἱ κυριώτεροι Ἕλληνες διηγηματογράφοι ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθέντων **Βικέλα**, **Δροσίνη**, **Κουρτίδη** καὶ **Βιζυηνοῦ**, εἶναι ὁ ὑπεροχώτερος ὄλων Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ὁ **Καρκαβίτσας**, ὁ **Ψυχάρης**, ὁ **Μητσάκης**, ὁ **Μωραϊτίδης**, ὁ **Κονδυλάκης**, ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, ὁ **Ἰωάννης Βλαχογιάννης**, οἱ **Κ.** καὶ **Δ. Χατζόπουλοι**, ὁ **Α. Τραυλαντιώνης**, ὁ **Βουτυράς**, ὁ **Π. Νιρβάνας**, ὁ **Κ. Παρορίτης** καὶ τέλος ὁ **Γρηγόριος Ξενόπουλος**. Οὗτος δὲ καὶ ὁ **Μελᾶς** εἶναι οἱ μετὰ τὸν **Δημ. Βερναρδάκην** μόνοι ἀξίως λόγου ἀσχοληθέντες καὶ εἰς θεατρικὰ ἔργα.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

I. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1453—1648

- ΕΥΡΩΠΗ. — 15ος αιών. Μόνιμοι στρατοὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ἀκμὴ πεζικῶν μετὰ δοράτων καὶ λογχῶν. Ἐφευδραεὶς πυρίτιδος, πυροβολικόν. Ἀνακάλυψις ἀκρωτηρίου καλῆς ἐλπίδος (1486) καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ (1498) ὑπὸ Πορτογάλλων. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ Ἰσπανῶν (1492).
- 1517 Ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως.
 1519 Κάρολος Β' αὐτοκράτωρ Γερμανίας καὶ 1515 Φραγκίσκος Α' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας.
 1556 Φίλιππος Β' βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ 1558 Ἐλισάβετ βασιλισσα τῆς Ἀγγλίας
 1589 Ἐρρίκος Α' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας.
 1618—1648 Τριακονταετής πόλεμος.
- ΤΟΥΡΚΙΑ — 1453 Ἀλωσις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β'.
 1484—1512 Βαγιαζήτ Β'.
 1512—1520 Σελῆμ Α'. Κατάκτησις ὑπὸ Τούρκων Ἀρμενίας, Συρίας, Παλαιστίνης, Αἰγύπτου.
 1520—1565 Σουλεϊμάν Β' ὁ μεγαλοπρεπής. Ἀλωσις Βελιγραδίου (1524), Ρόδου (1522), Βούδας καὶ Α' πολιορκία Βιέννης (1529). Ἐκδίωξις Ἑνετῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατάληψις Κυκλάδων καὶ νήσων Μ. Ἀσίας (1540).
 1566—1574 Σελῆμ Β'. Ἀλωσις Κύπρου. Ναυμαχία Ναυπάκτου (1571).
 1574 καὶ ἐξῆς Παρακμὴ Τούρκων.

II. Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1648—1789

- ΓΑΛΛΙΑ. — 1643—1715 Λουδοβίκος ΙΔ'.
- ΑΓΓΛΙΑ. — 1640 Α' ἐπανάστασις.
 1649 Ἀποκεφάλισις Καρόλου. Δικτατορία Κρόμвел.
 1660 Ἀποκατάστασις τῶν Στουάρτ.
 1688 Β' ἐπανάστασις. Γουλιέλμος Ὁράγγης.
 1714 Δυναστεία Ἄννοβέρου. Ἑβραϊαὶς κοινοβουλευτικῶν πολιτευμάτων.
- ΡΩΣΙΑ. — 1682 Πέτρος ὁ Μέγας.
 1762 Αἰκατερίνη ἡ Μεγάλη.
- ΠΡΩΣΣΙΑ. — 1688—1713 Φρειδερίκος Α' βασιλεὺς.
 1713—1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'.
 1740—1786 Φρειδερίκος Β' } Ἑπταετής πόλεμος 1756—1763.
- ΑΥΣΤΡΙΑ. — 1740—1780 Μαρία Θηρεσία }
 1780—1790 Ἰωσήφ Β'.
- ΠΟΛΩΝΙΑ. — 1772 Α' διαμελισμός.
 1793 Β' διαμελισμός.
 1795 Γ' διαμελισμός.

- ΑΠΟΙΚΙΑΙ.**— 1599 Α' Ἀγγλικὴ Ἐταιρεία Ἰνδιῶν.
 1604 > Γαλλικὴ > >
 1584 Α' Ἀγγλικὴ ἀποικία ἐν Ἀμερικῇ.
 1604 Ἐγκατάστασις Γάλλων εἰς Ἀρκαζίαν.
 1756—1763 Σὺγκρουσις Γάλλων, Ἀγγλῶν καὶ ἐν Ἰνδίας καὶ ἐν Ἀμερικῇ. Ἦττα τῶν Γάλλων.
 1776 Ἀνεξαρτησία ἡνωμένων πολιτειῶν Ἀμερικῆς.
- ΤΟΥΡΚΙΑ.**— 1669 Ἄλωσις Μεγάλου Κόστρου Κρήτης ὑπὸ Τούρκων.
 1683 Β' πολιορκία Βιέννης.
 1685 Κατάληψις Πελοποννήσου ὑπὸ Ἑνετῶν.
 1687 Καταστροφὴ Παρθενῶνος.
 1716 Ἀνάκτισις Πελοποννήσου ὑπὸ Τούρκων.
 1768 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἐπανάστασις Ἑλλήνων.
 1788 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Αἰμπρος Κατωάνης.

III. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1789—1815

- 1789 Ἐκρηγίς. Ἄλωσις Βασιλῆως. Συνταγματικὴ μοναρχία.
 1792 Δημοκρατία. Ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον (1798).
 1799 Ἰπτασία (Μάχη Μαρέγγου (1800)).
 1804 Αὐτοκρατορία. Μάχη Ἀούστερλιτς (1805). Ταπεινώσις Πρωσσίας (1806 καὶ 7) Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ταπεινώσις Αὐστρίας (1809). Ἐκστρατεία κατὰ Ῥωσίας 1812. Μάχη Λειψίας (1813).
 1814 Παραίτησις Ναπολέοντος.
 1815 Αὐτοκρατορία 100 ἡμερῶν. Μάχη Βατερλώ. Παλινόρθωσις Βουρβόνων.

IV. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1821—1830

- 1816 Ἰδρυσις Φιλικῆς Ἐταιρείας.
 1821 Ἐκρηγίς τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Μολδοβλαχία (Φεβρ.), ἐν Πελοποννήσῳ (Μαρτ.), ἐν Ἀνατολικῇ Στερεῇ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις (Ἀπρיל.), ἐν Δυτικῇ Στερεῇ Ἑλλάδι. Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ Κρήτη (Μάιος). Πρώτη Ἐθνικὴ συνέλευσις (Δεκέμβρ.), Ἀπαγχονισμὸς Πατριάρχου (10 Ἀπριλ.), Θάνατος Διάκου (23 Ἀπρיל.), Μάχη Γραβιᾶς (8 Μαΐου), Μάχη Βαλτετοῦ (13—14 Μαΐου), Ἡρωόλησις τουρκικῆς φρεγάτας (20 Μαΐου), Μάχη Δραγατσανίου (7 Ἰουν.), Μάχη Βασιλικῶν (26 Αὔγ.).
 1822—1824 Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Καταστροφὴ Χίου (30 Μαρτ. 22), Πυρπόλησις ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη (7 Ἰουν. 22), Μάχη Πέτα (4 Ἰουλ. 22), Καταστροφὴ Δράμαλης (26 Ἰουλ. 22), Α' πολιορκία Μεσολογγίου (Νοεμβ. 22), Β' ἔθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀστραί (Μαρτ. 23), Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη (11 Αὔγ. 23), Ἀτίεις Βύρωνος εἰς Ἑλλάδα (24 Δεκ. 23).
 1824—1827 Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Καταστροφὴ Ἐπαναστάσεως Κρήτης (Ἀπριλ. 24), Καταστροφὴ Κάσου (6 Ἰουν. 24), Ψαρρῶν (20 Ἰουν. 24), Ναυμαχία Γέροντα (28 Αὔγ. 24), Ἀποδίξαις Ἰμβρατῶν εἰς Πελοπόννησον (12 Φεβρ. 25), Μάχη Κρεμμυδίου (7 Ἀπριλ. 25), Β' πολιορκία Μεσολογγίου (15 Ἀπριλ. 25—10 Ἀπριλ. 26), Μάχη Μανικίου (20 Μαΐου 25), Γ' Ἐθνικὴ συνέλευσις (Ἰαν. 25), Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῆ (13 Αὔγ. 26), Θάνατος Καραϊσκάκη (23 Ἀπριλ. 27)

1827—1832. Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων. Πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ Ναυμαχία Ναυαρίνου (8 8/βρ. 27), Κάθοδος Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα (6. Ἰαν. 28), Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις (Ἰουλ. 29), Μάχη Πέτρας (12 7/βρ. 29), Δολοφονία Καποδιστρίου (27 7/βρ. 29), Κάθοδος Ὁθωνος εἰς Ἑλλάδα (25 Ἰαν. 33).

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ

- 1814 Ἀποκατάστασις Βουρβόνων.
 1821 Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.
 1830 Ἐπανάστασις Ἰουλίου. Λουδοβίκος Φίλιππος Α'. Ἐκστρατεία Γάλλων εἰς Ἀλγέριον. Χωρισμὸς Βελγίου ἀπὸ Ὀλλανδίας.
 1833—1843 Ἡ ἐπὶ Ὁθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι.
 1843 Συνταγματικὴ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι.
 1848 Ἐπανάστασις Φεβρουαρίου ἐν Γαλλίᾳ. Δευτέρα δημοκρατία. Ἐξέγερσις Ἰταλῶν ἀποτυχοῦσα. Ἐπανάστασις ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῃ.
 1852 Δευτέρα αὐτοκρατορία ὑπὸ Ναπολέοντος Γ'.
 1853 Κριμαϊκὸς πόλεμος.
 1854—1857 Ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ Πειραιῶς.
 1859 Ἰταλικὸς πόλεμος ἐνότης τῆς Ἰταλίας.
 1862 Ἐξῆσις τοῦ Ὁθωνος.
 1863 Βασιλεία Γεωργίου Α'.
 1866 Κρητικὴ Ἐπανάστασις. Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος.
 1870 Γαλλογερμανικὸς πόλεμος.
 1871 Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.
 1877 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος.
 1878 Συνέδριον Βερολίνου.
 1881 Προσάρτησις Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου.
 1882 Κατάληψις Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀγγλῶν.
 1885 Βουλγαρικὸν πραξικόπημα.
 1897 Κρητικὴ Ἐπανάστασις. Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
 1908 Ἐπανάστασις Νεοτούρκων.
 1909 Ἑλλ. Ἐπανάστασις Γουδί.
 1912—1913 Βαλκανοτουρκικὸς καὶ συμμαχικὸς πόλεμος.
 1914—1918 Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.
 1924 Δημοκρατία ἐν Ἑλλάδι.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1.	Ὁ Σαβωῶθ εἰκὼν ἐν Ἁγίῳ Ὅρει.....	εἰκ.	1	σελ.	25
2.	Ὁ Εὐαγγελισμὸς εἰκὼν ἐν Ἁγίῳ Ὅρει.....	>	2	>	25
3.	Τζαγγαρόλα ἢ Παναγία.....	>	3	>	26
4.	Ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Τρώμης.....	>	5	>	39
5.	Μιχαήλ Ἀγγέλου la pieta.....	>	6	>	40
6.	> > ὁ Μωϋσῆς.....	>	7	>	41
7.	Λεονάρδου da Vinci ὁ Μυστικὸς δειπνός.....	>	8	>	42
8.	> > ἡ Παρθένος ἐπὶ βράχων.....	>	9	>	43
9.	> > ἡ Ζοκόντα.....	>	10	>	44
10.	Ῥαφαήλ ἡ θεία εὐχαριστία.....	>	11	>	45
11.	> ἡ Παρθένος τοῦ Ἁγίου Σίξτου.....	>	12	>	46
12.	Τιτσιανού ὁ ἐνταφιασμὸς.....	>	13	>	47
13.	Τὸ Λουῆρον.....	>	14	>	48
14.	Δύρερ ἡ προσκύνησις τῶν μάγων.....	>	15	>	48
15.	Χόλμπαϊν προσωπογραφία.....	>	16	>	49
16.	Ἀνάκτορον τοῦ μεγάλου Μογγόλου.....	>	25	>	105
17.	Poussin οἱ ποιμένες τῆς Ἀραβίας.....	>	28	>	115
18.	Lebrun ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν Ὀλλανδίᾳ.....	>	29	>	115
19.	Mignard ὁ Μολιέρος.....	>	30	>	117
20.	Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν.....	>	31	>	118
21.	Puget Μίλων ὁ Κροτωνιάτης.....	>	32	>	119
22.	Δαυτὸ ὁ ὄρκος τῶν Ὀρατιῶν.....	>	47	>	320
23.	Delacroix αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου.....	>	48	>	321
24.	Rousseau Ἔλος ἐν Landes.....	>	49	>	323

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1. Αί ἀνακαλύψεις κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα.....	εἰκ.	4	σελ.	33
2. Ἡ βυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος.....	>	17	>	56
3. Αἱ Ἀφθουργικαὶ χῶραι ἐπὶ Καρόλου Ε΄.....	>	18	>	57
4. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 30ετοῦς πολέμου >	>	19	>	65
5. Ἡ Γαλλία μετὰ τὰς κατακτήσεις Λουδοβίκου ΙΔ΄.....	>	20	>	73
6. Ἡ Ῥωσία καὶ αἱ κατακτήσεις τῆς κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα.	>	21	>	89
7. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Πρωσσοῦ κράτους.....	>	22	>	93
8. Ἡ Αὐστριακὴ Μοναρχία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.....	>	23	>	97
9. Ἡ Πολωνία καὶ ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς.....	>	24	>	101
10. Ἀγγλικαὶ καὶ Γαλλικαὶ κτήσεις ἐν Ἰνδικῇ περὶ τὸ 1750..	>	26	>	107
11. Γαλλικαὶ καὶ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς...	>	27	>	109
12. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1789.....	>	33	>	152
13. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1810.....	>	34	>	153
14. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1815.....	>	35	>	160
15. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1815.....	>	36	>	161
16. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.....	>	37	>	196
17. Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.....	>	38	>	201
18. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.....	>	39	>	208
19. Τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.....	>	40	>	216
20. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 10ῦ αἰῶνα.....	>	41	>	288
21. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871.....	>	42	>	297
22. Ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερικὴ.....	>	43	>	304
23. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἀγγλῶν.....	>	44	>	305
24. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Γάλλων.....	>	45	>	307
25. Ἡ ἀσιατικὴ Ῥωσία.....	>	46	>	310
26. Θέατρον τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.....	>	50	>	376
27. Αἱ διαδοχικαὶ ἐπαυξήσεις Ἑλλάδος.....	>	51	>	388
			καὶ	389

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφ. Α'. 'Οργάνωσις τοῦ νέου 'Ελληνισμοῦ. 1) Σχέσεις κατακτητῶν Τούρκων καὶ κατακτηθέντος 'Ελληνισμοῦ. 2) Μείωσις τοῦ ἑλλ. πληθυσμοῦ. 3) 'Εκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλλ. ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. 4) Οἱ Φαναριῶται. 5) Αἱ κοινότητες. 6) Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ 'Ελληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας. 7) 'Ο πνευματικὸς βίος τῶν 'Ελλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας. 8) Τὸ φρόνημα τοῦ ἑλλ. λαοῦ. Σελ. 3—27

Κεφ. Β'. 'Η διαμόρφωσις τῆς νέας Εὐρώπης. 1) Χαρακτηριστικὰ καὶ αἷτια τῆς μεταμορφώσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς νέους χρόνους. 2) 'Η πτώσις τοῦ ἱπποτισμοῦ καὶ ἡ νέα τακτικὴ τοῦ πολέμου. 3) Αἱ ἀνακαλύψεις. 4) 'Η ἀναγέννησις. 5) 'Η θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις. 6) 'Η Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος. 7) 'Η μεταρρύθμισις καὶ οἱ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανίᾳ, 'Ελβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. 8) 'Η μεταρρύθμισις ἐν 'Αγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ. Σύγκρουσις 'Αγγλίας καὶ 'Ισπανίας. 9) 'Ο τριακονταετής πόλεμος. . . . Σελ. 28—69

Κεφ. Γ'. 'Η νέα Εὐρώπη ἀπὸ τῆς Βεστωφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. 'Ισορροπία τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Εὐρώπῃ. 2) 'Απόπειρα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἡρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ἀκμὴ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν αὐτῇ. 3) 'Η 'Αγγλία καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἐν αὐτῇ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. 4) 'Η ἀνάπτυξις τῆς 'Ρωσίας. 5) 'Η ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας. 6) Ἀγῶνες μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσίας. 7) 'Ο διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας. 8) Ἀποικιακὸς ἀγὼν μεταξὺ Γαλλίας καὶ 'Αγγλίας. 9) 'Η ἀνεξαρτησία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. 10) 'Η πνευματικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. . . . Σελ. 70—120

Κεφ. Δ'. 'Η Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. 1) Τὰ αἷτια τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως. 2) 'Η κατάλυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. 3) 'Η κατάλυσις τῆς βασιλείας. 4) 'Η δημοκρατία. 5) 'Η ὑπατεία. 6) 'Η αὐτοκρατορία. 7) 'Η αὐτοκρατορία τῶν 100 ἡμερῶν καὶ ἡ ἔριστικὴ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος. 8) 'Η παλινθρόωσις τῆς Εὐρώπης. 9) 'Η σπουδαιότης τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως. Σελ. 121—167

Κεφ. Ε'. 'Η Τουρκία καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν 'Ελλήνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κιόπολεως μέχρι τῆς μεγάλης Ἑλλ. Ἐπανάστασεως. 1) Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας. Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων. 2) Βαγιαζήτ Β' (1484—1512]. Τρίτον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων. Πόλεμος Τούρκων καὶ Ἐνετῶν. 3) Ἰψόστη ἀκμὴ τῶν Τούρκων. 4) Παρρακμὴ τῶν Τούρκων. 5) Πόλεμος τῶν Τούρκων καὶ Ἐνετῶν. 6) Οἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πόλεμοι τῶν Τούρκων. 7) Οἱ μετὰ τῶν Ῥώσων πόλεμοι τῶν Τούρκων. 8) 'Η Τουρκία καὶ οἱ Ἑλληνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γαλλ. Ἐπανάστασεως μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς. Σελ. 168—190

Κεφ. ΣΓ'. Ἡ μεγάλη Ἑλληνική Ἐπανάστασις. 1) Τὰ προίμια τῆς Ἐπανάστασεως. 2) Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἐπανάστασεως εἰς τὴν μεσημερινὴν Ἑλλάδα (1821). 3) Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων (1822—1824). 4) Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων (1821—1827). 5) Ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ (1827—1832)..... Σελ. 191—271

Κεφ. Ζ'. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 1) Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. 2) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Ἀγγλίᾳ. 3) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ ἐπανάστασις τοῦ 1830 καὶ 1848. Ἡ Αὐτοκρατορία. 4) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα εἰς τὰς Κάτω χώρας καὶ τὴν Ἰσθηρικὴν χερσόνησον. 5) Ἡ Ἰταλικὴ ἐνότης. 6) Ἡ Γερμανικὴ ἐνότης. 7) Τρίτη Γαλλικὴ Δημοκρατία. 8) Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ. 9) Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέκτασις Σελ. 272—311

Κεφ. Η'. Κοινωνικὴ, πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 1) Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. 2) Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 3) Ἡ βιομηχανία ἢ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον..... Σελ. 312—330

Κεφ. Θ'. Ἡ Ἑλλὰς καὶ τὰ ἀνατολικά ζητήματα ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. 1) Ἡ ἐπὶ Ὀθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι. 2) Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. 3) Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος. 4) Ἡ β' ἐν Ἀθήναις Ἑθνικὴ συνέλευσις. Ἡ ἀναγόμενοι τοῦ βασιλέως Γεωργίου. 5) Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866. 6) Τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877. 7) Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. 8) Τὸ Βουλγαρικὸν πραιξικόπημα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885. 9) Νέα Κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1897. 10) Ἡ Κύπρος, ἡ Σάμος καὶ ἡ Μακεδονία. 11) Ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908. 12) Τὸ Κρητικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐκ τούτου δυσχερεῖαι τῆς Ἑλλάδος..... Σελ. 331—368

Κεφ. Ι'. Ἡ Ἑλλὰς βαδίζουσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν τῆς φυλῆς. 1) Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909. 2) Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. 3) Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος. 4) Τὰ ζητήματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων. 5) Ὁ Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος. 6) Αἱ πρόδοι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον..... Σελ. 369—392

Συγχρονιστικὸς πίναξ τῶν κυριωτέρων γεγονότων..... > 393
 Πίναξ εἰκόνων..... > 396
 Πίναξ χαρτῶν..... > 397
 Πίναξ περιχομένων..... > 398

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν ΧΩΡΑΦΑ

Γυμνασιάρχου τοῦ Θ' Γυμνασίου Ἀθηνῶν

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑΙ ΔΙ' ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ
ΕΞΕΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΝΕΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΔΙΑ ΤΑΣ ΔΥΟ ΚΑΤΩΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ διὰ τὴν β' τάξιν.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΠΑΛΑΙΑΙ

ΔΙΑ ΤΑΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ ΑΝΩΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν Γ' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ διὰ τὴν Δ' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας διὰ τὴν Ε' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος (1453—1924) καὶ ἡ σύγ-
χρονος τῆς ὅλης Εὐρώπης διὰ τὴν Ϛ' τάξιν.

Περὶ λήψεως τῆς Ἱστορίας κατὰ τεύχη δι' ἑκάστην τάξιν
τῶν ἑξαταξίων Γυμνασίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πεδς

τὸν κ. Ἰωάννην Δ. Κολλάρον καὶ Σίαν βιβλιοκδότην

Ἀνακοινοῦμεν ὅτι δι' ἡμετέρας ταυταρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεύχος Β') ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὁμῶν ὑποβληθέν πρὸς κρίσιν διδακτικῶν βιβλίων Ἀντωνίου Χωραφᾶ «Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος» ἑκτῆς γυμνασίου διὰ πέντε σχολικὰ ἔτη, ἧτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—31 ἕως τέλους τοῦ 1934—35 ὑπὸ τὸν ἔρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργός

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Ἄρθρον 9 τοῦ ἀπὸ 26ης Ἰουλίου 1929 Προεδρικοῦ Διατάγματος

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τύπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ 20 % τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνεὶ βιβλιοσύμμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἐκπαιδευτικῆς συσκευῆς τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ἔρον ὅπως ἐπὶ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως τοῦ ἐξαρθροῦ ἐκτυπῶνται τὰ παρὸν ἄρθρον